

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

З МАТЕРІАЛАМИ X МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

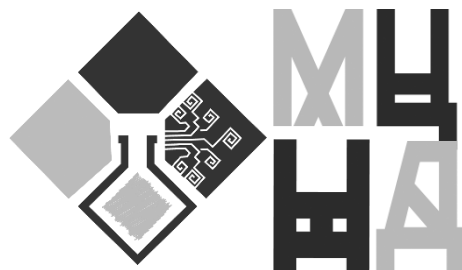
14 ЛИСТОПАДА 2025 РІК

М. ЛЬВІВ, УКРАЇНА

**«НАУКОВИЙ ПРОСТІР: АКТУАЛЬНІ
ПИТАННЯ, ДОСЯГНЕННЯ ТА ІННОВАЦІЇ»**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ
ПРАЦЬ З МАТЕРІАЛАМИ
Х МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

НАУКОВИЙ ПРОСТІР: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ, ДОСЯГНЕННЯ ТА ІННОВАЦІЇ

| 14 листопада 2025 рік
м. Львів, Україна

Вінниця, Україна
«UKRLOGOS Group»
2025

Організація, від імені якої випущено видання:

ГО «Міжнародний центр наукових досліджень»

Номер запису організації в Єдиному реєстрі громадських об'єднань: 1499141.

Голова оргкомітету: Сотник С.Г.

Верстка: Білоус Т.В.

Дизайн: Бондаренко І.В.

Рекомендовано до видання Вченою Радою Інституту науково-технічної інтеграції та співпраці. Протокол № 45 від 13.11.2025 року.

Конференцію зареєстровано Державною науковою установою у сфері управління Міністерства освіти і науки «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації» в базі даних науково-технічних заходів України на поточний рік та бюлетені «План проведення наукових, науково-технічних заходів в Україні» (**Посвідчення № 494 від 10.06.2025**).

Збірник наукових праць з матеріалами конференції видано офіційно суб'єктом видавничої справи зі **Свідоцтвом ДК № 7860 від 22.06.2023**.

Матеріали конференції знаходяться у відкритому доступі на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (CC BY-SA 4.0).

Науковий простір: актуальні питання, досягнення та інновації:

Н 34 збірник наукових праць з матеріалами X Міжнародної наукової конференції, м. Львів, 14 листопада, 2025 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. — Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2025. — 650 с.

ISBN 978-617-8312-92-3

DOI 10.62731/mcnd-14.11.2025

Викладено матеріали учасників X Міжнародної наукової конференції «Науковий простір: актуальні питання, досягнення та інновації», яка відбулася 14 листопада 2025 року у місті Львів.

УДК 082:001

© Колектив учасників конференції, 2025

© ГО «Міжнародний центр наукових досліджень», 2025

ISBN 978-617-8312-92-3

© ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2025

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ І. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

АДАПТАЦІЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ ДО НОВИХ ЛОГІСТИЧНИХ РЕАЛІЙ: БАЛАНСУВАННЯ МОРСЬКОГО І СУХОПУТНОГО НАПРЯМІВ ЕКСПОРТУ Войчак К.В.	18
ОЦІНКОВІ СУДЖЕННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТРУМЕНТ ПІДГОТОВКИ ТА ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ Харченко А.О., Пономарьов О.С.	22
ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ПРОДУКЦІЇ НІШЕВИХ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР ПРИ ВИРОБНИЦТВІ БІОПАЛИВА Томашевський В.Ю.	27
СТАН УКРАЇНСЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ДО ВІЙНИ: ПОРІВНЯННЯ З КРАЇНАМИ ЦСЄ Дунець Р.О.	30
ФОРМУВАННЯ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД ДОСЛІДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В КОНТЕКСТІ ЕВОЛЮЦІЇ ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ: ПРОБЛЕМИ СПРОМОЖНОСТІ ТА АДЕКВАТНОСТІ Білоцерківець В.В., Кошевий М.В.	35
ЦИФРОВІ ІНСТИТУТИ В РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДИНАМІКИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ Приходько Ю.Ю.	38

СЕКЦІЯ ІІ. ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

МІЖНАРОДНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (НА МАТЕРІАЛАХ ТОВ «НОВА ПОШТА», М. КИЇВ) Король С.О., Дугінець Г.В.	40
ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ: МЕНЕДЖМЕНТ В КРИЗОВИХ УМОВАХ Гришко Д.Р., Ворошилова Г.О.	46

СЕКЦІЯ ІІІ. ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

СВДС (ЦИФРОВІ ВАЛЮТИ ЦЕНТРАЛЬНИХ БАНКІВ): СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ Таргоній І.М.	51

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СУЧАСНІЙ ОБЛІКОВІЙ ПОЛІТИЦІ ПІДПРИЄМСТВ Харченко А.Г., Гринь В.П.	56
МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА: ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ Іщенко Н.А.	59
ОБЕРНЕНИЙ МЕТОД РОЗПОДІЛУ ВИТРАТ МАЙБУТНІХ ПЕРІОДІВ НА ОСНОВІ ЧИСТОГО ПРИБУТКУ ВІД РЕАЛІЗАЦІЇ РОБІТ Сук П.Л.	62
ОЦІНКА ЗАПАСІВ: ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ Батерук Я.Ю.	69
РЕСТОРАННЕ ГОСПОДАРСТВО: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ Павленко І.О., Голуб Н.О.	73
ЦИФРОВА ОПЕРАЦІЙНА СТІЙКІСТЬ БАНКІВ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПРИНЦИПІВ DORA (DIGITAL OPERATIONAL RESILIENCE ACT) В УКРАЇНІ Здоровий М.П.	77

СЕКЦІЯ IV.

МАРКЕТИНГОВА ТА ЛОГІСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

БРЕНДИНГ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК ЇХ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НА СУЧАСНОМУ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ Сало Я.В., Тюрєнкова О.В.	84
МУЗИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕМОЦІЙНОГО БРЕНДИНГУ В МІЖНАРОДНОМУ МАРКЕТИНГУ Овдієнко С.В., Слоква М.Г.	89

СЕКЦІЯ V.

МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

АНТИКРИЗОВІ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ПІД ЧАС ВІЙНИ: АДАПТИВНІ МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ Катула Н.А., Артеменко Л.П.	93
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ Темір С.О.	97
ЕТИКА ТА ПРОЗОРИСТЬ У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ІНСТРУМЕНТ ЗМІЦНЕННЯ ДОВІРИ ДО УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ Штурмак О.О.	101

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПЕРСОНАЛУ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ У ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ Горецька Н.А., Кубіцький С.О.	106
ІННОВАЦІЙНА СТРАТЕГІЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА Лагута Я.М.	127
ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ТА СТРАТЕГІЇ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ КАДРОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА Іващенко В.Д.	129
ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ КОРПОРАТИВНОЮ КУЛЬТУРОЮ ПІДПРИЄМСТВ Нєвєнченкова А.А.	132
М'ЯКА СИЛА КОМУНІКАТИВНОГО ЛІДЕРСТВА: МЕХАНІЗМИ ВПЛИВУ БЕЗ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРИМУСУ НА КОМАНДНУ ДИНАМІКУ У СФЕРІ ГОСТИННОСТІ Товма В.Р.	136
РИЗИКИ ТА БАР'ЄРИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ У ТУРИСТИЧНУ ГАЛУЗЬ УКРАЇНИ Андрусик А.Ю.	139
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНА РОЛЬ КОМУНІКАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ Душка В.Є.	146
ТРАНСФОРМАЦІЯ ПІДХОДІВ ДО СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ МАЛИМ ТА СЕРЕДНІМ БІЗНЕСОМ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ Захарченко А.С.	149
ХАРКІВСЬКІ УНІВЕРСИТЕТИ У РЕЙТИНГУ THE WORLD UNIVERSITY RANKINGS Чала Л.Е., Белянїнова Г.Г.	153

СЕКЦІЯ VI.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ВПЛИВ ІГРОТЕРАПІЇ НА РОЗВИТОК ЕМПАТІЇ У ПІДЛІТКІВ Кірова Д.О.	160
ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПОТРЕБ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ ПІД ЧАС ВІЙНИ Дьомкін О.О.	165
СУТНІСТЬ ТА РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ Борсук А.	169

СЕКЦІЯ VII. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

ГЛОБАЛЬНИЙ ПІВДЕНЬ ЯК ГЕОЕКОНОМІЧНИЙ ПРІОРИТЕТ КИТАЮ У XXI СТОЛІТТІ Будник С.А.	173

СЕКЦІЯ VIII. ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

SPECIFICS OF TRANSLATING LEGAL TERMS FROM UKRAINIAN INTO ENGLISH Yefanova D.V.	177

THE CONCEPT OF PUBLIC INTEREST Kriuchka O.Yu.	181

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ НЕЛЕТАЛЬНИХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАСОБІВ ПІД ЧАС МАСОВИХ ЗАВОРУШЕНЬ Атаманюк Є.Р., Єрмаков В.І.	183

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУВ ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ РИЗИКИ Загорін І.А., Голоденко І.О.	185

ВІДМЕЖУВАННЯ КРАДІЖКИ ВІД СУМІЖНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ Новаковський М.І.	189

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОВЖИВАННЯ МОНОПОЛЬНИМ СТАНОВИЩЕМ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРАВІ: ЗАРУБІЖНИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД Бабакова К.В.	192

ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ Шалова І.О.	195

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЇ, ОТРИМАНОЇ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ Лобода Г.Р.	199

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ ЯК ГАРАНТІЯ ЕФЕКТИВНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ Середа Д.О., Голоденко І.О.	203

ЗОДЧЕСТВО ЯК СКЛАДОВА МІСТОБУДІВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА Сергієнко О.В.	206

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕСАНКЦІОНОВАНІ ДІЇ З КОМП'ЮТЕРНОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ, ВЧИНЕНІ ОСОБОЮ, ЯКА МАЄ ПРАВО ДОСТУПУ: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ	
Котовська Д.А.	209
ОБМАН ЯК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ПОНЯТТЯ	
Нікіфорова В.В.	212
ОБМЕЖЕННЯ РОБОТИ ЗМІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	
Ярмоліцька О.В., Гуржій Т.О.	215
ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ ПРАВА КОРИСТУВАННЯ ЧУЖОЮ ЗЕМЕЛЬНОЮ ДІЛЯНКОЮ ДЛЯ ЗАБУДОВИ	
Семиренко П.Я.	219
ПОЛІЦЕЙСЬКІ ОФІЦЕРИ ГРОМАДИ	
Ковалевська Д., Гороховська В.	228
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИМ СІМ'ЯМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
Ясюк В.Є.	233
ПРИМУШУВАННЯ ДО ШЛЮБУ В ПЕРІОД ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ	
Харченко А.В.	237
ПРИНЦИП НЕВІДВОРОТНОСТІ ПОКАРАННЯ ЗА МІЖНАРОДНІ ЗЛОЧИНИ	
Клименко Д.	241
ПРОБЛЕМА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	
Гречка С.О., Гуржій Т.О.	245
ПРОБЛЕМА ПРОЛОНГОВАНОЇ РАТИФІКАЦІЇ РИМСЬКОГО СТАТУТУ В УКРАЇНІ	
Рудов Я.В.	249
ПРОБЛЕМИ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ, ОТРИМАНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ	
Сітало О.М.	253
ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАОЧНОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
Луценко О.О.	258
САМОЗАХИСТ В ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАННЯХ	
Деледивка С.Г.	261
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ЖІНОК В УКРАЇНІ	
Стоцька Д.С.	265
ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	
Пипяк М.І.	271

УКЛАДЕННЯ УГОДИ ПРО ПРИМИРЕННЯ: КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ

Бовт А. 273

ФІЗИЧНА ОСОБА - ПІДПРИЄМЕЦЬ ТА ЮРИДИЧНА ОСОБА: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Лупіка Е.Г. 277

СЕКЦІЯ ІХ.

**ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ,
СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ**

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ РІВНЕМ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ ТА ЕФЕКТИВНІСТЮ ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВИХ ЗАВДАНЬ

Петренко С.П. 281

ВИКОРИСТАННЯ ОСВІТЛЮВАЛЬНИХ ПРИЛАДІВ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВОЇ ФОТОГРАФІЇ

Кашмадзе Т.Г. 290

ЕКОЛОГІЧНІ ТА БЕЗПЕКОВІ АСПЕКТИ ВИБУХОВИХ ПРОЦЕСІВ У СУДОВО-ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Павлов Б.В. 295

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ ЗАХОДИ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬСЯ ЗА РІШЕННЯМ КЕРІВНИКА ОПЕРАТИВНОГО ПІДРОЗДІЛУ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Круть Т.В. 298

ОПЛАТА ПРАЦІ ПРАЦІВНИКІВ СУДУ ЯК ХРОНІЧНА ПРОБЛЕМА ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ТА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Охримчук М.Б. 301

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОРОЖКИ СЛІДІВ ВЗУТТЯ

Євсєєв П.О. 305

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Гайдар В. 310

ПРАВОВИЙ СТАТУС І КЛАСИФІКАЦІЯ БАНКІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Гайдар В. 314

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ІННОВАЦІЇ У ВИБУХОВО-ТЕХНІЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ: ВПЛИВ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ ТА НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

Мошонський Є.В. 318

СЕКЦІЯ X. ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

IMPROVEMENT OF SPECIAL OPERATIONS FORCES TACTICS IN CONTEMPORARY OPERATIONS

Rashad Mammadov 323

МАСКУВАННЯ ЗАСОБІВ ІНЖЕНЕРНОГО ОЗБРОЄННЯ

Науково-дослідна група:

Бесараб П.М., Венгер О.О., Тулинський А.О., Швець В.Ю. 336

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО ВЕДЕННЯ ВОГНЮ В УМОВАХ БОЙОВОЇ ОБСТАНОВКИ

Нємцов В. 340

СЕКЦІЯ XI. АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

УРОЖАЙНІСТЬ ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ ЗАЛЕЖНО ВІД СОРТОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ В УМОВАХ ПІВНІЧНО-СХІДНОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

Глупак З.І., Гервіц В.Є. 343

СЕКЦІЯ XII. ВЕТЕРИНАРНІ НАУКИ

ДЕЯКІ СТРУКТУРНО-ІЄРАРХІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СЕЗОННО-ВІКОВОЇ ДИНАМІКИ КИШКОВИХ ПАРАЗИТОЦЕНОЗІВ ІНДИКІВ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ГОСПОДАРСТВ СХОДУ УКРАЇНИ

Люлін П.В. 346

СЕКЦІЯ XIII. ХІМІЯ, ХІМІЧНА ТА БІОІНЖЕНЕРІЯ

ВИЗНАЧЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ТВЕРДОСТІ ВОДИ З РІЗНИХ ДЖЕРЕЛ ПИТНОГО ВОДОПОСТАЧАННЯ

Стеценко Р.О., Бершадський С.О., Гарліцька Н.І. 351

ДОСЛІДЖЕННЯ ВМІСТУ СУЛЬФАТ- ТА ХЛОРИД ІОНІВ У ПИТНІЙ ВОДІ

Карпів С.Я., Гарліцька Н.І. 354

СЕКЦІЯ XIV. ХАРЧОВЕ ВИРОБНИЦТВО ТА ТЕХНОЛОГІЇ

СУЧАСНІ ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПЕРЕРОБЛЕННЯ БОБОВИХ І ЇХ ВИКОРИСТАННЯ У РЕСТОРАННОМУ ВИРОБНИЦТВІ

Жалдак І.С., Діденко В.В. 357

СЕКЦІЯ XV.

ЗАГАЛЬНА МЕХАНІКА ТА МЕХАНІЧНА ІНЖЕНЕРІЯ

ДОСЛІДЖЕННЯ КІНЕМАТИКИ ПРОЦЕСУ ШЛІФУВАННЯ ТІЛ ОБЕРТАННЯ ЗІ
СХРЕЩЕНИМИ ОСЯМИ ІНСТРУМЕНТА І ЗАГОТОВКИ

Мельник Є.О. 360

СЕКЦІЯ XVI.

ЕЛЕКТРОНІКА ТА ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЇ

USING APPLE LOG ON THE IPHONE 15 PRO: PRINCIPLES, PRACTICE, AND SCIENTIFIC
CONTEXT

Osman Asqar 363

СЕКЦІЯ XVII.

ЕНЕРГЕТИКА ТА ЕНЕРГЕТИЧНЕ МАШИНОБУДУВАННЯ

БІОГАЗ ЯК ПЕРСПЕКТИВНЕ ПАЛИВО ДЛЯ ТРАНСПОРТНИХ ДВИГУНІВ: ШЛЯХИ
СКОРОЧЕННЯ ТОКСИЧНИХ ВИКИДІВ

Зубко В.С., Лавренко І.О. 371

СЕКЦІЯ XVIII.

ЕКОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ШУМОВОГО ЗАБРУДНЕННЯ НА ЗАГАЛЬНИЙ
ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Лєскова В. 376

СЕКЦІЯ XIX.

КОМП'ЮТЕРНА ТА ПРОГРАМНА ІНЖЕНЕРІЯ

АНАЛІЗ ВПЛИВУ УМОВ ОСВІТЛЕННЯ ТА ФОНУ НА ТОЧНІСТЬ РОЗПІЗНАВАННЯ
ЖЕСТІВ

Панько М.І. 379

АНАЛІЗ МЕХАНІЗМІВ PROTOTYPE POLLUTION У СУЧАСНИХ JAVASCRIPT-
ЗАСТОСУНКАХ

Армаш А.О., Крихівський М.В. 382

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ДВІЙНИКІВ У МОДЕЛЮВАННІ ПРОЦЕСІВ ЗАХИСТУ
ІНФОРМАЦІЇ

Верещака М.П., Лізунов С.І. 386

НАБІР МЕТРИК ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ АЛГОРИТМІВ ПОКРАЩЕННЯ ЗОБРАЖЕНЬ В УМОВАХ НИЗЬКОГО РІВНЯ ОСВІТЛЕНOSTІ

Матненко В.С. 388

РОЗРОБКА ТА ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ РЕКОМЕНДАЦІЙ У ВЕБ-МАГАЗИНІ ТЕХНІКИ НА БАЗІ NODE.JS

Бігар Н.М. 391

СЕКЦІЯ XX. СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ, МОДЕЛЮВАННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ

APPLICATION AND HYBRIDIZATION OF THE CUCKOO SEARCH ALGORITHM IN THE CLASS TIMETABLING OPTIMIZATION PROBLEM

Korolova S., Sira O. 395

СЕКЦІЯ XXI. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ

АЛГОРИТМІЧНІ МОДЕЛІ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНІХ ПРОЦЕСІВ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

Андрухів Д.І. 399

АНАЛІЗ МЕТОДІВ НЕРУЙНІВНОГО КОНТРОЛЮ ФІЗИКО-МЕХАНІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЦИЛІНДРИЧНИХ МЕТАЛЕВИХ КОНСТРУКЦІЙ

Науково-дослідна група:

Войтенко С.С., Коваль О.В., Рибіцький І.В., Федоров О.В. 410

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ APACHE SPARK ТА HADOOP ДЛЯ ОБРОБКИ СПОРТИВНИХ ДАНИХ

Середа І.А. 415

РОЗРОБКА CAD СИСТЕМ

Рубленко М.В. 419

СЕКЦІЯ XXII. СОЦІОЛОГІЯ ТА СТАТИСТИКА

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО КОНТРОЛЮ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ПРАЦІ

Власюк А. 421

СЕКЦІЯ XXIII. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

EXPLAINING THE PREVALENCE OF NOUN TO VERB AND VERB TO NOUN CONVERSION IN THE ENGLISH LANGUAGE

Antipova I.R. 425

STYLISTIC DEVICES OF DESCRIBING HUMAN APPEARANCE IN CONTEMPORARY
ENGLISH-LANGUAGE ADVERTISING DISCOURSE

Ovechkina K. 428

АББРЕВІАТУРИ ТА СКОРОЧЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ ГАЛУЗІ
СТОМАТОЛОГІЇ-ІМПЛАНТОЛОГІЇ

Лопушанський В. 431

ВІДТВОРЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ
ПЕРЕКЛАДІ

Онищук Б.В. 434

ПРАГМАТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕДАЧІ ЕМОЦІЙНОГО ВПЛИВУ РЕКЛАМНИХ
ТЕКСТІВ У ПЕРЕКЛАДІ

Кондратенко Є.Р., Чижикова І.В. 437

СЕКЦІЯ XXIV.

ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

ФІЛОСОФСЬКО-ЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЯТУВАЛЬНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ

Харламов М.І. 441

ЩАСТЯ ЯК МЕТА ЛЮДСЬКОГО ІСНУВАННЯ В РОЗУМІННІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Максименко К.О. 444

СЕКЦІЯ XXV.

ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

AI-POWERED CHATBOTS AS CONVERSATIONAL PARTNERS FOR EFL STUDENTS

Chaikovskiy I.I., Hlushok L.M. 449

ВИКОРИСТАННЯ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ З ІНТЕРАКТИВНИМИ ТЕХНОЛОГІЯМИ
У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

Немченко Д.О. 453

ВИКОРИСТАННЯ ПЛАТФОРМИ WORD PRESS ДЛЯ СТВОРЕННЯ ОСВІТНІХ
ВЕБ-РЕСУРСІВ ЩОДО ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ

Штепук У.Д. 455

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ НАВЧАННЯ
МАТЕМАТИКИ У СТАРШІЙ ШКОЛІ

Штепук У.Д. 459

ВПЛИВ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ НА ПОДОЛАННЯ ЗАГАЛЬНОГО
НЕДОРОЗВИНЕННЯ МОВЛЕННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Туровська А.О. 463

ДИДАКТИЧНІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ Кісіль І.Р.	466
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ІНТЕГРАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРАКТИЧНІ МОДЕЛІ Попіловська О.А.	470
МИСТЕЦЬКІ ТЕХНІКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬОЇ КРЕАТИВНОСТІ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ Євгенєва М.В.	475
ПІДТРИМКА СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ІНКЛЮЗІЇ: ВІЗУАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ ТА СОЦІАЛЬНІ ІСТОРІЇ ДЛЯ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ Столова І.Д.	478
ПРО ПІДСУМКИ ПРОВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГОВИХ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ В 6- 7-Х КЛАСАХ Безсмертна Н.В.	482
ПРОФЕСІЙНО-КОМПЕТЕНТНІСНА ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВЧИТЕЛІВ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ, ВИХОВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ЗДОБУВАЧІВ З ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ Сисоєва М.	487
ПРОФІЛАКТИКА ПОРУШЕНЬ ПОСТАВИ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗА ДОПОМОГОЮ ФІЗКУЛЬТХВИЛИНОК Кордак Т.Д., Шукатка О.В.	491
РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО ПЕЙЗАЖНОГО ЖИВОПИСУ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ Харчинська Т.А.	493
РОЛЬ ПЛАТФОРМИ MOODLE У ВДОСКОНАЛЕННІ НАВИЧОК ЧИТАННЯ ТА ПИСЬМА В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ЗВО Білинська Х.В., Шумська О.А.	496
СИМВОЛІЗМ В УКРАЇНСЬКОМУ ЖИВОПИСІ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН Корба О.О.	498
СПІВПРАЦЯ ЛОГОПЕДА ТА БАТЬКІВ ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОЇ АКТИВІЗАЦІЇ МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ІЗ СЕНСОРНОЮ АЛАЛІЄЮ Слюсаренко Н.І.	501
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЕВОЇ АКТИВНОСТІ У ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ ЗАСОБАМИ КОМУНІКАТИВНИХ СИМВОЛІВ Косяк В.В.	506

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ Мічеліч М.О.	508

ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРИ ВИВЧЕННІ ТРИГОНОМЕТРИЧНИХ РІВНЯНЬ ТА НЕРІВНОСТЕЙ Бразда Н.І.	512

СЕКЦІЯ XXVI. ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

АРТ-ТЕРАПІЯ В РОБОТІ З МОЛОДДЮ З ПСИХОЛОГІЧНИМИ НАСЛІДКАМИ СТРЕСОВИХ ТРАВМІВНИХ ВПЛИВІВ Славгородська О.А., Нестеренко М.О.	515

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК АДАПТОВАНOSTІ ТА СТРЕСОСТІЙКОСТІ ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ В УМОВАХ ПРОЖИВАННЯ У ПРИФРОНТОВИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ Чельцова О.В.	518

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТА РІВНЯ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ Триняк М.В., Циркуненко О.В.	521

ВИКОРИСТАННЯ АРТ-ТЕРАПІЇ ПРИ РОБОТІ З ТРАВМОЮ Назарова М.А.	524

ВПЛИВ ВІДСУТНОСТІ ТІЛЕСНОГО ПРОЩАННЯ З ПОМЕРЛИМ ПІД ЧАС ВІЙНИ НА ПЕРЕЖИВАННЯ ВТРАТИ У ДОРΟΣЛИХ Онишко Г.І.	527

КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНА ПРОГРАМА «ВЕКТОР СТІЙКОСТІ» ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ Сита І.О.	530

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ДО САМОРОЗВИТКУ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ Байдюк Н.П.	533

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІСЛЯ ПОВЕРНЕННЯ ІЗ ЗОНИ БОЙОВИХ ДІЙ Фелик О.В.	537

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОСВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ (УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ І ЕКОНОМІСТІВ) Рибалка Я.І.	541

ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ УЧАСНИКІВ ДОРΟΣЛИХ ТРЕНІНГОВИХ ГРУП Кіріцева О.А.	544

ПСИХОЛОГІЧНА МОТИВАЦІЯ ДО НАВЧАННЯ, ЯК РЕСУРС ДЛЯ МОЛОДІ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Гриніна Г.В. 547

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДЛІТКІВ, СХИЛЬНИХ ДО СЕЛФХАРМУ

Жук О.О. 550

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПІДВИЩЕННЯ СТІЙКОСТІ ВНУТРІШНЬО
ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Молчановська Н.В. 553

ЮРИДИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ:
ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ТА ПРАВОВА ПІДТРИМКА

Ташматов В.А., Голопотелюк А.О. 557

СЕКЦІЯ XXVII.

МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

ВИКОРИСТАННЯ ПРОБІОТИКІВ У РАЦІОНІ ДЛЯ ПРОФІЛАКТИК ДИСБАКТЕРІОЗУ
КИШКІВНИКА

Нефедова А.Р., Василенко Д.С., Мокрякова М.І. 560

ГЕНЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВАД РОЗВИТКУ ПІХВИ ТА МАТКИ У ДІВЧАТ

Ластівка І.В., Папсуєв В.М., Процюк О.А. 563

ДАРІДОРЕКСАНТ: ІННОВАЦІЙНИЙ АНТАГОНІСТ ОРЕКСИНОВИХ РЕЦЕПТОРІВ
ДЛЯ ЛІКУВАННЯ БЕЗСОННЯ

Рибак В.Т., Ханенко О.І. 567

ЕТІОПАТОГЕНЕТИЧНІ ПАРАЛЕЛІ МІЖ ПОСТКОВІДНИМ СИНДРОМОМ
(МОЗКОВИЙ ТУМАН) ТА ХВОРОБОЮ АЛЬЦГЕЙМЕРА

Чепікова А.І. 571

ЗМІНИ КОНЦЕНТРАЦІЇ МАЛОНОВОГО ДИАЛЬДЕГІДУ ПРИ
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОМУ ПАРОДОНТИТІ ТА ЗА ЙОГО КОРЕКЦІЇ

Шанайда Ю.В., Авдєєв О.В. 574

КОМОРБІДНІСТЬ ГЕРХ ТА ІХС: РОЛЬ ВЕГЕТАТИВНИХ, ЗАПАЛЬНИХ І
МЕТАБОЛІЧНИХ ФАКТОРІВ

Смолка М.В. 576

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕНСИВНОЇ ТЕРАПІЇ ПОЛІСТРУКТУРНИХ ПОРАНЕНЬ У
ВІЙСЬКОВО-ПОЛЬОВИХ УМОВАХ

Ксьонз О.С. 582

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ НЕНАТЯЖНОЇ І ТРАДИЦІЙНОЇ
ГЕРНІОПЛАСТИКИ ПРИ АБДОМІНАЛЬНИХ ГРИЖАХ

Василик Т.П. 587

ПОШИРЕНІСТЬ ХВОРОБ, ЩО ПЕРЕДАЮТЬСЯ СТАТЕВИМ ШЛЯХОМ СЕРЕД СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УКРАЇНІ Литвинюк Д.М.	590
РОЛЬ СІМЕЙНОГО ЛІКАРЯ У ФОРМУВАННІ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ДО ВАКЦИНАЦІЇ Петренко А.І., Діденко К.А.	594
СИНДРОМ ФЕЛАН-МАКДЕРМІДА: ЦИТОГЕНЕТИЧНІ ВАРІАНТИ ТА ЇХ ДІАГНОСТИКА Ластівка І.В., Папсуєв В.М., Процюк О.А.	597
СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПЕРЕДОПЕРАЦІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПАЦІЄНТІВ З ВИСОКИМ АНЕСТЕЗІОЛОГІЧНИМ РИЗИКОМ Кропівний М.В.	601
 СЕКЦІЯ XXVIII. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ	
ЗНАЧЕННЯ БАСКЕТБОЛУ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ СТАРШОКЛАСНИКІВ Трубін Д.О.	604
ОБҐРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ НАСКРІЗНОЇ МАГІСТРАТУРИ ДЛЯ ФІЗИЧНИХ ТЕРАПЕВТІВ ТА ОПТИМІЗАЦІЇ ПІДГОТОВКИ АСИСТЕНТІВ Куц П.В.	607
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ШВИДКІСНО-СИЛОВОЇ РОБОТИ В ПРОЦЕСІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ЮНИХ БАСКЕТБОЛІСТІВ Касьян О.О.	611
ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ, СПРЯМОВАНОГО НА РОЗВИТОК ШВИДКІСНО-СИЛОВИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЮНИХ ВОЛЕЙБОЛІСТІВ Барбулат А.В.	614
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ШВИДКІСНО-СИЛОВИХ ЯКОСТЕЙ У БОКСЕРІВ НА ЕТАПІ ПОПЕРЕДНЬОЇ БАЗОВОЇ ПІДГОТОВКИ Непийвода Ю.Л.	617
ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ІЗ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ Аксьонов М.С.	620
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ТІЛООХОРОЦІВ І ПРОБЛЕМИ Журавель О.А.	624
СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ДОБОРУ ДІТЕЙ ДО ЗАНЯТЬ БАСКЕТБОЛОМ НА ЕТАПІ ПОЧАТКОВОЇ СПОРТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ Гріцев І.П.	629

СЕКЦІЯ XXIX. ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

MATRIMONIAL TIES OF THE MORAVIAN PRSHEMYSLOVICHES WITH THE
RURIKOVYCHES IN THE SECOND HALF OF THE 11TH – MID-12TH CENTURIES

Likhtei I. 633

ФОРМУВАННЯ ПРИКЛАДНОЇ ДОСЛІДНОЇ КУЛЬТУРИ В ПІВДЕННІЙ УКРАЇНІ: РОЛЬ
Ф.Б. ЯНОВЧИКА У ПОРІВНЯННІ З ПРЕДСТАВНИКАМИ УНІВЕРСИТЕТСЬКОГО,
ЗЕМСЬКОГО ТА ПРОСВІТНИЦЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

Фесенко П.О., Каштанова Т.В. 635

СЕКЦІЯ XXX. КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО

«CANTATE DOMINO» Д. БУКСТЕГУДЕ – ЗРАЗОК БАРОКОВОЇ ПОЛІФОНІЇ
ДОБАХІВСЬКОЇ ДОБИ

Матійчин І.М., Талайло В.В. 640

«ТАКИЙ РІДНИЙ І НЕВИМОВНО КРАСИВИЙ УКРАЇНСЬКИЙ СВІТ...» (КАРТИНИ
КАТЕРИНИ КАЙДАШ-МАШКІВСЬКОЇ З ФОНДОВОЇ КОЛЕКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО
МУЗЕЮ НАРОДНОЇ АРХІТЕКТУРИ ТА ПОБУТУ УКРАЇНИ)

Главацька Н.Б. 646

СЕКЦІЯ І. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

АДАПТАЦІЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ ДО НОВИХ ЛОГІСТИЧНИХ РЕАЛІЙ: БАЛАНСУВАННЯ МОРСЬКОГО І СУХОПУТНОГО НАПРЯМІВ ЕКСПОРТУ

Войчак Катерина Володимирівна

здобувачка вищої освіти економічного факультету

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Науковий керівник: Цікало Євген Іванович

д-р.ekon.наук, професор, професор кафедри обліку і аудиту

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Військова агресія зумовила радикальну трансформацію зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) України, перервавши роботу традиційних чорноморських портів, які до 2022 року забезпечували близько 70% експортних вантажів. Це вимагало миттєвої, широкомасштабної переорієнтації на сухопутну логістику через західні кордони з країнами Європейського Союзу. Аналіз структури та динаміки ЗЕД у 2023–2024 роках свідчить про високий ступінь адаптивності української економіки, незважаючи на безпрецедентні виклики та збереження суттєвих логістичних обмежень. Оцінка ефективності альтернативних шляхів експорту, зокрема через західні сухопутні коридори, дозволяє ідентифікувати ключові структурні та інституційні резерви, необхідні для забезпечення стійкого зростання експортного потенціалу.

Попри триваючу війну, динаміка зовнішньоторговельних операцій демонструє часткове відновлення обсягів: за перше півріччя 2024 року загальний товарообіг України склав \$52,7 млрд, що на 3,4% більше порівняно з аналогічним періодом 2023 року (\$50,9 млрд). За попередніми оцінками, у першому півріччі 2025 року товарообіг може сягнути близько \$55 млрд, що свідчить про поступове відновлення

експортної активності. Ці показники досягнуті завдяки успішному балансуванню між двома основними напрямками: високоризиковим, але об'ємним морським шляхом, та високозатратним, але безпечним сухопутним шляхом. Географічна структура торгівлі підтверджує незворотність інтеграції з ЄС, який залишається головним торговельним партнером України, забезпечуючи 56,0–56,6% від загального обсягу торгівлі товарами у 2023 році. У 2024 році ця частка знизилася до 53,8%, через часткове відновлення морської логістики та перенаправлення частини масових вантажів на традиційні глобальні ринки, що знизило критичне навантаження на західні сухопутні шляхи. Серед ключових партнерів Польща демонструє стабільне зростання зовнішньоторговельного обороту: у 2024 році він досяг \$12,1 млрд, що на 7% більше, ніж у 2023 році (\$11,3 млрд) і на 18% більше, ніж у 2021 році (\$10,25 млрд) [1].

Часткове відновлення морського експорту, розпочате в середині 2023 року, мало критичне значення для товарної структури, адже у січні 2025 року 86% вітчизняної агропродукції було експортовано через Дунайський та Одеський порти завдяки функціонуванню морського коридору. Дві третини всіх експортованих морем товарів припадає саме на агросектор. Це дало змогу експортерам швидше і дешевше доставляти великі обсяги зернових, олійних та інших вантажів. Поступово відновлюється і експорт промислової продукції: у січні–серпні 2024 року експорт руди та концентратів зріс до \$229 млн (на 21% більше, ніж у 2023 р.), а напівфабрикатів із заліза — до \$109,4 млн (зростання на 15%). Ключовий структурний зсув полягає в тому, що повернення масових вантажів у морські порти дало змогу сухопутній логістиці більш ефективно обслуговувати європейський напрямок: у торгівлі з ЄС у першій половині 2025 року спостерігається висока концентрація, де 70,9% товарного експорту припадає лише на п'ять груп продукції (агро, енергетичний та промисловий сектори, транспорт і оптову торгівлю) [2].

Експортери швидко адаптувалися до нових реалій, використовуючи 12 із 13 існуючих залізничних прикордонних переходів, а кількість перевантажувальних терміналів на прикордонні значно зросла — наразі працює 16 терміналів для зернових вантажів із загальною потужністю перевалки 1 186 вагонів на добу. Однак головною проблемою залишається не недостатня кількість терміналів, а обмежена пропускна здатність на стиках колії та адміністративні дисфункції: черги

накопичуються через те, що іноземні перевізники узгоджують обсяги, які фізично перевищують переробну спроможність прикордонних станцій чи переходів. У цьому контексті «Укрзалізниця» виконує роль адміністратора процесу планування перевезень, координуючи обсяги та запобігаючи інфраструктурному колапсу [3].

Попри наявні обмеження, експортери змогли зберегти відносну економічну ефективність логістики. Для експортерів із західних областей України, станом на середину 2024 року, загальна ціна доставки однієї тонни зерна становить приблизно від 75 до 95 євро, і ця ціна майже однакова незалежно від того, чи везти вантаж через західний кордон чи через Чорне море. Ця рівність цін пояснюється різною структурою витрат: наприклад, доставка зерна від західних областей до кордону з Європою коштує близько 25 євро за тонну, тоді як доставка до чорноморських портів дорожча — близько 40 євро за тонну. Проте, подальше перевезення суходелом до покупця в Європі дороге (від 50 до 70 євро), тоді як морський фрахт (через небезпеку і страхові ризики) коштує дешевше — 35–45 євро за тонну. Додаткові витрати на перевантаження вантажу що на кордоні, що у портах, становлять приблизно однакову суму — 15–20 доларів. Таким чином, хоча сухопутний шлях сам по собі дорожчий, він є стратегічно важливим каналом, оскільки не має військових ризиків, забезпечуючи надійність і постійний доступ до європейського ринку [4].

Мобілізація резервів зростання потребує цілеспрямованих інвестицій у транскордонну інфраструктуру. Протягом 2021–2027 років Польща планує спрямувати понад €57,7 млн на модернізацію прикордонних залізничних ліній, зокрема €10,72 млн — на ремонт колії та станції Верхрата, що має скоротити час перевезень. Для автотранспорту важливим інструментом стала система «Електронна черга», яка підвищує передбачуваність перетину кордону. Стратегічним напрямом є інтеграція української залізниці у європейську мережу через перехід на колію 1435 мм. Проєкт, вартістю близько €15 млрд, передбачає будівництво нових ділянок і створення умов для прямого виходу українських вантажів на ринки ЄС без перевалки, що значно підвищить конкурентоспроможність експорту [5].

Ефективність зовнішньоекономічної діяльності України підтримується інституційними резервами. Національний банк спрощує валютні обмеження та подовжує граничні строки розрахунків за

експортно-імпортними операціями, знижуючи фінансові ризики та підвищуючи гнучкість бізнесу. Важливу роль відіграє Експортно-кредитне агентство, яке розвиває інструменти страхування і виділяє кошти на підтримку експортерів. Розширюється і географія торгівлі — поряд із ЄС зростає інтерес до ринків Азії та Африки, зокрема В'єтнаму й Сінгапуру. Ця диверсифікація стала можливою завдяки відновленню морського коридору, що забезпечив економічну доцільність транспортування на віддалені континенти.

Таким чином, структура та динаміка зовнішньоекономічної діяльності України у 2023–2024 роках засвідчують високу стійкість економіки, досягнуту завдяки збалансуванню морських і сухопутних логістичних маршрутів. Ключовими резервами подальшого зростання є: оптимізація сухопутної логістики та контроль з боку «Укрзалізниці»; ефективне використання інвестицій у прикордонну інфраструктуру й розвиток терміналів; реалізація проєкту євроколії 1435 мм як фундаментального етапу інтеграції з ЄС; а також інституційна підтримка експортерів через валютну лібералізацію та страхування воєнних ризиків. У сукупності ці напрями формують основу довгострокової конкурентоспроможності українського експорту.

Список використаних джерел:

1. За перші півроку 2024 року товарообіг України склав \$52,7 млрд. *Державна Митна Служба*. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/za-pershi-pivroku-2024-roku-tovaroobig-ukrayini-sklav-527-mlrd-1670>
2. Служба новин. Зерновий коридор продовжує набирати оберти. *Агрополіт - гаряча агрополітика*. URL: <https://agropolit.com/news/27635-kilkist-agroproduktsiyi-v-eksporti-morem-dosyagla-dvoh-tretin>
3. Ткачов В. Валерій Ткачов: укрзалізниця зіштовхнулася з обмеженою пропускною здатністю західних переходів. *ГМК*. URL: <https://gmk.center/ua/opinion/uz-zishtovhnulasya-z-obmezhenomu-propusknoju-zdatnistju-zahidnih-suhoputnih-perehodiv/>
4. Служба новин. Для заходу України вартість логістики до кордонів і до чорноморських портів знаходиться на одному рівні – Spike Brokers. *Elevatorist.com*. URL: <https://elevatorist.com/novosti/17716-dlya-zahodu-ukrayini-vartist-logistiki-do-kordoniv-i-do-chornomorskih-portiv-praktichno-odnakova--spike-brokers>
5. Європейська правда. Польща інвестує майже 60 млн євро у розбудову транспортної інфраструктури на кордоні з Україною. *Європейська правда*. URL: <https://www.euointegration.com.ua/news/2025/10/9/7222064/>

ОЦІНКОВІ СУДЖЕННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТРУМЕНТ ПІДГОТОВКИ ТА ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Харченко Алла Олександрівна

ORCID ID: 0000-0002-8536-2857

канд. екон. наук, доцент,

доцент кафедри управління проектами в інформаційних технологіях

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Україна

Пономарьов Олександр Семенович

ORCID ID: 0000-0003-4698-2620

канд. техн. наук, професор,

професор кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами

ім. ак. І. А. Зязюна

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Україна

Анотація. У статті досліджуються оціночні судження як ключовий когнітивний та поведінковий механізм у процесі підготовки й ухвалення управлінських рішень. Автор наголошує, що в сучасних умовах невизначеності, інформаційного перевантаження та обмеженості часу ухвалення рішень дедалі більше залежить від психологічних і поведінкових чинників, а не лише від раціонального аналізу. Спираючись на концепції поведінкової економіки, розроблені Д. Канеманом, Р. Талером і Д. Аріелі, у дослідженні висвітлюється вплив евристик, когнітивних упереджень і «шуму» на якість суджень та ефективність управління. У роботі підкреслюється, що розуміння цих поведінкових механізмів дозволяє менеджерам мінімізувати помилки, підвищити мотивацію та залученість працівників до процесів ухвалення рішень і зміцнити професійну компетентність. Особливу увагу приділено ролі інноваційного мислення та організаційної культури у формуванні моделей прийняття рішень, які враховують реальну поведінку людини. Інтеграція поведінкових інсайтів у практику управління пропонується як інструмент формування нової парадигми ухвалення рішень в епоху штучного інтелекту та технологічних трансформацій.

Вступ. Істотне ускладнення суспільного життя та застосовуваних технологій в сучасному все більш складнішому світі зумовлює потребу пошуку і системного використання інноваційних управлінських технологій. Разом із розвитком штучного інтелекту дедалі важливу роль відіграють також і сучасні підходи до забезпечення цільового

підвищення рівня якості традиційних організаційних технологій. Успішному їх застосуванню активно сприяє цілеспрямована розробка ефективного інструментарію надійної підтримки процесів підготовки та прийняття адекватних управлінських рішень. Одним з них виступає залучення компетентних працівників до участі в цих процесах.

Участь персоналу в цих процесах підвищує не лише якість прийнятих рішень, а й рівень організаційної культури. Тож далеко не випадково відома дослідниця проблем психології управління Л. Орбан-Лембрик наголошує, що «участь співробітників у плануванні та прийнятті рішення є надзвичайно важливим мотивуючим чинником». На її думку, «мотивація виконання конкретних управлінських рішень тим сильніша, чим активніше безпосередні учасники їх виконання задіяні до процесу прийняття» [5, с. 354].

Основна частина. Участь персоналу в обговоренні та ухваленні рішень сприяє підвищенню їхньої професійної компетентності, самоідентифікації та розвитку відповідальності за кінцевий результат.

Однак належну підтримку таких процесів істотно ускладнює, з одного боку, широке розмаїття проблемних ситуацій, які вимагають підготовки та реалізації ефективних рішень, спрямованих на розв'язання проблем і подолання цих ситуацій, а з іншого — необхідність ухвалювати рішення в умовах дефіциту часу, інформації та підвищеної невизначеності. У поведінковій економіці такі умови сприяють використанню евристик — спрощених когнітивних стратегій, що дають змогу швидко орієнтуватися, але часто призводять до систематичних помилок судження. Тому дедалі більшої ваги набуває застосування логічних і психологічних підходів у теорії та практиці прийняття рішень, зокрема — в оцінюванні проблемних ситуацій, прогнозуванні їх еволюції та формуванні обґрунтованих суджень.

Як стверджує відомий фахівець з поведінкової економіки Нобелівський лауреат Р. Талер, «в нашому дедалі складнішому світі від людей не можна очікувати, щоб вони мали достатній рівень компетенції для прийняття рішень, хоч якимось наближеним до оптимальних, у всіх сферах, де вони змушені робити вибір» [6, с. 386]. Водночас людська поведінка часто піддається впливу когнітивних упереджень — ефекту прив'язки (anchoring), статус-кво, упередження підтвердження тощо. Ці помилки не лише викривляють оцінкові судження, а й відкривають простір для навчання та вдосконалення управлінських практик через усвідомлення власної ірраціональності.

Сучасний етап розвитку цивілізації, що характеризується вибухоподібним поширенням цифрових технологій, біоінженерії та штучного інтелекту, формує нові виклики для управління. Із одного боку, технології підвищують аналітичні можливості управлінців, а з іншого — посилюють ризики перевантаження інформацією та залежності від алгоритмів, що також впливає на якість суджень. Це зумовлює необхідність поєднання поведінкових і технологічних підходів у процесі підготовки управлінських рішень.

Практика управлінської діяльності переконливо свідчить про те, що в процесі її здійснення значна частина ситуацій час від часу повторюється. Тому їх часто прийнято називати стандартними, як і рішення, які приймаються для діагностування та розв'язання подібних ситуацій. Отже, цілком справедливо Л. Грень та її співавтори наголошують, що «в процесі управління цілком можливі ситуації, в яких стандартні рішення стають неправильними. Часто вони спрямовані на симптоми ситуації, а не на саму ситуацію. Через подібні ситуації доцільно час від часу переглядати пакет так званих готових або стандартних рішень» [2, с. 18]. Такий перегляд дає змогу оновлювати судження й й формувати гнучкі моделі реагування, що підвищує рівень адекватності розроблюваних рішень.

Одним із чинників, здатних спотворювати судження, є **шум** — небажана варіативність оцінок однієї й тієї самої ситуації. Він може давати хибну інформацію про наявність та характер проблемної ситуації. Шум може виникати у самих різних сферах людської діяльності. Аналізуючи основні причини появи шуму, який виступає істотним чинником можливої хибності людських суджень, один з основоположників поведінкової економіки Д. Канеман та його співавтори перш за все серед причин такої хибності називають «міжсуб'єктні відмінності, що постають через різні чинники зокрема у зв'язку з особистістю і когнітивним стилем, особливими варіаціями у визначенні відносної ваги різних міркувань і різним використанням тих самих шкал різними людьми» [3, с. 13]. Вони розглядають судження як форму вимірювання, інструментом якого є людський розум, схильний до варіативності, що не завжди має раціональну основу. Для управлінської практики це означає потребу у зменшенні шуму через стандартизацію процедур оцінки, використання колективної експертизи або аналітики на базі ШІ.

На наше глибоке переконання, сама ця варіативність може бути зумовлена як об'єктивними, так і, при цьому набагато частіше, суб'єктивними чинниками. Дійсно, різним людям часто притаманне різне бачення, сприйняття та розуміння одних і тих же об'єктів, явищ і ситуацій. Інколи можна зустріти навіть різні прояви логіки та формування суджень. Як показує Д. Аріелі, феномени ірраціональності не завжди мають негативні наслідки: іноді вони стимулюють **інноваційне мислення** й дозволяють знаходити нетривіальні рішення [1, с. 12]. Це підтверджує тезу, що помилки й відхилення від логіки можуть стати підґрунтям для розвитку нових управлінських підходів, орієнтованих на творчість та інтуїцію. У цьому контексті оцінкові судження виступають не лише інструментом вимірювання, а й механізмом пізнання та відкриття.

Як слушно стверджує Д. Олтрейд, «наш теперішній світ будували ті, хто стояв на плечах попередніх новаторів». Він підкреслює при цьому, що «процес технологічного прогресу пришвидшувався протягом сотень років». Вчений звертає нашу увагу, що «найдивовижніше те, що все це стало можливим завдяки кільканадцятьом світлим головам. Це були винахідники – допитливі люди, які мали новий спосіб мислення. Їхній розум міг уявляти речі, яких не існувало. Вони мали дар з нічого генерувати абстрактні ідеї. Ідеї набували форми завдяки винахідливості й обмірковуванню. Або, що цікаво, на них натрапляли випадково» [4, с. 344]. На наш погляд, випадковість в процесі генерування інноваційних, принципово нових ідей слід вважати скоріше винятком, пов'язаним з розвиненою інтуїцією винахідників. У більшості ж випадків воно було зумовлене скоріше глибокими знаннями тієї сфери, якої стосувався винахід, наполегливістю та варіативністю застосовуваних засобів.

У сучасній українській управлінській практиці приклади когнітивних упереджень простежуються в бюджетному плануванні, коли керівники орієнтуються на минулорічні витрати, нехтуючи реальними потребами. Це прояв **ефекту прив'язки**, що призводить до неефективного розподілу ресурсів. Аналогічно, при формуванні кадрових рішень діє **упередження підтвердження**, коли на користь просування обираються кандидати, що відповідають усталеним очікуванням керівництва.

Подолання цих упереджень можливе через запровадження процедур колективного аналізу, використання контрольних списків для ухвалення

рішень і впровадження навчальних програм із поведінкової економіки в систему підготовки управлінських кадрів.

Висновки. Наведені міркування й практика управління дають змогу дійти таких висновків.

1. В процесі підготовки та прийняття управлінських рішень можуть виникати ситуації, що спричиняють хибність оцінкових суджень через дію когнітивних і поведінкових чинників.

2. Хибність може виступати результатом прояву різних об'єктивних (дефіцит часу, інформації), так і суб'єктивних (евристики, шум, упередження) причин.

3. Інтеграція поведінкових принципів у практику управління дозволяє підвищити якість суджень, зменшити вплив емоційних та ситуативних факторів і створити ефективну архітектуру вибору.

4. Істотне підвищення якості рішень вимагає як подолання суперечливості рішень, так і їх відповідності не лише логічним, але й змістовним закономірностям і навіть інтуїтивним закономірностям.

5. Розвиток поведінкової компетентності керівників — один із ключових напрямів сучасної управлінської освіти.

6. Урахування поведінкових чинників сприятиме підвищенню ефективності державного та корпоративного управління, особливо в умовах цифрової трансформації економіки.

У сучасних українських реаліях це особливо актуально для процесів бюджетного планування, кадрового менеджменту та стратегічного розвитку, де помітний вплив ефекту прив'язки, уникнення втрат і надмірної впевненості. Усвідомлення цих закономірностей та впровадження поведінкових інструментів може стати ключем до підвищення ефективності державного та корпоративного управління.

Список використаних джерел:

1. Аріелі, Д. (2022). *Добре бути ірраціональними: як мислити нелогічно та отримувати несподівані переваги*. Львів: Видавництво Старого Лева.
2. Грень, Л. М., Харченко, А. О., Чеботарьов, М. К., & Пономарьов, О. С. (2024). *Підготовка і прийняття управлінських рішень: навч. посіб.* Харків: НТУ «ХПІ».
3. Канеман, Д., Сібоні, О., & Санстейн, К. (2025). *Шум: хибність людських суджень* (4-те вид.). Київ: Наш Формат.
4. Олтрейд, Д. (2022). *Нове мислення: від Ейнштейна до штучного інтелекту. Наука і технології, що змінили наш світ*. Харків: Віват.
5. Орбан-Лембрик, Л. Е. (2003). *Психологія управління: посібник*. Київ: Академвидав.
6. Талер, Р. (2025). *Поведінкова економіка: чому люди діють ірраціонально і як отримати з цього вигоду*. Київ: Наш Формат.

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ПРОДУКЦІЇ НІШЕВИХ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР ПРИ ВИРОБНИЦТВІ БІОПАЛИВА

Томашевський Владислав Юрійович

ORCID ID: 0009-0001-1139-1372

аспірант

Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

У 2028 році порівняно з 2023 роком, згідно з прогнозними розрахунками Міжнародного енергетичного агентства (IEA), світовий попит на біопаливо зросте на 13 % і складе 202,3 млрд літрів. Більше половини (64 %) такого збільшення припадатиме на етанол та відновлюване дизельне паливо, решта – на частку біодизеля та біопалива для реактивних двигунів [8].

Такі тенденції ринку обумовлені, передусім, обмеженістю мінеральних ресурсів та необхідністю досягнення цілей сталого розвитку, зокрема забезпечення його екологічної складової в напрямку декарбонізації. Біопаливо є забруднювачем з нульовим рівнем викидів, оскільки рослини, які слугують сировиною для його виробництва у процесі росту та розвитку поглинають вуглекислий газ (CO_2), під час спалювання у транспортних засобах цей газ вивільняється [7]. До того ж, згідно з положеннями Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо обов'язковості використання рідкого біопалива (біокомпонентів) у галузі транспорту», з 01 травня 2025 року у всіх видах автомобільного бензину, які реалізуються як у гуртовій, так і в роздрібній торгівлі, повинно міститись не менше 5 % біопалива. Ця вимога не стосується пального з октановим числом 98 і вище, а також пального, що постачається «...для потреб Міністерства Оборони України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного матеріального резерву, та для створення мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів» [3]. Закон направлений на реалізацію положень Директиви Європейського Парламенту та Ради 2009/28/ЄС від 23.04. 2009 р., яка має на меті стимулювання використання у транспортному секторі енергії з відновлюваних джерел. На думку фахівців, реалізація цього Закону забезпечить зростання річної ємності

вітчизняного ринку біоетанолу до 80 тис. тонн, що у перерахунку на рослинну сировину становитиме менше 1,0 млн тонн кукурудзи. Для порівняння, у країнах Європейського Союзу до 2030 року заплановане досягнення питомої ваги біокомпонентів у паливі на рівні 14 % [1, 4].

За прогнозними розрахунками, представленими у «Дорожній карті розвитку біоенергетики в Україні до 2050 року і Плані дій до 2025 року» обсяги виробництва рідкого біопалива та біогазу у 2050 р. складуть 0,85 млн тонн у нафтовому еквіваленті, більше 50 % з яких становитиме біопаливо першого та другого поколінь [2].

За таких умов обґрунтування інноваційних напрямів виробництва біопалива набуває все більшої актуальності. Одним із таких підходів може стати отримання біоетанолу з біомаси такої нішевої зернової культури як цукрове сорго (сировини другого покоління). Окрім того, за належного дотримання технологій кожен гектар культури здатний забезпечити зменшення викидів CO₂ у перерахунку на CO₂-еквівалент (CO_{2e}) на 1,4- 22 кг та економію понад 3500 літрів сирої нафти. Такі властивості культури обумовлюють важливе значення сорго в енергетичному та екологічному аспектах [5]. Стебла сорго містять високу концентрацію (на рівні 16-18%) цукрів, придатних для прямого ферментування. До того ж, культура вирізняється високим рівнем адаптивності до ґрунтово-кліматичних умов, оптимальним співвідношенням (1:3) рослинних залишків до врожаю та вищим порівняно з іншими рослинами виходом етанолу 0,3 л з 1,0 кг сухої біомаси [6].

Таким чином, з огляду на значення цукрового сорго як перспективної культури в контексті використання альтернативних джерел енергії, подальші дослідження в цьому напрямі є надзвичайно актуальними.

Список використаних джерел:

1. Аналіз ринку біоетанолу в Україні. 2025. URL: <https://inventure.com.ua/uk/analytics/investments/analiz-rinku-bioetanolu-v-ukrayini>
2. Дорожня карта розвитку біоенергетики в Україні до 2050 року і План дій до 2025 року. URL: <https://saf.org.ua/wp-content/uploads/2021/06/Dorozhnya-karta-rozvytku-bioenergetyky-v-Ukrayini-do-2050-roku-i-Plan-dij-do-2025.pdf>
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо обов'язковості використання рідкого біопалива (біокомпонентів) у галузі транспорту». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2024, № 38, ст.245. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3769-20#Text>

4. Тарас Миколаєнко: 5%-ва домішка революції не створить, але це подушка безпеки для виробників біоетанолу. 2024. URL: <https://latifundist.com/interview/767-taras-mikolayenko-5-va-domishka-revolyutsiyi-ne-stvorit-ale-tse-podushka-bezpeki-dlya-virobnikiv-bioetanolu>
5. Future market segment: Can sweet sorghum power the next generation of clean energy? 2024. URL: <https://www.cgiar.org/news-events/news/future-market-segment-can-sweet-sorghum-power-the-next-generation-of-clean-energy/>
6. Karla G. Morrissey, Greg Thoma, Dora E. Lóp. Life cycle impact assessment of biofuels derived from sweet sorghum in the U.S. *Biotechnol Biofuels* (2021) 14:166. URL: <https://biotechnologyforbiofuels.biomedcentral.com/articles/10.1186/s13068-021-02009-6>
7. Muaz Ameen, Athar Mahmood, AhmadNaeem Shahzad, Muhammad Anjum Zia , Muhammad Mansoor Javaid. Sorghum's potential unleashed: A comprehensive exploration of bio-energy production strategies and innovations. *Bioresource Technology Reports*. Vol. 27. URL: <https://www.sciencedirect.com/journal/bioresource-technology-reports/vol/27/suppl/C>
8. Transport biofuels. URL: <https://www.iea.org/reports/renewables-2023/transport-biofuels>

СТАН УКРАЇНСЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ДО ВІЙНИ: ПОРІВНЯННЯ З КРАЇНАМИ ЦСЄ

Дунець Роман Олегович

спірант кафедри міжнародного економічного аналізу та фінансів
Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Науковий керівник: Максимук Андрій Олександрович

канд.екон.наук, доцент кафедри міжнародного економічного аналізу та фінансів
Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Щільність доріг в Україні складає приблизно третину від щільності доріг в Європі, якщо вимірювати на душу населення; і лише четверту частину, якщо вимірювати на одиниці площі [1].

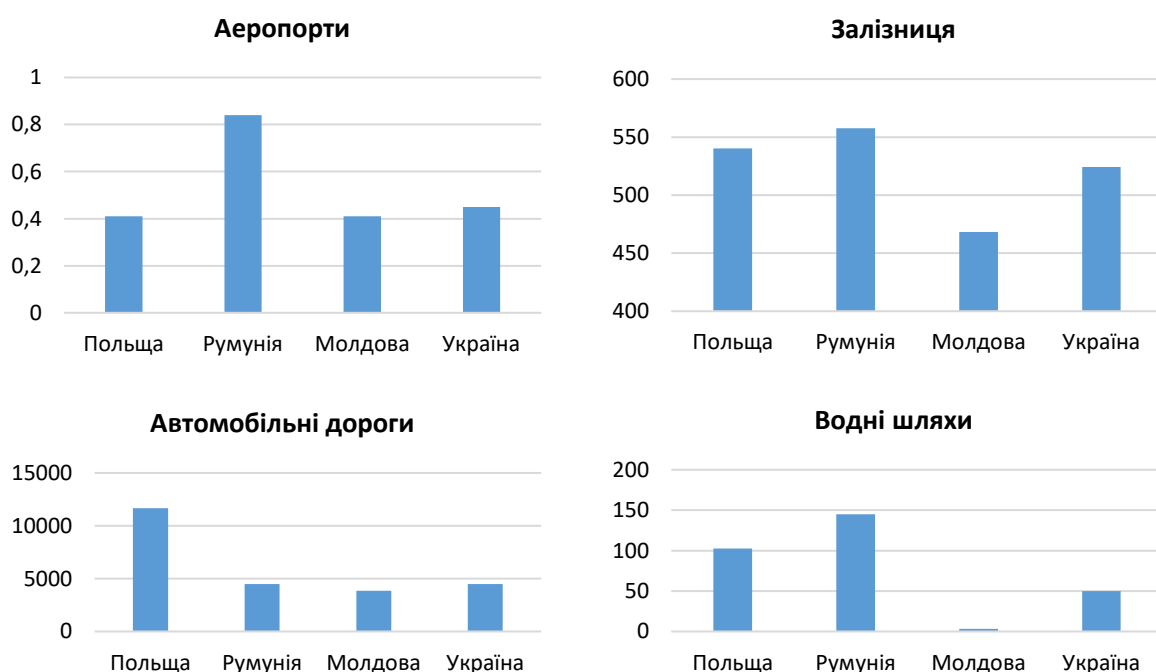

Рис. 1. Щільність транспортних шляхів в Україні та країнах ЦСЄ на
1 млн мешканців

Джерело: WorldData.info

Мережа залізниць в Україні (без урахування територій, окупованих ще до початку повномасштабної війни) складає 19,8 тис. км, з яких 47% є електрофікованими. Щільність залізниці в Україні навіть перевищує європейський рівень (524.4 км на 1 млн мешканців проти 429.97 км).

Україна має 19 аеропортів, що становить 0.45 аеропортів на 1 млн мешканців – менше половини від відповідного показника в ЄС (0.95).

Україна має 18 морських портів, 13 з яких розташовані на континентальній території України; інші 5 – на тимчасово окупованій території АР Крим. Морські порти відіграють критичну роль в економіці країни, враховуючи, що понад половина загального обсягу експорту України транспортується морськими коридорами – сільськогосподарський експорт (90% експорту зерна до війни транспортували морем), а також експорт металів, хімікатів та добрив.

Внутрішні водні шляхи України простягаються на 6,2 тис. км, основними навігаційними річками є Дніпро, Десна, Прип'ять, Дунай та Південний Буг. Країна має 50.04 км водних шляхів на 1 млн мешканців – суттєво менше, ніж у Європі (91.17).

Україна є досить урбанізованою, оскільки майже 74% населення мешкає в містах. Це навіть трохи більше від середнього рівня ЄС, зокрема, перевищує частку міського населення в сусідніх Молдові, Польщі та Румунії (Рис. 2).

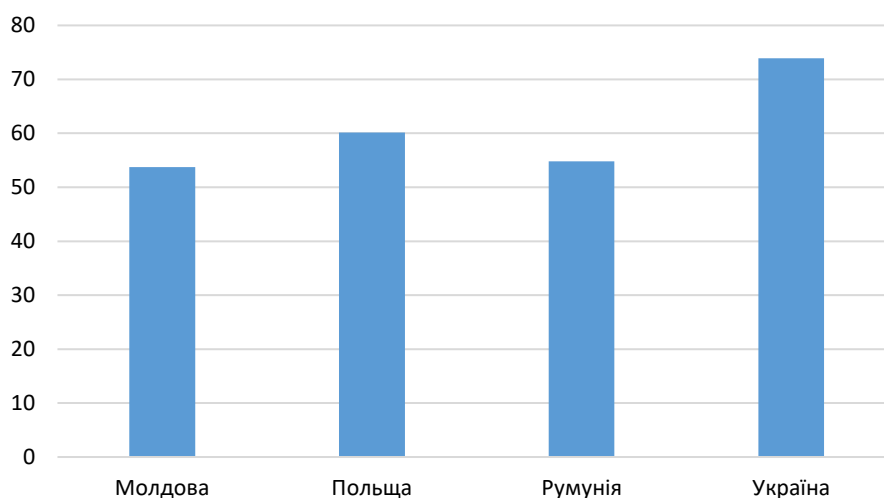

Рис. 2. Частка міського населення в 2020 році, %

Джерело: <https://ourworldindata.org/>

Міське населення мешкає здебільшого в багатоквартирних будинках (67% загалом, але майже 79% у великих містах). Ці показники близькі до середнього рівня в ЄС, де в середньому 71% міського населення мешкає в квартирах. Житловий сектор країни складав приблизно 18 млн одиниць у 2021 році. Того року лише 46% населення мешкало в квартирах – набагато менше, ніж у деяких країнах ЄС, наприклад, Іспанії (66%), Латвії (65%), Естонії (61%), Литві (59%), Греції і Мальті (57%).

Економіка України – одна із найбільш енергоінтенсивних в Європі – удвічі чи втричі енергоінтенсивніша, ніж польська чи румунська (Рис. 3).

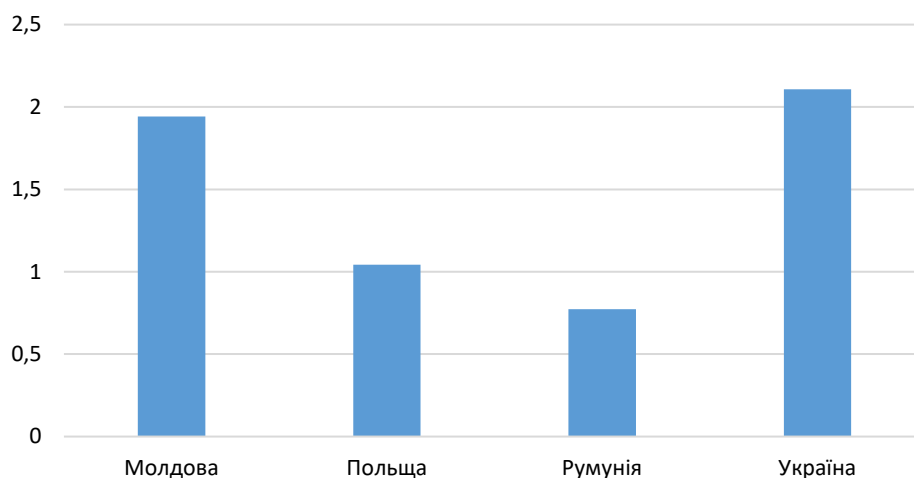

Рис. 3. Енергоінтенсивність економік у 2021 році, кВт/ ВВП

Джерело: <https://ourworldindata.org/>

Сектори виробництва заліза, сталі та машинобудування є особливо енергоінтенсивними. Котельні в Україні використовують газові чи вугільні бойлери і є також дуже енергоінтенсивними. Середнє річне споживання енергії в Україні становить 250-400 кВт*год на квадратний метр, що є вищим за 180 кВт*год в Німеччині, 150 кВт*год у Швеції і 60-80 кВт*год в енергоефективних будинках [2]. Не було мотивації для заощадження електроенергії через історично низькі ціни для домогосподарств і промисловості (Рис. 4).

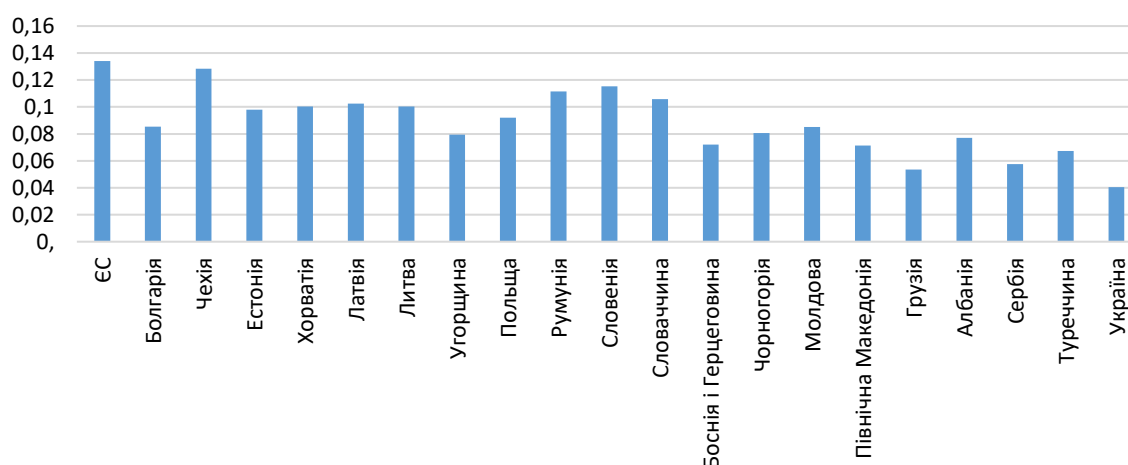

Рис. 4. Вартість електроенергії для домогосподарств у 2021 році, EUR/кВт*год

Джерело: Eurostat.

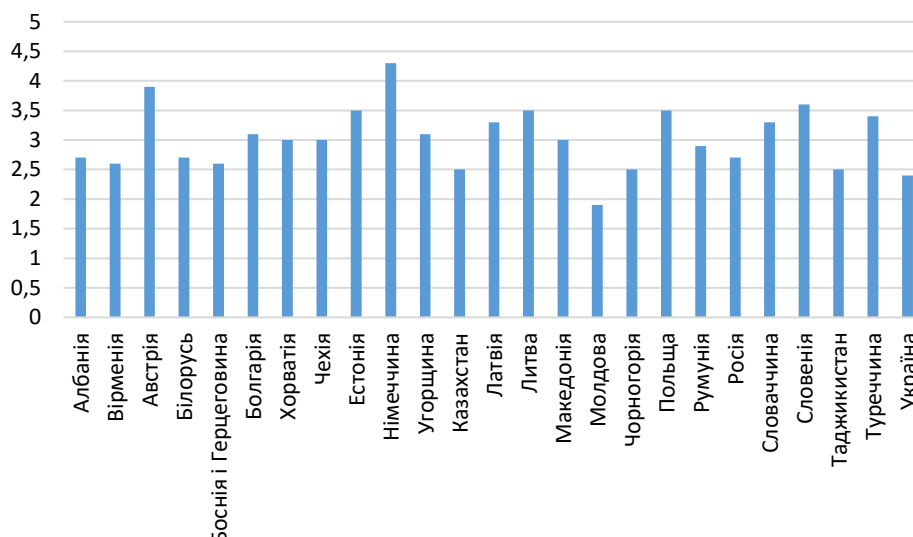

Рис. 5. Індекс ефективності логістики: якість торговельної і транспортної інфраструктури

Джерело: Світовий банк

Відповідно до індексу ефективності логістики Світового банку, за якістю транспортної інфраструктури Україна відстає майже від усіх європейських країн (окрім Молдови). Особливо це стосується залізничного сектору, модернізація якого є найдорожчою. Деякі залізничні станції, маршрути і навіть локомотиви перебувають в критичному стані.

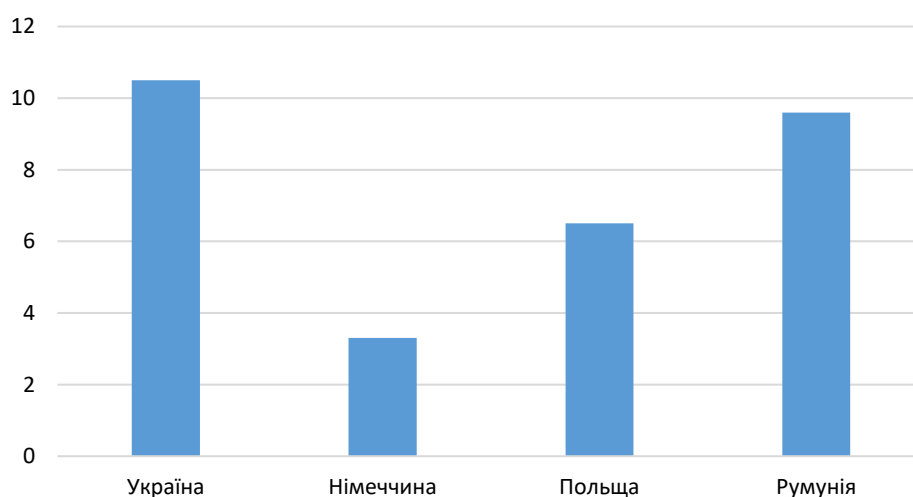

Рис. 6. Кількість смертей на дорогах на 100 тис. осіб у 2021 році

Джерело: ВООЗ

Зростаюча популярність приватних автомобілів і недорозвиненість громадського транспорту в містах призвели до недостатності

паркувальних місць, збільшення забруднення повітря, підвищеної частоти ДТП і вищого рівня стресу для водіїв та пасажирів [3]. Рівень смертності в ДТП в Україні є вищим, ніж у сусідніх країнах, особливо серед пішоходів (Рис. 6).

Список використаних джерел:

1. Infrastructure and transportation in Ukraine.
<https://www.worlddata.info/europe/ukraine/transport.php>
2. World Bank (2022), Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment, <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/8e23952b-3674-512e-bb45-aacd8e222ebe>
3. Merforth, Mathias (2014), Urban mobility in Ukraine: The 13 billion euro gap, Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit, Sustainable Urban Transport Project, Policy Briefing No. 1. <https://sutp.org/publications/urban-mobility-in-ukraine-the-13-billion-euro-gap/>

ФОРМУВАННЯ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД ДОСЛІДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В КОНТЕКСТІ ЕВОЛЮЦІЇ ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ: ПРОБЛЕМИ СПРОМОЖНОСТІ ТА АДЕКВАТНОСТІ

Білоцерківець Володимир Вікторович

ORCID ID: 0000-0002-6740-4611

доктор економічних наук, професор, професор кафедри міжнародної економіки і
соціально-гуманітарних дисциплін

Український державний університет науки і технологій, м. Дніпро, Україна

Кошевий Максим Володимирович

ORCID ID: 0009-0004-7678-6588

аспірант кафедри міжнародної економіки і соціально-гуманітарних дисциплін

Український державний університет науки і технологій, м. Дніпро, Україна

Перша четверть ХХІ століття є часом кардинальних перетворень у соціальному, економічному, громадянському житті людства, технологічне оновлення навколишнього середовища відбувається з карколомною швидкістю, нещодавно нове, незвичне, піонерно-проривне стає застарілим, узвичаєними, набуває атрибутів архаїчного. Ми живимо у світі стрімких перемін, де прагнення до метаморфоз, пошук непізнанного, неспробованого, несподіваного отримує ознак невідмінного та невід'ємного тла будь-якої сучасної виробничої чи споживчої діяльності. Особливо швидкоплинними зміни є у сфері інформаційно-комунікаційних технологій, сфері, що своїми мацаками пронизало усе сьогоденне суспільство, стало маркером сучасності. Це й не дивно, бо саме суспільство трансформувалось, давно перестало бути традиційним, скинуло з себе обладунки індустріального, набуваючи ознак інформаційного. І саме таке суспільство стає об'єктом наукових досліджень, пошуку його специфічних особливостей, засад та механізмів функціонування, еволюційного піднесення.

Проте дослідження інформаційного суспільства, гадаємо, не можна реалізовувати на теоретико-методологічних платформах, адекватним іншим об'єктам, що вже канули у Лету. Новий об'єкт передбачає пошук та формування й нової методологічної платформи, що буде спроможною

його віддзеркалити у конструктах, що здатні адекватно відобразити нову дійсність. Тож, традиційні загальнонаукові методи можуть відгравати важливу роль у пізнанні непізнанного, але ця роль аж ніяк не може виявитись центральною, конститууючою дослідження інформаційного суспільства. Їх місце – додатне, допоміжне. Окремі проблемні питання в значному ступені можуть бути окреслені, піддані вивченню на базі зазначеної методології, проте цілісне бачення інформаційного суспільства на цій платформі, на наш погляд, є недосяжним. Й спирання на застарілу методологію дозволить отримати зліпок сучасного в лаштуваннях архаїчного, що детермінує заздалегідь викривлене сприйняття досліджуваного навколишнього.

Зважаючи, що дослідження інформаційного суспільства здійснюється в контексті еволюції транспортної інфраструктури, цілком природним є спирання в його вивченні на методологію, що гарно відображає поєднання інформаційно-комунікаційної складової з забезпеченням руху матеріального. А саме, застосування в якості методологічного фундаменту дослідження органічного синтезу постмодерністської методології ризомного підходу та холістичного методу [1].

Холістичний метод постулює розгляд інформаційного суспільства як цілісності [2], як сукупності множин, розкиданих регіонами, країнами, континентами, множин, що є досить відмінними одна від одної, диверсифікованими за багатьма атрибутами, зовнішньо не досить схожими між собою, проте за певними ознаками (чи, навіть, ознакою) вони утворюють цілісність й саме у такому, цілісному вигляді виступають на рівні дослідницького пошуку. Саме й таким і є інформаційне суспільство у всьому багатстві його проявів, численних фенотипних утвореннях, розташованих на різних щаблях еволюційного розвитку. Інформаційно-комунікаційні технології, що пронизують його також не слід розглядати як однорівневі, стандартизовані, гомогенні. Навпаки, вони досить відрізняються не тільки у топологічному розрізі, але й в межах окремих локалізацій, проте це не дає підстав розглядати їх як якісно відмінні, як компоненти, що не є спорідненими до інших, не є складовими цілісності.

Розташовані за різними локалізаціями складники інформаційного суспільства залишаються невід’ємними частинами цілого завдяки існуванню павутинноподібних зв’язків, зв’язків, що дозволяють

розглядати таке суспільство як ризомне утворення. Транспортна інфраструктура у цьому сенсі відіграє важливу роль у поєднання топологічно розпорошених, навіть дуже віддалених компонентів холістичного, утвердження його як єдина внутрішньо нерозривна цілісність.

Зрозуміло, що спирання на застарілу інфраструктуру, що передбачає функціонування поза простором інформаційно-комунікаційних технологій, за сучасних умов було б нерозумним вибором, а слідування останньому визначає втрату конкурентних переваг, загальмування транспортних перевезень, створення логістичних пасток, що врешті-решт матиме наслідком випадання компоненту, що виявився йому вірним, з глобальної системи сучасного інформаційного суспільства. Сецесія тотожна втраті можливостей, виключенню з інформаційного суспільства, із сумнівними перспективами подальшого повернення до нього.

Тож ризомне сприйняття інформаційного суспільства сьогодення, спирання у його дослідженні на холістичну методологічну платформу розкриває широкі можливості до адекватного сприйняття актуальної реальності, здійснення не штучних наукових розвідок, що задовольняють виключно формальним вимогам реалізації, а дослідження, що має точно відобразити дійсність, отримати знання щодо навколишнього, а не тьмянний дагеротип, що начебто й показує обриси існуючого, але настільки схематично-обмежено й блякло, що деформує наші уявлення щодо нього. А, значить, й наступні рішення, що будуть прийматись на основі проведеного дослідження, наражатимуться на неадекватність, помилковість та неконкурентоспроможність.

Список використаних джерел:

1. Білоцерківець В.В. (2013) Нова економіка: зміст та еволюція. Дніпропетровськ: Січ, 2013. 366 с.
2. Dirks U. (2008) Modelle des Holismus / Modelle. Hrsg. U. Dirks, E. Knobloch. Frankfurt am Main: Peter Lang. 47-74.
3. Дельоз Ж. & Гваттарі Ф. (1996) Анти-Едіп. Капіталізм і Шизофренія. Київ : Карме-Сінто, 384 с.

ЦИФРОВІ ІНСТИТУТИ В РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДИНАМІКИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Приходько Юрій Юрійович

аспірант кафедри економіки

Дніпровський державний аграрно-економічний університет, Дніпро, Україна

Науковий керівник: Гончаренко О.В.

ORCID ID: 0000-0001-6410-4966

доктор економічних наук, професор,

професор кафедри економіки, академік АЕНУ

Дніпровський державний аграрно-економічний університет, Дніпро, Україна

Формування мережевої економіки супроводжують об'єктивні й керовані структурні трансформації, які обумовлюють зміну співвідношення й ролі основних виробничих факторів у відтворювальному процесі, а інформаційний чинник постає новим базовим ресурсом, який визначає напрям та темп економічної динаміки. Зміна ролі базових ресурсів детермінує перехід індустріальної економіки до її нової моделі, а економічних відносин до віртуального середовища. Кардинальним трансформаціям піддаються основи господарського механізму під впливом поширення всезагальної власності на інформаційний ресурс, який набуває ролі базового фактору виробництва, а індивідуальна праця у її різних формах поступово витісняє найману працю.

Актуальним питанням в умовах зміни ролі ключових факторів у відтворенні є стан інституціоналізації платформної зайнятості, яка формується під впливом глобальних процесів цифровізації та цифрової платформізації. Експертами визначено тенденцію до постійного зростання внеску платформної зайнятості у світове виробництво та прогнозується його зростання на кінець 2025 року на рівні до 30% ВВП [1, с.339]. Цифрові платформи отримали конкурентні переваги внаслідок віртуальної природи ключового ресурсу (інформації), на основі якої вони функціонують; змін структури та обсягів витрат «входження» на ринки; використанню мережових і дистанційних ефектів; можливостям одночасного входження до декількох платформ; наявності мультипродуктового й крос-секторного ефекту. Цифрові платформи

функціонують на основі сформованого складноєрархічного інституціонального середовища цифрової моделі економічної системи, для якої є важливими прозорі правила роботи на платформах, прогнозованість й алгоритмізація дій операторів, узгодженість із базисними економічними інститутами та макроекономічними інституціями.

Для працівників платформ досягнення конкурентних переваг залежить від рівня отриманих цифрових навичок та компетенцій, що потребує додаткових інвестиційних ресурсів для розвитку людського капіталу на базі державних і корпоративних програм безперервного навчання й підвищення кваліфікації та перекваліфікації, високого рівня цифрової грамотності робочої сили, синхронізації освітньо-професійних програм з новими потребами, які висувуються ринком праці. Успіх у функціонуванні цифрових платформ обумовлений дотриманням соціальних й трудових норм, фіскальним врегулюванням, усуненням проблем демпінгу, пов'язаних із неконкурентними перевагами, які іманентні платформній зайнятості при мінімізації трудових й соціальних зобов'язань перед співробітниками. Інституціональні трансформації в умовах цифровізації супроводжуються появою нових норм, зниженням стійкості діючих інституцій, підвищенням або зниженням їх ефективності. Відтак, процес цифровізації відтворювальної динаміки потребує нових інститутів, які б забезпечили алгоритмізацію регулюючих впливів, стандартизацію інституціональних інструментів, мінімізацію ризиків інституціональних дисфункцій.

Список використаних джерел:

1. Формування засад національно укоріненої стійкості та безпеки економічного розвитку України в умовах гібридної системи «мир – війна»: монографія / за ред. акад. НАН України Гриценка А. А. ; НАН України, Державна установа «Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України». Київ, 2025. 572 с.

СЕКЦІЯ II. ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

МІЖНАРОДНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (НА МАТЕРІАЛАХ ТОВ «НОВА ПОШТА», М. КИЇВ)

Король Софія Олександрівна

Державний торговельно-економічний університет, Україна

Дугінець Ганна Володимирівна

доктор економічних наук

Державний торговельно-економічний університет, Україна

Міжнародна діяльність підприємств у сучасних умовах відзначається високим рівнем динамічності та залежністю від зовнішніх факторів. У періоди кризових ситуацій – економічних, політичних, фінансових чи військових – діяльність компаній у міжнародному середовищі зазнає суттєвих обмежень та трансформацій. Особливістю таких періодів є підвищена невизначеність, яка вимагає від підприємств швидкої адаптації та перегляду стратегічних підходів до виходу на закордонні ринки та співпраці з іноземними партнерами.

ТОВ «Нова Пошта» є провідною українською логістичною компанією, що забезпечує експрес-доставку вантажів, посилок і документів корпоративним і приватним клієнтам по всій території України. Станом на кінець 2021 року компанія мала понад 10 000 відділень та 13 000 поштоматів, що свідчить про масштабність її діяльності та високий рівень доступності послуг [1]. У складних умовах воєнного стану підприємство продемонструвало високу адаптивність, продовжуючи інвестиції в інновації, розвиток сервісу та відновлення логістики у деокупованих регіонах, незважаючи на перебої в транспортних ланцюгах і підвищені операційні ризики [3].

У відповідь на виклики, спричинені війною, «Нова пошта» активізувала процес розширення своєї присутності за кордоном під

брендом Novapost. Основні міжнародні напрямки — країни Європи: Естонія, Латвія, Литва, Польща, Молдова, Німеччина, Словаччина, Румунія, Угорщина, Чехія [2]. Ціль таких операцій — забезпечення зручності для українців за кордоном і для тих, хто потребує доставки з Європи до України та в зворотному напрямку. Для цього відкриваються представництва, які співпрацюють із локальними компаніями, використовуються поштомати й відділення.

Після 2022 року та в умовах тривалої воєнної кризи «Нова пошта» активізувала зовнішню експансію з кількох причин: потреба обслуговувати українську діаспору, створити надійні ланцюги постачань, які частково обходять кризові українські маршрути, та підтримувати e-commerce-потоки між ЄС і Україною. У межах цих ініціатив компанія консолідує свій сервіс під брендом Novapost/Nova Global і відкриває представництва в європейських країнах, а також будує партнерства з локальними операторами [3].

Варто зазначити, що на міжнародних ринках «Нова пошта» поєднує два підходи: партнерська модель — співпраця з місцевими перевізниками і поштоматними мережами для last-mile; контрольовані активи — запуск авіаційного підрозділу (Supernova Airlines) для критичних маршрутів і швидких відправлень. Поєднання дозволяє компанії бути більш гнучкою в короткій перспективі та зменшувати операційні ризики при зростанні попиту

Група Nova запустила Supernova Airlines як логістичний/карго підрозділ із метою мати більший контроль над авіатранзитом товарів і посилок між Європою та Україною. У 2024 році Supernova отримала операторські дозволи та провела перші чартерні і тестові рейси Boeing 737-800SF (переліки рейсів — Будапешт → Кишинів та ін.) з метою налагодження синхронізації процедур доставки й обслуговування в країнах-приймачах [2]. Ці перші операції мають кілька практичних ефектів: скорочення часу доставки для критичних вантажів; зниження залежності від зовнішніх авіакомпаній та їхніх тарифів; можливість формувати експрес-маршрути між хабами Novapost у Європі.

У міжнародній діяльності «Нова пошта» використовує комбіновану транспортну систему, яка поєднує автомобільні, авіаційні та залізничні перевезення. Основну частину міжнародного товарообігу становлять автомобільні перевезення, що забезпечують прямі доставки між логістичними хабами України та терміналами компанії у Польщі, Литві,

Чехії та Німеччині [2] Авіаційні перевезення використовуються переважно для швидкої доставки дрібних та цінних вантажів, а також для термінових міжнародних відправлень. Залізничний транспорт застосовується у поєднанні з автомобільним у мультимодальних маршрутах для перевезення великих партій товарів у межах ЄС.

Таблиця 1

Види транспорту, що використовуються у міжнародних перевезеннях ТОВ «Нова пошта» [3]

Вид транспорту	Основні напрямки використання	Переваги	Недоліки	Частка у загальному обсязі перевезень, %
Автомобільний	Польща, Литва, Чехія, Румунія	Гнучкість маршрутів, швидке реагування на зміни попиту	Залежність від стану доріг і митних процедур	65
Авіаційний (через Supernova Airlines)	Німеччина, Литва, Франція, Італія	Висока швидкість, мінімальні затримки	Висока собівартість, обмежена вантажопідйомність	20
Залізничний	Польща, Словаччина, Угорщина	Велика вантажомісткість, екологічність	Менша гнучкість, необхідність перевантажень	10
Морський (спільні контракти)	Великобританія, Іспанія	Оптимальний для великих партій товарів	Тривалі терміни доставки	5

Отже, основним видом транспорту залишається автомобільний, оскільки він забезпечує найкраще співвідношення швидкості, вартості та гнучкості. Водночас розвиток власного авіаперевізника Supernova Airlines дозволив суттєво посилити ефективність міжнародних перевезень та контролювати критично важливі напрямки.

На міжнародній арені «Нова пошта» конкурує в сегменті, де працюють як регіональні (Meest), так і глобальні оператори (DHL, UPS). Перевага Nova — клієнтська база українців за кордоном і можливість запропонувати end-to-end рішення «з України/в Україну» із синхронізованим last-mile; проте глобальні гравці мають масштабнішу мережу та нижчі витрати на тонну-кілометр через великі хаби й

оптимізовані авіа/наземні потоки. DHL, наприклад, інвестує у великі хаби й має широку географію та фінансові можливості для масштабування (звіти групи показують мільярдні обороти і постійні інвестиції у хаби).

Війна в Україні істотно трансформувала логістику, економічні зв'язки та структуру міжнародних ринків. Для ТОВ «Нова пошта» ці зміни стали не лише викликом, а й каталізатором глибоких організаційних і стратегічних перетворень. Закриття повітряного простору над Україною, порушення морських шляхів, зростання митних перевірок, підвищення витрат на паливо й страхування перевезень — усе це суттєво вплинуло на діяльність компанії. Водночас війна стимулювала розвиток нових напрямів міжнародної експансії, поглиблення цифрової інтеграції та формування нових логістичних ланцюгів у Європі [5].

На рис. 1 виокремлено основні аспекти впливу війни на діяльність компанії.

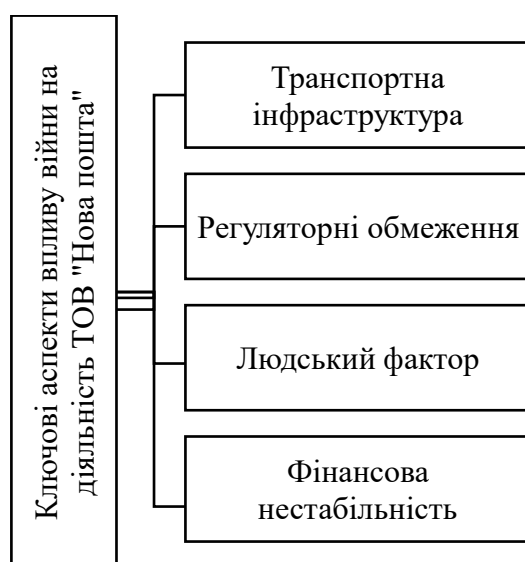

Рис. 1. Напрямки впливу воєнного стану на діяльність ТОВ «Нова пошта»

Отже можемо зазначити, що війна в Україні суттєво вплинула на всі аспекти функціонування бізнесу, зокрема й на міжнародну діяльність ТОВ «Нова пошта». Збройна агресія спричинила порушення логістичних ланцюгів, змінила географію попиту, призвела до фінансової нестабільності та ускладнила процеси взаємодії з іноземними партнерами. Вплив війни проявився у кількох ключових напрямках, які визначили необхідність перегляду стратегічних підходів до розвитку компанії.

З огляду на зазначені виклики, ТОВ «Нова пошта» має зосередити увагу на впровадженні системних стратегічних рішень, спрямованих на забезпечення ефективності, стабільності та конкурентоспроможності міжнародних операцій у кризових умовах (рис. 2).

Рис. 2. Ключові напрями удосконалення міжнародної діяльності ТОВ «Нова пошта»

Отже, війна, попри всі труднощі, стала для ТОВ «Нова пошта» стимулом до стратегічного оновлення та переосмислення підходів до міжнародної діяльності. Реалізація запропонованих заходів сприятиме підвищенню ефективності логістичних процесів, забезпечить стабільність у період невизначеності й дозволить компанії утвердитися як потужному регіональному лідеру в сфері міжнародних доставок. У перспективі це створить основу для подальшої експансії на ринки ЄС, розширення клієнтської бази та формування стійкої моделі розвитку в післявоєнний період.

Таким чином, ефективність міжнародної діяльності ТОВ «Нова пошта» у воєнний період може бути досягнута через поєднання стратегічної гнучкості, цифрової трансформації та партнерської інтеграції на європейських ринках. Це забезпечить стабільність роботи

компанії навіть в умовах обмеженого доступу до транспортних ресурсів і сприятиме формуванню довгострокової конкурентної переваги після завершення війни.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт ТОВ «Нова Пошта». URL: <https://novaposhta.ua/>
2. Група Nova у світі. URL: <https://novaposhtaglobal.ua/about/>
3. Звіти зі сталого розвитку 2023 URL: https://novaposhta.ua/csr/zvit_zi_stalogo_rozvitku_2023/#reports.
4. Кобилюх О.Я., Гірна О.Б. Сучасні тренди на ринку експрес-доставки в Україні. Академічні візії. 2022. Вип. 12. URL: <https://academyvision.org/index.php/av/article/view/88/79>
5. Шуміло О. С. Формування міжнародної маркетингової стратегії підприємства з урахуванням глобалізації діяльності підприємств Економічний простір № 185. 2023. С. 93-97

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ: МЕНЕДЖМЕНТ В КРИЗОВИХ УМОВАХ

Гришко Денис Романович

магістрант

Київський університет культури, Україна

Ворошилова Ганна Олександрівна

кандидат економічних наук,

доцент кафедри готельно-ресторанного і туристичного бізнесу

Київський університет культури, Україна

Феномен системної дестабілізації макроекономічного контуру, посилений експліцитною дією геополітичних та енергетичних диспаратів, зумовлює категоричну необхідність парадигмального зсуву у методології функціонування суб'єктів готельного бізнесу на теренах України.

Класичні стратегемні моделі розвитку, які ґрунтувалися на екстраполяції сталості туристичних потоків, демонструють іманентну неспроможність до адаптації, що імперативно вимагає імплементації інноваційного алгоритму антикризового бізнес-планування та управлінського реагування. Наукова апробація роботи артикулює необхідність інтеграції аналітичного інструментарію мультирівневого аналізу для забезпечення операційної резилієнтності (стійкості) готельного сектору в умовах перманентних кризових детермінант.

Метою дослідження є конструювання та обґрунтування трансверсальної моделі антикризової трансформації готельного підприємства на основі діалектичного синтезу оцінки зовнішнього середовища. Дослідження базується на методах PESTEL- та SWOT-аналізу, які слугують базою для формування прогностичного сценарію та логічного узагальнення системних результатів. Використання зазначених інструментів дозволяє встановити функціональні кореляції між макроекономічними флуктуаціями та ендогенними можливостями підприємства, що є передумовою для забезпечення його фінансово-стратегічної стійкості. Актуалізація цієї проблематики знаходиться в площині пошуку нових парадигм господарювання, які мінімізують вплив екзогенних шоків.

В результаті дослідження конфігуративного аналізу впливу макросередовища на архітектуру готельного бізнесу (PESTEL-аналіз), встановлено, що ключові вектори, які предикативно визначають динаміку розвитку готельного бізнесу в Україні у поточний період, є похідними від екзогенних чинників макросередовища. Економічний сегмент виявив критичні ризики, які маніфестуються зростанням операційних трансакційних витрат: збільшення тарифної політики на енергоносії та інфляційна ескалація цін на базові ресурси призводять до декомпозиції рентабельності та імперативно вимагають суттєвої корекції вартісної політики. Політична детермінанта обумовлює значну стагнацію міжнародного туристичного трафіку, що безпосередньо корелює зі зниженням показника завантаженості (OccupancyRate) та результуючого доходу на доступний номер (RevPAR).

Проте, ідентифіковано соціокультурні та технологічні потенціали, які можуть стати базисом для антикризової реконфігурації. Соціальні чинники включають: зміну структури ендogenous попиту (зростання потреб внутрішньо переміщених контингентів та релокованих бізнес-структур у пролонгованому безпечному розміщенні); пріоритет безпеки, який актуалізує вимоги до інтеграції сертифікованих фортифікаційних споруд. Технологічна платформа вимагає проактивного впровадження автономізованих інженерних систем (резервні генераційні потужності, супутниковий зв'язок), що є одночасно і фактором інвестиційного тиску, і джерелом конкурентного паритету.

2. Обґрунтування імперативної трансформації цільової бізнес-моделі готелю. Традиційна бізнес-модель, сфокусована на обслуговуванні транзитного туризму та форматуванні конференц-послуг, виявила свою структурну нестійкість в умовах перманентних кризових викликів. На основі емпіричного аналізу готельного комплексу встановлено доцільність переходу до концептуальної моделі, яка забезпечує мінімізацію екстернальних ризиків (енергетична криза, безпекова нестабільність). Аргументовано, що найбільш стратегічно виправданою є модель «Корпоративного автономного резидентного хабу».

Зазначена модель передбачає акцентуацію з туристичної пропозиції на довгострокове обслуговування корпоративних клієнтів (ІТ-сектор, консалтингові агенції, релоковані підприємства). Вона інтегрує не лише функціонал розміщення, а й комплекс додаткових сервісів: обладнані коворкінг-простори, гарантована енергетична та інтернет-незалежність,

наявність сертифікованих захисних споруд. Така трансформація дозволяє підвищити стабілізацію грошових потоків за рахунок пролонгованих контрактних зобов'язань.

Управлінська компонента цього підходу полягає у зміні парадигми ризик-менеджменту: перехід від реактивного реагування до проактивного моделювання сценаріїв дефіциту ресурсів (наприклад, планування запасів палива, розробка внутрішніх протоколів переходу на автономне забезпечення). Це вимагає від менеджменту високого рівня гнучкості та здатності до швидкого перерозподілу операційних функцій.

3. Розробка та валідація антикризової концепції (SWOT-аналіз). Для валідації концепції застосовано SWOT-аналіз, який систематизує внутрішні ресурси та зовнішні виклики:

- Сильні сторони (S): активована наявність власної інфраструктури, досвідчений операційний персонал, дислокаційна перевага (буферна зона).

- Слабкі сторони (W): високий рівень енергетичної залежності, дефіцит спеціалізованих захисних споруд, недостатня технологічна імплементація автономізації.

- Можливості (O): асиміляція державних програм підтримки, висока еластичність попиту на безпечні офісні простори, зростаючий тренд довгострокової оренди.

- Загрози (T): персистуючий ріст вартості енергоносіїв, пролонгація військових дій, еміграція висококваліфікованого кадрового резерву.

Стратегічна комбінація S+O (Синергія сильних сторін та можливостей) вимагає проактивного інвестування наявного капіталу в автономізацію та таргетовану промоцію готелю як безпекового корпоративного центру. Комбінація S+T (Використання сильних сторін для демпфування загроз) полягає у залученні власного кадрового потенціалу для імплементації енергоощадних протоколів та розробки внутрішніх стандартів безпеки, що мінімізує зовнішній тиск.

Встановлено, що структурне переформатування готелю у формат «Корпоративного автономного резидентного хабу» дозволяє:

1. Мінімізувати ризик, корельований із сезонними коливаннями та туристичним спадом.

2. Забезпечити стабільну метрику завантаженості (OccupancyRate) на рівні 70-80% за рахунок довгострокової контрактації.

3. Трансформувати загрозу високих енергетичних витрат у дефіцитну конкурентну перевагу (тотальна автономність).

Управління персоналом в кризових умовах також набуває нових функцій: замість наймання фахівців з туристичного обслуговування, пріоритетом стає перекваліфікація існуючого штату для роботи із системами життєзабезпечення та дотриманням протоколів безпеки.

Отже, у результаті проведеного наукового дослідження експліковано, що специфіка сучасного розвитку готельного бізнесу в Україні обумовлена категоричною необхідністю імплементації адаптивного антикризового менеджменту. Визначено, що ключовим чинником забезпечення операційної стійкості готельного підприємства є своєчасна та проактивна диверсифікація його продуктового портфеля, яка має бути безпосередньо заснована на інтегрованому аналізі макрозагроз та внутрішніх ресурсів.

Аргументовано, що для забезпечення функціональної резиліентності необхідно:

1. Встановити пріоритетність інвестиційного капіталу у забезпечення повного циклу автономності (енергетична, комунікаційна, безпекова) як інваріантну складову сучасної готельної пропозиції.

2. Класифіковано нові цільові сегменти (релокований бізнес, ВПО, корпоративні хаби) як первинні для мінімізації втрат від рецесії туристичного сегмента.

3. Аргументовано, що застосування моделі «Корпоративного автономного резидентного хабу» дозволяє конвертувати критичні зовнішні загрози у стійку конкурентну перевагу, що підвищує потенціал виживання.

4. Рекомендовано застосовувати модель інтегрованого PESTEL- та SWOT-аналізу для прискореної трансформації управлінських та бізнес-процесів у галузі готельного бізнесу України. Підкреслюється, що такий підхід є необхідною умовою для формування нової парадигми готельного менеджменту, який оперує не лише категоріями комфорту та сервісу, але й категоріями безпеки та автономності.

Список використаних джерел:

1. Круковська О.В. менеджмент готельно-ресторанного бізнесу в Україні. *Інновації та технології в сфері послуг і харчування*. URL: <https://www.journals.chdtu.ck.ua/index.php/itsf/article/download/103/89/> (дата звернення: 14.10.2025).

2. Носирєв О.О. «Конкурентоспроможність та інноваційний розвиток підприємств готельно-ресторанного і туристичного бізнесу». URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/f374a771-87cd-45e9-9e72-813aeb64675e/content>(дата звернення: 15.10.2025).
3. Семирга М.І.«Особливості менеджменту готельного підприємства у кризових ситуаціях».URL:<http://rps.chtei-knteu.cv.ua:8585/jspui/handle/123456789/3012> (дата звернення: 15.10.2025).
4. Харенко Д.О., Шикіна О.В., Тітомир Л.А. Сучасний стан та організація готельного бізнесу України в умовах війни. *ЕКОНОМІКА ТА СУСПІЛЬСТВО.Випуск № 79 / 2025*. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/6650/6591> (дата звернення: 13.10.2025).

СЕКЦІЯ III.

ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

CBDC (ЦИФРОВІ ВАЛЮТИ ЦЕНТРАЛЬНИХ БАНКІВ): СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Таргоній Ірина Миколаївна

здобувач вищої освіти факультету фінансів та цифрових технологій

Державний податковий університет, Україна

Науковий керівник: Козій Наталія Сергіївна

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансових ринків та технологій

Державний податковий університет, Україна

Сучасна фінансова система переживає глибоку цифрову трансформацію. Поява нових технологій - блокчейну, децентралізованих реєстрів, мобільних платіжних платформ - призвела до появи нових форм грошей, зокрема криптовалют і стейблкоїнів. У відповідь на ці зміни центральні банки багатьох країн розпочали дослідження, експерименти та пілотні запуски CBDC (Central Bank Digital Currency) - цифрових валют центральних банків. CBDC є цифровим аналогом офіційної національної валюти, що поєднує можливості фіатних та електронних грошей і є законним платіжним інструментом. Наприклад, національні валюти у форматі CBDC можуть випускатися як їхні електронні версії, наприклад е-гривня, е-юань, е-долар та ін [1].

Попит на CBDC виникає на тлі стрімкої цифровізації та необхідності запровадження миттєвих (real-time) платежів і розрахунків. Крім того, CBDC розглядається як інструмент для підвищення ефективності як внутрішніх, так і міжнародних (транскордонних) валютних операцій. Міжнародний валютний фонд відзначає, що CBDC здатна знизити витрати, полегшити обіг грошей, підвищити фінансову доступність та забезпечити безпечний цифровий доступ до коштів, однак центральні банки, усвідомлюючи зростаючий вплив CBDC, стурбовані її потенційним впливом на фінансову систему.

За останні роки CBDC стали одним із ключових напрямів розвитку глобальної фінансової системи. За даними Банку міжнародних розрахунків (BIS), понад 130 центральних банків світу, що охоплюють близько 98% світового ВВП, уже досліджують або тестують цифрові валюти. Кілька країн перейшли від досліджень до пілотних проєктів і навіть повноцінного впровадження. (Таб.1).

Таблиця 1

Світовий досвід впровадження CBDC

<i>Країна/Регіон</i>	<i>Назва CBDC</i>	<i>Статус</i>	<i>Основні цілі/особливості</i>
<i>Нігерія</i>	eNaira	Запущено (2021)	Сприяння простішим, швидшим та надійнішим транзакціям, фінансова інклюзія.
<i>Багамські острови</i>	Sand Dollar	Запущено (2020)	Підвищення фінансової доступності, особливо для віддалених островів.
<i>Китай</i>	Цифровий Юань (e-CNY)	Стартував ще у 2014 році, а у 2020 році почалися пілотні запуски у великих містах	Посилення контролю над грошовим обігом, відповідь на популярність цифрових платежів, використання в міжнародних розрахунках. Один із наймасштабніших проєктів.
<i>Європейський Союз</i>	Цифрове євро	Фаза дослідження/підготовка	Збереження суверенітету в цифрову епоху, забезпечення стабільності та безпеки платежів у зоні євро.

Джерела: [2], [3].

Багамські острови стали першою країною світу, що офіційно запровадила цифрову валюту - Sand Dollar (2020 р.). Її головна мета - підвищити фінансову інклюзію, особливо на віддалених островах, де доступ до банків обмежений. Валюта функціонує через мобільні додатки, що дозволяють проводити платежі навіть без стабільного інтернету. Водночас рівень використання поки невисокий через низьку обізнаність населення та слабку інтеграцію бізнесу, що показує: технічний запуск - лише початок, а успіх залежить від просвітницьких кампаній і стимулів до застосування.

У 2021 році Нігерія запровадила eNaira - першу африканську CBDC. Її мета - полегшити перекази коштів і зменшити залежність від готівки. Проте через низьку цифрову грамотність, недовіру до уряду та слабку інфраструктуру впровадження виявилось складним. Досвід Нігерії підтвердив потребу в освітній підтримці, зміцненні кібербезпеки та ефективній комунікаційній політиці.

Китайський цифровий юань (e-CNY) - найбільший і найрозвиненіший проєкт CBDC у світі. Його розробку розпочато ще у 2014 р., а пілотні програми у великих містах (Шеньчжені, Сучжоу, Ченду та ін) стартували у 2020-му. До 2023 року кількість зареєстрованих гаманців перевищила 200 млн, а обсяги транзакцій - сотні мільярдів юанів. Система має централізовану архітектуру: операції проходять через комерційні банки під контролем Народного банку Китаю. Це забезпечує ефективність, але викликає занепокоєння щодо конфіденційності користувачів.

Європейський центральний банк з 2021 року досліджує можливість запровадження цифрового євро, метою якого є забезпечення доступу громадян до безпечних державних грошей у цифровому просторі без шкоди для фінансової стабільності та приватності. ЄЦБ підкреслює, що цифрове євро стане доповненням, а не заміною готівки, і впроваджуватиметься лише після ретельних юридичних і технічних перевірок.

Досвід різних країн показує, що успіх впровадження CBDC залежить не лише від технологій, а від комплексного підходу:

- поєднання державної підтримки та приватного сектору;
- збалансування між контролем і приватністю;
- створення законодавчої бази та кіберзахисту;
- проведення масштабної інформаційної кампанії;
- стимулювання користувачів через пільги та зручні сервіси.

Національний банк України (НБУ) одним із перших у регіоні почав дослідження можливостей запровадження цифрової гривні – «Е-гривні». Ще у 2018 році був проведений пілотний проєкт, який показав технічну можливість емісії цифрової валюти на основі блокчейну.

Запровадження «Е-hryvnia» в Україні передбачає комплексні зміни в економічній, технологічній та регуляторній сферах. Ключові фокуси цього процесу охоплюють трансформацію бізнес-моделі, удосконалення регулювання, розвиток технологій, управління ідентифікацією та верифікацією, а також посилення кібербезпеки.

У сфері бізнес-моделі головна увага приділяється впровадженню інноваційних фінансових продуктів і послуг, що дозволять ефективно використовувати можливості цифрової валюти центрального банку (CBDC). Це може включати розробку автономної платіжної інфраструктури або створення спеціалізованих електронних сховищ для зберігання CBDC певними установами. Водночас, впровадження E-hryvnia забезпечить доступ до великих обсягів транзакційних даних у реальному часі, що сприятиме підвищенню прозорості та ефективності фінансової системи. Одним із наслідків стане поступове зменшення ролі традиційних кореспондентських банківських мереж. У напрямі регулювання очікується реформування законодавчої бази відповідно до архітектури та функціональних особливостей CBDC. Це передбачає розробку нових нормативів, спрямованих на забезпечення стабільності фінансової системи, а також посилення заходів боротьби з шахрайством і незаконними фінансовими операціями. У сфері технологій ключовими змінами стануть адаптація існуючої фінансової інфраструктури для обробки транзакцій у цифровій валюті, удосконалення цифрових програм і платформ для реалізації функціональних можливостей E-hryvnia, а також розвиток сучасних клієнтських інтерфейсів, які забезпечать зручність і доступність користування для громадян та бізнесу. Щодо управління ідентифікацією та верифікацією, передбачається вдосконалення інфраструктури, що дозволить ефективно здійснювати перевірку користувачів, забезпечуючи відповідність вимогам безпеки, захисту персональних даних і фінансової прозорості. Нарешті, у сфері кібербезпеки особливий акцент робиться на проактивному забезпеченні конфіденційності та захисту даних. Це включає створення багаторівневих систем кіберзахисту, моніторинг загроз у режимі реального часу та впровадження найсучасніших технологічних рішень для запобігання несанкціонованому доступу та фінансовим злочинам [4], [5].

Таким чином, запровадження «E-hryvnia» є багатовимірним процесом, що вимагає узгоджених дій між Національним банком України, урядом, фінансовими установами та технологічними партнерами для формування надійної, безпечної та інноваційної цифрової фінансової екосистеми.

Як висновок, можна сказати, що CBDC є логічним етапом еволюції грошей у цифрову епоху. Світовий досвід показує, що це вже не лише

теорія, а реальність, яка впроваджується з різною швидкістю та цілями. CBDC - не просто технологічна інновація, а інструмент, який здатен змінити фінансову архітектуру країни та зробити її більш стійкою, ефективною й орієнтованою на майбутнє. Для України Е-гривня - це шанс модернізувати платіжну інфраструктуру, посилити фінансову стійкість та забезпечити нові можливості для розрахунків, одночасно інтегруючи країну в глобальний цифровий фінансовий простір.

Список використаних джерел:

1. В. В. Корнеєв, О. І. Береславська, А. І. Гулей та ін; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. В. В. Корнеєва. (2024). Фінансові технології : навчальний посібник. Ірпінь : Державний податковий університет, 244 с.
2. Грицай, С. О. (2022). Цифрова валюта центральних банків: нестандартний методологічний підхід у правовому полі України. The Digital Currency of Central Banks: a Non-Standard Methodological Approach in the Legal Field of Ukraine.
3. Олійник, О. О. (2024). ЦИФРОВІ ВАЛЮТИ ЦЕНТРАЛЬНИХ БАНКІВ (CBDC) І ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КРИПТОВАЛЮТНИЙ ЛАНДШАФТ: ВИКЛИКИ, МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕГУЛЮВАННЯ. *Київський економічний науковий журнал*, (4), 177-187.
4. Чернишова, О., Возняковська, К., & Башлай, С. (2021). Світовий досвід розвитку цифрових валют центральних банків і його впровадження в Україні. *Економіка та суспільство*, (33).
5. Хуторна, М. Е., & Ткаченко, Ю. П. ЦИФРОВІ ВАЛЮТИ ЦЕНТРАЛЬНИХ БАНКІВ: ВІТОВІ ТРЕНДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УКРАЇНІ.

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СУЧАСНІЙ ОБЛІКОВІЙ ПОЛІТИЦІ ПІДПРИЄМСТВ

Харченко Анастасія Геннадіївна

здобувач вищої освіти економічного факультету
Запорізький національний університет, Україна

Гринь Вікторія Петрівна

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри обліку та оподаткування
Запорізький національний університет, Україна

Науковий керівник: Сейсебаєва Наталія Григорівна

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри обліку та оподаткування
Запорізький національний університет, Україна

Розвиток цифрових технологій докорінно змінює всі сфери діяльності підприємств, зокрема бухгалтерський облік. У цих умовах облікова політика підприємства стає не просто внутрішнім документом, а гнучким інструментом адаптації до цифрового середовища. Одним з ключових аспектів такої трансформації є впровадження інформаційних технологій (ІТ), які дозволяють не лише автоматизувати облікові процеси, але й забезпечити стратегічну підтримку управлінських рішень.

Метою даного дослідження є аналіз ролі інформаційних технологій у формуванні сучасної облікової політики підприємств, визначення переваг та викликів, які супроводжують цей процес.

Облікова політика — це не лише набір обраних методів обліку, а й важливий елемент управління фінансовою інформацією. За умов цифровізації, ІТ-рішення дозволяють ефективно реалізовувати облікову політику, зокрема:

- **Швидко адаптуватися до змін у законодавстві** завдяки оновлюваним бухгалтерським платформам;
- **Налаштовувати обрані методи обліку автоматично** (наприклад, методи амортизації, оцінки запасів, нарахування резервів);
- **Формувати облікову політику в електронному вигляді**, що полегшує внутрішній аудит та перевірки;
- **Підтримувати стандартизацію і гармонізацію обліку** при роботі з МСФЗ та іншими регламентами.

Інформаційні системи, такі як **BAS ERP, SAP, QuickBooks, Xero** тощо, дозволяють впроваджувати облікову політику безпосередньо в налаштуваннях облікових модулів. Наприклад, підприємство може автоматизовано реалізувати політику щодо переоцінки основних засобів або змінити метод нарахування зносу в межах облікового року відповідно до прийнятого облікового рішення.

Практичні переваги використання ІТ в обліковій політиці

1. Оперативність прийняття рішень. Аналітичні модулі ІТ-систем дозволяють керівництву бачити результати впливу облікової політики на фінансові показники в режимі реального часу.

2. Зниження ризику помилок. Автоматичне формування проводок та звітності мінімізує людський фактор.

3. Контроль за дотриманням облікової політики. Системи мають вбудовані механізми контролю, що запобігають відхиленню від затверджених методик.

4. Гнучкість у веденні обліку. За допомогою ІТ-інструментів можливо вести кілька паралельних варіантів обліку (наприклад, для податкового та фінансового обліку), не порушуючи єдину інформаційну структуру.

Попри значні переваги, впровадження ІТ в облікову політику супроводжується низкою викликів:

- **Висока вартість впровадження та підтримки програмного забезпечення**, особливо для малого та середнього бізнесу.

- **Потреба в кваліфікованому персоналі**, здатному налаштовувати та обслуговувати складні інформаційні системи.

- **Ризики кібербезпеки**, пов'язані з обробкою конфіденційних облікових даних.

- **Неузгодженість між нормативними актами та функціоналом програмних продуктів**, особливо у вітчизняному законодавстві.

Тому при впровадженні ІТ в облікову політику необхідно проводити комплексну оцінку: технічну, економічну, правову та організаційну.

Висновки. Використання інформаційних технологій у формуванні та реалізації облікової політики підприємств є невід'ємною складовою сучасного управління. Це не лише шлях до підвищення ефективності облікових процесів, а й умова забезпечення прозорості, точності та гнучкості фінансової інформації. Однак впровадження ІТ вимагає стратегічного планування, інвестицій у програмне забезпечення та розвиток цифрових компетенцій персоналу.

У майбутньому роль ІТ в обліковій політиці лише зростатиме, а сам облік поступово трансформуватиметься у функцію, що поєднує аналітику, ризик-менеджмент і стратегічне управління даними.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 № 996-XIV (зі змінами і доповненнями).
2. Положення (стандарти) бухгалтерського обліку в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>
3. Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mof.gov.ua>
4. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський облік в Україні: теорія та практика. – Житомир: ЖДТУ, 2020. – 540 с.
5. Сопко В. В., Лінник О. І. Інформаційні технології в обліку: навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2021. – 256 с.
6. Герасимович А. М., Клименко О. В. Інформаційні системи і технології в бухгалтерському обліку. – Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. – 272 с.
7. Салдуєв О. Г. ERP-системи у практиці автоматизації обліку: сучасний стан і перспективи. // Економіка та держава. – 2022. – № 7. – С. 88–93.
8. Мельник Л. М. Роль ІТ у трансформації бухгалтерського обліку в умовах цифрової економіки. // Бухгалтерський облік і аудит. – 2023. – № 2. – С. 14–20.
9. Horngren C., Sundem G., Elliott J. Introduction to Financial Accounting. – Pearson Education, 2021. – 640 p.
10. Bagranoff N. A., Simkin M. G., Norman C. S. Core Concepts of Accounting Information Systems. – Wiley, 2020. – 384 p.

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА: ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Іщенко Ніна Андріївна

канд. екон. наук, доцент,

доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Центральноукраїнський національний технічний університет, Україна

На сучасному етапі розвитку економіки України, в умовах війни, нестабільність функціонування підприємств набуває все більш масового характеру, а ефективність діяльності значно залежить від їх якісного рівня формування капіталу та відповідного механізму управління капіталом підприємства. Тому, відповідний рівень фінансового капіталу підприємства є джерелом і прискорювачем ефективного розширеного відтворення на всіх рівнях господарювання. В сучасних умовах постає проблема пошуку нових механізмів фінансового забезпечення підприємств або вдосконалення вже існуючих, оптимізації структури джерел фінансування з метою їх ефективного використання, а також підвищення ефективності діяльності підприємства в цілому. Ефективність діяльності підприємства значною мірою залежить від забезпеченості його достатнім обсягом капіталу.

Ефективне управління капіталом підприємства – один з аспектів успішного функціонування господарюючого суб'єкта. Сучасний механізм управління капіталом підприємства характеризується такими негативними рисами:

- обмеження прав акціонерів на отримання інформації про результати фінансово-господарської діяльності підприємств;
- обмеженість обсягу залучення власного капіталу, а відповідно, і можливостей істотного розширення операційної та інвестиційної діяльності підприємства в періоди сприятливої кон'юнктури ринку на окремих етапах його життєвого циклу;
- використання позикового капіталу, що генерує найбільш небезпечні фінансові ризики в господарській діяльності підприємства: ризик зниження фінансової стійкості та втрати платоспроможності. Рівень цих ризиків зростає пропорційно зростанню питомої ваги використання позикового капіталу;
- висока вартість власного капіталу в порівнянні з альтернативними позиковими джерелами формування капіталу;

- складність процедури залучення позикового капіталу (особливо в великих розмірах), оскільки надання кредитних ресурсів залежить від рішення інших господарюючих суб'єктів (кредиторів), вимагає іноді відповідних сторонніх гарантій або застави, при цьому гарантії страхових компаній, банків або інших господарюючих суб'єктів надаються на платній основі;

- невикористана можливість приросту коефіцієнта рентабельності власного капіталу за рахунок залучення позикових фінансових коштів, оскільки без такого залучення неможливо забезпечити перевищення коефіцієнта фінансової рентабельності діяльності підприємства над економічною;

- низький рівень внутрішнього корпоративного управління на вітчизняних підприємствах визначається у великій кількості порушень і прав акціонерів на управління і доходи підприємства;

- активи, сформовані за рахунок позикового капіталу, генерують при інших рівних умовах меншу норму прибутку, яка знижується на суму виплачуваного позикового відсотка в усіх його формах (відсотка за банківський кредит, лізингової ставки; купонного відсотка по облігаціях, вексельного відсотка за товарний кредит);

- висока залежність вартості позикового капіталу від коливань кон'юнктури фінансового ринку [1].

У зв'язку з перерахованими негативними рисами механізму управління капіталом підприємства, в сучасних умовах господарювання одним з важливих питань для керівників підприємств є вдосконалення формування організаційно-економічного механізму управління капіталом.

На думку Ларіонової К. та Капіноса Г.: «організаційно-економічний механізм управління капіталом підприємства – це система, у складі якої є організаційний (заходи з організації, управління, зміни в організаційній структурі) та економічний блоки (аналіз, контроль та оцінка діяльності), а також цілі, функції, методи, структури, суб'єкти та об'єкти управління. У загальному вигляді цей механізм може бути поданий як сукупність окремих блоків, що утворюють систему функціональних зв'язків між об'єктами, суб'єктами, засобами, методами та іншими складовими діяльності і можуть використовуватися для досягнення покращення стану капіталу підприємства, як його стратегічної цілі» [2].

Отже, механізм управління капіталом на підприємстві повинен включати такі елементи, як: суб'єкти та об'єкти формування та використання капіталу підприємства; мета формування та використання капіталу підприємства; цілі та завдання управління капіталом підприємства; послідовність етапів впровадження та використання системи управління капіталом підприємства (чи процес формування та використання капіталу); сукупність принципів, що забезпечують формування достатнього обсягу капіталу та його використання; функції формування капіталу; система забезпечення; інструментарій управління капіталом (методи, способи реалізації, важелі) [3].

Таким чином, використання механізму управління капіталом підприємства створить основу для забезпечення високих темпів нарощування ресурсного потенціалу підприємства, дозволить підприємству в повному обсязі реалізувати його цілі та задачі, зокрема щодо ефективного використання та відтворення капіталу підприємства. Потенціал управління капіталом підприємства входить до загального стратегічного потенціалу підприємства. Він впливає на динаміку стратегічного потенціалу через фактори формування та використання капіталу, здатність системи управління капіталом ефективно регулювати грошові потоки, забезпечувати зростання їх можливостей.

Список використаних джерел:

1. Кучменко В. О., Івченко Н. С. Формування механізму управління капіталом підприємства. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2017. Вип. 786. С. 76–82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchu_ec_2017_786_14
2. Ларіонова К., Капінос Г. Механізм управління капіталом підприємства. *Modeling the development of the economic systems*. 2023. № 3. С. 147–154. URL: <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-9-20>
3. Іщенко Н. А. Управління капіталом підприємства: теоретичні та практичні аспекти. *Економіка та суспільство*. 2024. № 70. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5369>

ОБЕРНЕНИЙ МЕТОД РОЗПОДІЛУ ВИТРАТ МАЙБУТНІХ ПЕРІОДІВ НА ОСНОВІ ЧИСТОГО ПРИБУТКУ ВІД РЕАЛІЗАЦІЇ РОБІТ

Сук Петро Леонідович

ORCID ID: 0000-0002-8556-7123

д-р екон. наук, професор, професор кафедри обліку і оподаткування
Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і
природокористування України «Ніжинський агротехнічний інститут», Україна

Щоб нарощувати виробництво продукції (товарів, робіт, послуг) підприємства повинні використовувати витрати.

Якщо витрати, що виникли в одному періоді, відповідають доходам, що будуть отримані у наступних періодах, то такі витрати є витратами майбутніх періодів (далі – ВМП).

У Методичних рекомендаціях щодо заповнення форм фінансової звітності зазначено, що ВМП – це витрати, що мали місце протягом поточного або попередніх звітних періодів, але належать до наступних звітних періодів [1].

Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій визначено, що до ВМП належать витрати, пов'язані з підготовчими до виробництва роботами в сезонних галузях промисловості; з освоєнням нових виробництв та агрегатів; сплачені авансом орендні платежі; оплата страхового поліса; оплата торгового патенту; передплата на газети, журнали, періодичні та довідкові видання тощо.

ВМП обліковуються на рахунку 39 “Витрати майбутніх періодів”, за дебетом якого ВМП накопичуються, а за кредитом – вони розподіляються (списуються) та включаються до складу витрат звітного періоду [2; 3].

ВМП розміщуються в активі Балансу (Звіту про фінансовий стан) (форма № 1) у складі поточних активів, у розділі II “Оборотні активи”, у статті “Витрати майбутніх періодів” (код рядка 1170) [1; 4].

В зарубіжному бухгалтерському обліку ВМП позначають такими термінами: “deferred expenses”, “deferred charges”, “deferred costs”, “deferred expenditures” – відстрочені витрати, відкладені витрати, “deferred assets” – відстрочені активи або “prepaid expenses”, “prepayments” – передплачені витрати.

Застосовують різні методи для розподілу ВМП. Відраховувати ВМП у послідовні періоди можна за оберненим методом на основі чистого прибутку від реалізації робіт.

Роботи – це процес, під час якого здійснюється виробництво продукції, товарів або послуг.

Доходом (виручкою) від реалізації робіт є загальний дохід (виручка) від реалізації робіт без вирахування наданих знижок, повернення коштів за не виконані або виконані неякісно роботи та непрямих податків і зборів (податку на додану вартість, акцизного податку тощо).

Чистий дохід (виручка) від реалізації робіт визначається як різниця між доходом від реалізації робіт і наданими знижками, сумами повернених коштів за не виконані або виконані неякісно роботи, доходами, що за договорами належать комітентам (принципалам тощо), та податками і зборами [4; 5].

Ураховується дохід (виручка) від реалізації робіт на субрахунку 703 “Дохід від реалізації робіт і послуг” рахунку 70 “Доходи від реалізації”.

На субрахунку 703 підприємства і організації, що виконують роботи, фіксують інформацію про доходи від реалізації робіт.

У кредиті субрахунку 703 показують збільшення (одержання) доходу, у дебеті – належну суму непрямих податків (акцизного податку, податку на додану вартість та інших, передбачених законодавством); результат операцій перестрахування (у кореспонденції з субрахунком 705 “Перестрахування”); результат зміни резервів незароблених премій (у страхових організаціях); та списання у порядку закриття на рахунок 79 “Фінансові результати”.

Виробничу собівартість реалізованих робіт реєструють на субрахунку 903 “Собівартість реалізованих робіт і послуг” рахунку 90 “Собівартість реалізації”.

За дебетом субрахунку 903 (рахунку 90) показується фактична собівартість виконаних робіт, за кредитом – списання в порядку закриття дебетових оборотів на субрахунок 791 “Результат операційної діяльності” або рахунок 79 “Фінансові результати”.

Валовий прибуток (збиток) від реалізації робіт облічують на субрахунку 791 (або рахунку 79). За кредитом субрахунку (рахунку) накопичується в порядку закриття рахунків сума доходів від реалізації робіт (субрахунок 703 або рахунок 70), за дебетом – сума в порядку закриття рахунків з обліку собівартості реалізованих робіт (субрахунок 903 або рахунок 90).

Податок на прибуток відображається на рахунках 64 “Розрахунки за податками й платежами” (або субрахунку 641 “Розрахунки за податками”) і 98 “Податок на прибуток”.

Чистий прибуток (збиток) від реалізації робіт фіксується на субрахунку 791 “Результат операційної діяльності” або на рахунку 79 “Фінансові результати”, а також на субрахунку 441 “Прибуток нерозподілений” або на рахунку 44 “Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)”.

Інформація про чистий прибуток (збиток) від реалізації робіт узагальнюється такими проведеннями: дебет субрахунку 791 (або рахунку 79) і кредит субрахунку 441 (або рахунку 44). Збиток включається в дебет субрахунку 442 “Непокриті збитки” (або рахунку 44) з кредиту субрахунку 791 (або рахунку 79) [2; 3].

Згідно Методичних рекомендацій щодо заповнення форм фінансової звітності чистий прибуток (збиток) вираховується як алгебраїчна сума прибутку (збитку) до оподаткування, податку на прибуток та прибутку (збитку) від припиненої діяльності після оподаткування [1, п. 3.25].

Щоб розрахувати чистий прибуток (збиток) від реалізації робіт треба від валового прибутку від реалізації робіт відняти податок на прибуток від реалізації робіт.

Валовий прибуток (збиток) від реалізації робіт обраховують за формулою:

$$ВП(З)РР = ЧДРР - СРР,$$

де: *ВП(З)РР* – валовий прибуток (збиток) від реалізації робіт; *ЧДРР* – чистий дохід від реалізації робіт; *СРР* – собівартість реалізованих робіт.

Податок на прибуток від реалізації робіт вираховується за формулою:

$$ППРР = ВПРР \times 18\%,$$

де: *ППРР* – податок на прибуток від реалізації робіт; *ВПРР* – валовий прибуток від реалізації робіт; *18%* – ставка податку на прибуток від реалізації робіт.

Розрахунок чистого прибутку від реалізації робіт робиться за формулою:

$$ЧПРР = ВПРР - ППРР,$$

де: *ЧПРР* – чистий прибуток від реалізації робіт; *ВПРР* – валовий прибуток від реалізації робіт; *ППРР* – податок на прибуток від реалізації робіт.

У формі № 2 Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) чистий прибуток від реалізації робіт розміщується у статті “Чистий фінансовий результат (прибуток)” (код рядка 2350), а збиток – у статті “Чистий фінансовий результат (збиток)” (код рядка 2355) [1; 4].

Прораховується обернений метод розподілу ВМП на основі чистого прибутку від реалізації робіт на базі методу розподілу ВМП на основі чистого прибутку від реалізації робіт, і потім суми проставляються у протилежній черговості: перший рік – в останній, другий рік – у передостанній тощо.

Річна сума розподілу ВМП за методом на основі чистого прибутку від реалізації робіт вичислюється множенням суми розподілу ВМП на коефіцієнт розподілу ВМП, який калькулюється діленням чистого прибутку від реалізації робіт за відповідні періоди на плановий обсяг чистого прибутку від реалізації робіт за увесь період.

Аллокацію (від англ. *allocation* – розподіл, розміщення) ВМП у послідуєчі періоди за методом на основі чистого прибутку від реалізації робіт виконують за формулами:

$$PCPBM\text{П} = CPBM\text{П} \times KPBMP,$$

де: *PCPBMП* – річна сума розподілу ВМП; *CPBMП* – сума розподілу ВМП; *KPBMP* – коефіцієнт розподілу ВМП.

$$KPBMP = O\text{ЧПВРР} : П\text{ОЧПВРР},$$

де: *OЧПВРР* – плановий або фактичний обсяг чистого прибутку від реалізації робіт за окремі періоди; *ПОЧПВРР* – плановий обсяг чистого прибутку від реалізації робіт за увесь період.

Обраховувати метод розподілу ВМП на основі чистого прибутку від реалізації робіт можна за іншим варіантом:

$$PCPBM\text{П} = O\text{ЧПВРР} \times KPBMP,$$

$$KPBMP = CPBM\text{П} : П\text{ОЧПВРР}.$$

Відраховувати ВМП у подальші періоди можна двома способами методу на основі чистого прибутку від реалізації робіт: 1) із первісної (початкової) суми ВМП; 2) із залишкової (поточної) суми ВМП.

Технологію розподілу ВМП за оберненим методом на основі чистого прибутку від реалізації робіт продемонструємо на прикладі.

Приклад. Початкова (первісна) сума ВМП – 84000 грн, строк розподілу – 5 років. За цей період передбачається одержати 130000 грн чистого прибутку від реалізації робіт, у тому числі: за 1-й рік – 48000 грн,

за 2-й рік – 32000 грн, за 3-й рік – 23000 грн, за 4-й рік – 19000 грн, за 5-й рік – 8000 грн.

Коефіцієнти розподілу ВМП становлять: за 1-й рік – 0,3692 ($48000 : 130000 = 0,3692$), за 2-й рік – 0,2462 ($32000 : 130000 = 0,2462$), за 3-й рік – 0,1769 ($23000 : 130000 = 0,1769$), за 4-й рік – 0,1462 ($19000 : 130000 = 0,1462$), за 5-й рік – 0,0615 ($8000 : 130000 = 0,0615$).

Обрахунок простого і оберненого методів на основі чистого прибутку від реалізації робіт за 1-м способом (від початкової (первісної) суми ВМП) наведено в таблицях 1 і 2.

Таблиця 1

Списання ВМП у наступні періоди за 1-м способом (від початкової (первісної) суми ВМП) методу на основі чистого прибутку від реалізації робіт

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Чистий прибуток від реалізації робіт, грн	Коефіцієнти розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	84000	48000	0,3692	31012
2	84000	32000	0,2462	20681
3	84000	23000	0,1769	14860
4	84000	19000	0,1462	12281
5	84000	8000	0,0615	5166
х	Разом	130000	1	84000

[авторська розробка]

Таблиця 2

Списання ВМП у наступні періоди за 1-м способом (від початкової (первісної) суми ВМП) оберненого методу на основі чистого прибутку від реалізації робіт

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Чистий прибуток від реалізації робіт, грн	Коефіцієнти розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	84000	8000	0,0615	5166
2	84000	19000	0,1462	12281
3	84000	23000	0,1769	14860
4	84000	32000	0,2462	20681
5	84000	48000	0,3692	31012
х	Разом	130000	1	84000

[авторська розробка]

З таблиць 1 і 2 можна побачити, що застосування 1-го способу (від початкової (первісної) суми ВМП) простого і оберненого методів на

основі чистого прибутку від реалізації робіт дає можливість протягом визначеного строку розподілу повністю включити ВМП у наступні періоди.

В таблицях 3 і 4 розраховано 2-й спосіб (від залишкової (поточної) суми ВМП) простого і оберненого методів на основі чистого прибутку від реалізації робіт.

Таблиця 3

**Списання ВМП у наступні періоди за 2-м способом
(від залишкової (поточної) суми ВМП) методу на основі чистого
прибутку від реалізації робіт**

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Чистий прибуток від реалізації робіт, грн	Коефіцієнти розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	84000	48000	0,3692	31012
2	52988	32000	0,2462	13046
3	39942	23000	0,1769	7066
4	32876	19000	0,1462	4806
5	28070	8000	0,0615	28070
х	Разом	130000	1	84000

[авторська розробка]

Таблиця 4

**Списання ВМП у наступні періоди за 2-м способом
(від залишкової (поточної) суми ВМП) оберненого методу на основі
чистого прибутку від реалізації робіт**

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Чистий прибуток від реалізації робіт, грн	Коефіцієнти розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	28070	8000	0,0615	28070
2	32876	19000	0,1462	4806
3	39942	23000	0,1769	7066
4	52988	32000	0,2462	13046
5	84000	48000	0,3692	31012
х	Разом	130000	1	84000

[авторська розробка]

Із даних наведених у таблицях 3 і 4 можна пересвідчитись, що при використанні 2-го способу (від залишкової (поточної) суми ВМП) простого і оберненого методів на основі чистого прибутку від реалізації робіт в останньому (табл. 3) і в першому (табл. 4) роках ВМП не відраховуються згідно коефіцієнту розподілу ВМП, а списуються у витрати періоду (28070 грн).

Висновки. Здійснювати ессаймент (від англ. *assignment* – розподіл) ВМП можна за оберненим методом на основі чистого прибутку від реалізації робіт.

Обчислюється чистий прибуток від реалізації робіт як різниця між валовим прибутком від реалізації робіт та податком на прибуток від реалізації робіт.

Обернений метод розподілу ВМП на основі чистого прибутку від реалізації робіт визначається із попереднього обрахунку методу розподілу ВМП на основі чистого прибутку від реалізації робіт, і потім суми потрібно записати у зворотній послідовності: перший рік – в останній, другий рік – у передостанній і т. ін.

Розподілення ВМП у наступні періоди можна робити двома способами оберненого методу на основі чистого прибутку від реалізації робіт: 1) від первісної (початкової) суми ВМП; 2) від залишкової (поточної) суми ВМП.

Список використаних джерел:

1. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності (Наказ Міністерства фінансів України). № 433. (2013). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13/conv#Text>.
2. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (Наказ Міністерства фінансів України). № 1591. (2011). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text>.
3. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (Наказ Міністерства фінансів України). № 291. (1999). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>.
4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”: Наказ Міністерства фінансів України від 07 лютого 2013 р. № 73. Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>.
5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 “Дохід” (Наказ Міністерства фінансів України). № 290. (1999). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text>.

ОЦІНКА ЗАПАСІВ: ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ

Батерук Ярослава Юріївна

здобувач вищої освіти економічного факультету
Запорізький національний університет, Україна

Науковий керівник: Проскуріна Неля Миколаївна

ORCID ID: 0000-0001-8674-1720

д-р.екон.наук, професор, завідувач кафедри обліку та оподаткування
Запорізький національний університет, Україна

Оцінка запасів є однією з найважливіших передумов організації бухгалтерського обліку, оскільки вона безпосередньо впливає на точність визначення фінансових результатів діяльності підприємства. Від обраного підходу до оцінки запасів залежить не лише достовірність облікових показників, а й ефективність управлінських рішень, адже методи оцінки виробничих запасів тісно пов'язані з результативністю процесів управління матеріальними ресурсами. Обраний підприємством метод оцінки вибуття запасів є ключовим елементом його облікової політики, тому під час її формування особливу увагу слід приділяти питанням вибору оптимального методу оцінки запасів.

Найбільш суттєве значення оцінка виробничих запасів має на етапі їх вибуття. Саме в цей період постають проблемні аспекти, пов'язані з вибором оптимального методу оцінки, який визначає собівартість виготовленої продукції, формує цінову політику підприємства, впливає на рівень попиту споживачів та кінцевий фінансовий результат діяльності. Точність і достовірність оцінки запасів при їх списанні значною мірою залежать від ефективності функціонування системи бухгалтерського обліку, організації внутрішнього контролю та управління матеріальними ресурсами підприємства. Збалансована система контролю дозволяє своєчасно виявляти відхилення у вартості запасів, мінімізувати ризики спотворення фінансової інформації та забезпечити обґрунтованість управлінських рішень.

Відповідно до НП(С)БО 9 «Запаси» оцінка запасів при їх відпуску у виробництво, реалізації чи іншому вибутті здійснюється за одним із таких методів: ідентифікованої собівартості відповідної одиниці запасів, середньозваженої собівартості, собівартості перших за часом надходження запасів (ФІФО), нормативних затрат або ціни продажу.

Вибір конкретного методу визначається метою діяльності підприємства та особливостями організації його виробничого процесу. Так, якщо запаси призначені для забезпечення власних виробничих потреб, зазвичай використовується оцінка за собівартістю, тоді як у разі реалізації запасів на ринку доцільним є застосування оцінки за справедливою (ринковою) вартістю. Такий підхід забезпечує зіставність показників фінансової звітності, достовірність визначення собівартості продукції та обґрунтованість управлінських рішень.

Кожен із методів оцінки виробничих запасів має свої переваги та недоліки, що впливають на показники фінансової звітності та управлінські рішення. Метод ідентифікованої собівартості забезпечує найвищу точність обліку, проте його застосування є доцільним переважно для дороговартісних матеріалів. Метод середньозваженої собівартості є універсальним і забезпечує усереднення вартості запасів, зменшуючи вплив коливань цін на результати діяльності, проте може знижувати точність оцінки. Метод ФІФО відображає економічну логіку обігу запасів та сприяє формуванню реалістичної оцінки залишків у періоди зростання цін, але водночас призводить до завищення прибутку. Використання нормативних затрат дає змогу оперативно оцінювати запаси, проте вимагає постійного оновлення нормативів і ефективного контролю за відхиленнями. Метод оцінки за ціною продажу найчастіше застосовується в торгівельній діяльності, оскільки спрощує облік великої кількості однотипних товарів, але потребує коректного визначення рівня націнки.

Вибір методу оцінки виробничих запасів має стратегічне значення для системи бухгалтерського обліку та управління підприємством, оскільки безпосередньо впливає на достовірність фінансової звітності, обґрунтованість управлінських рішень і ефективність внутрішнього контролю. Від обраного методу залежить величина собівартості продукції, рівень прибутковості, а також податкове навантаження підприємства. Саме тому процес формування облікової політики щодо оцінки запасів повинен базуватися на принципах послідовності, обґрунтованості та відповідності специфіці діяльності підприємства. Раціональний вибір методу оцінки забезпечує не лише точне відображення економічної сутності господарських операцій, а й створює основу для ефективної системи контролю за використанням запасів, сприяючи підвищенню фінансової стабільності та конкурентоспроможності підприємства.

У контексті аудиту оцінка виробничих запасів є одним із найбільш ризикових напрямів аудиторської перевірки, оскільки саме від правильності її проведення залежить достовірність показників фінансової звітності підприємства. Неправильне застосування методів оцінки або їх зміна без належного обґрунтування може призвести до суттєвих викривлень інформації про собівартість продукції, розмір прибутку та вартість активів. В процесі аудиту оцінки запасів здійснюється ідентифікація та оцінка ризиків суттєвого викривлення, що пов'язані з недоліками у системі бухгалтерського обліку, можливими маніпуляціями коригування фінансового результату.

З метою зниження аудиторського ризику застосовуються відповідні аудиторські процедури, які тести контролю і процедури по суті. Процедурний інструментарій включає аналіз облікової політики підприємства щодо методів оцінки вибуття запасів, перевірку дотримання принципу послідовності, звірку даних бухгалтерського обліку з первинними документами, здійснення перерахунку собівартості вибуття запасів за обраним методом, проведення аналітичних процедур для виявлення нетипових відхилень у структурі запасів та рівні витрат.

Особливої уваги потребує аналіз типових порушень, які найчастіше виявляються під час аудиту, серед яких – невиправдана зміна методу оцінки запасів, завищення вартості залишків на складі, невідповідність між бухгалтерськими даними та результатами інвентаризації, недотримання принципу обачності при визначенні чистої вартості реалізації. Такі порушення можуть істотно впливати на достовірність фінансових результатів та вводити користувачів фінансової звітності в оману.

Результати перевірки оцінки запасів мають безпосередній вплив на формування незалежної думки аудитора. Виявлення суттєвих викривлень в частині оцінки запасів може бути підставою для модифікації аудиторської думки.

Важливим питанням, в даному аспекті, є використання сучасних інформаційних технологій у процесі аудиту, що безпірно, підвищує якість аудиту в питаннях об'єктивності оцінки запасів. Інтегровані облікові системи, та програмні продукти, забезпечують автоматизоване формування даних щодо руху запасів, дозволяють аудиторам оперативно відслідковувати зміни у вартості запасів і контролювати правильність застосування методів їх оцінки.

Оцінка виробничих запасів у системі аудиту виступає не лише об'єктом перевірки, а й важливим індикатором ефективності внутрішнього контролю та достовірності фінансової інформації підприємства.

Оцінка виробничих запасів є ключовим елементом системи бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю підприємства, оскільки визначає достовірність фінансової звітності, точність визначення собівартості продукції та рівень прибутковості. У контексті аудиту оцінка запасів виступає як один із критично важливих об'єктів перевірки, оскільки неправильне застосування методів оцінки може призвести до суттєвих викривлень фінансових показників та вплинути на формування аудиторської думки. Науково обґрунтована оцінка запасів є не лише механізмом забезпечення достовірності фінансової звітності, а й інструментом підвищення якості управління матеріальними ресурсами та зміцнення системи внутрішнього контролю на підприємстві.

Список використаних джерел:

1. Запаси: Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 : Наказ Міністерства фінансів України від 20.10.1999 № 246.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99#Text> (дата звернення 30.10.2025).

РЕСТОРАННЕ ГОСПОДАРСТВО: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ

Павленко Ірина Олегівна

здобувачка спеціальності облік і оподаткування
*Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного, Україна*

Голуб Наталія Олександрівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінанси, облік і оподаткування
*Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного, Україна*

Ресторанне господарство є однією з найважливіших складових індустрії гостинності та туризму, яка не лише задовольняє потреби населення у харчуванні, але й сприяє розвитку економіки регіонів, створенню робочих місць та підвищенню рівня культури обслуговування. Ресторанне господарство - це вид економічної діяльності суб'єктів господарської діяльності з надання послуг із задоволення потреб споживачів у харчуванні з організацією дозвілля або без нього [1].

Слід враховувати, що склад видів економічної діяльності визначається все ж таки Класифікатором видів економічної діяльності. Згідно з ним діяльність ресторанів включає «діяльність з обслуговування їжею та напоями за умови, що їжу та напої споживають на місці у традиційних ресторанах, ресторанах самообслуговування або швидкого обслуговування, які працюють як постійно, так і тимчасово, з наданням місць для сидіння або без їх надання». Таким чином, виходить, що ресторан - це місце, де відвідувачі можуть (їм дозволено) не лише купити їжу та напої, а й також спожити їх [2].

Актуальність теми полягає у тому, що сучасні заклади ресторанного бізнесу діють в умовах високої конкуренції, динамічних змін споживчих смаків і цінової політики. Ефективність їх діяльності значною мірою залежить від правильної організації бухгалтерського обліку, який забезпечує контроль за витратами, формування собівартості продукції та визначення фінансових результатів.

Мета дослідження - визначити особливості організації бухгалтерського обліку в закладах ресторанного господарства, розглянути проблемні аспекти обліку витрат, доходів та калькуляції продукції, а також окреслити напрями вдосконалення облікової системи з урахуванням сучасних тенденцій розвитку галузі.

Ресторанне господарство охоплює різні типи закладів - ресторани, кафе, бари, заклади швидкого обслуговування, кейтерингові компанії тощо. Їх діяльність поєднує виробничі процеси (приготування страв), торговельні операції (реалізацію готової продукції) та надання послуг (обслуговування клієнтів) [2].

Така багатофункціональність зумовлює складність організації обліку: необхідно вести облік сировини, готової продукції, напівфабрикатів, товарів, а також доходів від реалізації та витрат за кожним підрозділом (кухня, бар, зал обслуговування).

Виробництво в ресторані має особливості, відмінні від промислових підприємств. Основним об'єктом обліку є сировина та продукти, які перетворюються на готові страви згідно з технологічними картами.

На кожну страву складається калькуляційна картка, де вказуються норми витрат продуктів і собівартість. Облік сировини ведеться на рахунку 20 «Виробничі запаси», готової продукції — на рахунку 26 «Готова продукція», а реалізації — на рахунку 70 «Доходи від реалізації».

Особливу увагу слід приділяти обліку списання продуктів. Списання здійснюється на підставі актів виробітку або звітів виробництва, що підтверджують використання сировини на приготування страв [3].

Витрати ресторану класифікуються за елементами (матеріальні, оплата праці, амортизація, комунальні послуги) і за місцями виникнення (кухня, бар, адміністрація). Для управлінських цілей застосовується калькуляція повної або змінної собівартості продукції.

Доходи закладів ресторанного господарства формуються переважно від реалізації власної продукції (страв, напоїв), супутніх товарів, а також від надання додаткових послуг (доставка, кейтеринг, оренда залу).

Фінансовий результат визначається як різниця між доходами та витратами і відображається на рахунку 79 «Фінансові результати».

Заклади ресторанного бізнесу можуть працювати на загальній або спрощеній системі оподаткування. На загальній системі вони сплачують податок на прибуток та ПДВ, а на спрощеній - єдиний податок [4].

Особливу увагу необхідно приділяти правильному відображенню податкових зобов'язань за ПДВ при продажу продукції та послуг, а також контролю за використанням реєстраторів розрахункових операцій, які є обов'язковими для більшості закладів ресторанного господарства [3].

Сучасні заклади активно впроваджують автоматизовані системи обліку (R-Keeper, Poster POS, iiko, 1С:Ресторан, BAS Ресторан), які поєднують касові операції, складський облік, аналітику продажів та управління персоналом.

Використання таких систем дає змогу оперативно відстежувати рух товарів і сировини, формувати калькуляційні звіти, контролювати залишки на складах, аналізувати прибутковість меню та оптимізувати ціни.

Автоматизація дозволяє знизити рівень помилок у бухгалтерському обліку, забезпечити швидке формування фінансової звітності та підвищити ефективність управління закладом.

Ресторанне господарство має специфічну систему бухгалтерського обліку, що поєднує елементи виробничого, торговельного та управлінського обліку. Основними напрямками вдосконалення облікової системи є автоматизація процесів, оптимізація витрат, контроль якості сировини та впровадження сучасних інформаційних технологій.

Облік у ресторані охоплює управлінський (контроль витрат, прибутків, ефективності) та бухгалтерський (фінансові операції, податкова звітність) аспекти, що включає облік сировини, собівартості страв, заробітної плати, виручки, а також звітності про прибутки та збитки, рух грошових коштів і податкові зобов'язання. Для ефективного обліку необхідна автоматизація, чітка система документообігу та регулярний аналіз фінансових показників для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

В управлінському обліку для ресторанного господарства основні елементи:

- витрати: слідкуйте за витратами на закупівлю продуктів, оплату праці, оренду, комунальні послуги та інші операційні витрати;
- собівартість страв: розраховуйте собівартість кожної страви, враховуючи вартість усіх інгредієнтів, що використовуються, а також враховуйте втрати ваги під час приготування;
- виручка: фіксуйте загальну суму виручки від продажів та аналізуйте, які страви є найбільш прибутковими;

– аналіз прибутковості: використовуйте дані для аналізу ефективності роботи ресторану, виявлення прибуткових та збиткових страв, а також для оптимізації витрат.

У фінансовому обліку у ресторанному господарстві основні напрямки у формування інформації за наступними об'єктами:

– товарно-матеріальні цінності (ТМЦ): ведіть облік сировини, заготовок, напівфабрикатів та готової продукції, проводьте інвентаризацію;

– списання продуктів: оформляйте акти списання для зіпсованих продуктів, продуктів з терміном придатності, що сплив, або технологічних втрат;

– зарплата: нараховуйте зарплату співробітникам, враховуючи оклади, робочі графіки та систему мотивації;

– податкова звітність: реєструйте касові апарати, нараховуйте та сплачуєте податки, подавайте відповідну звітність до податкових органів;

– звіти: формуйте фінансові звіти, такі як «Звіт про прибутки та збитки» (P&L), «Звіт про рух грошових коштів» (РГК), та управлінський баланс.

Рациональна організація бухгалтерського обліку в ресторанному бізнесі сприяє підвищенню ефективності управління, забезпечує прозорість фінансових результатів та зміцнює конкурентоспроможність підприємства на ринку.

Список використаних джерел:

1. Правила роботи закладів (підприємств) ресторанного господарства: Наказом Міністерства економіки і з питань європейської інтеграції України від 24.07.2002 р. №219 Дата оновлення 08.04.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0680-02#Text>
2. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010 : Наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 11.10.2010 р. №457 Дата оновлення 04.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10>
3. Бухгалтерський облік за видами економічної діяльності: підручник/ А.Г. Загородній, І.Й Яремко, Л.М. Пилипенко, А.С. Мороз. Львів, 2020. 320 с
4. Податковий кодекс України : Закон України від 19.05.2011 р. № 3393- VI.. Дата оновлення 04.09.2025 URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

ЦИФРОВА ОПЕРАЦІЙНА СТІЙКІСТЬ БАНКІВ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПРИНЦИПІВ DORA (DIGITAL OPERATIONAL RESILIENCE ACT) В УКРАЇНІ

Здоровий Максим Павлович

Аспірант

«Державний біотехнологічний університет», Україна

Науковий керівник: Горох Олександр Володимирович

канд. екон. наук, доцент,

доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування

«Державний біотехнологічний університет», Україна

Цифрова операційна стійкість банків передбачає здатність їхніх ІТ-систем протистояти кіберінцидентам, швидко відновлюватись після збоїв і забезпечувати безперервність послуг. Для мінімізації кіберінцидентів необхідно впроваджувати сучасні заходи кібербезпеки: регулярне оновлення програмного забезпечення та управління вразливостями, жорстке сегментування мереж, використання багатфакторної автентифікації та контролю привілейованих доступів.

Важливим є принцип «zero trust», коли кожен доступ перевіряється, а компрометація одного сегмента не дає зловмиснику контролю над усією мережею. Критичним елементом є резервне копіювання даних: банки мають регулярно створювати резервні копії ключових баз даних та систем і зберігати їх у захищених локаціях (бажано географічно віддалених).

Плани реагування на аварії мають бути чітко прописані і відпрацьовані. Банки впроваджують плани аварійного реагування (Disaster Recovery Plans), що визначають дії у разі кібернападу, відмови обладнання чи інших надзвичайних ситуацій.

Український досвід воєнного часу продемонстрував важливість таких планів: у рамках проєкту Power Banking НБУ зобов'язав системно важливі банки оснастити щонайменше 35% відділень резервними електрогенераторами та супутниковим інтернет-зв'язком (Starlink) для роботи навіть під час блекаутів.

Принципи Регламенту ЄС 2022/2554 Digital Operational Resilience Act (DORA) спрямовані на підвищення кіберстійкості фінансових установ і забезпечення їх здатності протистояти, реагувати та відновлюватися після IT-деструкцій.

Хоча DORA набув чинності в ЄС 17 січня 2025 р., в Україні він прямо не діє. Водночас НБУ поступово гармонізує вітчизняні норми з європейськими.

Українські банки вже впроваджують практики, що відповідають принципам цифрової стійкості. Показовим є досвід ПриватБанку – міграція до хмари AWS у 2022–2023 рр., що дозволила забезпечити безперебійну роботу під час війни.

Інший приклад – monobank, який успішно протистояв масштабним DDoS-атакам у 2024 р., завдяки захисту AWS і співпраці з СБУ.

DORA вимагає від європейських банків регулярного тестування IT-систем, управління ризиками постачальників, зокрема хмарних, і централізованого нагляду за критичними сервісами.

Таким чином, імплементація DORA в Україні – це важливий крок до посилення кіберстійкості, інтеграції у єдиний фінансовий простір ЄС та гарантії стабільності фінансової системи навіть в умовах кризи.

Цифрова операційна стійкість банків передбачає здатність їхніх IT-систем протистояти кіберінцидентам, швидко відновлюватись після збоїв і забезпечувати безперервність послуг. Для мінімізації кіберінцидентів необхідно впроваджувати сучасні заходи кібербезпеки: регулярне оновлення програмного забезпечення та управління вразливостями, жорстке сегментування мереж, використання багатофакторної автентифікації та контролю привілейованих доступів. Важливим є принцип “zero trust”, коли кожен доступ перевіряється, а компрометація одного сегмента не дає зловмиснику контролю над усією мережею. Критичним елементом є резервне копіювання даних: банки мають регулярно створювати резервні копії ключових баз даних та систем і зберігати їх у захищених локаціях (бажано географічно віддалених). Після атаки вірусу NotPetya у 2017 році Національний банк України (НБУ) наголосив на необхідності регулярного резервування та тестування відновлення даних. Необхідно також періодично перевіряти працездатність резервів – проводити тестові відновлення на випадок виходу з ладу основних систем.

Плани реагування на аварії мають бути чітко прописані і відпрацьовані. Банки впроваджують плани аварійного реагування

(Disaster Recovery Plans), що визначають дії у разі кібернападу, відмови обладнання чи інших надзвичайних ситуацій. Наприклад, передбачено плани безперервності бізнес-процесів (Business Continuity Planning), створення дублюючих центрів обробки даних та команд реагування на інциденти (Computer Security Incident Response Team, CSIRT). Український досвід воєнного часу продемонстрував важливість таких планів: у рамках проєкту Power Banking НБУ зобов'язав системно важливі банки оснастити щонайменше 35% відділень резервними електрогенераторами та супутниковим інтернет-зв'язком (Starlink) для роботи навіть під час блекаутів. Це дозволило банкам продовжувати обслуговувати клієнтів під час масових відключень електроенергії, спричинених ракетними ударами по енергомережі. Отже, стрес-тестування IT-інфраструктури має охоплювати не лише кібератаки, а й інші сценарії: відмову дата-центру, тривалі блекаути, збої телекомунікацій. Банки повинні регулярно проводити навчання та ділові ігри з імітацією кризових ситуацій, щоб перевірити готовність персоналу і систем до реальних загроз.

Регуляторний аспект: DORA та українські реалії. Принципи Регламенту ЄС 2022/2554 Digital Operational Resilience Act (DORA) спрямовані на підвищення кіберстійкості фінансових установ і забезпечення їх здатності протистояти, реагувати та відновлюватися після IT-деструкцій (кібератак, збоїв систем тощо). Хоча DORA набув чинності в ЄС 17 січня 2025 р., в Україні він прямо не діє (Україна не є членом ЄС). Водночас НБУ поступово гармонізує вітчизняні норми з європейськими. Ще до DORA в Україні діяли локальні нормативні акти з питань інформаційної безпеки та кіберзахисту. Зокрема, Постанова Правління НБУ №95 від 28.09.2017 р. запровадила мінімальні організаційні вимоги до інформаційної безпеки банків та захисту їхніх IT-систем. Цей акт визначив базові заходи кібербезпеки, обов'язкові для всіх банків, на тлі уроків від кібератак типу NotPetya. Наступним кроком стала Постанова НБУ №178 від 12.08.2022 р., якою затверджено Положення про організацію кіберзахисту в банківській системі України. Вона встановила принципи функціонування систем кіберзахисту банків, деталізовані заходи безпеки та порядок обміну інформацією про кіберінциденти між банками і центром кіберзахисту НБУ. Паралельно, для контролю виконання вимог, НБУ видав Постанову №4 від 16.01.2021 р., що визначила порядок нагляду за дотриманням банками законодавства з

питань інформаційної безпеки та кіберзахисту. Цим документом регулятор закріпив повноваження здійснювати перевірки та зобов'язав банки проводити щорічну самооцінку стану кібербезпеки.

З метою імплементації європейських норм, НБУ у 2024 р. підготував проекти змін до зазначених положень, аби привести їх у відповідність із вимогами DORA. Проекти пройшли громадське обговорення і, як очікується, будуть ухвалені у 2025 році. Таким чином, український регулятор проактивно готується до запровадження стандартів цифрової стійкості, подібних до європейських, враховуючи національні реалії. Узгодження вимог DORA з НБУ відбувається в рамках євроінтеграційних зобов'язань України та тісної співпраці з європейськими наглядовими органами. Важливо, що НБУ та банки вже набули значного досвіду забезпечення безперервності діяльності в екстремальних умовах (кібератаки 2017 р., війна 2022 р.), що підвищує їхню готовність виконувати нові вимоги. Разом з тим, для повної відповідності DORA українському регулятору та фінансовому сектору необхідно зміцнити інституційну спроможність: удосконалити системи моніторингу кіберризиків, налагодити механізми обміну інформацією про загрози та інциденти, підготувати кваліфіковані кадри для кібернагляду.

Приклади з українського банківського сектору. Українські банки вже впроваджують практики, що відповідають принципам цифрової стійкості. Показовим є досвід найбільшого банку країни – ПриватБанку. На початку повномасштабної війни 2022 р. банк у стислі терміни переніс критичну IT-інфраструктуру до хмарного середовища AWS, щоб забезпечити сервіси від фізичних загроз воєнного часу. Менш ніж за 43 дні основний дата-центр ПриватБанку був розгорнутий у хмарі, при цьому для аварійного відновлення залишався бекап у резервному дата-центрі в Україні. Протягом наступних місяців банк мігрував і резервні потужності до хмари, завершивши повний перехід у червні 2023 р. Це не лише забезпечило безперебійну роботу (навіть у разі загрози знищення фізичних центрів даних), а й підвищило кібербезпеку та гнучкість IT-інфраструктури банку. Такий приклад демонструє ефективність стратегій географічно розподіленого резервування і швидкого Disaster Recovery в умовах кризи.

Інший приклад – цифровий банк monobank, що працює лише через мобільний застосунок. Через свою популярність monobank став мішенню масштабних DDoS-атак. У серпні 2024 р. хакери здійснили рекордну атаку

потужністю до 7,5 млрд запитів на секунду, націлившись на сервіс monobank для збору коштів на потреби армії. Попри безпрецедентний трафік, операційна діяльність банку не постраждала – система витримала навантаження. Керівництво monobank оперативно залучило фахівців СБУ та експертів хмарної платформи Amazon Web Services для нейтралізації атаки. Раніше, у січні 2024 р., monobank вже успішно відбив DDoS-атаку меншого масштабу (580 млн запитів за три дні). Ці випадки засвідчили високий рівень готовності банку до інцидентів та важливість співпраці з глобальними технологічними партнерами у сфері кіберзахисту. Також показово, що monobank як небанківська фінтех-структура, яка функціонує на базі ліцензії банку-партнера, з самого початку проєктував свою IT-архітектуру з опорою на хмарні сервіси та сучасні методи масштабування, що полегшує забезпечення стійкості та швидке відновлення.

Державний Ощадбанк продемонстрував важливість резервних майданчиків ще у 2014 р. – під час окупації Криму банк екстрено переніс свої кримські сервери та дані до резервного дата-центру на материковій частині України. Міграція відбулася через приватну хмарну інфраструктуру (провайдер De Novo), оскільки ані локальний дата-центр в регіоні, ані традиційні методи не гарантували збереження даних. Урок 2014 року підштовхнув весь сектор до активного розвитку резервних копій та відмовостійких рішень. В результаті, коли у 2022 р. війна охопила всю країну, банки виявилися набагато краще підготовленими: ключові дані були продубльовані у хмарних сховищах або на західній Україні, багато установ заздалегідь релокували IT-офіси та серверне обладнання в безпечні зони. За оцінкою Європейського банку реконструкції та розвитку, у 2014 р. українська банківська система не змогла б витримати нинішнього рівня воєнного навантаження, тоді як у 2022 р. вона продемонструвала високу стійкість. Це підтверджує ефективність заходів, вжитих за останнє десятиліття, та актуальність підходів DORA для українського сектору.

Європейська практика впровадження DORA. В країнах ЄС нормативні вимоги до цифрової операційної стійкості фінансових установ вже уніфіковані завдяки DORA. DORA встановлює єдині для всього Євросоюзу правила щодо управління IT-ризиками, тестування на цифрову стійкість та реагування на інциденти. Зокрема, банки зобов'язані впровадити цілісний фреймворк управління ІКТ-рисками – від оцінки та моніторингу

кіберризиків до введення контролів безпеки і навчання персоналу. DORA вимагає регулярного тестування ІТ-систем на витривалість: всі установи мають щорічно проводити базові тестування, а найбільші й найбільш значущі – раз на 3 роки проходити поглиблені перевірки, такі як Threat-Led Penetration Testing (TLPT). Останні являють собою імітацію реальних кібератак з метою перевірки здатності банку виявити та відбити складні атаки. Також DORA зобов'язує фінансові установи повідомляти регулятора про суттєві ІТ-інциденти протягом встановлених строків і усувати їх наслідки за погодженим планом. Важливим нововведенням є вимоги до управління ризиками третіх сторін: банки повинні ретельно контролювати постачальників ІТ-послуг (хмарні сервіси, процесінгові центри тощо), укладати з ними договори з прописаними параметрами рівня послуг і кібербезпеки. На рівні ЄС запроваджено навіть централізований нагляд за критично важливими постачальниками ІКТ: відповідно до DORA визначатимуться критичні провайдери, до яких висуваються підвищені вимоги та які перебуватимуть під прямим наглядом європейських регуляторів. Така модель покликана знизити системні ризики від концентрації критичних послуг у кількох великих ІТ-корпораціях.

Європейські банки вже активно працюють над виконанням вимог DORA, спираючись на попередні національні нормативи (наприклад, рекомендації Європейського банківського органу з ІКТ-ризиків, що діяли з 2019 р.). Багато з них удосконалили свої плани безперервності: розгортають резервні дата-центри в інших країнах або переносять частину сервісів до хмарних середовищ з георозподілом. Значна увага приділяється забезпеченню резервного електроживлення та зв'язку. Як зазначають експерти, після випадків масштабних відключень електрики (спричинених аваріями чи кібератаками) банки в Західній Європі усвідомили необхідність мати альтернативні джерела живлення для ключових систем і регулярно тестувати їх працездатність. Зокрема, фінансові установи перевіряють, чи мають їхні провайдери дата-центрів достатню автономну енергетику та зв'язок, і чи зможуть вони підтримувати роботу у разі надзвичайної ситуації. DORA та суміжні ініціативи стимулюють банки ЄС переходити від оцінки ризиків за принципом ймовірності події до оцінки за принципом максимального потенційного впливу: навіть малоймовірні сценарії (як пандемія чи масштабний блекаут) мають прораховуватися та пропрацьовуватися,

оскільки їх реалізація може мати катастрофічні наслідки. Таким чином, європейська практика демонструє комплексний підхід: поєднання превентивних заходів (кіберзахист, резервування, диверсифікація постачальників), періодичного тестування (технічні вправи на кшталт TIBER-EU, галузеві кібервчення), оперативного обміну інформацією про загрози (через галузеві CERT/CSIRT) та тісної співпраці з регуляторами. Українським банкам доцільно врахувати цей досвід при імплементації норм DORA, щоб вибудувати ефективну систему цифрової стійкості, підкріплену як внутрішніми ресурсами, так і зовнішньою підтримкою (наприклад, участю в європейських мережах обміну кіберінформацією).

Отже, імплементація принципів DORA в Україні – це важливий крок на шляху євроінтеграції фінансового сектору та посилення інформаційної безпеки. Вона передбачає оновлення регуляторних вимог НБУ, впровадження передових технологічних рішень і практик кіберзахисту в банках, розвиток культури регулярного тестування та планування безперервності. Український банківський сектор, загартований у боротьбі з кіберзагрозами та фізичними ризиками воєнного часу, має належний фундамент, щоб адаптуватися до європейських стандартів цифрової операційної стійкості. Виконання вимог DORA підвищить стабільність і довіру до вітчизняних банків, сприятиме інтеграції України в єдиний європейський ринок фінансових послуг та забезпеченню стійкого розвитку навіть в умовах сучасних викликів.

Список використаних джерел:

1. Regulation (EU) 2022/2554 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 on digital operational resilience for the financial sector (DORA). – Official Journal of the EU, L333, 27.12.2022.
2. Постанова Правління НБУ від 28.09.2017 №95 “Про затвердження Положення про організацію заходів із забезпечення інформаційної безпеки в банківській системі України” від 28.09.2017.
3. Постанова Правління НБУ від 16.01.2021 №4 “Про затвердження Положення про здійснення контролю за дотриманням банками вимог законодавства з питань інформаційної безпеки, кіберзахисту та електронних довірчих послуг” від 12.08.2022.
4. European Insurance and Occupational Pensions Authority (EIOPA). Digital Operational Resilience Act (DORA). – EIOPA Official Website, 2025. – (дата звернення: 03.11.2025).

СЕКЦІЯ IV. МАРКЕТИНГОВА ТА ЛОГІСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

БРЕНДИНГ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК ЇХ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НА СУЧАСНОМУ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

Сало Яна Вікторівна

ORCID ID: 0000-0003-1066-783X

доцент кафедри маркетингу та міжнародної логістики
Одеський національний економічний університет, Україна

Тюренкова Ольга Володимирівна

здобувач вищої освіти центру заочної форми навчання
Одеський національний економічний університет, Україна

У сучасних умовах соціально-економічної нестабільності, цифрової трансформації та посилення глобальної конкуренції вища освіта в Україні переживає суттєві зміни. Зменшення кількості абітурієнтів, міграційні процеси і підвищення ролі міжнародної мобільності створюють нову реальність для закладів вищої освіти. У цій ситуації стає очевидним, що традиційні методи позиціонування університетів втрачають ефективність. Водночас брендинг набуває стратегічного значення - він формує ціннісну ідентичність, підвищує впізнаваність, довіру та емоційний зв'язок між університетом і його цільовими аудиторіями. Бренд сучасного ЗВО - це не лише логотип чи слоган, а цілісна система комунікацій, репутації, досвіду та соціальної відповідальності. Саме тому вивчення ролі бренду у забезпеченні конкурентоспроможності закладів вищої освіти є актуальним завданням сучасної науки та практики управління освітою.

Брендинг закладів вищої освіти у сучасних умовах є не просто інструментом маркетингу, а стратегічним механізмом формування конкурентних переваг. Сильний бренд допомагає університету вирізнятися серед численних освітніх пропозицій, формувати довіру абітурієнтів, роботодавців, партнерів і суспільства загалом. Бренд ЗВО

відображає його цінності, репутацію, місію, культуру, стиль комунікації та освітню філософію. Він створює емоційний зв'язок між університетом і його стейкхолдерами - студентами, випускниками, викладачами, роботодавцями, громадою. Саме цей зв'язок забезпечує лояльність і довгострокову конкурентоспроможність. Бренд закладу вищої освіти виконує низку важливих функцій, які забезпечують його ефективне позиціонування на ринку освітніх послуг, формування довіри цільових аудиторій та зміцнення репутаційного капіталу. Сукупність цих функцій відображає як маркетинговий, так і соціально-комунікаційний потенціал бренду університету. Основні функції бренду закладу вищої освіти наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Функції бренду ЗВО

№	Функція бренду ЗВО	Сутність функції
1	Ідентифікаційна	Забезпечує впізнавання закладу серед інших учасників ринку освіти, формує унікальний образ і ціннісну пропозицію університету.
2	Комунікаційна	Забезпечує ефективну взаємодію університету з цільовими аудиторіями (абітурієнтами, студентами, випускниками, роботодавцями), створює позитивні асоціації.
3	Іміджева	Формує позитивну репутацію закладу, підвищує його престиж, довіру та громадське визнання.
4	Мотиваційна	Стимулює лояльність студентів і викладачів, розвиває корпоративну культуру та почуття приналежності до університетської спільноти.
5	Конкурентна	Дозволяє університету займати вигідну позицію на ринку освітніх послуг, залучати нових абітурієнтів, партнерів і інвесторів.
6	Економічна	Підвищує цінність бренду, сприяє залученню фінансування, грантів, донорських коштів, інвестицій і партнерських програм.
7	Соціокультурна	Відображає внесок університету в розвиток суспільства, популяризує освіту, науку, інновації та національні цінності.

Джерело: складено авторами на основі [1].

Бренд закладу вищої освіти виконує багатогранну роль у системі управління та маркетингових комунікацій. Його функції взаємопов'язані між собою та спрямовані на підвищення впізнаваності, формування довіри, розвиток внутрішньої культури та забезпечення стійких конкурентних позицій університету. Ефективна реалізація цих функцій

створює основу для формування цілісного іміджу закладу, його позитивного сприйняття серед цільових аудиторій і довгострокового розвитку на ринку освітніх послуг.

Процес формування бренду закладу вищої освіти є поетапним і передбачає системну роботу з ідентичністю, комунікаціями та репутаційним середовищем університету.

На першому етапі здійснюється визначення цінностей і місії бренду, які відображають стратегічну мету діяльності закладу, його суспільну роль і унікальність освітньої пропозиції. Саме ці елементи формують базу для подальшого позиціонування.

Другий етап передбачає створення візуальної та вербальної айдентики бренду: розробка логотипу, кольорової гами, гасла, фірмового стилю, комунікаційних шаблонів. Важливо, щоб айдентика була узгодженою з ціннісними орієнтирами університету та сприяла впізнаваності.

На третьому етапі відбувається просування бренду - комплексна робота із зовнішнім середовищем, яка включає використання сучасних цифрових каналів (соціальні мережі, відеоконтент, онлайн-платформи), участь у професійних подіях, партнерство з бізнесом та громадськими організаціями.

Заключний етап - підтримка та розвиток бренду, який передбачає системний моніторинг репутації, зворотний зв'язок із цільовими аудиторіями, регулярне оновлення комунікаційних підходів та адаптацію до нових ринкових умов.

Ефективність бренду ЗВО залежить від низки чинників: якості освітніх програм, рівня професіоналізму викладачів, умов навчання, відкритості до інновацій, участі у соціальних проектах і наукових ініціативах. Сукупність цих елементів формує у сприйнятті аудиторії цілісне уявлення про університет як надійного, сучасного й суспільно значущого освітнього партнера.

У сучасних реаліях бренд університету має стати не лише інструментом залучення абітурієнтів, а й механізмом побудови довіри та формування стійкої спільноти студентів, випускників і партнерів. Від сили бренду залежить здатність університету вижити в умовах конкуренції, забезпечити стабільний набір, утримати кадровий потенціал і залучити ресурси для розвитку. Одним із ключових трендів є цифровізація бренду. Онлайн-комунікації, соціальні мережі, YouTube-

канали, Telegram-спільноти та інтерактивні сайти стають не просто рекламними майданчиками, а платформами для створення емоційної взаємодії. Через них університет демонструє свою відкритість, прогресивність і людяність - риси, що мають вирішальне значення для молодого покоління.

Особливої уваги потребує емоційний вимір бренду ЗВО. Довіра, натхнення, почуття причетності - це нематеріальні активи, які формують реальну цінність бренду. Ефективна стратегія передбачає не лише раціональні аргументи а й емоційний контекст - створення історій успіху студентів, залучення випускників, демонстрація цінностей і традицій.

Водночас процес побудови бренду у вітчизняних університетах стикається з низкою проблем і обмежень. Серед них - фрагментарність маркетингових комунікацій, відсутність цілісної бренд-стратегії, недооцінка важливості репутаційного менеджменту, обмеженість ресурсів на комунікаційні проекти, а також інертність управлінських структур. Нерідко брендинг зводиться лише до візуальної айдентики або реклами, без глибокого осмислення ціннісної сутності бренду. Для подолання цих проблем необхідна інституціоналізація бренд-менеджменту в системі управління ЗВО: створення комунікаційних відділів, підготовка спеціалістів із маркетингу освіти, запровадження механізмів оцінювання ефективності бренду.

Важливим напрямом стає інтеграція брендингу у стратегію розвитку університету, що дозволяє забезпечити єдність місії, комунікацій і дій усіх структурних підрозділів. Процес формування бренду закладу вищої освіти має багаторівневий характер і охоплює стратегічні, організаційні, комунікаційні, освітні та репутаційно-соціальні аспекти. Кожен із рівнів виконує власні функції, але водночас взаємопов'язаний із іншими, утворюючи цілісну систему управління брендом університету. Узагальнена структура цього процесу наведена в таблиці 2.

Таблиця 2

Структура процесу формування бренду ЗВО

Рівень	Змістове наповнення	Основна мета рівня	Приклади дій
Стратегічний	Формування бачення, місії, цінностей та довгострокових цілей бренду університету	Визначення унікальної ідентичності, позиціонування ЗВО	Розробка стратегії бренду; формулювання місії; SWOT-аналіз

Продовження табл. 2

Рівень	Змістове наповнення	Основна мета рівня	Приклади дій
Організаційний	Формування корпоративної культури, системи внутрішніх комунікацій, мотивації	Забезпечення єдності бренду й автентичності зовнішнього образу	Корпоративні заходи, студентські ініціативи, внутрішній PR
Комунікаційний	Просування бренду через медіа, соціальні мережі, події, співпрацю	Створення позитивного іміджу, підвищення впізнаваності	PR-кампанії, реклама, YouTube, Telegram, участь у виставках
Освітній	Якість освітніх програм, інноваційні методики навчання, академічна мобільність	Підкріплення бренду реальними освітніми результатами	Оновлення програм, дуальна освіта, співпраця з роботодавцями
Репутаційно-соціальний	Публічний імідж, довіра суспільства, участь у соціальних, культурних і волонтерських проектах	Позиціонування університету як соціально відповідального	Соціальні ініціативи, партнерство з громадами, участь у благодійних заходах

Джерело: складено авторами на основі [2].

Брендинг закладів вищої освіти виступає ключовим інструментом забезпечення їх конкурентоспроможності та стійкого розвитку в умовах динамічного ринку освітніх послуг. Сильний бренд поєднує стратегічне бачення, якість освітніх програм, ефективні комунікації та соціальну відповідальність, формуючи довіру й емоційний зв'язок із цільовими аудиторіями. Багаторівнева система побудови бренду дозволяє університетам не лише підвищувати впізнаваність і привабливість, а й зміцнювати репутаційний капітал, адаптуючись до сучасних викликів цифровізації, глобалізації та суспільних змін.

Список використаних джерел:

- Жегус О. В., Михайлова М. В., Чміль Г. Л. Особливості формування бренду закладу вищої освіти. Вісник Хмельницького національного університету. 2019. № 5. С. 111–114.
- Бачинська О. М. Маркетингові технології просування бренду закладу вищої освіти на освітньому ринку. Український соціум. 2023. № 3 (82). С. 9–30.

МУЗИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕМОЦІЙНОГО БРЕНДИНГУ В МІЖНАРОДНОМУ МАРКЕТИНГУ

Овдієнко Софія Вікторівна

Державний торговельно-економічний університет, Україна

Слоква Марина Григорівна

кандидат економічних наук

доцент кафедри міжнародного менеджменту

Державний торговельно-економічний університет, Україна

У сучасних умовах глобалізації, коли споживач щоденно стикається з надлишком інформації та рекламних повідомлень, важливого значення набувають інструменти емоційного впливу, здатні формувати стійкі асоціації з брендом. Одним із засобів такого впливу є музика, яка, завдяки своїй універсальній природі, долає мовні та культурні бар'єри, сприяючи формуванню емоційного зв'язку між брендом і споживачем.

У міжнародному маркетингу музика використовується як стратегічний елемент комунікації, що дозволяє адаптувати брендове повідомлення до специфіки локальних ринків, водночас зберігаючи цілісність корпоративної ідентичності. Вона не лише підсилює емоційне сприйняття реклами, але й створює особливу атмосферу, яка визначає характер бренду, його цінності та позиціонування.

Як зазначає О. Жмай, музика у сучасних комунікаційних практиках виконує роль своєрідного емоційно-інформаційного коду, що поєднує когнітивне й афективне сприйняття. Завдяки синестетичній природі - здатності одночасно впливати на слух, емоції та пам'ять - музика формує цілісний сенсорний досвід споживача [1 С.165]. У маркетинговому контексті вона не просто супроводжує рекламу, а стає каналом передання культурних смислів, через який бренд конструює власну ідентичність і «мову відчуттів». Така практика дозволяє створювати музичні архетипи бренду - впізнавані аудіокоди, що викликають сталі емоційні реакції та зміцнюють емоційний зв'язок між споживачем і продуктом, незалежно від соціальних чи національних відмінностей.

Людина не завжди хоче чи може прийняти рішення про, наприклад, купівлю товару, тому в такі моменти рішення приймаються ірраціонально, що і довели Деніель Канеман і Амос Тверські в 1979 році

[3]. Вчені показали, що поведінка споживачів у ситуаціях ризику та невизначеності не відповідає класичним принципам раціонального вибору, закладеним у теорії очікуваної корисності. Згідно з їхньою теорією перспектив, люди схильні оцінювати виграші й втрати не в абсолютних величинах, а відносно певної «точки відліку» - власних очікувань чи попереднього досвіду [3, С. 274].

Деніель Канеман і Амос Тверські довели, що люди сприймають втрати значно болючіше, ніж рівноцінні виграші - явище, відоме як ефект втрат, що зумовлює схильність уникати ризику навіть у потенційно вигідних ситуаціях [3, С. 277-279]. Вони також виявили ефект певності, за якого споживачі переоцінюють гарантовані результати порівняно з ризиковими, але прибутковішими альтернативами [3, С. 265]. Ці відкриття заклали основу поведінкової економіки та нейромаркетингу, пояснивши, чому рішення часто залежать не від раціональних розрахунків, а від емоцій, контексту й упереджень, що нині активно використовується у формуванні цінової політики, рекламних повідомлень та споживчої довіри.

В умовах зростаючої конкуренції та інформаційного перенасичення ринку великі міжнародні компанії дедалі частіше звертаються до інструментів емоційного брендингу, аби зміцнити взаємозв'язок зі споживачами та підвищити впізнаваність бренду. Сучасний споживач не лише реагує на раціональні переваги продукту, але й керується емоційними враженнями, що формуються у процесі взаємодії з брендом. Саме тому провідні корпорації активно впроваджують масштабні маркетингові стратегії, засновані на результатах поведінкових досліджень та нейромаркетингу, які враховують психологічні закономірності сприйняття інформації.

Одним із найвідоміших прикладів використання музики як інструменту емоційного впливу є діяльність компанії McDonald's, яка зуміла перетворити короткий музичний мотив на глобальний символ позитивного споживчого досвіду. У 2003 році бренд запустив рекламну, яка досі транслюється у всіх каналах комунікації, кампанію «I'm Lovin' It», центральним елементом якої стала впізнавана мелодія «ту-ту-ту-туу-туу». Цей аудіоідентифікатор став невід'ємною частиною корпоративної айдентики McDonald's, забезпечивши високий рівень емоційного впізнавання бренду у різних країнах світу.

Музика в цій кампанії була покликана викликати відчуття радості, легкості та задоволення - саме ті емоції, з якими McDonald's прагне асоціюватися. Завдяки цьому музичному супроводу бренд зміг вийти за межі вербальних повідомлень і створити універсальний емоційний код, зрозумілий незалежно від мови чи культурних особливостей аудиторії. Короткі мелодійні фрази - джінгли - є важливими носіями сенсу, оскільки активують у свідомості споживача не лише конкретну інформацію, а й емоційні спогади та асоціації [2].

Рекламна мелодія McDonald's не просто супроводжує бренд - вона фактично втілює його обіцянку задоволення. Психологічні дослідження свідчать, що музика з позитивним ритмом та простою гармонією здатна підвищувати рівень дофаміну, що створює в людини відчуття комфорту та щастя [4]. У контексті маркетингової комунікації це означає, що підсвідоме емоційне підкріплення впливає на сприйняття продукту як більш приємного, знайомого та бажаного.

Зараз кампанія «I'm Lovin' It» - це приклад успішної стандартизації емоційного брендингу у міжнародному маркетингу. Незважаючи на культурні відмінності між країнами, компанія зберегла єдиний музичний мотив, змінюючи лише виконавців і стиль виконання відповідно до локального контексту. Очікувано, ця стратегія зуміла зберегти впізнаваність бренду й адаптувати його до особливостей сприйняття локальної аудиторії.

Музика виступає комунікативним інструментом, здатним впливати на споживацьку поведінку через активацію емоційних і нейропсихологічних механізмів. У міжнародному маркетингу вона перетворюється на засіб формування емоційного брендингу, що забезпечує сталий зв'язок між компанією та її аудиторією. Ефективність музичного супроводу у рекламі зумовлена його універсальністю - мелодія може передавати емоційні смисли без необхідності вербального пояснення, що особливо важливо у глобальному контексті. Приклад компанії McDonald's демонструє, як стратегічне використання короткого музичного мотиву здатне перетворити звуковий елемент на маркер бренду, який викликає відчуття задоволення, довіри та впізнавання серед споживачів у різних країнах. У результаті музика стає не лише частиною рекламного повідомлення, а й засобом емоційної ідентифікації, який зміцнює бренд і підсилює його конкурентні переваги на міжнародному ринку.

Список використаних джерел:

1. Жмай О. В. Становлення та розвиток концепції нейромаркетингу в сучасних умовах. *Market economy: modern management theory and practice*. 2018. Т. 17, № 1(38). С. 157-170. URL: [https://doi.org/10.18524/2413-9998.2018.1\(38\).135569](https://doi.org/10.18524/2413-9998.2018.1(38).135569) (дата звернення: 30.10.2025).
2. Коротенко О. “Ммм Danone”: Як бренди використовують джінгли в рекламі. *Bazilik Media*. URL: <https://bazilik.media/mmm-danone-iak-brendy-vykorystovuiut-dzhynhly-v-reklami/> (дата звернення: 30.10.2025).
3. Kahneman D., Tversky A. Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk. *Econometrica*. 1979. Vol. 47, № 2. Pp. 263-292. URL: <https://doi.org/10.2307/1914185> (дата звернення: 29.10.2025).
4. Dopamine Modulates Reward Experiences Elicited by Music. *Neuroscience News*. URL: <https://neurosciencenews.com/dopamine-music-10628/> (дата звернення: 30.10.2025).

СЕКЦІЯ V. МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

АНТИКРИЗОВІ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ПІД ЧАС ВІЙНИ: АДАПТИВНІ МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ

Катула Надія Анатоліївна

студентка факультету менеджменту та маркетингу

Національний технічний університет

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Україна

Артеменко Ліна Петрівна

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту підприємств

Національний технічний університет

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Україна

Сучасне функціонування українських підприємств відбувається під впливом безпрецедентних викликів, спричинених повномасштабною війною. Воєнні дії призвели до різкого порушення економічних процесів, дестабілізації ринку та руйнування логістичних ланцюгів. Значна частина бізнесу була змушена релокувати виробництво, скоротити персонал та переглянути свої стратегічні пріоритети [2]. Крім того, додатковими труднощами стали дефіцит кадрів, зниження платоспроможного попиту, ускладнення доступу до фінансових ресурсів та зростання операційних ризиків.

У цих умовах традиційні підходи до стратегічного управління виявилися малоефективними, оскільки їхні принципи були розраховані на стабільність та передбачуваність. Це активізувало потребу впровадження гнучких та адаптивних моделей управління, які здатні забезпечити швидке реагування на зміни зовнішнього середовища та підтримку життєздатності підприємства [1]. Такий підхід дозволяє своєчасно коригувати цілі, балансуючи між короткостроковими потребами для виживання та довгостроковими перспективами розвитку, що набуває вирішального значення у контексті воєнної економіки.

У період війни, коли господарська діяльність проходить в умовах постійної невизначеності, бізнес змушений оперативно змінювати свої підходи до управління. За таких обставин формування ефективних антикризових стратегій стає важливим фактором не лише для збереження стабільності, а й для виживання та подальшого зростання підприємств [1]. Практичний досвід українських компаній свідчить, що більшість із них комбінують кілька типів стратегій одночасно, серед яких виокремлюють оборонні, адаптивні, інноваційні та соціально орієнтовані.

Оборонні стратегії спрямовані на збереження контролю і мінімізацію збитків у короткому терміні. Вони передбачають оптимізацію витрат, замороження інвестицій, а також концентрацію ресурсів на основних напрямках діяльності. Такі підходи характерні для тих підприємств, які зазнали прямих руйнувань або витратили значну частину виробничих потужностей [3].

Адаптивні стратегії реалізуються через гнучке реагування на зміни зовнішнього середовища. Їхня мета полягає у тому, щоб забезпечити безперервність бізнесу шляхом релокації виробництва, переорієнтації логістичних маршрутів, диверсифікації постачальників і ринків збуту, а також цифровізації процесів. Наприклад, багато компаній змінили формат роботи на віддалений та більше активізували онлайн-продажі.

Інноваційні стратегії створюють нові можливості для розвитку навіть у кризові часи. Вони базуються на впровадженні автоматизації та розробці нових продуктів і послуг, які відповідають актуальним потребам споживачів [3]. Такі підходи демонструють підприємства, які не лише змогли адаптуватися до змін, а використали їх як поштовх для модернізації.

Окрему групу становлять соціально орієнтовані стратегії, що створюють умови для підтримки працівників і взаємодії з громадами. Компанії впроваджують програми соціальної допомоги, створюють безпечні умови праці, беруть участь у благодійних і волонтерських ініціативах [3]. Це допомагає зміцнювати корпоративну культуру та формує позитивну репутацію бізнесу в суспільстві.

У складних умовах війни підприємства, які змогли зберегти стабільність, переважно застосовують адаптивні підходи до менеджменту, засновані на гнучкості, цифровізації та швидкому прийнятті рішень. За даними KSE Institute, близько 72% компаній

змінити свої бізнес-моделі протягом першого року повномасштабного вторгнення, а понад 60% – впровадили хоча б один елемент антикризового стратегування [4].

Одним із найпоширеніших інструментів стала Agile-модель управління, що передбачає децентралізацію рішень, короткі цикли планування та постійну адаптацію до змін. За результатами опитування European Business Association, більше 40% українських компаній інтегрували принципи Agile або Scrum у стратегічне планування. Це дозволило скоротити час реагування на кризові ситуації на 25–30% [5].

Дедалі більшого поширення набуває також модель Resilience Management – система управління стійкістю, яка передбачає створення резервів фінансової, кадрової та операційної гнучкості. За даними дослідження USAID, майже 58% представників малого та середнього бізнесу в Україні мають підготовлені сценарії дій на випадок енергетичних або логістичних збоїв, тоді як у 2021 році цей показник був утричі нижчим [6].

Досвід діяльності українських компаній під час війни показав, що здатність до швидкої адаптації та впровадження нових рішень є визначальними чинниками економічної стійкості. Подальша результативність антикризового менеджменту залежатиме від поглиблення процесів цифровізації, співпраці між бізнесом і державою, а також використання міжнародних практик управління ризиками.

Важливою умовою сталого відновлення стає підвищення професійної компетентності управлінців і формування корпоративної культури, орієнтованої на проактивні дії та відповідальне прийняття рішень [1]. Посилення ролі стратегічного аналізу та впровадження інструментів прогнозування дозволить підприємствам своєчасно реагувати на зміни зовнішнього середовища та ефективно розподіляти ресурси.

Отже, кризові обставини стали сильним каталізатором трансформації стратегічного менеджменту українських підприємств. Перехід від традиційних до адаптивних та інноваційних моделей забезпечує бізнесу гнучкість, стійкість і здатність зберігати конкурентні переваги навіть у динамічному середовищі [3]. Таким чином, антикризове стратегування перетворюється на нову управлінську концепцію, що формує основу для відновлення, модернізації та сталого розвитку національної економіки.

Список використаних джерел:

1. Білоус С.П., Трохименко А.С., Камінський В.В. (2024). Стратегічне управління розвитком підприємства в умовах кризи та військових викликів. Економіка та суспільство, №68. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/4935/4879/?utm> (дата звернення: 04.11.2025)
2. Державна служба статистики України. (2024). Основні показники економічної діяльності підприємств за 2022-2024 рр. Київ: Держстат України. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 04.11.2025)
3. Чуркіна І.Є., Рябоконт А.Є. (2024). Система антикризового управління підприємствами в умовах світової нестабільності. Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова. URL: <http://rinek.onu.edu.ua/article/view/327492> (дата звернення: 05.11.2025)
4. Kyiv School of Economics. (2024). Ukraine: Firms through the War. Economic Research Report. KSE Institute. URL: <https://kse.ua> (дата звернення: 05.11.2025)
5. European Business Association (EBA). (2023). Business Sentiment Survey 2023: Ukrainian Companies' Adaptation to War Challenges. Київ: EBA. URL: <https://eba.com.ua> (дата звернення: 05.11.2025)
6. United States Agency for International Development (USAID). (2024). Business Resilience Survey: Ukraine 2024. Kyiv: USAID. URL: <https://usaid.gov/ukraine> (дата звернення: 04.11.2025)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Темір Станіслав Олександрович

аспірант кафедри бізнес-адміністрування і менеджменту зовнішньоекономічної діяльності

Запорізький національний університет, Україна

Проблеми якості виробів та послуг розглядаються як найважливіші складові якості життя населення, а методи, які дозволяють його підвищити, визначають основу державної політики більшості країн світу. Особливої актуальності дане ствердження набуває у сфері задоволення потреб населення в лікарських засобах, основою якого є підтримка та моніторинг якості лікарського забезпечення, яке визначає доступність як медичної, так і фармацевтичної допомоги. Фармацевтична галузь працює для збереження життів і здоров'я людей, які є найвищою цінністю у мирний, і тим паче у воєнний час.

На початку повномасштабної війни, коли життя країни докорінно змінилося, стало очевидним, що фармацевтика - це така ж важлива стратегічна галузь та опора нацбезпеки, як і військово-промисловий комплекс. Тому наприкінці липня 2022 р. Кабінет Міністрів вніс фармацевтику до переліку пріоритетних галузей для економіки, що повинно було стимулювати інвестиції у цю сферу [4].

Війна суттєво вплинула на об'єм фармацевтичного ринку, серед основних факторів його зниження слід зазначити три головних чинника: скорочення населення; закриті та зруйновані аптеки та нестача персоналу, зменшення території (бойові дії, тимчасова окупація). За оновленими даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців та експертними розрахунками, наявне доступне населення України може становити 30 млн осіб станом на вересень 2024 р. Також станом на 1 серпня 2024 р. в Україні працює 18 тис. аптек та аптекних пунктів, що становить 86% від довоєнної кількості [2].

Військовий стан вплинув на перелік споживчого аптекного кошика українців. Панічні настрої та надзвичайні обставини зумовили навесні 2022 року зменшення частки ОТС-препаратів (безрецептурних ліків, які люди купують для самолікування). У нинішніх умовах такі препарати стають менш актуальними, оскільки населення більшою мірою

стурбоване лікуванням хронічних захворювань, зокрема серцево-судинних, цукрового діабету та інших. Проте, слід відмітити підвищений попит до препаратів від панічних атак, пригніченого стану. До того ж, у воєнний час відмічається зміщення споживання у бік вітчизняних препаратів. Це пов'язано зі зниженням доходів населення та перерозподілом придбання у бік низьковартісних лікарських засобів, де превалюють вітчизняні виробники [4].

Зараз Україна активно рухається шляхом євроінтеграції, і фармацевтичній індустрії необхідно адаптуватися до правил та вимог ЄС. Розвиток фармацевтичного ринку, збільшення числа постачальників та роздрібної мережі, зростання асортименту лікарських засобів, тісно пов'язані з проблемами їх якості, що зумовлює необхідність контролю на різних етапах їх обігу, тому в країні проходить масштабна перебудова реєстраційно-дозвільної системи препаратів з метою її максимального зближення з європейськими стандартами.

Сьогодні поняття системи державного управління фармацією та регулювання обороту лікарських препаратів включає складну багаторівневу структуру, що використовує різні методи та інструменти, спрямовані на формування системи економічних відносин, які відповідатимуть певним вимогам – з одного боку, структура буде спрямована на захист суспільних та приватних інтересів та досягнення балансу розвитку економіки загалом, з іншого боку, повністю відповідатиме стратегічним цілям системи охорони здоров'я в рамках лікарського забезпечення та безпеки нації. Контроль за дотриманням чинного законодавства та оптимізація роботи як госпітального, так і комерційного ринку лікарських засобів здійснюється шляхом використання прямих методів регулювання.

Виробництво та реалізація лікарських препаратів є особливо контрольованою зоною відповідальності держави. Фармація як галузь охорони здоров'я дуже залежна від фінансових можливостей населення. І завдання держави за можливості фінансово підтримати певні верстви населення в питаннях охорони здоров'я. Наразі державні витрати за січень–липень 2024 р. покривають близько 11% від загального споживання препаратів, програма реімбурсації (компенсація витрат) покриває лише 3,5%.

Значним викликом стало значне підвищення цін у роздрібній торгівлі. Як зазначають автори вітчизняного дослідження [3], з одного

боку, громадяни України не мають іншого виходу і вимушені закуповувати ліки за любими цінами, з іншого, держава в умовах війни та підтримки боєздатності несе невиправдані витрати лікуючи як поранених бійців так і надаючи медичну допомогу своїм громадянам.

Державне управління фармацією, що включає контроль обороту лікарських засобів на споживчому ринку, здійснюється на всіх етапах через дозвільні, контрольні та наглядові заходи, метою яких є реалізація прав громадян країни на охорону здоров'я, моніторинг якості та безпеки фармацевтичних препаратів. Дотримання встановлених Урядом та Міністерством Охорони здоров'я норм передбачає постійний контроль за дотриманням чинного законодавства та вимагає вдосконалення в рамках відповідальності перед споживачем, а також посилення умов відпуску рецептурних лікарських засобів кінцевому споживачеві з аптечної організації. Однак, постановою Кабінету Міністрів України від 13.03.2022 № 303 припинено проведення планових та позапланових заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду на період воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24.02.2022 № 64 «Про введення воєнного стану в Україні». Водночас згідно з пунктом 2 цієї постанови, лише за наявності загрози, що має негативний вплив на права, законні інтереси, життя та здоров'я людини, захист навколишнього природного середовища та забезпечення безпеки держави, а також для виконання міжнародних зобов'язань України протягом - 5 - періоду воєнного стану дозволено здійснення позапланових заходів державного нагляду (контролю) на підставі рішень центральних органів виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у відповідних сферах. Таким чином, для Держлікслужби в умовах, встановлених законодавством, обмежень на проведення планових і позапланових перевірок не створено правового підґрунтя для забезпечення належного контролю за додержанням ліцензіатами вимог Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів), державного нагляду, а також контролю за суб'єктами господарювання, які здійснюють електронну торгівлю лікарськими засобами, які значно активізували свою діяльність останнім часом [1]. Тим часом, за оцінкою ВООЗ, поширення підроблених ліків через нелегальні Інтернет – аптеки становить приблизно 50 відсотків [4].

Як зазначають науковці В. Пашков та Є. Гнедик, всі ці заходи носять тимчасовий характер і не можуть свідчити про наміри внести суттєві зміни у вітчизняну систему фармації [3]. Проте, фармацевтична політика держави у період воєнного стану повинна бути направлена на якісне медикаментозного забезпечення та дотримання прав громадян на доступні та ефективні фармацевтичні товари. Заходи державного управління насамперед повинні бути спрямовані проти монополізації аптечної діяльності та отриманню незаконних доходів з боку бенефіціарів аптечних мереж у такий важкий час для нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками: ЗВІТ про підсумки діяльності у 2023 році. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2023/zvit_liky_control_2023.pdf
2. Дмитрик К. Схід та Захід разом у розв'язанні актуальних питань сфери фармації. *Аптека*. 2024. №42. URL: <https://www.apteka.ua/article/705458>
3. Пашков В., Гнедик Є. Фармацевтична політика держави в умовах воєнного стану. *Публічне право*. 2022. № 2 (46). С. 80–90.
4. Фармринок під час війни: проблеми, виклики та шляхи їх подолання. *Аптека*. 2022. №14-15. URL: <https://www.apteka.ua/article/639203>

ЕТИКА ТА ПРОЗОРИСТЬ У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ІНСТРУМЕНТ ЗМІЦНЕННЯ ДОВІРИ ДО УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ

Штурмак Олександра Олександрівна

студентка 3 курсу

Факультету міжнародної торгівлі та права

Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

Науковий керівник: Макарова Тетяна Леонідівна

кандидат економічних наук, доцент

Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

У сучасному світі та в умовах глобалізації міжнародні партнери все частіше звертають увагу не тільки на економічні показники компаній, але й на їхню етичність, прозорість і соціальну відповідальність. Для України, яка активно інтегрується у світову економічну систему, дотримання етичних стандартів у зовнішньоекономічній діяльності є важливим елементом для підсилення міжнародної репутації та здобуття довіри інвесторів.

Питання соціальної відповідальності бізнесу детально розглядали як вітчизняні, так і зарубіжні дослідники, зокрема М. Фрідман, П. Друкер, Т. Бредгард, Ф. Котлер, І.Г. Савченко та інші. У дослідженнях Липової П.І. та Боднарука О.В. було акцентовано увагу на важливості соціальної відповідальності у формуванні репутації українських підприємств, а також на можливостях застосування європейського досвіду державного регулювання в цій сфері.

Етика в бізнесі виступає сукупністю моральних принципів, норм і правил поведінки, що регулюють взаємини між учасниками економічної діяльності: підприємцями, партнерами, працівниками, споживачами та суспільством загалом. Вона включає відповідальність у прийнятті рішень, чесний підхід до переговорів, виконання зобов'язань, дотримання законів і етичних стандартів інших країн. Прозорість у бізнесі означає відкритість і доступність інформації про діяльність компанії для всіх зацікавлених сторін: партнерів, інвесторів, клієнтів та державних структур. Вона передбачає чесне ведення фінансової звітності, зрозумілі механізми прийняття рішень, відкритість у питаннях

власності, закупівель і екологічного впливу. Етика та прозорість є взаємодоповнюючими компонентами системи доброчесного управління. Вони формують репутацію компанії, забезпечують відповідність міжнародним стандартам та стають ключовим чинником у налагодженні партнерських відносин у зовнішньоекономічній діяльності [1].

- *Відкрите розкриття фінансових звітів і інформації про структуру власності* підвищує довіру до компанії, сприяє інвестиційній привабливості та демонструє готовність діяти відповідно до міжнародних стандартів. Упровадження відкритої звітності згідно з Міжнародними стандартами фінансової звітності (IFRS) стає невід'ємною частиною корпоративної культури.

- *Прозорі процедури митного оформлення, експорту та імпорту* мінімізують корупційні ризики та забезпечують швидкість і надійність зовнішньоекономічних операцій. Електронні сервіси, такі як “є – Митниця”, електронний кабінет платника податків або цифрові сервіси “Дія. Бізнес”, суттєво скорочують людський фактор і сприяють створенню конкурентного середовища.

- *Використання міжнародних стандартів аудиту, звітності та корпоративного управління* підвищує репутаційний капітал українських підприємств і дає змогу виходити на нові ринки. Компанії, які діють прозоро, отримують не лише довіру партнерів, але й переваги у співпраці з банками, міжнародними фондами та державними структурами ЄС.

Застосування етичних принципів у зовнішньоекономічній діяльності формує ключову основу для довіри між партнерами, сприяє розвитку стабільних ділових зв'язків і забезпечує позитивний міжнародний імідж держави. Дотримання таких принципів відіграє важливу роль у процесі ефективної інтеграції України до глобальної економіки, адже саме вони задають стандарти поведінки бізнесу, а також визначають рівень доброчесності та соціальної відповідальності.

Одним із основних принципів є виконання контрактних зобов'язань і дотримання міжнародних норм. У світовій практиці порушення контрактів або нехтування домовленостями часто призводить до втрати партнерів і значних фінансових втрат. Тому, відповідальність за обіцянки та виконання зобов'язань є невід'ємною складовою ділової етики.

Наступним важливим фактором є запобігання корупції, хабарництва та шахрайству. Прозорість фінансових операцій, чесне сплачування податків, відкритість тендерних процедур і виключення тіньових схем

створюють атмосферу довіри як всередині країни, так і на міжнародному рівні. Для України це має особливе значення, адже боротьба з корупцією залишається одним із головних чинників покращення позицій в глобальних рейтингах і залучення іноземного капіталу (див. таблицю 1).

Не варто недооцінювати значення поваги до партнерів, культурних особливостей і правових відмінностей між державами. У глобальному бізнес-середовищі успіх залежить не лише від вигідних комерційних умов, але й від уміння враховувати національні традиції, етичні стандарти, стиль ведення переговорів і менталітет учасників співпраці. Толерантність і дипломатичний підхід у бізнес-комунікаціях сприяють взаєморозумінню й допомагають уникнути конфліктів.

Таблиця 1

Вплив етичних принципів на рівень довіри до бізнесу

Етичний принцип	Суть принципу	Потенційний вплив на міжнародну довіру
Дотримання контрактних зобов'язань	Виконання умов угод, чесність у зобов'язаннях	Підвищення стабільності партнерських відносин, зростання репутаційного капіталу
Відмова від корупційних практик	Прозорі фінансові операції, чесна конкуренція	Зменшення ризику санкцій, посилення інвестиційної привабливості
Поважне ставлення до партнерів	Урахування культурних, правових і етичних особливостей	Розвиток міжнародної співпраці на основі взаємної поваги
Екологічна та соціальна відповідальність	Збереження довкілля, гідні умови праці, корпоративна доброчесність	Формування позитивного іміджу компанії, зміцнення позицій на європейському ринку

Джерело: складено автором на основі [2]

Ефективне впровадження етики та прозорості в зовнішньоекономічній діяльності неможливе без активної участі держави та громадських інституцій. Держава має забезпечити стабільне правове середовище, зменшити адміністративні бар'єри, впровадити цифрові інструменти контролю та звітності, а також гарантувати верховенство права.

Водночас громадські організації, бізнес-асоціації та торгово-промислові палати відіграють важливу роль у популяризації принципів доброчесності, проведенні навчань, сертифікації компаній та

моніторингу ділової етики. Такі інституції виступають посередниками між державою та бізнесом, сприяючи гармонізації українських стандартів із європейськими (див. таблицю 2).

Таблиця 2

Роль держави та громадських інституцій у формуванні етичного бізнес-середовища

Суб'єкт	Основні функції	Очікувані результати
Держава	Створення нормативної бази, антикорупційна політика, цифровізація процесів	Зменшення корупції, спрощення регулювання, залучення інвестицій
Бізнес-асоціації	Освіта, стандартизація, сертифікація доброчесності	Підвищення обізнаності підприємців, розвиток саморегулювання
Громадські організації	Моніторинг, адвокація, комунікація з суспільством	Посилення суспільного контролю, зростання рівня довіри

Джерело: складено автором на основі [3]

Дотримання етичних стандартів і прозорих практик приносить не лише моральні, а й цілком відчутні економічні вигоди.

- По-перше, це зростання довіри міжнародних партнерів і споживачів, що відкриває доступ до довгострокових контрактів, пільгового фінансування та нових ринків.

- По-друге, прозорість полегшує залучення інвестицій і співпрацю з міжнародними фінансовими установами, які дедалі більше орієнтуються на ESG-критерії (екологічні, соціальні та управлінські показники).

Крім того, дотримання етичних принципів допомагає зменшити репутаційні ризики та уникнути юридичних проблем, пов'язаних із порушенням законодавства чи недобросовісною поведінкою. Нарешті, прозорий і етичний бізнес формує позитивний імідж України як держави, що прагне до сталого розвитку, демократичних цінностей і цивілізованих правил співпраці. Вони підтримують залучення іноземних інвестицій, формування конкурентоспроможного бізнесу, а також знижують рівень корупції, одночасно сприяючи створенню позитивного іміджу країни [4].

Таким чином, етика й прозорість є основою довіри — як на рівні співпраці між компаніями, так і у взаємодії між державами. Ці принципи слугують рушійною силою для створення партнерських зв'язків, забезпечують інституційну стійкість та є запорукою сталого розвитку економіки та суспільства. Український бізнес, котрий орієнтується на ці

цінності, має всі передумови для достойного представлення держави на міжнародній економічній арені.

Список використаних джерел:

1. Офіс ООН в Україні, «Соціальна відповідальність українського бізнесу: результати опитування». URL: http://pmguinfo.dp.ua/images/documents/korp_otnosheniya/soc_otvetstvennost.pdf
2. Липова П.І. Роль корпоративної соціальної відповідальності у формуванні репутації комерційних ком - паній в Україні. URL: [http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/18349/Lypova_mahisterska_robo ta.pdf?sequence=1&isAllowed=y](http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/18349/Lypova_mahisterska_robo_ta.pdf?sequence=1&isAllowed=y)
3. Котлер Ф., Лі Н. Корпоративна соціальна відповідальність. Як зробити якомога більше добра для вашої компанії та суспільства / Пер. з англ. С. Яринич. Київ : Стандарт, 2005. 302 с.
4. Стратегія сприяння розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні на період до 2020 року. URL: [http://www.svb.org.ua/sites/default/files/201309strategiya_spriyannya_rozvitku_svb_v_ukra yini.pdf](http://www.svb.org.ua/sites/default/files/201309strategiya_spriyannya_rozvitku_svb_v_ukrayini.pdf)

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПЕРСОНАЛУ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ У ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Горецька Наталія Анатоліївна

здобувач вищої освіти гуманітарно-педагогічного факультету
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Кубіцький Сергій Олегович

ORCID ID: 0000-0002-7691-8606

канд. пед. наук, професор,
завідувач кафедри управління та освітніх технологій
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Організація професійного навчання персоналу в закладі освіти є стратегічним чинником підвищення якості освітнього процесу, ефективності управління та професійного зростання працівників. У сучасних умовах реформування системи освіти та реалізації Концепції «Нова українська школа» процес підвищення кваліфікації набуває системного, цілеспрямованого й безперервного характеру. Йдеться не лише про формальне проходження курсів чи сертифікацій, а про створення цілісного внутрішнього освітнього середовища, у якому навчання інтегроване в щоденну професійну діяльність. Важливу роль у цьому процесі відіграє управлінська компетентність керівника закладу освіти, який здійснює стратегічне планування професійного розвитку персоналу, впроваджує механізми оцінювання результативності навчання та забезпечує відповідність освітніх програм реальним потребам установи.

В умовах глобалізації та цифрової трансформації освіти особливого значення набуває впровадження ефективних моделей професійного розвитку педагогів, орієнтованих на компетентнісний підхід, гнучкість і системність професійного вдосконалення [1; 15; 16]. Для сучасного освітнього закладу, яким є Ліцей № 323 Дарницького району м. Києва, вивчення і адаптація зарубіжного досвіду професійного навчання педагогів є ключовим чинником формування конкурентоспроможного кадрового потенціалу [3; 23].

Освітні системи провідних країн світу — Фінляндії, Великої Британії, Канади, Німеччини, США, Японії — базуються на ідеї навчання впродовж життя (Lifelong Learning) та принципі «вчитель як дослідник» (Teacher as Researcher), що передбачає постійне оновлення знань, участь у дослідницьких програмах, співпрацю в педагогічних спільнотах і застосування інноваційних освітніх технологій [18; 24; 26].

Постійне професійне вдосконалення педагогів розглядається не лише як вимога, а як частина професійної культури. Наприклад, у Фінляндії кожен учитель має щорічно підтверджувати свою кваліфікацію через участь у тренінгах або мікрокурсах, а система підвищення кваліфікації фінансується державою. У Великій Британії та Канаді функціонують національні центри професійного навчання вчителів (National College for Teaching and Leadership, Ontario College of Teachers), які розробляють індивідуальні освітні траєкторії, сертифікаційні програми та онлайн-платформи для професійного обміну [2; 11; 23].

У США діє модель Professional Learning Communities (PLC) — професійних спільнот учителів, які працюють за принципом взаємного наставництва, дослідження власної практики та аналізу результатів навчання учнів [26; 27]. В Японії практикується система Lesson Study, коли педагоги колективно готують, спостерігають і аналізують уроки, що забезпечує систематичне професійне зростання та рефлексію [28; 31]. У країнах ЄС поширено підхід Continuous Professional Development (CPD) — безперервного професійного розвитку, який включає курси, стажування, обмін досвідом, участь у міжнародних проєктах (Erasmus+, eTwinning, Teacher Academy) [22; 25; 29].

Для України та, зокрема, Ліцею № 323 ці моделі є цінним орієнтиром, адже вони демонструють, як професійне навчання педагогів може бути інтегроване у щоденну освітню діяльність, а не існувати окремо від неї [15; 16].

Зарубіжний досвід свідчить: ефективна система професійного розвитку базується на таких ключових засадах:

- індивідуалізація освітнього маршруту (створення власного плану розвитку на рік або цикл);
- коучинг та менторство як основа підтримки молодих педагогів;
- постійне самооцінювання та рефлексія через цифрові інструменти;
- інтеграція технологій (EdTech) — використання онлайн-платформ, віртуальних курсів, мобільних застосунків;

- співпраця в професійних спільнотах (Professional Learning Networks) — внутрішніх і міжнародних [4; 16; 19; 27; 30; 32].

В умовах «економіки знань» професійна підготовка педагогічних кадрів перетворюється на безперервний процес формування інноваційного мислення [20; 33]. За оцінками UNESCO та OECD, у XXI столітті знання оновлюються на 10-15 % щороку, тому головним викликом стає не накопичення інформації, а здатність швидко її засвоювати, переосмислювати й застосовувати на практиці [29; 33].

Для системи освіти України та Ліцею № 323 це означає необхідність переходу від епізодичних курсів підвищення кваліфікації до гнучких програм безперервного розвитку, що поєднують онлайн-навчання, практико-орієнтовані тренінги, колективне дослідження уроків, участь у міжнародних стажуваннях і використання цифрових аналітичних інструментів [4; 15; 34].

У більшості країн ЄС професійне навчання педагогів відбувається через:

- університетські програми післядипломної освіти (Фінляндія, Нідерланди);

- сертифікаційні програми для вчителів-інноваторів (Канада, Німеччина);

- онлайн-платформи безкоштовного навчання (EU School Education Gateway, OpenLearn, FutureLearn, Coursera, EdX);

- механізми інституційного моніторингу результатів розвитку (професійні е-портфоліо, персональні цифрові кабінети педагогів) [18; 19; 23; 24].

Важливо, що у Фінляндії, Естонії, Данії педагогічне зростання тісно пов'язане з мотиваційними механізмами — підвищенням оплати праці, кар'єрним просуванням, можливістю участі у проєктах ЄС [29; 30]. Такий підхід стимулює вчителів до постійного вдосконалення та творчого пошуку [3; 21; 35].

У контексті діяльності Ліцею № 323 доцільно адаптувати ці практики, створивши гібридну модель професійного навчання, яка поєднуватиме національний досвід із європейськими підходами [15; 16]. Зокрема:

- упровадити систему Lesson Study у межах методичних об'єднань;

- організувати внутрішні професійні спільноти (Professional Learning Communities) для педагогів різних напрямів;

- створити цифрову платформу професійного розвитку, яка забезпечить персональні освітні маршрути та облік результатів;

- налагодити співпрацю з програмами Erasmus+, eTwinning, EdCamp для міжнародного обміну досвідом;

- забезпечити доступ педагогів до глобальних ресурсів (Coursera, FutureLearn, Prometheus, Дія.Освіта, Google for Education) [19; 22; 25-27].

Такі кроки дозволять зробити систему підвищення кваліфікації педагогів Ліцею № 323 більш динамічною, результативною та інтегрованою у світовий освітній простір [3; 14; 15].

Вивчення й адаптація зарубіжного досвіду сприятимуть створенню сучасної моделі професійного розвитку, орієнтованої на безперервне навчання, цифрову компетентність, педагогічне партнерство та участь у міжнародних освітніх ініціативах [14; 16; 25]. Це забезпечить підвищення якості педагогічної діяльності, формування культури інноваційного мислення та зміцнення позицій Ліцею № 323 у сучасному освітньому середовищі [27; 33].

Для комплексного розуміння потенціалу впровадження зарубіжних практик у діяльність закладу доцільно розглянути порівняльну характеристику моделей професійного розвитку педагогів різних країн світу (табл. 1).

Як проілюстровано в таблиці 1, порівняльний аналіз зарубіжних моделей професійного розвитку педагогів свідчить, що ключовими факторами їхньої ефективності є системність, гнучкість, орієнтація на потреби педагога та державна підтримка. Усі розвинені моделі поєднують формальне й неформальне навчання, цифрові ресурси, наставництво та постійний моніторинг результатів.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика зарубіжних моделей професійного розвитку педагогів і можливості їх упровадження у діяльність Ліцею № 323 Дарницького району м. Києва

Країна	Ключові характеристики моделі професійного розвитку педагогів	Інструменти, платформи, форми навчання	Механізми мотивації педагогів	Можливості адаптації для Ліцею № 323
Фінляндія	Безперервне навчання впродовж кар'єри; обов'язкові щорічні курси підвищення кваліфікації; автономія педагога	Helsinki Education Hub, EduCluster, Teachers Academy, MOOC «Open University of	Державне фінансування професійного навчання; кар'єрне просування та підвищення	Запровадження щорічного індивідуального плану розвитку (IPDP); співпраця з українськими університетами

Продовження табл. 1

Країна	Ключові характеристики моделі професійного розвитку педагогів	Інструменти, платформи, форми навчання	Механізми мотивації педагогів	Можливості адаптації для Ліцею № 323
	у виборі тем і форматів навчання; акцент на дослідницькому підході «teacher-as-researcher».	Finland»	заробітної плати за участь у програмах розвитку.	для коротких дослідницьких стажувань.
Велика Британія	Модель безперервного професійного розвитку (CPD); обов'язкові сертифікаційні курси та система акредитації; функціонування Національного коледжу викладання й лідерства.	National College for Teaching and Leadership, FutureLearn, OpenLearn, The Chartered College of Teaching	Визнання CPD-годин при атестації, надання грантів і стипендій, участь у мережевих проєктах (TeachMeet, TES Community).	Упровадження мікрокурсів (micro-credentials); створення системи внутрішніх сертифікатів Ліцею № 323 за результатами тренінгів.
Канада	Орієнтація на практико-орієнтоване навчання; індивідуальні плани професійного розвитку (Professional Growth Plans); наставництво молодих педагогів.	Ontario College of Teachers, EduGAINS, Coursera, EdX	Включення наставництва у систему оцінювання; участь у регіональних проєктах із підвищення якості освіти.	Розвиток внутрішнього інституту наставництва «Учитель — учителю»; створення електронного портфоліо для педагогів.
США	Поширена модель професійних спільнот (Professional Learning Communities — PLC); Lesson Study, коучинг; акцент на самооцінюванні, аналітиці даних, EdTech.	Google for Education, Edmodo, Khan Academy, Schoology, Microsoft Educator Center	Мотивація через систему рейтингу, преміювання, участь у національних конкурсах (Teacher of the Year).	Створення власних професійних спільнот PLC у Ліцеї № 323; участь у платформах Google for Education, Prometheus.
Японія	Система Lesson Study — колективне планування, спостереження й	Japan Lesson Study Network, JALT, Teacher Development SIG	Підтримка наставництва та командної роботи; моральне	Упровадження локальної моделі Lesson Study у методичних об'єднаннях

Продовження табл. 1

Країна	Ключові характеристики моделі професійного розвитку педагогів	Інструменти, платформи, форми навчання	Механізми мотивації педагогів	Можливості адаптації для Ліцею № 323
	аналіз уроків; щотижневі мікросесії професійного обміну; культура педагогічного партнерства.		стимулювання, визнання на рівні школи.	Ліцею № 323; створення педагогічних «лабораторій уроку».
Німеччина	Дуальна система освіти; педагог має обов'язкову програму підвищення кваліфікації кожні 3-5 років; акцент на цифрових технологіях і міждисциплінарних компетентностях.	Bundesakademie für Bildung, Moodle Net Deutschland, Erasmus+ Teacher Academy	Матеріальні стимули; державні програми професійного вдосконалення; партнерство з університетами.	Організація міжшкільних навчальних проєктів, цифрових воркшопів та курсів на Moodle Net Україна.

Для Ліцею № 323 Дарницького району м. Києва найбільш перспективним є комбінований підхід, що інтегрує фінську гнучкість і довіру до педагога, британську систему професійної сертифікації, канадську модель наставництва та японську практику Lesson Study [23; 24; 27]. Такий синтез створює підґрунтя для побудови власної моделі професійного розвитку, зорієнтованої на цифровізацію, колегіальність і міжнародну співпрацю [25; 32].

Проаналізувавши дані щодо стану вищої освіти та професійної підготовки кадрів в Україні й у провідних країнах світу, можна дійти висновку, що хоча кількість фахівців із вищою освітою зростає, якість освітніх послуг залишається недостатньою [29; 33]. Україна входить до першої двадцятки країн світу за рівнем охоплення вищою освітою, однак за якістю системи освіти посідає нижчі позиції, що свідчить про дисбаланс між доступністю та результативністю освітніх програм [3; 6].

Масовість здобуття освіти не завжди забезпечує формування необхідних компетентностей, уміння працювати з сучасними технологіями та впроваджувати інновації [15; 19; 22]. Натомість у країнах із розвиненою освітньою політикою — Великій Британії, Німеччині, США,

Фінляндії — пріоритетом є якість підготовки педагогів, розвиток аналітичного мислення, цифрової грамотності та дослідницьких навичок [23-25].

Для освітніх закладів України, зокрема для Ліцею № 323, цей досвід є орієнтиром у розбудові власної системи професійного навчання педагогів [15; 16]. Зміщення акценту з формального підвищення кваліфікації на розвиток компетентностей, практико-орієнтованість і цифрову інтеграцію забезпечить підвищення ефективності педагогічної діяльності, професійного зростання вчителів і конкурентоспроможності закладу в умовах сучасного освітнього середовища [3; 21; 25].

Як показано на рисунку 1, у країнах із розвиненими системами педагогічної освіти — Фінляндії, Великій Британії, Канаді та Японії — спостерігається високе охоплення педагогів професійним навчанням і значно вищі показники якості системи підвищення кваліфікації. В Україні цей показник нижчий, що свідчить про потребу у впровадженні сучасних підходів до навчання педагогічних кадрів, розвитку цифрових інструментів і підвищення рівня наставництва [15; 19; 22]. Для Ліцею № 323 це означає необхідність посилення інституційної підтримки вчителів, систематизації внутрішнього навчання й орієнтації на міжнародні стандарти професійного розвитку [3; 16; 25].

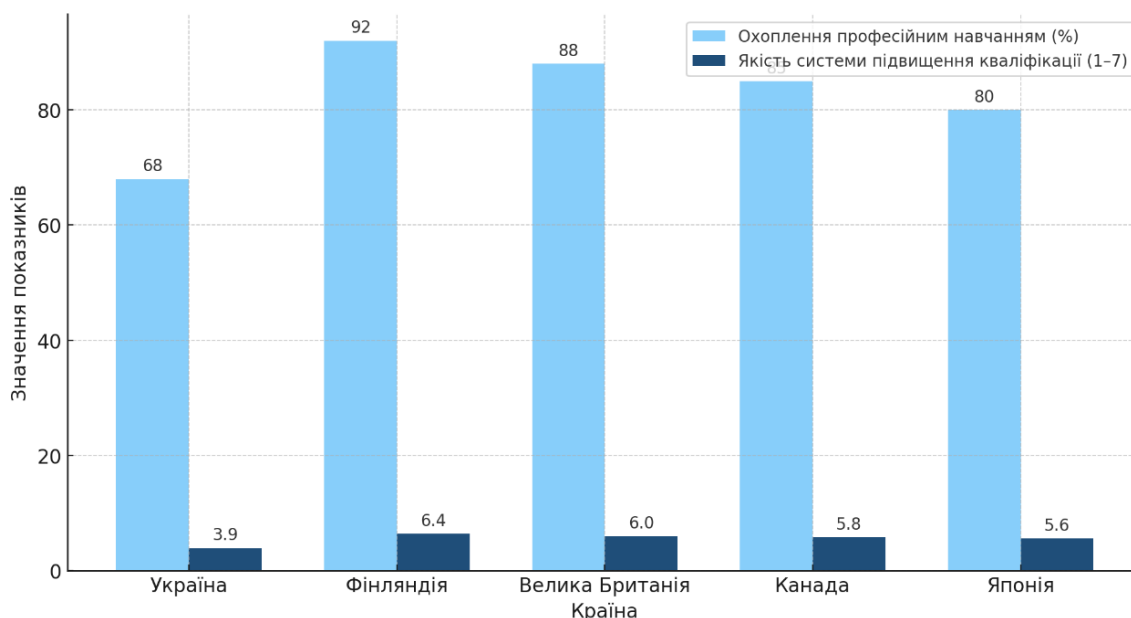

Рис. 1. Порівняльний рейтинг країн за охопленням педагогів професійним навчанням і якістю системи підвищення кваліфікації (2024 р.)

Негативним наслідком масового здобуття вищої освіти в Україні стало поступове знецінення освітніх кваліфікацій і зниження практичної спрямованості підготовки фахівців [5; 12; 29]. В умовах, коли диплом сприймається як формальна вимога, а не підтвердження професійної компетентності, зростає розрив між академічною підготовкою та реальними потребами ринку праці [6; 21; 30]. Це особливо відчутно в освітній сфері, де значна частина педагогів не має достатніх можливостей для системного оновлення знань і навичок відповідно до сучасних стандартів [4; 15; 16].

Серед основних викликів сучасної української освіти можна виокремити повільну інтеграцію у європейський простір безперервного навчання, нестачу висококваліфікованих кадрів у школах, обмежене фінансування професійного розвитку педагогів та надмірне адміністративне навантаження [20; 22; 29]. Ці чинники знижують мотивацію до підвищення кваліфікації, а також перешкоджають формуванню стабільного кадрового потенціалу закладів освіти [7; 21; 31].

Для Ліцею № 323 Дарницького району м. Києва така ситуація є типовою: попри високий рівень освіченості педагогічного колективу, існує потреба в постійному оновленні професійних компетентностей, особливо у сферах цифрової грамотності, інклюзивної освіти, емоційного інтелекту та проєктного менеджменту [15; 19; 25]. Водночас частина педагогів сприймає підвищення кваліфікації формально — як вимогу атестації, а не як інструмент власного розвитку [8; 16; 17].

Сучасна освітня система вимагає переходу від разового здобуття освіти до системи безперервного професійного вдосконалення педагогів, де основну роль відіграє постійне оновлення компетентностей і практико-орієнтоване навчання [4; 13; 15]. Саме цей підхід дозволяє педагогам адаптуватися до нових викликів, оновлювати свої компетентності, упроваджувати інноваційні практики та підтримувати якість навчального процесу на належному рівні [16; 25; 32].

Як свідчить проведений аналіз, в Україні переважає орієнтація на отримання формальної вищої освіти, тоді як у провідних країнах світу основна увага приділяється системам безперервного підвищення кваліфікації педагогів (рис. 2). Це підтверджує потребу у розбудові в Ліцеї № 323 сучасної системи професійного навчання, яка поєднуватиме формальні курси, внутрішньо-інституційні стажування, цифрові ресурси та індивідуальні траєкторії розвитку кожного педагога.

Як видно з рисунка 2, провідні країни світу — Фінляндія, Велика Британія, Канада, Японія — демонструють стабільно високі показники професійного навчання педагогів, які навіть перевищують рівень загального охоплення населення формальною освітою. Це свідчить про те, що головним пріоритетом освітніх політик цих держав є не лише здобуття диплома, а системне вдосконалення професійних компетентностей працівників освіти протягом усього життя [23; 25; 29]. Поєднання гнучких форм навчання, цифрових ресурсів і наставництва забезпечує стійку якість професійного зростання педагогів [27; 32].

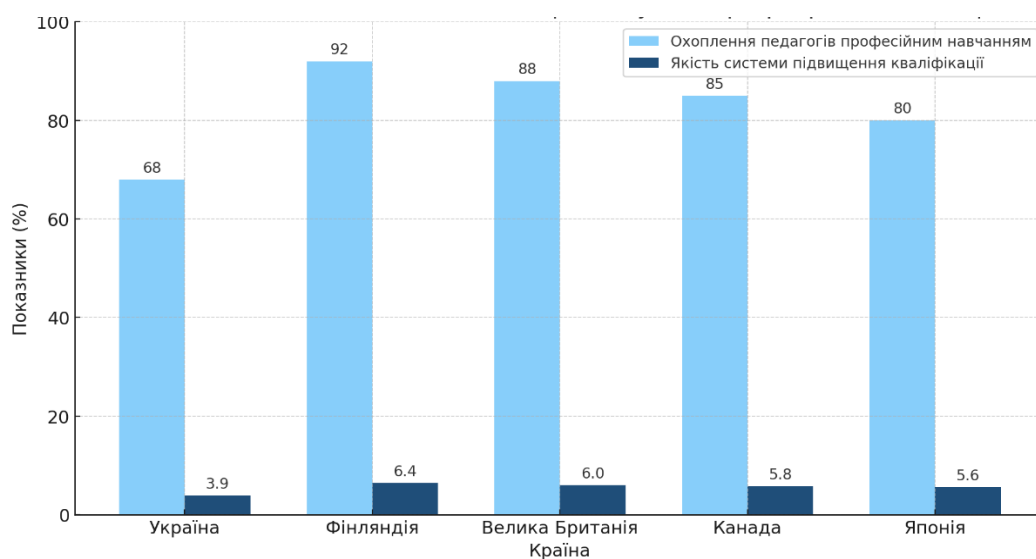

Рис. 2. Рейтинг країн за рівнем охоплення педагогічних працівників професійним навчанням та якістю системи підвищення кваліфікації у 2024 р.

(розроблено автором)

Водночас в Україні, за даними Міністерства освіти і науки України, спостерігається інша тенденція: хоча рівень охоплення вищою освітою залишається одним із найвищих у Європі, частка педагогічних працівників, які регулярно проходять підвищення кваліфікації, є відносно низькою [15; 22]. За даними OECD Education at a Glance (2024), лише близько 38 % українських педагогів щорічно беруть участь у програмах підвищення кваліфікації, тоді як середній показник у країнах ЄС перевищує 70 % [29; 31]. Це вказує на істотний розрив у рівні інституційної підтримки професійного розвитку. Це знижує мотивацію до реального професійного вдосконалення та оновлення компетентностей [4; 16].

Для Ліцею № 323 Дарницького району м. Києва така ситуація засвідчує необхідність створення гнучкої, постійно діючої системи підвищення кваліфікації, яка поєднає внутрішні ресурси закладу, цифрові інструменти навчання та партнерство з університетами й освітніми платформами (Prometheus, Дія.Освіта, Coursera, eTwinning, EdCamp Ukraine) [19; 22; 25]. Саме така модель забезпечить безперервність професійного розвитку педагогів, підвищить якість викладання та сприятиме формуванню високої педагогічної культури [16; 21].

Підвищення кваліфікації педагогічного персоналу Ліцею № 323 Дарницького району м. Києва має розглядатися не як формальна вимога законодавства, а як стратегічний інструмент розвитку кадрового потенціалу закладу [3; 4; 9]. Відповідно до Закону України «Про професійний розвиток працівників», педагогічні працівники повинні проходити підвищення кваліфікації не рідше одного разу на п'ять років [9]. Проте в умовах швидких змін у системі освіти, цифрової трансформації навчального середовища та впровадження Нової української школи така періодичність уже не відповідає сучасним вимогам [15; 16; 25].

Для підтримання високого рівня професійної компетентності та відповідності міжнародним стандартам якості освіти доцільним є скорочення інтервалу між підвищеннями кваліфікації до двох, а в окремих категоріях педагогів — до одного року [22; 25; 29]. Зокрема, щорічне оновлення цифрових, комунікативних і методичних компетентностей має стати обов'язковим елементом системи внутрішнього моніторингу професійного розвитку Ліцею [19; 32].

У межах закладу вже діє ініціатива створення «Освітнього хабу Ліцею № 323», що поєднує різні формати навчання — короткі онлайн-курси, практичні воркшопи, менторські програми, а також обмін досвідом у міжшкільних педагогічних спільнотах [4; 16]. Така платформа дозволить зменшити розрив між формальним і реальним професійним розвитком, забезпечити постійне оновлення знань, розвиток цифрової культури та створення культури безперервного навчання в межах єдиного освітнього простору [15; 22; 25].

З огляду на це, у таблиці 2 подано рекомендовану періодичність підвищення кваліфікації педагогічних працівників Ліцею № 323, що враховує як вимоги законодавства, так і потреби сучасного освітнього середовища.

Як показують узагальнені результати таблиці 2, оптимальна періодичність підвищення кваліфікації педагогічних працівників Ліцею № 323 Дарницького району м. Києва становить у середньому два роки, що перевищує базові законодавчі вимоги та відображає високу динаміку професійного зростання колективу. Найактивнішими у сфері безперервного навчання є вчителі початкової школи, гуманітарного та природничо-математичного циклів, які регулярно беруть участь у програмах на платформах Prometheus, Дія.Освіта, EdEra, Coursera, eTwinning [15; 19; 22].

Таблиця 2

**Рекомендована періодичність підвищення кваліфікації
педагогічних працівників Ліцею № 323 Дарницького району
м. Києва**

NN^о Гп/п	Категорія педагогічних працівників	Основні напрями професійного навчання	Рекомендована періодичність (згідно із Законом України «Про професійний розвиток працівників»)	Оптималь- на періодич- ність для Ліцею № 323	Очікувані результати
11	Учителі початкових класів	Оновлення компетентност ей за концепцією НУШ, розвиток інтегрованого навчання, формування критичного мислення учнів	Не рідше ніж 1 раз на 5 років	Щорічно	Підвищення якості початкової освіти, готовність до впровадження інноваційних методик
22	Учителі гуманітарног о циклу (українська, іноземні мови, історія, література)	Цифрова педагогіка, академічна добročесність, розвиток комунікативни х навичок	Не рідше ніж 1 раз на 5 років	Кожні 2 роки	Розвиток мовної культури, інтеграція в міжнародні освітні проекти (eTwinning, Erasmus+)
33	Учителі природничо- математично го циклу	STEM-освіта, проектна діяльність, застосування цифрових інструментів оцінювання	Не рідше ніж 1 раз на 5 років	Кожні 2 роки	Зростання цифрової грамотності, впровадження дослідницьких методів у викладанні

Продовження табл. 2

№ Гп/п	Категорія педагогічних працівників	Основні напрями професійного навчання	Рекомендована періодичність (згідно із Законом України «Про професійний розвиток працівників»)	Оптимальна періодичність для Ліцею № 323	Очікувані результати
44	Психологи, соціальні педагоги, педагоги-організатори	Емоційний інтелект, профілактика професійного вигорання, психологічна безпека учнів	Не рідше ніж 1 раз на 5 років	Кожні 3 роки	Формування сприятливого психолого-педагогічного клімату в ліцеї
45	Молоді педагоги (до 3 років стажу)	Наставництво, педагогічний коучинг, управління класом, самоосвіта	Щорічно	Щорічно	Адаптація до професії, прискорення професійного становлення
66	Досвідчені педагоги (понад 10 років стажу)	Методичне лідерство, розробка авторських програм, обмін досвідом	Не рідше ніж 1 раз на 5 років	Кожні 2-3 роки	Підвищення рівня педагогічної майстерності, наставництво для молодих колег
77	Адміністративний персонал (директор, заступники, методисти)	Лідерство в освіті, менеджмент якості, цифрове управління	Не рідше ніж 1 раз на 5 років	Кожні 2 роки	Підвищення управлінської ефективності, стратегічне планування розвитку ліцею
88	Педагоги, які беруть участь у міжнародних програмах	Освітня дипломатія, міжкультурна комунікація, академічна мобільність	Залежно від умов програми	Щорічно	Інтернаціоналізація освіти, поширення кращих практик, підвищення престижу закладу

Водночас аналіз професійного розвитку засвідчує потребу розширення участі педагогів-психологів, соціальних педагогів і адміністрації у міжнародних освітніх програмах та внутрішніх тренінгових ініціативах у межах «Освітнього хабу Ліцею № 323» [4; 16; 21]. Це сприятиме більш збалансованому розвитку всіх категорій працівників, підвищенню рівня взаємодії та обміну досвідом у колективі [3; 8].

Попри позитивні тенденції, періодичність підвищення кваліфікації педагогів в Україні загалом залишається недостатньою. Значна частина вчителів проходить навчання лише раз на п'ять років, що не відповідає темпам цифрової трансформації та освітніх інновацій [6; 15; 19]. У країнах Європейського Союзу професійний розвиток педагогів відбувається раз на 2-3 роки, а у Фінляндії, Канаді чи Японії — щорічно або безперервно, у межах системи шкільного наставництва чи Lesson Study [23-25].

Порівняльний аналіз свідчить, що в більшості розвинених країн підвищення кваліфікації є інтегрованою частиною професійної діяльності педагога, а не формальною процедурою сертифікації [25; 28; 29]. Наприклад, у Великій Британії та Німеччині професійне навчання відбувається в межах освітніх кластерів і підтримується державними та корпоративними програмами [23; 27].

В Україні підвищення кваліфікації часто залишається відірваним від практичних потреб школи та не завжди корелює з інституційними завданнями [4; 15; 16]. У діяльності Ліцею № 323 це проявляється у неоднорідності професійного розвитку педагогів — активність молодих учителів і учасників міжнародних програм значно перевищує участь педагогів старшого покоління [19; 22].

З метою усунення цього дисбалансу адміністрація ліцею реалізує систему мотиваційно-професійної підтримки, що включає гнучке планування навчання, участь у міжнародних програмах Erasmus+, eTwinning, EdCamp Ukraine, створення менторських пар і розвиток внутрішнього освітнього хабу [8; 16; 21]. Така модель відповідає європейському формату безперервного професійного навчання педагогів, коли підвищення кваліфікації стає системним процесом, інтегрованим у щоденну освітню практику [23; 25; 32].

Водночас рівень мотивації педагогів до професійного зростання значною мірою залежить від соціально-економічних чинників [5; 7; 21]. У країнах ЄС і Японії цей процес підтримується високим рівнем оплати праці, соціальними гарантіями та престижем професії [25; 29]. В Україні ж рівень заробітної плати педагогів залишається у 3-4 рази нижчим, ніж у середньому по Європі, що обмежує можливості для інвестування у власний розвиток [20; 31].

Саме тому у Ліцеї № 323 формується система матеріального й нематеріального стимулювання — преміювання за участь у проєктах, розвиток менторства, підтримка публікаційної активності, заохочення до сертифікації та підвищення категорії [8; 15; 16]. Це сприятиме не лише

підвищенню професійного рівня педагогів, але й зміцненню позицій ліцею як інноваційного освітнього центру, інтегрованого в український та міжнародний освітній простір [22; 25].

У контексті глобалізації освіти та інтеграції України до європейського освітнього простору особливої актуальності набуває вивчення зарубіжного досвіду професійного розвитку педагогів [23; 25; 29]. Практика провідних країн демонструє, що ефективність системи підвищення кваліфікації безпосередньо залежить від її безперервності, практичної спрямованості, гнучкості й тісного зв'язку з потребами школи [24; 27; 32].

Для освітнього середовища Ліцею № 323 Дарницького району м. Києва вивчення міжнародних підходів є основою для розроблення власної моделі розвитку педагогічного потенціалу, яка поєднує найкращі практики Фінляндії, Великої Британії, Канади та Японії [23; 27; 28].

Порівняльна характеристика цих моделей подана у таблиці 3, що узагальнює ключові принципи, особливості, недоліки та переваги зарубіжних систем професійного розвитку педагогічних працівників, а також визначає можливості їх адаптації до діяльності Ліцею № 323.

Таблиця 3

Підходи до професійного розвитку педагогічних працівників у зарубіжних країнах та можливості їх адаптації в діяльності Ліцею № 323 Дарницького району м. Києва

Країна / модель професійного розвитку	Характеристика системи професійного навчання	Недоліки	Переваги та можливості впровадження в Ліцеї № 323
Фінляндія	Професійний розвиток педагогів є безперервним і здійснюється через участь у шкільних дослідницьких групах, наставництво, Lesson Study, спільні освітні експерименти. Велику увагу приділено автономії вчителя та колегіальному навчанню.	Потребує високої самодисципліни та розвиненої культури педагогічної взаємодії.	Орієнтація на колективне навчання, створення внутрішніх методичних дослідницьких груп у межах « Освітнього хабу Ліцею № 323 ». Підвищення рівня самостійності педагогів у плануванні власного розвитку.
Велика Британія	Система CPD (Continuing Professional Development) поєднує короткострокові курси, тренінги, онлайн-	Висока вартість окремих курсів, ризик формального підходу без	Можливість адаптації британської сертифікаційної моделі для моніторингу підвищення кваліфікації

Продовження табл. 3

Країна / модель професійного розвитку	Характеристика системи професійного навчання	Недоліки	Переваги та можливості впровадження в Ліцеї № 323
	навчання й сертифікаційні програми, що фінансуються державою або місцевими освітніми кластерами.	реального вдосконалення практики.	педагогів Ліцею № 323. Упровадження гнучких мікрокурсів і внутрішніх сертифікацій за напрямками цифрової грамотності, інклюзії, STEM.
Канада	Акцент на менторстві, коучингу та професійних спільнотах. Розвиток педагогів інтегрований у діяльність шкіл і координується професійними асоціаціями.	Залежність від активності місцевих освітніх рад; потребує стабільного фінансування.	Використання канадського підходу менторства для молодих педагогів Ліцею. Створення менторських пар і спільнот практики для обміну досвідом між учителями різного віку й досвіду.
Японія	Lesson Study — модель колективного аналізу уроків, спрямована на вдосконалення методики викладання. Акцент на практичному досвіді, колегіальній підтримці та самоаналізі.	Високі вимоги до часу і системності участі; потребує адміністративної підтримки.	Упровадження елементів Lesson Study у план методичної роботи Ліцею № 323. Проведення «відкритих уроків» і спільного аналізу педагогічних практик для підвищення якості освітнього процесу.
Україна (Ліцей № 323)	Поєднання елементів зарубіжних моделей: щорічні курси підвищення кваліфікації, участь у міжнародних програмах (eTwinning, Erasmus+), створення « Освітнього хабу Ліцею № 323 » як центру внутрішнього професійного навчання.	Обмежене фінансування, нерівномірна активність педагогів, потреба в системному моніторингу результатів.	Інституційне закріплення безперервного професійного навчання, розробка індивідуальних освітніх маршрутів педагогів, підвищення якості викладання через цифровізацію, наставництво й міжнародну співпрацю.

Як показано в таблиці 3, у більшості розвинених країн світу центральним елементом освітньої політики є система безперервного професійного розвитку педагогів, заснована на принципах навчання впродовж життя, гнучкості, партнерства та автономії вчителя. У таких моделях ключова роль належить державі, яка створює нормативне,

фінансове й інституційне підґрунтя для професійного зростання, тоді як фінансування та ініціатива навчання часто розподіляються між роботодавцем і самим педагогом [23; 25; 29]. Це формує солідарну модель відповідальності, у межах якої усі сторони — школа, держава, педагог — виступають партнерами у процесі професійного розвитку [24; 28].

У сучасних освітніх системах післядипломна педагогічна освіта відзначається диверсифікацією форм, методів і форматів навчання дорослих, що зумовлено розвитком цифрових технологій, появою мікрокурсів, платформ відкритої освіти та зміною ролі вчителя — від транслятора знань до фасилітатора навчального процесу [15; 19; 22].

На міжнародному рівні питання розвитку педагогічних кадрів набули стратегічного значення, що відображено у низці базових документів міжнародних організацій, зокрема:

- у спільній доповіді ОЕСР / ЮНЕСКО «Teachers for the Schools of Tomorrow», де підкреслено роль учителя як провідника освітніх інновацій;
- у звіті Світового банку «Lifelong Learning in the Global Knowledge Economy», який акцентує на потребі формування вчителя-дослідника, здатного до адаптації в умовах змін;
- у дослідженні ОЕСР «Attracting, Developing and Retaining Effective Teachers», що визначає сучасні механізми залучення, розвитку та утримання ефективних педагогічних кадрів [25; 27; 29].

Ці документи стали орієнтирами для країн, що модернізують свої освітні системи, пропонуючи стратегії мотивації, професійного супроводу, наставництва та оцінювання компетентностей педагогів [23; 25; 29]. Зокрема, вони наголошують на необхідності оновлення ролі вчителя як активного учасника освітнього партнерства, здатного до рефлексії, самонавчання й упровадження інноваційних методів.

Для України, а особливо для таких закладів, як Ліцей № 323 Дарницького району м. Києва, цей досвід є надзвичайно цінним. Його адаптація дозволить створити гнучку модель професійного розвитку, у якій кожен педагог матиме власну освітню траєкторію, доступ до цифрових платформ, менторських програм і міжнародних стажувань [15; 19; 22]. Це сприятиме не лише підвищенню якості педагогічної діяльності, але й формуванню сучасної корпоративної культури професійного зростання, що відповідає вимогам європейського освітнього простору [10; 23; 29].

Одним із ключових пріоритетів сучасних освітніх систем західних країн є розвиток професійної компетентності педагогів як базової умови успішної реалізації реформ та забезпечення якості освіти [25; 29; 32]. Провідними напрямками реформ виступають: оновлення змісту підготовки вчителів, підвищення ефективності післядипломного навчання, стимулювання педагогічної майстерності та розвиток партнерських моделей підвищення кваліфікації, що поєднують державну підтримку, інституційні ресурси й ініціативу самих педагогів.

У США державна політика в галузі освіти спрямована на залучення, утримання та мотивацію вчителів, здатних забезпечити конкурентоспроможність молодого покоління в умовах глобальної економіки [27; 29]. Система підвищення кваліфікації педагогів включає інституційні та університетські програми перепідготовки, літні школи для вчителів, курси професійного зростання без відриву від роботи, що проводяться спільно з освітніми фондами (зокрема Національним науковим фондом) [23; 25]. Значна увага приділяється інтерактивним форматам навчання — воркшопам, коучинговим сесіям, професійним спільнотам учителів, які спільно аналізують власну практику. Такий досвід може бути адаптований у діяльності Ліцею № 323 через організацію коротких сертифікованих модулів та створення внутрішніх шкільних «професійних спільнот практики» [19; 22].

У Японії професійний розвиток педагогів має системний характер і розглядається як невід’ємна складова освітньої політики [25; 29]. Влада координує програми безперервного навчання через державні та муніципальні освітні центри, де створено комп’ютеризовані платформи консультацій і професійного обміну. Основою японського підходу є Lesson Study — колегіальне спостереження, аналіз і вдосконалення уроків [27; 32]. Кваліфікація педагога визначається не лише рівнем знань, а й готовністю постійно вдосконалювати свої навички та співпрацювати з колегами. Елементи цієї системи доцільно інтегрувати в діяльність Ліцею № 323 через відкриті уроки, взаємовідвідування та колективний аналіз педагогічних практик [15; 19; 22].

Досвід Франції демонструє високий рівень інституційної підтримки післядипломної освіти [23; 25]. Головну роль у цьому процесі відіграє Національний інститут педагогічних досліджень, який координує діяльність університетських центрів підвищення кваліфікації вчителів [27; 29]. Поширеними є Центри педагогічної документації — хаби з

інформаційними, технологічними та методичними ресурсами, що сприяють швидкому впровадженню новітніх освітніх технологій [24; 28]. Французька модель підкреслює важливість індивідуальної мотивації педагога до навчання та гнучких форм участі у стажуваннях, що може бути корисним для впровадження у Ліцеї № 323 — зокрема, у межах створеного «Освітнього хабу» [19; 22].

У Німеччині підвищення кваліфікації педагогів здійснюється децентралізовано, на рівні федеральних земель [23; 27; 29]. У кожному регіоні діють власні освітні центри, що відповідають за розроблення навчальних програм, критеріїв оцінювання компетентностей і систем наставництва. Особливістю німецької моделі є поєднання формальної підготовки та практичного наставництва, що здійснюється у форматі «навчання майстром» [25; 27]. Такий підхід забезпечує інтеграцію теорії і практики, підтримує педагогів у період професійної адаптації та може бути частково імплементований у систему підготовки молодих учителів Ліцею № 323 [19; 22].

Велика Британія вирізняється високим рівнем інституційної організації підвищення кваліфікації [23; 25]. Тут функціонує Teacher Training Agency, що координує національні, регіональні та шкільні програми розвитку педагогічної майстерності. Система CPD (Continuous Professional Development) передбачає щорічне навчання вчителів — як у межах школи, так і через участь у зовнішніх курсах, семінарах, консультаціях і дистанційних програмах [24; 28; 32]. Значну роль відіграє державно-приватне партнерство: фонди освіти фінансують програми грантів для шкіл (Education Support and Training Grants). Для Ліцею № 323 цінним може стати досвід створення внутрішньої системи CPD, яка поєднуватиме мікрокурси, сертифікаційні тренінги та обмін педагогічними практиками на основі цифрових платформ [15; 19; 22].

Позитивним прикладом реформування освітньої системи є також досвід Польщі, де впроваджено інститут шкільного менторства (учитель-наставник, лідер предметного об'єднання, координатор внутрішньої кваліфікації) [25; 27; 29]. Така модель дозволяє формувати в школі систему горизонтальної підтримки, коли педагоги не лише навчаються, а й передають досвід колегам. Для Ліцею № 323 це може стати підґрунтям для розвитку власної моделі «педагогічного партнерства» в межах «Освітнього хабу» [19; 22; 25].

Таким чином, аналіз міжнародного досвіду свідчить, що успішні освітні системи базуються на трьох принципах:

- Безперервність професійного розвитку педагогів — навчання впродовж життя.

- Гнучкість та індивідуалізація освітніх маршрутів.

- Синергія між державними структурами, навчальними закладами та самими педагогами [23; 25; 28; 29].

Імплементация цих підходів у діяльність Ліцею № 323 Дарницького району м. Києва дозволить створити сучасну систему професійного навчання педагогів, інтегровану в європейський освітній простір, з акцентом на цифрову трансформацію, наставництво та міжнародне партнерство [15; 19; 22; 25].

Отже, безперервне професійне навчання педагогів є не лише інструментом підвищення кваліфікації, а стратегічним чинником забезпечення якості освіти. Найефективнішими визнано моделі, що поєднують автономію вчителя, державну підтримку, цифрові ресурси й наставництво.

Для Ліцею № 323 Дарницького району м. Києва ці підходи стали основою створення власної системи професійного розвитку, яка поєднує європейські стандарти й внутрішні можливості закладу. Ефективність цієї системи визначається її гнучкістю, практичною спрямованістю та інтеграцією цифрових технологій.

Оптимальна періодичність підвищення кваліфікації, розвиток менторських програм, функціонування «Освітнього хабу» й участь педагогів у міжнародних ініціативах (Erasmus+, eTwinning, EdCamp Ukraine) формують стійке підґрунтя для інноваційного зростання колективу.

Розроблена модель професійного навчання орієнтована на формування сучасної педагогічної культури, підвищення якості освітнього процесу й конкурентоспроможності закладу, а її реалізація сприятиме зміцненню позицій Ліцею № 323 як інноваційного освітнього центру, відкритого до міжнародного партнерства.

Список використаних джерел:

1. Базелюк В.Г., Гречаник Н.І., Кубіцький С.О., Шумілова І.Ф. (2023). Управління освітньою діяльністю : навч. посібник. К.: Міленіум. 723 с.
2. Бондарук Я. (2013). Вплив професійних стандартів для учителів на навчальні досягнення учнів у США. *Витоки педагогічної майстерності. Черкаси*. № 12. С. 27-31.
3. Гриньова Л.М. (2021). Менеджмент освіти: теорія, практика, інновації. *Полтава: АСМІ*. 356 с.

4. Гришин С.В. (2021). Організація внутрішньої системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників у закладі освіти. *Дніпро : ДНУ*. 176 с.
5. Грішнова О.А. (2009). Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки. *Київ : Знання*. 254 с.
6. Даниленко Л.І. (2021). Управління розвитком закладу освіти в контексті забезпечення якості освіти. *Київ: КНЕУ*. 276 с.
7. Данюк В.М., Петюх В.М. та ін. (2010). Менеджмент персоналу : навч. посіб. / за заг. ред. В.М. Данюка, В.М. Петюха. *Київ : КНЕУ*. 398 с.
8. Дяків О., Бакуліна Н., Страдомський А. (2008). Атестація як один із методів оцінки персоналу в державних установах. *Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України*. Тернопіль : ТНЕУ. № 13. С. 97-104.
9. 29. Закони України: «Про доступ до публічної інформації», «Про загальну середню освіту», «Про засади запобігання і протидії корупції», «Про місцеві державні адміністрації», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про оплату праці», «Про освіту», «Про професійний розвиток працівників». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>
10. Іванова В.І., Кубіцький С.О. (2023). Зарубіжний досвід управління кар'єрою персоналу. *Теорія модернізації в контексті сучасної світової науки: матеріали І Міжнародної наукової конференції, м. Полтава, 23 червня, 2023 р. / Міжнародний центр наукових досліджень*. Вінниця: Європейська наукова платформа. С. 64-70.
11. Кіщенко Ю. (2011). Методи викладання і форми оцінювання у системі підвищення кваліфікації учителів Великобританії та Уельсу. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. № 3. С. 157-167.
12. Кирич Н. (2010). Ефективне використання трудових ресурсів як фактор стабілізації функціонування підприємства. *Україна: аспекти праці*. № 3. С. 39-42.
13. Кубіцький Сергій, Урсакий Юлія. (2024). Роль емоційного інтелекту в лідерстві при управлінні в об'єднаних територіальних громадах. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту*. Вип. IV (96). С. 66-82.
14. Кубіцький Сергій, Урсакий Юлія, Мрозакевич Роман. (2024). Особливості застосування LMS систем для корпоративного навчання персоналу. *Економічні науки*. Вип. I. (93). С.64-75.
15. Липовська Н.А. (2020). Безперервний професійний розвиток педагогів: концепції та моделі реалізації. *Київ: Педагогічна думка*. 198 с.
16. Паламарчук С.В. (2019). Інноваційні технології підвищення кваліфікації педагогічних працівників у системі післядипломної освіти. *Вінниця: Нілан-ЛТД*. 242 с.
17. Перехейда О. (2014). Стимулювання професійної майстерності педагога – важливий чинник управління. *Рідна школа*. № 5. С. 30-32.
18. Пуховська Л.П. (2012). Професійна підготовка вчителів у Західній Європі: спільність і розбіжності : монографія. *Київ : Вища школа*. 180 с.
19. Овчарук О. В. Цифрова компетентність педагога: європейські стандарти та український вимір. *Інформаційні технології і засоби навчання*. № 4. С. 45-58.
20. Тарнавська Н. (2010). Інноваційне управління розвитком персоналу як основним джерелом конкурентних переваг. *Україна: аспекти праці*. К., № 7. С. 36-43.
21. Тарнавська Н.В. (2021). Інноваційне управління розвитком персоналу в умовах цифрової економіки. *Економіка і держава*. № 4. С. 49-53.
22. Топольник Я.В. (2020). Сучасні тенденції безперервного професійного розвитку педагогів в Україні та країнах ЄС. *Післядипломна освіта в Україні*. № 1. С. 25-31.
23. Darling-Hammond L., Hyler M. (2017). Effective Teacher Professional Development. *Palo Alto : Learning Policy Institute*. 42 p.

24. Darling-Hammond, L. (2023). *Preparing Teachers for a Changing World: What Teachers Should Learn and Be Able to Do*. San Francisco : Jossey-Bass. 416 p.
25. European Commission. *DigCompEdu: The European Framework for the Digital Competence of Educators*. Luxembourg : Publications Office of the EU. 2017. 48 p.
26. Fullan M. (2020). *The New Meaning of Educational Change*. New York : Teachers College Press. 352 p.
27. Hargreaves A., O'Connor M.T. (2018). *Collaborative Professionalism: When Teaching Together Means Learning for All*. Thousand Oaks : Corwin Press. 216 p.
28. Illeris, K. (2023). *Transformative Learning and Identity*. New York : Routledge. 248 p.
29. OECD. *Education at a Glance 2023: OECD Indicators*. Paris : OECD Publishing, 2023. 462 p.
30. OECD. *Skills for the Future: Learning and Innovation in Education*. Paris : OECD Publishing. 2022. 280 p.
31. OECD. *Teachers and School Leaders as Lifelong Learners: TALIS. 2018 Results (Volume II)*. Paris : OECD Publishing. 2020. 352 p.
32. Redecker, C., & Punie, Y. (2022). *Innovating Professional Development in Education: Competence Frameworks and Digital Transformation*. Luxembourg : Joint Research Centre (JRC), European Commission. 80 p.
33. UNESCO. *Futures of Education: Learning to Become*. Paris : UNESCO. 2021. 54 p.
34. Kubitskyi, S., Kubitskyi, Yu. (2025). Personnel development management as a strategic tool for increasing the competitiveness of an organization. *Management*. 1 (41): P. 25-45.
35. Kubitskyi S., Chaika O. (2020). Coaching core competencies as the key soft skill for successful human resources management. *International scientific journal «Internauka». Series: «Economic Sciences»*. № 8 (40). С. 43-48.

ІННОВАЦІЙНА СТРАТЕГІЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Лагута Ярослав Миколайович

ORCID ID: 0000-0002-2338-5500

канд. екон. наук, доцент,

докторант кафедри менеджменту, бізнесу та маркетингових технологій

Державний університет «Житомирська політехніка», Україна

В сучасних умовах воєнного стану та глобалізаційних змін, для вітчизняних підприємств традиційні інструменти конкуренції є не завжди ефективними і поступаються інноваційним рішенням, які дозволяють підприємству бути більш гнучким, краще адаптуватись до умов та забезпечити конкурентні переваги на перспективу. Розробка інноваційної стратегії стане саме тим дієвим інструментом, який покроково вималює шлях не тільки виживання, а й розвитку, забезпечуючи стійкість, гнучкість у швидкозмінному середовищі. Звісно, інноваційна стратегія є складовою загальної стратегії підприємства і основними її завданнями є: розвиток інноваційного потенціалу підприємства, формування інноваційної культури фірми, впровадження сучасних цифрових технологій, стимулювання проактивного та креативного персоналу та побудова інноваційних бізнес-моделей, адаптованих до змін тощо. Разом з тим, як зазначають вчені, сьогодні в Україні є проблема, від якої напряду залежить розвиток інноваційного потенціалу. Виклики і загрози, які пов'язані з міграцією значної кількості кваліфікованих фахівців створюють труднощі та вимагають невідкладних заходів у напряду збереження інтелектуального потенціалу нації як потужного джерела інноваційно-технологічного прориву [1]. Вчені звертають увагу і на те, що в умовах війни підприємства втрачають здатність до ефективного планування, тому повинні бути більш гнучкими, що відображається на менеджменті [2]. Є й така думка вчених щодо доцільності застосування стратегії OODA, яка легко узгоджується з методологіями гнучкої розробки продуктів [3]. Стратегія розроблена військовим теоретиком Джоном Бойдом (O – Observe (спостерігай), O – Orient (орієнтуйся), D – Decide (прийми рішення), A – Act (дій)) [4]. OODA-петля описує цикл мислення і дії, який

допомагає ухвалювати швидкі, гнучкі та ефективні рішення в умовах невизначеності. Основне завдання, окрім досягнення цілей, ще й отримати перевагу над конкурентом, реагуючи швидше та ефективніше на зміни середовища. В умовах воєнного стану інноваційна стратегія набуває критичного значення для виживання й розвитку підприємств. Дослідження свідчать, що війна стала каталізатором інноваційної активності, змусивши компанії швидко змінювати бізнес-моделі, технологічні процеси та підходи до управління. Воєнні умови створюють нові виклики та ризики, що в свою чергу підвищує значення стратегій ризик-менеджменту, резервування ресурсів, формування антикризових механізмів.

Висновок. Отже, інноваційна стратегія є ключовим інструментом стратегічного управління. Її реалізація в умовах воєнного стану набуває особливої актуальності, адже саме інновації дозволяють бізнесу адаптуватися, мінімізувати ризики та створювати передумови для післявоєнного відновлення. Успішне впровадження інноваційних стратегій вимагає синергії між підприємствами, наукою, державою та міжнародними партнерами, що сприятиме побудові стійкої та конкурентоспроможної економіки України.

Список використаних джерел:

1. Пермінова С., Ситник Н., Чупріна М. (2024). Інноваційна діяльність в Україні в період воєнної агресії: тенденції та перспективи. *Економіка та суспільство*, (59). Вилучено з: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3409>.
2. Копчак Ю., Матвеев М., Пугачов В. Трансформація сучасного менеджменту в умовах війни.(2023). *Економіка та суспільство*, (51). Вилучено з: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2480>.
3. Світовий О., Степовий С. (2025). Сучасні підходи до застосування військових стратегій в інноваційному менеджменті за умов нестабільності розвитку економіки. *Сталий розвиток економіки*, (3 (54)), С. 101-107. Вилучено з: <https://economdevelopment.in.ua/index.php/journal/article/view/1316>.
4. John R. Boyd. A. (2018.). Discourse on Winning and Losing. *Maxwell AFB: Air University Press*. Вилучено з: https://www.coljohnboyd.com/static/documents/2018-03_Boyd_John_R_edited_Hammond_Grant_T_A_Discourse_on_Winning_and_Losing.pdf?u.

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ТА СТРАТЕГІЇ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ КАДРОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

Іващенко Валерія Денисівна

магістр ОП «Управління персоналом в бізнесі» кафедри соціальної економіки
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, м. Харків, Україна

Кадрова безпека є невід'ємним елементом забезпечення стабільності та стійкості організації в динамічному середовищі. Сучасні організації стикаються з комплексними викликами (рис. 1).

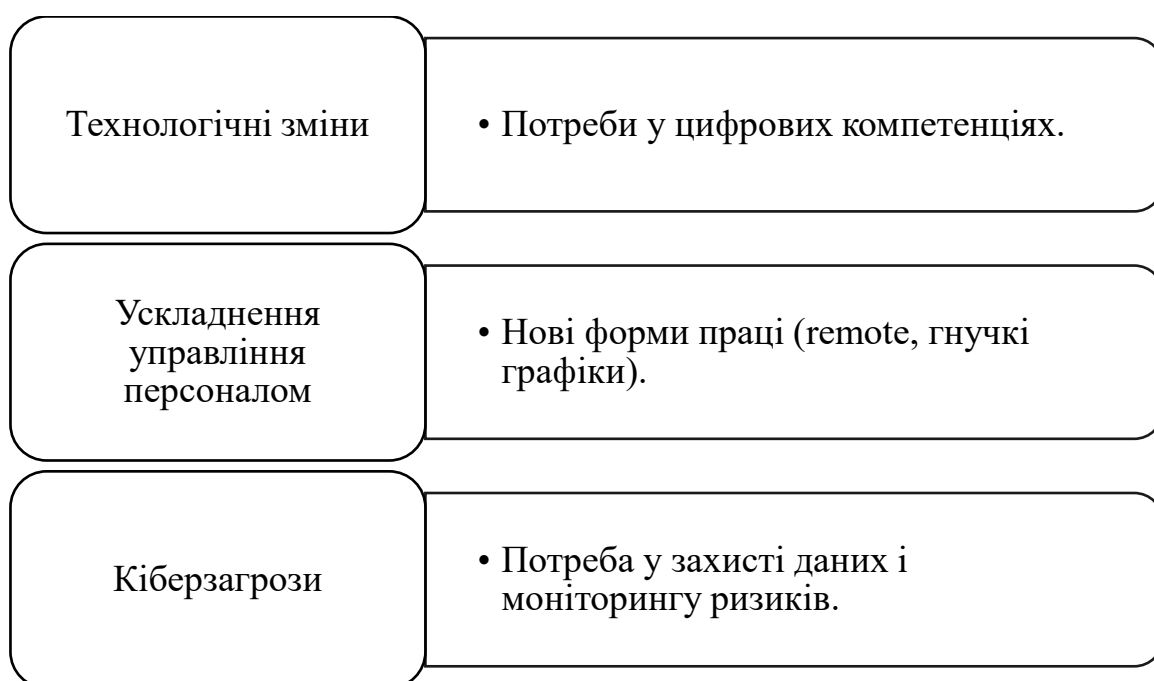

Рис. 1. Фактори впливу на кадрову безпеку підприємства

Джерело: авторська розробка

З плином часу технологічні інновації стали важливим рушійним фактором у розвитку організацій. У зв'язку з цим, персонал повинен не тільки адаптуватися до нових технологій, але й володіти компетенціями в області кібербезпеки для захисту цифрових активів.

Ускладнення управління персоналом також стає значним фактором. Нові форми організації праці, включаючи віддалену роботу та гнучкі графіки, вимагають нового підходу до управління та контролю, особливо з точки зору кадрової безпеки.

В умовах зростаючих загроз кібербезпеки, організації стикаються з ризиком витоку конфіденційної інформації, атаками на цифрові системи та потенційними фінансовими збитками. Всі ці фактори підкреслюють необхідність постійного вдосконалення стратегій управління кадровою безпекою [1].

Створення культури постійного навчання та розвитку персоналу є невід'ємним елементом успішної стратегії кадрової безпеки. Навчання співробітників сучасним технологіям і методам захисту даних має важливе значення для мінімізації вразливостей організації. Регулярні тренінги з кібербезпеки, оновлення навичок персоналу відповідно до змін у технологічному середовищі та навчання основам безпеки в цілому створюють обґрунтований захист від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Впровадження гнучких методів управління персоналом, таких як дистанційна робота, стає важливим аспектом адаптації до сучасних умов праці. Ці методи підтримують глобальні команди та забезпечують рівень гнучкості, необхідний для ефективної роботи в динамічному середовищі. Однак, в контексті кадрової безпеки, увага також повинна бути приділена забезпеченню безпечної комунікації та співпраці на відстані. Захист конфіденційної інформації в процесі віддаленої роботи, використання безпечних засобів зв'язку та контроль доступу до чутливих даних стають пріоритетними завданнями [2].

Створення багаторівневих стратегій кібербезпеки стає важливим компонентом управління кадровою безпекою. Навчання співробітників основам безпеки, впровадження заходів моніторингу мережевої активності та використання передових технологій шифрування забезпечують комплексний підхід до захисту інформації. Впровадження політики суворого контролю доступу, двофакторної аутентифікації та систем раннього виявлення атак є необхідним для мінімізації ризиків, пов'язаних з кіберзагрозами. Регулярні аудити безпеки та аналіз інцидентів також сприяють підвищенню загальної стійкості кібербезпеки в організації.

Кадрова безпека підприємства повинна досягатися шляхом вирішення таких завдань [3]:

- Виявлення та запобігання загрозам, що виходять від персоналу: кримінальна діяльність, розголошення таємниць, негативні психолого-фізіологічні та морально-етичні прояви.

- Збір відомостей про кандидатів на роботу для прийняття керівництвом рішень про прийняття або відмову.

- Збір та аналіз відомостей про співробітників для прийняття рішень про допуск до конфіденційних документів або участь у важливих проектах.

- Соціально-психологічне забезпечення управління персоналом, вивчення середовища в трудових колективах і взаємовідносин між співробітниками.

- Навчання та підготовка персоналу з питань дотримання заходів безпеки та правил поведінки з конфіденційною інформацією.

- Проведення службових розслідувань за фактами поведінки співробітників, що завдають шкоди безпеці підприємства.

Сучасні організації стикаються з безперервно мінливим бізнес-середовищем, піддаючись впливу швидких технологічних трансформацій та зростаючих загроз у сфері кібербезпеки. У цьому контексті ефективне управління кадровою безпекою стає невід'ємною умовою для забезпечення стійкості та успішного розвитку. Розвиток і реалізація зазначених напрямків не тільки сприяють адаптації до сучасних вимог, але й допомагають організаціям мінімізувати ризики, забезпечуючи стійкість у динамічному середовищі. Тільки через постійний розвиток і вдосконалення підходів до кадрової безпеки організації можуть успішно долати виклики, що стоять перед ними в епоху швидкого розвитку технологій і глобальної невизначеності.

Список використаних джерел:

1. Дем'яненко Т., Янчак Ю. Інноваційні методи управління персоналом на підприємствах // Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Економіка». – 2021. – № 19 (38). – С. 10–18. – DOI: 10.33296/2707-0654-19(38)-10. – Електрон. ресурс. – Режим доступу: <https://amtp.org.ua/index.php/journal2/article/view/688> (дата звернення: 07.11.2025).
2. Мішина С. В. Вплив сучасних трендів управління персоналом на кадрову безпеку підприємств / С. В. Мішина, О.Ю. Мішин // Сучасні проблеми моделювання соціально-економічних систем. Матеріали XIII міжнародної науково-практичної конференції 8-9 квітня 2021 р. – Мультимедійне наук. електрон. вид. – Братислава – Харків, ВШЕМ – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2021. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mpsesm.org/book/2021/thesis02-911.html#thesis02-911>
3. Назарова Г. В. Формування системи кадрової безпеки в управлінні персоналом підприємства / Г. В. Назарова, Р. І. Урдуханов. // Український журнал прикладної економіки та техніки. – 2023. – Т. 8. – № 2. – С. 347 – 352.

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ КОРПОРАТИВНОЮ КУЛЬТУРОЮ ПІДПРИЄМСТВ

Невенченкова Анастасія Андріївна

здобувач, бакалавр

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

Науковий керівник: Пустовгар Світлана Анатоліївна

канд.екон.наук, доцент, доцент кафедри управління та адміністрування

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

У сучасному світі, що стрімко змінюється під впливом технологічного прогресу та цифровізації, людський капітал набуває вирішального значення. У цей час корпоративна культура трансформується у стратегічний ресурс розвитку підприємства, що безпосередньо впливає на його конкурентоспроможність, інноваційність та адаптивність. Інноваційні методи управління корпоративною культурою дозволяють формувати сучасні та сприятливі умови для творчості, ефективної взаємодії та самореалізації співробітників. Це сприяє створенню спільних цінностей, які є основою для сталого розвитку бізнесу в умовах глобальних викликів та невизначеності. Для українських організацій, які прагнуть не лише подолати кризові явища, а й створити ефективну систему внутрішніх комунікацій, мотивації та лідерства, дослідження інноваційних підходів до управління корпоративною культурою є надзвичайно актуальним завданням.

Попри зростання інтересу до теми корпоративної культури, в Україні досі бракує цілісної системи впровадження інноваційних підходів у її формування та розвиток. Більшість підприємств використовують традиційні методи управління персоналом, які не враховують потреби цифрової економіки, креативного мислення й нових моделей організаційної поведінки. Також є проблема інтеграції інноваційних інструментів (коучингу, agile-менеджменту, внутрішніх комунікаційних платформ, гнучких систем мотивації) у процес управління корпоративною культурою. Крім того, бракує практичних механізмів оцінки ефективності таких змін і узгодження культурних трансформацій зі стратегією розвитку підприємства.

Корпоративна культура – це дуже глибоке та багатогранне поняття, яке складається із різних складових. Перші дослідники цього поняття

Теренс Є. Діл та Аллан А. Кеннеді [1] розглядали її як систему цінностей і норм, що визначають правила поведінки співробітників у компанії. Едгар Шейн [2] запропонував глибше визначення, описавши корпоративну культуру як сукупність основних припущень, що формуються колективно і приймаються беззастережно. Узагальнюючи визначення [1-5], можемо сформулювати поняття корпоративної культури як сукупність спільних цінностей, переконань, норм поведінки та артефактів, які формуються в процесі спільної діяльності організації, впливають на взаємодію працівників між собою та з зовнішнім середовищем, і визначають характер організаційної поведінки та прийняття рішень.

Корпоративна культура має багаторівневу структуру: від видимих артефактів - офіційної символіки, дрес-коду, корпоративних заходів, до прихованих базових цінностей і переконань, які направляють поведінку працівників навіть без явного контролю. Також важливо розуміти, що сильна корпоративна культура виконує декілька важливих функцій, без яких би не було ефективної праці (рис. 1).

Рис. 1 Функції корпоративної культури

Джерело: розроблено автором на основі [3, 4]

Наведені функції корпоративної культури окреслюють її системоутворювальну роль для поведінки працівників та результативності підприємства. Водночас умови цифрової трансформації, гібридні формати роботи й підвищена невизначеність посилюють вимоги до швидкості оновлення культурних норм, прозорих комунікацій та залученості персоналу. Це зумовлює перехід від

традиційних до інноваційних підходів до управління корпоративною культурою, здатних підтримувати адаптивність і інноваційність організації.

Ключовими напрямками інноваційних підходів до управління корпоративною культурою є: використання цифрових платформ внутрішніх комунікацій, які забезпечують відкритий обмін інформацією між керівництвом і працівниками (корпоративні месенджери, внутрішні соціальні мережі або платформи типу Slack, Workplace створюють інтерактивне середовище для формування довіри, спільних ініціатив і швидкого реагування на зміни); впровадження коучингу та менторства як складової системи управління персоналом [6]. Ці методи сприяють не лише професійному розвитку співробітників, а й формуванню культури партнерства, відповідальності та саморозвитку, а також допомагають створити підтримувальне середовище, де працівники відчують власну значущість і залученість у спільну мету компанії.

Важливим інструментом сучасного управління культурою є agile-менеджмент, який передбачає децентралізоване прийняття рішень, командну взаємодію та постійне вдосконалення процесів. У контексті корпоративної культури agile сприяє підвищенню гнучкості, інноваційності та відповідальності всіх членів колективу [6]. Серед нових підходів варто виділити дизайн-мислення у сфері управління людськими ресурсами. Воно допомагає краще розуміти потреби працівників, будувати комфортне робоче середовище й розробляти індивідуальні мотиваційні програми. Такий підхід стимулює розвиток емпатії, креативності та відкритості до інновацій. Сучасні підприємства активно застосовують аналітику корпоративної культури (culture analytics), що базується на використанні великих даних та соціометрії [7]. Це дає змогу вимірювати рівень залученості, ідентифікувати неформальних лідерів, виявляти конфліктні зони та прогнозувати наслідки управлінських рішень для внутрішнього клімату організації. Значущим напрямом є розвиток інноваційного лідерства, яке орієнтоване на натхнення, підтримку ініціатив та управління через цінності. Лідер нового типу виступає не лише керівником, а й фасилітатором змін, який формує команду односторонців і підтримує культуру безперервного навчання.

Інноваційні підходи до управління корпоративною культурою полягають у синергії технологій, гнучких управлінських методик та розвитку людського потенціалу. Вони дозволяють створити динамічну,

адаптивну культуру, що сприяє інноваційності, високій мотивації персоналу та сталому розвитку підприємства.

Підсумовуючи, інноваційне управління корпоративною культурою виступає ключовим чинником підвищення конкурентоспроможності сучасних підприємств. Застосування цифрових інструментів, гнучких управлінських технологій і нових форм лідерства дозволяє не лише покращити комунікацію та мотивацію персоналу, але й формує спільну систему цінностей, орієнтовану на розвиток і творчість. Перехід до інноваційних моделей корпоративної культури сприяє підвищенню рівня довіри, адаптивності та відповідальності працівників, що є необхідною умовою успішного функціонування підприємств в умовах цифрової економіки. З огляду на це, інноваційні підходи до управління корпоративною культурою повинні стати складовою стратегічного управління, інтегрованою в усі процеси розвитку організації.

Список використаних джерел:

1. Bremer M. Deal and Kennedy Culture Model, 2017. URL: <https://www.ocai-online.com/blog/deal-and-kennedy-culture-model>
2. Edgar Schein's Three Layers of Organisational Culture, 2023. URL: <https://psychsafety.com/psychological-safety-edgar-scheins-three-layers-of-organisational-culture/>
3. Hofstede Geert. Multilevel Research of Human Systems: Flowers, Bouquets and Gardens, 1995. URL: <https://geerthofstede.com/wp-content/uploads/2016/08/Multilevel-research-flowers-bouquets-and-gardens.pdf>
4. Charles Handy Model of Organization Culture, 2025. URL: <https://www.managementstudyguide.com/charles-handy-model.htm>
5. Robert E. Quinn and Kim S. Cameron's culture typology, 2025. URL: https://www.quinnassociation.com/en/culture_typology
6. Ndou V., Ingrosso A. and Di Girolamo A. Framework for Agile Transformation: Guiding Organizations Through Cultural, Structural, and Competency Shifts in Project Management. Administrative Sciences. 2024. Vol. 14(11): 301. URL: <https://doi.org/10.3390/admsci14110301>
7. Lee J. Y. and Lee Y. Integrative Literature Review on People Analytics and Implications From the Perspective of Human Resource Development. Human Resource Development Review. 2023. Vol. 23(1). P. 58-87.

М'ЯКА СИЛА КОМУНІКАТИВНОГО ЛІДЕРСТВА: МЕХАНІЗМИ ВПЛИВУ БЕЗ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРИМУСУ НА КОМАНДНУ ДИНАМІКУ У СФЕРІ ГОСТИННОСТІ

Товма Вікторія Русланівна

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Державний торговельно-економічний університет, м.Київ, Україна

Науковий керівник: Компанець Катерина Андріївна

ORCID ID: 0000-0002-7189-2355

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту готельно-ресторанного бізнесу
Державний торговельно-економічний університет, м.Київ, Україна

Сучасна індустрія гостинності відзначається високою конкуренцією, залежністю від якості обслуговування та швидкістю реагування на запити клієнтів. У таких умовах ключовим фактором успіху стає не лише технічне оснащення, а насамперед людський капітал — згуртована, мотивована та ефективно комунікативна команда. Традиційні підходи до управління, засновані на суворому адміністративному контролі, наказах і жорсткій субординації, поступово втрачають актуальність. Їхнє місце займає комунікаційне лідерство — стиль взаємодії, який побудований на довірі, переконанні, особистій авторитетності та розвитку емоційного інтелекту.

Концепція м'якої сили в управлінні персоналом виявляє здатність лідера досягати організаційних цілей без примусу. Основні інструменти цього підходу включають ефективну комунікацію, мотивацію працівників, формування позитивної корпоративної культури та створення спільних цінностей. Особливе значення ці аспекти мають у галузі гостинності: результативність роботи команди прямо залежить від психологічного середовища, рівня взаємної довіри та уміння співробітників гармонійно взаємодіяти як між собою, так і з клієнтами [1].

М'яка сила у комунікативному лідерстві трактується як здатність впливати на поведінку співробітників не через жорсткі накази чи контроль, а завдяки переконанню, формуванню довіри, створенню

позитивного емоційного клімату та спільних цінностей. Основою цього підходу є емоційний інтелект, емпатія, навички активного слухання та розвиток партнерських відносин між керівником і командою. У протизагальному адміністративному керівнику, комунікативний лідер не нав'язує правила — він мотивує через усвідомлення, допомагаючи працівникам прийняти цілі компанії як свої власні.

У сфері готельно-ресторанного бізнесу ці принципи проявляються особливо яскраво, адже взаємодія з клієнтами потребує швидкої реакції, стресостійкості та гнучкості в умовах змін. Командна робота тут базується на взаємній підтримці, авторитеті лідера, який встановлюється природно, та відчутті значущості кожного працівника для досягнення загального результату. М'яка сила стає дійсно ефективною, коли керівник вміє надихати, відзначати досягнення і надавати зворотний зв'язок не в контексті осуду, а як підтримку і стимул для розвитку. Вплив реалізується через вербальні й невербальні комунікації, колективні ритуали взаємодії, відкритість у прийнятті рішень і готовність до діалогу [2].

Ключовий механізм цього підходу полягає у створенні керівником умов психологічної безпеки — атмосфери, де помилки не сприймаються з страхом, а розглядаються як можливості для навчання. Відсутність страху сприяє ініціативності й креативності в адаптації до сервісних викликів. Замість суворого контролю запроваджується система саморегуляції: працівники добровільно дотримуються стандартів, оскільки розуміють їх значення для спільної успішності. Такий підхід змінює вертикальну модель управління на горизонтальну, створює культуру причетності та корпоративної ідентичності.

Водночас м'яка сила не заперечує необхідності відповідальності чи дисципліни, а лише змінює їхній формат. Замість адміністративного примусу використовуються морально-комунікативні методи: публічне схвалення, позитивна мотивація, долучення до процесу ухвалення рішень, коучинг та наставництво. У цьому контексті роль лідера полягає у сприянні та організації процесів, а не в контролі. Такий підхід довів свою ефективність через зменшення плинності кадрів, покращення якості сервісу та посилення лояльності клієнтів. Це стає можливим, оскільки працівники діють не через страх покарання, а завдяки відчуттю власної важливості та отриманій довірі [3].

Висновки. М'яка сила в комунікативному лідерстві у сфері гостинності виступає дієвою альтернативою адміністративному примусу та авторитарним методам управління. Вона базується на довірі, взаємній повазі, емоційній підтримці та формуванні спільних цінностей, що дозволяє впливати ефективно та природньо. Такий підхід не лише сприяє підвищенню якості обслуговування, але й забезпечує стійку командну динаміку, де кожен працівник усвідомлює свою важливість, відповідальність та причетність до досягнення спільних результатів.

Лідер у готельно-ресторанній галузі, який орієнтується на комунікацію, не прагне контролювати, а координує роботу команди; не наказує, а переконує; не примушує, а надихає. Використання м'якої сили створює середовище, де панує психологічна безпека й внутрішня мотивація. Завдяки цьому працівники отримують змогу проявляти ініціативу, креативність та демонструвати самостійність у прийнятті рішень. Це сприяє зменшенню кількості конфліктів, покращує взаємодію між членами колективу та допомагає утримувати цінних співробітників.

Таким чином, м'яка сила у комунікативному лідерстві стає важливою навичкою управління в індустрії гостинності. Вона вдало поєднує людяність, професійну майстерність та стратегічне бачення майбутнього розвитку організації. Застосування цього підходу формує конкурентні переваги для сучасних готельно-ресторанних закладів, націлених на довготривалий успіх і дотримання високих стандартів обслуговування.

Список використаних джерел:

1. Пашко Л.А. (2009) Управлінське лідерство як запорука ефективності функціонування сфери державного управління. Адміністративна реформа в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи: монографія. Д.: Моноліт, с. 255-271.
2. Алфімов Д. В. (2011) Сучасні концепції виховання лідерських якостей особистості. *Наукова скарбниця освіти Донецчини: наук.-метод. журн.*, 1(8), с. 33-38.
3. Бибик Д. Д. & Савельчук І. Б. (2018) Лідерство як підґрунтя для розвитку партнерської взаємодії в освітньому середовищі університету. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. 25, с. 119-125.

РИЗИКИ ТА БАР'ЄРИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ У ТУРИСТИЧНУ ГАЛУЗЬ УКРАЇНИ

Андрусик Андріана Юріївна

ORCID ID: 0009-0001-5150-2639

здобувач вищої освіти ОС «Доктор філософії»

Заклад вищої освіти "Подільський державний університет", Україна

Анотація. У статті здійснено комплексний економічний аналіз ризиків та бар'єрів залучення інвестицій у туристичну індустрію України. Визначено ключові групи ризиків: макроекономічні, політико-інституційні, галузеві, фінансово-експлуатаційні та регіональні. Визначено ключові проблеми — нестабільність законодавства, високі транзакційні витрати, нерозвиненість інфраструктури, інформаційна непрозорість та обмежений доступ до фінансування. Обґрунтовано економічні наслідки цих бар'єрів, зокрема підвищення вартості капіталу, збільшення строку окупності та регіональну нерівність розвитку. Запропоновано напрями подолання ризиків і стимулювання інвестицій, серед яких — удосконалення інституційного середовища, розвиток туристичної інфраструктури, фінансові стимули та підвищення прозорості інвестиційних процесів.

Основний зміст. У сучасних умовах розвитку економіки України туристична галузь виступає однією з потенційно перспективних сфер залучення капіталу та створення доданої вартості. Разом з тим інвестування у цю індустрію супроводжується низкою специфічних ризиків і бар'єрів, що мають суттєвий вплив на інвестиційне рішення та ефективність використання вкладених коштів з економічної точки зору.

Інвестиції в туристичну галузь відіграють важливу роль у створенні нових робочих місць, розвитку інфраструктури, збільшенні валютних надходжень та укріпленні регіонального розвитку. Наприклад, у дослідженні Кукіна Н. В. та Тараненко Г. Г. зазначено, що розвиток інфраструктури туризму забезпечує економічний, соціальний, іміджевий і бюджетний ефекти. [2, с. 61]

Ефективні інвестиції в інфраструктуру, людський капітал та інновації є ключовими факторами підвищення конкурентоспроможності туристичної сфери. [5] Разом із тим, формування інвестиційної привабливості туристичної сфери України потребує системного підходу до оцінки факторів і впливів. [6, с. 168] Таким чином, туризм може стати

драйвером економічного зростання, але лише за умови подолання існуючих бар'єрів.

Ризики інвестування в туристичну індустрію України можна розподілити на кілька ключових категорій (Рис.1).

Рис. 1 Ризики інвестування в туристичну індустрію України

– Макроекономічні ризики:

- Валютний ризик: значна частина доходів туристичної сфери може бути прив'язана до іноземних валют чи коливання курсу, що підвищує невизначеність.

- Інфляція й нестабільність цін: підвищена інфляція знижує реальну прибутковість інвестицій і збільшує капітальні витрати.

- Економічна рецесія чи кризові явища: наприклад, падіння туристичних потоків у період пандемії чи через війну суттєво впливають на доходи сектору. [4, с. 72]

Ці фактори створюють значні ризики для інвестора в частині оцінки строку окупності й доходності проєкту.

– Політико-інституційні та правові ризики:

- Нестабільність законодавства та зміна умов ведення бізнесу. [6, с. 170]

- Слабка захищеність прав інвесторів, корупція, неефективність державного регулювання. [8, с. 96]

- Ризик військових дій чи безпекового середовища: для України це особливо актуально, оскільки туристична індустрія є чутливою до зовнішніх факторів. [4, с. 72]

Ці ризики підвищують премію за інвестування і часто підштовхують інвестора оцінити більш консервативно строк окупності та внутрішню норму прибутковості.

- Галузеві (інфраструктурні) ризики:
 - Недостатній розвиток туристичної інфраструктури: дороги, транспорт, засоби розміщення, харчування — все це потребує модернізації. [2, с. 62]
 - Слабка взаємодія між підсекторами (готельний бізнес, транспорт, рекреація) — підвищує витрати і знижує ефективність використання капіталу. [3, с. 154]
 - Сезонність та регіональна диспропорція: наприклад, інвестування в регіони з низьким туристичним потенціалом може мати значно довший строк окупності. [2, с. 63]
 - Фінансово-експлуатаційні ризики:
 - Невизначеність доходів: туристичні послуги більше за інші бізнеси піддаються коливанням попиту через зовнішні чинники (пандемія, кризи, зміна моделі туризму). [3, с. 155]
 - Високі початкові капіталовкладення: будівництво чи модернізація об'єктів туризму часто потребує великих витрат перед отриманням доходів. [6, с. 172]
 - Операційні ризики: ефективність управління, конкурентний тиск, зміни споживчих уподобань — все це впливає на прибутковість.
 - Регіональні ризики:
 - Регіональна нерівномірність: у багатьох областях України рівень розвитку туристичної інфраструктури нижчий за середній, що створює додатковий ризик для інвестування. [2, с. 62]
 - Локальні бар'єри: відсутність чіткого бренду дестинації, слабкий маркетинг, недостатня спеціалізація. [1, с. 244]
 - Демографічні та соціально-економічні виклики: низька купівельна спроможність населення, відтік кадрів тощо.
- Окрім ризиків, що мають об'єктивний характер, існує низка бар'єрів, які перешкоджають активному залученню капіталу (Рис.2).

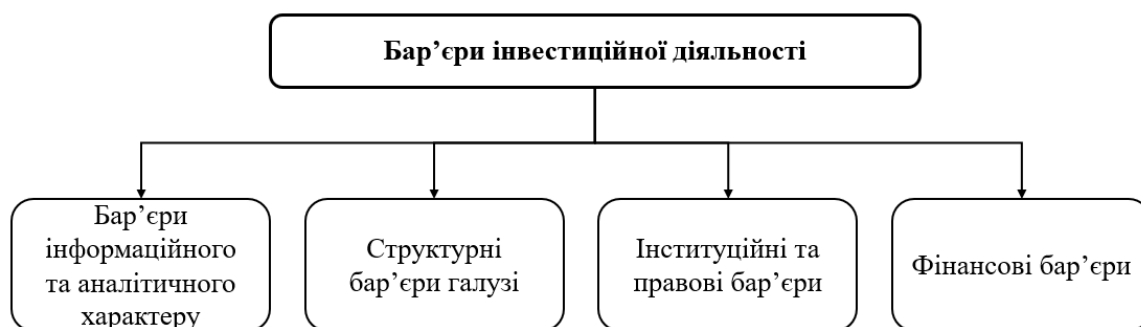

Рис. 2 Бар'єри інвестиційної діяльності

– Бар'єри інформаційного та аналітичного характеру:

- Недостатній рівень інформаційного забезпечення: відсутність комплексних даних про туристичні потоки, обсяги інвестицій, окупність проєктів. [7, с. 9]

- Відсутність чітких економічних обґрунтувань і бізнес-планів: інвестор потребує прозорості щодо ринку, строків окупності, ризиків. [7, с. 10]

Це утскладнює прийняття рішення про вкладення капіталу та підвищує роль премії за ризик.

– Інституційні та правові бар'єри:

- Складні процедури погодження і дозвільні механізми: бюрократія збільшує транзакційні витрати інвестора. [7, с. 9]

- Невизначеність у державній підтримці та стимулюваннях: відсутність стабільної політики для розвитку туристичної індустрії з боку держави.

- Недосконала система фінансування та гарантування: обмежений доступ до фінансування, недостатні стимули. [5]

– Структурні бар'єри галузі:

- Нерозвинена внутрішня інфраструктура: транспорт, засоби розміщення, сервіс — все це створює бар'єри для масштабної інвестиції. [2, с. 62]

- Диспропорції між регіонами: інвестиції концентруються в кількох привабливих регіонах, в інших — менший інтерес, що підвищує ризик і для держави, і для інвестора. [2, с. 63]

- Відсутність чіткого бренду країни чи регіону як туристичної дестинації: безостанні витрати на маркетинг, промоцію, що знижує якість прогнози доходів. [1, с. 244]

– Фінансові бар'єри:

- Недостатня пропозиція інструментів фінансування для туристичних проєктів: високі ставки, короткі терміни, високі вимоги до кредитоспроможності. [6, с. 172]

- Високий бар'єр вступу: великі капіталовкладення, нестача партнерів чи коінвесторів, що обмежує доступ малого та середнього бізнесу до розвитку.

Сукупність ризиків і бар'єрів, притаманних туристичній індустрії України, чинить багатовекторний негативний вплив на економічну

ефективність галузі, інвестиційну динаміку та макроекономічні показники держави.

По-перше, зростає вартість капіталу, оскільки високий рівень невизначеності змушує інвесторів враховувати ризикованість у розрахунках прибутковості. Як наслідок, очікувана ставка дохідності на інвестиції у туризм перевищує середньоринкові показники, що ускладнює залучення як внутрішніх, так і зовнішніх інвесторів [6, с. 172]. Це призводить до скорочення інвестиційної активності й уповільнення темпів оновлення основних фондів у галузі [9, с. 32].

По-друге, підвищується строк окупності інвестиційних проєктів, особливо у сферах готельного та рекреаційного бізнесу. Через нестабільність попиту, сезонність туристичних потоків і нерозвиненість інфраструктури рентабельність проєктів знижується, а період повернення вкладених коштів може перевищувати 10–12 років [3, с. 155]. Така перспектива є непривабливою для приватного сектору, що віддає перевагу швидшим і менш ризикованим напрямам інвестування.

По-третє, зростають непрямі економічні втрати, пов'язані зі зниженням зайнятості у туристичних регіонах і скороченням надходжень до місцевих бюджетів. Наявність інституційних бар'єрів і корупційних ризиків зменшує довіру бізнесу до органів влади, що посилює тінізацію економічної діяльності [7, с. 10]. У результаті держава втрачає потенційні податкові надходження, а регіони — фінансові ресурси для розвитку соціальної інфраструктури.

По-четверте, знижується конкурентоспроможність національного туристичного продукту на міжнародному ринку. Висока собівартість послуг, низька якість сервісу, відставання у цифровізації туристичного бізнесу та обмеженість інвестицій у маркетинг призводять до втрати Україною частки туристичного ринку у Східній Європі [4, с. 74]. Це ускладнює позиціонування країни як привабливої дестинації для іноземних туристів і стратегічних інвесторів.

По-п'яте, посилюється регіональна асиметрія розвитку. Більшість інвестицій концентрується у туристично розвинених центрах — Києві, Львові, Одесі, Карпатському регіоні — тоді як східні та північні області залишаються поза увагою інвесторів [2, с. 63]. Така диспропорція сприяє концентрації доходів у кількох регіонах і гальмує розвиток збалансованого національного туристичного простору [1, с. 245].

По-шосте, бар'єри в інвестиційній діяльності призводять до структурних деформацій ринку. Через брак капіталовкладень туристичні

підприємства обмежуються короткостроковими проектами з низькою інноваційністю. Це знижує продуктивність праці, уповільнює впровадження цифрових технологій і екологічних стандартів у сфері гостинності [8, с. 97].

Крім того, економічні ризики у туристичній сфері мають мультиплікативний ефект, адже вони впливають не лише на саму індустрію, а й на суміжні галузі — транспорт, будівництво, торгівлю, сільське господарство. Зниження обсягів інвестицій у туризм зумовлює падіння попиту на товари та послуги, формуючи ланцюгову реакцію скорочення ділової активності у регіонах [5, с. 58].

Таким чином, ризики й бар'єри інвестиційної діяльності в туристичній галузі мають системний негативний вплив — вони знижують темпи економічного зростання, погіршують інвестиційний клімат, спричиняють регіональну диспропорційність та втрату конкурентних переваг України на міжнародному ринку туристичних послуг.

Для підвищення ефективності інвестування в туристичну індустрію України і мінімізації ризиків можна виділити такі стратегічні напрями:

- Покращення інституційного середовища — прийняття чіткої, стабільної державної політики стимулювання інвестицій у туризм, забезпечення прав інвесторів, зниження бюрократії.

- Розвиток інфраструктури — модернізація транспортних та готельно-рекреаційних об'єктів, залучення партнерств приватного й державного сектору.

- Підвищення інформаційного забезпечення та прозорості — створення платформи даних про туристичний сектор, стандартизація бізнес-планування, підвищення професійного рівня управління проектами.

- Фінансові інструменти і стимулювання — впровадження гарантій, пільгового фінансування, податкових стимулів для інвесторів у туризм.

- Регіональна диференціація стратегії — розробка спеціалізованих проектів для регіонів з низькою інфраструктурою, стимулювання розвитку внутрішнього туризму, спрямування інвестицій на підвищення конкурентоспроможності дестинацій.

- Управління ризиками — використання страхування, диверсифікації портфеля інвестицій, ретельне оцінювання строків окупності та чутливості проекту до зовнішніх факторів.

Висновки. Незважаючи на значний туристичний потенціал України, залучення інвестицій у туристичну індустрію стримується рядом ризиків і бар'єрів з економічної, інституційної та інфраструктурної точок зору. Макроекономічна нестабільність, правова невизначеність, слабкий розвиток інфраструктури, фінансові і регіональні бар'єри суттєво підвищують вартість капіталу та строки окупності для інвесторів. Для перетворення туризму на значущий драйвер економічного росту потрібно комплексно підходити до подолання цих перешкод. Важливо, щоб держава, бізнес і регіональні органи взаємодіяли та створювали сприятливе середовище для інвестицій, оцінювали ризики адекватно і будували стійкі механізми підтримки.

Лише за таких умов туристична індустрія може стати не лише сферою відпочинку, а важливим сектором економіки з високою доданою вартістю, стабільними доходами й позитивним впливом на регіональний розвиток.

Список використаних джерел:

1. Любаров Ю. Й. Напрямки й бар'єри регіонального розвитку туристичної індустрії / Ю. Й. Любаров. — *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія «Економічні науки»*. №2 (2020).
2. Кукіна Н. В., Тараненко Г. Г. Інвестиційна привабливість туристичної інфраструктури України: аналітичний аспект / Н. В. Кукіна, Г. Г. Тараненко. — *Збірник наукових праць ТДАТУ імені Дмитра Моторного (економічні науки)* №2(46), 2022.
3. Смовженко Т. С., Коркуна О.І., Коркуна І. І., Цільник О. Я. Ризики інвестиційної діяльності в сфері туризму та готельно-ресторанному бізнесі / Т.С. Смовженко та ін. — *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2020. № 19.
4. Прокопишин-Рашкевич Л. М., Шадурська Б. О., Петрович Й. М. Індустрія туризму в Україні: перспективні напрями та виклики сучасності / Л. М. Прокопишин-Рашкевич та ін. — *Вісник НУ «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління»*. Т.4, №1, 2020.
5. Білецька Н.В., Філіпова В.Л. Підвищення ефективності інвестиційної діяльності в сфері туризму в контексті інституційного забезпечення / Н.В. Білецька, В.Л. Філіпова. — *Актуальні питання економічних наук*, №3-4 (2024).
6. Малюта К. Г. Фактори інвестиційної привабливості туристичної сфери України / К. Г. Малюта. — *Modern Economics*. №13 (2019), с.168-173.
7. Білецька Н.В. Фактори розвитку інвестиційної привабливості туристичної сфери країни / Н.В. Білецька. — *Економічний простір*. №191 (2024), с.440-445.
8. Січка І.І. Фактори впливу на інвестиційну привабливість туристичної та туристично-рекреаційної галузі України / І.І. Січка. — *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип.10. Ч.2, 2016, с.96-100.
9. Інвестиційна складова ефективного розвитку туристичної сфери України. — *Економіка та суспільство*. (2020) №12.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНА РОЛЬ КОМУНІКАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ

Душка Вадим Євгенович

здобувач вищої освіти факультету економіки і менеджменту
Сумський національний аграрний університет, Україна

Науковий керівник: Калачевська Лариса Іванівна

ORCID ID: 0000-0001-7090-2518

доктор економічних наук, професор
Сумський національний аграрний університет, Україна

Ефективне управління підприємством досягається завдяки надійному та оперативному обміну інформацією та взаємодії між його підрозділами. Саме тому, комунікація є невід'ємною складовою адміністративного менеджменту, що забезпечує обмін даними, розуміння та координацію дій між суб'єктами управління. Дієва комунікація є запорукою злагодженої роботи всіх структурних підрозділів будь-якого підприємства. Вона реалізується через комунікаційну стратегію – довгостроковий план і систему принципів, норм і методів, що регулюють інформаційні потоки для досягнення стратегічних цілей підприємства. Вдало реалізована комунікативна стратегія стає потужним інструментом, що веде до покращення співпраці, підвищення продуктивності, зміцнення репутації та сталого розвитку організації [1].

Управління підприємством охоплює як внутрішні комунікації (між підрозділами та співробітниками), так і зовнішні комунікації (з громадськістю, медіа (ЗМІ) тощо).

За Месконом, Альбертом і Хедоурі, внутрішні комунікації складаються з вертикальних (висхідні та низхідні) та горизонтальних потоків, причому горизонтальні є необхідними для координації завдань і дій між підрозділами організації. Автори підкреслюють, що горизонтальні комунікації сприяють не лише координації, але й формуванню рівноправних відносин, що є важливою складовою задоволеності та, відповідно, мотивації працівників.

У зовнішніх комунікаціях першочергово увага приділяється створенню певного образу, «іміджу» організації на місцевому, загальнонаціональному чи міжнародному рівні [2]. Головною метою внутрішньої та зовнішньої комунікації є забезпечення та сприяння досягненню стратегічних цілей підприємства та його розвитку на всіх можливих рівнях.

Комунікації у адміністративному менеджменті відносять до процесів управління, оскільки вони пов'язують функції організації, планування, мотивації та контролю [3]. Тому можна зазначити, що комунікаційна стратегія є ключовим інструментом, що забезпечує реалізацію основних управлінських функцій.

Під впливом цифрової економіки та системних змін комунікаційна стратегія потребує постійної трансформації та вдосконалення для збереження результативності управління підприємством.

В умовах кризи, коли швидкість та точність інформації є вирішальними, здатність забезпечити своєчасну, достовірну та прозору комунікацію з громадськістю стає запорукою мінімізації паніки, протидії дезінформації та збереження довіри [4]. За таких обставин функціональна роль комунікаційної стратегії розширюється. Перш за все, це характеризується забезпеченням оперативного та достовірного інформування в умовах надзвичайних ситуацій, що є особливо важливим для підприємств критичної інфраструктури.

Входячи із вищезазначеного, функція зв'язків з громадськістю стає пріоритетною для управління репутацією, підвищення довіри та підтримки стабільності функціонування підприємства. Вимірювання ефективності PR-діяльності є важливим для оцінки комунікаційної стратегії.

Комунікаційна стратегія є фундаментальною, багатофункціональною системою адміністративного менеджменту, чия роль значно зростає в умовах системних криз та цифрової трансформації, перетворюючись на ключовий інструмент не лише для внутрішньої координації, але й для забезпечення репутаційної стійкості та оперативного реагування та інформування на зовнішньому рівні.

Список використаних джерел:

1. Лісеній Є. В., Останіна В. С. Аналіз комунікаційного процесу в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю підприємства. *Проблеми економіки*. 2024. №2. С. 151–

157. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2024-2_0-pages-151_157.pdf (Дата звернення: 27.10.2025).
2. Mescon M.H., Khedouri F., Albert M. Management. Addison-Wesley Educational Publishers, Incorporated, 1988. 288 p.
3. Гудзь О. Є., Маковецька І. М. Комунікаційний менеджмент: навч. посіб.. Львів: «Галицька видавнича спілка», 2021. 224 с.
4. Белялов, Т. Е., Бубко, В. Г., Кириченко, В. О. Управління ризиками та кризове реагування у системі публічного адміністрування. *Вісник ПДАУ. Серія «Публічне управління та адміністрування»*. № 3, 2025. С. 74–80.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПІДХОДІВ ДО СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ МАЛИМ ТА СЕРЕДНІМ БІЗНЕСОМ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Захарченко Андрій Сергійович

ORCID ID: 0009-0006-4292-8941

аспірант кафедри менеджменту та адміністрування
Національний університет «Чернігівська політехніка», Україна

У сучасних умовах турбулентності економічного середовища стратегічне управління малим і середнім бізнесом (МСБ) набуває особливого значення як інструмент забезпечення життєздатності, конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу суб'єктів господарювання. Повномасштабна війна, руйнування логістичних ланцюгів, енергетична нестабільність, зниження платоспроможності споживачів та обмежений доступ до капіталу створюють ситуацію постійної невизначеності, у якій традиційні підходи до планування та реалізації стратегій виявляються недостатньо ефективними. Водночас цифровізація бізнес-процесів, поширення хмарних технологій, фінтех-сервісів, маркетплейсів і діджитал-платформ формують нові можливості для адаптації бізнесу, зниження транзакційних витрат та підвищення гнучкості управлінських рішень. Це зумовлює необхідність переосмислення самої парадигми стратегічного управління, яка має відображати не лише класичні підходи до стратегічного планування, а й сучасні методи швидкого реагування, антикризового прогнозування та управління ризиками.

Стратегічне управління є ключовим елементом сучасної системи менеджменту, який забезпечує довгостроковий розвиток підприємства, формування конкурентних переваг та ефективне використання ресурсів у мінливому середовищі. Класичні підходи ґрунтуються на аналізі зовнішнього середовища, формуванні цілей, розробці стратегій і контролі їх виконання [1]. Однак у сучасних умовах зростаючої непередбачуваності зовнішніх подій така лінійна модель поступово трансформується у гнучку, ітераційну, засновану на постійному оновленні стратегічних орієнтирів.

Малий і середній бізнес, на відміну від великих корпорацій, характеризується високим рівнем мобільності, обмеженими

фінансовими ресурсами та підвищеною чутливістю до зовнішніх загроз. Саме тому стратегічне управління в цьому секторі не може бути побудоване лише на класичних теоріях конкурентної переваги; воно потребує врахування поведінкових і соціальних факторів, рівня підприємницької культури, інноваційної готовності та здатності швидко переорієнтовуватися на нові ринки. У цьому контексті стратегічне мислення стає процесом не фіксованого планування, а безперервного навчання організації.

Сучасна методологія стратегічного управління малим та середнім бізнесом передбачає використання не лише кількісних, а й якісних індикаторів ефективності. Якщо раніше успіх оцінювався через фінансові результати, то сьогодні дедалі більшого значення набувають показники соціального капіталу, репутаційного іміджу, інноваційної спроможності, екологічної відповідальності. Відтак формується нова модель стратегічного управління, у якій домінують принципи сталості, гнучкості та цифрової інтеграції.

У системному контексті стратегічне управління МСБ можна розглядати як процес динамічної адаптації підприємства до зовнішніх викликів шляхом безперервного моніторингу середовища, актуалізації цілей і оптимізації ресурсів. Основними складовими цього процесу є стратегічна діагностика, розробка адаптивної стратегії, побудова системи стратегічних KPI, а також стратегічний контроль, що здійснюється через інформаційно-аналітичні інструменти (BI-системи, CRM, ERP, digital dashboards). Саме цифровізація сприяє перетворенню стратегічного управління з інтуїтивного процесу у науково-аналітичну систему прийняття рішень.

Одним із головних трансформаційних чинників стратегічного управління МСБ виступає цифровізація управлінських процесів. Цифрові інструменти змінюють сам спосіб прийняття стратегічних рішень – від інтуїтивного до аналітично обґрунтованого. Підприємства, що впроваджують цифрові бізнес-моделі, здатні оперативно адаптуватися до коливань ринку, переорієнтовувати виробництво, здійснювати фінансове планування в реальному часі.

Другим суттєвим чинником є нестабільність фінансового середовища. Підприємства МСБ зіштовхуються зі зниженням доступу до кредитних ресурсів, зростанням відсоткових ставок, ризиками девальвації гривні та коливанням попиту. Це вимагає нових підходів до

управління фінансовими ризиками та ліквідністю, зокрема використання інструментів фінансової діджиталізації – онлайн-банкінгу, фінтех-платформ, краудфандингових і краудлендингових систем.

Третім визначальним чинником трансформації є глобалізаційна конкуренція та інституційна невизначеність. Для українського бізнесу це означає необхідність одночасного реагування на міжнародні тенденції – зокрема зміни у постпандемічній логістиці, енергетичній політиці, податкових регуляціях – і на локальні виклики, пов'язані з відновленням економіки після війни. Відтак, стратегічне управління перестає бути лише функцією менеджменту й набуває рис інституційної відповідальності: підприємство змушене постійно узгоджувати свої стратегічні рішення з динамікою законодавства, фіскальної політики, соціальних стандартів і міжнародних зобов'язань [2].

Зрештою, у системі трансформаційних чинників стратегічного управління МСБ варто виділити соціально-економічний контекст воєнного часу, який формує нову стратегічну логіку виживання бізнесу. Для українських підприємств це означає необхідність переорієнтації стратегій з прибутковості на життєздатність, з експансії – на соціальну відповідальність і локальну сталість. В умовах невизначеності стратегічне управління МСБ потребує не лише перегляду методології, а й практичного переосмислення самої логіки стратегічного планування. Якщо раніше стратегія сприймалася як статичний документ із чітко визначеними цілями, то сьогодні вона набуває ознак живої системи, що постійно оновлюється під впливом змін зовнішнього середовища. Ключовими напрямками трансформації підходів є: сценарне управління, адаптивне стратегування, антикризова гнучкість та інтеграція цифрових інструментів.

Перший із них – сценарне стратегічне управління, засноване на побудові альтернативних сценаріїв розвитку підприємства. Цей підхід передбачає аналіз можливих варіантів поведінки ринку, оцінку ризиків і створення набору стратегічних відповідей на потенційні кризи. Другий напрям – адаптивне стратегічне управління, що ґрунтується на концепціях agile-менеджменту. Адаптивна стратегія – це стратегія, здатна змінюватися без втрати стратегічної цілісності, шляхом коротких ітераційних циклів, постійного зворотного зв'язку й аналітичного моніторингу результатів. Третім підходом є інтеграція антикризового та стратегічного менеджменту. Підприємства повинні мати не лише план

розвитку, а й план виживання – тобто систему управління ризиками, яка забезпечує збереження ключових ресурсів у критичних умовах. Четвертий сучасний напрям – цифрове стратегування, яке передбачає використання технологічних платформ для розробки, моніторингу й коригування стратегій. П'ятий важливий напрям – соціально-інноваційне стратегування, що розглядає підприємство як активного учасника суспільних трансформацій. Малі та середні бізнеси дедалі частіше інтегрують соціальні, екологічні та етичні орієнтири у свої стратегії розвитку, що відповідає концепції ESG (Environmental, Social, Governance).

Висновки. Стратегічне управління малим і середнім бізнесом в умовах невизначеності набуває принципово нового змісту, у якому традиційні концепції планування трансформуються в інтегровані моделі адаптивного розвитку. У центрі цієї трансформації перебуває не лише підприємство як суб'єкт господарювання, а його стратегічна спроможність діяти в нестабільному середовищі, реагувати на зміни швидше, ніж конкуренти, та відновлювати внутрішню рівновагу після зовнішніх шоків.

Список використаних джерел:

1. Старов О. Еволюція методологічних підходів до стратегічного управління від класичних концепцій до адаптивних моделей. *Економіка та суспільство*. 2025. №71. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-98>
2. Максичка А., Ковбаса О. Удосконалення системи управління малим підприємством для забезпечення його розвитку. *Економіка та суспільство*. 2024. №62. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-140>

ХАРКІВСЬКІ УНІВЕРСИТЕТИ У РЕЙТИНГУ THE WORLD UNIVERSITY RANKINGS

Чала Лариса Ернестівна

ORCID ID: 0000-0002-9890-4790

канд.техн.наук доц., завідувачка кафедри ШІ, науковий керівник

Відділу бенчмаркінгу та вебменеджменту

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Белянінова Ганна Георгіївна

ORCID ID: 0000-0001-6593-6019

інженер Відділу бенчмаркінгу та вебменеджменту

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

9 жовтня 2025 року оголошено результати світового рейтингу університетів Times Higher Education World University Rankings 2026 [1]. Попри війну до рейтингу увійшла рекордна кількість українських ЗВО – 22, проти 17 торік. Прифронтовий Харків наразі представляють 4 виші: Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Харківський національний університет радіоелектроніки, Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут». Останній вперше увійшов до рейтингу 2024 року.

Для ХНУРЕ приєднання до світових рейтингів, зокрема THE World University Rankings, стало можливим завдяки запровадженню низки адміністративних, організаційних заходів та інноваційних підходів [2, 3].

Одним з інструментів, що дозволяє проводити бенчмаркінг та обґрунтовувати стимулюючі та інші управлінські рішення, є аналітичний інструмент SciVal. SciVal надає доступ до бібліометричного набору даних, що лежить в основі THE World University Rankings 2026. На основі набору даних з наукометричної бази Scopus, за яким розраховуються рейтингові оцінки, можна провести аналіз індикаторів, вага яких складає 40% загального рейтингу.

Інформація зі SciVal доступна у табличному та графічному вигляді та дозволяє порівняти свої результати з результатами інших університетів за роками.

У табл. 1 наведено деякі показники харківських університетів у світовому рейтингу THE World University Rankings за 5 років (2022-2026).

Таблиця 1

Показники харківських ЗВО у рейтингу THE

ЗВО	Рік	Індикатори рейтингу THE							
		Scholarly Output	International Collaboration	Citation Impact Score	Global Field-Weighted Citation Impact	Country-Normalized Field-Weighted Citation Impact	Research Strength Score	Research Excellence Score	Research Influence Score
ХНУРЕ	2026	1637	506	38,5	1,02	1,17	6,2	23,3	35,2
ХНУРЕ	2025	1694	474	22,6	0,86	1,01	11,4	24,9	36,2
ХНУРЕ	2024	1630	417	26,7	0,92	1,04	15,6	35	37,4
ХНУРЕ	2023	1591	379	55,9	1,21	1,3	-	-	-
ХНУРЕ	2022	1376	346	39,4	1,07	1,15	-	-	-
НАУ "ХАІ"	2026	1444	398	16,9	0,8	0,91	5,8	14,5	33,4
НАУ "ХАІ"	2025	1360	347	34	0,96	1,13	10	19,6	31,6
НАУ "ХАІ"	2024	1166	273	61,8	1,22	1,37	24,5	27,4	30,1
НАУ "ХАІ"	2023	-	-	-	-	-	-	-	-
НАУ "ХАІ"	2022	-	-	-	-	-	-	-	-
НТУ "ХПІ"	2026	2787	673	11,6	0,72	0,83	4,9	18,4	35,8
НТУ "ХПІ"	2025	2705	586	12,8	0,74	0,87	5,5	19,9	33,9
НТУ "ХПІ"	2024	2495	512	11,6	0,75	0,85	4,6	16,7	33,3
НТУ "ХПІ"	2023	2228	481	15,8	0,83	0,88	-	-	-
НТУ "ХПІ"	2022	1835	428	10,1	0,72	0,78	-	-	-
ХНУ ім. Каразіна	2026	4673	1503	6	0,6	0,69	1,6	13,7	39,6
ХНУ ім. Каразіна	2025	4225	1366	3,1	0,52	0,62	1,7	12,3	31,8
ХНУ ім. Каразіна	2024	3977	1264	3,1	0,55	0,62	1,7	13,2	28,3
ХНУ ім. Каразіна	2023	3709	1180	4,6	0,6	0,65	-	-	-
ХНУ ім. Каразіна	2022	3302	1103	6,5	0,64	0,69	-	-	-

[авторська розробка]

Більш доступна для розуміння ця інформація у графічному вигляді. На рис. 1 наведено динаміку показника наукової продуктивності (Scholarly Output) харківських університетів за 5 років.

Наукова продуктивність використовується для розрахунку показника продуктивності досліджень, який важить 20% від показника досліджень і 5,5% від загального рейтингу. До розрахунку наукової продуктивності рейтингу THE World University Rankings включають статті, огляди, матеріали конференцій, книги або розділи книг за 5 років.

Scholarly Output (THE)

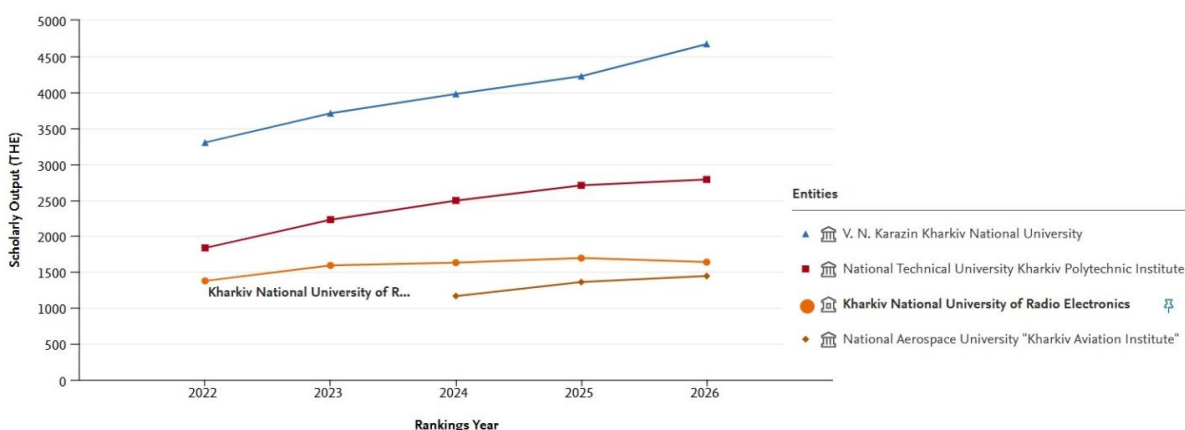

Рис. 1 Scholarly Output

Як можна бачити, не зважаючи на війну, руйнування і вкрай важкі обставини, у яких працюють прифронтові виші, продуктивність наукових досліджень харківських університетів, крім ХНУРЕ, поступово зростає.

Аналогічна ситуація спостерігається за показником міжнародної співпраці (International Collaboration). Публікації вважаються «міжнародними» за умови, що вони мають більше 1 автора, більше 1 установи та більше 1 коду країни. Міжнародний рейтинг співавторства THE розраховується як частка від загальної кількості публікацій університету, які мають принаймні одного міжнародного співавтора, та підлягає нормалізації з урахуванням профілю університету. За 5 років спостерігається зростання показника International Collaboration у всіх харківських університетів. Це свідчить про інтеграцію харківських науковців у міжнародний академічний простір та розширення їхніх міжнародних зв'язків.

Country-Normalized Field-Weighted Citation Impact 5 Year (THE)

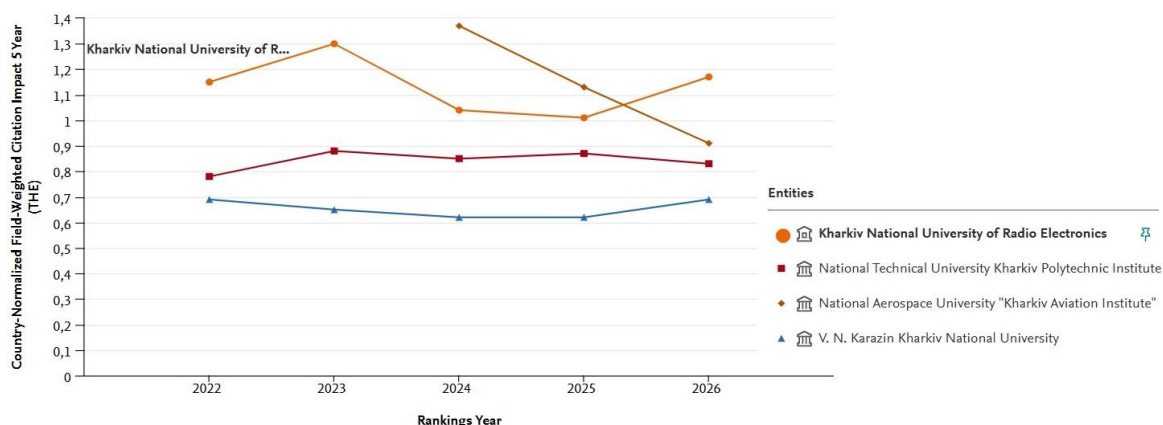

Рис. 2 Field-Weighted Citation Impact

На рис. 2. наведено динаміку нормалізованого за країною впливу цитування з урахуванням ваги галузі за 5 років – Field-Weighted Citation Impact (FWCI).

Показник рейтингу Field-Weighted Citation Impact, що базується на 5-річному часовому вікні, використовується для розрахунку індексу впливу цитування. 75-й перцентиль показника використовується як основа для розрахунку показника наукової потужності.

Вплив цитування з урахуванням вагомості галузі публікацій, нормалізований за рейтингом українських установ для ХНУРЕ та ХАІ має значні коливання за роками. Можна бачити неоднозначну динаміку цитувань: більш стабільну у ХПІ та ХНУ, що може бути пов'язано з об'єктивними труднощами ведення наукової роботи в умовах війни.

Показник дослідницької потужності (Research Strength Score), що вимірює репрезентативну якість досліджень, наведено на рис. 3. Він базується на 75-му перцентилі 5-річного зваженого за галуззю індексу цитування (FWCI), розрахованого на основі наукової продуктивності, щоб зменшити ефект викривлення, спричинений публікаціями з винятково високим FWCI.

Цей показник має вагу 5% від загального балу в рейтингу і почав застосовуватись у новій методології рейтингу THE World University Rankings з 2024 року. Показник має суттєві коливання та значно відрізняється з початку розрахунку, але поступово вирівнюється у всіх харківських ЗВО.

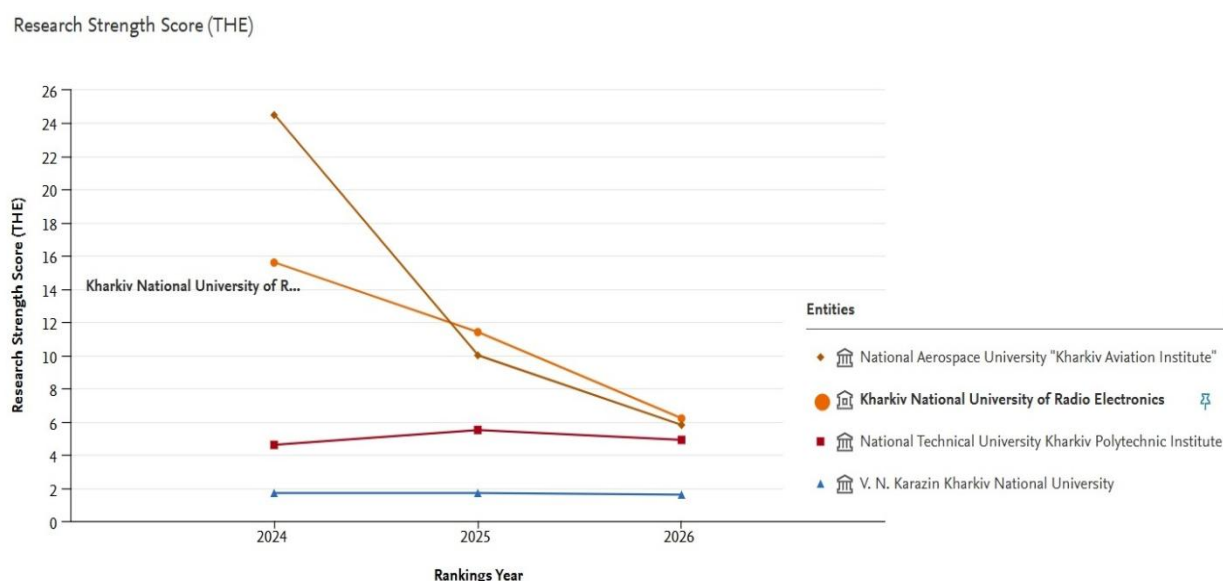

Рис. 3 Research Strength Score

Індекс впливу досліджень (Research Influence Score) аналізує вплив публікацій шляхом аналізу відповідних цитувань. Він базується на науковій продуктивності і виключає джерела, що припинили індексацію у Scopus. При розрахунку враховуються самоцитування. Динаміка показника Research Influence Score за три роки наведена на рис. 4.

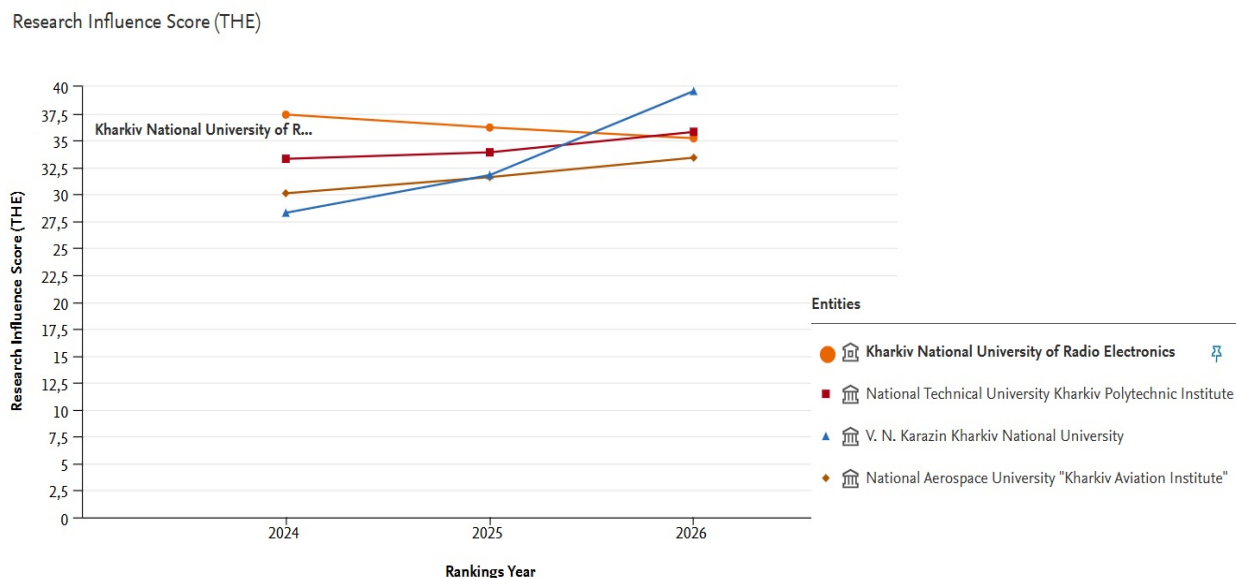

Рис. 4 Research Influence Score

Важливість публікації визначається на основі важливості інших статей, що її цитують, за допомогою алгоритму «page like». Це означає, що цитування з часто цитованих статей мають більшу вагу, ніж цитування зі статей, які цитуються рідко або взагалі не цитуються. Отримане число коригується за роком, предметом та кількістю науково-педагогічних працівників. Показник має вагу 5% від загального балу рейтингу. Всі університети, крім ХНУРЕ, демонструють зростання індексу впливу досліджень.

Ще один новий показник рейтингу – показник дослідницької досконалості (Research Excellence Score) вимірює внесок університету в дослідження найвищої якості в цілому та по кожній дисципліні. Як змінювався показник дослідницької досконалості наведено на рис. 5.

Досконалість вимірюється з урахуванням загальної кількості публікацій, які входять до 10% найкращих публікацій за індексом FWCI. Показник має вагу 5% у рейтингу THE World University Rankings. Деякі університети (зокрема, ХНУРЕ та ХАІ) демонстрували високі значення Research Excellence Score у 2024 році, проте у 2025-2026 роках

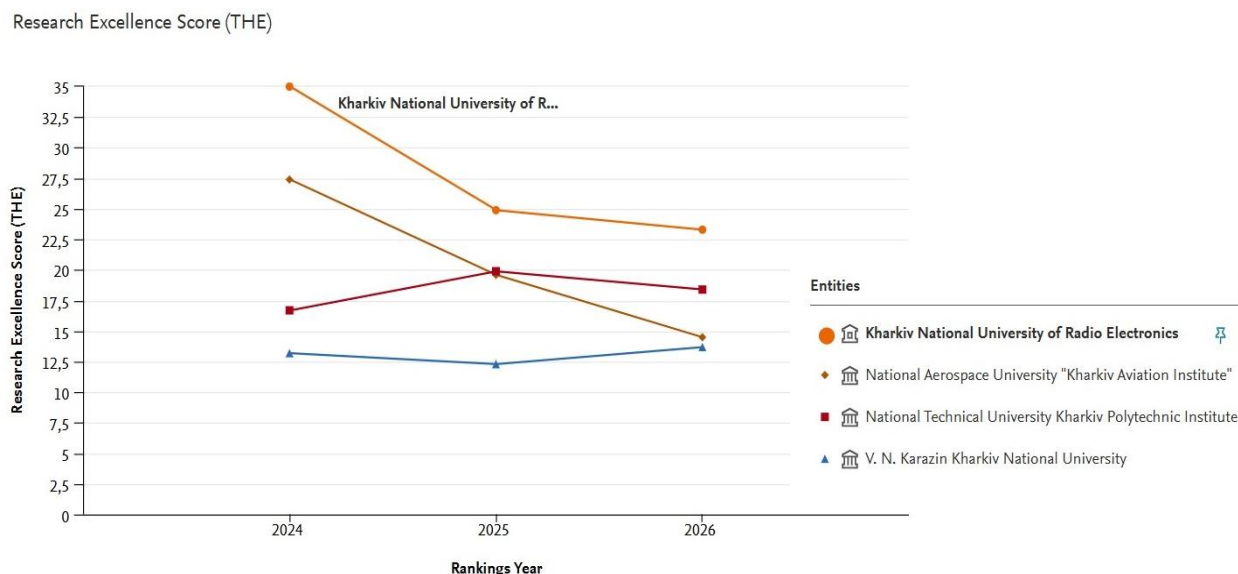

Рис. 5 Research Excellence Score

спостерігається їхнє зниження. Це може свідчити про тимчасові труднощі у підтримці високої якості публікацій, або особливості методики розрахунку.

Висновки. На основі аналізу бібліометричних даних рейтингу Times Higher Education World University Rankings за 2022–2026 роки можна говорити про поступове збільшення показника Scholarly Output, що свідчить про зростання публікаційної активності вчених, незважаючи на складні умови прифронтового міста. Спостерігається посилення міжнародної співпраці. Показник International Collaboration виріс у всіх університетів за п'ятирічний період. Водночас маємо складні тенденції якості і впливу досліджень та різкі коливання нових показників рейтингу (Research Excellence Score, Research Strength Score, Research Influence Score), запроваджених у 2024 році.

Попри руйнування, втрату студентів, енергетичну кризу та постійні загрози, харківські університети не лише зберегли свою присутність у рейтингу THE World University Rankings, але й покращили низку показників. Це підтверджує їхню здатність адаптуватися до екстремальних умов і продовжувати наукову роботу на високому рівні.

Загалом, динаміка харківських університетів у світовому рейтингу Times Higher Education свідчить про їхню стійкість, потенціал до відновлення та здатність розвиватися навіть у найскладніших умовах.

Список використаних джерел:

1. Рейтинг Times Higher Education World University Rankings 2026. URL: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/latest/world-ranking>
2. Беянінова, Г.Г. & Філатов, В.О. (2023). Рейтинги як сучасний інструмент моніторингу діяльності Харківського національного університету радіоелектроніки. *XXIX Міжн. наук.-практ. конф. «Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку»*, 376–381.
3. Чала, Л. Е., & Беянінова, Г. Г. (2023). Харківський національний університет радіоелектроніки у світових рейтингах університетів. *X Міжн. наук. конф. «Актуальні питання розвитку галузей науки»*, 64–65.

СЕКЦІЯ VI. СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ВПЛИВ ІГРОТЕРАПІЇ НА РОЗВИТОК ЕМПАТІЇ У ПІДЛІТКІВ

Кірова Дар'я Олексіївна

здобувачка вищої освіти факультету соціально-педагогічної та мистецької освіти
*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького, Україна*

Науковий керівник: Атрошенко Тетяна Юріївна

доктор філософії, доцент кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи
*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького, Україна*

Розвиток емпатії у підлітковому віці має важливе значення для формування гармонійних міжособистісних стосунків, здатності до співпереживання та розуміння емоційного стану інших людей. Підлітковий період характеризується інтенсивними емоційними змінами, пошуком власної ідентичності та становленням соціальних навичок, що потребує застосування спеціальних методик для розвитку емоційної чутливості. У цьому контексті ігротерапія виступає як засіб впливу на формування емпатії, оскільки поєднує елементи творчої діяльності, комунікації та самопізнання, забезпечуючи умови для проживання та аналізу емоційних переживань.

Актуальність теми обумовлена необхідністю комплексного дослідження впливу ігротерапії на розвиток емпатії у підлітків, що дозволяє визначити фактори та методичні підходи, які сприяють формуванню емоційної чутливості, здатності до співпереживання та ефективної взаємодії з оточенням.

Метою дослідження є визначення впливу ігротерапії на розвиток емпатії у підлітків.

Перш ніж перейти до аналізу впливу ігротерапії на розвиток емпатії у підлітків, необхідно визначити, що мається на увазі під поняттями

«ігротерапія» та «емпатія». Ігротерапія, за О. Безпалько, розглядається як метод корекції емоційних та поведінкових розладів у дітей шляхом їх залучення до різноманітних ігрових ситуацій [1]. Емпатія (грецьк. *em* – всередині, *pathos* – почуття) розглядається у двох площинах: як процес або стан і як стійка здатність (навичка) особистості, що розвивається у процесі соціалізації. Емпатія як здатність – це вміння досягати душевний стан, переживання іншої людини, розуміти її емоційну мову, озиватися на психологічний стан [3].

Проблему впливу гри на розвиток емпатії досліджували такі науковці, як А. Галандюк, О. Зубко, В. Машкова, Є. Павлюк, Т. Рябовол, Л. Чопик, Н. Ягніч, Л. Янюк та інші.

На думку Н. Гузенко ігрова діяльність – це один із видів діяльності підлітків, яка здійснює багатогранний вплив на їхній моральний розвиток [2]. Моральний розвиток у підлітковому віці безпосередньо пов'язаний із формуванням емпатії, адже саме здатність до розуміння й співпереживання іншим є базою для становлення моральних орієнтирів особистості. Сформована емпатія сприяє усвідомленню етичних норм, розвитку почуття відповідальності, справедливості та толерантності у взаємодії з оточенням.

Серед характерних ознак прояву емпатії у підлітковому віці виокремлюють здатність до розпізнавання емоційних станів інших людей, розуміння їхніх переживань, мотивів поведінки, уміння співпереживати та проявляти доброзичливість у спілкуванні.

Підлітки, яким притаманний високий рівень емпатійності, виявляють уважність до почуттів і потреб оточення, здатні до підтримки та конструктивної взаємодії, що сприяє формуванню стійких міжособистісних зв'язків і моральних орієнтирів. Емпатія може проявлятися як у вербальних формах – через висловлення співчуття, розуміння чи заохочення, так і в невербальних – через емоційні реакції, міміку, інтонацію, поведінкові дії, спрямовані на допомогу або зниження емоційної напруги співрозмовника.

Враховуючи багатогранність і складність процесу розвитку емпатії у підлітків, особливе значення набуває вивчення впливу ігротерапії на формування емоційної чутливості, здатності до співпереживання та розуміння емоційного стану інших людей. Таблиця (табл. 1) узагальнює основні аспекти впливу ігротерапії на розвиток емпатії у підлітків.

Таблиця 1

Вплив ігротерапії на розвиток емпатії у підлітків

Види ігротерапії	Вплив на розвиток емпатії у підлітків
Сюжетно-рольові ігри	Сприяють проживанню соціальних ролей, формуванню здатності бачити ситуацію очима іншої людини, що розвиває емоційне розуміння, співпереживання та моральну чутливість
Драматичні та театралізовані ігри	Активізують емоційне самовираження, допомагають усвідомлювати емоції інших, тренують здатність до емпатичного реагування в соціальних взаємодіях
Ігри-асоціації	Розвивають уяву, асоціативне мислення та здатність емоційно відгукуватися на переживання інших через пошук спільних смислів та емоційних зв'язків
Настільні ігри	Формують навички співпраці, вміння зважати на емоційний стан партнерів, підтримують розвиток емоційного інтелекту та толерантності у спільній діяльності
Творчі ігри	Забезпечують безпечний простір для емоційної експресії, допомагають підліткам розпізнавати і приймати власні та чужі емоції, формуючи внутрішню чуйність і здатність до співпереживання
Сенсомоторні ігри	Поглиблюють тілесну усвідомленість і саморегуляцію, що є основою для розуміння невербальних проявів емоцій у взаємодії з іншими людьми
Ігри на командну взаємодію	Розвивають соціальну емпатію, вміння враховувати почуття інших, налагоджувати взаєморозуміння, проявляти підтримку й довіру у колективній діяльності
Ігри-дискусії	Сприяють розвитку здатності підлітків до емпатійного слухання, розуміння позицій інших учасників, формуванню навичок морального співпереживання та рефлексії власних емоційних реакцій у соціальній взаємодії
Рефлексивні ігри	Формують вміння аналізувати власні та чужі емоційні стани, розвивають усвідомлену емпатію, що є важливою складовою морального саморозвитку підлітків

У зв'язку з виявленими особливостями впливу різних видів ігротерапії на розвиток емпатії у підлітків, пріоритетними напрямками роботи можна визначити застосування комплексного підходу, спрямованого на формування емоційної чутливості, здатності до співпереживання та ефективної взаємодії з оточенням. До таких заходів належать: організовані вправи на усвідомлення власних емоцій, рольові

та соціальні відпрацювання конфліктних ситуацій, тренінги активного слухання та невербальної комунікації, групові обговорення моральних дилем, емоційні рефлексії, вправи на розвиток соціальної взаємодії та підтримки в команді, а також завдання на моделювання етичних та соціально значущих сценаріїв.

Значна увага повинна приділятися створенню сприятливих соціально-психологічних умов, які підтримують розвиток емоційної чутливості. До таких факторів належать: інтерактивна взаємодія з однолітками, рольова та командна діяльність, моделювання соціально важливих ситуацій, обговорення емоційних станів, надання зворотного зв'язку щодо проявів співпереживання, а також систематичне використання вправ на саморефлексію і емоційне самовираження.

Крім того, важливо впроваджувати спеціальні методики ігротерапії, які стимулюють розвиток емоційного інтелекту, емпатійного мислення та соціальних навичок. До них належать: сюжетно-рольові та драматичні ігри, вправи на групову дискусію та аргументоване обговорення конфліктів, творчі практики (малювання, ліплення, імпровізаційні сценки), рефлексивні ігри для аналізу власних і чужих емоційних станів, а також сенсомоторні вправи, що розвивають усвідомленість тілесних та невербальних проявів емоцій.

Отже, ігротерапія є ефективним засобом формування емпатії у підлітків, оскільки забезпечує можливість усвідомлювати власні емоції, розпізнавати почуття інших та реагувати на них адекватно, сприяючи розвитку здатності до співпереживання, соціальної відповідальності та моральної чутливості. Пріоритетними напрямками роботи в цьому контексті можна визначити застосування системного комплексу ігротерапевтичних заходів, серед яких рольові, сюжетно-рольові, драматичні та театралізовані ігри, вправи на групове обговорення конфліктних та соціально значущих ситуацій, командна діяльність та рефлексивні практики, що створюють умови для активного розвитку емоційного інтелекту та формування стабільних соціальних компетенцій. Таким чином, застосування ігротерапії дозволяє ефективно підтримувати психологічний розвиток підлітків, підвищувати їхню емоційну чутливість та здатність до конструктивної взаємодії з оточенням, що є ключовим чинником гармонійного становлення особистості.

Список використаних джерел:

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка : схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури. 2009. 208 с.
2. Гузенко Н. Виховні можливості ігрової діяльності у формуванні досвіду моральної поведінки підлітків. Науковий журнал «Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології». 2021. № 2 (106). С. 86–94.
3. Масалова Ю. В. Розвиток емпатії дітей як чинник запобігання булінгу в освітніх закладах. Матеріали II Всеукраїнського форуму «Соціально-психологічні та правові аспекти протидії насиллю в освітніх закладах». 2021. С. 124–129.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПОТРЕБ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Дьомкін Олександр Олександрович

аспірант кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи

факультету соціальної та педагогічної освіти

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Україна

Науковий керівник: Підвальна Юлія Василівна

ORCID ID: 0000-0002-4972-4232

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Україна

Збройна агресія Російської Федерації проти України призвела до безпрецедентного гуманітарного виклику: мільйони громадян були змушені залишити свої домівки й стали внутрішньо переміщеними особами (ВПО). Особливо вразливою групою серед них є люди похилого віку. Вони стикаються не лише з фізичними і матеріальними труднощами, але й із соціально-психологічними наслідками вимушеного переселення, втратою стабільності, соціальних контактів, звичного способу життя.

Соціальні потреби ВПО похилого віку мають складну структуру: вони охоплюють житлові, побутові, медичні, правові, інформаційні та духовно-ціннісні аспекти. Їх задоволення є необхідною умовою забезпечення гідного рівня життя та соціального благополуччя цієї категорії населення.

Актуальність теми зумовлена не лише масштабами внутрішнього переміщення, але й обмеженими можливостями держави й громад у наданні належної допомоги. Потреби літніх ВПО відрізняються від потреб інших груп, адже вони мають меншу мобільність, гірший стан здоров'я, знижений рівень цифрової грамотності, часто — відсутність соціальної підтримки з боку родини.

Під соціальними потребами у даному дослідженні розуміється сукупність життєво необхідних умов і ресурсів, які забезпечують людині можливість повноцінної участі у суспільному житті, соціальної безпеки,

самореалізації та відчуття належності до спільноти. В умовах війни ці потреби набувають специфічних ознак, оскільки порушується звичне середовище життєдіяльності, обмежується доступ до послуг, посилюється почуття невпевненості та ізоляції.

1. Основні категорії соціальних потреб ВПО похилого віку

1.1. Потреба у безпечному житлі та побутовому забезпеченні

Житло є базовою потребою будь-якої людини, однак для ВПО похилого віку воно має ще й психологічний вимір — відчуття безпеки, стабільності та захищеності. Після вимушеного переселення більшість літніх осіб стикається з тимчасовими умовами проживання: гуртожитками, колективними центрами, або навіть орендованими приміщеннями без належних зручностей.

Державні програми з надання житла часто орієнтовані на працездатних громадян, тому літні ВПО потребують окремих механізмів підтримки — таких як соціальні гуртожитки, будинки підтриманого проживання або компенсації оренди.

1.2. Потреба у соціальній адаптації та психологічній підтримці

Втрачений звичний соціальний простір призводить до ізоляції та відчуття самотності. Для людей похилого віку це стає серйозним чинником емоційного виснаження. Соціальні служби та громадські організації, зокрема в Бердянську та Вінниці, впроваджують програми психологічної підтримки, навчання навичкам самообслуговування, організації дозвілля та волонтерської діяльності. Такі ініціативи сприяють адаптації та формуванню нового соціального оточення [1, 2].

1.3. Потреба у медичному супроводі та догляді

Переважає більшість ВПО похилого віку має хронічні захворювання, обмежену рухливість і потребує постійного медичного спостереження. Переміщення до нового регіону часто ускладнює доступ до лікарів, лікарських засобів, процедур.

Згідно з даними Міністерства охорони здоров'я, у 2024–2025 рр. в Україні впроваджується модель інтегрованих соціально-медичних послуг для осіб похилого віку та людей з інвалідністю, зокрема для ВПО. Проте реалізація таких програм потребує розширення фінансування й кадрового забезпечення [3].

1.4. Потреба у правовій та інформаційній підтримці

Для багатьох літніх ВПО процес реєстрації статусу, отримання пенсій чи субсидій є складним через обмежені цифрові навички, недостатню поінформованість або фізичну неможливість відвідати установи. Тому

важливою є діяльність мобільних команд соціальних працівників та системи безоплатної правової допомоги.

Державна установа «Центр з надання безоплатної правової допомоги» надає консультації щодо отримання статусу ВПО, оформлення соціальних виплат, субсидій та житлових компенсацій [4].

1.5. Потреба у соціальній участі та самореалізації

Попри кризові обставини, люди похилого віку прагнуть зберігати активність і відчуття корисності для суспільства. Волонтерство, участь у громадських ініціативах, творчих гуртках або освітніх програмах сприяють збереженню соціального статусу, психологічної рівноваги та інтеграції в нову громаду.

2. Особливості задоволення соціальних потреб у воєнний час

Соціальні потреби ВПО похилого віку в умовах війни характеризуються кількома ключовими тенденціями.

По-перше, відбувається зростання кількості та інтенсивності потреб. Через втрату житла, близьких, погіршення здоров'я та психологічний стрес люди похилого віку потребують значно більшої підтримки.

По-друге, існує обмеженість ресурсів і перевантаженість соціальної системи. Державні та місцеві органи не завжди мають достатні можливості для адресної допомоги. Через це зростає роль міжнародних організацій і благодійних фондів.

По-третє, у 2024–2025 рр. спостерігається трансформація підходів до соціальної політики. Зокрема, впроваджується модель «гроші ходять за людиною», яка дозволяє ВПО похилого віку самостійно обирати постачальника соціальних послуг. Це відповідає європейським стандартам персоналізованої підтримки.

По-четверте, зберігаються бар'єри в доступі до послуг: географічні (віддаленість від адміністративних центрів), інформаційні (низька цифрова грамотність), психологічні (недовіра до нових інституцій), а також організаційні (брак соціальних працівників).

По-п'яте, набуває значення міжсекторна взаємодія — координація дій органів влади, громад, громадських і міжнародних організацій. Приклади успішних практик свідчать, що саме комплексний підхід дає змогу ефективніше задовольняти потреби ВПО похилого віку.

На місцевому рівні функціонують територіальні центри соціального обслуговування, які організовують догляд удома, доставку продуктів, медичний супровід, соціальну реабілітацію. Важливим елементом підтримки є залучення волонтерів, церковних та громадських ініціатив.

Попри позитивні зрушення, існують проблеми: нерівномірність доступу до послуг між регіонами, недостатня кадрова підготовка соціальних працівників, відсутність системного моніторингу потреб літніх ВПО. Тому актуальним завданням є розроблення єдиної державної стратегії соціальної інтеграції ВПО похилого віку.

Висновки.

Люди похилого віку серед внутрішньо переміщених осіб становлять одну з найвразливіших категорій населення, адже їхні соціальні потреби охоплюють не лише матеріальні, а й психологічні, медичні та духовні аспекти.

Задоволення цих потреб у воєнний час ускладнене через обмежені ресурси держави, перевантаження соціальної інфраструктури та недостатню цифрову інтеграцію літніх осіб у систему надання послуг.

Інноваційні підходи, зокрема принцип «гроші ходять за людиною», можуть підвищити адресність та ефективність допомоги, однак потребують нормативного вдосконалення й належного фінансування.

Для забезпечення гідного життя ВПО похилого віку необхідний комплексний підхід — поєднання державних, місцевих, громадських і міжнародних зусиль, розвиток соціальних послуг, психологічної підтримки, а також створення умов для активної участі літніх громадян у житті суспільства.

Список використаних джерел:

1. Міністерство соціальної політики України. Для відбудови та відновлення сектора соціального захисту України необхідно 39 мільярдів доларів США. Вилучено з: <https://old.msp.gov.ua/news/24547.html>.
2. Бердянська міська територіальна громада. Соцдопомога для ВПО похилого віку та осіб з інвалідністю. Вилучено з: <https://brd.gov.ua/news/176175-socdopomoga-dlia-vpo-roxilogo-viku-ta-osib-z-invalidnistiu>.
3. Вимушені переселенці: стан, проблеми, перспективи (16-22.09.2024 р.). Інформаційно-реферативний бюлетень (Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»). Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. Центр досліджень соціальних комунікацій. Національна юридична бібліотека. Вилучено з: https://nbuviap.gov.ua/images/informaciyni_vidanya/vimusheni_pereselentsi/2024/Pereselenzi_2024.09-16.pdf.
4. Вінницька обласна військова адміністрація. Соціальна послуга підтриманого проживання осіб похилого віку та осіб з інвалідністю. Вилучено з: <https://www.vin.gov.ua/dep-smp/sotsialni-posluhy/688-derzhavni-standarty-sotsialnykh-posluh/29028-sotsialna-posluha-pidtrymanoho-prozhyvannya-osib-pokhyloho-viku-ta-osib-z-invalidnistyu>

СУТНІСТЬ ТА РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Борсук Анастасія

студентка

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Україна

Науковий керівник: Логвиненко Тетяна Олександрівна

завідувач кафедри соціальної педагогіки

та корекційної освіти,

професор, доктор педагогічних наук

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Україна

Вступ. У сучасному суспільстві соціальна робота набуває особливого значення як ефективний інструмент реалізації соціальної політики, зміцнення соціальної згуртованості та підтримки найуразливіших верств населення. Її становлення як наукової дисципліни та професійної діяльності пройшло складний шлях від благодійності до високорозвиненої системи допомоги, заснованої на наукових знаннях, етичних принципах і соціальній відповідальності. Потреба в соціальних працівниках зростає в умовах економічної нестабільності, демографічних зрушень, кризових явищ, пов'язаних із війнами чи пандеміями. Тому соціальна робота постає не лише як допомога окремій особі, а як стратегічний ресурс сталого розвитку суспільства.

Результати дослідження. Історично витоки соціальної роботи пов'язані з іменем американської дослідниці Мері Річмонд, яка у своїй праці «*Social Diagnosis*» (1917) вперше системно обґрунтувала поняття професійної соціальної допомоги. Вона розглядала бідність як «соціальну хворобу» й наголошувала на необхідності правового врегулювання принципів соціального захисту [1, с. 49–50]. Саме в її підході формується концепція соціальної роботи як комплексного процесу «соціального лікування», спрямованого на відновлення прав людини і її адаптацію до суспільного середовища.

Подальший розвиток теорії соціальної роботи ґрунтується на гуманістичних засадах, які, як зазначають Г. Попович, Дж. Лукас і О. Василенко, становлять фундаментальну основу цієї діяльності [1, с. 48–49]. Права людини визначають стратегічний напрям соціальної політики,

що відображено і в Конституції України: найвищою соціальною цінністю є людина, її життя, честь, гідність і безпека [6]. Цей принцип узгоджується з глобальним визначенням, ухваленим Міжнародною федерацією соціальних працівників (IFSW) та Міжнародною асоціацією шкіл соціальної роботи (IASSW), згідно з яким соціальна робота є «практичною і науковою діяльністю, що сприяє соціальним змінам, розвитку та розширенню можливостей людини на основі принципів справедливості й поваги до різноманіття» [7].

Соціальна робота є міждисциплінарною сферою, яка поєднує теоретичні знання з практичною діяльністю, спрямованою на досягнення соціального добробуту. У Резолюції № 67 Ради Європи підкреслюється, що головна мета соціальної роботи полягає у сприянні адаптації індивідів і соціальних груп до середовища їхнього проживання, формуванні почуття відповідальності та використанні ресурсів громади. Подібний підхід представлений і у вітчизняній науковій традиції. Так, В. Сидоров визначав соціальну роботу як діяльність із надання допомоги людині, родині чи групам у вирішенні психологічних, педагогічних, медичних і правових проблем [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**, с. 70], тоді як І. Мигович розглядав її як діяльність соціальних інститутів, спрямовану на підтримку процесів соціалізації [3, с. 6].

У XX столітті соціальна робота перетворилася на професійну дисципліну, що виникла як реакція на соціальні наслідки індустріалізації. Як зазначає сучасна література, роль соціального працівника трансформувалася від індивідуальної допомоги до соціального посередництва та ініціації структурних змін у суспільстві.

Сучасні дослідники (Н. Кривоконь, Ш. Рамон, Т. Шанін) [] наголошують, що соціальна робота має подвійну природу – вона є водночас етичним покликанням і професійною практикою. Її функції охоплюють куративний, профілактичний, виправний і розвитковий напрями, які забезпечують не лише подолання криз, а й розвиток потенціалу людини. Основні завдання соціального працівника включають консультування, кризове втручання, ресоціалізацію, адвокацію та координацію ресурсів [8].

У сучасних умовах соціальна робота стає дедалі більш мультидисциплінарною. Вона інтегрує знання психології, педагогіки, права, економіки, медицини та менеджменту. Соціальний працівник виконує ролі консультанта, експерта, координатора ресурсів, менеджера,

дослідника та адвоката [9, с. 30-31]. Така гнучкість дає змогу адаптувати практику до потреб конкретних груп – дітей, осіб з інвалідністю, людей похилого віку, біженців, безпритульних.

Соціальний захист розглядається як комплексна система заходів, спрямованих на підтримку базових прав і гідності людини. Він включає не лише матеріальну допомогу, а й забезпечення соціальної інтеграції, реабілітації, профілактики ризиків та розвитку громадських ресурсів [5, с. 56]. Одним із його ключових інструментів виступає соціальна діагностика, яка дає змогу визначити потреби клієнтів, оцінити ризики та побудувати ефективні стратегії підтримки.

Сьогодні соціальна робота визначається як багаторівнева система, що функціонує на мікро-, мезо- та макрорівнях. На мікрорівні вона зосереджується на індивідуальній допомозі клієнту; на мезорівні – на підтримці соціальних груп та інституцій; на макрорівні – на участі у формуванні соціальної політики. Такий підхід дає змогу поєднати гуманістичну місію професії із прагматичними цілями соціального розвитку.

Висновки. Соціальна робота є однією з найважливіших сфер гуманітарної діяльності сучасного суспільства. Її сутність полягає у поєднанні гуманістичних ідей, етичних цінностей і науково обґрунтованих методів практики. Вона не обмежується допомогою у кризових ситуаціях, а спрямована на довгостроковий розвиток потенціалу людини, її соціальну інтеграцію та гідне життя. Соціальна робота виступає не лише реакцією на соціальні проблеми, а й активним чинником суспільної трансформації.

Список використаних джерел:

1. Попович Г. Соціальна робота і міждисциплінарне співробітництво. Соціальна політика і соціальна робота. 2001. № 1. С. 47-52
2. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. І. Д. Зверєвої, Г. М. Лактіонової. — 2-ге вид., переробл. і допов. — Луганськ : Вид-во ЛДПУ ім. Т. Шевченка ; К. : Центр навчальної літератури, 2004. — С. 25–44.
3. Мигович І. І. Становлення соціальної роботи як науки в Україні / Мигович І. І. // Соціальна політика і соціальна робота. 1998. № 1-2 (5-6). С. 68-78.
4. Кривоконь Н. І. Роль соціальної роботи в аспекті побудови громадянського суспільства. Актуальні проблеми соціальної роботи в Україні (соціально-правовий, педагогічний та правовий аспекти) : зб. матеріалів наук.- практ. семінару, м. Чернігів, 29 берез. 2007 р. Чернігів : Вид-во «Чернігів. обереги», 2007. С 67-71.
5. Онищенко В.О. Соціальна безпека регіону: теоретичні та прикладні аспекти: монографія / В.О. Онищенко, Т.М. Завора, О.В. Чепурний. – Полтава: ПолтНТУ, 2015. 274 с

6. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 2025. № 30. Ст. 141.
7. Global Definition of Social Work – IFSW & IASSW : офіційний документ. URL: <https://ifsw.org>. Дата звернення: 20.08.2025.
8. Roles and functions in social work: consultancy, resource management, generalist functions, curative, corrective, preventive, developmental. URL: <https://socialworkmethods.com>. Дата звернення: 20.08.2025.
9. Tadic V., Ashcroft, R., Brown, J., Dahrouge, S. The Role of Social Workers in Interprofessional Primary Healthcare Teams. *Healthcare policy = Politiques de sante*. 2020. Vol. 16. P. 27-42.

СЕКЦІЯ VII. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

ГЛОБАЛЬНИЙ ПІВДЕНЬ ЯК ГЕОЕКОНОМІЧНИЙ ПРІОРИТЕТ КИТАЮ У ХХІ СТОЛІТТІ

Будник Сергій Анатолійович

ORCID ID: 0009-0000-5356-0288

здобувач вищої освіти факультету міжнародних відносин

Київський університет культури, Київ, Україна

Сучасна стратегія зовнішньоекономічної політики Китайської Народної Республіки характеризується чітким спрямуванням на поглиблення співробітництва з державами Глобального Півдня, які відіграють дедалі важливішу роль у формуванні нової архітектури світового розвитку. Зростання економічного потенціалу Китаю, його технологічні досягнення та інституційні трансформації зумовили перехід від регіональної до глобальної моделі інтеграційного впливу, що базується на багаторівневих зв'язках між країнами Азії, Африки, Латинської Америки та Близького Сходу. Глобальний Південь у цьому контексті виступає основним геоекономічним пріоритетом, у межах якого реалізується довгострокова стратегія зміцнення міжнародних позицій Китаю [1].

У ХХІ столітті Китай здійснює поступову переорієнтацію своєї зовнішньоекономічної політики з ринків розвинених країн на співпрацю з економіками, що розвиваються. Ця тенденція визначається не лише прагненням до розширення торговельно-інвестиційних можливостей, а й необхідністю забезпечення стратегічної диверсифікації економічних зв'язків. Відповідно, Глобальний Південь розглядається як середовище формування нових економічних центрів зростання, які забезпечують стабільність постачання ресурсів, ринків збуту та сприятливих умов для експансії китайського капіталу. Для Китаю цей напрям є не просто економічним вектором, а засобом посилення його участі у регулюванні глобальних процесів, що відображає трансформацію від статусу реципієнта до провідного актора міжнародного розвитку [2].

Сутність китайської моделі взаємодії з країнами Глобального Півдня полягає у поєднанні економічних, фінансових і політичних інструментів, спрямованих на формування системи партнерств, заснованих на взаємовигідності та невтручанні у внутрішні справи. Китай використовує фінансові інституції, інвестиційні механізми та інфраструктурні програми як засоби стимулювання розвитку держав-партнерів і водночас посилення власного впливу у глобальному економічному просторі. Особливе місце у цій стратегії посідає розбудова багатосторонніх форматів співпраці, таких як Форум китайсько-африканського співробітництва, Форум співпраці Китай-Латинська Америка, а також участь у структурах БРІКС, що функціонують як інституційні платформи для реалізації нових моделей міжрегіонального партнерства [3].

Зовнішньоекономічна стратегія Китаю у межах Глобального Півдня передбачає активне інвестування в інфраструктурні, промислові та енергетичні об'єкти, що створюють матеріальну основу для довгострокового співробітництва. Через систему державних банків розвитку, експортно-імпортних інституцій та спеціалізованих фондів Китай фінансує проєкти, які сприяють інтеграції партнерських країн у міжнародні виробничі ланцюги. Такий підхід формує умови для підвищення конкурентоспроможності регіонів Глобального Півдня і водночас забезпечує доступ Китаю до стратегічних ресурсів, транспортних маршрутів і нових ринків. Поступове зростання обсягів китайських інвестицій у країни Африки, Латинської Америки та Південно-Східної Азії засвідчує перехід від традиційної моделі співпраці до концепції взаємного розвитку, у межах якої Китай виступає як каталізатор економічного зростання [4].

Геоекономічна роль Глобального Півдня для Китаю визначається також зростаючим значенням енергетичного чинника. Потреби у стабільному забезпеченні сировиною, енергоносіями та продовольством стимулюють Пекін до розбудови комплексної мережі співробітництва з державами з високим рівнем ресурсного потенціалу. Китайські компанії активно беруть участь у видобутку корисних копалин, будівництві енергетичних потужностей, розвитку нафтогазової, вугільної та уранової інфраструктури. При цьому здійснюється поступовий перехід до інвестицій у відновлювану енергетику, що відображає екологічну адаптацію китайської економічної моделі до сучасних вимог сталого розвитку [5].

Значущим елементом китайської стратегії у Глобальному Півдні є розвиток фінансової взаємодії, яка включає пільгове кредитування, створення фондів співпраці та використання юаня як валюти міжнародних розрахунків. У такий спосіб формується альтернатива західній системі фінансового домінування, а країни-партнери отримують можливість залучати інвестиції без жорстких політичних умов. Це сприяє зміцненню економічної незалежності Глобального Півдня, одночасно посилюючи роль Китаю як кредитора та координатора міжрегіональних потоків капіталу.

Китайська політика у Глобальному Півдні має також значний гуманітарний вимір. Освітні програми, культурні обміни, медичні місії та технічна допомога створюють сприятливе підґрунтя для зміцнення довіри між державами. Поширення китайського досвіду модернізації, орієнтованого на поєднання державного управління та ринкових стимулів, формує нову модель соціально-економічного розвитку, що стає орієнтиром для багатьох країн, які шукають альтернативу ліберальним реформам. Гуманітарна складова є інструментом м'якої сили, який посилює сприйняття Китаю як партнера, що сприяє розвитку, а не нав'язує політичні умови [2].

Реалізація китайської стратегії у межах Глобального Півдня сприяє формуванню нового типу глобальної взаємозалежності, у якому ключову роль відіграють країни, що розвиваються. Через механізми інвестиційного партнерства, технологічного обміну та багатосторонньої дипломатії Китай поступово зміцнює позиції Глобального Півдня як вагової сили у світовій економіці. Ця тенденція відповідає загальній логіці еволюції міжнародних відносин, що характеризується посиленням ролі неєвроцентричних акторів і зменшенням впливу традиційних фінансових центрів. Відтак Китай постає як системоутворюючий елемент нового геоекономічного простору, орієнтованого на багатополарність і взаємну відповідальність [3].

Глобальний Південь є ключовим напрямом реалізації довгострокової економічної стратегії Китаю, спрямованої на зміцнення його ролі у світовому господарстві. Взаємодія з країнами цього регіону дозволяє Пекіну поєднувати економічні, політичні та соціальні інструменти для формування нової структури глобальної рівноваги. Завдяки цьому Китай не лише розширює простір економічного впливу,

але й закладає основи постзахідної моделі розвитку, у якій провідну роль відіграють країни, що раніше перебували на периферії світової системи.

Список використаних джерел:

1. Liu H. China engages the Global South: From Bandung to the Belt and Road Initiative. *Global Policy*. 2022. 13 (S1).
2. Gray K., Gills B. K. South-South cooperation and the rise of the Global South. *Third World Quarterly*. 2016. 37(4). P. 557-574.
3. Mthembu P., Mabera F. Africa-China Cooperation. International Political Economy Series. Palgrave Macmillan, Cham. 2021.
4. Tryon J. Sino-African Relations in the 21st Century: Consistency and Complexity. *Honors Theses*, 2016. 218 p.
5. Alden C., Wu Y.-S. South Africa-China relations: A partnership of paradoxes. Palgrave Macmillan, Cham. 2021. 298p.

СЕКЦІЯ VIII. ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

SPECIFICS OF TRANSLATING LEGAL TERMS FROM UKRAINIAN INTO ENGLISH

Yefanova Daria Valentynivna

Student of the Faculty of International Trade and Law
State University of Trade and Economics, Ukraine

Legal translation is a critical task as Ukraine integrates into global and European legal systems. The surge of new treaties, contracts, and statutes in commercial, international and contract law (especially from English into Ukrainian) has created urgent translation challenges. Scholars note that "the process of translating a legal text presents a number of challenges related to the peculiarities of legal language, linguistic and cultural disparities... divergent legal systems, and different linguistic traditions" [1, p. 178]. As one study emphasizes, legal translation is "accompanied by many challenges and requires a wide knowledge of both languages" [1, p. 178] due to the "rhetorical language" and specialized vocabulary of law [1, p. 179].

A prime difficulty is lexical and term equivalence. Many English legal terms have no direct Ukrainian counterpart, especially because Ukrainian law belongs to a different civil or Romano-Germanic tradition [1, p. 180]. For example, common-law categories like *felony* and *misdemeanor* do not exist in Ukrainian criminal law – translators often resort to calques or paraphrase. More generally different legal systems mean many terms are allomorphic: they lack true analogies. As B. I. Rubinska observes, "different legal systems have distinctly different legal terms and definitions. Many of them do not have analogies and may be translated only with the help of explication, description and other add-on informational tools" [2, p.68]. Thus translators often have to define or footnote terms, use established calques (loan translations), or add clarifications.

Latinisms, archaisms and stylistic terms complicate matters. Legal English includes many Latin phrases (e.g. *malum in se*, *habeas corpus*) and rhetorical formulae that no longer function in modern speech. These often lack a living

Ukrainian precedent forcing reliance on footnotes or explanatory translation. For example, *malum in se* (a *crime evil in itself*) has no simple Ukrainian tag; a translator might render it descriptively. Likewise, English uses formal phrases and passive constructions (e.g. *The committee shall be dissolved...*) that must be converted to Ukrainian legal style. In all cases, the translator's deep legal knowledge is crucial [2, p.69]. Ordinary translation skills are inadequate; one must "know special legislative vocabulary, be knowledgeable in the peculiarities of terminology usage in a concrete context as well as be able to orient in modern legislation" [2, p.69].

English and Ukrainian have stark grammatical contrasts that affect translation. English is an analytic language with fixed word order and many prepositions, whereas Ukrainian is synthetic (using inflections and flexible order). A sentence like "the Governing Law shall be governed by the laws of State" may be straightforward in English but requires careful re- structuring in Ukrainian.

Translators often must introduce explicit grammatical markers; for example, English gerunds or infinitives are often turned into finite verbs or noun forms in Ukrainian. As Y. Baklazhenko and O. Hnatiuk observe, "since English is an analytical language and Ukrainian is a synthetic language, translation includes using a variety of transformational constructions... a significant challenge from the point of view of both rendering the meaning and the form of utterance" [1, p. 184]. To illustrate, *crime figures* (a noun phrase) becomes *статистичні дані про злочинність* - a longer descriptive phrase. Or *assassination attempt* is rendered as *замах на вбивство з політичних мотивів* (literally *attempt on a murder with political motives*), adding words for clarity.

English-to-Ukrainian legal translation is inherently cross-system. England and the USA have common- law traditions based on case law, whereas Ukraine's system is civil law built on codes. This difference creates concept gaps. "English-Ukrainian legal translation falls within the most difficult category," Y. Baklazhenko notes. because "in the Anglo-America legal family... the main source of law is the rule formulated by judges and expressed in court precedents," whereas Ukraine relies on a codified system of rules and principles" [1, p. 184]. These systemic differences *cause difficulties in the translation of concepts used in them*. A classic example is consideration: a contract in English law requires *consideration* (something of value given), but Ukrainian law has no such doctrine – translated texts must find alternative ways (often using descriptive phrases) to convey mutual obligations. Similarly,

terms like *trust*, *equity* or *tort* are laden with common-law meaning that lacks a Ukrainian counterpart, requiring lengthy explanation or standardized calques. Overall, translators must bridge not only words but entire legal cultures. This often means consulting legal dictionaries or bilingual projects. Notably, a UK-Ukraine dictionary project is underway to standardize key legal terms and purge Soviet-era influences [3].

As one Ukrainian legal scholar emphasizes, "the correct translation of legal terms is... a very significant step towards restoring a true understanding of the concepts that are important for ensuring the rule of law. In other words, accurate translation helps align Ukraine's legal consciousness with democratic norms. In international and commercial contracts, this means clearly signaling which jurisdiction applies or how foreign concepts map onto Ukrainian law. For example, an 'arbitration clause' must be drafted in Ukrainian to reflect local arbitration procedures; the term *арбітраж* is used but accompanied by references to Ukrainian law if needed.

Given these obstacles, translators of legal texts must be highly specialized. They typically have training in both law and linguistics, and they use strategies to mitigate difficulties. For terminology issues, translators often employ calquing (loan-translation), borrowing, or explication [4]. For instance, a new EU-based concept like "fast-track registration" may be literally translated and footnoted, or explained in a descriptive phrase. Scholars recommend techniques such as calquing plus descriptive addition to preserve original meaning. Notarization and certification add another layer: a translated contract may need a Ukrainian-certified translator's signature or an apostille if used abroad.

Finally, translators must maintain consistency and style across a document. Ukrainian legal style favors brevity and form: for example, it may use fewer prepositions and more grammatical cases [5]. Translators often revise drafts to eliminate colloquialisms or ambiguous phrasing. They also adapt cover pages, recitals, and introductory definitions sections to fit Ukrainian norms. In summary, the task goes beyond word-for-word rendering: it involves a holistic adjustment of the text so that the Ukrainian version is functional within Ukraine's legal system while faithfully reflecting the source text.

Translating legal texts from English into Ukrainian is a complex task that requires both linguistic skill and legal expertise. The main challenges arise from differences between the common-law and civil-law systems, lack of term equivalence, and structural contrasts between the languages.

A precise legal translation must convey not only the meaning but also the legal force of the original text. Therefore, the translator acts as both a linguist and a legal interpreter (oral translator). Legal texts, as official documents, must be translated through a faithful and exact translation approach that ensures full semantic and legal equivalence. The translator's task is not creative adaptation but the precise transfer of meaning, style, and legal force. Typical techniques include transposition (changing word order or grammatical form), modulation (shifting perspective to preserve meaning), explication (adding clarifying words), calquing (loan translation of legal terms), and concretization or generalization when exact equivalents are absent. In many cases, descriptive translation and compression are used to reflect complex legal notions succinctly and precisely. These strategies, outlined by S. Ye. Maksimov, are essential for rendering both the content and functional style of English legal discourse. [6].

In conclusion, legal translation from English into Ukrainian is a complex task that requires both linguistic and legal knowledge. Due to the differences between common law and civil law systems, translators must use accurate and faithful translation to preserve legal meaning. Techniques such as calquing, modulation, transposition, and explanation help to bridge differences in terminology and structure. Accurate translation ensures legal equivalence, clarity, and consistency, which is essential for international cooperation and the rule of law in Ukraine.

References:

1. Baklazhenko Y. Legal terminology: challenges of English-Ukrainian translation. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2022. Vol. 6, no. 1. P. 178-188. URL: <https://doi.org/10.33327/ajee-18-6.1-n000111> (date of access 07.11.2025).
2. Rubinska B. I., Dimitriiieva M. O. On some problems of legal documents translation. *Mіžnarodnij filologičnij časopis*. 2019. T. 1, № 10. C. 65-70. URL: <https://doi.org/10.31548/philolog2019.01.065> (date of access 07.11.2025).
3. Shopin P. Y. Converging extremes: opposite meanings in English to Ukrainian translation. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 9. Current Trends in Language Development*. 2023. No. 25. P. 43-63. URL: <https://doi.org/10.31392/npu-nc.series9.2023.25.04> (date of access 08.11.2025).
4. What do you need to know about translating contracts? - *Pereklad.ua*. URL: <https://pereklad.ua/eng/blog/what-do-you-need-to-know-about-translating-contracts> (date of access 08.11.2025).
5. Presentation of the English-Ukrainian Legal Dictionary Project Held at Lviv University. *Ivan Franko National University of Lviv*. URL: <https://lnu.edu.ua/en/presentation-of-the-english-ukrainian-legal-dictionary-project-held-at-lviv-university/> (date of access 08.11.2025).
6. Maksimov S. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Теорія та практика перекладацького аналізу тексту для студентів факультету перекладачів. Ленвіт, 2010. – 175 с.

THE CONCEPT OF PUBLIC INTEREST

Kriuchka Oleh Yuriiiovych

A fourth-year student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

There are many scientific approaches to defining this issue, and within each approach, different external expressions of this concept are distinguished.

The Roman jurist Ulpian defined interest as that which is secured by norms of law. He noted that norms of private law protect the interests of individuals (private interests), while norms of public law protect the interests of the state and society (public interests).

One of the earliest definitions of public interest in states that suffered from the totalitarian model of the Soviet Union was given by Yu.O. Tikhomirov: "Public interest is an interest of a social community, recognized by the state and secured by law, the satisfaction of which is a guarantee of its existence and development." [1; i.r.]

The primary link to ensuring development and existence is also confirmed by the material "How to Define Public Interest?" from Saint Paul University [2; i.r], which is worth examining to confirm that public interest is independent of the legal system. Furthermore, this source dismisses the factor of societal satisfaction with the methods chosen to protect its public interest. It is noted that a course of action may be chosen that the majority of society opposes.

Researcher O.P. Khamkhodera notes the following: "From this point of view [from the perspective of studying the nature of public interest], the most appropriate seems to be the 'internal factor' theory, which views interest as a combination of objective and subjective elements." [3; p.29]

The above should be understood as distinguishing three stages of the formation and realization of interest: objective origin — subjective element — objective expression. The objective origin is the existence of a certain need, regarding the satisfaction of which a subject may develop an interest. The subjective element is the subject's psychological awareness of the need and the selective formation of goals to satisfy this need. It is at this stage that the formation of interest in the subject is completed. The third stage is recognized as the realization of the interest, or its objective expression, which consists of the subject taking specific actions to satisfy the need. [4. p.63]

The foregoing provides a comprehensive understanding of the nature of public interest, taking into account both objective and subjective aspects. The

three stages of interest formation and realization—objective emergence, subjective awareness, and objective expression—highlight the process, allowing for a better understanding of the connection between needs and their satisfaction in a social context.

In my opinion, the social nature of this term, and more importantly, this category, is crucial in the absence of a legislatively fixed definition or a determination of its main features or elements.

Regarding the classification of public interest, there is currently a systematization of public interest into three varieties: state, territorial, and societal. This classification is based on the distinction between the subjects who are the bearers of these interests. The term "territorial interest" refers to the convictions of a territorial community on matters of importance at the level of a specific territory. It is important to note that territorial interest is considered at two levels: regional and local. Societal interest is defined as the interest of society or its representative, related to ensuring its well-being, stability, security, and advancement. [5; p. 37]

The latter definition is the most important in the context of this work, as civil society as a whole is not capable of directly managing administrative or political processes; it carries out this activity through elected bodies or specific positions.

Therefore, the public interest, formed and existing at the societal level, must be formulated and conveyed to the person who will perform representative functions. Only by clearly defining the boundaries of the public interest can civil society achieve the fulfillment of its functions and the satisfaction of its needs through the activities of the chosen person.

In summary, it can be noted that the source of interest is need. Therefore, for needs to be satisfied by an authorized person, a clear delineation and communication of the public interest to them is required, which in turn is the task of civil society. Public interest stems from the needs for society's existence and development, and the methods for its satisfaction correlate very weakly, or almost not at all, with culture, legal, or other traditions.

References:

1. Venedyktova I. V. "The category of legally protected interest in the civil law of Ukraine"
2. How to Define Public Interest / https://ustpaul.ca/upload-files/EthicsCenter/activities-How_to_Define_Public_Interest.pdf
3. Khamkhodera O.P. "Subjective public interest: theory and applied perspectives."
4. Chepis O.I. "Objective and subjective in the 'interest' category"
5. Halai M.M., Kosyak I.V. "Public interest in administrative law" / ECONOMY. FINANCE. LAW. 2021. No. 5/1

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ НЕЛЕТАЛЬНИХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАСОБІВ ПІД ЧАС МАСОВИХ ЗАВОРУШЕНЬ

Атаманюк Євгеній Романович

курсант 3 курсу, факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції НПУ

Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Єрмаков Віталій Іванович

курсант 3 курсу, факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції НПУ

Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Євгеній Бардін

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
підполковник поліції

Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Аналіз тактики дій поліцейських та спецпідрозділів в умовах масових заворушень свідчить, що сучасні підходи до забезпечення громадського порядку потребують не лише фізичної сили, а й високого рівня організації, професійної підготовки та використання сучасних технологій. Використання нелетальних засобів — таких як шумові, світлошумові, димові гранати, гумові кулі, водомети, а також засоби індивідуального захисту — дозволяє правоохоронцям ефективно впливати на агресивно налаштовані групи без завдання тяжких ушкоджень. Це сприяє мінімізації людських втрат, забезпеченню безпеки цивільного населення та дотриманню міжнародних стандартів у сфері прав людини.

Тактична ефективність дій поліції під час масових заворушень безпосередньо залежить від рівня координації, планування та взаємодії між підрозділами. Важливою складовою є попередня підготовка: проведення спільних тренувань, розробка алгоритмів дій, створення чіткої системи командування та зв'язку. Ключовими елементами вдосконаленої тактики є: зонування території (розподіл на гарячу, буферну та безпечну зони); застосування принципу пропорційності при використанні сили; оперативне інформування учасників подій і медичне

забезпечення; постійна відеофіксація для документування правомірності дій правоохоронців.

Водночас проблемним залишається питання належного нормативно-правового врегулювання застосування нелетальних засобів та контролю за їх використанням. Недостатня підготовка особового складу, відсутність єдиних тактичних стандартів і систематичного аналізу помилок ускладнюють ефективне реагування на заворушення. Необхідним є впровадження сучасних тренінгових програм, що включають моделювання кризових ситуацій, психологічну підготовку та практику деескалаційних комунікацій.

Використання нелетальних засобів під час масових заворушень є важливим напрямом розвитку поліцейської тактики, що дозволяє знизити рівень насильства та уникнути жертв. Ефективність таких дій залежить від професійної підготовки, злагодженості дій та дотримання принципів законності, пропорційності та гуманності. Потребує вдосконалення нормативно-правова база щодо використання спеціальних засобів і підвищення стандартів навчання поліцейських.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII.
2. Наказ МВС України № 440 від 28.07.2017 «Про затвердження Інструкції про порядок застосування спеціальних засобів під час охорони громадського порядку».
3. Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (1984).
4. Європейський кодекс поліцейської етики (Recommendation Rec(2001)10).
5. Біленчук П.Д., Кулик О.Г. Тактика дій правоохоронців під час масових заворушень: сучасні підходи. К.: НАВС, 2020.
6. Романенко В.В. Застосування нелетальних засобів у діяльності поліції: проблеми та перспективи. // Вісник ДДУВС. 2022. №2. С. 56–61.
7. Покайчук, В. Я., Поливанюк, В. Д., Миронюк, С. А., Мислива, О. О., Никифорова, О. А., Бардін, Є. В., ... & Фурса, В. В. Довідник (словник термінів) з тактичної підготовки. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2021. 100 с.; іл.

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ РИЗИКИ

Загорін Іван Андрійович

здобувач 4 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
ОНУ ім. І.І. Мечникова, Україна

Голоденко Ірина Олександрівна

старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
ОНУ ім. І.І. Мечникова, Україна

Спрощення процесів завжди було однією з ключових цілей людства. Історія демонструє численні періоди створення винаходів та інновацій, які тим чи іншим чином сприяли оптимізації й підвищенню ефективності діяльності у різних сферах. XXI століття стало етапом стрімкого розвитку штучного інтелекту (ШІ), який останнім часом проникає майже в усі аспекти життя. Освіта, програмування, проєктний менеджмент — спеціалісти цих та багатьох інших напрямів активно адаптують і застосовують штучний інтелект для полегшення роботи та підвищення її результативності. Юриспруденція не стала винятком: ШІ вже сьогодні сприяє розв'язанню та структуризації значної кількості завдань у правовій сфері.

Актуальність досліджуваної теми не викликає сумнівів, оскільки впровадження штучного інтелекту є невідворотним етапом розвитку правової системи. Питання лише у тому, чи зможе людство застосовувати штучний інтелект як корисний інструмент, або це стане новим шкідливим явищем, і створить нові виклики для діяльності правників. Саме цю проблему ми і досліджуємо в цій роботі, де розглянемо деякі перспективні способи використання штучного інтелекту в підготовчому провадженні та на етапі судового розгляду у цивільному процесі, а також їх потенційні ризики.

Слід зазначити, що вже надано багато визначень поняття штучного інтелекту. Так, Р. О. Кабальський пропонує наступне визначення: «...Штучний інтелект – це галузь комп'ютерних знань, що вивчає та розробляє алгоритми для заміни людських зусиль при виконанні аналітичних завдань, зокрема шляхом розпізнавання мовлення,

прийняття рішень, перекладу текстів, аналізу даних, навчання на основі досвіду і т.д.». [1, с.117]

Визначення поняття «штучний інтелект» також закріплено в Розпорядженні Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 року № 1556-р «Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні»[2]. У документі ШІ трактується як організована система інформаційних технологій, що забезпечує виконання складних комплексних завдань завдяки застосуванню наукових методів і алгоритмів обробки даних. Такі системи здатні створювати й використовувати власні бази знань, моделі ухвалення рішень та алгоритми роботи з інформацією, визначаючи оптимальні способи досягнення поставлених цілей.

Виходячи з вищезазначеного та особистої практики застосування інструментів ШІ пропонуємо більш вузьконаправлене визначення: Штучний інтелект у юридичному контексті — це комплекс алгоритмів і програмних систем, здатних аналізувати правові норми, судову практику та інші юридично значимі дані з метою підтримки прийняття рішень, автоматизації процесів та підвищення ефективності правозастосовної діяльності.

Слід підкреслити, що штучний інтелект не розглядається як основний інструмент ухвалення судових рішень. За відсутності належного нормативного регулювання він може виконувати роль перспективного допоміжного засобу для автоматизації рутинних процесів, що дозволяє юристам зосереджуватися на ключових аспектах справи. До таких завдань належать опрацювання значних масивів інформації, підготовка та систематизація документів, а також автоматичне заповнення процесуальних форм, зокрема під час реєстрації матеріалів, поданих учасниками справи.

Розділяємо наступну позицію вищезгаданого Р. О. Кабальського, що «Використання ШІ сприяє зменшенню завантаженості судів, дозволяючи громадянам дистанційно подавати документи, відстежувати хід справи та отримувати доступ до необхідної інформації в інтерактивному режимі, як приклад застосування штучного інтелекту є використання підсистема «Електронний суд», який містить деякі автоматизовані елементи.» [1, с.117]

Однією з перспективних функцій штучного інтелекту в межах цивільного процесуального права є лінгвістична. Завдяки розвитку

сучасних алгоритмів машинного навчання, штучний інтелект здатний здійснювати високоточний переклад та семантичну адаптацію процесуальних документів іноземними мовами, що має суттєве значення у справах із міжнародним елементом. Така функція забезпечує дотримання процесуальних гарантій учасників справи, зокрема їхнього права на ознайомлення зі змістом судових актів та документів, а також сприяє підвищенню ефективності судового провадження. Крім того, використання лінгвістичних можливостей штучного інтелекту сприяє уніфікації та гармонізації цивільного судочинства в міжнародному правовому просторі, що відповідає сучасним тенденціям цифровізації правосуддя.

Відповідно до Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні (розпорядження КМУ від 02.12.2020 № 1556-р), реалізація якої передбачена до 2030 року, застосування ШІ має сприяти удосконаленню системи правосуддя, зокрема через автоматизацію розгляду нескладних справ за згодою сторін.[2]

Попри позитивну мету цього підходу, він містить низку проблемних аспектів, пов'язаних із ризиком дискримінації. Незалежно від складності спору, кожна особа має невід'ємне право на справедливий суд. Навіть за умов високого технічного рівня розвитку ШІ у сторін процесу може виникати відчуття «штучності» рішення, що ставить під сумнів сприйняття правосуддя як справедливого. Тому автоматизований розгляд не може бути запроваджений у формі обов'язкової процедури, а має залишатися виключно факультативним інструментом.

В свою чергу пропонуємо інтегрувати штучний інтелект у інші способи вирішення цивільних справ, зокрема в медіацію. Медіація – позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів.[3]

Використання штучного інтелекту у медіації може забезпечити низку переваг у порівнянні із судовим розглядом, серед яких:

- Прискорення процесу – ШІ може швидко аналізувати документи та пропонувати можливі компромісні рішення, скорочуючи час переговорів.
- Зменшення витрат – завдяки автоматизації підготовки матеріалів і аналізу позицій сторін знижується потреба у тривалому залученні юристів і експертів.

- Об'єктивний аналіз – ШІ здатний нейтрально оцінювати аргументи сторін, виявляти ключові ризики та прогнозувати ймовірні результати різних сценаріїв угод.

- Підтримка персоналізованих рішень – алгоритми можуть пропонувати рішення, адаптовані до конкретних потреб і інтересів кожної сторони.

- Підвищення доступності послуг – завдяки цифровим платформам медіація стає доступнішою для широкого кола осіб, включно з тими, хто знаходиться у віддалених регіонах.

У висновку хочемо зазначити, що штучний інтелект є ефективним додатковим інструментом для упорядкування та структуризації роботи, а також для виконання монотонних завдань, що займають багато часу. Він може допомогти розглянути позиції та точки зору у цивільному процесі з урахуванням специфіки учасників (релігія, гендер, вік тощо). Проте через відсутність офіційного нормативного регулювання та недостатню точність роботи ШІ не можна використовувати на державному рівні як ключовий засіб прийняття рішень. Натомість пропонується впроваджувати його у менш популярні, але ефективні способи вирішення цивільно-правових спорів, наприклад, у медіації. Такий підхід дозволить виявити всі прогалини та більш плавно інтегрувати інструменти ШІ у судовий процес. І навіть за умови вдосконалення роботи ШІ та створення нормативної бази, остаточне рішення у справі має ухвалювати людина.

Список використаних джерел:

1. Кабальський Р.О. Штучний інтелект у цивільному процесі: сучасний стан та перспективи розвитку. *Law and State. Scientific Journal*. 2024. №11. С. 26. URL: http://lsej.org.ua/11_2024/26.pdf
2. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 груд. 2020 р. № 1556-р // *Офіційний вісник України*. — 2020. — № 99. — Ст. 3212. — [Електронний ресурс]. — URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1556-2020-p>
3. Закон України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 р. № 1875-IX, ст. 1 (п. 4) — визначення «медіація» // *Відомості Верховної Ради України*, 2022, № 7, ст. 51.

ВІДМЕЖУВАННЯ КРАДІЖКИ ВІД СУМІЖНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

Новаковський Максим Іванович

студент 3 курсу, юридичного факультету

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

У сучасному правовому полі питання відмежування різних кримінальних правопорушень проти власності набуває все більшої значущості. Зокрема, коли йдеться про склади кримінальних правопорушень, таких як стаття 185 КК України - крадіжка, а також суміжні правопорушення - грабіж, розбій, шахрайство, розтрата тощо - виникає низка проблемних ситуацій. По-перше, недостатньо чітко визначені ознаки, що відрізняють крадіжку від інших кримінальних правопорушень, створюють ризики неправильної кваліфікації. По-друге, практика судових органів демонструє неоднаковий підхід та різні тлумачення, що загрожує правовій визначеності й справедливості. Таким чином, актуальність теми полягає в тому, що коректне відмежування складів кримінальних правопорушень проти власності є необхідною умовою для забезпечення правової безпеки, однакового застосування кримінального закону і належного правового реагування на факти майнових посягань.

Перш за все, важливо звернути увагу на визначення складу крадіжки за ст. 185 КК України - «таємне викрадення чужого майна». Як зауважують теоретики, крадіжка є кримінальним правопорушенням з матеріальним складом, тобто закінчена вона тоді, коли винна особа отримала реальну можливість розпоряджатися майном. У абзаці 3 пункту 4 постанови Пленуму ВСУ “Про судову практику у справах про кримінальні правопорушення проти власності” від 06.11.2009 р. № 10 також міститься положення, що діяння, розпочаті як крадіжка, але виявлені потерпілим і продовжені винною особою з метою заволодіння майном, повинні кваліфікуватися як грабіж, а в разі застосування насильства чи висловлювання погрози його застосування - залежно від характеру насильства чи погрози - як грабіж чи розбій [1].

По-друге, судова практика підтверджує: у справі №520/16742/16-к Касаційним кримінальним судом встановлено, що крадіжка визнається

закінченим кримінальним правопорушенням з моменту, коли винна особа мала реальну можливість розпорядитися викраденим майном. Додатково, у постанові ВС від 09.01.2019 р. зазначено, що дії, які починались як крадіжка, але після виявлення потерпілим чи іншими особами продовжувались відкрито, слід кваліфікувати як грабіж [3]. Такий підхід важливий для забезпечення різниці між таємним і відкритим викраденням майна, що є ключовим у відмежуванні крадіжки від грабежу.

По-третє, відмежування крадіжки від шахрайства також є значущим. У справі, де особа використала обман чи зловживання довірою для доступу до чужого майна, суд повинен визнати, що це не крадіжка, оскільки не було таємного викрадення, а дія відбувалася шляхом введення потерпілої особи в оману чи шляхом зловживання становищем на ґрунті особистих стосунків, тобто це шахрайство. Автори досліджень підкреслюють, що ознака “обман чи зловживання довірою” є характерною для шахрайства, а не для крадіжки [4]. Тобто, має значення не лише спосіб доступу до майна, але й воля особи, чи вона отримала майно та чи діялося таємно.

Таким чином, ключовими факторами для відмежування крадіжки від інших майнових кримінальних правопорушень: спосіб заволодіння майном (таємно чи відкрито), застосування насильства чи погрози, наявність обману або зловживання довірою, а також сам момент закінчення кримінального правопорушення реальна можливість розпоряджатися майном). Судова практика і наукові коментарі демонструють, що недотримання цих ознак призводить до помилкової кваліфікації і, як наслідок, до порушення принципу рівності перед законом.

Отже, результати даного дослідження показують, що правильне відмежування крадіжки від суміжних кримінальних правопорушень проти власності - це не лише теоретичне завдання, але й практична необхідність. З огляду на аналіз законодавства, наукових праць та судової практики, можна зробити висновок: лише чітке встановлення таких ознак, як таємність викрадення, спосіб доступу до майна, наявність чи відсутність обману, а також момент закінчення процесу заволодіння, забезпечує коректну кваліфікацію. Якщо ці критерії не витримуються, це створює умови для неправомірного застосування кримінального закону, а отже - для юридичної невизначеності і несправедливості.

Список використаних джерел:

1. Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про судову практику у справах про злочини проти власності” від 06.11.2009 р. № 10 // Відомості Верховної Ради України. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text> (дата звернення: 06.11.2025 р.)
2. Постанова Касаційного кримінального суду від 27.08.2019 р. по справі № 520/16742/16-к// *Zakon online* [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/84006006> (дата звернення: 06.11.2025 р.)
3. Постанова Касаційного кримінального суду від 15.11.2018 р. по справі №335/1893/16-к// *Єдиний державний реєстр судових рішень* [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78011394> (дата звернення: 06.11.2025)
4. Дудоров О. О. Проблема єдності судової практики у справах про шахрайство. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*, (3), 2018 р., ст. 80-97.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОВЖИВАННЯ МОНОПОЛЬНИМ СТАНОВИЩЕМ У ГОСПОДАРЬКОМУ ПРАВІ: ЗАРУБІЖНИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

Бабакова Катерина Віталіївна

Студентка 4 курсу, 1 групи, економіко-правового факультету
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Україна

Науковий керівник: Добровольська Н. В.

канд.юрид.наук, доцент кафедри адміністративного та господарського права
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Україна

Зловживання монопольним становищем є однією з ключових форм порушення конкуренції, що призводить до обмеження конкурентних сил, погіршення становища споживачів та інших учасників ринку. У сучасному господарському праві проводиться активна практика регулювання таких дій як на національному рівні, так і на міжнародному. У цій статті здійснено аналіз основних підходів до відповідальності за зловживання монопольним становищем, зокрема в межах Договору про функціонування Європейського Союзу (Treaty on the Functioning of the European Union, далі – TFEU) та законодавства України, а також розглянуто практику правозастосування.

Відповідно до статті 13 Закону України «Про захист економічної конкуренції» зловживанням монопольним (домінуючим) становищем на ринку є дії чи бездіяльність суб'єкта господарювання, який займає монопольне (домінуюче) становище на ринку, що призвели або можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції, або ущемлення інтересів інших суб'єктів господарювання чи споживачів, які були б неможливими за умов існування значної конкуренції на ринку [1].

Слід зазначити, що у законодавстві ЄС, зокрема через застосування статті 102 TFEU, встановлено, що сам факт домінантного становища не є порушенням – порушенням є зловживання таким становищем. Таке зловживання може, зокрема, полягати у:

(а) прямому чи опосередкованому нав'язуванні несправедливих цін купівлі або продажу чи інших несправедливих умов торгівлі;

(b) обмеженні виробництва, ринків чи технічного розвитку на шкоду споживачам;

(с) застосуванні неоднакових умов до еквівалентних операцій з іншими сторонами торгівлі, що ставить їх у не вигідне конкурентне становище;

(d) обумовленні укладання договорів прийняттям іншими сторонами додаткових зобов'язань, які за своїм характером або згідно з комерційним звичаєм не мають зв'язку з предметом таких договорів [2].

Європейська Комісія (далі – Комісія) виконує роль “антимонопольного регулятора” для всього ЄС, подібно до того, як Антимонопольний комітет України (далі – АМКУ) виконує цю функцію в Україні.

Слід зазначити, що навіть якщо поведінка визнається зловживанням та обмеженням конкуренції, компанія завжди може спробувати довести, що її поведінка є об'єктивно виправданою. Домінуюча компанія несе тягар доказування обґрунтування об'єктивного обґрунтування. Так, у параграфі 138 «Intel Corp. v European Commission» уточнюється: якщо підприємство подає докази, що його поведінка не здатна обмежувати конкуренцію, Комісія має оцінити всі обставини. Відповідно до параграфу 139 Комісія зобов'язана не лише проаналізувати, по-перше, ступінь домінуючого становища підприємства на відповідному ринку, та, по-друге, частку ринку, охоплену оскаржуваною практикою, а також умови та домовленості щодо надання відповідних знижок, їх тривалість та розмір; вона також зобов'язана оцінити можливе існування стратегії, спрямованої на виключення з ринку конкурентів, які є принаймні такими ж ефективними, як і домінуюче підприємство [3].

Водночас спостерігаються істотні розбіжності у підходах. Європейське право базується на ефект-орієнтованій моделі: аналіз зосереджується не лише на формальних ознаках поведінки, а й на її реальному впливі на структуру ринку та добробут споживачів. Такий підхід закріплено, зокрема, у п. 6 Guidance on the Commission's Enforcement Priorities in Applying Article 82 of the EC Treaty to Abusive Exclusionary Conduct by Dominant Undertakings (2009), де підкреслюється, що основна мета контролю за зловживанням – захист ефективної конкуренції, а не окремих конкурентів [4].

Українська система натомість залишається переважно нормативно-орієнтованою, тобто значну роль відіграють формальні критерії (зокрема, частка ринку, кількість конкурентів, перелік типових зловживань), передбачені Законом України «Про захист економічної

конкуренції». Водночас спостерігається поступова адаптація до стандартів ЄС у межах імплементації Угоди про асоціацію.

В ЄС домінуючим інструментом впливу є високі штрафи (часто у розмірі до 10% річного обороту компанії), а також структурні або поведінкові засоби відновлення конкуренції [5]. В Україні практично застосовуються переважно адміністративні санкції, тоді як структурні заходи – виняткові. Практика Антимонопольного комітету України залишається обмеженою за кількістю масштабних справ.

Підсумовуючи, можна зазначити, що ефективна протидія зловживанню домінантним становищем потребує не лише чіткого нормативного регулювання, але й розвиненої правозастосовчої культури: своєчасних розслідувань, належної оцінки економічних доказів, застосування санкцій, пропорційних до шкоди конкуренції. Українське законодавство має поступово запроваджувати гнучкіші підходи ЄС, особливо у сфері цифрових ринків, де нові форми зловживань (такі як self-preferencing чи використання алгоритмів для дискримінації конкурентів) вимагають комплексного аналізу ефектів, а не лише формальної кваліфікації.

Список використаних джерел:

1. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 р. 2210-III: станом на 16 травня 2024 р. URL: [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14/ed20240516#Text>] (дата звернення: 25.10.2025);
2. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union – Part Three: Union policies and internal actions – Title VII: Common rules on competition, taxation and approximation of laws – Chapter 1: Rules on competition — Section 1: Rules applying to undertakings – Article 102 URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A12008E102>] (дата звернення: 25.10.2025);
3. Court of Justice of the European Union. Case C-413/14 P – Intel Corp. v. European Commission: Judgment of 6 September 2017 URL: [<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62014CJ0413>] (дата звернення: 25.10.2025);
4. Communication from the Commission — Guidance on the Commission's Enforcement Priorities in Applying Article 82 of the EC Treaty to Abusive Exclusionary Conduct by Dominant Undertakings. – *Official Journal of the European Union*, C 45, 24.02.2009. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=oj%3AJOC_2009_045_R_0007_01&utm_source=chatgpt.com] (дата звернення: 25.10.2025);
5. Guidelines on the Method of Setting Fines Imposed Pursuant to Article 23(2)(a) of Regulation No 1/2003. – *Official Journal of the European Union*, C 210, 1.09.2006. URL: [<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52006XC0901%2801%29>] (дата звернення: 25.10.2025).

ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Шалова Інна Олександрівна

ORCID ID: 0009-0007-2033-6707

викладач кафедри юридичних дисциплін

*Сумська філія Харківського національного
університету внутрішніх справ, Суми, Україна*

Забезпечення права потерпілого на компенсацію моральної шкоди виступає важливим елементом реалізації принципу справедливості та відновлення порушених прав людини. Попри те, що механізм відшкодування моральної шкоди функціонує, він усе ще залишається недостатньо врегульованим. Існують численні проблеми, пов'язані з визначенням розміру моральної шкоди, порядком її відшкодування та ефективності механізмів захисту прав потерпілих. Необхідність удосконалення правового регулювання цієї сфери зумовлює потребу у аналізі норм кримінального та цивільного законодавства, а також практики їх застосування судами.

Питання становлення інституту моральної шкоди має тривалу історію свого становлення та розвитку. Вперше поняття моральної шкоди було введено Законом України «Про внесені змін і доповнень до положень законодавчих актів України, що стосуються захисту честі, гідності та ділової репутації громадян і організацій» від 6 травня 1993 року, яким до Цивільного кодексу УРСР 1963 року було внесено зміни до статті 7 та доповнено його статтею 440. Подальший розвиток інституту компенсації моральної шкоди знайшов відображення у Правилах про відшкодування власником підприємства шкоди, завданої працівнику ушкодженням здоров'я при виконанні трудових обов'язків від 23 червня 1993 року, а також у Постанові «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» від 1 грудня 1994 року. Подібні положення були закріплені й у Законі України «Про оплату праці» від 24 березня 1995 року, а остаточне конституційне закріплення права особи на відшкодування моральної та матеріальної шкоди відбулося з прийняттям Конституції України. Таким чином, нормативні акти заклали

підґрунтя для формування національного механізму відшкодування моральної шкоди, що сприяло розвитку відповідних положень у кримінальному процесуальному законодавстві, де поступово було конкретизовано порядок та підстави компенсації моральної шкоди.

Моральна шкода - це шкода, яка виникає у особи внаслідок душевних або фізичних страждань, які були завдані діями чи бездіяльністю сторонніх осіб. Про це зазначено в главі 3 "Захист цивільних прав та інтересів" Цивільного кодексу України. Згідно зі статтею 23 ЦКУ, моральна шкода може полягати у:

- у приниженні честі та гідності фізичної особи;
- у душевних стражданнях, які вона зазнала, внаслідок знищення чи пошкодження її майна, або, внаслідок протиправної поведінки щодо неї чи членів її сім'ї;
- у фізичному болю, якого вона зазнала, внаслідок каліцтва чи іншим пошкодженням її здоров'я [1].

На відміну від матеріальної шкоди, моральна шкода має немайновий характер. Її відшкодування у грошовому еквіваленті спрямоване не на відновлення майнового становища потерпілого, а на досягнення справедливості та компенсацію моральних і психічних страждань, яких він зазнав.

У контексті кримінального провадження моральна шкода виступає наслідком злочину, спрямованого на порушення або обмеження немайнових прав потерпілого - його честі, гідності, ділової репутації, психоемоційного стану. Саме тому питання її відшкодування є невід'ємною складовою забезпечення справедливості та захисту прав людини у кримінальному процесі.

Відповідно до статті 128 Кримінального процесуального кодексу, «особа, якій було завдано майнової або моральної шкоди кримінальним правопорушенням чи іншим суспільно небезпечним діянням, має право до початку судового розгляду або під час кримінального провадження подати цивільний позов до особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за завдану шкоду». Крім того, згідно зі статтею 129 КПК, питання про відшкодування моральної шкоди вирішується судом під час ухвалення вироку. Водночас, перед прийняттям рішення суд зобов'язаний встановити наявність певних юридичних фактів, зокрема:

- сам факт завдання моральної шкоди;

- причинно-наслідковий зв'язок між злочином і заподіяною шкодою;

- наявність вини у особи, яка безпосередньо заподіяла шкоду [2].

Попри те, що Постанова Пленуму Верховного Суду України № 4 від 31 березня 1995 року «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» є одним із ключових та історично важливих нормативних актів, який відіграв значну роль у формуванні практики компенсації моральної шкоди, сьогодні її положення дедалі частіше піддаються критиці. Це зумовлено їх застарілістю, невідповідністю сучасним реаліям правозастосування та відсутністю чітких критеріїв оцінювання розміру моральної шкоди [3]. Унаслідок цього суди, керуючись такими узагальненими категоріями, як «обсяг страждань» чи «їх характер», іноді ухвалюють суперечливі або нерівномірні рішення у схожих справах.

Серед актуальних проблем у сфері відшкодування моральної шкоди можна виділити низку важливих аспектів, що суттєво впливають на ефективність реалізації цього права в Україні. Оцінка моральних страждань має суб'єктивний характер, оскільки законодавство не встановлює чітких об'єктивних показників, за якими можна виміряти інтенсивність душевних або фізичних переживань потерпілого. Недостатня конкретизація у законодавстві критеріїв встановлення моральної шкоди ускладнює доказування факту її наявності та обсягу. Це створює прогалини у правозастосуванні й нерідко зумовлює неоднаковість судових рішень. Крім того, тривалість судових процесів та складність доведення самого факту моральних страждань негативно позначаються на захисті прав потерпілих, які часто відмовляються від вимог через складність процедури. Ще однією суттєвою проблемою є обмежене застосування практики Європейського суду з прав людини, яка містить чіткі стандарти оцінки немайнової шкоди. Впровадження цих підходів у національну судову практику могло б забезпечити більшу послідовність, справедливість та передбачуваність судових рішень.

Висновок. Таким чином, питання відшкодування моральної шкоди у кримінальному провадженні залишається складним і багатоаспектним. Попри наявність нормативного підґрунтя, механізм реалізації цього права потребує подальшого вдосконалення, зокрема — уніфікації судової практики, чіткого визначення критеріїв оцінки шкоди та розміру компенсації. Забезпечення справедливого й обґрунтованого

відшкодування моральної шкоди є важливим кроком на шляху до утвердження принципів верховенства права та захисту прав людини.

Список використаних джерел:

1. 1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 5 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 20.10.2025).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI: станом на 1 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 20.10.2025).
3. Постанова Пленуму ВСУ № 4 від 31.03.1995 "Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди" URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95#Text> (дата звернення: 25.10.2025).

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЇ, ОТРИМАНОЇ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

Лобода Глеб Романович

здобувач вищої освіти, 3 курсу,
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Національної поліції України
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Телійчук Віталій Григорович

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, доцент
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Національної поліції України
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

У системі сучасного кримінального процесу негласні слідчі (розшукові) дії посідають особливе місце як один із найефективніших інструментів у боротьбі з організованою злочинністю, корупцією та іншими тяжкими злочинами. Ці заходи, що проводяться без відома особи та зазвичай із залученням спеціальної техніки, дозволяють отримувати інформацію, яку іншими способами здобути неможливо. Однак, попри їхню високу ефективність, використання відомостей, отриманих під час негласних слідчих (розшукових) дій, породжує низку проблемних аспектів, що стосуються їхньої допустимості, належності та процесуального значення. Ці проблеми мають вирішальне значення для забезпечення законності досудового розслідування та дотримання прав людини, оскільки необґрунтоване чи некоректне використання таких даних може призвести до порушення принципів кримінального процесу.

Сучасний стан діяльності правоохоронних органів свідчить що у зв'язку із зростанням організованої злочинності, оперативні та слідчі підрозділи правоохоронних органів зустрічаються зі значними викликами під час виявлення та досудового розслідування кримінальних правопорушень, що обґрунтовує необхідність застосування адекватних заходів, зокрема негласних слідчих (розшукових) дій (НС(Р)Д). НС(Р)Д спрямовані на забезпечення ефективного розслідування складних і

небезпечних кримінальних правопорушень, зокрема корупційних та організованих злочинів, а також на отримання доказів, що можуть бути недоступними через відкриті методи розслідування. Застосування таких заходів, хоча і є необхідним, піднімає низку етичних, правових та правозахисних питань [1].

В умовах зростання організованої злочинності, яка використовує складні схеми та методи, традиційні методи розслідування часто виявляються неефективними. Тому негласні слідчі (розшукові) дії стають необхідним і адекватним інструментом для виявлення та документування таких злочинів. Це дозволяє правоохоронним органам проникати в приховані злочинні структури. Негласні слідчі (розшукові) дії дозволяють отримувати докази, які неможливо здобути іншим шляхом. Це стосується, наприклад, записів телефонних розмов, прихованого відеоспостереження, інформації з комп'ютерних мереж тощо. Такі докази мають вирішальне значення для доведення вини у суді. Найважливішою частиною, попри свою необхідність, негласні слідчі (розшукові) дії породжують низку етичних, правових та правозахисних питань. Це ключова проблема. Наприклад, втручання в особисте життя, таємницю листування та телефонних розмов є прямим порушенням конституційних прав. Тому їхнє застосування має бути суворо регламентоване, а докази, отримані в результаті таких дій, повинні відповідати високим стандартам допустимості та належності, щоб їх можна було використовувати в суді.

Нормативне регулювання застосування негласних слідчих дій повинно передбачати чіткі процедури санкціонування таких дій, що забезпечують правомірність їх застосування. Без наявності передбачуваних і прозорих правил можливе зловживання такими методами з боку правоохоронних органів, що, у свою чергу, може призвести до порушення конституційних прав громадян. Основною проблемою в цій сфері є відсутність чітких нормативних визначень і регулювань, які б узгоджували застосування негласних слідчих дій з принципами верховенства права. Без визначення конкретних меж використання таких методів можуть виникати ситуації, коли їх застосування може бути оскаржено через неясність правил. Необхідно посилити законодавчу базу та розробити чіткі критерії для таких дій [2].

Найважливіших проблем у сфері негласних слідчих (розшукових) дій це відсутність чіткого та прозорого нормативного регулювання.

застосування негласних слідчих (розшукових) дій має бути суворо регламентоване. Це ключова вимога для будь-якого демократичного суспільства. Оскільки негласні слідчі (розшукові) дії пов'язані з втручанням у приватне життя, їхнє проведення без чіткого і прозорого порядку санкціонування створює ризик зловживань з боку правоохоронців. Це може призвести до ситуацій, коли такі дії проводяться без достатніх підстав, що є прямим порушенням верховенства права. Нечіткість правил створює правову невизначеність. Наприклад, можуть бути відсутні чіткі критерії, за яких обставин слідчий може клопотати про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, або ж не визначені межі, в яких вони можуть проводитися. Це дозволяє суб'єктивно трактувати закон, що є небезпечним для справедливості процесу. вирішенням проблеми є посилення законодавства та розробка чітких критеріїв. Це означає, що потрібно деталізувати, в яких випадках і проти яких осіб можуть бути застосовані негласні слідчі (розшукові) дії. Це дозволить забезпечити, що такі дії будуть проводитися лише за наявності серйозних підстав, що підтверджуються об'єктивними доказами, а не суб'єктивними припущеннями слідчого.

Телічук В. Г., Світайло Д. С. та Мартиненко Г. А. вважають, що збір інформації шляхом негласних дій може порушити право на повагу до приватного життя, яке є невід'ємним компонентом прав людини. Якщо не дотримуватися чітких та передбачуваних правил санкціонування та контролю, існує ризик зловживання цими методами та порушення особистих свобод громадян. Застосування негласних слідчих дій вимагає належних гарантій проти зловживань. Важливо визначити чіткі процедури санкціонування, а також встановити ефективний контроль за використанням таких методів, щоб запобігти можливим надмірностям і порушенням прав громадян. Втручання в приватне життя та здійснення негласних слідчих дій повинні базуватися на чіткому законі, інакше вони можуть бути визнані неправомірними. Забезпечення легітимності таких дій важливо для збереження довіри громадян до правоохоронних органів та уникнення порушень законів [3].

Використання негласних слідчих (розшукових) дій попри високу ефективність у боротьбі з організованою злочинністю та корупцією, їхнє застосування створює серйозні виклики для захисту прав людини та забезпечення верховенства права. умовах, коли злочинні угруповання стають все більш організованими та використовують складні схеми для приховування своєї діяльності, традиційні методи розслідування є

недостатніми. Негласні слідчі (розшукові) дії, такі як приховане відеоспостереження чи прослуховування, дозволяють отримувати унікальні докази, які неможливо здобути іншим шляхом. Це робить їх незамінним інструментом для ефективного розслідування тяжких злочинів, але використання інформації, отриманої під час негласних слідчих (розшукових) дій, породжує низку проблем. Головна з них - це процесуальна допустимість таких доказів. Якщо негласні слідчі (розшукові) дії були проведені з порушенням встановлених процедур, отримані докази можуть бути визнані судом як недопустимі. Це означає, що, попри реальну інформацію про злочин, її не можна буде використати для доведення вини. відсутність чітких та прозорих правил щодо санкціонування та проведення негласних слідчих (розшукових) дій створює "сіру зону". Це дозволяє правоохоронним органам суб'єктивно трактувати закон, що веде до зловживань та порушень конституційного права на приватність. Невизначеність критеріїв для застосування негласних слідчих (розшукових) дій є серйозним ризиком для демократичного суспільства.

Незважаючи на життєву необхідність та високу ефективність негласних слідчих (розшукових) дій у боротьбі зі складною злочинністю, їхнє застосування в Україні стикається з серйозними правовими та етичними проблемами. Основною з них є недосконалість законодавства, яка створює ризик зловживань та порушення конституційних прав громадян. Для вирішення цієї проблеми необхідно посилити нормативне регулювання, розробити чіткі та прозорі процедури санкціонування та контролю, а також забезпечити належні гарантії проти зловживань. Тільки таким чином можна досягти балансу між ефективною протидією злочинності та неухильним дотриманням верховенства права.

Список використаних джерел:

1. Телійчук В. Г., Сорокіна Д. О. Деякі проблемні аспекти використання інформації, отриманої під час проведення негласних слідчих(розшукових) дій у досудовому розслідуванні. *Universum* №16 2025 С. 45-50
2. Копилов Е. В., Серемчук К. В. Деякі аспекти використання інформації, отриманої під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій у досудовому розслідуванні. *Матеріали XIII міжнародної науково-практичної конференції «Концептуальні шляхи розвитку науки та освіти» 2024 С. 172-174*
3. Телічук В. Г., Світайло Д. С., Мартиненко Г. А. Деякі аспекти використання інформації, отриманої під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій у досудовому розслідуванні. *Матеріали X міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання розвитку науки та освіти» 2023 С. 283-284*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ ЯК ГАРАНТІЯ ЕФЕКТИВНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Середа Дар'я Олександрівна

здобувачка 4 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
ОНУ ім. І.І. Мечникова, Україна

Голоденко Ірина Олександрівна

старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
ОНУ ім. І.І. Мечникова, Україна

Інститут забезпечення позову є ключовою гарантією реальності виконання майбутнього судового рішення та покликаний забезпечити баланс між правом позивача на ефективний судовий захист і правом відповідача на справедливий розгляд справи. Водночас практика його застосування в Україні свідчить про наявність суттєвих проблем, які знижують ефективність цього процесуального інституту.

Метою дослідження є виявлення та критичний аналіз проблем правозастосування інституту забезпечення позову в Україні, оцінка відповідності національних норм європейським стандартам судового захисту та визначення науково обґрунтованих напрямів удосконалення правового регулювання з урахуванням європейського досвіду.

Відповідно до статей 149–150 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК), забезпечення позову є засобом запобігання утрудненню або неможливості виконання рішення суду. Його сутність полягає у вжитті тимчасових заходів, спрямованих на збереження існуючого стану правовідносин до ухвалення рішення по суті спору [1, ст. 149-150].

Аналіз чинного правового регулювання та судової практики дозволяє виокремити ключові системні недоліки, які перешкоджають реалізації гарантійної функції забезпечення позову.

ЦПК України визначає лише загальні види заходів забезпечення, проте закон не містить чітких критеріїв пропорційності, необхідності та співмірності застосовуваних заходів. Це створює можливість для непослідовного застосування судами норм права та породжує ризик ухвалення протилежних рішень за схожих фактичних обставин. Ми

вважаємо, що така законодавча прогалина порушує принцип правової визначеності.

Сучасна практика часто свідчить про формалізований підхід судів до розгляду заяв. Як зазначає М. І. Штефан, забезпечення позову виступає ключовим елементом ефективного судового захисту, але його потенціал не використовується [2, с. 85]. Подібної позиції дотримується й Л. Л. Фесенко, яка наголошує, що суди нерідко відмовляють у задоволенні заяв, посилаючись на відсутність достатніх доказів ризику невиконання рішення, що суперечить самій превентивній меті цього інституту [3, с. 214]. Фактично, на позивача перекладається надмірний тягар доведення, що є звуженням доступу до правосуддя.

Шляхи вдосконалення національного законодавства повинні ґрунтуватися на інтеграції стандартів, встановлених у статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практиці ЄСПЛ.

Європейський суд з прав людини визначив, що тимчасові заходи повинні забезпечувати реальний і практичний захист прав сторін, а не формальний. У справі *Micallef v. Malta* (2009 р.) ЄСПЛ чітко встановив, що при застосуванні забезпечувальних заходів суд зобов'язаний зважувати інтереси сторін та оцінювати, чи є обраний захід пропорційним цілям, що переслідуються [4]. У судовій ухвалі має бути надана мотивована оцінка щодо такого балансу. Ми вважаємо, що законодавча імплементація цього принципу є необхідною для приведення української практики у відповідність до європейських вимог.

У багатьох державах Європейського Союзу (зокрема в Німеччині, Польщі, Франції) суди мають можливість застосовувати забезпечення позову без попереднього повідомлення відповідача, якщо існує реальний ризик втрати ефективності судового захисту (наприклад, швидке відчуження майна). Подібний механізм передбачений і в Цивільному процесуальному кодексі України, який дозволяє суду вживати заходів забезпечення позову без виклику сторін, коли зволікання може унеможливити виконання рішення або істотно ускладнити захист прав позивача. Водночас на практиці його застосування нерідко ускладнюється надмірною формалізацією та обережністю судів, що негативно впливає на оперативність реагування і фактичну ефективність судового захисту.

Виходячи з проведеного аналізу, ми вважаємо, що вирішення зазначених проблем потребує системного вдосконалення законодавчого регулювання інституту забезпечення позову за такими напрямками:

1. Закріплення в ЦПК України чітких критеріїв пропорційності, необхідності та співмірності заходів забезпечення. Це дозволить уніфікувати практику судів та забезпечити правову визначеність, наслідуючи приписи європейських директив.

2. Запровадження обов'язку суду мотивовано оцінювати баланс інтересів сторін під час розгляду заяви про забезпечення. Такий підхід гарантуватиме справедливий судовий розгляд, як того вимагає ст. 6 Конвенції.

3. Розширення можливостей для оскарження ухвал про відмову у забезпеченні позову. Ефективний судовий захист передбачає можливість швидкого перегляду рішень, які обмежують права позивача.

4. Гармонізація українських норм із європейськими стандартами ефективного судового захисту, зокрема через імплементацію елементів оперативних заходів (*ex parte*) у виключних випадках.

5. Використання сучасних електронних засобів для подання та розгляду заяв про забезпечення позову, що підвищить оперативність реагування суду.

Проаналізувавши вищезазначене, можна дійти такого висновку: удосконалення інституту забезпечення позову є необхідною умовою ефективності цивільного судочинства та реалізації конституційного права на судовий захист. Українська правова система потребує чіткої імплементації європейських стандартів, що передбачають оперативність, пропорційність та забезпечення реального доступу до правосуддя.

Ми вважаємо, що саме через законодавче закріплення принципу пропорційності та запровадження механізмів, що забезпечують швидке реагування суду (наслідуючи європейський досвід), вдасться подолати формалізм та забезпечити ефективний захист прав громадян, що також сприятиме підвищенню довіри до судової влади.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 29.10.2025).
2. Штефан М. І. Цивільний процес: навч. посібник. – Київ: Юрінком Інтер, 2019. – 432 с.
3. Фесенко Л. Л. Забезпечення позову у цивільному процесі України: теоретичні та практичні аспекти // Вісник цивільного судочинства. – 2021. – № 4. – С. 210–219.
4. *Micallef v. Malta* [GC], no. 17056/06, ECHR 2009.
5. Directive 2009/22/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on injunctions for the protection of consumers' interests. – OJ L 110, 1.5.2009.
6. Гловюк І. В. Принципи цивільного процесуального права України: монографія. – Одеса: Юридична література, 2020. – 256 с.

ЗОДЧЕСТВО ЯК СКЛADOVA МІСТОБУДІВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Сергієнко Олександр Васильович

ORCID ID: 0000-0002-8023-4901

канд. юрид. наук,

доцент кафедри конституційного та адміністративного права

Національний транспортний університет, Україна

Статтею 1 Закону України «Про основи містобудування» поняття «архітектура» відсутнє у визначенні поняття «містобудування» [1], що беззаперечно не відповідає дійсності по суті, адже уже статті 2 цього Закону ми його знаходимо головних напрямів містобудівної діяльності.

Розуміючи значення слова «напрямок» як «лінія руху, або лінія розміщення кого-, чого-небудь», «шлях діяльності, розвитку кого-, чого-небудь; спрямованість якоїсь дії, явища», «спрямованість думок, інтересів» [2], розуміємо, що напрям вказує нам на ціль, але не описує як її досягати. Напрямом містобудування є «створення та підтримання повноцінного життєвого середовища», через «способи виробництва» [3], Тому архітектурна діяльність є способом досягнення мети містобудування.

Якщо під архітектурою розуміємо «мистецтво створення споруд, які формують просторове середовище для життя і діяльності людини» та «сукупність характерних ознак будівель і споруд певного історичного періоду, регіону або стилю» [4], то створення повноцінного середовища, як мета здійснення містобудівної та архітектурної діяльності, вказує на спільну мету обох понять.

«Архітектура – мистецтво проектування, спорудження, та художнього оздоблення будов», «будівельне мистецтво» [2]. Оскільки слово «архітектура» запозичено через латинізм з грецької [5], маємо питомі українські слова на позначення цього явища, зокрема «будівничий» [6], чи «зодчество – мистецтво проектувати і споруджувати будівлі, архітектура» [2].

Зодчество – це проектувати і споруджувати будівлі, а отже це складова містобудування. Вчення про містобудування – «це сфера наукової діяльності, у якій досліджуються закономірності формування і функціонування, розвитку містобудівних утворень, розробляються

принципи і критерії прийняття проектних рішень, розробляються теорії проектної діяльності» [7] і «направлена на вдосконалення проектно-практичної діяльності [7].

Проте зодчество – це і мистецтво, «здатне справляти глибокий емоційний вплив» [8].

Подібно до співвідношення понять «містобудування», «містобудівна діяльність» та «містобудівні предмети» [9] маємо співвідношення таких понять як «зодчество», «зодча діяльність» та «зодчі предмети».

Таким чином зодчество – це суспільні відносини, що виникають між учасниками зодчої діяльності щодо створення, перетворення та збереження предметів зодчества, з метою створення та забезпечення зручного та художнього середовища існування людини.

У Законі України «Про архітектурну діяльність» [10] містяться обидві складові права: матеріальне та процесуальне.

Процесуальна складова зодчества описує: творчу послідовність з пошуку рішення та його рішення; розроблення усіх видів проектів; авторський нагляд; архітектурно-будівельний контроль; науково-дослідницька робота; викладацька робота.

Матеріальна складова зодчества містить опис про: будівлі, їх комплекси, нерухомі предмети благоустрою; садово-паркові та земельно-просторові утворення; землі, краї та їх частини, зокрема і землі населених пунктів; усі види проектів, створені при здійсненні зодчої діяльності.

Художня складова зодчої діяльності перетворюється у «право інтелектуальної власності», чи у авторське право і суміжні права.

Висновки. Зодчество – це складова містобудування, тож зодче право, або право зодчого є підгалуззю містобудівного права. Метою цієї діяльності є створення повноцінного та зручного середовища існування як людині, так і навколишнього середовища. Тож у цьому розумінні зодче право – це поєднання у цілісне правил, які всебічно упорядковують питання створення повноцінного життєвого простору людини, та захисту навколишнього природного середовища.

Особливістю зодчої діяльності є його художня складова яка потребує захисту права на художній задум та охорону художньої цінності творіння.

Кодифікація як спосіб упорядкування правил у єдності романо-германського права вимагає прийняття Містобудівного кодексу, що дозволить узгодити розбіжності, та належно забезпечити містобудівну та зодчу діяльності

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про основи містобудування» від 16 листопада 1992 р. № 2849-IX. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 52. Ст. 683.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укладач Бусел В.Т. К.: Ірпінськ: ВТФ «Перун», – 2007. – С. 1736.
3. А.О. Івченко. Тлумачний словник української мови. Харків: ТОВ «Фоліо», – 2002. – С. 541.
4. Плоский В.О., Гетун Г.В., Віроцький В.Д. Архітектура будівель і споруд. Книга 3. Історія архітектури і будівництва: Підручник. – Кам'янець-Подільський: ТОВ Друкарня «Рута, 2016. – 816 с.
5. Perseus Digital Library
<https://logeion.uchicago.edu/%CF%84%CE%AD%CE%BA%CF%84%CF%89%CE%BD>
6. Словник іншомовних слів / гол.ред. О. С. Мельничук. Київ: Головна редакція УРЕ, 1977. 746 с.
7. Древаль І. В. Конспект лекцій з дисципліни «Теорія містобудування» (для студентів 6 курсу денної форми навчання, спеціальності 191 – Архітектура та містобудування, фахове спрямування «Містобудування») / І. В. Древаль ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова; – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. – 43 с.
8. Л. М. Бармашина, В. І. Васильченко, О. М. Петрушевський. Теорія архітектури: Навчальний посібник. Київ: Видавництво Національного авіаційного університету «НАУ-друк», 2010. 172 с.
9. Сергієнко О.В. Категорія містобудівна документація як складова містобудування. О.В.Сергієнко. // Науковий вісник публічного і приватного права. – № 1. – 2024. С. 169-173.
10. Закон України «Про архітектурну діяльність» від 20 травня 1999 р. № 687-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 31. Ст. 246.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕСАНКЦІОНОВАНІ ДІЇ З КОМП'ЮТЕРНОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ, ВЧИНЕНІ ОСОБОЮ, ЯКА МАЄ ПРАВО ДОСТУПУ: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ

Котовська Діана Анатоліївна

студентка 3 курсу, юридичного факультету

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Сучасне суспільство дедалі більше залежить від інформаційних технологій, що обумовлює актуальність правового захисту інформаційних ресурсів. Забезпечення інформаційної безпеки є одним із ключових завдань держави у сфері національної безпеки, оскільки будь-яке порушення стабільності функціонування електронних систем може призвести до значних матеріальних і репутаційних втрат. Особливої небезпечності набувають дії осіб, які мають легітимний доступ до комп'ютерних систем, але використовують його всупереч встановленому порядку. Такі «інсайдерські» кримінальні правопорушення є прихованими, однак часто завдають більшої шкоди, ніж зовнішні кібератаки [2, с. 176].

У ст. 362 Кримінального кодексу України (далі КК України) передбачено відповідальність за несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерів), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї [4]. Зазначена норма розміщена у Розділі XVI Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж». Це свідчить, що основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення є суспільні відносини у сфері забезпечення інформаційної безпеки та правового режиму обігу комп'ютерної інформації [3, с. 241].

На відміну від ст. 361 КК України, яка встановлює відповідальність за зовнішнє втручання в роботу комп'ютерних систем, ст. 362 КК України передбачає внутрішнє посягання, тобто використання легального доступу з протиправною метою. Предметом кримінального

правопорушення є комп'ютерна інформація, яка має певний правовий режим: службова, комерційна, персональні дані тощо [5, с. 776]. Визначальною ознакою складу кримінального правопорушення за ст. 362 КК України є спеціальний суб'єкт – осудна фізична особа, яка досягла 16-річного віку, яка має законне право доступу до інформації. Право доступу може бути надане на підставі трудових або договірних відносин, посадових інструкцій чи службових повноважень [5, с. 777]. Саме ця ознака відмежовує ст. 362 від ст. 361 КК України, де суб'єкт є загальним. Проблемним аспектом кваліфікації є визначення поняття “несанкціонованих дій”. Хоча особа має право доступу, її повноваження не є безмежними. Несанкціонованими вважаються дії, що виходять за межі наданих прав або суперечать внутрішнім правилам користування інформаційними ресурсами [1, с. 35]. Наприклад, копіювання даних для передачі третім особам або видалення файлів без належного дозволу. Відсутність чітко визначених політик безпеки чи посадових інструкцій ускладнює доведення “несанкціонованості” дій, що є однією з ключових проблем правозастосування ст. 362 КК України. У таких випадках встановити протиправність дії, вчиненої уповноваженою особою, практично неможливо.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення передбачає альтернативні дії – зміну, знищення або блокування інформації (ч. 1 ст. 362 КК України), які мають формальний склад і визнаються закінченими з моменту вчинення дії. Ч. 2 ст. 362 КК України охоплює перехоплення або копіювання інформації, якщо це призвело до її витоку [6, с. 14]. Такий склад є матеріальним, оскільки вимагає настання суспільно небезпечного наслідку – розголошення або поширення даних серед осіб, які не мають права доступу [4]. Складність кваліфікації за ч. 2 полягає у тому, що сам факт несанкціонованого копіювання конфіденційної інформації без подальшого витоку не утворює закінченого кримінального правопорушення, попри його очевидну суспільну небезпеку. Така прогалина потребує уточнення законодавчого формулювання, щоб підвищити ефективність кримінально-правового захисту інформації. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення може виражатися як у формі умислу, так і необережності. Умисна форма характерна для дій, передбачених ч. 1 ст. 362 КК України, тоді як необережність може стосуватися наслідків за ч. 2 (наприклад, витоку інформації внаслідок недбалого поводження з даними) [6, с. 14]. Це

суттєво ускладнює процес доказування вини під час досудового розслідування. Найчастіше проблеми кваліфікації виникають під час розмежування ст. 362 КК України з іншими суміжними складами – насамперед зі ст. 361 («несанкціоноване втручання») та ст. 364 («зловживання владою або службовим становищем»). Якщо дії уповноваженої особи порушують режим функціонування інформаційної системи, кваліфікація здійснюється за ст. 361 КК України. Якщо ж основна небезпека полягає у зловживанні службовим становищем із метою одержання неправомірної вигоди, застосовується ст. 364 КК України [4]. У разі ідеальної сукупності (посягання на два різні об'єкти – інформаційну безпеку та інтереси державної служби) дії можуть кваліфікуватися за обома статтями.

Таким чином, кримінальна відповідальність за несанкціоновані дії з комп'ютерною інформацією, вчинені особами з правом доступу, становить проблему кримінального права. Проблеми кваліфікації пов'язані переважно з тлумаченням поняття «несанкціонованості», конкуренцією норм та доведенням форми вини. Для підвищення ефективності правозастосування необхідне вдосконалення норм Кримінального кодексу та внутрішніх стандартів кібербезпеки, які б чітко визначали межі прав доступу й порядок користування інформацією.

Список використаних джерел:

1. Васильєв А. А., Пашнев Д. В. Особливості кваліфікації злочинів у сфері використання ЕОМ (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2013. № 5. С. 34–42.
2. Інсайтери та інсайдерська інформація: суть, загрози, діяльність та правова відповідальність / S. Shevchenko та ін. Електронне фахове наукове видання «Кібербезпека: освіта, наука, техніка». 2022. Т. 3, № 15. С. 175–185. URL: <https://doi.org/10.28925/2663-4023.2022.15.175185>.
3. Кримінальне право України. Особлива частина : навчальний посібник / О. Попович та ін. Чернівці, 2022. 319 с.
4. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 17 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n2514> (дата звернення: 03.11.2025).
5. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / В. Я. Тацій та ін. 5-те вид. Харків : Право, 2013. Т. 2. 1040 с.
6. Созанський Т. І., Бурда С. Я., Скиба А. Я. Кримінально-правова характеристика злочинів у сфері використання електро-обчислювальних машин (комп'ютерів), системи та комп'ютерні мережі і мереж електрозв'язку у схемах: посібник для підрозділів Національної поліції. Львів : Львів. Держ. ун-т внутр. справ, 2019. 20 с.

ОБМАН ЯК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ПОНЯТТЯ

Нікіфорова Владислава Вікторівна

студентка юридичного факультету

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Науковий керівник: Виговський Дмитро Леонідович

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Обман є одним із важливих понять у кримінальному праві. Його правове розуміння має значення для встановлення об'єктивної сторони кримінального правопорушення, що зумовлює вплив на кваліфікацію кримінальних правопорушень та єдність судової практики. У чинному Кримінальному кодексі України поняття обману не визначено [1]. Це зумовило труднощі щодо його розуміння в кримінальному законодавстві. Таким чином, визначення обману як кримінально-правового поняття є необхідною умовою для забезпечення ефективної правозастосовчої діяльності.

В п.17 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочин проти власності» від 06.11.2009 № 10 під обманом розуміється повідомлення потерпілому неправдивих відомостей або приховування певних обставин [2]. Це визначення є основою для розуміння обману як способу вчинення кримінального правопорушення - шахрайства, однак не розкриває його зміст повністю. Із нього випливає, що обман може бути вчинений шляхом активної або пасивної поведінки.

Науковці не сформували єдиного підходу до поняття обману. На думку В.В Висоцької, обман є специфічним способом впливу на людську психіку, що полягає в умисному формуванні в свідомості особи, яку обманюють, неправильних уявлень про факти, речі, явища, події або що свідомо підтримує вже наявні помилки з метою формування певного варіанту поведінки, необхідного винному при вчиненні ним суспільно небезпечних діянь, вказаних в кримінальному законі» [3, с. 80]. Р. Максимович зазначає, що під обманом варто розуміти безпосереднє чи опосередковане введення потерпілої чи іншої особи в оману шляхом повідомлення неправдивих відомостей чи замовчування про відомості,

повідомлення про які було обов'язковим з метою вчинення кримінального правопорушення» [4, с. 157]. Отже, обман розуміється як умисне введення особи в оману або утримання її в такому стані. Основною ознакою обману є наявність викривленої або неправдивої інформації, що передається винною особою з метою вчинення кримінального правопорушення.

Із вище зазначеного випливає, що обман буває двох видів: активний та пасивний. Активний обман – надання неправдивих відомостей, а саме викривлення істини. Пасивний обман полягає в умисному замовчуванні істинних фактів, повідомити які особа була зобов'язана.

Обман не є кримінально караним, якщо не є ознакою об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Таким чином, кримінальна відповідальність настає не за сам обман, а за кримінальне правопорушення, що вчинене шляхом обману. Обман як спосіб вчинення кримінальних правопорушень вказаний у низці статей Кримінального кодексу України, а саме ст. ст. 142, 143, 144, 149, п. 3 примітки до ст. 149, 157, 161, 173, 190, 192, 258-1, 301-2, 303, п. 2 примітки до ст. 303, 409. [4, с. 154].

Законодавство України передбачає використання обману як одного зі способів вчинення шахрайства, передбаченого статтею 190 Кримінального кодексу України. Згідно з цією нормою, шахрайство – це заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою [1]. Обман виступає як обов'язкова ознака об'єктивної сторони складу цього кримінального правопорушення, оскільки без наявності обману або зловживання довірою діяння не можуть бути кваліфіковані як шахрайство.

Важливо зазначити, що деякі науковці розуміють обман як спосіб вчинення психічного насильства. На користь цього Собко Г.М. зазначає, що обман здійснюється поза волею потерпілого і ставить останнього у вузькі рамки під час вибору порядку дій [5, с. 49]. Погоджуємося, оскільки вводячи потерпілого в оману, винний спотворює його процес вільного волевиявлення. Через це потерпіла особа діє не у власних інтересах, а в інтересах кримінального правопорушника, що спричинено хибним уявленням про дійсність.

Обман є складним та багатоаспектним кримінально-правовим поняттям. Під обманом розуміється умисне введення особи в оману або утримання її в такому стані шляхом повідомлення неправдивих

відомостей чи приховування обставин, про які особа була зобов'язана повідомити з метою вчинення кримінального правопорушення. Обман не є самотійним кримінальним правопорушенням, а виступає способом вчинення кримінальних правопорушень. Він обмежує свободу волевиявлення потерпілого, що дозволяє розглядати його як різновид психічного насильства.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 30.10.2025).
2. Про судову практику у справах про злочини проти власності : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 № 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text> (дата звернення: 30.10.2025).
3. Висоцька В.В. Обман як спосіб вчинення злочину / В.В. Висоцька // Правова держава. – 2012. – № 14. – С. 78-81. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/063ac97b-0813-42ec-9081-f0116edb4004/content> (дата звернення: 30.10.2025)
4. Максимович Р. Обман як наскрізне кримінально-правове поняття. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2019. Т. 69. С. 153–160. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2761/1/Максимович%20Вісник%20ЛНУ%20№%2069-сторінки-153-160.pdf> (дата звернення: 27.10.2025).
5. Собко Г. М. ОБМАН ЯК СПОСІБ ВЧИНЕННЯ ПСИХІЧНОГО НАСИЛЬСТВА. Південноукраїнський правничий часопис. 2019. Т. 2. С. 47–49. URL: <https://doi.org/10.32850/sulj.2019.2-11> (дата звернення: 30.10.2025).

ОБМЕЖЕННЯ РОБОТИ ЗМІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Ярмоліцька Олександра Віталіївна

Державний торговельно-економічний університет, Україна

Гуржій Тарас Олександрович

Доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права

Державний торговельно-економічний університет, Україна

В умовах сучасного світу засоби масової інформації виконують ключову роль у функціонуванні суспільства та держави. ЗМІ не лише забезпечують населення актуальними відомостями про політичні, економічні, культурні та соціальні процеси, але й формують спільне символічне поле, у межах якого громадяни вибудовують уявлення про реальність, визначають власну громадянську позицію та політичні орієнтири. В основі роботи мас-медіа лежить свобода слова як право вільно збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію. Це право має фундаментальне значення для розвитку громадянського суспільства, політичного плюралізму та відкритості влади.

Українська Конституція гарантує свободу слова та свободу діяльності ЗМІ, але разом з тим Конституція допускає можливість обмеження свободи вираження поглядів з метою захисту національної безпеки та територіальної цілісності. (статті 15 і 34 Конституції України). [1] Стаття 10 Європейської конвенції про захист прав людини також закріплює свободу отримувати і поширювати інформацію. [2] Тобто в мирний час держава виступає гарантом медійної відкритості, прозорості та відсутності цензури.

В умовах війни інформаційний простір стає не менш важливим, ніж реальне поле бою. Російська федерація веде систематичну інформаційну війну проти України, використовуючи ЗМІ як засоби впливу на політичні рішення, суспільства пропаганду, дезінформацію, інформаційно-психологічні операції, створення панічних настроїв, дискредитацію Збройних Сил України та органів влади. У цих умовах неврегульована діяльність медіа може створювати прямі ризики для обороноздатності держави.

Саме тому було прийнято Порядок організації взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та

представниками медіа під час дії воєнного стану, який встановлює вимоги щодо обмеження зйомки та поширення певних матеріалів, таких як: найменування військових частин; кількість озброєння та бойової техніки; описи, зображення та умовні позначки, які ідентифікують або можуть ідентифікувати об'єкти; інформація щодо операції, які проводяться або плануються; інформація щодо системи охорони та оборони військових об'єктів та засобів захисту особового складу, озброєння та військової техніки, яка використовується; інформація про збір розвідувальних даних; інформація про переміщення та розгортання своїх військ; інформація про військові частини; інформація про проведення унікальних операцій із зазначенням прийомів та способів, що використовувались, та інші. [3]

24 березня 2022 року Верховна Рада доповнила Кримінальний кодекс України статтею 114-2 «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україні, переміщення, рух або розташування Збройних Сил України чи інших військових формувань». [4] Дана норма передбачає кримінальну відповідальність за публікацію або інше доведення до невизначеного кола осіб даних, що можуть бути використані ворогом для планування наступальних операцій чи знищення живої сили і техніки ЗСУ.

Необхідність такого державного обмеження була викликана діями перших місяців повномасштабного вторгнення, коли неконтрольоване поширення фото та відео з місць обстрілів, переміщення техніки, пунктів дислокації українських підрозділів у соціальних мережах призводило до оперативного керування вогню ворога, завдаючи значних втрат цивільному населенню і військовим.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, неодноразово наголошував на тому, що держава не ставить за мету «зменшення простору свободи слова» як такого, однак у ситуації повномасштабної війни певні тимчасові обмеження є необхідними для захисту життя громадян та обороноздатності країни. Як зазначає Дмитро Лубінець, під час війни медіа все ще можуть здійснювати професійну діяльність, однак вона повинна відбуватися з урахуванням спеціальних вимог, спрямованих на недопущення поширення інформації, яка може бути використана ворогом для завдання шкоди Україні. Командування сил оборони України запровадило правила роботи ЗМІ на фронті та у прифронтових районах. Території прикордоння та областей, в яких

ведуться бойові дії, поділені на три зони: в "зеленій" журналістам дозволено працювати вільно, у "жовтій" - тільки у супроводі пресофіцера армії, а в "червоній" - заборонено взагалі. [5] А також:

1) У разі висвітлення оборони України ЗСУ та іншими формуваннями здійснювати таке висвітлення в порядку, передбаченому наведеним вище наказом 73 від 03.03.2022 року після відповідної акредитації.

2) У разі висвітлення інших питань використовувати насамперед офіційні джерела інформації, зокрема інформацію Державної служби з надзвичайних ситуацій, місцевих органів влади, військово-цивільних адміністрацій тощо. У випадку самостійного збирання інформації варто мати можливість узгоджувати поширення такої інформації з ДСНС, СБУ, місцевими адміністраціями, органами місцевого самоврядування. [6]

«Додаткової уваги потребує надання додаткових гарантій, крім уже існуючих, журналістам та правозахисникам, які не лише висвітлюють події, а й збирають докази воєнних злочинів російських військових. Вони щоденно ризикують своїм життям і здоров'ям, аби донести правду про звірства РФ. Назріло питання щодо додаткового врегулювання на законодавчому рівні гарантій журналіста, які здійснюють висвітлення подій з фронту, із врахуванням норм міжнародного гуманітарного права, яке визначає право журналіста на захист, при цьому не визнаючи його комбатантом», - підкреслює Дмитро Лубінець. [5]

У період війни інформація здатна як підтримувати опір, зміцнювати моральні сили, об'єднувати суспільство, так і створювати хаос, провокувати паніку, підривати державні інститути або сприяти коригуванню вогню та інших військових дій ворога. Висвітлення проблематики життя в країні під час воєнного стану має бути, але не має переходити межі дозволених публікацій, тому що від цього може залежати чиєсь життя. Міри обмеження ЗМІ повинні застосовуватися наразі, і це є дійсно обов'язковим задля збереження так званої «військової таємниці» та задля безпеки живої сили та техніки ЗСУ, а також збереження життя цивільних громадян. Дослідження особливостей обмеження роботи ЗМІ під час війни має важливе теоретичне та практичне значення. Воно дозволяє зрозуміти природу медіапростору як елементу національної безпеки, визначити межі допустимих обмежень та виробити принципи балансу між потребами держави і правами громадян.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 07.11.2025).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 07.11.2025).
3. ІПС ЛІГА:ЗАКОН - система пошуку, аналізу та моніторингу нормативно-правової бази. <https://ips.ligazakon.net/document/MUS36785?an=1> (дата звернення: 07.11.2025).
4. Про внесення змін до статті 114-2 Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за несанкціоноване розповсюдження інформації про засоби протидії збройній агресії Російської Федерації. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2178-20#Text> (дата звернення: 07.11.2025).
5. Уповноважений розповів про обмеження роботи медіа, які діють в Україні під час повномасштабної війни. Омбудсман України. URL: https://ombudsman.gov.ua/uk/news_details/upovnovazhenij-rozpoviv-pro-obmezhennya-roboti-media-yaki-diyut-v-ukrayini-pid-chas-povnomasshtabnoyi-vijni (дата звернення: 07.11.2025).
6. Як працювати журналістам під час воєнного стану. Інститут масової інформації. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/yak-pratsyuvaty-zhurnalistam-pid-chas-voyennogo-stanu-i44357> (дата звернення: 07.11.2025).

ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ ПРАВА КОРИСТУВАННЯ ЧУЖОЮ ЗЕМЕЛЬНОЮ ДІЛЯНКОЮ ДЛЯ ЗАБУДОВИ

Семиренко П.Я.

Аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін інституту права
Львівський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Майкут Х.В.

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності
Львівський державний університет внутрішніх справ, Україна

Суперфіцій за своєю правовою суттю є видом речових прав на чуже майно, а саме – правом володіти та користуватися чужою землею для забудови. Цей правовий інститут виник приблизно в III-II ст. до н.е. в древньому Римі.

Історично, норми вказаного інституту було імплементовано із джерел римського права, а в подальшому вони набули своє втілення у Литовських статутах, актах Гетьманщини тощо.

Його припинення породжує низку правових проблем таких як: юридична доля збудованих споруд, компенсація витрат сторін, державна реєстрація змін речових прав тощо.

Законодавчі підстави припинення суперфіцію визначені у ст. 416 ЦК України[1] та ст. 102¹ ЗК України [2].

Так статтею 416 Цивільного кодексу України встановлені такі підстави припинення суперфіцію:

- 1) поєднання в одній особі власника ділянки та землекористувача;
- 2) сплив строку права користування;
- 3) відмова землекористувача від права користування;
- 4) невикористання земельної ділянки для забудови протягом трьох років поспіль.

Суперфіцій також може бути припинений за рішенням суду (ч.2 ст. 416 ЦК України).

Згідно правового висновку викладеного в постанові ВС від 21.03.2019 у справі № 910/5963/17 у відповідності до статті 416

Цивільного кодексу України право користування земельною ділянкою для забудови припиняється у разі: 1) поєднання в одній особі власника земельної ділянки та землекористувача; 2) спливу строку права користування; 3) відмови землекористувача від права користування; 4) невикористання земельної ділянки для забудови протягом трьох років підряд. Відповідно до частини 2 статті 416 Цивільного кодексу України право користування земельною ділянкою для забудови може бути припинене за рішенням суду в інших випадках, встановлених законом.

Отже, вказана стаття Цивільного кодексу України встановлює чотири випадки, у яких право землекористування припиняється автоматично, та містить посилання на можливість припинення права землекористування у судовому порядку в інших випадках [3].

До перелічених вище підстав можна додати й інші підстави, встановлені законом або договором.

Зокрема в ч. 9 ст.102-1 ЗК України передбачено, що право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис) та право користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій) припиняються в разі:

1) поєднання в одній особі власника земельної ділянки та землекористувача;

2) спливу строку, на який було надано право користування;

3) відчуження земельної ділянки приватної власності для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності;

3-1) прийняття уповноваженим органом виконавчої влади, органом місцевого самоврядування рішення про використання земельної ділянки державної чи комунальної власності для суспільних потреб;

4) невикористання земельної ділянки для забудови в разі користування чужою земельною ділянкою для забудови протягом трьох років;

5) припинення дії договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства (щодо договорів емфітевзису та суперфіцію, укладених у рамках такого партнерства);

6) за згодою сторін договору емфітевзису, суперфіцію;

7) примусове відчуження земельної ділянки відповідно до статті 14-1 Закону України "Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану".

Слід зазначити, що окрім спеціальних підстав припинення суперфіцію існують ще й загальні, які притаманні усім видам користування земельною ділянкою, передбачені ст. 141 ЗК України.

Зокрема підставами припинення права користування земельною ділянкою є:

а) добровільна відмова від права користування земельною ділянкою;

б) вилучення земельної ділянки у випадках, передбачених цим Кодексом;

в) припинення діяльності релігійних організацій, державних чи комунальних підприємств, установ та організацій, державних чи комунальних некомерційних товариств, крім перетворення державних чи комунальних підприємств у випадках, визначених статтею 120¹ цього Кодексу;

г) використання земельної ділянки способами, які суперечать екологічним вимогам;

г) використання земельної ділянки не за цільовим призначенням;

д) систематична несплата земельного податку або орендної плати;

е) набуття іншою особою права власності на жилий будинок, будівлю або споруду, які розташовані на земельній ділянці;

є) використання земельної ділянки у спосіб, що суперечить вимогам охорони культурної спадщини;

ж) передача приватному партнеру, концесіонеру нерухомого майна, розміщеного на земельній ділянці, що перебуває в користуванні державного або комунального підприємства та є об'єктом державно-приватного партнерства або об'єктом концесії;

з) припинення права користування надрами у разі закінчення встановленого спеціальним дозволом на користування надрами строку користування надрами (у разі передачі земельної ділянки державної, комунальної власності користувачу надр для здійснення діяльності з користування надрами);

и) невиконання акціонерним товариством, товариством з обмеженою відповідальністю, 100 відсотків акцій (часток) у статутному капіталі якого належать державі, яке утворилося шляхом перетворення державного підприємства, вимог, визначених статтею 120¹ цього Кодексу.

Однак спеціальні підстави припинення передбачені ст. 416 ЦК України, характерні саме для суперфіцію і не можуть застосовуватися по

відношенню до інших правовідносин, зокрема до зобов'язальних правовідносин, які виникають на підставі укладення договору оренди землі.

Наведена вище позиція знайшла своє відображення у постанові Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 07.02.2023 у справі № 922/672/21 [4].

Так серед іншого касаційний суд виснував, що суперфіцій і оренда є окремими правовими інститутами, які регламентуються різними нормами Земельного кодексу України, Цивільного кодексу України. Відносини, пов'язані з орендою землі, регулюються також Законом України "Про оренду землі". Подібні висновки викладено у постановках Верховного Суду від 12.01.2022 у справі № 905/1436/20, від 28.03.2018 у справі № 923/474/17 (п. 5.36.).

Отже, положення пункту 4 частини 1 статті 416 Цивільного кодексу України врегульовують виключно відносини, що виникають з договору суперфіцію (надання права користування чужою земельною ділянкою для забудови), і не можуть бути застосовані до договору оренди земельної ділянки, в якому сторони мають право на власний розсуд визначати додаткові умови, що можуть вплинути на припинення/розірвання договору оренди землі. Подібний висновок викладено у постанові Верховного Суду від 13.09.2019 у справі № 910/10643/18 (п. 5.37.).

Більш детально зупинимося на розгляді окремих найбільш поширених правових підстав для припинення суперфіціарних правовідносин.

Право користування земельною ділянкою припиняється у випадку поєднання в одній особі власника земельної ділянки та землекористувача (п. 1 ч.1 ст. 416 ЦК України).

Поєднання в одній особі власника земельної ділянки та землекористувача може бути шляхом укладення додаткової угоди про купівлю (викуп) земельної ділянки землекористувачем (суперфіціарієм), або придбання (викупу) власником землі об'єкта будівництва. Умови таких угод будуть визначатися за погодженням сторін.

Також поєднання в одній особі може передбачатися домовленостями сторін за договором суперфіцію, що після завершення будівництва, визначеного договором об'єкта, до суперфіціаря, який є власником збудованого об'єкта, переходить право власності і на землю. Дана норма реалізується на підставі визначення сторонами такої умови у

договорі суперфіцію і на підставі ст. 120 ЗК України, яка передбачає, що суперфіціарій, який завершив будівництво об'єкта, реєструючи право власності на збудований об'єкт реєструє і право власності на землю.

Таким чином, право суперфіцію припиняється будівництвом визначеного об'єкта, його державною реєстрацією з одночасним переходом прав власності на землю, згідно погоджених сторонами умов договору суперфіцію.

В інших випадках договором може бути не передбачено перехід права власності на землю, а - подальше користування землею для використання та обслуговування побудованого об'єкта на узгоджених сторонами умовах. Це здебільшого стосується земель державної чи комунальної власності, сторонами якої є самі органи місцевого самоврядування або державні органи.

Припинення права користування земельною ділянкою внаслідок спливу строку права користування (п.2 ч.1 ст. 416 ЦК України).

Визначення строку дії договору суперфіцію, що взаємопов'язане із строком будівництва, слід віднести до істотних умов договору, як таких, що необхідні для ефективного виконання договору. Оскільки припинення строку дії договору суперфіцію позбавляє можливості подальшого виконання договору і вимагає додаткового узгодження між сторонами подальших дій або зобов'язує сторони спільно визначити правові наслідки такого припинення (повернення земельної ділянки, знесення збудованих об'єктів (крім житлових) тощо, але при умові наявності у сторін договірних правовідносин певної волі до врегулювання цих питань у добровільному порядку.

Але найчастіше сторони звертаються до суду для вирішення спірних питань щодо подальшого врегулювання правовідносин.

При цьому покладатися на закріплену законом норму автоматичного припинення суперфіцію не варто, а слід в договорі чітко передбачити алгоритм дій на випадок закінчення дії договору суперфіцію (наприклад, коли ще не добудований об'єкт будівництва).

Водночас слід звернути увагу на правові висновки Верховного Суду з приводу того, що закінчення строку дії договору не зупиняє виконання невиконаного зобов'язання.

Так Велика Палата Верховного Суду, розглядаючи спір про повернення попередньої оплати за договором підряду у постанові від

26.06.2018 у справі № 910/9072/17, виклала правову позицію, відповідно до якої за приписами ст.ст. 509, 598, 599, 631 ЦК України закінчення строку дії договору не є підставою для припинення визначених ним зобов'язань, оскільки згідно з ст. 599 ЦК України, ч.1 ст. 202 ГК України такою підставою є виконання, проведене належним чином [5].

Подібний за змістом правовий висновок наведений у постанові КГС ВС від 14.02.2024 у справі № 911/94/23 згідно якого статтею 631 ЦК України та частиною сьомою статті 180 Господарського кодексу України передбачено, що строком дії господарського договору є час, впродовж якого існують господарські зобов'язання сторін, що виникли на основі цього договору. Закінчення строку дії господарського договору не звільняє сторони від відповідальності за його порушення, що мало місце під час дії договору [6].

Право користування земельною ділянкою припиняється у випадку відмови землекористувача від права користування (п.3 ч.1 ст. 416 ЦК України).

Згідно із загальними умовами виконання зобов'язань, одностороння відмова, без згоди іншої сторони, не допускається, крім випадків, коли інше встановлено законом чи договором (ст. 525 ЦК України).

Відмову землекористувача від права користування слід тлумачити як форму одностороннього розірвання договору, яке тягне за собою припинення дії договору.

Зміна або розірвання договору допускається лише за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або законом. У разі односторонньої відмови від договору у повному обсязі або частково, якщо право на таку відмову встановлено договором або законом, договір є відповідно розірваним або зміненим (ст. 651 ЦК України).

Законодавцем надається землекористувачу за договором суперфіцію право відмови від користування і не зобов'язує отримувати згоду на це власника землі.

Важливо зауважити, що в разі такої односторонньої відмови від користування, сторони повинні узгодити наслідки такого припинення, шляхом укладання додаткових угод, або передбачити в діючому договорі суперфіцію або звернутися, у випадку наявності спору, до суду.

При цьому законодавець не уточнює чи може землекористувач відмовитися від користування лише у зв'язку з порушенням умов договору землевласником чи без такого порушення.

Припинення права користування земельною ділянкою у зв'язку з невикористанням земельної ділянки для забудови протягом трьох років підряд (п. 4 ч.1 ст. 416 ЦК України).

Законодавством чітко встановлений термін для припинення суперфіцію у випадку невикористання земельної ділянки для забудови протягом трьох років підряд. Договором може бути встановлено точну дату чи подію, з якої починається відлік часу для користування земельною ділянкою (наприклад з моменту з моменту державної реєстрації речового права).

Водночас законодавцем чітко не визначено з якого саме моменту необхідно здійснювати відлік трирічного строку передбаченого нормою пр.4 ч.1 ст. 416 ЦК України.

В цьому контексті необхідно звернути увагу на актуальний правовий висновок викладений в постанові Верховного Суду у складі колегії суддів палати для справ щодо земельних відносин та права власності Касаційного господарського суду від 21.03.2018 у справі № 910/5963/17.

В п. 28 згадуваної постанови касаційний суд вказує на те, що за дійсних обставин справи право землекористування позивача припинилось автоматично, в силу положень закону, зокрема статті 416 Цивільного кодексу України та статті 102-1 Земельного кодексу України. Оскільки моменту, з якого необхідно обраховувати початок спливу трьохрічного строку невикористання земельної ділянки для забудови, законом не встановлено, то навіть у випадку розширеного тлумачення цих норм, а саме - момент спливу вказаного строку починається з моменту отримання дозволу на виконання будівельних робіт, а не з моменту реєстрації права користування земельною ділянкою - право землекористування позивача припинилось 18 червня 2015 року.

Таким чином задля уникнення суперечностей щодо визначення початкового моменту відліку трьохрічного строку, сторонам доцільного відповідну дату або відсилку на конкретну подію передбачити в договорі суперфіцію чи у інший узгоджений ними спосіб.

Як вже зазначалося раніше припинення суперфіцію зумовлює необхідність вирішення долі збудованих на земельній ділянці будівель (споруд), що має здійснюватися відповідно до положень ст. 417 ЦК України.

Разом з тим, правові наслідки припинення суперфіцію можуть бути закріплені в договорі суперфіцію або ж визначатися сторонами такого

договору на добровільних засадах вже після припинення відносин суперфіцію.

У разі недосягнення домовленості між ними власник земельної ділянки має право вимагати від власника будівлі (споруди) її знесення та приведення земельної ділянки до стану, в якому вона була до надання її у користування.

Якщо знесення будівлі (споруди), що розміщена на земельній ділянці, заборонено законом (житлові будинки, пам'ятки культурної спадщини тощо) або є недоцільним у зв'язку з явним перевищенням вартості будівлі (споруди) порівняно з вартістю земельної ділянки, суд може з урахуванням підстав припинення права користування земельною ділянкою постановити одне з таких рішень:

- про викуп власником будівлі/споруди земельної ділянки, на якій вона розміщена; чи
- викуп власником земельної ділянки будівлі/споруди; або
- визначити умови користування земельною ділянкою власником будівлі/споруди на новий строк [7].

В якості епілогу необхідно виокремити основні проблемні аспекти пов'язані з ефективним застосуванням норм, які регулюють суперфіціарні правовідносини на практиці, зокрема: відсутності у більшості укладених договорів суперфіцію чітких умов щодо строків забудови, обов'язків сторін, наслідків припинення зобов'язань, компенсацій сторін; відсутності визначення моменту припинення права користування земельною ділянкою та наслідків такого припинення; врегулювання правовідносин сторін у випадку закінчення (припинення) права суперфіцію або розірвання договору.

Поряд з цим, вирішення вказаних проблемних питань можливо шляхом одночасного застосування двох способів: чітке, зрозуміле і вичерпне викладення сторонами договору суперфіцію його умов і термінів та законодавче урегулювання наявних прогалин у суперфіціарних правовідносинах.

Як один з можливих варіантів подальшого розвитку і трансформації інституту суперфіцію в Україні доцільно розглянути можливість в межах гармонізації вітчизняного законодавства з правом ЄС (у світлі євроінтеграційних процесів) прийняття окремого нормативно-правового акта, який би регулював суперфіціарні правовідносини, із

залученням досвіду інших країн, зокрема країн континентальної Європи (Франція, Німеччина, Польща).

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.
3. Постанова Верховного Суду від 21.03.2019 у справі № 910/5963/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72972400>.
4. Постанова Верховного Суду від 07.02.2023 у справі № 922/672/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109046104>.
5. Постанова ВП ВС від 26.06.2018 у справі № 910/9072/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75265948>.
6. Постанова КГС ВС від 14.02.2024 у справі № 911/94/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117105791>.
7. Висіцька І. Суперфіцій: правова природа, істотні умови, форма, підстави припинення. Землевпорядний вісник. 2020. № 1. С. 35–42.

ПОЛІЦЕЙСЬКІ ОФІЦЕРИ ГРОМАДИ

Ковалевська Дар`я

курсант факультету підготовки фахівців для органів
досудового розслідування Національної поліції України
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, Україна

Гороховська Вікторія

курсант факультету підготовки фахівців для органів
досудового розслідування Національної поліції України
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, Україна

Науковий керівник: Поливанюк Василь

кандидат юридичних наук, доцент
професор кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, Україна

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується прагненням до побудови правової, демократичної та безпечної держави, у якій права і свободи людини визнаються найвищою цінністю. Важливу роль у цьому процесі відіграє реформування системи Національної поліції України, зокрема запровадження інституту поліцейських офіцерів громади. Цей інститут покликаний забезпечити ефективну взаємодію між поліцією та населенням на місцевому рівні, сприяти підвищенню довіри до правоохоронних органів і формуванню безпечного середовища в кожній громаді.

Поліцейський офіцер громади (ПОГ) - офіцер Національної поліції України, який працює та живе у об'єднаній *територіальній громаді*. Закон пояснює територіальну громаду як добровільне об'єднання жителів декількох сіл, міст, що мають єдиний адміністративний центр. Основними ознаками територіальної громади є спільна територія для існування, спільна комунальна власність, сплачування податків.

Головні завдання ПОГ:

- а. Забезпечувати порядок
- б. Запобігати злочинам і правопорушенням у межах своєї *територіальної громади*

Голова Національної поліції Сергій Князєв заявив, що поліцейський офіцер – це частина громади, а нова програма дозволить створити

безпечне середовище разом. «Кожен українець у найвіддаленішому селі повинен почувати себе у безпеці. Проєкт «Поліцейські офіцери громади» стане новим рівнем надання якісних поліцейських послуг та системи захисту. Вже завтра перші 34 поліцейські офіцери громад, які пройшли навчання і зараз стоять перед вами, розпочнуть службу в 22 територіальних громадах Дніпропетровщини. Сьогодні я хочу анонсувати старт набору поліцейського офіцера громади у Кіровоградській області...» [1].

Цей проєкт є частиною ширшої міжнародної практики **community policing** (діяльність поліції, орієнтована на громаду, англ. community policing, англ. community-oriented policing).

Така взаємодія практикується в зарубіжних країнах — США, Франція, Великобританія та інших закордонних країнах.

Мета проєкту – забезпечити кожному територіальну громаду офіцером, який житиме та працюватиме на території цієї громади. Цей офіцер стане повноправним її представником, житиме її проблемами, перебуватиме на постійному зв'язку із мешканцями та допомагатиме їм. Тому акцент робиться саме на запобіганні правопорушенням [3].

Завдання:

- бере активну участь в житті своєї територіальної громади;
- налагоджує контакт з усіма мешканцями громади;
- проводить профілактичну роботу серед місцевого населення (тематичні зустрічі, виступи в школах, спільні ініціативи тощо);
- співпрацює з жителями;
- допомагає вирішувати конфліктні ситуації;
- контролює дотримання правил та порядку зберігання і використання зброї;
- бореться з рейдерством і бракон'єрством;
- забезпечує порядок та безпеку на території своєї громади.

Особливості та відбір:

Поліцейські офіцери є частиною територіальної громади тому, що не тільки працюють у ній, а й живуть також.

Пілотний етап проєкту стартував у 2019 році за підтримки Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції, а також за участю міжнародних партнерів - зокрема, Посольства США в Україні та Програми міжнародної технічної допомоги ICITAP. Першими регіонами,

де було реалізовано проєкт, стали Дніпропетровська та Харківська області. Там офіцери громади отримали нові службові автомобілі, технічне забезпечення та спеціальну підготовку, орієнтовану на роботу з населенням.

Після позитивних результатів пілотного проєкту його почали поширювати на інші регіони. Уже в 2021-2022 роках поліцейські офіцери громади працювали майже в усіх областях України. Навіть в умовах воєнного стану вони продовжують виконувати свої завдання - забезпечують правопорядок, евакуацію цивільного населення, взаємодіють із волонтерами та місцевою владою для підтримання безпеки громад.

Таким чином, проєкт «Поліцейський офіцер громади» став важливим елементом нової моделі правоохоронної системи України, орієнтованої на служіння громадянам, партнерство та довіру між поліцією й суспільством.

Однією з особливостей адміністративно-правового статусу дільничного офіцера поліції є те, що він закріплений у спеціалізованих нормативно-правових актах законодавчого рівня і більш деталізований у відомчих нормативно-правових актах, які встановлюють комплекс спеціальних завдань та повноважень зазначених суб'єктів, що зумовлює специфіку їхнього адміністративно-правового статусу. Щодо адміністративно-правового статусу поліцейського офіцера громади, то незважаючи на те, що зазначений проєкт Національної поліції України перейшов в активну фазу його реалізації, довівши свою успішність, на жаль, на сьогоднішній день цей статус є нелегалізованим через відсутність спеціальних норм (або на рівні спеціалізованого нормативно-правового акту, або в чинній інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції), які б визначали завдання, напрями та особливості організації їхньої діяльності, адже коло їхніх повноважень є значно ширшим за повноваження дільничних офіцерів поліції. Поліцейський офіцер громади повинен виконувати функціональні обов'язки майже всіх підрозділів превентивної діяльності на території конкретної об'єднаної територіальної громади (акцент на попередженні правопорушень, оформленні адміністративних матеріалів за порушення правил дорожнього руху, частковій передачі функцій дозвільної системи тощо), фактично ж ним реалізуються повноваження тільки дільничних офіцерів поліції [2].

Заходи індивідуальної профілактики:

1) заходи переконання: проведення профілактичних бесід; закріплення наставника; позитивний приклад, зауваження особі, припинення протиправних дій;

2) заходи допомоги: сприяння соціальній адаптації, формування соціальної стійкості): сприяння в трудовому і побутовому облаштуванні, нормалізація відносин у родині й професійному оточенні, сприяння в професійному удосконалюванні й ін.

3) заходи контролю: оцінка ефективності проведених заходів, корекція тактики профілактичної діяльності: відвідування місць проживання і навчання відповідних осіб; перевірка форм проведення дозвілля; перевірки за різними системами обліку тощо.

Офіцери поліції проводять профілактичну діяльність разом із органами державної влади, місцевого самоврядування, закладами освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення, іншими правоохоронними органами (прокуратура, митниці, кримінально-виконавчі інспекції та ін.), судами, громадськими організаціями.

Можна виокремити кілька основних напрямів і видів профілактичної діяльності. Залежно від рівня розрізняють загальну, спеціальну та індивідуальну профілактику. За змістом вона поділяється на первинну, вторинну та третинну. Водночас, з огляду на цільову аудиторію, профілактичні заходи можуть бути спрямовані як на територіальну громаду в цілому з метою поліпшення криміногенної ситуації, так і на окремі групи осіб, схильних до протиправної поведінки - зокрема, раніше судимих, осіб із психічними розладами, залежних від алкоголю чи наркотичних речовин, а також неповнолітніх, які проявляють девіантні тенденції.

Поліцейський офіцер громади – офіцер поліції, який забезпечує правопорядок у своїх територіальних громадах. Територіальні громади повинні бути забезпечені одним поліцейським офіцером громади. ПОГ-офіційний представник своєї громади, про всі події він повинен звітувати керівництву і перед самою громадою. Офіцер поліції повинен робити поліцейські заходи (превентивного або примусового характеру). Також поліцейські заходи можуть бути передбачені, як Законом України «Про Національну поліцію», Кодексом України про адміністративні правопорушення, Кримінальним процесуальним кодексом України так і іншими законами. Закріплення видів, умов та порядку застосування

поліцейських заходів у підзаконних нормативно-правових актах є незаконним.

Адміністративно-правове регулювання діяльності офіцерів поліції громади в Україні передбачає певний комплекс застосування адміністративно-правових норм у суспільних відносинах через специфічні публічні функції офіцерів поліції громади, які є суб'єктами публічної адміністрації, шляхом установлення сукупності правових засобів, адміністративних норм, їх юридичного закріплення, охорони і розвитку з метою забезпечення прав і свобод людини, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства та держави, що забезпечується офіцерами поліції на громадських ділянках[1].

Список використаних джерел:

1. Галуцько В.М. Адміністративно-правове регулювання діяльності поліцейських офіцерів громади в Україні. Стаття. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2019. № 2. Дніпро. С. 26, 28. URL: https://www.er.dpu.edu.ua/bitstream/123456789/3878/1/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82_%D0%9D%D0%92_2_2019.pdf#page=25
2. Мердова О.М., Головков О.М. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ДІЛЬНИЧНОГО ОФІЦЕРА ПОЛІЦІЇ ТА ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ОФІЦЕРА ГРОМАДИ. Стаття. Правовий часопис Донбасу № 3 (72) 2020. С. 136. URL: <https://ljd.dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/01/15-merdova-golovkov.pdf>
3. На Дніпропетровщині Голова Нацполіції презентував проект «Поліцейський офіцер громади». Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/na-dnipropetrovshchini-golova-nacpoliciyi-prezentuvav-proekt-policejskij-oficer-gromadi>
4. Поливанюк В. Д.; Завістовський О. Д. Професійна підготовка поліцейських: міжнародний досвід та вітчизняні перспективи розвитку. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 10. С. 467-469.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИМ СІМ'ЯМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ясюк Вероніка Євгенівна

Студентка 3 курсу

Полтавський юридичний інститут НЮУ імені Ярослава Мудрого, Україна

Науковий керівник: Тихонова Дар'я Сергіївна

канд.юрид.наук, доцент кафедри

конституційного, адміністративного, екологічного та трудового права

Полтавський юридичний інститут НЮУ імені Ярослава Мудрого, Україна

Соціальна підтримка малозабезпечених сімей завжди була одним із ключових елементів державної політики, спрямованої на забезпечення соціальної стабільності та мінімізацію ризиків бідності. В умовах воєнного стану, який характеризується значними економічними та соціальними потрясіннями, проблема своєчасного та ефективного надання державної соціальної допомоги набуває особливого значення. Наявність законодавчо врегульованих механізмів, які дозволяють забезпечити малозабезпечені сім'ї необхідними фінансовими ресурсами та соціальними послугами, стає запорукою підтримки громадян у сучасних умовах та гарантування їх соціальних прав.

Нормативно-правову основу становлять Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» від 01.06.2000 р., який в ст. 1 визначає, що малозабезпечена сім'я – сім'я, яка з поважних або незалежних від неї причин має середньомісячний сукупний дохід нижчий від прожиткового мінімуму для сім'ї [1]. Він встановлює правові, організаційні засади надання адресної державної підтримки, умови визнання сім'ї малозабезпеченою, порядок обчислення розміру допомоги як різниці між прожитковим мінімумом та фактичним доходом, процедури її призначення, виплати та припинення, забезпечуючи таким чином соціальний захист найбільш вразливих верств населення та мінімальні державні гарантії достатнього рівня життя.

"Порядок призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям" затверджений постановою КМУ №250 від 24.02.2003 р. є підзаконним нормативно-правовим актом, що деталізує реалізацію Закону України "Про державну соціальну допомогу

малозабезпеченим сім'ям", конкретизуючи умови призначення допомоги, визначаючи органи, що її призначають (органи соціального захисту, ЦНАП, а з 1 липня 2025 ПФУ) та здійснюють виплату, встановлюючи алгоритм розрахунку розміру допомоги, строки її надання, процедури перерахунку, порядок оскарження рішень, а також заходи контролю та відповідальність за достовірність наданої інформації, будучи фактичною інструкцією для практичного застосування закону.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 22 липня 2020 р. № 632, на період воєнного стану при обчисленні державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям до середньомісячного сукупного доходу враховуються фактично отримані доходи осіб, зокрема внутрішньо переміщених, які не здійснили або за яких не було здійснено сплату єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а також осіб, які повернулися після тривалого перебування за кордоном (не менше 90 календарних днів) та не перебувають на обліку як внутрішньо переміщені. Для таких осіб з 1 березня 2024 р. інші види соціальної допомоги, виплата яких припинена на дату звернення, не включаються до доходу. У разі припинення або призначення іншого виду соціальної допомоги її вплив на розмір державної допомоги малозабезпеченим сім'ям визначається шляхом автоматичного перерахунку, а відомості перевіряються органами соціального захисту населення через відповідні інформаційні системи, у тому числі функціонал Єдиної інформаційної системи соціальної сфери.

Згідно із законодавством, розмір державної соціальної допомоги, яку отримують малозабезпечені сім'ї, визначається шляхом віднімання від встановленого державою прожиткового мінімуму для такої сім'ї її середньомісячного сукупного доходу. Цей дохід розраховується за особливою методикою, розробленою урядом, і враховує всі джерела надходжень сім'ї. Тобто, чим менший дохід у сім'ї, тим більшу суму соціальної допомоги вона може отримати. Максимальний розмір такої допомоги обмежений законом [4, с. 603]. Це ускладнює доступ до допомоги для тих, хто її потребує.

Розмір допомоги значною мірою залежить від кількості дітей у сім'ї. Сім'ї з більшою кількістю дітей отримують більшу суму допомоги на одного члена сім'ї, ніж сім'ї з меншою кількістю дітей. Хоча така логіка є зрозумілою, вона призводить до дисбалансу і не дозволяє забезпечити достатню підтримку всім малозабезпеченим сім'ям [4, с. 604].

Розмір державної соціальної допомоги часто є недостатнім для задоволення навіть мінімальних потреб сім'ї. Це пов'язано з тим, що прожитковий мінімум, від якого відштовхуються при розрахунку допомоги, часто не відповідає реальним витратам на життя. Крім того, існують розбіжності у визначенні доходів сім'ї, що також впливає на розмір допомоги [1].

В умовах воєнного стану система соціального забезпечення малозабезпечених сімей зазнала суттєвих змін. Було запроваджено автоматичне продовження раніше призначеної допомоги та спрощено вимоги до подання документів, зокрема дозволено надавати допомогу навіть без повного пакета довідок. Крім того, з'явилася можливість подавати заяви онлайн, що значно полегшило доступ до соціальних послуг особам у районах бойових дій та внутрішньо переміщеним особам. Тимчасове скасування або відтермінування обстеження матеріально-побутових умов сімей спростило процедури, але створило ризики неточної оцінки реального рівня забезпеченості.

Попри спрощення, базові критерії визначення малозабезпеченості залишилися незмінними: сукупний середньомісячний дохід порівнюється з прожитковим мінімумом. Водночас органи соціального захисту застосовують нові підходи до оцінки домогосподарств, що втратили доходи або проживають у зонах бойових дій.

Отже, правове регулювання призначення державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям у період воєнного стану характеризується гнучкістю, адаптивністю та орієнтацією на максимальне забезпечення соціального захисту населення. Урядові рішення сприяли збереженню стійкості системи соціальної підтримки, але водночас виявили низку проблем, які потребують нормативного доопрацювання. Перспективними напрямками удосконалення залишаються цифровізація процесів, уніфікація процедур підтвердження доходів, налагодження ефективної міжвідомчої комунікації та розроблення спеціальних підходів до оцінки матеріального стану сімей у період воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» від 01.06.2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14/conv#n31> (дата звернення: 30.10.2025).

2. Порядок призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям, затверджений постановою КМУ від 24.02.2003 №250 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/250-2003-%D0%BF#Text> (дата звернення: 30.10.2025).
3. Порядок обчислення середньомісячного сукупного доходу сім'ї (домогосподарства) для усіх видів державної соціальної допомоги, затверджений постановою КМУ від 22.07.2020 р. №632 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/632-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 30.10.2025).
4. Прибега А. О., Павлюк Т. І. Соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям // Science in the modern world: innovations and challenges : Proceedings of the II International Scientific and Practical Conference (Toronto, Canada, 24–26 October 2024). — Toronto : Perfect Publishing, 2024. — С. 599–607. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2024/10/SCIENCE-IN-THE-MODERN-WORLD-INNOVATIONS-AND-CHALLENGES-24-26.10.24.pdf#page=599> (дата звернення: 31.10.2025).

ПРИМУШУВАННЯ ДО ШЛЮБУ В ПЕРІОД ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Харченко Анна Володимирівна

аспірантка кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

В період збройних конфліктів створюються перешкоди реалізації основоположних прав людини, і не дотримується належний їх захист, що провокує системні порушення. З метою вироблення уніфікованого документа з основними правилами, заборонами, гарантіями, союзи цивілізованих держав розробили міжнародні правила, які б змогли регулювати дотримання прав людини навіть в період війни. Міжнародне гуманітарне право спрямоване на регулювання правил ведення війни та захисту постраждалих людей від збройних конфліктів. Найважливішими з міжнародних договорів виступають чотири Женевські конвенції від 12 серпня 1949 р., які діють разом із трьома Додатковими протоколами.

Дослідженням питання захисту прав людини, а саме заборонаю щодо примушування особи до шлюбу в періоди збройних конфліктів займалися Березняк В. С., Демичева А. В., Смолюк А.І., Старчук О.В., Таран О. С..

Затяжні збройні конфлікти, на жаль, спостерігаються в багатьох країнах: Афганістані, Центральноафриканській Республіці, Колумбії, Демократичній Республіці Конго, Іраку, Малі, Сомалі, Південному Судані, Сирійській Арабській Республіці, Україні та інших. А це у свою чергу, означає, що проблема захисту населення від наслідків війни набула міжнародно-правового значення та має універсальний характер.

Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (далі – Стамбульська Конвенція) закріпила зобов'язання Сторін щодо вжиття всіх необхідних заходів для криміналізації діяння «примушування до шлюбу». А саме примушування до шлюбу може таким вважатись таким за умови умисної поведінки особи, яка полягає у примушуванні або заманюванні дорослого чи дитини до вступу у шлюб або переїзду до держави іншої, ніж та, в якій проживає потерпіла особа, з цією ж метою, відповідно [1]. Серед країн, що вже ратифікували Стамбульську конвенцію – Австрія, Бельгія, Данія, Іспанія, Італія, Польща, Франція та

інші. І кожна з країн інтерпретує це діяння у своєму законодавстві про кримінальну відповідальність по-різному, але з дотриманням основних ознак протиправного діяння, яке передбачено Стамбульською Конвенцією.

Згідно із даними офіційного звіту ООН «Progress in implementing the UNFPA strategic plan, 2022-2025», вперше протягом дії поточного стратегічного плану відбулось скорочення кількості ранніх та примусових шлюбів у всьому світі. Поширеність цього явища зменшилася на 10,5 % з 2018 по 2023 рік порівняно з 3,7 % з 2013 по 2018 рік. Станом на 2024 рік, 72% країн встановили мінімальний шлюбний вік у 18 років без винятків залежно від статті. Нині 1 із 5 молодих жінок (у віці 20–24 роки) була одружена в дитинстві, тоді як 10 років тому — 1 із 4. Однак, у світі приблизно 19 % молодих жінок все ще перебували у шлюбі до свого 18-річчя. Без прискорення темпів зниження показника дитячих шлюбів — понад 150 млн дівчат до 18 років вступають у шлюб до 2030 року. Також, акцентовано, що поширеність дитячих і примусових шлюбів у країнах, охоплених конфліктами, на 14,4 процентних пункти вища, ніж у мирних державах. Протягом 2024 року, більше жінок і дівчат, які живуть у стані війни або у збройних конфліктах зазнають сексуального насильства як зброї війни, це важливо більше в контексті, оскільки часто примушування до шлюбу є формою сексуального насильства [5].

Дані Звіту з індикаторами Глобального договору про біженців (ГДБ), який розроблено за допомогою експертів УВКБ ООН та партнерських організацій по всьому світу за 2023 рік, говорять про те, що світ переживає трансформацію: збройні конфлікти стають більш смертельними, складними та затяжними, а простір для громадянської участі звужується, чи то через репресивні закони, чи то через запровадження невинуватених обмежень прав людини. Повідомляється, що у 2022 році діти становили приблизно 41 % усіх біженців, тоді як жінки та дівчата становили 51 %. Діти-біженці були особливо схильні до ризику зазнати жорстокого поводження, включаючи гендерне насильство, торгівлю людьми, ранні/примусові шлюби та вербування озброєними групами [4].

Заводячи мову саме про примусовий шлюб з врахуванням умов збройного конфлікту доцільно використати відомості зі звіту International Peace Institute «Forced Marriage by Non-State Armed Groups: Frequency, Forms, and Impact». Відповідно до його положень, примусові

шлюби, як правило, частішають у період збройних конфліктів — через економічну й фізичну небезпеку, яка підвищує вразливість жінок і дівчат, а також тому, що недержавні збройні групи використовують примусові шлюби як частину своїх воєнних стратегій і операцій, а також, політичних ідеологічних проєктів, системи вербування та утримання бойовиків, механізмом управління для збройних груп. Розрізняється певна типологія примусових шлюбів: 1) між членами груп (відбуваються тоді, коли керівники недержавних збройних груп змушують підлеглих членів одружуватися один з одним) ; 2) член групи та цивільна особа (примушування цивільних (переважно жінок) до одруження з членами недержавних збройних угруповань); 3) між цивільними особами (недержавні збройні групи наказують цивільним, які перебувають під їхнім контролем, одружуватися між собою) [3].

Примусові шлюби також пов'язують з викраденням людей. Армія опору Господа (Lord's Resistance Army) в Уганді викрала близько 60 000 дітей і змушувала дівчат до шлюбу з бойовиками, створюючи в межах угруповання ієрархічну систему «сімейних зв'язків» [2].

Відомості щодо діяльності недержавних збройних груп, що опрацьовувались авторами дослідження включають в себе 432 недержавні збройні групи, що брали участь у збройних конфліктах між 1946 і 2021 роками. Близько 17% цих груп (сімдесят дві) використовували практику примусових шлюбів [3].

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене можна стверджувати, що збройні конфлікти є одним із найбільших каталізаторів примусових шлюбів. Оскільки основними причинами виступає дестабілізація соціальних структур, економічна вразливість населення, використання шлюбу стає інструментом соціального контролю, формування бажаного етнічного або релігійного складу населення, вербування. Відповідно до звітності, яка досліджувалась, найбільше потерпілими від примусових шлюбів є жінки та діти, що за наслідками спричинює руйнівний вплив на їхнє здоров'я, стигматизацію та ізоляцію від суспільства. Норми міжнародного гуманітарного права мають не просто декларувати основні правила, а виробляти реальні механізми систем заходів для запобігання примусовим шлюбом через застосування санкцій, притягнення винних до відповідальності, розроблення програм реінтеграції потерпілих.

Список використаних джерел:

1. КОНВЕНЦІЯ Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення: 06.11.2025).
2. Carlson, K., & Mazurana, D. Forced Marriage within the Lord's Resistance Army, Uganda. *Feinstein International Center, Tufts University*: веб-сайт. URL: <https://fic.tufts.edu/wp-content/uploads/Forced+Marriage+within+the+LRA-2008.pdf> (дата звернення: 06.11.2025).
3. Forced Marriage by Non-state Armed Groups: Frequency, Forms, and Impact. *International Peace Institute*: веб-сайт. URL: https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2023/04/report/auto-draft/Forced_Marriage_By_NonState_Armed_Groups.pdf (дата звернення: 06.11.2025).
4. Global Compact on Refugees Indicator Report 2023. *UNHCR*: веб-сайт. URL: <https://www.unhcr.org/sites/default/files/2023-11/2023-gcr-indicator-report.pdf> (дата звернення: 06.11.2025).
5. Progress in implementing the UNFPA strategic plan, 2022-2025. *UNFPA*: веб-сайт. URL: [https://www.unfpa.org/sites/default/files/board-documents/main-document/DP.FPA_2025.4%20\(Part%20I\)%20-%20EDAR%20-%20FINAL%20-%202024Apr25%20update.pdf](https://www.unfpa.org/sites/default/files/board-documents/main-document/DP.FPA_2025.4%20(Part%20I)%20-%20EDAR%20-%20FINAL%20-%202024Apr25%20update.pdf) (дата звернення: 06.11.2025).

ПРИНЦИП НЕВІДВОРОТНОСТІ ПОКАРАННЯ ЗА МІЖНАРОДНІ ЗЛОЧИНИ

Клименко Данііл

студент 3 курсу

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Україна

Питання невідворотності покарання за міжнародні злочини має надзвичайно важливе значення в сучасній системі міжнародного правопорядку, особливо в умовах загострення глобальної безпеки та збройних конфліктів. Збереження ефективності цього принципу є передумовою підтримання міжнародного миру, адже безкарність тяжких порушень — геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів та агресії — створює умови для повторення трагедій минулого. Забезпечення невідворотності покарання виступає не лише гарантією справедливості для жертв, а й дієвим засобом превенції майбутніх злочинів.

Проблематика невідворотності покарання за міжнародні злочини знайшла відображення у працях багатьох вітчизняних науковців. Зокрема, дослідженню теоретичних засад цього принципу, його реалізації у міжнародному кримінальному праві та практиці міжнародних судових інституцій присвячені роботи Лук'янової Г., Серкевича І., Цуркана І.О. та Славка А.С. Їхні наукові підходи сприяли поглибленню розуміння сутності невідворотності покарання як фундаментального принципу міжнародної кримінальної юстиції.

Принцип невідворотності покарання закріплений у фундаментальних міжнародно-правових документах, які визначають засади міжнародної кримінальної відповідальності. Його витоки сягають Статуту Міжнародного військового трибуналу в Нюрнберзі від 8 серпня 1945 року, який установив персональну відповідальність осіб, винних у вчиненні злочинів проти миру, воєнних злочинів і злочинів проти людяності [2]. Як пишуть Лук'янова Г. та Серкевич І. саме у рішеннях Нюрнберзького трибуналу уперше було проголошено, що «злочини проти міжнародного права вчиняються людьми, а не абстрактними суб'єктами, і лише через покарання осіб, які їх вчинили, норми міжнародного права можуть бути реалізовані» [1, с. 3].

Подальший розвиток принципу відбувся через ухвалення низки міжнародних документів. Зокрема, Конвенція про незастосування строку давності до військових злочинів і злочинів проти людства від 26 листопада 1968 року закріпила у статті I положення, відповідно до якого до таких злочинів не застосовуються жодні терміни давності незалежно від дати їх вчинення [3]. У документі конкретизовано, що до категорії таких злочинів належать, зокрема, дії, визначені у Статуті Міжнародного військового трибуналу в Нюрнберзі, серйозні порушення Женевських конвенцій про захист жертв війни від 12 серпня 1949 року, злочин геноциду, передбачений Конвенцією про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 9 грудня 1948 року, а також злочини, що впливають із політики апартеїду [1, с. 5].

Цуркан І.О. зазначив, що подальшого кодифікаційного оформлення принцип невідворотності покарання набув у Римському статуті Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року [4, с. 455]. У статті 27 цього Статуту закріплено, що жодна особа, включаючи главу держави або уряду, не може користуватися імунітетом від кримінальної відповідальності за злочини, які підпадають під юрисдикцію Суду [5]. У статті 29 Римського статуту встановлено відсутність строку давності щодо злочинів, що належать до компетенції Міжнародного кримінального суду. І як підкреслив Цуркан І.О. такий підхід покликаний гарантувати, що особи, винні у вчиненні найтяжчих міжнародних злочинів, не зможуть уникнути покарання шляхом затягування часу або використання політичних механізмів [4, с. 456].

Ілюстрацією реальної дії принципу невідворотності покарання є судова практика Міжнародного кримінального суду. Зокрема, у справі «Прокурор проти Томаса Любанги Діло» (справа № ICC-01/04-01/06, рішення від 14 березня 2012 року) Суд визнав обвинуваченого винним у вербуванні та використанні дітей-солдатів у збройному конфлікті в Демократичній Республіці Конго [6]. Це рішення стало першим вироком МКС і символізувало утвердження принципу невідворотності покарання у практичній площині, продемонструвавши, що навіть через роки після вчинення злочину особа може бути притягнута до відповідальності.

Іншим прикладом є справа «Прокурор проти Душко Тадіча» (справа № IT-94-1-A), рішення Апеляційної палати Міжнародного трибуналу для колишньої Югославії від 2 жовтня 1995 р., де Суд підтвердив свою юрисдикцію та визнав Тадіча винним у воєнних злочинах і злочинах

проти людяності [7]. Це рішення чітко окреслило межі індивідуальної кримінальної відповідальності та утвердило принцип, що тяжкі злочини, які «шокують сумління людства», підлягають невідворотному покаранню незалежно від обставин.

На нормативному рівні принцип невідворотності покарання закріплено у Женевських конвенціях 1949 року, Статуті Міжнародного військового трибуналу для Далекого Сходу 1946 р., Римському статуті МКС 1998 р. та ряді резолюцій Генеральної Асамблеї ООН. Усі ці документи формують єдину систему міжнародного правосуддя, де відповідальність за злочини проти миру та безпеки є не факультативним, а обов'язковим елементом відновлення справедливості [8, с. 89].

В умовах сучасних геополітичних викликів значення цього принципу особливо зросло. Збройна агресія російської федерації проти України, яка розпочалася у 2014 році й переросла у повномасштабну війну в 2022 році, актуалізувала питання персональної відповідальності вищого військового та політичного керівництва держави-агресора [4, с. 455]. На думку Цуркан І.О. порушення норм міжнародного гуманітарного права, масові військові злочини, примусова депортація цивільних осіб, руйнування об'єктів цивільної інфраструктури та інші дії РФ є очевидними прикладами грубого порушення статті 2(4) Статуту ООН, яка забороняє застосування сили у міжнародних відносинах [4, с. 456].

Україна, у свою чергу, послідовно імплементує принцип невідворотності покарання у національну правову систему. Сьогодні правоохоронні органи здійснюють тисячі кримінальних проваджень, пов'язаних із військовими злочинами, а Офіс Генерального прокурора активно співпрацює з МКС. Окрім того, держави Європейського Союзу (зокрема Німеччина, Швеція, Франція, Нідерланди, Фінляндія) застосовують принцип універсальної юрисдикції, відкриваючи власні кримінальні провадження щодо злочинів, скоєних на території України [4, с. 456]. На думку Цуркан І.О. такий підхід демонструє інтегрованість міжнародного співтовариства у забезпеченні глобальної справедливості [4, с. 456].

Попри досягнення, реалізація принципу невідворотності покарання стикається з низкою проблем — політична обмеженість механізмів ООН, складність збору доказів у зоні бойових дій, проблеми юрисдикції та спроби агресора дискредитувати міжнародне правосуддя через інформаційні маніпуляції. Так Славко А.С. у своїй роботі писав про те, що

міжнародна спільнота має посилити координацію між національними та міжнародними інституціями, удосконалити механізми фіксації доказів і забезпечити неможливість уникнення відповідальності за міжнародні злочини у майбутньому [8, с. 89].

Принцип невідворотності покарання — це не лише правова норма, а морально-правовий імператив, що забезпечує довіру до міжнародного правопорядку. Його реалізація гарантує, що жоден злочин проти людяності чи миру не залишиться поза межами правосуддя. Від Нюрнберзького трибуналу до сучасних рішень МКС цей принцип пройшов шлях еволюції від декларації до практичного механізму притягнення винних до відповідальності. У контексті сучасних міжнародних конфліктів, зокрема російсько-української війни, він набуває нової актуальності, утверджуючи верховенство права як універсальну цінність людства.

Список використаних джерел:

1. Лук'янова Г., Серкевич І. Принципи міжнародного кримінального права. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: "Юридичні науки". Т. 7, № 1, 2020. 7 с. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2020/may/21543/33.pdf>
2. Affirmation of the Principles of International Law recognized by the Charter of the Nürnberg Tribunal. General Assembly resolution 95 (I), 1946.
3. Конвенція про незастосування строку давності до військових злочинів і злочинів проти людства від 26.11.1968. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_125#Text
4. Цуркан І.О. Реалізація принципу невідворотності покарання в контексті збройної агресії РФ проти України. Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів. Вінниця, 2025. С. 454-457. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/86c9f4f7-0970-41c0-b92c-05d3ff663f35/content>
5. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 / ООН. База даних "Законодавство України" / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588
6. Рішення Європейського суду з прав людини «Прокурор проти Томаса Любанги Діло» (справа № ICC-01/04-01/06) від 14.03.2012 р. URL: https://www.icc-cpi.int/news/icc-first-verdict-thomas-lubanga-guilty-conscripting-and-enlisting-children-under-age-15-and?utm_source=chatgpt.com
7. Рішення Апеляційної палати Міжнародного трибуналу для колишньої Югославії «Прокурор проти Душко Тадіча» (справа № IT-94-1-A) від 02.10.1995 р. <https://r.irmct.org/en/press/appeals-chamber-judges-unanimously-confirm-tribunals-jurisdiction>
8. Славко А. С. Принципи міжнародного кримінального права в діяльності Міжнародного кримінального суду. Правовий вісник Української академії банківської справи. 2014. № 2 (11). С. 88–93

ПРОБЛЕМА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Гречка Софія Олександрівна

Державний торговельно-економічний університет, Україна

Гуржій Тарас Олександрович

Доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права
Державний торговельно-економічний університет, Україна

Інформаційна безпека в сучасному світі полягає у захисті даних від несанкціонованого доступу, використання, поширення, модифікації чи знищення. Її основними завданнями є забезпечення конфіденційності, цілісності та доступності інформації. Ця сфера охоплює як технічні, так і організаційні заходи, спрямовані на захист систем, мереж і даних від численних загроз, які стають дедалі актуальнішими через зростання ролі інформаційних технологій у сучасному суспільстві.

Важливість проблем інформаційної безпеки також підтверджують різні науковці. Як говорив Стефан Наппо, експерт з кібербезпеки: «Потрібно 20 років, щоб побудувати репутацію, і кілька хвилин кіберінциденту, щоб її зруйнувати». Це свідчить про те, що ігнорування інформаційної безпеки може призвести до хаосу, який руйнує життя багатьох людей. Або, наприклад, Роджер Шпітц казав: «Важливість епістемічної безпеки та кібербезпеки зараз порівнянна з важливістю національної безпеки».

Також про проблеми інформаційної безпеки зазначав Биков Олександр Миколайович: «Проблема інформаційної безпеки в Україні набуває надзвичайно важливої ролі для українського суспільства, яке в умовах російсько-української війни стало об'єктом прямих інформаційно-пропагандистських та інформаційно-психологічних операцій з боку Росії.»

З огляду на важливість, право на захист інформації гарантується [1] статтею 3 Конституції України «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.» або [2] «стаття 17 Конституції України Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її

економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу.»

Останніми роками держава суттєво посилила законодавче та нормативне регулювання у сфері інформаційної безпеки. Зокрема, [3] Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки», яка визначає стратегічні напрями та заходи, спрямовані на захист інформаційного простору й посилення кібербезпеки країни. Цей документ відіграє ключову роль у впровадженні системного підходу до забезпечення інформаційної безпеки держави.

Також питання інформаційної безпеки врегульовані [4] Законом України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» та [5] Доктриною інформаційної безпеки України.

Російська гібридна, а згодом відкрита військова агресія проти України, призвела до суттєвого зростання інформаційних загроз, які сьогодні стали невід'ємною частиною сучасних конфліктів. Війна відбувається не лише на полі бою, але й в інформаційному просторі, де ресурси використовуються як стратегічна зброя для впливу на суспільну свідомість. Як зазначав відомий дослідник М.Маклуен: [6] «Істинно тотальна війна – це війна за допомогою інформації». Основною метою таких операцій є формування у громадян потрібних одній зі сторін конфлікту ідей, що нерідко супроводжується масштабним розповсюдженням дезінформації. Цей тип атак поєднує пропаганду, кібератаки на критичну інфраструктуру, маніпулятивний вплив через соціальні мережі, психологічні операції та спроби підриву довіри до інституцій держави і її партнерів. Усе це становить потужний виклик для забезпечення національної безпеки.

Однією з найбільш небезпечних форм інформаційних атак є створення та поширення фейкових новин - недостовірних або спотворених повідомлень, які стрімко розповсюджуються і викликають емоційний резонанс у суспільстві. Фейки можуть бути створені як спеціально, так і через недбалість або помилки журналістів. У сучасному світі хакери активно використовують штучний інтелект для створення надзвичайно реалістичних відео- та голосових підробок, відомих як Deepfake. Такі технології становлять серйозну загрозу, адже створені матеріали виглядають правдоподібно, дозволяючи зловмисникам автоматизувати пошук слабких місць у системах захисту або розробляти

надзвичайно переконливі повідомлення. Атаки через ланцюги постачання також набирають обертів. Однією із критичних проблем залишається забезпечення безпеки критичної інфраструктури, до якої належать стратегічно важливі об'єкти, такі як електростанції, лікарні та фінансові установи. Замість прямого нападу на ці об'єкти, хакери зазвичай зламують менш захищені компанії-партнери, які постачають обладнання чи програмне забезпечення. Це дозволяє їм створити умовний "чорний хід", використовуючи слабкі місця сторонніх компаній для проникнення у головну ціль.

Експерти зазначають, що сила фейків криється не в самому змісті, а у психологічному ефекті, який вони викликають: це «новини без подій», які здаються правдивими тільки тому, що в них вірять багато людей. Особливу загрозу несуть фейки з негативним чи емоційно насиченим змістом, адже такі повідомлення розповсюджуються значно швидше за нейтральну інформацію. Тому надзвичайно важливо навчити суспільство критично ставитися до інформації, перевіряти її достовірність із різних джерел і уважно ставитися до емоційно забарвлених повідомлень.

З метою захисту інформаційного простору Україна запровадила низку нормативних актів. Одним із ключових документів стало рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки», яка визначає основні напрями протидії інформаційним загрозам. Також було впроваджено [7] Порядок здійснення моніторингу систем захисту інформації в інформаційних, електронних комунікаційних та інформаційно-комунікаційних системах, створених з використанням базових та цільових профілів безпеки інформації, що регламентує контроль за функціонуванням систем безпеки для захисту державної та приватної інформації. Законодавство України про кібербезпеку встановлює вимоги для забезпечення захищеності інформаційно-комунікаційних систем, передбачаючи відповідальність за порушення і визначаючи стандарти технічного захисту даних.

Разом із тим протидія інформаційним загрозам часто стикається із необхідністю балансувати між забезпеченням безпеки держави і дотриманням права громадян на свободу слова. Наприклад, було реалізовано блокування проросійських медіа і соціальних платформ. Це стало сигналом того, що інформаційна безпека набуває пріоритетного значення, хоча і вимагає уважного підходу аби не порушити основоположні права і свободи людини.

Таким чином, забезпечення інформаційної безпеки є складним і багатогранним завданням, що потребує як захисту від зовнішніх загроз, так і внутрішнього зміцнення суспільства через формування критичного мислення, розвиток медіаграмотності та вдосконалення законодавчої бази.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Офіційний вебпортал парламенту України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 09.11.2025)
2. Конституція України. Офіційний вебпортал парламенту України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 09.11.2025)
3. "Про Стратегію інформаційної безпеки" Офіційний вебпортал парламенту України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#n14> (дата звернення 09.11.2025)
4. Закон Про основні засади забезпечення кібербезпеки України. Офіційний вебпортал парламенту України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення 09.11.2025)
5. «Про Доктрину інформаційної безпеки України». Офіційний вебпортал парламенту України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017#Text> (дата звернення 09.11.2025)
6. Дубов Д.В., Ожеван М.А. Кібербезпека: світові тенденції та виклики для України. Аналітична доповідь. Київ: НІСД, 2011. 30 с. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2011-06/kyber_bezpeka-aab17.pdf
7. Порядок здійснення моніторингу систем захисту інформації в інформаційних, електронних комунікаційних та інформаційно-комунікаційних системах, створених з використанням базових та цільових профілів безпеки інформації. Офіційний вебпортал парламенту України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0448-25#Text> (дата звернення 09.11.2025)

ПРОБЛЕМА ПРОЛОНГОВАНОЇ РАТИФІКАЦІЇ РИМСЬКОГО СТАТУТУ В УКРАЇНІ

Рудов Ярослав Валерійович

здобувач вищої освіти юридичного факультету
Західноукраїнський національний університет, Україна

Науковий керівник: Бабкова Тетяна Вікторівна

канд. юрид. наук, доцент кафедри міжнародного та європейського права
Західноукраїнський національний університет, Україна

Римський статут був ухвалений 17 липня 1998 року та набрав чинності 1 липня 2002 року. Починаючи з 20 січня 2000 року Україна є його підписантом. Для набрання чинності подібного документу не достатньо лише підписання, тобто традиційного акту вступу в міжнародний договір. Відповідно ст. 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [1]. Актом згоди і є ратифікація.

Метою даного дослідження є аналіз правових механізмів та особливостей імплементації положень Римського статуту в українське законодавство. У межах дослідження передбачається оцінка поточного стану адаптації національного права до міжнародних зобов'язань, визначених статутом, виявлення правових та інституційних викликів, а також розробка рекомендацій для забезпечення ефективної імплементації.

Покарання для військовослужбовців, як окремий вид відповідальності з'явилося відносно недавно в українській правовій доктрині. Почасти, це пов'язано з молодістю Української держави. Прийняті в 1922 р. кримінальний та в 1925 р. виправно-трудоий кодекси УРСР містили регулювання покарань, застосовуваних до військовослужбовців (від примусових робіт без позбавлення волі, конфіскації майна, позбавлення волі із суворою ізоляцією до розстрілу), з виконавчими аспектами їхньої реалізації.

Спеціальні покарання, що застосовуються до військовослужбовців, почали розвиватися з прийняттям «Основних начал кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік» (1924 р.), які визначали

загальні принципи кримінальної відповідальності. У контексті військових злочинів, важливу роль відігравало «Положення про військові злочини» (1927 р.), яке нормативно регламентувало застосування покарань, зокрема тримання у військових штрафних частинах [3]. Після здобуття незалежності, основою кримінального законодавства став кодекс УРСР 1960-го року. Однією з першопочаткових причин нератифікації був саме цей кодекс. На момент підписання, в Україні досі діяв кодекс 1960-го року. Положення, що містились в ньому, попросту містили інші терміни, визначення та санкції. Після заміни кодексу, явної потреби не виникало, саме тому це питання вирішили замовчати, та уникати.

Спеціальні покарання, застосовувані до військовослужбовців, становлять невід'ємну складову єдиної системи покарань і серед усіх інших в єдиній системі покарань визначаються спеціальними ознаками, уможливлючи виокремлення як спеціальних, застосовуваних до військовослужбовців [3]. Система покарань, що застосовується до військовослужбовців, характеризується кількома ключовими аспектами: правовим статусом осіб, щодо яких вони застосовуються; чітко визначеними обмеженнями та позбавленнями, зумовленими специфікою військової служби; виконанням покарань у межах проходження військової служби; а також можливістю припинення чи втрати права на її подальше проходження та відповідного статусу. Військовослужбовці, будучи суб'єктами військових правовідносин, у разі вчинення злочину потрапляють у сферу специфічних кримінальних правовідносин, що визначаються особливостями військової служби, особливим правовим статусом суб'єкта, характером злочину та його правовим регулюванням у межах кримінального та кримінально-виконавчого права. З огляду на це за регулятивних військових кримінальних правовідносин (основні ознаки) суб'єкт належить до певної категорії осіб (військовослужбовець, військовозобов'язаний, резервіст), які мають відповідати вимогам проходження військової служби (вік, стан здоров'я, перебування на військовій службі – за призовом чи контрактом); проходить військову службу у військовому формуванні, належність до якого визнає особу потенційним суб'єктом військового злочину. [4, С. 24-25]

Затримка цього процесу мала й політичні причини. Російсько-українська війна знову актуалізувала міжнародну юрисдикцію цей. Вплив проросійських сил на законотворчий процес сповільнював

ратифікацію. Доречно буде згадати промову президента Ейзенхауер 1958-го року. В якій він відзначав верховенство права, як керуючий принцип розвинутих цивілізацій: «У цілком реальному сенсі у світі більше немає вибору між силою та законом. Якщо цивілізація хоче вижити, вона повинна вибрати верховенство права». [2, с. 555]. Незважаючи на вплив проросійських сил в середині держави, Україна обрала верховенство права. Потреба ратифікації викликана не зовнішнім тиском, а внутрішньою необхідністю. 23 травня 2014 року, розпал бойових дій на Донбасі, виконуючий обов'язки Президента України Олександр Турчинов повторно подав звернення до Конституційного Суду України з клопотанням про підтвердження конституційності Римського статуту. Однак через відсутність змін у Конституції України провадження у цій справі так і не було розпочато. Причиною такої зупинки були Мінські домовленості. Оскільки прийняття статуту означало б початок фіксації злочинів російської сторони та їх систематичного розслідування. Метою імплементації норм Римського статуту є спрощення процедури притягнення до відповідальності. Хоча країна не учасниця статуту може заявити про воєнні злочини та визнати юрисдикцію МКС, що і зробила Україна, в 2014-му році, все ще залишається проблема узгодження норм національного й міжнародного. Першим радикальним кроком в бік верховенства права став ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права». Було уподібнено злочини проти власності, введено воєнні злочини, злочини агресії, доповнено існуючі статті. Новелою стала відповідальність командира, за дії підлеглих [5].

Аналізуючи положення пізнішого ЗУ «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України...» від 9 жовтня 2024 року, ми дійшли висновку, що українське законодавство вже містило зміст міжнародних злочинів, але не мало відповідної форми. До прийняття змін, українське законодавство не містило визначення поняття «воєнний злочин». В Кримінальному кодексі України була передбачена відповідальність за мародерство, насильство щодо цивільного населення в зоні бойових дій, неналежне поводження з військовополоненими, а також незаконне використання та зловживання символікою Червоного Хреста, Червоного Півмісяця й Червоного Кристала. Особи, винні у вчиненні цих злочинів, можуть бути притягнуті до відповідальності українським судом на національному рівні.

Висновки. Як ми побачили, політичні та правові чинники були основними в даному процесі. Зокрема, вплив проросійських сил у законотворчій діяльності України призводив до блокування змін, які могли б сприяти міжнародному розслідуванню воєнних злочинів. Водночас з початком російсько-української війни актуальність імплементації норм Римського статуту значно зросла, оскільки їх застосування сприятиме міжнародній юридичній відповідальності осіб, причетних до воєнних злочинів. Таким чином, імплементація положень Римського статуту є стратегічно необхідною для України, оскільки вона дозволяє не лише закріпити верховенство права у внутрішньому законодавстві, а й ефективно використовувати міжнародні правові механізми для захисту національних інтересів. Вирішення проблеми ратифікації вимагатиме комплексного підходу, що включатиме як внесення змін до Конституції, так і подальше вдосконалення правової системи, зокрема у сфері військового кримінального права.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : від 28.06.1996, станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 15.02.2025).
2. Bishop William W. The International Rule of Law. Michigan Law Review. 1961. Vol. 59. № 4. P. 553– 574. URL: <https://www.jstor.org/stable/1286235> (дата звернення: 15.02.2025)..
3. Башинський О. А. Формування інституту кримінального покарання в радянському законодавстві про кримінальну відповідальність (1919-1991 рр. XX ст.). *Вісник Чернівецького факультету Національного університету "Одеська юридична академія"*. 2017. Вип. № 4. С. 8–15.
4. Ніколаєнко Т. Б. Теоретико-правові засади призначення та виконання спеціальних покарань щодо військовослужбовців: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра ю. наук: 12.00.08. Ірпінь, 2019. 42 с.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права : Закон України від 20.05.2021 № 1461-IX. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67804 (дата звернення: 15.02.2025).

ПРОБЛЕМИ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ, ОТРИМАНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

Сітало Оксана Миколаївна

ORCID ID: 0009-0003-3826-049X

старший викладач кафедри юридичних дисциплін

Сумська філія

Харківського національного університету внутрішніх справ, Суми, Україна

Згідно ст. 84 КПК України доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню [1].

Доказування є важливою частиною кримінальної процесуальної діяльності, саме тому доказове право входить до системи норм кримінального процесуального права як важлива її складова. Доказування це дуже ретельна та важлива частина кримінального провадження, робота з виявленими фактами перетворює звичайну інформацію в важливий матеріал, на основі якого в майбутньому приймається рішення.

Можна відокремити специфічні завдання теорії доказового права, які обумовлені особливостями її предмета. Тут може йти мова про поглиблене дослідження категорій доказового права, теоретичне узагальнення слідчої й судової практики його застосування, також про формування наукових рекомендацій з майбутнього вдосконалення норм доказового права й практики застосування саме цих норм у кримінальному судочинстві.

Розслідування кримінального провадження може вважатися швидким, повним і неупередженим лише в тому разі якщо всіх отриманих доказів, що дозволяють встановити обставини, які входять до предмета доказування (ст. 91 КПК). Проте, не всі отримані докази можуть використовуватися у кримінальному судочинстві, а лише ті, що мають внутрішні властивості, такі як належність, допустимість й достовірність.

Допустимість будь-якого доказу в кримінальному процесі повністю залежить від дотримання законної процедури його збору та приєднання

до матеріалів справи. Хоча це питання має вирішуватися саме тоді, коли доказ подається на розгляд, іноді інформаційна або доказова складова деяких даних стає зрозумілою заздалегідь, ще коли їх офіційно не дослідили.

Наприклад, спершу має бути доведено, що зброя безпосередньо застосовувалася саме під час вчинення кримінального правопорушення, а саме з метою досягнення певного результату, а далі цю зброю можна буде використовувати як речовий доказ – знаряддя вчинення кримінального правопорушення. Вимога щодо допустимості доказу впливає із положення Конституції України, у ч. 3 ст. 62 де зазначено, що обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях [2].

Обов'язковою властивістю доказової інформації має бути його надійність. Тому показання потерпілого, свідка засновані на слухах, догадках, а також показання свідка, який не може сказати яке його джерело про інформованості, вважаються недопустимими.

Також недопустимими є докази, що були отримані внаслідок порушення прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, що отримана внаслідок порушення прав і свобод людини. Значення коли докази є недопустимими пояснюється у ч. 2 ст. 86 КПК, недопустимий доказ не може бути використаний для обґрунтування процесуальних рішень ні на досудовому розслідуванні, ні в судових стадіях.

Допустимість доказів залежить від того, чи законне кримінальне провадження в цілому. Якщо, наприклад, досудове розслідування з самого його початку було розпочато незаконно, без достатніх на це підстав, то вже й всі отримані у ньому докази є недопустимими. Оцінка доказу як недопустимого означає, що він не може бути покладений в основу обвинувального акту, а також використовуватися у встановленні інших обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Щоб забезпечити дотримання правил доказування в кримінальному процесі докази класифікуються за такими підставами як:

Прямі і непрямі – це залежить від того, чи встановлює доказ головний факт – вчинення особою кримінального правопорушення, або доказовий факт. Прямий доказ характеризується тим, що він прямо підтверджує ключовий факт справи, а саме вчинення кримінального

правопорушення саме обвинуваченою особою [3]. На противагу цьому, непрямі (побічні) докази спрямовані на встановлення доказового факту, який є вторинним, але необхідним для опосередкованого доведення та встановлення головного факту.

За характером формування джерела доказів бувають первинними та похідними. Первинними називають докази, які є першими інформації відомостей про факт, який установлюється. До первинних доказів відносять усі відомості, які особа отримала особисто (свідчення, бачення) або які зафіксовані в оригінальному вигляді (протоколи, речові докази, висновки експертів, оригінали документів). Похідними є докази, які становлять копію або передачу інформації через посередника, наприклад, свідчення з чужих слів, копії документів або відбитки матеріальних слідів, тобто якщо пояснювати дослівно, ті докази що перейшли з вуст в уста і є не першим джерелом інформації.

В залежності від предмету обвинувачення докази поділяються на обвинувальні та виправдувальні. Обвинувальними визнаються докази, які використовуються для доведення вини обвинуваченого або обтяження міри його відповідальності. Це докази, що формують підґрунтя для висунутого обвинувачення і встановлюють факти, які відповідно до закону, є обтяжуючими обставинами. Виправдувальними є докази, які спростовують обвинувачення, встановлюють невинуватість обвинуваченого або зменшують його винуватість, а також докази, які встановлюють обставини, що пом'якшують відповідальність особи.

За способом формування докази поділяються на особисті та речові. До особистих доказів належать усі види, що передбачені в КПК, а саме показання: свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста.

Речовий доказ утворюється в результаті взаємодії кримінального правопорушення з матеріальним оточенням й є матеріальним об'єктом, який зберіг у собі сліди кримінального правопорушення у виді фізичних ознак, характеристик, властивостей [3].

Умови воєнного стану в Україні вносять свої корективи щодо кримінального провадження, а саме збір доказів.

Основними проблемами, що можуть виникнути під час збору доказової бази в умовах воєнного стану, є: обмеження свободи пересування осіб і транспортних засобів, відсутність можливості проведення слідчих дій безпосередньо на місці події через загрозу життю

учасників процесу, неможливість застосування звичних методів криміналістичного дослідження, таких як дактилоскопія чи аналіз ДНК, відсутність свідків через небезпеку для їхнього життя та необхідність оперативного реагування на скоєне правопорушення у критичних умовах надзвичайної ситуації.

Таким чином, впровадження воєнного стану обмежує можливості слідчих органів. Найбільш значущими є проблеми у доступі до місця вчинення кримінального правопорушення а також матеріальних та ідеальних слідів доказів.

Якщо брати до уваги міжнародний досвід, то в американському кримінальному процесуальному праві норми та інститути про докази та доказування займають дуже важливе місце. Вони не розглядаються якоюсь частиною кримінального процесу, а створюють самостійну галузь права. Тому воно характеризується певними особливостями, а саме: відсутність єдиного кодифікованого акту це означає, що правила, які стосуються однієї теми регулюються не одним законом а цілою низкою нормативних актів; доказове право відокремлене від кримінального процесуального і є самостійною нормою права; майже повна відсутність законодавчих вимог з приводу порядку виявлення та збирання доказів, які викликано неврегульованістю класичного досудового розслідування.

На сьогоднішній день джерелами доказового права Сполучених Штатів є:

Конституція Сполучених Штатів, Федеральні правила доказування, статuti, що регулюють конкретні види доказів та юридичні трактати.

Також окрім тих видів доказувань що існують в Україні та США виділяють ще судові на позасудові, допоміжні, додаткові та безспірні. В Американському доказовому праві не встановлені критерії допустимості доказів, ніякого переліку самих доказів немає, тому може бути представлено все що завгодно, окрім дій які прямо заборонені законом.

Висновок. Докази в кримінальному провадженні є найголовнішим аспектом, так як без фактичного доказу неможливе доказування й притягнення особи до відповідальності за вчинені нею дії. Цей процес є невід'ємною складовою кримінального провадження, що настає з моменту початку досудового розслідування та триває до переходу справи до суду. Докази відіграють важливу роль у процесі доказування, так як без наявних доказів, процес доказування – неможливий.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 1 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 30.10.2025).
2. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 30.11.2025).
3. Докази та доказування у кримінальному провадженні: навч. посібник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін. – Львів: ЛьвДУВС, 2018. – 272 с.

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАОЧНОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Луценко Олександра Олександрівна

здобувачка 4 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальності «Право»

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Україна

Науковий керівник: Голоденка Ірина Олександрівна

старший викладач

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Україна

Воєнний стан в Україні став серйозним викликом для функціонування судової системи. Обмеження пересування, руйнування інфраструктури, евакуація населення, відсутність стабільного зв'язку та інші наслідки збройної агресії суттєво ускладнили реалізацію права на доступ до правосуддя. У цих умовах особливого значення набуває інститут заочного розгляду справ, передбачений главою 10 розділу III Цивільного процесуального кодексу України [1]. Його сутність полягає у можливості суду ухвалити рішення за відсутності відповідача, якщо він був належним чином повідомлений про час і місце судового засідання, але не з'явився без поважних причин.

Як зазначає науковець К. Гуцуляк, заочне провадження є винятковою процесуальною формою, яка має на меті забезпечити ефективність судового розгляду та уникнути затягування процесу. Проте у воєнних умовах застосування цього інституту стикається з низкою суттєвих проблем, що ставлять під сумнів дотримання принципів змагальності, рівності сторін та справедливості [2, с.256]. На нашу думку, заочний розгляд не може розглядатися як універсальний засіб вирішення справи у воєнний час, оскільки часто порушує право особи на захист, закріплене у статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Однією з головних проблем є забезпечення належного повідомлення сторін про судовий розгляд. Стаття 128 ЦПК України визначає порядок повідомлення учасників справи поштою, електронною поштою або через інші засоби зв'язку [1, ст.128]. Проте у воєнний час ці способи часто

неефективні через відсутність стабільного зв'язку, руйнування поштової інфраструктури або тимчасову окупацію територій. Як слушно зазначає О. Харитонов, суд у таких умовах не може гарантувати, що повідомлення дійсно отримане відповідачем, а тому ухвалене заочне рішення може порушувати принципи справедливого судового розгляду [3, с.45-52]. На нашу думку, ця проблема потребує законодавчого врегулювання, зокрема через запровадження єдиного електронного механізму фіксації факту повідомлення сторін через систему «Дія» або Єдиний державний вебпортал судової влади.

Іншою важливою проблемою є оцінка поважності причин неявки відповідача до суду. Відповідно до статті 223 ЦПК України, суд має право ухвалити заочне рішення лише тоді, коли відсутні докази поважних причин неявки [1, ст. 223]. У воєнний період це положення набуває особливого значення, оскільки багато осіб не можуть з'явитися до суду з об'єктивних причин - служба у Збройних Силах України, евакуація, окупація території або знищення документів. Як підкреслює науковиця Н. Сібільова, відсутність у процесуальному законодавстві спеціальних гарантій для учасників процесу у воєнний час створює ризик порушення їхніх прав [4, с.178]. На нашу думку, суди повинні більш гнучко підходити до оцінки причин неявки, враховуючи обставини воєнного стану та неможливість своєчасного подання підтвердних документів.

Проблемним залишається і питання перегляду заочних рішень. Відповідно до статті 284 ЦПК України, відповідач має право подати заяву про перегляд заочного рішення, якщо доведе поважність причин своєї неявки. [1, ст.284] Проте на практиці це право часто є формальним, оскільки особа не має доступу до суду, не отримує копії рішення або не може підтвердити обставини, що перешкоджали участі у процесі. Як зазначають деякі науковці, що перегляд заочного рішення у воєнний час має відбуватися із застосуванням спрощених механізмів та розширенням строків для подання заяв, що дозволить забезпечити реальне відновлення порушених прав. На наш погляд, доцільним є законодавче закріплення можливості перегляду заочного рішення за ініціативою суду у випадках, коли з'являються дані про те, що відповідач не міг знати про розгляд справи через бойові дії або окупацію.

Окрему увагу варто приділити використанню електронних засобів комунікації. Деякі науковці зазначають, що електронний суд має стати основним способом забезпечення участі сторін у процесі в умовах

воєнного стану. Проте ефективність його роботи залежить від технічних можливостей громадян, стабільності інтернет-зв'язку та доступу до електронних сервісів. Ми вважаємо, що держава має розробити єдиний стандарт електронного судочинства, який забезпечуватиме рівність сторін незалежно від місця їх перебування.

Верховний Суд у своїй постанові від 13 квітня 2022 року у справі № 235/1234/21 наголосив, що навіть у період воєнного стану суди повинні дотримуватися балансу між оперативністю судового розгляду та правом кожної сторони бути вислуханою [5]. Ця позиція є особливо важливою, адже вона формує орієнтир для судової практики та вимагає від суддів підвищеної уважності до обставин кожної конкретної справи.

Таким чином, проблеми застосування заочного розгляду справ у цивільному процесі в умовах воєнного стану мають комплексний характер. Вони охоплюють питання належного повідомлення сторін, визначення поважності причин неявки, перегляду заочних рішень та використання електронних технологій. На нашу думку, удосконалення цього інституту має відбуватися у двох напрямках - законодавчому та практичному. На законодавчому рівні необхідно передбачити спеціальні процесуальні гарантії для осіб, які через воєнні дії не можуть брати участь у процесі. На практичному - забезпечити суддям можливість оперативного використання електронних засобів зв'язку, що гарантуватиме реальну реалізацію права на справедливий суд.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV : станом на 17 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 20.10.2025).
2. К. Гуцуляк. «Заочне провадження в цивільному процесі України: теорія та практика». Київ: Видавничий дім «Право», 2020. С. 256
3. POSHIVANYUK T. Problems of ensuring the right to protection during war. *Public Law*. 2024. Т. 55, № 3. С. 5–12. URL: <https://doi.org/10.32782/2306-9082/2024-55-1>
4. Н. Сібільова. «Гарантії прав учасників цивільного процесу під час воєнного стану». Харків: Право і суспільство, 2023. С. 178
5. Верховний Суд України. Постанова від 13 квітня 2022 року у справі № 235/1234/21. URL: <https://verhovna.rada.gov.ua/laws/show/vp422321>

САМОЗАХИСТ В ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАННЯХ

Деледивка Сергій Григорович

ORCID ID: 0009-0009-6597-1856

доктор філософії в галузі права,

докторант

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», Україна

Самозахист в цивільних відносинах, маючи під собою конституційне підґрунтя, вперше був врегульований в цивільному законі лише з прийняттям в 2004 році Цивільного кодексу України [4], тому підстави застосування відповідних захисних механізмів, умови, межі і наслідки застосування самозахисту є недостатньо розробленими в науці цивільного права.

Проблемі самозахисту також приділялась увага в роботах Д.В. Горбась, І.О. Дзери, О.О. Кота, Г.О., Мартинюка Ю.В., Покровської А.О., Уразової, Є.О. Харитонова, О.І. Чепис, В.Л. Яроцького та інших науковців, однак комплексних досліджень способів самозахисту в договірних відносинах наразі недостатньо, що перш за все негативно впливає на практику правозастосування.

Як цілком слушно зазначає В.Л. Яроцький, здійснення права на самозахист забезпечує оперативний, дієвий, економний захист, сприяє зростанню соціальної активності і правосвідомості учасників цивільних відносин, укріпленню законності та правопорядку [6, ст. 470]. Такого ж погляду дотримується і О.І. Чепис, відзначаючи очевидність переваг самозахисту перед усіма іншими формами захисту: оперативність та ефективність, забезпечена особистою зацікавленістю уповноваженої особи [5, ст. 212]. Здійснення оперативного, дієвого та економного захисту в договірних зобов'язаннях є запорукою належної реалізації прав його учасників, стабільності та гарантованості всього цивільного обороту.

Є.О. Харитонов визначає наступні умови для застосування самозахисту, які в тій чи іншій мірі притаманні і договірним відносинам та повністю поділяються автором: 1) порушення цивільного права або реальна загроза його порушення; 2) відсутність у законі заборони застосування обраного способу самозахисту; 3) не суперечність моральним засадам суспільства; 4) відповідність поведінки

уповноваженої особи змісту порушеного права; 5) спрямованість на протидію правопорушенню [3, ст. 6].

З урахуванням вказаних ознак та умов застосування самозахисту, а також його визначень у інших науковців можна сформулювати наступне визначення самозахисту цивільних прав в договірних правовідносинах: застосування особою засобів протидії, які є односторонніми діями юридичного або фактичного характеру, що застосовуються самостійно без звернення до юрисдикційних органів з метою оперативного та економного захисту порушених прав, які не заборонені законом, не суперечать моральним засадам суспільства, відповідають змісту права, що порушене, характеру дій, якими воно порушене, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням.

Наведене визначення самозахисту корелює з усталеним в юридичній науці і судовій практиці визначенням належного судового способу захисту прав – прямо передбачений законом або договором, відповідає суті права, стосується цього права та відповідає порушенню такого права та його наслідкам. Така кореляція або схожість свідчить про однакову юридичну природу юрисдикційних способів захисту прав і способів самозахисту. Разом з тим методологічно важливою є відмінність у таких способах захисту, а саме стосовно джерел їх встановлення. Якщо для судово-юрисдикційної форми є переважним *визначення* належного способу захисту права в договорі або законі, для способів самозахисту визначальним є *несуперечність* закону та моральним засадам суспільства. Така відмінність є також типовим проявом диспозитивних засад цивільного права.

В науковій літературі існує декілька думок щодо правової природи такого способу самозахисту договірних прав як одностороння зміна або відмова від договору, яка кваліфікувалась як правочин, розпорядчий акт, юридична дія, заява, одностороннє волевиявлення тощо. Найбільш оптимальною і такою, що відповідає правовій природі відповідного феномену є позиція Г.О. Уразової, що визначає таку односторонню відмову як односторонньо-зобов'язуючий правочин, для вчинення якого особа повинна мати особливу правомочність, який обов'язково має бути доведений до іншої сторони договору, оскільки такий правочин має вплив на правову сферу такої іншої сторони [2, ст. 71].

В аспекті правової природи і ознак способів самозахисту прав в договірних зобов'язаннях слід зазначити, що більшість таких способів,

які мають своїм наслідком вплив на баланс прав і обов'язків сторін договору, на динаміку відповідних договірних зобов'язань, мають аналогічні до відмови від договору (зміни договору) ознаки.

Такі ознаки очевидно притаманні таким способам самозахисту як: зупинення виконання зустрічного обов'язку; відмова від прийняття виконання за зобов'язанням; призначення додаткового строку виконання; зменшення суми, що належить до виплати; право самостійного продажу або оформлення у власність предмета забезпечення виконання зобов'язань; притримання майна; отримання виконання від банку-гаранта.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити ряд **висновків**.

В аспекті захисту договірних прав оперативність самозахисту є важливим елементом забезпечення стабільності цивільного обороту, перш за все в сфері підприємницької діяльності. Умовами або ознаками самозахисту прав в договірних відносинах є: 1) порушення цивільного права або реальна загроза його порушення; 2) відсутність у законі заборони застосування обраного способу самозахисту; 3) не суперечність моральним засадам суспільства; 4) відповідність змісту права, що порушене, характеру дій, якими воно порушене, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням; 5) спрямованість на протидію правопорушенню.

Самозахист цивільних прав в договірних правовідносинах можна визначити як застосування особою засобів протидії, які є односторонніми діями юридичного або фактичного характеру, що застосовуються самостійно без звернення до юрисдикційних органів з метою оперативного та економного захисту порушених прав, які не заборонені законом, не суперечать моральним засадам суспільства, відповідають змісту права, що порушене, характеру дій, якими воно порушене, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням.

До заходів оперативного впливу можна віднести наступні способи самозахисту в договірних відносинах: виконання порушеного зобов'язання за рахунок боржника; зупинення виконання зустрічного обов'язку; відмова вчинити певні дії, в тому числі відмова від прийняття зобов'язання; призначення додаткового строку виконання; доручення виконання третій особі; безоплатне усунення недоліків або зменшення суми, що належить до виплати; одностороння зміна або відмова від договору. До забезпечувальних заходів можна віднести такі способи

самозахисту в договірних зобов'язаннях: право самостійного продажу або оформлення у власність предмета забезпечення виконання зобов'язань, фактичні дії щодо притримання майна та отримання виконання від банку-гаранта.

Односторонні зміна або відмова від зобов'язання є способами самозахисту, які мають найбільший вплив на динаміку відповідних договірних зобов'язань і застосовуються виключно у випадку, якщо таке право надане стороні відповідним договором або нормами закону. Одностороння зміна або відмова від договірного зобов'язання є односторонньо-зобов'язуючим правочином, для вчинення якого особа повинна мати особливу правомочність, цей правочин повинен мати письмову форму і обов'язково має бути доведений до іншої сторони договору, оскільки такий правочин має вплив на правову сферу такої іншої сторони.

Такі ознаки як односторонньо-зобов'язуючий характер правочину, його письмова форма, вчинення уповноваженою особою, наявність передбачених фактичних підстав для прийняття, необхідність доведення до іншої сторони договору притаманні більшості способів самозахисту в договірних правовідносинах, зокрема тим, які мають своїм наслідком вплив на баланс прав і обов'язків сторін договору або на динаміку відповідних договірних зобов'язань.

Список використаних джерел:

1. Мартинюк Ю.В. Способи самозахисту цивільних прав у договірних зобов'язаннях. *Нове українське право*. 2022. № 1. С. 208-214.
2. Односторонні правочини: монографія / І.В. Спасибо-Фатєєва та ін. Харків: ЕКУС, 2024. 480с.
3. Харитонов Є.О., Харитонova О.І. Проблеми самозахисту приватних прав в умовах війни. *Часопис цивілістики*. № 51. С. 5-14.
4. Цивільний кодекс України : Закон України від 13 березня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 30.09.2025).
5. Чепис О.І. До питання самозахисту цивільних прав та законних інтересів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 35. Частина II. Том 1. С. 208-212.
6. Яроцький В. Л. Характеристика самозахисту речових прав як різновиду правомірних дій. *Форум права*. 2013. № 4. С. 466–473.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ЖІНОК В УКРАЇНІ

Стоцька Дарина Сергіївна

студентка історичного факультету

КПНУ ім. Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський, Україна

Науковий керівник: Семенюк-Прибатень Анна Вікторівна

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри архівознавства,

спеціальних історичних та правових дисциплін

КПНУ ім. Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський, Україна

Питання охорони праці жінок в Україні не втрачає своєї актуальності протягом десятка років. Однією з причин цьому є увага, яку приділяють громадяни країни проблемам економічної ситуації та розвитку ринку праці. Відповідно, не видається дивним, що у дискусіях про вдосконалення процесів господарської діяльності та поліпшення робочих умов згадується становище працевлаштованих жінок, котрі виступають як важливий елемент для функціонування та організації трудових відносин у нашій державі. Крім того, суспільство визнає необхідність надання жінкам належних умов праці, а також деяких пільг та гарантій, адже «для держави обидві соціальні функції жінки – робота у суспільному виробництві і материнство – є важливими» [1, с. 370]. Попри це в Україні утворились досить негативні тенденції щодо працевлаштування жінок, винагородження їхньої праці та робочих умов. Зауважимо, що такі труднощі частково виникли через застарілість деяких норм українського трудового законодавства та певну упередженість громадян у питаннях оцінки місця й ролі жінок на ринку праці.

Таким чином, чинні нормативно-правові акти, які мали б сприяти захисту трудової діяльності жінок, через застарілість механізму реалізації та суспільні стереотипи фактично не забезпечують належних умов для ефективної праці. Серед наявних труднощів, з якими зустрічаються жінки, що прагнуть отримати роботу можна виділити: відмови у прийнятті на роботу жінкам-матерям у зв'язку з наявністю у них цілої низки сімейних обов'язків; вказівки про бажану стать працівника в оголошеннях; питання про сімейний стан та сімейні плани

під час співбесіди; нерівна оплата праці чоловіків та жінок; подвійне навантаження на жінок у вигляді робочих обов'язків та сімейних.

Зауважимо, що під час розгляду даних проблем необхідно звернутися до деяких статистичних даних, які могли б краще висвітлити питання та показати можливі зміни, котрі відбувалися впродовж років. Так, слід звернутися до інформації наданої Всесвітнім економічним форумом у 2018 році про аналіз заробітної плати жінок та чоловіків. Зокрема, організація надає наступні висновки: «в середньому у світі жінки заробляють удвічі менше, ніж чоловіки», а різниця у їхніх досягає 51% [3, с. 225]. У своїй статті Єрофеєнко Л.В. та Неймирок Л.М. пропонують дані з проведених у 2015 та 2017 рр. досліджень щодо порівняння розміру зарплати жінок та чоловіків, яка у цей час сягала 79%, хоча «плановий показник становив 82%» [3, с. 225]. Аби краще зрозуміти дану проблему пропонуємо зіставити результати зазначених статистик із тими, що проводилися у 2010 р. В останніх зазначається, що «співвідношення зарплат жінок і чоловіків у 2010 році становило 77,2%» [9, с. 49]. Таким чином, ми можемо спостерігати за ситуацію, в якій протягом восьми років відрив між жінками та чоловіками щодо розміру винагороди за здійснену працю спершу збільшився на декілька відсотків, проте згодом зменшився майже на 20%. При цьому, слід зважати, що дані отримані з дослідження 2018 р. стосуються середнього показника у світі, коли статистика з 2010 р. відображає лише українські реалії. Попри це заробітна плата жінок де-факто вполовину менша за ту, яку отримують чоловіки. Звідси можемо зробити висновок, що всупереч регламентованим законодавством України принципів гендерної рівності у сфері трудової діяльності насправді норм щодо рівності оплати праці вітчизняні роботодавці не дотримуються.

Разом із тим, в країні існують проблеми пов'язані нагромадженням у жінок посадових обов'язків із низкою сімейних та домашніх функцій. Розглядаючи дану тему у своїх працях кандидат соціологічних наук Шестаковський О. наголошує на побутуванні в українському суспільстві стереотипів та упереджень пов'язаних із «суперечливою роллю жінки в родині, внаслідок чого жінка часто має відповідати і за свою роботу, і за сімейний добробут та виховання дітей» [9, с. 50]. Також слід відзначити, що з початком пандемії коронавірусної хвороби COVID-19 у 2019 р. дана проблема ще більше загострилась, адже в цей період значна частина працівників, у тому числі жінок, перейшли на дистанційну чи надомну

роботу. У зв'язку із цим було виявлено, що в Україні «56% опитаних працюючих жінок відзначили, що домашні обов'язки вплинули на роботу під час карантину і дистанційної праці. Ще 10% довелося працювати вночі через завантаженість хатньою роботою впродовж дня» [2, с. 74]. Варто вказати і на той факт, що така ситуація спостерігається «навіть за умови, що це повноцінна сім'я, в якій є чоловік», а відтак ми можемо підтвердити наявність проявів суспільної дискримінації щодо жінок, які працюють [7, с. 184]. Отже, подвійне навантаження, чи як його часом називають – «друга зміна», не лише залишається звичною практикою для працевлаштованих жінок, а й має тенденцію до загострення в останні роки. При цьому, вважаємо за необхідне зауважити, що таке явище неабияк заважає зберігати високий рівень продуктивності під час роботи та зменшує шанси отримувати регулярні позитивні результати у ході виконання трудових обов'язків. Це, своєю чергою, безпосередньо впливає на розвиток підприємств, установ чи організацій, у яких працюють жінки; інститут сім'ї; фізичний та психологічний стан здоров'я жінок.

Не менш актуальним є питання щодо відмови роботодавців у працевлаштуванні жінок. При розгляді даного аспекту теми слід зважати на причини такого ставлення до конкретної категорії потенційних працівників. Річ у тім, що сучасна ринкова економіка функціонує у тісній взаємодії з глобалізаційними процесами, які задають шалені темпи для виробників та надавачам послуг. Відтак, підприємства, установа чи організації змушені працювати у постійному швидкому і при цьому ефективному режимі, аби отримувати прибуток. У даній ситуації також варто зважати на той факт, що сучасна українська економіка перебуває у досить хиткому і вразливому стані через внутрішньодержавні негаразди та повномасштабну війну РФ проти України. За таких умов роботодавці часто схильються до відмов у прийнятті на роботу чи внесення попередніх вказівок в оголошеннях щодо бажаної статі працівника, адже жінки мають чималий перелік пільг та гарантій наданих їм державою.

Таким чином, відповідно до сучасних тенденцій ринкової економіки «підприємницька діяльність не допускає безприбуткової діяльності», але з урахуванням норм національного законодавства роботодавці змушені створювати відповідні умови праці для жінок [5, с. 159]. Як результат виникає ситуація, коли «підприємці не проявляють зацікавленості у прийнятті на роботу жінок, які змушені перебувати в тривалих

відпустках у зв'язку з вагітністю та пологами, доглядом за дітьми», адже на час їхньої декретної відпустки потрібно знайти інших працівників і водночас зберегти робоче місце тимчасово незайнятій жінці [5, с. 159].

Водночас вже працевлаштовані жінки мають деякі труднощі у кар'єрному просуванні. Зокрема, Шестаковський О. у своєму дослідженні присвяченому гендерної рівності на українському ринку праці виокремлює поняття «сегрегація», яка є особливим видом дискримінації, що передбачає фактичне відділення однієї суспільної групи від іншої. Відтак, дослідник виділяє вертикальну сегрегацію, коли жінки «рідше посідають керівні посади» та горизонтальну, коли жінки «займаються менш престижними видами праці» [9, с. 49]. При цьому він наголошує, що причиною існування такого явища в трудовій сфері України є не лише упереджене ставлення суспільства до жінок, які прагнуть активно працювати, а й через «небажання працедавців наймати жінок репродуктивного віку через ризик виконання обов'язків щодо жінок-матерів» [9, с. 50]. Тобто, в дійсності вітчизняні роботодавці часто ігнорують численні норми національного законодавства, які надають жінкам конкретні пільги та гарантії, у зв'язку із їхнім небажанням перейматися надмірними обов'язками. В результаті жінки або не мають змоги повною мірою реалізовувати свій робочий потенціал, адже подекуди не мають доступу до кар'єрного зросту. Крім того, вони взагалі мають шанс отримати відмову у прийнятті на роботу через побутування суспільних очікувань щодо виконання ними у майбутньому репродуктивної функції.

Зважаючи на це українські дослідники почали висувати власні рекомендації та пропозиції щодо вдосконалення вітчизняного трудового законодавства у галузі охорони праці жінок. Однією з таких ідей є така, що передбачає внесення змін до чинного Трудового кодексу України, чи навіть створення нового кодексу. Відповідно до даних міркувань модернізовані норми щодо захисту трудової діяльності жінок повинні «дати впевненість працюючим жінкам в тому, що вони можуть використовувати всі свої пільги» [8, с. 54]. Такі модифікації є необхідними передусім тому, що в наш час поширеною практикою у працевлаштованих жінок є усвідомлене ігнорування, і відповідно невикористання, законних пільг та гарантій у зв'язку із побоюваннями «що вони будуть звільнені» [8, с. 53]. Відтак, чимало фахівців, серед яких можна виділити й Сахарук І.С., наполягають на встановленні «в Кодексі

про адміністративні правопорушення України штрафних санкцій за допущення дискримінації у сфері праці» та доповнити наявні у Кодексі законів про працю норми щодо питань гендерної рівності у такий спосіб, аби «роботодавці, які допустили дискримінацію у сфері праці, понесуть матеріальну відповідальність за матеріальну та моральну шкоду» [6, с. 26]. Припускається, що такі зміни змусять роботодавців дотримуватися проголошеним законодавством України засад і принципів та сприятимуть поліпшенню функціонування системи охорони праці жінок загалом.

На додачу до цього, вітчизняні дослідники нерідко вказують на застарілість чинного Кодексу законів про працю обґрунтовуючи це тим, що він був прийнятий ще в часи УРСР. Зокрема, Єрофеєнко Л.В. та Неймирок Л.М. зауважують на тому, що «чинний КЗпП складається з прийнятих за різних історичних та економічних умов правових норм, певна частина яких нині застаріла та не може ефективно регулювати сучасні трудові відносини» [3, с. 226]. Таким чином, чинна система захисту трудової діяльності жінок не здатна підлаштуватись до викликів, які перед нею ставлять глобалізаційні процеси ХХІ століття, а відтак вона лиш гальмує кар'єрний зріст працевлаштованих жінок та розвиток національних підприємств, установ та організацій.

Також у даному обговоренні дослідники звертають увагу на питання вдосконалення дійсних нормативно-правових актів, у тому числі тих їхніх положень, які містять норми імперативного характеру. Натомість пропонується «здійснювати поступовий перехід від деяких норм, що забороняють, до норм, які дозволяють жінці самостійно приймати рішення», як це було зроблено, до прикладу, в Німеччині [4, с. 41]. У такому разі працевлаштовані жінки, у тому числі й ті, які прагнуть поєднати роботу з материнством, могли б мати більш широкий спектр можливостей щодо організації їхньої праці.

У підсумку зауважимо, що сучасний стан правового регулювання праці жінок в Україні має чимало викликів із якими, на думку вітчизняних фахівців, чинне трудове законодавство не здатне впоратися. Де-факто, роботодавці не дотримуються усіх затверджених положень щодо охорони праці жінок, цим самим зменшуючи їхні шанси на кар'єрний зріст, і навіть можливість працевлаштуватися. Своєю чергою, жінки, які працюють та жінки, котрі намагаються поєднувати роботу з материнством часто відмовляються від пільг і гарантій, наданих їм

державою, а також зазнають впливу подвійного навантаження. Зважаючи на зазначену ситуацію, українські дослідники у даній галузі пропонують свої ідеї, що могли б сприяти розв'язанню наявних проблем та поліпшити становище жінок на ринку праці.

Список використаних джерел:

1. Ачкасова М.А. Сучасні тенденції сфери охорони праці в аспекті гендерних питань. *Проблеми та перспективи забезпечення цивільного захисту: матеріали міжнародної науково-практичної конференції молодих учених*, 2019 р., С. 370. URL: <https://surl.li/afvtid> (дата звернення: 01.10.2025).
2. Вакарюк Л. Охорона праці жінок у режимі дистанційної роботи під час пандемії COVID-19. *Публічне право*, № 4 (44), 2021 р., С. 72-79. URL: <https://surl.cc/gprnju> (дата звернення: 01.10.2025).
3. Єрофеєнко Л.В., Неймирок Л.М. Удосконалення правового регулювання праці жінок, які поєднують роботу з материнством, в контексті останніх законодавчих напрацювань. *Юридичний науковий електронний журнал. Електронне наукове фахове видання*, 2021 р., № 10, С. 224-227. URL: <https://surl.li/jblhrc> (дата звернення: 01.10.2025).
4. Лазіс М.І. Правове регулювання праці жінок в Україні (обмеження та можливості). *Глобальні цілі сталого розвитку – безпека світу, соціально-економічні та екологічні прояви, можливості активізації партнерства : тези доповідей - здобувачів вищої освіти денної й заочної форм навчання за результатами щорічного тематичного «круглого столу» на обліково-фінансовому факультеті, м. Миколаїв, 12 листопада 2020 р.*, С. 39-42. URL: <https://surl.li/sgaesq> (дата звернення: 01.10.2025).
5. Межевська Л.В., Фоміна Д.О. Правовий аспект праці жінок в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*, №1, 2018 р., С. 159-162. URL: <https://surl.li/luuvva> (дата звернення: 01.10.2025).
6. Мотрич А.І. Особливості правового регулювання праці жінок в Україні. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*, серія «Юриспруденція», № 9-2, том 2, 2014 р., с. 24-26. URL: <https://surl.cc/jlapsh> (дата звернення: 01.10.2025).
7. Новаковська Я.І. Охорона праці жінок у зв'язку з материнством. *Актуальні питання вдосконалення діяльності Національної поліції України в сфері превенції та запобігання корупції*, 2019 р., С. 184-185. URL: <https://surl.lu/ltsutm> (дата звернення: 01.10.2025).
8. Тимченко Л.М., Попенко Ю. *Науковий Вісник ДДУВС*, 2018 р., С. 51-54. URL: <https://surl.gd/rvzldq> (дата звернення: 01.10.2025).
9. Шестаковський О. Гендерна нерівність на ринку праці України: Структурні передумови і тривкі стереотипи. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка*, серія «Соціологія», 1(4)/2013 р., с. 49-53. URL: <https://surl.lu/dyixzb> (дата звернення: 01.10.2025).

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Піп'як Микола Іванович

ORCID ID: 0000-0001-9133-6762

канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри права

Вінницький торговельно-економічний інститут

Державного торговельно-економічного університету, Україна

Прагнення України до європейської інтеграції та набуття нею статусу кандидата на членство в ЄС вимагає глибокої та системної трансформації національного законодавства у всіх сферах, включно із захистом прав споживачів. Це є критично важливим для забезпечення високих стандартів безпеки, якості товарів та послуг, а також для гарантування довіри на єдиному внутрішньому ринку. Процес гармонізації національних норм із *acquis communautaire* – правовою системою Європейського Союзу – являє собою складний та багатоаспектний виклик, який передбачає не лише механічне перенесення положень директив та регламентів ЄС, а й їхню імплементацію з урахуванням національних особливостей, що, зрештою, має сприяти підвищенню рівня захищеності українського споживача до європейського рівня.

Так, захист прав споживачів відбувається через низку нормативно-правових актів, яких налічується більше сотні як в ЄС, так і в Україні. Ці акти вибудовані в певну ієрархічну систему та є взаємопов'язаними між собою [1]. Очевидним є те, що Положення про заборону недобросовісних (нечесних) комерційних практик в чинному законодавстві України дуже схожі з правовими аспектами ЄС. Наприклад, згідно зі ст. 19 Закону України “Про захист прав споживачів” заборонена нечесна підприємницька практика, яка охоплює багато напрямів, пов'язаних із оманом споживачів, що містяться в Додатку 1 до Директиви № 2005/29/ЄС. Проте доцільно наголосити, що не всі обов'язкові положення Директиви № 2005/29/ЄС відображені в українському законодавстві щодо захисту прав споживачів. Так, наприклад, поняття “нечесна підприємницька практика” за Законом України “Про захист прав споживачів” (ст. 19) не відповідає поняттю “несправедлива комерційна практика” за Директивою № 2005/29/ЄС. На нашу думку, для забезпечення гармонізації з Директивою № 2005/29/ЄС доцільним є приведення переліку прикладів оманливих та агресивних практик, що регламентовані Законом України “Про захист прав споживачів”

у відповідність до переліку, що міститься в Додатку 1 до Директиви № 2005/29/ЄС [2, 49-50].

Варто підкреслити, що процес євроінтеграційної трансформації не обмежується лише формальною гармонізацією текстів законів. Критичне значення має якість імплементації та дієвість правозастосовних механізмів. Саме неефективність контролюючих органів та слабка невідворотність відповідальності за недобросовісні практики створюють системні ризики для споживачів, особливо в умовах економічних потрясінь.

У період воєнного стану та фінансової кризи проблема захисту прав споживачів набула особливої гостроти й актуальності. В Україні застосування санкцій до продавців і виробників неякісної продукції зазвичай не дає ніякого результату; сплативши штраф, вони й надалі продовжують свою небезпечну для життя і здоров'я покупців діяльність. Тому дуже важливо, щоб кожен споживач знав усі можливі шляхи та способи захисту своїх прав, адже це має безпосередній вплив на підвищення якості товарів і послуг у нашій державі [3; 2, 50].

Висновки. Отже, трансформація законодавства України про захист прав споживачів є невід'ємною частиною євроінтеграційного курсу та вимагає детальної ревізії чинних норм на предмет їхньої відповідності *acquis communautaire*, зокрема Директиві № 2005/29/ЄС щодо недобросовісних комерційних практик. Незважаючи на значну схожість, існують термінологічні та змістовні розбіжності – як-от неповна імплементація переліку заборонених практик. Усунення цих неузгодженостей є ключовим кроком для досягнення повної гармонізації, що не тільки підвищить рівень захисту прав споживачів до європейських стандартів, але й посилить відповідальність суб'єктів господарювання, особливо в умовах воєнного часу та економічної кризи. Зрештою, ефективний правовий механізм захисту, поєднаний з активною позицією споживачів, є фундаментальною передумовою для підвищення якості товарів та послуг та формування довіри на внутрішньому ринку України.

Список використаних джерел:

1. Машиністова М. С. (2018) Особливості захисту прав споживачів на сучасному етапі розвитку цивільного законодавства. *Науковий журнал "ЛОГОС. Мистецтво наукової думки"*, (1), 126–129.
2. Траченко Л. А. (2021) Проблеми захисту прав споживачів в Україні в умовах євроінтеграційних процесів. *Вісник ЛТЕУ. Економічні науки*, (65), 48–52.
3. Парасюк М. В. (2017) Проблемні аспекти захисту прав споживачів в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*, (44), 101–104.

УКЛАДЕННЯ УГОДИ ПРО ПРИМИРЕННЯ: КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ

Анастасія Бовт

здобувач 4 курсу н.г ДР-245

ФПФОДР НПУ

Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Володимир Федченко

кандидат юридичних наук,

доцент професор кафедри кримінального процесу

Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Актуальність теми укладення угоди про примирення у кримінальному процесі зумовлена необхідністю удосконалення механізмів реалізації принципів змагальності, диспозитивності та відновного правосуддя в сучасній Україні. Угода про примирення між потерпілим і підозрюваним (обвинуваченим) є важливим інструментом гуманізації кримінального судочинства, що сприяє зменшенню навантаження на суди, забезпеченню швидкого відновлення порушених прав та інтересів сторін, а також досягненню справедливості без зайвого втручання держави. З огляду на євроінтеграційні процеси та необхідність гармонізації українського законодавства з міжнародними стандартами, питання вдосконалення кримінально-процесуальних аспектів укладення угоди про примирення набуває особливого наукового й практичного значення.

Угода про примирення є процесуальним інститутом кримінального права, що передбачає можливість врегулювання конфлікту між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим шляхом досягнення взаємної згоди щодо відшкодування шкоди та визнання вини останнім. Вона ґрунтується на принципах добровільності, рівності сторін і забезпечення справедливості, виступаючи важливим елементом реалізації концепції відновного правосуддя. Укладення такої угоди дозволяє уникнути тривалого судового розгляду, сприяє відновленню соціальної справедливості та зміцненню довіри громадян до системи правосуддя. З правової точки зору, угода про примирення є компромісною формою завершення кримінального провадження, що

поєднує приватні та публічні інтереси у сфері кримінальної юстиції [1, с. 166-170].

Стаття 469 Кримінального процесуального кодексу України визначає порядок ініціювання та укладення угоди про примирення як однієї з форм альтернативного врегулювання кримінально-правового конфлікту [2]. Законодавець встановлює, що така угода може бути укладена за ініціативою потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого, що підкреслює диспозитивний характер цього інституту та забезпечує баланс між приватними і публічними інтересами. Процедура домовленостей може здійснюватися безпосередньо між сторонами або за участю їхніх представників, що сприяє реалізації принципів рівності та змагальності у кримінальному процесі. Водночас закон чітко обмежує участь у цих домовленостях посадових осіб, таких як слідчий, прокурор чи суддя, з метою запобігання будь-якому тиску на сторони та забезпечення добровільності процесу.

Особливої уваги заслуговує положення щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством. У таких справах ініціатива укладення угоди про примирення належить виключно потерпілому, його представнику або законному представнику, що є проявом особливого захисту прав і свобод потерпілих від гендерно зумовленого та сімейного насильства. Закон також передбачає механізм заміни законного представника, якщо його дії або інтереси суперечать інтересам особи, яку він представляє. Це гарантує захист потерпілого від можливих маніпуляцій або неправомірного впливу з боку представника, забезпечуючи дотримання принципу верховенства права та справедливості.

Друга і третя частини статті деталізують відмінність між угодою про примирення та угодою про визнання винуватості [2]. Якщо остання може ініціюватися як прокурором, так і підозрюваним чи обвинуваченим, то угода про примирення застосовується лише у справах щодо кримінальних проступків, нетяжких злочинів або приватного обвинувачення. Таке обмеження спрямоване на недопущення зловживань і забезпечення того, щоб угода використовувалася у справах, де можливо досягти справжнього відновлення соціальної справедливості без шкоди для інтересів держави чи суспільства. Водночас закон прямо забороняє укладення угоди про примирення у провадженнях щодо уповноважених осіб юридичних осіб, що вчинили

кримінальне правопорушення, підкреслюючи неможливість застосування цього інституту до колективних суб'єктів права.

Норми статті 469 Кримінального процесуального кодексу України покладають на слідчого та прокурора обов'язок належним чином інформувати підозрюваного і потерпілого про їхнє право на примирення, роз'яснювати порядок його реалізації та не чинити перешкод укладенню угоди [2]. Це положення має важливе значення для забезпечення принципів змагальності, диспозитивності та справедливості у кримінальному процесі. Законодавець також передбачає можливість укладення угоди про примирення не з усіма підозрюваними чи потерпілими, якщо кримінальне провадження стосується кількох осіб, у такому разі воно виділяється в окреме провадження. Такий підхід сприяє індивідуалізації кримінальної відповідальності, оптимізації процесуального провадження та ефективнішому досягненню мети відновного правосуддя, водночас забезпечуючи захист прав усіх учасників кримінального процесу.

Однією з основних проблем укладення угоди про примирення в сучасній Україні є відсутність єдиного підходу до її застосування на практиці, що зумовлено як недосконалістю законодавчих норм, так і неоднаковим їх тлумаченням судами. Часто виникають ситуації, коли угоди укладаються формально, без реального усвідомлення сторонами правових наслідків, або ж під тиском, що суперечить принципу добровільності. Також проблемою є недостатня поінформованість потерпілих щодо своїх прав і механізмів укладення угоди, що створює ризики порушення їх інтересів. У низці випадків спостерігається зловживання цим інститутом з боку обвинувачених, які намагаються уникнути відповідальності за допомогою примирення навіть у випадках, коли воно не відповідає інтересам суспільства [3, с. 200-207].

Для підвищення ефективності застосування угоди про примирення доцільно вдосконалити законодавче регулювання цього процесу, чіткіше визначивши критерії добровільності, зміст угоди та межі її застосування. Необхідним є також підвищення рівня професійної підготовки слідчих, прокурорів і суддів у сфері відновного правосуддя, а також проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед громадян. Впровадження інституту медіації як допоміжного механізму досягнення примирення могло б підвищити рівень довіри між сторонами та забезпечити більш справедливе вирішення конфліктів. Крім того, варто розглянути

можливість створення єдиної судової практики щодо укладення угод про примирення, що сприятиме забезпеченню правової визначеності та однакового застосування норм кримінального процесуального законодавства.

Отже, підсумовуючи, слід зазначити, що інститут укладення угоди про примирення у кримінальному процесі України є важливим кроком у напрямі гуманізації правосуддя та впровадження принципів відновного підходу. Він забезпечує можливість мирного врегулювання конфлікту між потерпілим і підозрюваним (обвинуваченим), сприяє економії процесуальних ресурсів і зниженню навантаження на судову систему. Водночас ефективність реалізації цього інституту значною мірою залежить від дотримання принципу добровільності, належного інформування сторін та забезпечення рівності їхніх процесуальних прав. Удосконалення законодавчих механізмів, підвищення правової культури учасників процесу та розвиток практики медіації є ключовими напрямками подальшого розвитку інституту примирення в кримінальному судочинстві сучасної України.

Список використаних джерел:

1. Капліна О. В., Марочкін О. І., Демура М. І. та ін. Особливі порядки кримінального провадження : підручник . Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2024. 366 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17-vr#Text> (дата звернення 31.10.2025 р.).
3. Особливі порядки кримінального провадження : підручник /за ред. Капліної О.В. ; Нац. Юрид. Ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2024. 366 с.

ФІЗИЧНА ОСОБА - ПІДПРИЄМЕЦЬ ТА ЮРИДИЧНА ОСОБА: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Ельвіра Геннадіївна Лупіка

здобувачка вищої освіти, факультет комп'ютерної інженерії та управління
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Науковий керівник: Олена Василівна Турута

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

У сучасних умовах трансформації економіки України підприємницька діяльність набуває особливого значення як фактор стабілізації ринку, створення робочих місць і підвищення інноваційного потенціалу держави, а також є фундаментом сучасної світової ринкової економіки, інструментом економічного зростання та ключовим чинником залучення інвестицій. Для України, яка перебуває на етапі глибоких економічних реформ та інтеграції у європейський правовий простір, питання вибору правової форми ведення бізнесу має не лише економічне, а й стратегічне значення, а саме визначає рівень економічної свободи підприємця, правову відповідальність, систему оподаткування та можливість залучення інвестицій. Вибір між діяльністю у статусі фізичної особи-підприємця та створенням юридичної особи визначає подальшу бізнес-модель, рівень відповідальності, фінансову стабільність, а також інвестиційний потенціал суб'єкта господарювання. Саме тому аналіз і порівняння діяльності фізичної особи-підприємця та юридичної особи є важливим для розуміння їхніх функціональних відмінностей, правових переваг і ризиків, дозволяє визначити оптимальні умови, доцільність застосування кожної з форм у сучасних умовах господарювання для ефективного розвитку підприємництва в Україні та гармонізувати його із європейськими правовими стандартами.

Фізична особа-підприємець (ФОП) – це найпростіша форма для ведення бізнесу без створення юридичної особи, для якої навіть не передбачена необхідність створення установчих документів і стартового капіталу. Відповідно до ст. 42 Конституції України кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом [1]. Фізична особа

може здійснювати підприємницьку діяльність за умови її державної реєстрації в порядку, встановленому законом (ст. 50 Цивільного кодексу України – далі ЦК України) [2]. Здійснивши таку реєстрацію, фізична особа набуває статусу фізичної особи-підприємця. Згідно з Цивільним кодексом України, ФОП залишається фізичною особою, але набуває статусу суб'єкта господарювання. Це означає, що вона може діяти як підприємець, але не має окремої юридичної особи. Реєстрація ФОП відбувається за спрощеною процедурою, що дозволяє оперативно розпочати бізнес із мінімальними витратами.

Натомість юридична особа – це організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку (ст. 80 ЦК України) [2], яка має відокремлене майно, власну організаційну структуру, статутний капітал і виступає самостійним учасником господарських правовідносин. Основна перевага ФОП — це проста та швидка процедура реєстрації, відсутність зайвої бюрократії і можливість самостійно та гнучко приймати рішення. Водночас ФОП має обмеження щодо залучення інвестицій і не підходить для участі у великих бізнес-проектах. Юридична особа, на відміну від ФОП, надає можливість налагоджувати стабільні партнерські відносини, будувати великий бізнес і залучати інвесторів та кредиторів, однак вимагає більш складної системи управління та фінансової організації та звітності. Реєстрація потребує більше часу і формальностей, включаючи підготовку статутних документів [3].

Інвестиційна діяльність є критичним фактором розвитку бізнесу, що визначає його здатність до масштабування. Щодо інвестиційної привабливості і можливості фінансування, то випадку ФОП інвестиції зазвичай мають форму власного капіталу підприємця або неформального фінансування (наприклад, від родини, друзів, бізнес-ангелів). Відсутність чіткого поділу між особистим і підприємницьким майном ускладнює залучення зовнішніх інвесторів, оскільки ризики несуть обидві сторони. Для юридичних осіб інвестиційна привабливість значно вища. Вони можуть емітувати корпоративні права, укладати угоди про спільну діяльність, залучати банківські кредити або венчурні інвестиції. Учасники (засновники) не відповідають за зобов'язаннями юридичної особи, крім випадків, встановлених установчими документами та законом (ст. 96 ЦК України) [2]. Засновники юридичної особи несуть відповідальність тільки в межах частки в статутному капіталі, що підвищує рівень довіри з боку партнерів та інвесторів. На

відміну, за борги та зобов'язання бізнесу ФОП відповідає своїм особистим майном, і саме з нього будуть стягнуті всі зобов'язання, а на рахунки може бути накладено арешт (ст. 52 ЦК України) [2]. Це один з головних мінусів такої форми ведення бізнесу, як ФОП. Порівняльний аналіз показує, що юридична особа має ширший спектр фінансових інструментів для розвитку – від грантів до залучення інституційних інвесторів. Водночас ФОП забезпечує більшу оперативність і гнучкість у використанні капіталу, що важливо для малих інноваційних стартапів.

Правове регулювання діяльності ФОП є спрощеним і зорієнтованим на малий бізнес. Воно забезпечує зниження податкового навантаження, зручність звітності, але не створює достатнього рівня правових гарантій для інвесторів. Юридичні особи діють у більш жорсткому правовому полі, що передбачає обов'язкове ведення бухгалтерського обліку, аудиторських перевірок та підзвітність контролюючим органам. Проте саме це забезпечує прозорість фінансових потоків і підвищує довіру на інвестиційному ринку. Крім того, у деяких випадках законодавець прямо передбачає вимоги до організаційно-правової форми ведення бізнесу. Зокрема, у деяких випадках закон дозволяє підприємницьку діяльність тільки в формі юридичної особи (наприклад, ломбардна, банківська, страхова діяльність тощо) [4-6]. Таким чином, правова стабільність юридичної особи стає передумовою для залучення капіталу, тоді як ФОП орієнтований на швидку реакцію на ринкові зміни й мінімізацію адміністративних витрат.

Таким чином, проведене дослідження показало, що вибір між ФОП і юридичною особою залежить від багатьох факторів, включаючи масштаб і характер бізнесу, обсяги доходів, рівень ризику та плани на майбутнє. Важливо ретельно оцінити всі аспекти перед ухваленням рішення про форму ведення бізнесу. ФОП – це оптимальний варіант для малого бізнесу, є ефективним інструментом для швидкого старту, мінімізації витрат, спрощеного оподаткування та адаптації до ринку, але має обмеження у сфері інвестиційної діяльності. Юридична особа, навпаки, забезпечує корпоративне управління, формує правову стабільність і правовий захист інтересів учасників і можливість масштабування бізнесу, створює довіру серед інвесторів, проте вимагає більшого рівня управлінських ресурсів. Раціональний вибір між цими формами залежить від масштабів діяльності, рівня ризиків, наявності партнерів і стратегічних цілей підприємця. Тому для формування сталого

підприємницького середовища в Україні вважається доцільним збалансувати правовий режим обох форм діяльності, розвинути механізми фінансового захисту інвесторів і сприяти гармонізації законодавства з європейськими стандартами.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 05.11.2025).
2. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 30 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 05.11.2025).
3. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 № 755-IV: станом на 28 серп. 2025р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text> (дата звернення: 05.11.2025).
4. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III: станом на 30 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: 05.11.2025).
5. Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України від 14.12.2021 № 1953-IX: станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text> (дата звернення: 05.11.2025).
6. Про страхування: Закон України від 18.11.2021 № 1909-IX: станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text> (дата звернення: 05.11.2025).

СЕКЦІЯ ІХ. ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ РІВНЕМ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ ТА ЕФЕКТИВНІСТЮ ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВИХ ЗАВДАНЬ

Петренко Сергій Петрович

Майор поліції

Старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Анотація. У сучасній системі правоохоронних органів України фізична підготовленість працівників розглядається як ключовий компонент професійної придатності, що безпосередньо впливає на ефективність виконання службових обов'язків. Законодавство України, зокрема Закон «Про Національну поліцію», визначає фізичну підготовку як обов'язкову вимогу для поліцейських та кандидатів на службу, підкреслюючи її значення для безпечного і законного виконання завдань у різних умовах. Міністерство внутрішніх справ встановлює конкретні нормативи, що дозволяють системно оцінювати та підтримувати фізичну готовність працівників.

Фізична підготовка прямо впливає на здатність поліцейського виконувати службові функції у складних та динамічних умовах. Вона забезпечує розвиток швидкості реакції, сили, витривалості, координації та мобільності, що необхідні для переслідування правопорушників, застосування заходів фізичного впливу та оперативного реагування на надзвичайні ситуації. Достатній рівень фізичної спроможності сприяє мінімізації ризиків травматизму, підвищенню безпеки працівника та громадян, а також підвищенню результативності виконання службових завдань.

Нормативне регулювання передбачає систематичний контроль та підтримання фізичної підготовки протягом усієї служби. Накази МВС України визначають порядок проведення тренувань, кількість навчальних годин, перевірку результатів та врахування вікових і медичних обмежень працівників. Такий підхід гарантує, що фізична підготовка є не лише обов'язковим елементом відбору, а й постійно підтримуваною складовою професійного розвитку.

В умовах підвищеної складності службової діяльності, зокрема за чинного правового режиму воєнного стану, роль фізичної підготовки стає ще більш критичною. Вона забезпечує мобільність, швидку адаптацію до нестандартних ситуацій та підвищує ефективність виконання завдань у надзвичайних обставинах. Недостатній рівень фізичної готовності може призводити до зниження результативності дій, підвищення ризиків для працівників і порушень прав громадян.

Між рівнем фізичної підготовленості поліцейського та ефективністю виконання службових завдань існує прямий та безпосередній взаємозв'язок. Системна правова регламентація фізичної підготовки, її контроль та підтримка на належному рівні забезпечують високий рівень професійної придатності, збереження безпеки, законності дій та підвищення довіри громадян до правоохоронних органів. Дослідження цієї взаємодії підкреслює необхідність комплексного підходу до розвитку фізичних компетентностей у системі підготовки поліцейських.

Постановка проблеми. У сучасних умовах діяльності правоохоронних органів України фізична підготовленість працівників набуває особливої значущості, оскільки служба поліції передбачає виконання завдань, що вимагають високого рівня фізичної спроможності, мобільності та витривалості. Водночас існує потреба у системному регулюванні цього аспекту професійної діяльності через нормативно-правові акти, що забезпечують встановлення вимог, контроль та підтримку фізичної підготовки протягом усього періоду служби.

Недостатній рівень фізичної підготовки може негативно впливати на результативність виконання службових обов'язків, підвищувати ризики травматизму, створювати загрози для безпеки громадян та ставити під сумнів законність дій поліцейських. Саме через ці фактори виявляється необхідність комплексного підходу до підготовки поліцейських, що поєднує розвиток фізичних компетентностей з правовим регулюванням та кадровою політикою, забезпечуючи ефективність та безпеку діяльності правоохоронних органів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Конкретні нормативні документи визначають, що рівень фізичної підготовленості працівників поліції можна не лише оцінювати якісно, а й кількісно. Так, чинні положення передбачають виконання певного комплексу контрольних вправ для поліцейських першої категорії, що включає силову вправу, підтягування на перекладині, короткочасний спринт на сто метрів та біг на витривалість на дистанцію три тисячі метрів. Виконання цих вправ дозволяє об'єктивно зіставити фізичні можливості працівника з вимогами, які ставить перед ним служба, та визначити, наскільки він здатний ефективно діяти в умовах підвищеної напруженості або під час екстремальних ситуацій. Така системна оцінка формує базу для прийняття рішень щодо відповідності кандидата або

працівника завданням, що можуть потребувати швидких та точних фізичних дій.

Ефективність виконання службових обов'язків напряду залежить від тих фізичних якостей, які формуються та розвиваються під час систематичної підготовки. Мова йде про швидкість реакції, витривалість, фізичну силу, координацію рухів та загальну мобільність, що визначають здатність поліцейського діяти в різноманітних ситуаціях, часто непередбачуваних і небезпечних. Наукові дослідження підтверджують, що достатній рівень загальної та спеціальної фізичної підготовки сприяє не лише кращій адаптації до динаміки робочого процесу, але й зменшенню ризиків травматизму та підвищенню рівня безпеки під час виконання службових заходів. Цей аспект є критично важливим у правовому контексті, адже поліція виконує функції особливої державної служби, і від ефективності її дій залежить захист прав і свобод громадян [5, с.89].

Професійна готовність до специфічних службових завдань неможлива без належного рівня фізичної підготовки. У ситуаціях, коли працівник поліції має здійснювати переслідування правопорушника або затримувати особу, що чинить активний опір, фізичні можливості стають визначальним фактором успішності операцій. Методичні рекомендації підкреслюють, що розвиток фізичних якостей є ключовим для формування у майбутніх поліцейських раціональної техніки виконання поліцейських заходів примусу, що безпосередньо впливає на ефективність виконання службових завдань та мінімізує ризик травм і помилок. Відсутність або недостатній рівень фізичної підготовки може призводити до того, що службове завдання виконується менш ефективно, з підвищеною небезпекою для працівника та громадян [1, с.6].

Законодавство України також враховує фактор віку та стану здоров'я працівників при організації фізичної підготовки. Зміни до Положення про організацію службової підготовки, затверджені Наказом МВС № 412 від 05.07.2022, передбачають, що поліцейські певного віку або з медичними обмеженнями можуть бути звільнені від виконання планових занять фізичною підготовкою. Цей підхід підкреслює, що фізична підготовленість, хоч і є критично важливим фактором професійної ефективності, не може ігнорувати індивідуальні особливості працівника. Врахування таких обмежень дозволяє здійснювати більш гнучке управління персоналом, зменшуючи ризики та забезпечуючи

відповідність фізичних навантажень можливостям конкретного працівника [4, с.221].

При плануванні службової діяльності та управлінні кадрами обов'язкове врахування фізичної підготовки стає невід'ємною частиною забезпечення ефективності роботи органів поліції. Належний рівень фізичної спроможності дозволяє не лише виконувати завдання відповідно до нормативів, а й діяти оперативно в умовах стресу та непередбачуваних ситуацій, забезпечуючи при цьому дотримання законності. Недотримання нормативних вимог щодо фізичної підготовки або формальний підхід до тренувань можуть призводити до зниження ефективності дій, підвищення ймовірності травмування та дисциплінарної відповідальності.

Кількісна оцінка фізичних можливостей працівника є необхідним інструментом для формування професійної готовності та безпеки під час виконання службових завдань. Законодавче регулювання, комплексна система тренувань та регулярний контроль за рівнем фізичної підготовки забезпечують оптимальне поєднання фізичних навичок, знань та професійної майстерності. Лише за таких умов поліцейський може ефективно реагувати на екстремальні обставини, виконувати завдання з високим рівнем результативності та підтримувати безпеку громадян, що прямо відповідає цілям і вимогам сучасної правоохоронної діяльності [3, с.29].

У сучасних умовах функціонування правоохоронних органів України фізична підготовленість працівників є невід'ємним та визначальним компонентом їхньої професійної придатності. Вона не сприймається як додатковий або факультативний критерій, а виступає критерієм, що безпосередньо впливає на здатність поліцейського виконувати службові завдання на високому рівні ефективності. Закон України «Про Національну поліцію» підкреслює, що вимоги щодо фізичної підготовки є обов'язковими для всіх працівників поліції, а порядок їх встановлення визначається Міністерством внутрішніх справ України. Такий правовий підхід демонструє, що фізична готовність інтегрується у систему правового регулювання діяльності поліції і є важливою умовою для безпечного та результативного виконання службових обов'язків у різноманітних ситуаціях, включно з екстремальними та непередбачуваними обставинами. Підготовленість поліцейського створює основу для оперативного реагування, де швидкість, сила,

витривалість та координація рухів визначають не лише успішність виконання завдань, але й безпеку самого працівника та громадян [7, с.145].

Фізична підготовка прямо впливає на здатність ефективно виконувати службові функції, адже робота поліцейського включає не лише аналітичну та процесуальну діяльність, а й виконання фізично складних дій, що виникають під час патрулювання, переслідування правопорушників або застосування заходів фізичного впливу у законному полі. Відповідно до статті 44 Закону про Національну поліцію, право застосування фізичної сили, включаючи спеціальні прийоми боротьби, надається лише у разі, коли інші заходи не дають належного результату. Це свідчить, що фізична підготовленість поліцейського не обмежується підтримкою здоров'я та витривалості, а є безпосередньою умовою для законного, ефективного та професійного виконання службових обов'язків.

Законодавство України встановлює чіткі механізми контролю фізичної підготовленості як на етапі відбору, так і під час безпосередньої служби. Наказ МВС № 90 від 09.02.2016 визначає порядок перевірки рівня фізичної підготовленості кандидатів, що вступають на службу в поліцію. Це забезпечує об'єктивну оцінку фізичних можливостей кандидатів і дозволяє визначити відповідність майбутніх поліцейських вимогам служби у реальних умовах. Такий підхід підкреслює, що фізичний стан працівника є ключовим фактором ефективного виконання службових завдань, а системна оцінка фізичної готовності вже на етапі відбору дозволяє визначити придатність кандидатів до роботи в умовах високої інтенсивності та ризику [8, с.59].

Підтримання фізичної підготовки протягом служби є невід'ємною складовою професійної діяльності поліцейських та регламентується відповідними нормативними документами. Наказ МВС № 50 від 26.01.2016 затверджує Положення про організацію службової підготовки, де фізична підготовка визначається як обов'язковий елемент навчального процесу. Вона спрямована на розвиток рухових умінь, спеціальних навичок та фізичних якостей, необхідних для виконання службових завдань у різних умовах. Завдяки такому регулюванню формується системний підхід до розвитку фізичних компетентностей поліцейських, що забезпечує безперервне вдосконалення професійної готовності протягом усього періоду служби [2, с.19].

Рівень фізичної підготовленості визначає не лише загальну здатність виконувати завдання, а й ефективність використання фізичних сил у конкретних службових ситуаціях. Високий рівень витривалості, сили, координації та мобільності дозволяє поліцейському оперативно реагувати на зміни обстановки, приймати правильні рішення у стресових умовах та швидко адаптуватися до непередбачуваних обставин. Це безпосередньо впливає на ефективність дій правоохоронця, зменшує ризик травматизму та підвищує рівень безпеки громадян. Законодавче регулювання забезпечує системний підхід до фізичної підготовки, який передбачає не лише формальні заняття, а й інтеграцію фізичної готовності у повсякденну службову діяльність [6, с.187].

Фізична підготовленість поліцейського є критично важливим фактором професійної придатності та ефективності виконання службових обов'язків, оскільки вона забезпечує можливість виконання фізично складних завдань, оперативного реагування та безпечного застосування заходів фізичного впливу. Система законодавчого регулювання, яка передбачає нормативні вимоги, контроль, підтримання та розвиток фізичних якостей, гарантує, що правоохоронці здатні ефективно виконувати завдання в будь-яких умовах. Це підвищує результативність діяльності поліції, зміцнює правопорядок і довіру громадян до органів правопорядку, адже високий рівень фізичної підготовленості є невід'ємним елементом забезпечення безпеки та захисту прав і свобод громадян.

Процедура службової підготовки, включно з фізичною складовою, передбачає системний і чітко організований підхід, який регламентується законодавством та відповідними наказами МВС України. Відповідно до Наказу № 412, заняття з фізичної підготовки проводяться у робочий час і мають передбачати певний мінімальний обсяг навчальних годин на рік, наприклад, для поліцейських першої категорії цей обсяг становить не менше сорока восьми годин. Така організація підготовки забезпечує регулярне підтримання фізичної готовності протягом усього періоду служби, а не обмежується лише етапом відбору. Це формує стабільну основу для того, щоб кожен працівник поліції міг зберігати високий рівень фізичної спроможності, необхідної для виконання завдань у різноманітних службових умовах [2, с.20].

Високий рівень фізичної підготовленості безпосередньо впливає на ефективність виконання службових обов'язків. Під ефективністю слід

розуміти своєчасність і точність реагування на події, успішне виконання дій відповідно до повноважень, а також збереження здоров'я працівника та громадян. Фізично підготовлений поліцейський здатний діяти більш рішуче та продуктивно у динамічних і стресових ситуаціях, зменшуючи ризики травматизму та негативних наслідків для оточуючих. Недостатній рівень фізичної готовності може призводити до невдалих дій, помилок або навіть порушень прав і свобод громадян, що підкреслює правовий аспект питання, адже ефективність і законність виконання службових завдань є взаємопов'язаними [6, с.188].

Практична значущість фізичної підготовки стає особливо очевидною в умовах підвищеної складності службової діяльності. Зокрема, сучасні реалії, включно з чинним правовим режимом воєнного стану, ставлять перед поліцейськими вимогу швидкої адаптації до змін обстановки, високої мобільності та готовності до нестандартних дій. Дослідження свідчать, що в таких умовах фізична спроможність відіграє ще більш критичну роль, адже від витривалості, сили та швидкості реагування залежить не лише результативність службових дій, а й безпека працівника та оточуючих. Це підкреслює важливість правового регулювання фізичної підготовки, яке має забезпечувати не тільки розвиток навичок, але й безперервний контроль за їх підтриманням.

У контексті кадрового управління та організації службової діяльності необхідно враховувати прямий взаємозв'язок між фізичною підготовленістю працівника та його службовою ефективністю. Встановлення нормативів, регулярна перевірка рівня фізичної спроможності, систематичні тренування та врахування вікових і медичних обмежень є невід'ємними складовими службової підготовки. Такі заходи забезпечують не лише відповідність працівника вимогам служби, а й дозволяють запобігати правовим ризикам, пов'язаним із виконанням завдань, підвищують рівень дисципліни та зменшують ймовірність негативних наслідків під час операційної діяльності [7, с.145].

Недотримання або формальне виконання фізичної підготовки може мати серйозні наслідки для професійної діяльності поліцейського. Відсутність належного рівня фізичної готовності знижує ефективність виконання службових завдань, підвищує ризик травм та створює потенційні правові загрози, включно з дисциплінарною відповідальністю та негативними наслідками під час виконання завдань

у реальних умовах. Це робить системну фізичну підготовку критичною складовою кадрової політики та управління ризиками в правоохоронних органах.

Інтеграція фізичної підготовки у систему службової діяльності правоохоронців формує умови для високого рівня професійної придатності та ефективності виконання завдань. Системність, регулярність та правова регламентація процесу фізичної підготовки забезпечують баланс між фізичними можливостями працівника та вимогами служби, що сприяє збереженню безпеки, підвищенню результативності діяльності поліції та зміцненню довіри громадян до органів правопорядку [2, с.21].

Отже, проведений аналіз свідчить, що рівень фізичної підготовленості працівників поліції є ключовим фактором, що безпосередньо впливає на ефективність виконання службових обов'язків. Законодавство України чітко визначає вимоги до фізичної підготовки, регламентує порядок перевірки та підтримання фізичних якостей, інтегруючи їх у систему професійної придатності поліцейських. Високий рівень фізичної готовності дозволяє працівнику оперативно реагувати в екстремальних і динамічних ситуаціях, застосовувати фізичні навички відповідно до закону, зберігати власну безпеку та мінімізувати ризики для громадян. Таким чином, фізична спроможність стає не лише засобом підтримки здоров'я, а й визначальним чинником законного, ефективного та професійного виконання службових завдань.

Крім того, системна фізична підготовка, що передбачає регулярні тренування, контроль результатів та врахування індивідуальних особливостей працівників, сприяє формуванню стабільної професійної готовності протягом усього періоду служби. Недотримання вимог фізичної підготовки або формальний підхід до тренувань знижує ефективність виконання завдань і створює потенційні правові та дисциплінарні ризики.

Список використаних джерел:

1. Анісімов Д.О., Антипова А.К. Фізична підготовка курсантів як необхідна складова нормальної діяльності правоохоронних органів. Молодий вчений. 2022. № 7 (107). С. 5–8.
2. Бондаренко В. В., Пронтенко К. В., Данильчен-ко В. А. Специфіка фізичної підготовки працівників слідчих підрозділів Національної поліції України. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. 2019. Вип. 3(159). С. 17–22.

3. Домінюк М., Тьорло О. Фізична підготовленість, як компонент спеціальної підготовленості офіцерів-жінок підрозділів національної поліції України / М. Домінюк, О. Тьорло, Х. Хіменес, С. Котов // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : збірник наукових праць / гол. ред. Костюкевич В. М. : Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського; Житомирський державний університет імені Івана Франка. – Випуск 13 (32) . – Вінниця, 2022 – С. 26-34.
4. Журавель О. А., Криваль Р. В. Особливості спеціальної фізичної підготовки здобувачів вищої освіти у закладах зі специфічними умовами навчання: Матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції. Берлін, 2024. С. 220-224.
5. Мердова О. М., Цуркан О. П. Адміністративно-правові засади професійного навчання поліцейських: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2020. 186 с.
6. Олексієнко С. В., Головков О. М, Скрипка О. М. Актуальні питання удосконалення різновидів службової підготовки поліцейських. Науковий вісник Ужго-родського національного університету. Серія: Право 2.83. 2024. С. 185-192.
7. Порохнявий А.В., Братішко Н.А. Актуальні питання фізичного виховання здобувачів / А.В. Порохнявий, Н.А. Братішко // Фізична підготовка молоді в умовах пандемії: проблеми, інновації, рекомендації: матеріали Регіонал. кругл. столу (м. Дніпро, 22 квіт. 2021 р.). Дніпро : ДДУВС, 2021. С. 143-147.
8. Правові аспекти застосування прийомів рукопашного бою при силовому затриманні та проблемні питання надання домедичної допомоги: зб. матеріалів кругл. столу (м. Дніпро, 5 лютого 2021 р.). Дніпро: ДДУВС, 2021. 140 с.
9. Скрипченко І. Т., Грибан В. Г., Кошелева О. О. та ін. Фізична підготовка правоохоронця: навч. посібник. Дніпро: ДДУВС, 2024. 280 с.

ВИКОРИСТАННЯ ОСВІТЛЮВАЛЬНИХ ПРИЛАДІВ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВОЇ ФОТОГРАФІЇ

Кашмадзе Тимур Гочаєвич

судовий експерт сектору досліджень зброї

відділу криміналістичних видів досліджень

Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України,
Україна

Анотація. У статті розглянуто значення освітлювальних приладів у процесі проведення судової фотографії як одного з ключових елементів криміналістичної фіксації доказів. Визначено основні технічні, організаційні та методичні проблеми, пов'язані з використанням освітлення під час фотографування місця події, речових доказів та інших об'єктів. Проаналізовано вплив технічних характеристик приладів, умов навколишнього середовища й рівня підготовки фахівців на якість отриманих зображень. Запропоновано шляхи вдосконалення та підвищення ефективності судової фотозйомки.

Вступ

Судова фотографія є одним із базових інструментів криміналістичної техніки, що забезпечує точну та об'єктивну фіксацію місця події, речових доказів, слідів кримінального правопорушення та результатів експертних досліджень [1]. Її основна мета полягає у створенні достовірного зорового відображення об'єктів, що мають доказове значення.

Одним із ключових чинників, який визначає якість судової фотозйомки, є освітлення. Без належного світла навіть сучасна фототехніка не здатна відтворити дрібні деталі, відтінки кольорів та текстуру поверхні об'єкта. У зв'язку з цим питання ефективного використання освітлювальних приладів є одним із найактуальніших аспектів практики судової фотографії [2].

Важливість освітлення проявляється не лише у створенні візуально якісного зображення, а й у забезпеченні його доказового значення. Точне відтворення кольору, габаритні характеристики і ознаки об'єкта дозволяють експерту отримати додаткову інформацію, необхідну для подальшого аналізу. Таким чином, освітлення виступає не допоміжним, а повноцінним елементом криміналістичної методики.

1. Роль освітлення у криміналістичній фотозйомці

Освітлення виконує низку функцій у судовій фотографії, серед яких найважливішими є відтворення кольору, виявлення мікродеталей і підкреслення об'ємності об'єктів [3]. Для отримання якісного знімка експерт має обрати тип освітлення залежно від виду об'єкта та умов фотозйомки.

Використання спеціальних методів фотозйомки у лабораторних умовах, таких як мікрофотографія, фотографічна зміна контрастів, кольороподіл, кольорова трансформація та зйомка в невидимих променях спектра, значно розширює можливості сприйняття та аналізу об'єктів дослідження.

Метод фотографічної зміни контрастів широко застосовується під час техніко-криміналістичного дослідження документів [2]. Його суть полягає у виявленні різниць між елементами зображення за яскравістю, кольором або рельєфом поверхні.

Кольороподіл і кольорова трансформація є методами підвищення кольорового контрасту об'єкта. Перший ґрунтується на дослідженні або фотографуванні через спеціальні світлофільтри, що дозволяє виділити окремі елементи кольорової гами та підсилити різницю між ними. Кольорова трансформація, у свою чергу, передбачає передачу кольорів на фотознімку іншими, більш насиченими відтінками, що забезпечує підвищення виразності кольорових переходів та полегшує аналіз дрібних деталей.

Мікрофотографія належить до методів, що забезпечують значне збільшення об'єкта, дозволяючи виявляти мікроструктуру та мікрорельєф поверхонь. Для цього застосовуються спеціальні технічні засоби – лінзи або мікроскопи зі знімальними пристроями. Цей метод має особливе значення у трасології, балістиці, а також при дослідженні мікрочастинок волокон, фарб, покриттів тощо.

Важливе місце у судово-дослідницькій фотографії посідають методи зйомки в невидимих променях спектра. Використання інфрачервоного, ультрафіолетового та рентгенівського випромінювання дозволяє отримати додаткову інформацію про фізичну структуру об'єкта, ступінь його пошкодження або приховані елементи.

Фотографування в інфрачервоних променях базується на здатності теплових променів проникати крізь поверхневі шари матеріалів. Для цього застосовуються інфрачервоні фільтри та лампи розжарювання, що

дозволяє фіксувати текстові або графічні елементи, непомітні у звичайному освітленні. Даний метод ефективний при дослідженні документів з метою виявлення підчисток або виправлень.

Фотозйомка в ультрафіолетових променях ґрунтується на явищі люмінесценції – здатності деяких речовин світитися під дією ультрафіолетового випромінювання. Для цього використовуються ртутно-кварцеві лампи, за допомогою яких виявляються тексти, виконані «симпатичними» чорнилами, або такі, що вицвіли з часом.

Рентгенографічна зйомка передбачає отримання тіньового зображення внутрішньої будови об'єкта внаслідок проходження крізь нього рентгенівських променів. Цей метод застосовується у криміналістиці для дослідження внутрішніх механізмів вогнепальної зброї, замків, а також для пошуку захованих предметів і зчитування фрагментів текстів, закритих іншими шарами матеріалу [1].

Усі зазначені методи свідчать про те, що судово-дослідницька фотографія є не лише засобом фіксації, а й інструментом аналітичного пізнання, який розширює можливості експертної діяльності та забезпечує більш повне виявлення доказової інформації [2].

2. Основні проблеми використання освітлювальних приладів

Попри високу значущість освітлення у судовій фотографії, на практиці експерти стикаються з низкою труднощів, які суттєво впливають на якість знімків.

Технічні обмеження обладнання залишаються однією з головних проблем. У багатьох експертних установах досі використовуються застарілі джерела світла – лампи розжарювання та люмінесцентні світильники, які спотворюють передачу кольорів і не забезпечують рівномірного освітлення [1].

Іншою проблемою є неправильне налаштування світлового потоку. Надмірна інтенсивність освітлення призводить до переекспозиції зображення, тоді як недостатня – до втрати дрібних деталей. Також суттєве значення має колірна температура освітлення: невідповідність цього показника може змінити візуальне сприйняття об'єкта дослідження [3].

Додаткові труднощі створюють зовнішні фактори – погодні умови, відблиски від глянцевиx поверхонь, зміни природного світла. Не менш важливим є людський фактор: недостатня підготовка фахівців у галузі судової фотографії часто призводить до технічних помилок під час зйомки [2].

3. Шляхи вдосконалення методики освітлення

Підвищення якості судової фотографії безпосередньо пов'язане з удосконаленням методики використання освітлення. Одним із перспективних напрямів є впровадження сучасних світлодіодних (LED) систем, що характеризуються стабільністю світлового потоку, низьким енергоспоживанням та можливістю регулювання колірної температури [4].

Використання цифрових систем керування освітленням дозволяє швидко адаптувати умови зйомки до конкретних потреб експерта. Такі системи забезпечують стабільність експозиції, зменшують вплив людського фактора й дозволяють досягти високого рівня точності при фіксації об'єктів [3].

Важливим напрямом є також підвищення кваліфікації фахівців. Регулярні навчальні програми, практичні тренінги та відомчі курси з техніки освітлення сприяють розвитку професійних навичок і покращенню якості судової фотографії [2].

4. Застосування освітлювальних приладів у практиці судового експерта-баліста

У роботі судового експерта-баліста судова фотографія є невід'ємним інструментом фіксації результатів дослідження зброї, боєприпасів, слідів пострілів та інших об'єктів балістичної експертизи. Освітлення відіграє вирішальну роль у забезпеченні точності та інформативності зображення.

При фотографуванні слідів на кулях або гільзах особливе значення має бокове та косонаправлене освітлення, яке дозволяє підкреслити мікрорельєф поверхні, виявити індивідуальні ознаки зброї та мікросліди деформацій [1]. Такі деталі часто мають ключове значення для ідентифікації конкретного екземпляра вогнепальної зброї.

Крім того, при фіксації результатів трасологічних досліджень важливо уникати відблисків і тіней, тому використовується комбіноване освітлення з дифузними фільтрами. Це дозволяє отримати рівномірне освітлення об'єкта та уникнути спотворення кольору металевих поверхонь [3].

Сучасні світлодіодні системи з можливістю регулювання інтенсивності світла забезпечують експерта-баліста можливістю більш точно відтворювати структуру слідів, що значно підвищує якість фотоматеріалу [4]. Таким чином, освітлення виступає одним із ключових чинників достовірності результатів судово-балістичних досліджень.

Висновки

Якість судової фотографії безпосередньо залежить від правильного використання освітлювальних приладів. Відсутність належного технічного оснащення, недостатня підготовка фахівців і неврегульованість методичних аспектів негативно впливають на достовірність і наочність отриманих матеріалів.

Впровадження сучасних технологій освітлення, систематичне підвищення кваліфікації фахівців та стандартизація методик фотозйомки є необхідними умовами підвищення ефективності криміналістичних досліджень. Освітлювальні прилади, як технічний компонент, відіграють важливу роль у забезпеченні точності, відтворюваності та доказової сили результатів експертної роботи.

Список використаних джерел:

1. Криміналістика : підручник / за ред. В. Ю. Шепітька. – Харків : Право, 2019. – 560 с.
2. Ковальов М. І. Судова фотографія : навч. посіб. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. – 312 с.
3. Беляєв М. М. Криміналістична техніка : навч. посіб. – Львів : ЛьвДУВС, 2021. – 284 с.
4. Дяченко О. О. Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів : навч. посіб. – Одеса : Фенікс, 2020. – 340 с.

ЕКОЛОГІЧНІ ТА БЕЗПЕКОВІ АСПЕКТИ ВИБУХОВИХ ПРОЦЕСІВ У СУДОВО-ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Павлов Богдан Володимирович

Судовий експерт відділу вибухово-технічних та
пожежно-технічних видів досліджень

*Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України,
Україна*

Вибухові процеси становлять серйозну небезпеку не лише для життя та здоров'я людей, а й для навколишнього природного середовища. Під час вибухів відбувається викид великої кількості токсичних продуктів згоряння, металевих фрагментів, пилу, а також руйнування об'єктів інфраструктури. Це створює довготривалі наслідки для ґрунтів, атмосферного повітря та водних ресурсів.

Судово-експертна діяльність у сфері вибухотехнічних досліджень має не лише встановлювати обставини вибуху, а й оцінювати можливий екологічний вплив вибухових речовин, що є важливою складовою комплексної криміналістичної оцінки події [1].

Проблематика полягає у відсутності єдиної методики оцінки екологічних наслідків вибухів у межах судово-експертної практики. У більшості випадків увага зосереджується на технічних аспектах вибуху — визначенні виду вибухової речовини, способу виготовлення пристрою, потужності заряду тощо. Натомість екологічні ризики залишаються поза межами систематичного дослідження.

Актуальність теми зумовлена необхідністю розроблення єдиних підходів до фіксації, аналізу та мінімізації екологічних наслідків вибухових процесів.

1. Оцінка екологічних наслідків вибухів

Екологічні наслідки вибухів можна розглядати на декількох рівнях: фізичному, хімічному та біологічному. Фізичний вплив включає руйнування ґрунтового покриву, зміну рельєфу місцевості, знищення зелених насаджень та споруд. Хімічний вплив проявляється у забрудненні повітря, ґрунтів і води продуктами вибуху — оксидами азоту, чадним газом, сіркою, вуглецем, важкими металами. Біологічний вплив полягає у зниженні життєздатності флори і фауни на ураженій території [3].

Особливо небезпечними є вибухи промислових або військових складів, де детонують великі об'єми вибухових речовин, а разом із ними — паливно-мастильні матеріали, фарби, хімічні реагенти. У таких випадках спостерігається масштабне вторинне забруднення територій, що може зберігатися роками [1].

У судово-експертній практиці фіксація екологічних наслідків вибуху є важливим елементом огляду місця події. Експерт має документувати не лише технічні ознаки вибуху, а й можливі прояви впливу на довкілля: залишки продуктів згоряння на поверхнях, зміну кольору рослинності, наявність маслянистих плям у воді, відкладення пилу чи сажі [2].

Науково-дослідні центри МВС України поступово розширюють методичну базу для екологічного аналізу місць вибухів. У деяких випадках використовується лабораторний аналіз проб ґрунту й повітря, що дозволяє визначити склад токсичних сполук і встановити потенційний рівень забруднення [4].

2. Вплив вибухових процесів на довкілля та шляхи мінімізації шкоди

Вибухові процеси спричиняють комплексне забруднення довкілля. Під час детонації утворюються оксиди азоту, вуглецю, аміак, ціаніди, сірководень та інші сполуки, які негативно впливають на повітряний і водний баланс. Крім того, уламки вибухових пристроїв часто містять метали (мідь, свинець, алюміній), які з часом окиснюються та потрапляють у ґрунт, викликаючи його деградацію [1].

Роль експерта-вибухотехніка полягає у встановленні походження цих забруднень, тобто в можливості відокремити наслідки вибуху від природних або техногенних джерел. Це досягається шляхом лабораторного аналізу проб і порівняння їх із контрольними зразками, відібраними поза зоною вибуху. Такий підхід дозволяє підтвердити, що конкретні хімічні елементи є продуктами саме вибухових процесів [2].

Для мінімізації шкоди довкіллю експерт може рекомендувати органам досудового розслідування або місцевим органам влади низку заходів:

- очищення забруднених ділянок ґрунту від вибухових залишків;
- нейтралізацію продуктів детонації за допомогою сорбентів;
- ізоляцію місця події до проведення екологічного обстеження;
- контроль якості повітря та води в прилеглих районах [3].

На рівні методичного забезпечення актуальним є створення єдиної міжвідомчої бази даних про вибухи та їх екологічні наслідки, що

допоможе у майбутньому проводити аналітичні порівняння, формувати статистику та вдосконалювати алгоритми експертної роботи [4].

Таким чином, експерт-вибухотехнік відіграє ключову роль у встановленні технічних обставин вибуху, характеристик вибухових речовин та механізму їх дії. Під час проведення досліджень він також фіксує супутні фактори, що можуть мати екологічне значення — наявність продуктів детонації у ґрунті, воді, повітрі, ступінь пошкодження об'єктів довкілля тощо. Ці відомості стають важливою частиною доказової бази та можуть бути використані екологічними чи санітарно-технічними службами для подальшої оцінки впливу вибуху на навколишнє середовище [1].

Проблема полягає у відсутності чіткої міжвідомчої взаємодії між експертними установами МВС, органами екологічного контролю та місцевими органами влади. Через це отримані експертами дані не завжди належним чином використовуються для подальшого екологічного моніторингу [2].

Для підвищення ефективності вибухотехнічних досліджень доцільно удосконалити нормативно-методичну базу, визначивши порядок фіксації екологічно значущих показників під час експертиз, а також налагодити обмін інформацією між експертними та екологічними службами.

Отже, діяльність експерта-вибухотехніка у контексті екологічних аспектів вибухів має не лише криміналістичне, а й суспільне значення, адже результати його досліджень можуть слугувати підґрунтям для подальших заходів із відновлення довкілля та запобігання техногенним ризикам.

Список використаних джерел:

1. Іщенко А.В., Кобець М.В. Методика експертного дослідження вибухонебезпечних об'єктів // Науковий вісник НАВС. Київ, 2005. № 1. С. 278–286.
2. Експертизи у судочинстві України,: наук.-практ. посіб./ за заг. ред. В. Г. Гончаренко, І. В. Гори.– к.: Юрінком Інтер, 2015 – 504 с.
3. Вибухові речовини, вибухові пристрої, засоби підриву: методичні рекомендації – Київ: МВС України, 2022.
4. Експертизи у судочинстві України / За ред. В.І. Журавля. – Харків: Право, 2020.

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ ЗАХОДИ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬСЯ ЗА РІШЕННЯМ КЕРІВНИКА ОПЕРАТИВНОГО ПІДРОЗДІЛУ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Круть Тимур Владиславович

курсант 3 курсу

факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування

Національної поліції України

Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Копилов Едуард Володимирович

ORCID ID: 0009-0009-0732-0203

старший викладач кафедри

оперативно-розшукової діяльності

Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

В умовах сучасних викликів національній безпеці України особливої актуальності набуває питання ефективності оперативно-розшукової діяльності як одного з основних інструментів протидії злочинності. Система оперативно-розшукових заходів, регламентована Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 № 2135-XII [1], передбачає диференційований підхід до їх проведення залежно від ступеня втручання в конституційні права особи. Значна частина оперативно-розшукових заходів може здійснюватися за рішенням керівника оперативного підрозділу, що зумовлює необхідність детального аналізу правової природи та практики застосування таких заходів.

Оперативно-розшукова діяльність являє собою вид діяльності, що здійснюється гласно і негласно оперативними підрозділами державних органів, уповноважених на те законом, у межах їх повноважень шляхом проведення оперативно-розшукових заходів з метою захисту життя, здоров'я, прав і свобод людини і громадянина, власності, забезпечення безпеки суспільства і держави від злочинних посягань. Система оперативно-розшукових заходів в Україні побудована на принципі градації повноважень щодо їх санкціонування: частина заходів здійснюється за рішенням керівника оперативного підрозділу, інші потребують ухвали слідчого судді або рішення прокурора.

Відповідно до положень статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», до оперативно-розшукових заходів, які можуть проводитися за рішенням керівника оперативного підрозділу, належать: опитування, наведення довідок, збирання зразків для порівняльного дослідження, дослідження предметів і документів, ототожнення особи, обстеження публічно доступних місць, помешкань та інших володінь особи (за добровільною згодою), контрольована поставка тощо. Характерною особливістю цих заходів є те, що вони або не обмежують конституційні права особи, або здійснюються за її добровільною згодою, або стосуються об'єктів і відомостей, що не мають характеру охоронюваної законом таємниці.

Особливу увагу в науковій літературі приділяється стадійності оперативно-розшукової діяльності. Дослідження показують, що оперативно-розшукова діяльність має складну структуру, яка включає різні етапи від отримання первинної інформації до документування протиправної діяльності. На кожній стадії керівник оперативного підрозділу приймає відповідні рішення щодо застосування конкретних оперативно-розшукових заходів [2].

Процедура прийняття рішення керівником оперативного підрозділу про проведення оперативно-розшукових заходів регламентується відомчими нормативними актами та має включати: аналіз наявної інформації про можливу протиправну діяльність, оцінку доцільності застосування конкретного заходу, визначення осіб, відповідальних за проведення заходу, встановлення строків та меж проведення оперативно-розшукового заходу. Рішення оформлюється відповідною постановою, яка є внутрішнім документом оперативного підрозділу.

Важливим аспектом є взаємодія оперативно-розшукової діяльності з кримінальним процесом. Відповідно до статті 41 Кримінального процесуального кодексу України [3], оперативні підрозділи здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії за письмовим дорученням слідчого, прокурора. При цьому керівник оперативного підрозділу має важливі повноваження щодо організації виконання таких доручень та прийняття рішень в межах своєї компетенції.

Актуальним залишається питання контролю за законністю проведення оперативно-розшукових заходів. Законодавство передбачає багаторівневу систему контролю: відомчий контроль з боку керівництва оперативних підрозділів вищого рівня, прокурорський нагляд за

дотриманням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, а також судовий контроль у випадках, передбачених законом. У разі, якщо причетність особи, щодо якої здійснювалися оперативно-розшукові заходи, не підтвердилася, відповідні органи зобов'язані повідомити про це таку особу.

В умовах воєнного стану особливої актуальності набувають питання оптимізації процедур прийняття рішень про проведення оперативно-розшукових заходів. Необхідність оперативного реагування на загрози національній безпеці вимагає збалансованого підходу між забезпеченням ефективності оперативно-розшукової діяльності та дотриманням гарантій прав людини.

Підсумовуючи, слід зазначити, що інститут оперативно-розшукових заходів, які здійснюються за рішенням керівника оперативного підрозділу, є важливим елементом системи протидії злочинності в Україні. Подальше вдосконалення правового регулювання цієї сфери має враховувати як міжнародні стандарти захисту прав людини, так і практичні потреби забезпечення безпеки держави. Важливим напрямком розвитку законодавства є посилення процесуальних гарантій прав осіб, щодо яких проводяться оперативно-розшукові заходи, при збереженні необхідного рівня ефективності діяльності оперативних підрозділів.

Список використаних джерел:

1. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> (дата звернення: 28.09.2025).
2. Стадії оперативно-розшукової діяльності. Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. URL: <https://nrplaw.ukma.edu.ua/article/view/271292> (дата звернення: 28.09.2025).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 28.09.2025).

ОПЛАТА ПРАЦІ ПРАЦІВНИКІВ СУДУ ЯК ХРОНІЧНА ПРОБЛЕМА ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ТА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Охримчук Марина Борисівна

головний спеціаліст відділу забезпечення судового процесу
Сьомий апеляційний адміністративний суд, м. Вінниця, Україна

Однією із найгостріших проблем публічного адміністрування у сфері організаційного та фінансового забезпечення діяльності судової влади в Україні є проблема фінансового забезпечення працівників суду. Так, у публічному зверненні Вищої ради правосуддя до Президента України зазначається, що питання оплати праці працівників апаратів судів вже кілька років поспіль залишається проблемою. Гарантована частка їхньої заробітної плати не здатна забезпечити гідний рівень винагороди, а нарахування стимулюючих виплат обмежене через недостатній рівень фінансування відповідних видатків [1]. Як наслідок, відбувається відтік висококваліфікованих кадрів, які об'єктивно необхідні для забезпечення ефективного функціонування суддівської влади в Україні. Власне кажучи, на цю обставину неодноразово звертав увагу голова Ради суддів України Б. С. Моніч [2].

Окремо варто звернути увагу на те, що проблема фінансового забезпечення судів в Україні вже тривалий час аналізується в науковій та практичній фаховій вітчизняній літературі. Так, у своєму дисертаційному дослідженні О. В. Щерблюк звертає увагу на те, що особливий порядок фінансування судів є однією з конституційних гарантій незалежності суду [3, с. 141]. Зважаючи на хронічний характер цієї проблеми, вчена пропонує прийняти окремий Закон «Про порядок фінансування судової влади в Україні» [3, с. 151].

Цікаві пропозиції щодо вдосконалення фінансового забезпечення судів пропонує Є. Шалденко. Так, дослідник пропонує запровадити адаптивну систему фінансового забезпечення судової влади, що включає базове гарантоване фінансування на рівні не менше 0,5% ВВП, а також програмне цільове фінансування та резервний фонд судової системи, що дасть змогу забезпечити стабільність та адаптованість фінансування судової системи в будь-яких умовах. Крім того, вченим запропоновано

систему критеріїв для оцінки потреб судової системи, які мають враховуватися при її фінансуванні. До таких потреб належать кількісні, інфраструктурні, кадрові, безпекові та інші показники [4, с. 79].

У окремих дослідженнях фінансування судової влади досліджується ширше, та не обмежується лише суддівською винагородою та оплатою праці працівників суддів. Так, у своєму дослідженні Д. В. Манюк звертає увагу на те, що внаслідок недофінансування у судах бракує не лише коштів на заробітну оплату працівникам суду, але й оплату комунальних послуг, енергоносіїв, закупівлю паперу, поштові відправлення та оплату послуг інтернет-зв'язку [5, с. 38].

Водночас окремі дослідження хоча і присвячені проблематиці фінансування судової влади, проте фокусуються виключно на фінансуванні суддів, залишаючи поза увагою проблеми оплати праці працівників суду [6]. Безумовно, можна назвати й інші дослідження, присвячені цій тематиці.

Висловлюючи власну позицію з приводу досліджуваної проблематики, маємо визначити те, що фінансування діяльності працівників суду є сферою відповідальності Державної судової адміністрації України. Саме на цього суб'єкта публічної адміністрації покладений обов'язок щодо забезпечення злагодженого фінансування судової влади згідно із ст. 151 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» [7] та п.1, п.п. 1 п.5, п.п. 2, 14 п. 6 Положення про Державну судову адміністрацію України [8].

Як кожний орган державної влади, Державна судова адміністрація України підпадає під вимогу ч. 2 ст. 19 Конституції України, згідно із якою, зокрема, органи державної влади та їх посадові особи діють лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [9]. Ця обставина, на наш погляд, має важливе значення, адже Державна судова адміністрація України діє у спосіб та порядок, визначений у законодавстві України, у тому числі у частині фінансового забезпечення працівників суду. Базовими нормативно-правовими актами, які визначають порядок фінансування працівників суду, є Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання оплати праці державних службовців судів, органів та установ системи правосуддя» [10] та Постанова Кабінету Міністрів України «Про умови оплати праці працівників державних органів, на яких не поширюється дія Закону України «Про державну службу»» [11]. Водночас встановлені

оклади не відповідають об'єктивним потребам фінансового забезпечення працівників суду, на що звертає увагу Рада суддів України та Вища рада правосуддя. Саме тому важливим кроком для розв'язання проблеми фінансового забезпечення працівників суду є прийняття Постанови Кабінету Міністрів України «Про встановлення розмірів додаткового коефіцієнта підвищення посадових окладів державних службовців апаратів судів, інших органів системи правосуддя» [12] та Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання оплати праці працівників патронатних служб у системі правосуддя на період воєнного стану» [13]. В цілому позитивно оцінюючи факт прийняття вказаних постанов Уряду України, ми маємо відзначити те, що їхня дія обмежена лише періодом дії правового режиму воєнного стану. Саме тому ми не можемо вважати, що вони остаточно вирішують проблеми фінансування працівників суду. Зважаючи на це, очевидним є висновок про необхідність подальшого ґрунтовного реформування фінансового забезпечення працівників суду. На наш погляд, вказані проблеми можуть бути вирішені, наприклад, шляхом внесення змін та доповнень до Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання оплати праці державних службовців судів, органів та установ системи правосуддя» та Постанови Кабінету Міністрів України «Про умови оплати праці працівників державних органів, на яких не поширюється дія Закону України «Про державну службу»» через приведення показників оплати праці працівників суду у відповідність до адекватних сьогоденню розмірів оплати праці.

Список використаних джерел:

1. ВРП звернулася до Президента України та Кабінету Міністрів України щодо належного організаційного та фінансового забезпечення діяльності судів. URL: https://hcj.gov.ua/news/vrp-zvernulasya-do-prezydenta-ukrayiny-ta-kabinetu-ministriv-ukrayiny-shchodo-nalezhnogo?fbclid=IwY2xjawMVWbdleHRuA2FlbQIxMABicmlkETFYaEJaMWF5WklsRHJNeXIIAR6N3eYxwUsV8uGE_-B1Hoabr92SgQcgXd0BJIXKMBXWd8PU9mlMbULpiBkOGw_aem_0-L1_MVW-RvmBx71SdsKA (дата звернення: 27.10.2025).
2. Зарплата працівника апарату суду має бути «прив'язана» до суддівської винагороди. URL: <https://rsu.gov.ua/ua/news/bogdan-monic-zarplata-pracivnika-aporatu-sudu-mae-buti-privazana-do-suddivskoi-vinagorodi> (дата звернення: 27.10.2025).
3. Щерблюк О. В. Організаційні основи судоустрою в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Наук. досл. ін-т публічн. права. Київ, 2021. 253 с.
4. Шалденко Є. Фінансовий суверенітет судової системи України в умовах воєнного стану. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки. РОЗДІЛ І. Фінанси, банківська справа та страхування.* № 2. 2025. С. 72–81.

5. Манюк Д. В. Роль Державної судової адміністрації України у фінансовому забезпеченні місцевих судів: необхідність реформування. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2025. Випуск 90. Ч. 5. С. 35–41.
6. Лопушинський Т. А. Особливості участі ДСА у фінансовому забезпеченні умов для повного і незалежного здійснення правосуддя. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2020. № 25. С. 153–158.
7. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 27.10.2025).
8. Про затвердження Положення про Державну судову адміністрацію України: Рішення Вища рада правосуддя від 17 січня 2019 року № 141/0/15-19. URL: https://dsa.court.gov.ua/dsa/about_dsa/about/ (дата звернення: 27.10.2025).
9. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141.
10. Деякі питання оплати праці державних службовців судів, органів та установ системи правосуддя: постанова Кабінету Міністрів України від 24 травня 2017 р. № 358. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/358-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.10.2025).
11. Про умови оплати праці працівників державних органів, на яких не поширюється дія Закону України «Про державну службу»: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2019 р. № 1112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1112-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.10.2025).
12. Про встановлення розмірів додаткового коефіцієнта підвищення посадових окладів державних службовців апаратів судів, інших органів системи правосуддя: постанова Кабінету Міністрів України від 01 вересня 2025 р. № 1112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1112-2025-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.10.2025).
13. Деякі питання оплати праці працівників патронатних служб у системі правосуддя на період воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2025 р. № 1113. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1113-2025-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.10.2025).

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОРОЖКИ СЛІДІВ ВЗУТТЯ

Павло Олексійович Євсєєв

судовий експерт сектору трасологічних досліджень відділу
криміналістичних видів досліджень

*Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України,
Україна*

Сліди взуття дозволяють визначити низку важливих обставин для розслідування правопорушення. За ними можна характеризувати людину (зріст, окремі ознаки ходи), ознаки взуття, обставини її дій (напрямок, темп руху), використовувати слід для ідентифікації взуття [1].

В слідах взуття відображається конфігурація в цілому і деталі низу взуття, малюнок підметочної, проміжної і каблучної частини низу взуття, нерідко буває добре видно дзеркальне відображення цифр розміру і ціни взуття, марка, торговий знак і найменування фірми, яка виготовила це взуття.

Практика показує, що за допомогою слідів ніг, залишених порушником, можливо одержати наступну криміналістично-значущу інформацію:

- чи знаходилася особа, або група осіб на даній ділянці місцевості, чи проходили вони по ній;
- кількість людей, які побували на місці події;
- напрямок, послідовність і спосіб переміщення людей на місці події: ходьба, біг, місця їх зупинок;
- час вчинення кримінального правопорушення (пора дня, коли залишені сліди);
- фізіологічні ознаки і паталогічні особливості особи, яка залишила слід ноги, доріжку слідів;

Своєчасне виявлення, фіксація, вилучення і повнота вивчення слідів взуття людини дає можливість одержати певну інформацію. В цілях доказування можливо ідентифікувати взуття, якими залишені сліди. Ідентифікація взуття проводиться на основі вивчення і фіксації характерних ознак, які в сукупності своїй суворо індивідуальні. Таких ознак багато і є ознаки, котрі індивідуальні для різних зразків взуття. Для нового взуття характерні маркіровочні позначки, малюнок, взаємне

розташування цвяхів тощо. Для взуття, яке було в використанні, характерні такі ознаки, як тріщини на підошві, стертості візерунку, набойки на носку і каблуку взуття тощо. Індивідуальні ознаки взуття відображаються на різних слідосприймаючих об'єктах неоднаково.

В залежності від механізму слідоутворення сліди взуття поділяються на об'ємні і поверхневі [2]. Об'ємні сліди взуття утворюються на шаровому ґрунті (землі, піску, пилу, снігу). Поверхневі сліди залишаються на твердій недеформованій поверхні за рахунок відшарування і нашарування вологого ґрунту, грязюки тощо. Об'ємні сліди можуть бути виявлені не тільки на прилеглий місцевості, але й значно далі при пильному огляді. Сліди взуття людини можуть бути добре видимими і довго зберігаються. Добре зберігає такі сліди: сира глина, пересихаючий мулистий берег. А висохлий ґрунт зберігає їх місяцями.

Розрізняють одиничні сліди взуття на місці вчинення злочину, що не пов'язані з іншими слідами особи, яка їх залишила, попарно пов'язані сліди, що залишені особою на одному місці і доріжку слідів. Вивченням цих слідів можна отримувати різну інформацію про факти і обставини подій, що можуть бути використані для побудови і перевірки версій. Найбільше інформації дає вивчення взаємопов'язаних слідів.

Доріжка слідів ніг людини (босих або взутих) залишається при рухові її по місцевості. Вивчаючи доріжку слідів ніг, можна встановити: напрямок і швидкість руху порушника, його фізичний стан і особливості ходьби; наявність вантажу в порушника; кількість порушників і особливості їх руху. Найбільш стійкими елементами, які характеризують особливості ходьби людини, є: довжина кроку, ширина постановки ніг, кут кроку. У чоловіка середнього росту, який нормально рухається, довжина кроку приблизно 65-90 см, в жінок і чоловіків похилого віку 50-60 см. Довжина кроку в чоловіка, який біжить, може досягти одного метра. Довжина кроку залежить від росту, фізичного стану, швидкості руху, стану ґрунту і вантажу, який він несе на собі.

У хворих людей, а також у людей, які звикли ходити обережно, крок буває коротший. Якщо людина кульгає, то довжина кроку хворої ноги буде значно коротшою довжини кроку здорової ноги. Широка постановка ніг характерна для людей похилого віку, моряків, вантажників. У кожної людини індивідуальна ходьба, свої елементи доріжки слідів ніг. Різниця в елементах ходьби людей пояснюється їх фізичними особливостями: ростом, віком і т.д. Має значення стан ґрунту, місцевості (схили, глибокий сніг, пісок).

Формування стійких ознак ходьби людини відбувається протягом приблизно півроку. За такий період з'являються стійкі навички ходьби в людей, які перенесли захворювання нервової системи, ампутації кінцівок і інші травми. Набуті навички зберігаються довго. Ходьба людини залежить від умов руху (руху в темряві, по ковзаючій поверхні, спуск із гори, перенесення вантажу). Однак свідомо противитися динамічному стереотипу і протягом тривалого часу змінювати звичні рухи людина не в змозі. Цим пояснюється стійкість ознак ходи, і вкрай рідкі випадки навмисного їхнього створення злочинцями.

Для пояснення закономірностей тих чи інших явищ, пов'язаних з механізмом утворення доріжки слідів, визначення за цими слідами причини їхнього виникнення, з'ясувати, чому в одних випадках можна виявити чіткі, ясні відбитки, а в інших, здавалося би однакових умовах, ці сліди або відсутні, або виражені вкрай слабко, необхідно звертатися до біомеханіки - науки, що вивчає просторові рухи людини, анатомії - науки, яка вивчає форму і будову людського тіла, що складають його органи і тканини, у зв'язку з функціями, фізіології - науки про функції і процеси, які протікають у живому організмі, теоретичної механіки - науки про закони механічного руху тіл [3]. Механіка руху людини побудована на взаємодії внутрішніх і зовнішніх сил, які діють під час руху в тісному взаємозв'язку. До зовнішніх сил відносяться: сила тяжіння людського тіла, що діє постійно і спрямована вертикально відносно поверхні. Їй протидіє реакція опору, яка робить опір як силі тяжіння, так і іншим силам, що діють на опору. Істотний вплив на механізм слідоутворення, вид і форму слідів, має сила тертя, а також сила інерції. Чим більше сила тертя, тим точніше в слідах передаються особливості слідоутворюючого об'єкта, особливості ходьби. Сила інерції проявляється здебільшого при швидкому русі, наприклад, під час бігу. Ця сила тяжіння виявляється також, коли людина рухається по похилій площині.

У біомеханіці всі локомоторні рухи за характером діяння внутрішніх і зовнішніх сил поділяють на дві групи. У першу групу включають рухи, що здійснюються за способом відштовхування від поверхні, незважаючи на те, якою твердою вона є. Локомоція (від лат. Locus-місце, motio-рух). Локомоційними рухами називаються рухи, які пов'язані з переміщенням живого організму за рахунок активної роботи рухового апарата.

Типовими прикладами рухів першої групи є ходьба, біг, плавання, стрибки, пересування на лижах. В другу групу входять рухи, що

здійснюються за способом підтягування, наприклад, лазання по драбині за допомогою рук. Незалежно від способу пересування, усі локомоторні рухи можна розділити на циклічні й одноактні. Циклічні рухи характеризуються тим, що кожна ланка і тіло в цілому в процесі руху багаторазово повертаються в стан, аналогічний вихідному, тобто повторюють цикли рухів. Циклом при ходьбі і бігу є подвійний крок, протягом якого кожна нога проходить через усі фази руху.

Системи виміру локомоційних ознак описані М.В. Салтевським [3].

Відповідно до рекомендацій чеських криміналістів попередньо проводять дві лінії, які з'єднують внутрішні точки п'яток лівих і правих слідів. Відстань між цими лініями (ВЖ, ЗИ) вимірюють і інтерпретують як ширину кроку. Потім через нижні точки п'яток слідів проводять прямі лінії і перпендикуляр до них визначають довжину правого Б і лівого кроку В. Вісь сліду проводять по внутрішньому його краю і вимірюють кут правого β і лівого α розворотів ступні. У чеській системі вимірів прийнято визначати довжину подвійного кроку, яка являє собою відстань від п'ятки до п'ятки двох однакових кроків. Так, подвійна довжина правого кроку буде Д, а лівого – Г.

Російська система виміру локомоційних ознак є більш простою і, на думку автора, більш точною. Для ходи, довжина правого і лівого кроків, кут розвороту стопи правої і лівої ніг, ширина кроку – можуть бути виміряні лише на достатній кількості однойменних слідів, побудованих у систему, яка називається доріжкою слідів. Для одержання відносно стійких результатів вимірів ознак локомоційних рухів необхідно дотримуватися таких правил при огляді доріжки слідів ніг на місці події: 1) доріжка слідів повинна мати не менш 15–20 слідів і пряму лінію напрямку руху; 2) виміри мають проводитися на місці події, а потім за панорамним знімком; 3) вимірюють всі ознаки в кожному сліді, а потім обчислюють середнє арифметичне значення ознаки, що відображається в протоколі огляду.

Для одержання відносно стійких результатів вимірів ознак локомоційних рухів необхідно дотримуватися таких правил при огляді доріжки слідів ніг на місці події: 1) доріжка слідів повинна мати не менш 15–20 слідів і пряму лінію напрямку руху; 2) виміри мають проводитися на місці події, а потім за панорамним знімком; 3) вимірюють всі ознаки в кожному сліді, а потім обчислюють середнє арифметичне значення ознаки, що відображається в протоколі огляду.

Для висування версій про властивості та ознаки людини за ознаками ходи необхідно враховувати деякі типові версії, висловлені вченими криміналістами і підтверджені практикою.

Ототожнення людини за ознаками ходи – явище дуже рідкісне, найчастіше елементи ходи свідчать про належність особи, яка залишила сліди, до певної групи за професією (спортсмен, моряк, вантажник).

Список використаних джерел:

1. Бергер В.Є., Рибалко Я.В. Зразки актів дактилоскопічної та трасологічної експертиз : посіб. Київ : РВВ МВС України, 1997. 176 с.
2. Криміналістичне дослідження слідів взуття, утворених рідинними речовинами : метод. лист / Н.В. Турецька. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2013, 11 с.
3. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі): [підруч.] / Салтевський М.В. – К.: Кондор, 2005. –588 с.: 32 іл.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Гайдар Вероніка

здобувач вищої освіти

Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Обушенко Наталія Миколаївна

професор кафедри цивільно-правових дисциплін,

доктор юридичних наук, професор

Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Інвестиційна діяльність є важливим чинником економічного розвитку держави, забезпечує створення робочих місць, впровадження інновацій та підвищення конкурентоспроможності. У період воєнного стану в Україні, який виник унаслідок агресії Російської Федерації, інвестиційна діяльність стикається з численними проблемами, серед яких високий рівень ризику, руйнування інфраструктури, нестабільність економіки та невизначеність правового регулювання. Попри це, ефективне законодавство може значною мірою мінімізувати негативні наслідки, стимулювати економічну активність та захищати права інвесторів. Метою роботи є аналіз чинного законодавства про інвестиційну діяльність в умовах воєнного стану, виявлення основних проблем та пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання.

Інвестиційна діяльність в Україні регулюється Конституцією України, Законом України «Про інвестиційну діяльність», Цивільним та Господарським кодексами, а також спеціальними законами щодо зовнішньоекономічної діяльності, приватизації державного майна та державних гарантій для інвесторів. Ці нормативні акти визначають права та обов'язки інвесторів, форми та механізми здійснення інвестицій, умови надання державних гарантій і пільг, а також відповідальність за порушення інвестиційних договорів. Законодавство передбачає захист майнових прав іноземних та внутрішніх інвесторів, гарантії

недоторканності капіталу та відшкодування у разі націоналізації або вилучення майна.

У період воєнного стану реалізація цих норм ускладнюється через необхідність держави оперативно реагувати на потреби оборони та стабілізації економіки. Застосовуються тимчасові обмеження щодо операцій із майном, перевезень, фінансування певних видів діяльності та зміни пріоритетів державних програм. Крім того, існує низка підзаконних актів, які регламентують порядок використання державних гарантій, пільгового оподаткування, страхування ризиків і забезпечення компенсацій для підприємств та інвесторів, чиє майно було пошкоджено або втрачено внаслідок бойових дій [1].

Воєнний стан суттєво погіршує інвестиційний клімат, зменшуючи привабливість українського ринку для внутрішніх і зовнішніх інвесторів. Основними негативними факторами є високий рівень ризику, невизначеність правового захисту капіталу, перебої у фінансових та логістичних потоках, обмежений доступ до ресурсів і робочої сили, а також збільшення вартості страхування інвестицій. Багато інвесторів призупиняють реалізацію проєктів або переміщують капітал за кордон, що знижує обсяги інвестицій, уповільнює економічне відновлення та зменшує податкові надходження. У цих умовах особливо актуальним є створення правових механізмів, які забезпечують захист інвестицій та прогнозованість для бізнесу [2].

Незважаючи на наявність нормативної бази, чинне законодавство України щодо інвестиційної діяльності в умовах воєнного стану має низку проблем. Однією з ключових є невизначеність щодо захисту інвестицій у разі пошкодження або втрати майна внаслідок бойових дій, що створює правову невизначеність і знижує привабливість українського ринку для внутрішніх і зовнішніх інвесторів. Складність і тривалість процедур отримання державних пільг і компенсацій ускладнюють доступ до підтримки, оскільки логістичні, адміністративні та кадрові обмеження перешкоджають своєчасному їх застосуванню.

Вдосконалення законодавства має забезпечити чіткі і зрозумілі механізми захисту інвестицій від ризиків, пов'язаних з воєнними діями, законодавче закріплення обов'язкових компенсацій та страхування інвестицій, а також спрощену процедуру відшкодування втрат. Необхідна адаптація процедур отримання державних пільг і стимулів до умов

воєнного стану шляхом прискорення розгляду заяв і використання електронних сервісів.

Важливо розробити гнучкі механізми, що дозволяють змінювати умови інвестиційних договорів у разі форс-мажорних обставин, підвищити прозорість інформації для інвесторів щодо ризиків, пріоритетних напрямів підтримки та доступних пільг. Впровадження міжнародних стандартів та рекомендацій фінансових організацій сприятиме підвищенню довіри до українського законодавства і стимулюватиме довгострокові інвестиції.

Інвестиційна діяльність у період воєнного стану набуває стратегічного значення для економічної стійкості, відновлення інфраструктури та підтримання соціально-економічного розвитку держави. У цих умовах правове забезпечення інвестиційної діяльності стає не лише економічним, а й національно безпековим інструментом, що визначає здатність держави протистояти кризам та забезпечити відновлення після війни.

Чинне законодавство України, зокрема Закон “Про інвестиційну діяльність”, Закон “Про режим іноземного інвестування”, Закон “Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями”, а також низка нормативних актів Кабінету Міністрів України, створюють основу правового режиму інвестицій, проте не повною мірою враховують виклики воєнного часу — ризики збройної агресії, порушення логістичних ланцюгів, валютні обмеження, питання гарантій безпеки та страхування інвестицій.

У сучасних умовах потребує удосконалення механізм правового захисту інвесторів, зокрема в частині збереження майнових прав, страхування військових ризиків, компенсації збитків, спричинених бойовими діями, а також спрощення дозвільних процедур та запровадження податкових стимулів для залучення як вітчизняних, так і іноземних інвестицій. Важливим напрямом реформування є гармонізація українського інвестиційного законодавства з правом Європейського Союзу в контексті інтеграційного курсу України.

Концептуальні засади вдосконалення законодавства про інвестиційну діяльність у період воєнного стану мають спиратися на такі принципи:

- верховенство права та гарантії недоторканності інвестицій;
- забезпечення балансу державних і приватних інтересів;

- прозорість регуляторної політики;
- державно-приватне партнерство та післявоєнна відбудова як ключові орієнтири економічного розвитку;
- створення сприятливого інституційного середовища для залучення міжнародного капіталу, зокрема через участь фінансових організацій (Світового банку, ЄБРР, МФК).

Отже, удосконалення правового забезпечення інвестиційної діяльності в умовах воєнного стану передбачає комплексний підхід, що поєднує нормативну гнучкість, економічні стимули та гарантії правового захисту інвесторів. Лише за умов узгодженості державної політики, стабільності правового режиму та посилення міжнародних гарантій Україна зможе забезпечити відновлення економіки, підвищення інвестиційної привабливості та сталий розвиток у післявоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 р. № 1560-XII
2. Конституція України від 28 червня 1996 р.

ПРАВОВИЙ СТАТУС І КЛАСИФІКАЦІЯ БАНКІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Гайдар Вероніка

здобувач вищої освіти

Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Обушенко Наталія Миколаївна

професор кафедри цивільно-правових дисциплін,
доктор юридичних наук, професор

Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Банки є ключовими учасниками фінансової системи держави та виконують важливу економічну функцію, забезпечуючи мобілізацію, розподіл і використання фінансових ресурсів. У період воєнного стану роль банків у підтримці економічної стабільності особливо зростає, оскільки вони забезпечують фінансові операції державних та приватних підприємств, надають кредити, здійснюють обслуговування грошових потоків та підтримку населення.

Водночас воєнний стан створює значні ризики для діяльності банків: зростає кредитний ризик, виникають проблеми з ліквідністю, порушується робота платіжних систем, обмежується доступ до ресурсів і міжнародних фінансових ринків. Тому дослідження поняття, ознак та класифікації банків, а також аналіз їх діяльності як суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану є актуальним для визначення ефективних механізмів підтримки фінансової системи.

Метою роботи є визначення сутності банків, їх ознак, класифікації та характеристика функціонування під час воєнного стану, а також виявлення особливостей їх господарської діяльності.

Банки є фінансово-кредитними установами, які здійснюють операції з грошовими ресурсами, залучають депозити фізичних та юридичних осіб, надають кредити, здійснюють розрахунково-касове обслуговування та інші фінансові послуги. Основною ознакою банківської діяльності є здатність мобілізувати тимчасово вільні фінансові ресурси та ефективно їх використовувати для забезпечення потреб економіки.

До основних ознак банків відносять: легальність діяльності на підставі ліцензії Національного банку України, автономність і самостійність у здійсненні господарських операцій, здатність залучати кошти громадян і юридичних осіб, здійснювати кредитування та інвестування, а також виконувати розрахунково-касові функції для клієнтів. Банки функціонують на основі принципів фінансової стабільності, ліквідності та платоспроможності.

Особливістю діяльності банків під час воєнного стану є необхідність дотримання додаткових нормативних вимог, забезпечення безперервності обслуговування клієнтів, управління ризиками, пов'язаними із воєнними діями, а також участь у фінансуванні оборонних і соціально значущих програм [1].

Банки класифікують за різними критеріями: за формою власності, за статусом і функціональною спрямованістю, за рівнем діяльності.

За формою власності банки поділяються на державні, комунальні, приватні та іноземні. Державні банки виконують завдання фінансування державних програм та забезпечення стабільності фінансової системи, тоді як приватні орієнтовані на отримання прибутку та обслуговування клієнтів.

За статусом і функціональною спрямованістю виділяють універсальні банки, що здійснюють широкий спектр операцій, та спеціалізовані банки, які обслуговують конкретні сфери, наприклад, промисловість, аграрний сектор чи іпотечне кредитування.

За рівнем діяльності банки поділяються на національні та регіональні. Національні банки мають право здійснювати операції на території всієї країни та забезпечують виконання державних програм, регіональні — обслуговують територіально обмежені райони та виконують локальні функції [2].

Банки як суб'єкти господарювання виконують економічні та фінансові функції, які забезпечують стабільність економіки та підтримку клієнтів. В умовах воєнного стану їх роль особливо важлива, оскільки вони виступають посередниками між державою, бізнесом і населенням, забезпечують збереження та перерозподіл фінансових ресурсів, виконують розрахунково-касові та кредитні операції, а також підтримують оборонні та соціальні програми.

Основними характеристиками банків у таких умовах є здатність швидко адаптуватися до змін економічного середовища, ефективно

управляти ризиками, підтримувати ліквідність та забезпечувати безперервність фінансових операцій. Банки зобов'язані дотримуватися нормативних вимог Національного банку України, включаючи підтримку капіталу, управління ліквідністю та виконання резервних вимог, що дозволяє знизити ризики для клієнтів і економіки в цілому [3].

Проблеми банківської діяльності під час воєнного стану включають обмежений доступ до ресурсів, зростання кредитного та операційного ризику, порушення роботи платіжних систем та зниження платоспроможності клієнтів. Для подолання цих проблем банки застосовують заходи з управління ризиками, автоматизацію процесів, запровадження дистанційних сервісів для клієнтів та активну співпрацю з державою для підтримки фінансової стабільності.

Банки як суб'єкти господарювання відіграють ключову роль у забезпеченні стабільності фінансової системи, функціонування національної економіки та реалізації грошово-кредитної політики держави. Їхній правовий статус визначається поєднанням норм публічного та приватного права, що зумовлює їхню подвійність як господарських організацій і суб'єктів спеціального правового регулювання.

Відповідно до Закону України “Про банки і банківську діяльність”, банк є юридичною особою, яка має виключне право здійснювати банківські операції — залучення депозитів, кредитування, розрахунково-касове обслуговування та інші фінансові послуги. Як суб'єкт господарювання, банк діє на принципах самостійності, комерційного розрахунку, економічної відповідальності та державного контролю за дотриманням фінансової дисципліни.

У період воєнного стану правовий статус банків набуває специфічного змісту, оскільки банківська діяльність стає елементом національної безпеки та економічної обороноздатності. Національний банк України, реалізуючи свої повноваження, встановлює тимчасові обмеження, спрямовані на захист валютного ринку, стабілізацію платіжної системи, запобігання відтоку капіталу та забезпечення фінансування Збройних Сил України. У цих умовах банки функціонують у межах спеціального правового режиму, який поєднує елементи регуляторної гнучкості та посиленого контролю держави.

Класифікація банків у період воєнного стану зберігає загальні критерії (за формою власності, масштабом діяльності, спеціалізацією,

функціями), однак набуває додаткового змісту: виокремлюються банки системного значення, що забезпечують фінансову стійкість держави, а також державні банки, які виконують стратегічні функції у сфері соціальних виплат, оборонного фінансування та міжнародної підтримки.

Таким чином, у період воєнного стану банки залишаються важливими суб'єктами господарювання, проте їхня діяльність набуває суспільно значущого, безпекового та регулятивного виміру. Держава, здійснюючи контроль і підтримку банківського сектору, водночас гарантує захист прав вкладників, стабільність національної валюти та безперервність фінансових послуг, що є необхідною умовою економічної стійкості та післявоєнного відновлення України.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 р. № 2121-III
2. Конституція України від 28 червня 1996 р.
3. Постанова Національного банку України № 111 від 20 березня 2022 р. «Про особливості діяльності банків в умовах воєнного стану»

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ІННОВАЦІЇ У ВИБУХОВО-ТЕХНІЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗИ: ВПЛИВ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ ТА НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

Мошонський Євген Володимирович

Судовий експерт відділу вибухово-технічних та
пожежно-технічних видів досліджень

*Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України,
Україна*

Вступ

Судова вибухотехнічна експертиза є одним із найбільш складних і небезпечних напрямів судово-експертної діяльності, що має надзвичайно важливе значення для розслідування злочинів, пов'язаних із використанням вибухових пристроїв, боєприпасів та вибухових речовин. Розвиток технологій, зростання кількості збройних конфліктів і масштабів військових дій призвели до істотного ускладнення об'єктів дослідження, а отже — до необхідності вдосконалення методів експертного аналізу [1].

Сучасні умови вимагають від експерта-вибухотехніка високого рівня кваліфікації, глибоких знань у галузі фізики, хімії, електротехніки та цифрових технологій. У центрі уваги перебуває не лише технічна ідентифікація вибухового пристрою, а й реконструкція механізму вибуху, встановлення походження матеріалів і аналіз можливих технологічних рішень, використаних під час виготовлення вибухового пристрою [2].

У зв'язку з цим актуальним є дослідження сучасних викликів у діяльності вибухотехнічних підрозділів, а також розгляд інноваційних технологій, які впроваджуються у практику судових експертів задля підвищення точності, швидкості та безпеки експертних досліджень [3].

1. Актуальні виклики вибухотехнічної експертизи в умовах військових дій

З початком повномасштабних воєнних дій на території України суттєво зріс обсяг матеріалів, що підлягають вибухово-технічним експертизам. До лабораторій надходять численні фрагменти боєприпасів, вибухових пристроїв та вибухових речовин, які потребують комплексного дослідження [3].

Основна діяльність експерта-вибухотехніка сьогодні зосереджена саме у лабораторних умовах. Завдання полягає у визначенні типу

вибухового пристрою, механізму його дії, ідентифікації залишків вибухових речовин та їхніх компонентів. Такі дослідження проводяться із застосуванням фізико-хімічних, спектральних, хроматографічних та мікроскопічних методів, що дозволяють отримати об'єктивні результати без необхідності безпосереднього контакту з вибухонебезпечними об'єктами [5].

Проблематика полягає у великій різноманітності вибухових пристроїв, що перебувають у сучасному обігу, зокрема саморобних вибухових пристроїв, які не мають чіткої класифікації. Часто такі пристрої виготовляються із цивільних компонентів — металевих труб, електронних схем, акумуляторів, елементів побутової техніки. Це ускладнює процес ідентифікації, вимагає від експерта не лише знань вибухових речовин, а й розуміння електротехнічних принципів [4].

Додаткову складність становить постійне оновлення боєприпасів, що перебувають у зоні бойових дій. У сучасних умовах експерт повинен вміти аналізувати фрагменти, що зазнали значного термічного або механічного впливу [5].

Важливим аспектом є безпека роботи експерта. Хоча лабораторна практика знижує ризик безпосередньої взаємодії з небезпечними об'єктами, дослідження залишків вибухових речовин, уламків детонаторів чи корпусів снарядів потребує суворого дотримання регламентів безпеки, застосування захисного обладнання та вибухозахищених приміщень [4].

Таким чином, діяльність вибухотехнічного експерта у воєнних умовах зосереджена на ретельному лабораторному дослідженні зразків, що вимагає точності, системності та високого рівня професійної підготовки [3].

2. Інноваційні технології у вибухотехнічних дослідженнях

Сучасна вибухово-технічна експертиза активно розвивається за рахунок удосконалення лабораторного обладнання та впровадження нових методів дослідження. Використання сучасних мікроскопічних систем, рентгенофотографування, хроматографічних комплексів і спектрометрів дає змогу отримувати точні результати при аналізі навіть незначних слідів вибухових речовин [4].

Важливу роль відіграє цифрова фіксація процесу дослідження — створення високоякісних фотознімків об'єктів під мікроскопом, що дозволяє фіксувати дрібні структурні пошкодження корпусу боєприпасу.

Це сприяє більш точному опису об'єкта у висновку та дає можливість повторної перевірки результатів [4].

Одним із найважливіших методів є рентгенофотографування, що застосовується для вивчення внутрішньої будови вибухових пристроїв і боєприпасів без їх розбирання. Такий метод дозволяє безпечно визначити конструкційні особливості, наявність вибухової речовини, розташування детонатора, стан запобіжних механізмів та інші характеристики, що мають значення для подальшого аналізу [1].

Рентгенофотографічне зображення допомагає експерту точно визначити, чи був пристрій бойовим або навчальним, оцінити ступінь його пошкодження та встановити, чи могла відбутися ініціація вибуху. Така інформація є надзвичайно цінною для подальшого проведення фізико-хімічного дослідження та формулювання обґрунтованих висновків [4].

Інтеграція новітніх технологій із традиційними методами дозволяє отримати комплексне уявлення про об'єкт дослідження. Наприклад, поєднання рентгенофотографування та мікроскопії високої роздільної здатності дозволяє встановити взаємозв'язок між внутрішньою конструкцією пристрою та зовнішніми ознаками пошкодження. Це підвищує точність експертизи і забезпечує надійність результатів у судовому процесі [4; 5].

3. Проблематика сучасної вибухотехнічної експертизи та шляхи її вирішення

Незважаючи на суттєвий прогрес у розвитку методів дослідження, вибухово-технічна експертиза стикається з рядом системних проблем. Серед них: відсутність уніфікованих методичних рекомендацій, обмежене технічне забезпечення окремих лабораторій, а також нестача практичних тренінгів і навчальних курсів для підготовки експертів [4].

Важливим напрямом вдосконалення є розробка стандартизованих методик лабораторного аналізу вибухових речовин, які б забезпечували єдність результатів у різних експертних установах. Також доцільним є створення спільних навчально-методичних центрів для підвищення кваліфікації вибухотехніків, обміну досвідом і практичними напрацюваннями [1].

У межах експертної діяльності необхідно забезпечувати належний рівень технічного оснащення лабораторій — оновлення хімічного та мікроскопічного обладнання, вдосконалення системи зберігання зразків, модернізацію аналітичних приладів [3].

Особливу увагу варто приділити обміну досвідом між лабораторіями та експертними центрами. Спільні навчальні заходи, конференції, семінари та практикуми дозволяють експертам порівнювати методики, аналізувати типові випадки та обговорювати новітні технології. Це створює можливість швидше адаптуватися до нових типів вибухових речовин та конструкцій пристроїв, підвищує кваліфікацію фахівців та забезпечує уніфікацію підходів до оцінки об'єктів [1;3].

Методична робота включає підготовку довідників, алгоритмів опису та аналізу дослідних зразків. Уніфікація процедур дозволяє забезпечити однакові критерії оцінки в різних лабораторіях, підвищуючи якість та надійність експертних висновків. Розробка таких методичних матеріалів на національному рівні сприяє стандартизації діяльності експертів та оптимізації процесів дослідження [5].

Міжвідомча взаємодія є додатковим чинником ефективності лабораторної роботи. Обмін інформацією з правоохоронними органами, рятувальними службами та іншими лабораторіями дозволяє отримувати додаткові дані про обставини події, що впливає на інтерпретацію лабораторних результатів та підвищує точність експертизи. Розширення контактів із навчальними закладами, участь у наукових конференціях та організація спільних практикумів сприяє професійному розвитку експертів і підвищує ефективність роботи всієї системи [2; 4].

Впровадження цих підходів забезпечує комплексний, системний та безпечний процес лабораторного дослідження вибухових пристроїв, дозволяючи експертам швидко та ефективно отримувати достовірні результати навіть у складних умовах воєнного часу.

Висновки

Судова вибухово-технічна експертиза залишається одним із найважливіших інструментів розслідування злочинів, пов'язаних із використанням вибухових пристроїв. У сучасних умовах її роль значно зросла, що вимагає підвищення рівня професійної підготовки експертів, вдосконалення лабораторних методів і модернізації технічної бази.

Впровадження таких методів, як рентгенофотографування, мікроскопічні та хроматографічні дослідження, дозволяє підвищити точність результатів аналізу і забезпечити належну безпеку під час роботи з потенційно небезпечними об'єктами.

Подальший розвиток вибухотехнічної експертизи в Україні має ґрунтуватися на інтеграції наукових досягнень, системному оновленні

лабораторного обладнання та посиленні міжвідомчої співпраці у сфері підготовки експертів.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко В. Г. *Судова експертологія: навчальний посібник*. — Київ: Центр учбової літератури, 2020.
2. Беляєв В. П., Шевченко І. О. *Основи вибухотехнічної справи*. — Харків: ХНУВС, 2019.
3. Криміналістика. Навчальний посібник – К.: Кондор, 2007. – 558 с.
4. Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці й судовій експертизі : монографія / [В. Ю. Шепітько, Г. К. Авдєєва, В. М. Шевчук та ін.] ; за заг. ред. В. Ю. Шепітька; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса Нац. акад. прав. наук України. – Харків : Право, 2024. – 208 с.
5. Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. до 25-річчя ХНУВС (18 квіт. 2019 р., м. Харків) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Кримінол. асоц. України. — Харків : ХНУВС, 2019. — 244 с.

СЕКЦІЯ Х. ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

IMPROVEMENT OF SPECIAL OPERATIONS FORCES TACTICS IN CONTEMPORARY OPERATIONS

Rashad Mammadov

Professor

National Defence University, Baku, Azerbaijan

Abstract. *The article examines how contemporary operational conditions such as persistent aerial surveillance, rapid fires and dense urban terrain reduce the effectiveness of traditional special operations tactics. It argues that special operations units must shift to shorter, modular and intelligence supported actions executed by small autonomous elements. The study outlines key tactical models and identifies organizational and information measures that enable them, including tailored intelligence packages, adapted communications and integration with external fire support.*

Introduction

Contemporary armed conflicts show that special operations forces are used not only for isolated high value raids but also for tasks that shape the entire operation. They disrupt command and control, mark targets for precision strikes, capture key infrastructure, and create information effects that influence the adversary's decisions. At the same time the environment in which these units operate has changed. The battlefield is transparent due to widespread use of unmanned aerial systems, commercial satellite imagery, open source intelligence and networked sensors. Movement, radio traffic and even thermal signatures of small groups can be detected faster than before. This reduces the time available for covert approach and complicates classic patterns of infiltration and exfiltration. This relationship can be visualized as follows.

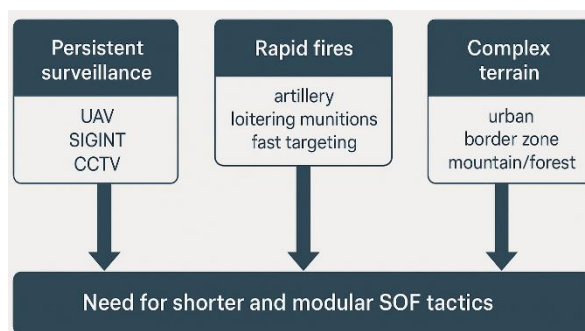

Fig. 1. Operational pressures on special operations units

As Figure 1 shows, persistent surveillance, rapid fires and complex terrain act together and make shorter and more modular SOF tactics a practical necessity.

These changes lead to a practical problem. Many tactical procedures of special operations forces were developed for conditions with weaker observation and slower information exchange. In current conflicts the adversary can track routes of movement, block likely withdrawal corridors, and deliver fires within minutes. This means that special purpose units must operate in shorter cycles, in smaller elements, with better prepared information support, and with assured access to external fire assets. Tactics should be adapted to urban areas, to border zones with dense surveillance, and to terrain where unmanned systems are constantly present.

The purpose of this article is to identify the main directions for improving the tactics of special operations units in such conditions. The article will analyze the operational factors that limit traditional approaches, will outline priority tactical models for small, concealed and coordinated actions, and will show what kind of intelligence, communications and training support is needed to make these models viable. The focus is on practical applicability for units that conduct reconnaissance strike actions, direct action missions and special tasks in support of a larger joint force.

Contemporary Operational Conditions for Special Operations Units

Current conflicts are marked by a level of transparency that was not present when many special operations tactics were formulated. Adversaries employ layered reconnaissance that combines small unmanned aerial systems, fixed surveillance cameras, mobile observation posts, signals intelligence, monitoring of civilian communications and in some cases commercial satellite products. As a result, movement of small armed groups can be detected not only at the line of contact but also deep in the rear area. For special operations units this means that the time window for covert movement is shorter, routes of

approach must be more flexible, and every halt or concentration of personnel increases the risk of exposure.

Another important feature is the density and speed of fires. Artillery, loitering munitions and attack drones can be cued directly from reconnaissance assets with minimal delay. If a special operations group is fixed by observation or by contact, the adversary can bring effect in minutes. This makes prolonged firefights and static ambushes far more risky than in earlier campaigns. A small unit that remains in one location for too long becomes a target for precision engagement. Therefore tactical actions must be planned as short cycles that include approach, rapid target action and immediate withdrawal to a covered area or to a prearranged evacuation corridor.

Urbanization also affects special operations. Many tasks are now performed in towns, industrial zones and settlements that are under permanent aerial observation. Buildings provide cover but also restrict movement and communications. In such terrain groups must combine horizontal and vertical maneuver, use buildings to break line of sight for drones, and reduce acoustic and thermal signatures. At the same time urban areas contain civilian electronic devices that can either help or compromise the group. This calls for stricter emission control and for the use of brief, encrypted and predictable communications.

The adversary's ability to monitor radio traffic and identify electronic signatures is another constraint. Long voice exchanges, continuous transmission and use of uniform channels can reveal the presence of a special purpose group even if it is physically concealed. Modern tactics must therefore rely on short data messages, on prearranged action scripts and on command by intent. If communications are lost the group must still complete the task or switch to an alternate task without creating confusion for supporting forces.

Finally, special operations today rarely take place in isolation. They are tied to the fire system and to the information plan of the higher headquarters. A raid, capture of a prisoner, destruction of a communications node or targeting for a long range strike are meaningful only if the joint force can rapidly exploit the result. This implies that special operations tactics must be designed together with reconnaissance and strike assets, with cyber and information measures and with logistics that can extract the group after mission completion. Only in this integrated setting can a small unit achieve disproportionate operational effect.

Priority Tactical Models and Forms of Action

Improving the tactics of special operations units in current conditions requires shifting from long and linear actions to short, modular and intelligence supported actions. The unit that remains compact, moves along a single route and operates in one time window is too easy to detect when the enemy has aerial reconnaissance, signals intelligence and rapid fire support. The unit that can divide into several elements, act in a short cycle and rely on external sensors keeps initiative and reduces exposure.

The first important approach is the use of small autonomous elements that act under a single operational concept. Instead of one group entering the area and doing everything on its own, two or three elements act in sequence. One confirms the target and observes the area, the second performs the strike or capture, the third secures withdrawal, communications or evacuation. Routes for these elements are different which complicates enemy tracking. Even if the enemy detects or delays one element the others can complete their part of the mission. This model requires clear tasking and pre agreed communication but it significantly lowers the signature of the force. The structure of such a task organization can be presented as follows.

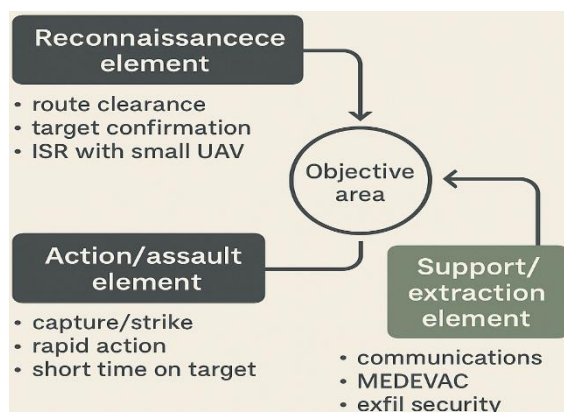

Fig. 2. Modular special operations group

As Figure 2 illustrates, reconnaissance, action and support elements move on different lines but are united by a single mission plan which increases flexibility and reduces the chance of simultaneous detection.

The second approach is the conduct of short cycle operations. In a battlespace where artillery, loitering munitions and armed drones can be brought to the point of detection in minutes, the group cannot remain near the objective for long. The action is planned as a chain of short episodes. Approach, immediate reconnaissance of the objective with an organic drone or preloaded

imagery, execution, transmission of confirmation and rapid withdrawal to a covered zone. Observation of the strike effect is shifted to external assets so that the group does not stay in an area which the enemy can triangulate. Time on target becomes one of the main tactical parameters.

A third element is systematic use of organic unmanned systems and small sensors. Even a four to six person group can carry a light quadcopter, several concealed cameras or acoustic sensors. These tools can reveal enemy patrols, civilian presence, movement of reserves and unmanned aerial vehicles along expected routes. They can be left behind to report after the group leaves. This allows the group to enter the objective area already informed about current enemy activity which reduces the chance of surprise contact. At the same time it reduces the need to expose operators for observation.

A fourth direction of improvement is the combination of special actions with external fire and information support. In modern conflicts the special operations group often acts not as the primary destructive instrument but as a high precision locator. It infiltrates, identifies the target, provides exact coordinates or laser designation and immediately requests a strike from higher level assets. After that it leaves the area. This model shortens the time of contact and transfers the main destructive effort to artillery, aviation or long range loitering munitions. If the operation has a psychological or political objective the group can prepare material for information effect but without staying in the danger zone.

Tactical refinement is also needed for urban and surveillance dense environments. In settlements, industrial zones and border areas aerial observation is constant, civilian cameras are present and movement is easily noticed. Here the group should move mostly under building cover, use internal routes, break line of sight for drones and reduce radio traffic. Firing positions and entry points are selected so that they are not visible from the most likely aerial directions. Extraction is organized not to a single fixed point but to several prearranged exits so that the enemy cannot predict the direction of withdrawal.

In difficult terrain such as mountains or forests the group can rely on natural concealment yet must assume that key nodes are watched by drones. Routes should be irregular and include short segments of movement followed by observation from covered positions. If the duration of the mission is long, caches with supplies are prepared in advance so that the group does not stay in

exposed locations. Temporary observation posts can be created along likely enemy paths to secure the main body of the group.

Across these models the logic is the same. The group must arrive later than it is detected, complete the task faster than the enemy can react and depart before the enemy can bring coordinated fires. Such tactics match the realities of a battlefield where the speed of detection and the speed of strike have increased while the possibilities for long covert presence have decreased.

Organizational and Information Support for Tactical Improvement

Tactical refinement of special operations units is possible only if it is supported by the way the force is organized, informed and trained. A unit cannot execute short cycle, multi element actions if it receives intelligence late, if it depends on long voice reports, or if its communications are easily detected. Therefore organizational and information measures must remove these bottlenecks and give the group what it needs before it reaches the objective. The main operational constraints and the corresponding tactical and organizational responses can be summarized as follows.

Table 1

Tactical problem vs adaptation

Tactical problem	Tactical adaptation	Enabler / support measure
Persistent UAV and CCTV surveillance	Shorter time on target, dispersed approach routes	Pre mission intelligence package with current surveillance map
Rapid enemy fires on detected groups	Short cycle operations with immediate withdrawal	Preplanned extraction routes and standby fire/transport assets
Interception of radio communications	Brief encrypted messages, command by intent, alternate signals	Standardized secure comms and emission control procedures
Uncertain enemy presence in urban areas	Use of organic small UAVs and covert observation points	Lightweight ISR kits for small teams
Difficulty of coordinating external fire	Target opening and handoff to higher level fire assets	Unified target formats and guaranteed fire support window

This summary shows that every tactical change requires a parallel change in intelligence delivery, communications or fire support otherwise the unit will not be able to apply the improved model in real operations.

The first requirement is reliable and timely intelligence support. In current conflicts the most valuable intelligence for a small unit is not the general enemy

order of battle but concrete answers to short questions. Which streets are under constant drone observation. Which buildings have cameras. Where are the usual positions of mobile fire assets. Which civilian cars are used by enemy reconnaissance. This kind of information can be collected by higher headquarters from technical sources, from local informants, from open sources and then packaged in a form that a six person group can use. If the group receives such a package before infiltration it can reduce the time spent on close reconnaissance and can go directly to action. Intelligence products should contain recognizable images, current maps and simple indicators that can be confirmed on the ground.

The second requirement is communications adapted to contested environments. Continuous radio exchanges and long voice commands are easy to intercept. Modern special operations tactics need short encrypted bursts, message templates and prearranged actions. The group should have primary, alternate and emergency channels that work in the presence of enemy electronic warfare. For critical moments such as target confirmation or fire request, communication formats must be unified with higher level fire assets so that the group can hand off a target in seconds. Where possible, directional antennas, low probability of intercept modes and minimized power should be used. This is an organizational issue since it requires the force to standardize devices, keys and procedures across units.

A third element is integration with external fire and support systems. If the concept of operations expects that the group will only open the target and the main strike will be delivered by artillery or loitering munitions, then fire units must be on a timeline that matches the tempo of special operations. This means that higher headquarters must allocate ready fire assets for the period of the mission, must open the airspace if aviation is used, and must ensure that targeting data from the group is accepted without bureaucratic delay. Without such coordination even the most covert and precise action loses value because the enemy has time to relocate. Integration also covers medical evacuation, extraction and resupply. Routes, vehicles and signal procedures must be prepared in advance so that withdrawal does not become the weakest part of the mission.

Training is another pillar. Personnel must practice actions in reduced timeframes, including situations where the group is detected earlier than planned. They must rehearse loss of communications, sudden appearance of

enemy drones, and contact during exfiltration. Training scenarios should be based on real enemy tactics that were observed in theater, not on outdated templates. It is useful to maintain a feedback cycle in which after every operation the unit reports what signatures were detected by the enemy and which measures worked. This allows commanders to update tactical techniques quickly and to distribute them across other units.

Technical support also matters. Special operations in a transparent environment require lightweight sensors, compact electronic countermeasures, camouflage that reduces detection by optics and thermal cameras, and power supplies for unmanned systems. If the unit receives only basic equipment it will be forced to rely on older slower tactics. If it has access to portable jammers, repeaters, low signature communications and small drones it can execute the models described earlier. Providing such equipment is an organizational decision that must be aligned with the doctrinal role of special operations forces.

Finally, the command structure should preserve a degree of tactical freedom. Special operations units cannot wait for long approvals when the enemy has five minute strike cycles. Rules of engagement, target lists and withdrawal conditions must be defined in advance. Higher headquarters should give the group a clear intent and a set of priorities and then let it execute within that frame. This does not reduce control. It shortens the decision time and makes the unit more resilient when communications are disrupted. Together, proper intelligence packaging, communications suited for electronic threat, integration with fires, realistic training and tailored equipment create the conditions in which improved tactics are not an experiment but a working method.

Conclusion

Modern special operations must be designed for a battlefield where the enemy sees faster and strikes sooner. This requires units to act in shorter cycles, to split into elements, to rely on organic unmanned systems and to hand targets to higher level fire assets instead of remaining in the danger area. Such tactics will work only if the force provides timely and concrete intelligence, secure and brief communications, rehearsed extraction and equipment that reduces signatures. Regular feedback from real operations should be used to update tactical techniques so that special operations units remain capable of delivering precise and high value effects under changing conditions.

References:

1. Akhundov, E.F. et al. (2023). Increasing Efficiency of Operation of Shut-Off Valves in Pipelines. *International Organization*.
2. Amanov, Y.K. et al. (2025) Tribological characterization of surface layer hardness and wear resistance under abrasive scratching. *International Journal on Technical and Physical Problems of Engineering*, vol.17, N3. p.414-420.
3. Bayramov, A.A. et al (2018). The supervisory control systems deployment in mountainous terrain. In *VIII Int. Conf. "Modern development trends of ICT and control methods* (pp. 3-4).
4. Bayramov, A.A. et al. (2016). The detection of invisible objects on the terrain on the basis of GIS technology. *Geography and nature sources*, 124-126.
5. Bayramov, A.A., & Hashimov, E. (2017). The numerical estimation method of a task success of UAV reconnaissance flight in mountainous battle condition. *Сучасні інформаційні системи*, (1, № 2), 70-73.
6. Bayramov, A.A. (2018). Assessment of invisible areas and military objects in mountainous terrain. *Defence Science Journal*, 68(4), 343-346.
7. Ganimat, I. B. (2021). Analysis and selection performance indicators multiservice communication networks based on the concept NGN and FN. *Computer and information systems and technologies*.
8. Garayev, M. F. et al. (2025). Analysis of shear stress resistance and abrasive wear in surface layers of materials for military use. *In Current directions of development of information and communication technologies and control tools*. Vol. 4: sections 6. p.55
9. Garayev, M. et al. (2025). Wind, sun, and hydroenergy: a look into Azerbaijan's green energy future. *Collection of Scientific Papers «ΛΟΓΟΣ»*, 125–133.
10. İsmayil, İsmayil. (2025). Security and protection of Azerbaijan's oil and gas pipelines: cybersecurity and risk management approaches. *Матеріали конференцій МЦНД*, 136–144. <https://doi.org/10.62731/mcnd-11.07.2025.004>
11. Hasanov, A.H. (2022). Analysis of the effectiveness of communication and automated management systems. In *Modern directions of development of information and communication technologies and management tools*, (Vol. 1, pp. 1-4).
12. Hashimov, E.G. et al. (2015). Application of relief digital model for combat operation planning. *Military Knowledge*, 4, 63-69.
13. Hashimov, E. G. (2021). Some aspects of the combat capabilities and application of modern UAVs. *Baku: "National Security and military knowledges*, (3), 7.
14. Hashimov, E.G. (2017). Application of GIS and seismic location method for detection of invisible military objects /- Baku: Military Publishing House, 2017, 246 p.
15. İbrahimov, B.G. et al. (2022). Research and analysis indicators fiber-optic communication lines using spectral technologies. *Advanced information systems*, 6(1), 61-64.
16. Ibrahimov, B.G. et al. (2024). Research and analysis mathematical model of the demodulator for assessing the indicators noise immunity telecommunication systems. *Advanced Information Systems*, 8(4), 20-25.
17. Piriye, H.K. et al. (2016). Modelling of the battle operations. *Monografiya, Herbi Nashriat*, Baku.-2017.
18. Talibov, A.M. et al. (2023, May). Optimal placement of logistics centers in the Republic of Azerbaijan. In *2nd International Conference on Problems of Logistics, Management and Operation in The East-West Transport Corridor*. (pp. 24-26).
19. Talibov, A.M. (2024). Vehicle transport cost calculation method. *In Current directions of development of information and communication technologies and control tools*. (Vol. 2, pp. 3-6).

20. Akhundov, R. (2024). Modern developments in the field of weapons of mass destruction and defence against them. In *Problems of Informatization: Proceedings of the 12th International Scientific and Technical Conference* (Vol. 3, pp. 132–133).
21. Axundov, R. Q. (2023). Azərbaycan Ordusunda radiasiya, kimyəvi və bioloji kəşfiyyatın xüsusiyyətləri. 4-cü Sənaye İnqilabı və İqtisadiyyatın Rəqəmsallaşdırılması: Beynəlxalq Elmi Konfransın Materialları, 104-108.
22. Axundov, R. Q. (2024). Azərbaycan Ordusunda ekoloji təhlükəsizliyin təşkili və təkmilləşdirilməsi. *Hərbi Bilik*, (4), 7-15.
23. Babayev, S. et al. (2024). Prospects for the application of nanotechnology in the military sector. In *Problems of Informatization: Proceedings of the 12th International Scientific and Technical Conference* (Vol. 3, pp. 14–15).
24. Akhundov, R., & Islamov, I. (2025). Implementation of new technologies for cleaning and neutralizing radiological and chemical contaminants in military environments. *Матеріали конференцій МЦНД*, (30.05. 2025; Київ, Україна), 321-329.
25. Akhundov, R., & Islam, I. (2025). Ensuring environmental safety in military activities considering radiological and chemical protection. *Collection of scientific papers «SCIENTIA»*, (May 23, 2025; New York, USA), 175-182.
26. Mammadov, E. V. et al. (2025). Development of multilayered protection systems against chemical, radiological, and biological hazards for military personnel. *Current directions of development of information and communication technologies and control tools* (Vol. 1, pp. 112–113).
27. Akhundov, R. (2025). Establishing a global system for radiation and chemical security monitoring: importance and opportunities for international cooperation. *Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ»*, (July 4, 2025; Zurich, Switzerland), 121-127.
28. Akhundov, R. G., & Eldarov, E. A. (2024). Special operations forces in modern conflicts. *Вестник науки и образования*, (6[149]), 16–20.
29. Akhundov, R. (2024). The environmental impact of military activities. *ResearchGet*.
30. Akhundov, R., & Islamov, I. (2025). Innovative technologies for radiation and chemical protection in the armed forces. *Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ»*, (June 6, 2025; Bologna, Italy), 247-255.
31. Akhundov, R., & Islamov, I. (2025). Implementation of new technologies for cleaning and neutralizing radiological and chemical contaminants in military environments. *Матеріали конференцій МЦНД*, (30.05. 2025; Київ, Україна), 321-329.
32. Akhundov, R., & Islamov, I. (2025). Operational modes of environmental security systems in the armed forces facing radiation and chemical threats. *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»*, (August 22, 2025; Bern, Switzerland), 103–111.
33. Akhundov, R., & Islamov, I. (2025). Innovative technologies for enhancing environmental security in armed forces under radiation and chemical threats. *Матеріали конференцій МЦНД*, (15.08.2025; Харків, Україна), 141–150.
34. Akhundov, R., & Islamov, I. (2025). Comprehensive approach to establishing operational modes of environmental security systems in military forces under radiation and chemical hazards. *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»*, (August 8, 2025; Liverpool, UK), 108–116.
35. Akhundov, R. (2025). Application of innovative technologies for the decontamination and neutralization of radiological and chemical hazards in military environments. *Collection of Scientific Papers «ΛΟΓΟΣ»*, (August 1, 2025; Seoul, South Korea), 107–115. <https://doi.org/10.36074/logos-01.08.2025.017>

36. Akhundov, R., & Islamov, I. (2025). Exploring the potential, challenges, and future of robots and autonomous systems in warfare. *Матеріали конференцій МЦНД*, (18.07.2025; Тернопіль, Україна), 117–126.
37. Akhundov, R. (2025). Advancements in monitoring radiation and chemical hazards for military environmental safety. *Матеріали конференцій МЦНД*, (04.07.2025; Ужгород, Україна), 89–97. <https://doi.org/10.62731/mcnd-04.07.2025.002>
38. Hasanov, A. H. et al. (2024). Scientific and technological progress or environmental safety. In *Problems of Informatization: Proceedings of the 12th International Scientific and Technical Conference* (Vol. 3, pp. 22–23).
39. Akhundov, R., & Hashimov, E. (2025). The impact of new technologies on enhancing the efficiency of armed. *Матеріали конференцій МЦНД*, (13.06. 2025; Луцьк, Україна), 186–195.
40. Akhundov, R., & Hashimov, E. (2025). The environmental impact of war: Effects, challenges, and solutions. *Матеріали конференцій МЦНД*, (27.06. 2025; Дніпро, Україна), 103–112.
41. Talibov, A. M. et al. (2025). The use of unmanned aerial vehicles for monitoring chemical and radiation contamination. In *Current directions of development of information and communication technologies and control tools: Proceedings of the 15th International Scientific and Technical Conference* (Vol. 4, pp. 88–89).
42. Talibov, A. M. et al. (2025). Modeling and forecasting radiological and chemical threats in the military sphere. In *Current directions of development of information and communication technologies and control tools: Proceedings of the 15th International Scientific and Technical Conference* (Vol. 1, pp. 120–121).
43. Talibov, A. M. et al. (2025). Application of biotechnology to mitigate the consequences of radiological and chemical contamination. In *Current directions of development of information and communication technologies and control tools*, 1, 86–87.
44. Jabrayilov, A. R. et al. (2025). Development of a comprehensive environmental protection system for military facilities. *Current directions of development of information and communication technologies and control tools* (Vol. 4, pp. 82–83).
45. Jabrayilov, A. et al. (2025). Digital technologies and artificial intelligence in the management of environmental safety in the army. In *Current directions of development of information and communication technologies and control tools. Proc. of 15-th International Scientific and Technical Conference* (Vol. 1, pp. 110–111).
46. Talibov, A. M. et al. (2025). Training military personnel in radiation and chemical threat protection methods. *Proceedings of the 15th International Scientific and Technical Conference* (Vol. 4, p. 94–95).
47. Jabrayilov, A. R. et al. (2025). Experience of international cooperation in the field of military environmental safety. *Current directions of development of information and communication technologies and control tools* (Vol. 1, pp. 116–117).
48. Jabrayilov, A. R. et al. (2025). Prospects for creating closed ecological life support systems. *Current directions of development of information and communication technologies and control tools* (Vol. 4, pp. 92–93).
49. Jabrayilov, A. R. et al. (2025). The role of environmental monitoring in ensuring the safety of military units. *Current directions of development of information and communication technologies and control tools* (Vol. 1, pp. 128–129).
50. Talibov, A. et al. (2024). The main anthropogenic sources of atmospheric pollution. In *Problems of Informatization: Proceedings of the 12th International Scientific and Technical Conference* (Vol. 3, pp. 53–54). Baku–Kharkiv–Bielsko-Biala.

51. Mammadov, R. et al. (2024). Enhancing special forces management efficiency in modern operations. In *Problems of Informatization: Proceedings of the 12th International Scientific and Technical Conference* (Vol. 3, pp. 31–32).
52. Ismayil, I. et al. (2025). Optimization of composite material selection in the design of military UAV wings. *Scientific review of the actual events, achievements and problems: Collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the V International Scientific and Theoretical Conference* (pp. 107–115)
53. Babayev, S. et al. (2025). Enhancing operational effectiveness through command and control integration of autonomous robot swarms. *Scientific review of the actual events, achievements and problems: Collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the V International Scientific and Theoretical Conference (October 3, 2025, Berlin, Germany)* (pp. 75–82).
54. Islamov, I. et al. (2025). Hybrid communication models for UAV swarms: Towards scalable and energy-aware network optimization. *Scientific guidelines: Theory and practice of research – Proceedings of the VI International Scientific Conference* (Kyiv, Ukraine, October 3, 2025), pp. 185–195. <https://doi.org/10.62731/mcnd-03.10.2025>
55. Islamov, I. et al. (2025). Integrating environmental security into defense strategy with a focus on radiological and chemical risks. *Strategic directions of science development: Factors of influence and interaction: Collection of scientific papers with materials of the VII International Scientific Conference (September 26, 2025, Cherkasy, Ukraine)* (pp. 115–125). <https://doi.org/10.62731/mcnd-26.09.2025>
56. Islamov, I. et al. (2025). Big data analytics and machine learning for predicting radiation and chemical threats in the military sphere. *Theory and practice of modern science: Collection of scientific papers «SCIENTIA» with proceedings of the X International Scientific and Theoretical Conference (September 26, 2025, Kraków, Republic of Poland)* (pp. 30–38). <https://doi.org/10.36074/scientia-26.09.2025>
57. Tahirov, R. K. et al. (2024). Environmental aspects of information technology implementation. In *Problems of Informatization: Proceedings of the 12th International Scientific and Technical Conference* (Vol. 3, pp. 138–139).
58. Islamov, I. et al. (2025). The use of unmanned systems and artificial intelligence to enhance radiation and chemical safety in military ecology. In *Innovations and the scientific potential of the world: Proceedings of the VII International Scientific Conference* (pp. 183–192).
59. Huseynov, M. et al. (2025). Application of modern multi-sensor technologies for ground target detection. In *Innovations and the scientific potential of the world: Proceedings of the VII International Scientific Conference* (pp. 172–182).
60. Tabunenko, V. et al. (2025). The dynamics of UAV flight integrated with route planning. In *Modern tools and methods of scientific investigations: Proceedings of the VI International Scientific and Theoretical Conference* (pp. 46–56).
61. Babayev, S. et al. (2025). The impact of unmanned aerial vehicles on the strategy and tactics of modern warfare. In *Modern tools and methods of scientific investigations: Proceedings of the VI International Scientific and Theoretical Conference* (pp. 28–36).
62. Mammadov, E. S. et al. (2025). Environmental impact of transportation systems: Challenges and sustainable solutions. In *Scientific review of the actual events, achievements and problems: Proceedings of the V International Scientific and Theoretical Conference* (pp. 120–128).
63. Islamov, I. et al. (2025). Innovative approaches to environmental recovery in conflict-affected areas. In *Scientific discoveries and fundamental research: World experience: Proceedings of the VII International Scientific Conference* (pp. 180–190).

64. Rustamli, B. et al. (2025). Prospects and challenges of bio-nano remediation of military-contaminated lands. In *Scientific discoveries and fundamental research: World experience: Proceedings of the VII International Scientific Conference* (pp. 227–237).
65. Zulfugarov, B. et al. (2025). Next generation overground intelligent pedestrian crossing: A technological approach to improving road traffic safety. In *Global perspectives on multidisciplinary research: Theory and practice: Proceedings of the II International Scientific and Theoretical Conference* (pp. 113–121). Florence, Italy: International Center of Scientific Research. <https://doi.org/10.36074/scientia-24.10.2025>
66. Ivanchenko, O. V. et al. (2025). Technical aspects of wind energy production. In *Global perspectives on multidisciplinary research: Theory and practice: Proceedings of the II International Scientific and Theoretical Conference* (pp. 65–72). Florence, Italy: International Center of Scientific Research. <https://doi.org/10.36074/scientia-24.10.2025>

МАСКУВАННЯ ЗАСОБІВ ІНЖЕНЕРНОГО ОЗБРОЄННЯ

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Бесараб Петро Миколайович

ORCID ID: 0009-0005-7754-8095

аспірант,

начальник відділу досліджень проблем оперативного обладнання територій

Центр досліджень, Дніпро, Україна

Венгер Олена Олексіївна

ORCID ID: 0000-0002-0065-0375

кандидат технічних наук, доцент,

інженер відділу досліджень проблем оперативного обладнання територій

Центр досліджень, Дніпро, Україна

Тулинський Артем Олександрович

ORCID ID: 0009-0009-6615-0312

магістр, офіцер відділу досліджень проблем оперативного обладнання територій

Центр досліджень, Дніпро, Україна

Швець Володимир Юрійович

ORCID ID: 0009-0004-3902-7312

магістр, офіцер відділу досліджень проблем оперативного обладнання територій

Центр досліджень, Дніпро, Україна

У зв'язку з розвитком технології безпілотних літальних апаратів (БПЛА), все частіше під ворожі обстріли потрапляють інженерні підрозділи які працюють над влаштуванням інженерних споруд. Через що з'являється необхідність маскування не тільки фортифікацій, а й техніки яка працює над їх будівництвом.

Сучасні БПЛА з високою роздільною здатністю оптичних і теплових сенсорів, а також алгоритмами комп'ютерного зору, радикально підвищили здатність виявляти наземні об'єкти. Тому ефективне маскування техніки — комплексна задача, яка поєднує мультиспектральне: візуальне, інфрачервоне (ІЧ), теплове та радіолокаційне маскування. Присутність демаскуючих ознак та неправильний вибір методів або їх поєднань часто робить маскування неефективним проти сучасних БПЛА та алгоритмів автоматичної обробки зображень.

В даній роботі було проведено аналіз основних методів маскуванню засобів інженерного озброєння, які застосовувались протягом останнього десятиліття, для пошуку оптимальних варіантів.

До початку загарбницької війни на сході та півдні України застосовувались заходи маскуванню військ та об'єктів як правило за радянськими підходами. Однак починаючи вже з 2014 року, в збройних силах України почали впроваджувати передові практики та нові камуфляжні малюнки («Піксель»). Маскуванню відбувалося здебільшого маскувальними сітками, фарбуванням та звичайним природнім маскуванню (покриваючи інженерне обладнання місцевою рослинністю), також встановлювались макети з лісових матеріалів з наданням їм ознак техніки. На той час головними проблемами маскуванню були:

- нестача маскувальних сіток;
- низька ефективність маскувальних сіток [1];
- відсутність мультиспектральних та адаптивних матеріалів;
- нехтування приховуванням демаскуючих ознак.

Після повномасштабного вторгнення військ РФ на територію України, постала нагальна проблема в належному маскуванні засобів інженерного озброєння яке б відповідало сьогоденню і було б здійснено за останніми інноваційними технологіями.

Серед технологій які почали запроваджуватись військовими можна зазначити:

- Використання польових термальних покриттів та бортових термосіток, накривання двигунних відсіків та гарячих вузлів техніки для зменшення ІЧ-випромінювання техніки. Впроваджуються термобрезенти та спеціальні термосітки від волонтерів.

- Використання реалістичніших макетів техніки (decoys), завдяки виготовленим макетам противник неодноразово застосовував по хибним цілям як стрілецьку, так і колективну зброю, що знижують рівень втрат серед особового складу, військової техніки та майна, при цьому виявлялися місця розташування вогневих засобів ураження противника та шляхи його переміщення[1]. Застосовуються як макети власного виробництва так і макети від країн партнерів [2, 3].

- Мультиспектральні маскувальні сітки, які приховують засоби інженерного озброєння одночасно у видимому, інфрачервоному і термічному діапазоні й знижують радарний відгук. Як приклад можна зазначити маскувальні сітки Fibrotex ULCANS [4] та системи ATMIS [5].

Серед світових інноваційних технологій, які широко застосовуються та плануються до впровадження, відомі методи маскуванню які можуть допомогти підвищити ефективність маскуванню засобів інженерного озброєння, а саме:

- Французькі системи маскуванню техніки — CAMTAC, яка базується на використанні самоклеїх геометричних елементів. Суть нової системи — набір самоклеїх рівносторонніх трикутників різних кольорів, що розміщуються на фоні типового для французького ґрунту коричневого відтінку. Розміщення елементів адаптується залежно від конкретного типу бойової машини. Такий підхід дозволяє швидко змінювати камуфляж відповідно до умов бойового застосування [6].

- Система ADAPTIV, компанії «BAE Systems Hägglunds», для маскуванню техніки в інфрачервоному спектрі. ADAPTIV працює за допомогою легких шестикутних пікселів, які живляться електричним струмом від систем автомобіля. Пікселі індивідуально нагріваються та охолоджуються за допомогою комерційно доступної напівпровідникової технології. Пікселі розміром з руку виготовлені з металу, тому вони можуть витримувати фізичний вплив і забезпечувати захист від ворожих боєприпасів. Вся система була розроблена з урахуванням зручності використання, а пікселі можна легко та швидко видалити та замінити у разі пошкодження [7].

- Система Kallisto Shield, компанії «KallistoAI». Рішення передбачає використання верхніх шарів покриття і бічних панелей, які легко змінюються і виготовляються з різних матеріалів, та можуть змінювати ознаки транспортного засобу в різних діапазонах (інфрачервоному, радіолокаційному, візуальному, тепловому і мультиспектральному). Використовуючи ці шари, система може створювати безліч різних ознак виду зверху, ефективно маскуючи справжню сутність і місце розташування транспортного засобу від сучасних алгоритмів виявлення і націлювання [8].

- Маскувальні покриття Barracuda MCS від компанії «SAAB». Створюються під конкретний вид техніки забезпечуючи її маскуванню у багатьох спектрах (візуально-оптичний, тепловий-інфрачервоний, радарний відблеск) [9].

Сучасне маскуванню інженерної техніки повинно бути комплексним, включати активні і пасивні методи, застосовувати багатоспектральні матеріали використовуючи природне маскуванню.

Для покращення методів маскуванню важливо:

- Зробити обов'язковою умовою зменшення демаскуючих ознак.
- Підвищити дисципліну при маскуванні та використанні інженерної техніки.
- Розробити та стандартизувати мультиспектральні засоби маскуванню для великої інженерної техніки.
- На державному рівні сприяти підвищенню ефективності засобів маскуванню власного виробництва, з урахуванням передових інноваційних технологій.

Список використаних джерел:

1. Підвищення ефективності заходів маскуванню військ та об'єктів. Методичні рекомендації військам (силам) Збройних Сил України. – Київ: видавництво «Центр Учбової літератури», 2024.- 134 с.
2. Стаття у Forbes про використання макетів техніки, під час війни на території України URL: <https://www.forbes.com/sites/vikrammittal/2025/03/03/russia-and-ukraine-are-deploying-increasingly-advanced-decoy-tanks/>.
3. Чеський виробник макетів техніки Inflatex. URL: <https://apnews.com/article/czech-decoys-war-ukraine-russia-inflatable-a9c478adb9d7ecaa615cb19b25f4833f>.
4. Продукція fibrotex URL: <https://fibrotexusa.com/ulcans>.
5. Серія сіток ATMIS URL: <https://wescomdefence.com/multispectral-camouflage-capabilities>.
6. Франція переходить на нову систему самоклеючого камуфляжу CAMTAC. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2025/06/camtac.html>.
7. ADAPTIV від «BAE Systems Hägglunds» URL: <https://www.baesystems.com/en/product/adaptiv>.
8. Kallisto Shield, компанії «KallistoAI» URL: <https://qudata.com/uk/ai-ml-case-studies/kallisto-shield/>.
9. Маскувальні покриття Barracuda MCS від компанії «SAAB» URL: <https://www.saab.com/products/mcs-mobile-camouflage-system>.

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО ВЕДЕННЯ ВОГНЮ В УМОВАХ БОЙОВОЇ ОБСТАНОВКИ

Владислав Нємцов

Курсант 4 курсу

Факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування

Національної поліції України

Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Дмитро Бодирєв

старший викладач кафедри вогневої підготовки

Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Вогнева підготовка є однією з ключових складових бойової готовності військовослужбовця. Її мета полягає не лише у формуванні технічних навичок володіння стрілецькою зброєю, а й у розвитку психологічної стійкості до екстремальних умов бою. У сучасних конфліктах, де швидкість прийняття рішень і точність дій визначають життя людини, саме психоемоційна стійкість є тим чинником, що забезпечує ефективність вогневих дій. Під час бойових дій військовослужбовець стикається з величезним психологічним навантаженням: страхом, болем, гучними звуками, небезпекою смерті. Ці фактори безпосередньо впливають на його здатність виконувати бойові завдання, у тому числі — точно вести вогонь. Навіть добре підготовлений борець може втратити контроль над діями у критичний момент, якщо не володіє методами психологічної саморегуляції. Саме тому питання психологічної підготовки у системі вогневої підготовки набуває особливого значення. Воно включає як розвиток навичок концентрації, контролю дихання, керування емоціями, так і моделювання реальних бойових ситуацій під час тренувань [4].

Психологічна підготовка до ведення вогню ґрунтується на комплексному підході, який включає три основні напрямки:

1. Формування стійкості до стресу. Під час навчальних стрільб важливо створювати умови, максимально наближені до бойових: шум, нестача часу, елементи несподіванки. Це дозволяє поступово адаптувати психіку військовослужбовця до екстремальних факторів.

2. Тренування емоційної саморегуляції. Використовуються методики контролю дихання, короткі медитаційні вправи, автогенне тренування. Такі техніки допомагають утримувати рівновагу навіть під час сильного нервового напруження.

3. Розвиток мислення і уваги стрільця. Вогнева підготовка повинна включати вправи, які вимагають швидкої орієнтації, оцінки обстановки, прийняття рішень у долі секунди. Психологічна готовність до зміни обстановки дозволяє діяти ефективно навіть при неочікуваних обставинах [1].

Під час тренувань інструктори застосовують різні методи моделювання бойових умов: стрільба під звуковий супровід, обмежена видимість, виконання вправ після фізичного навантаження. Це сприяє не лише зміцненню фізичної витривалості, але й закріплює здатність діяти спокійно у стресових ситуаціях. Дослідження доводять, що ефективність стрільби прямо пов'язана з психологічним станом військовослужбовця. Високий рівень тривоги або страху знижує точність пострілу на 25–40 %. Натомість систематичне використання методів самоконтролю дозволяє зберігати стабільність дій навіть у критичні моменти. Важливою складовою є також колективна психологічна підготовка. Адже успішна стрільба в бою часто залежить не лише від індивідуальних навичок, а й від взаємодії у підрозділі [1]. Створення атмосфери довіри, підтримки та спільної відповідальності підвищує рівень згуртованості, що позитивно впливає на загальну боєздатність. Під час вогневих тренувань необхідно звертати увагу не тільки на результати стрільби, а й на поведінку військовослужбовця у процесі: чи здатен він контролювати емоції, швидко приймати рішення, діяти чітко при раптовій зміні ситуації. Саме комплексна оцінка дозволяє виявити сильні і слабкі сторони психологічної готовності.

Психологічна складова вогневої підготовки має включати такі елементи, як:

- створення позитивного психологічного клімату під час тренувань;
- роз'яснення важливості психічної стійкості для виживання у бою;
- формування мотивації до самовдосконалення;
- проведення індивідуальних бесід із військовослужбовцями, що мають труднощі у подоланні стресу [3].

Таким чином, психологічна підготовка повинна стати невід'ємною частиною системи вогневої підготовки, оскільки саме вона забезпечує ефективне використання технічних навичок у реальних бойових умовах.

Психологічна готовність до ведення вогню — це не лише внутрішня стійкість, а й здатність діяти раціонально, коли ситуація виходить з-під контролю. Без належної психологічної підготовки навіть добре натренований стрілець може втратити ефективність у критичний момент. Тому система вогневої підготовки повинна поєднувати технічну, тактичну та психологічну складові. Підготовка військовослужбовців до стрільби в екстремальних умовах має ґрунтуватися на науково обґрунтованих методиках розвитку психоемоційної стійкості, адаптації до бойового стресу та формуванні позитивного бойового мислення. Регулярні заняття з моделювання бойових ситуацій, використання сучасних тренажерів, командна взаємодія та контроль емоційного стану дозволяють досягати високих результатів і зберігати життя військовослужбовців. Отже, психологічна підготовка — це не допоміжний, а ключовий елемент вогневої підготовки, який визначає, наскільки впевнено, точно і результативно військовий здатен діяти в реальному бою. Її розвиток є одним із найважливіших напрямів удосконалення сучасних Збройних Сил України.

Список використаних джерел:

1. Сидоренко В. Вогнева підготовка військовослужбовців. Київ: Військове видавництво, 2021. 180 с.
2. Коваленко І. Психологічна стійкість воїна в умовах бою. Львів: Академія Сухопутних військ, 2020. 152 с.
3. Гуменюк С. Основи бойової підготовки. Харків: Основа, 2019. 204 с.
4. Ігнатенко М. Психологічна підготовка у військовій справі. Одеса: Фенікс, 2022. 176 с.

СЕКЦІЯ XI. АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

УРОЖАЙНІСТЬ ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ ЗАЛЕЖНО ВІД СОРТОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ В УМОВАХ ПІВНІЧНО-СХІДНОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

Глупак Зоя Іванівна

канд. с.-г. наук, доцент, доцент кафедри агротехнологій та ґрунтознавства
Сумський національний аграрний університет, Україна

Гервіц Владислав Євгенович

Студент
Сумський національний аграрний університет, Україна

На сьогодні важливою народногосподарською проблемою є виробництво зерна пшениці озимої для задоволення потреб ринку та експортних можливостей держави, а також формування резервів у повному обсязі [7]. Збільшення обсягів виробництва зерна є пріоритетним напрямом розвитку сільського господарства і гарантією продовольчої безпеки держави. Вирішення цієї проблеми можливе завдяки удосконаленню елементів технології та нових адаптивних сортів, які б дали змогу підвищити врожайність зерна [3, 8].

Динаміка росту рослин і накопичення ними вегетативної маси визначаються впливом агротехнічних, кліматичних і біологічних чинників, сортовими особливостями, інтенсивністю кущення, висотою рослин, типом листя тощо [1, 9]. Одним з головних чинників підвищення урожайності пшениці озимої є впровадження нових високопродуктивних сортів, застосування добрив, інтегрований захист рослин від шкідників, хвороб і бур'янів та технологій вирощування [6]. Збільшення урожайності сортів неможливе без поліпшення їх структури, що залежить від елементів технології вирощування [5]. Рівень врожайності озимої пшениці визначається генетичними властивостями сортів і взаємодією їх із умовами середовища [2].

Важливе значення у підвищенні врожайності зерна належить технології вирощування. За правильного регулювання агротехнічних

чинників вирощування пшениці озимої формується структура її посівів з оптимальною кількістю продуктивного стеблостою, яка забезпечує найвищу урожайність зерна [10]. Врожайність озимих культур залежить від технології їх вирощування, де енергозбереження є головним агрозаходом, який забезпечить отримання високопродуктивних посівів з реалізацією генетичного потенціалу сорту [4].

Метою досліджень було вивчення сортів пшениці озимої та їх вплив на урожайність зерна.

Для дослідження використовували наступні сорти пшениці озимої Фріскі, Керамік, Еміл, Депот, Реформ.

Досліди проводили в умовах Сумської області на протязі 2024-2025 років.

Ґрунти дослідних ділянок – чорнозем типовий. Має товщину гумусного шару 75 см і більше. Орний шар ґрунту дослідних ділянок характеризується наступними основними показниками: вміст гумусу – 5,9 %, рН сольове – 5,7, сума ввібраних основ – 28 мг-екв., вміст рухомих форм фосфору – 10,8 мг/100 г ґрунту, обмінного калію – 9,6 мг/100 г ґрунту, вміст легкогідролізованого азоту за Корнфілдом – 11,4 мг/100 г. Пшеницю озиму сіяли в оптимальні строки для даної зони з нормою висіву 4,0 млн. схожих насінин на гектар. Попередник соя. Розміщення варіантів систематичне в трьох кратному повторенні.

В результаті проведених досліджень було виявлено, що польова схожість пшениці озимої залежно від сортових особливостей була найбільшою на варіанті із сортом Фріскі – 94,5 %, в той же час найнижча польова схожість була відмічена на варіанті з сортом пшениці Керамік і становила 89,5 %.

Досить важливий показник продуктивності пшениці озимої є продуктивність стебел. Так за результатами досліджень їх кількість коливалася від 501,0 до 523,0 шт./м², а максимальна їх кількість відмічена на варіанті з сортом Фріскі – 523,0 шт./м².

Найбільша кількість зерен з колосу серед досліджуваних сортів було відмічено на варіанті з сортом пшениці озимої Фріскі – 25,2 шт., що більше в порівнянні з найгіршим варіантом дослідів на 2,0 шт. у сорту Керамік (23,2 шт.).

Урожайність досліджуваних сортів пшениці озимої залежно від сорту мала суттєву різницю. Так, найбільша урожайність пшениці озимої

отримана у сорту Фріскі – 61,2 ц/га, а найменша урожайність була отримана у сорту Керамік – 51,1 ц/га.

В результаті досліджень було виявлено, що найбільша урожайність пшениці озимої отримано у сорту Фріскі – 61,2 ц/га, з найбільшою кількістю продуктивних стебел 523,0 шт./м² та кількістю зерен в колосі – 25,2 шт.

Список використаних джерел:

1. Вожегова Р. А., Белов Я. В. Динаміка накопичення надземної біомаси гібридами кукурудзи залежно від густоти стояння рослин та удобрення за вирощування в умовах зрошення. *Таврійський науковий вісник*. 2019. № 109(1). С. 3–9. DOI: 10.32851/2226-0099.2019.109-1.1
2. Карашук Г. В., Федоненко Г. Ю. Урожайність сортів пшениці озимої твердої залежно від технологічних прийомів вирощування на півдні України. *Зрошуване землеробство*. 2020. Вип. 73. С. 35–38. DOI 10.32848/0135-2369.2020.73.6
3. Лисікова В. Н., Лисікова В. Н., Шовгун О. П. Нові сорти озимої пшениці – нові можливості. *Пропозиція*. 2013. № 8. С. 62–65.
4. Лихочвор В. В., Петриченко В. Ф., Івашук П. В. Зерновиробництво: навчальний посібник. Львів: НВФ «Українські технології», 2008. 624 с
5. Марковська О. Є., Гречишкіна Т. А. Продуктивність сортів пшениці озимої залежно від елементів технології вирощування в умовах Південного Степу України. *Агробіологія*. 2020. № 1. С. 96–103. DOI: 10.33245/2310-9270-2020-157-1-96-103
6. Моргун В. В. Сучасні сорти та системи живлення і захисту озимої пшениці: наукове видання. Київ: Вістка, 2022. Вид. XI. 106 с.
7. Петриченко В. Ф., Земляний О. І. Озима пшениця: потепління і особливості захисту посівів в осінній період. *Агроном*. 2009. № 5. С. 56–60.
8. Рожков А. О. Формування біометричних показників рослин та врожайність зерна пшениці твердої ярої залежно від впливу норми висіву насіння і способу сівби. *Бюлетень Інституту сільського господарства степової зони НААН України*. 2014. № 7. С. 97–102.
9. Miroshnychenko M. M., Zvonar A. M., Panasenko E. V. Assimilation of Nutritive Elements by Winter Wheat Plants of Ukrainian and European Selection After the Resumption of Spring Vegetation. *Agrology*. 2021. No 4(1). P. 3–9. DOI: 10.32819/021001.
10. Tsyliuryk A. I., Tkalich Yu. I., Masliiov S. V., Kozechko V. I. Impact of mulch tillage and fertilization on growth and development of winter wheat plants in clean fallow in Northern Steppe of Ukraine. *Ukrainian Journal of Ecology*. 2017. No 7(4). P. 511–516. DOI: 10.15421/2017_153.

СЕКЦІЯ XII. ВЕТЕРИНАРНІ НАУКИ

DOI 10.62731/mcnd-14.11.2025.007

ДЕЯКІ СТРУКТУРНО-ІЄРАРХІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СЕЗОННО-ВІКОВОЇ ДИНАМІКИ КИШКОВИХ ПАРАЗИТОЦЕНОЗІВ ІНДИКІВ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ГОСПОДАРСТВ СХОДУ УКРАЇНИ

Люлін Петро Володимирович

ORCID ID: 0000-0001-6718-958X

канд. вет. наук, доцент, доцент кафедри фармакології та паразитології

Державний біотехнологічний університет, Харків, Україна

На шляху інтенсифікації індиківництва та розвитку промислових технологій паразитарні захворювання [1 - 4] залишаються окремою значущою проблемою світового рівня, суттєво перешкоджають продовольчій безпеці. Збудники інвазій можуть спонукати до виникнення структурно-функціональних змін в біотопах, антропогенно-трансформованих екосистемах промислових птахогосподарств, призводити до збільшення паразитарного забруднення, загострення епізоотичної ситуації, сприяти формуванню паразитоценозів, структурно-ієрархічних паразитарних та еколого-паразитарних систем [1,3], виникненню «технологічних хвороб» - еймеріозу та інших ко-інвазій які завдають збитків світовому птахівництву на суму понад 14,5 мільярдів доларів США щорічно [5, 6].

Мета досліджень: дослідити поширення, видовий склад, сезонну та вікову динаміку паразитоценозів кишкового каналу індиків у спеціалізованих промислових птахогосподарствах.

Матеріали і методи. Дослідження поширення, визначення видової належності збудників та сезонно-вікової динаміки паразитоценозів, здійснювали протягом 2020–2025 років на поголів'ї (n = 4243) різновікових груп індиків спеціалізованих птахогосподарств з промисловою системою утримання (ПП «Агроімпекс», НПВК

«Інтербізнес»). Використані загальноприйняті клініко-епізоотологічні, паразитологічні та спеціальні копроскопічні методи досліджень. Відібраний матеріал (зразки фекалій) досліджували в лабораторії кафедри фармакології та паразитології Державного біотехнологічного університету методами нативного мазка, флотації по Фюллеборну з подальшим визначенням екстенсивності (EI %), інтенсивності (II) інвазії та видової належності збудників за даними атласів диференціальної діагностики [7,8]. Статистичну обробку результатів досліджень проводили за допомогою програмного забезпечення Statistica 10 [9].

Результати досліджень.

За результатами досліджень встановлено, що сезонно-вікова динаміка паразитоценозів за промислової технології вирощування молодняка індиків на глибокій незмінній підстилці характеризувалась тим, що зараження індичат відбувалось у ранньому віці 5 видами *Eimeria* spp. Першими заселяли кишковий канал *E. meleagridis*, *E. mellaigrimitis* та супроводжувалось виділенням ооцист з 10 – 15 денного віку (EI – 11,51 – 14,28 %). В подальшому з віком виявлялись збудники: *E. adenoids*, *E. gallopovonis*, *E. innosua* що супроводжувалось наростанням інвазії до 30-денного віку та змінами. У пік наростання еймеріозної інвазії виявлялись структурно-ієрархічні зміни, а саме відносне збільшення у співвідношенні збудників видів *E. adenoids*, *E. gallopovonis*, що супроводжувалось наростанням інвазії в зимово-весняний (EI – 82,6 – 83,62%) та літньо-осінній (EI – 84,4 – 86,51 %) періоди. Починаючи з 2 місячного (60 діб) віку і старше інвазія мала тенденцію до зниження EI – 60,78 % зимою, EI – 62,7 % весною, EI – 68,52 % осінню та EI – 69,52 % влітку за середньої інтенсивності інвазії $765 \pm 56,2$ ооцист в 1 г фекалій з тенденцією до значного зниження інвазії, починаючи з 2,5 – 3 місячного (90 діб) віку та у старших вікових груп індиків до рівня EI – 8,33 % – 12,17 % (у віці 150 – 160 діб) і значним зменшенням в паразитоценозі процентного співвідношення видів *E. adenoids* та *E. gallopovonis*.

На тлі інвазії *Eimeria* spp., починаючи із 120 добового віку у індиків виявлялись *Ascaridia dissimilis* (EI – 18,06 % – 20,62 %) з тенденцію до зростання інвазії (EI – 20,86 – 31,66 %) до 150-160 добового віку.

За статистичної обробки отриманих даних (рис.1) встановлено, що сезонно-вікова динаміка має дуже високу (0,993 – 0,999) кореляційну залежність (таблиця1), що прямо пропорційно відноситься до показників кореляційних залежностей сезонно-вікової динаміки відносно *Eimeria*

spp. Також визначено, що за промислової технології вирощування індиків на глибокій незмінній підстилці показники інвазій практично не залежать від сезону року по причині створення та підтримки стабільно рівномірних параметрів мікроклімату у приміщеннях протягом року.

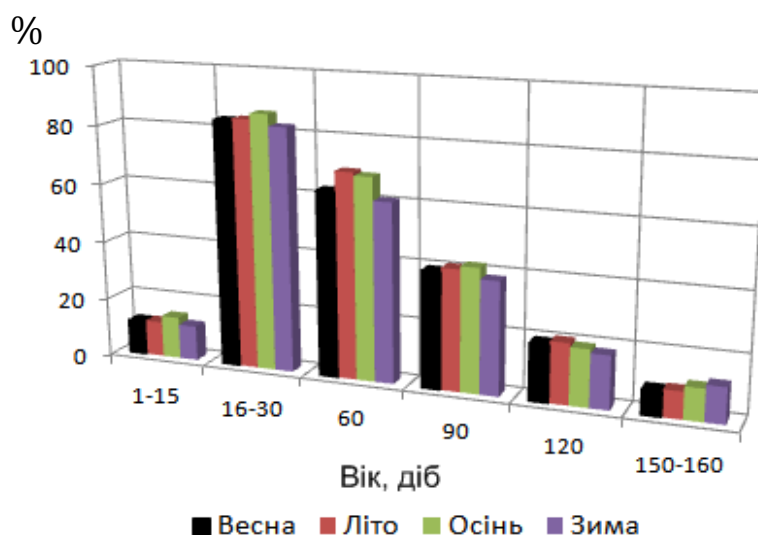

Рис. 1 Сезонно-вікова динаміка *Eimeria* spp.

Таблиця 1

Кореляційна матриця – усі хвороби за сезонами

Сезон:	Весна	Літо	Осінь	Зима
Весна	1			
Літо	0,999	1		
Осінь	0,995	0,995	1	
Зима	0,995	0,993	0,999	1

Кореляційні залежності паразитоценозів від віку індиків наведені в таблиці 2.

Таблиця 2

Кореляційна матриця – залежність проявів еймеріозу з віком для усіх сезонів року

Вік, діб	1-15	16-30	60	90	120	150-160
1-15	1					
16-30	0,897	1				
60	0,558	0,796	1			
90	0,789	0,962	0,931	1		
120	0,031	0,435	0,823	0,638	1	
150-160	0,361	-0,074	-0,278	-0,180	-0,723	1

Отримані дані свідчать про те, що між суміжними віковими діапазонами кореляція є середньою, високою та дуже високою. Проте, у віковому діапазоні (150-160 діб) кореляція набуває від'ємного значення від дуже слабкої (-0.074) до високої від'ємної (-0,723), що разом з показниками зниження екстенсивності та інтенсивності інвазії вказує на прояви паразитоносійства, субклінічний та хронічний перебіг інвазії.

Таким чином, аналіз отриманих даних та їх статистична обробка вказує, що за використання промислової технології вирощування та утримання індиків на глибокій незмінній підстилці поширеність *Eimeria* spp. значно залежить від віку птиці (99,53 %, $p < 0,0001$), при цьому вплив сезонів року (0,20 %) і випадкових факторів (0,27 %) на епізоотичний процес є незначним по причині підтримки оптимальних параметрів мікроклімату в приміщеннях та відсутності контакту птиці з навколишнім середовищем.

Крім того нами виявлено два піки підйомів інвазій в залежності від віку птиці. Так, у віці 1 місяць (30 діб) виявлялось збільшення екстенсивності інвазії *Eimeria* spp. до EI – 86,51 % і більше, що супроводжувалось значною захворюваністю та відходом молодняка. Другий пік підйому інвазій за розвитку паразитоценозів у період 90 – 120 добового віку птиці, був обумовлений розвитком гельмінтозних інвазій – *Ascaridia dissimilis* та *Heterakis gallinarum*.

Таблиця 3

Результати застосування двохфакторного дисперсійного аналізу

Дисперсійний аналіз						
Джерело варіації	SS	df	MS	F фактичне	p -значення	F Критичне
Вік	18692,39	5	3738,478	1117,569	9,89E-19	2,901295
Сезон року	38,36775	3	12,78925	3,82318	0,032332	3,287382
Випадкові фактори	50,1778	15	3,345187			
Разом:	18780,94	23				
Вплив на захворюваність, %						
Вік	99,53					
Сезон року	0,20					
Випадкові фактори	0,27					
Разом:	100,00					

Висновки. На підставі отриманих результатів досліджень слід зазначити, що в структурі кишкових паразитоценозів індиків

спеціалізованих промислових господарствах виявлено 7 видів збудників (5 видів еймерій та 2 види нематод), домінуючими з яких були *Eimeria* spp. Встановлена структурно-ієрархічна залежність перебігу епізоотичного процесу від віку птиці (99,53 %, $p < 0,0001$) та сезонів року (0,20 %) і випадкових факторів (0,27 %).

Список використаних джерел:

1. Богач М. В., Склярчук В. Г., Манько О. Г., Даниленко Ю. М. Екологія паразитарних хвороб домашньої птиці: навчальний посібник. Одеса: *Освіта України*, 2013. 288 с.
2. El-Dakhly K. M., El-Seify M. A., Mohammed E. S., Elshahawy I. S., Fawy S. A., Omar M. A. Prevalence and distribution pattern of intestinal helminths in chicken and pigeons in Aswan, Upper Egypt. *Tropical Animal Health and Production*. 2019. Vol. 51(3). P. 713–718. <https://doi.org/10.1007/s11250-018-1725-1>
3. Люлін П. В., Богач М. В. (2021). Структурна біорізноманітність паразитоценозів кишкового каналу індиків Східного регіону України. *Вісник ПДАА*. Полтава, (2). С. 220–228. <https://doi.org/10.31210/visnyk2021.02.28>
4. Ferdushy, T., Nejsun, P., Roepstorff, A., Thamsborg, S. M., & Kyvsgaard, N. C. (2012). *Ascaridia galli* in chickens: intestinal localization and comparison of methods to isolate the larvae within the first week of infection. *Parasitology research*, 111(6), 2273–2279. <https://doi.org/10.1007/s00436-012-3079-3>
5. United States Department of Agriculture (USDA). Livestock and poultry: World markets and trade. Foreign agricultural service. Available at: https://apps.fas.usda.gov/psdonline/circulars/livestock_poultry.pdf
6. Blake DP, Knox J, Dehaeck B, Huntington B, Rathinam T, Ravipati V, Ayoade S, Gilbert W, Adebambo AO, Jatau ID, et al. (2020). Re-calculating the cost of coccidiosis in chickens. *Veterinary Research*, 51(1): 115. DOI: <https://www.doi.org/10.1186/s13567-020-00837-2>
7. Pellerdy LP (1974). *Coccidia and coccidiosis*, 2nd Edition. Akademiai Kiado., Budapest, pp. 959. Available at: <https://www.cabdirect.org/cabdirect/abstract/19752285198>
8. Salfelder, K., De Liscano, T. R., & Sauerteig, E. (1992). *Atlas of Parasitic Pathology*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-94-011-2228-3>
9. Lebed'ko Ye YA, Khokhlov AM, Baranovskiy DI, and Getmanets OM (2022). Biometriya v MS Excel: Uchebnoye posobiye. Sankt-Peterburg-Moskva-Krasnodar: EBS Lan, 172 s. [Biometrics in MS Excel: A tutorial. Textbook for universities]. Available at: <https://www.labirint-bookstore.ru/id/629236/>

СЕКЦІЯ XIII. ХІМІЯ, ХІМІЧНА ТА БІОІНЖЕНЕРІЯ

ВИЗНАЧЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ТВЕРДОСТІ ВОДИ З РІЗНИХ ДЖЕРЕЛ ПИТНОГО ВОДОПОСТАЧАННЯ

Стеценко Ренат Олексійович

здобувач вищої освіти I курсу, спеціальність I2 Медицина
*Тернопільський національний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України, Україна*

Бершадський Сергій Олександрович

здобувач вищої освіти I курсу, спеціальність I2 Медицина
*Тернопільський національний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України, Україна*

Гарліцька Наталія Іванівна

канд. біол. наук, доцент кафедри загальної хімії
*Тернопільський національний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України, Україна*

Науковий керівник: Гарліцька Наталія Іванівна

ORCID ID: 0000-0002-8553-7434

канд. біол. наук, доцент кафедри загальної хімії
*Тернопільський національний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України, Україна*

Якість питної води є одним із найважливіших чинників, що визначають здоров'я та добробут населення. Серед фізико-хімічних показників якості питної води, загальна твердість є одним із основних критеріїв [3]. Вона спричинена сумарною кількістю розчинених іонів лужноземельних металів, серед яких 99 % всіх з'єднань становлять йони Ca^{2+} і Mg^{2+} . Тривале споживання води із високим вмістом даних іонів може призводити до виникнення захворювань суглобів та утворенню каменів у нирках та жовчних шляхах [4].

Місто Тернопіль отримує воду з різних джерел і якість водопостачання може варіюватися залежно від географічних особливостей району та стану водопровідних мереж. Кількість даних щодо твердості води в межах різних мікрорайонів Тернополя є недостатньо

висвітленою на сьогодні, що зумовлює актуальність даного дослідження. Отримані результати дозволять об'єктивно оцінити відповідність якості води санітарним нормам та інформувати споживачів.

Метою роботи було визначення показника загальної твердості води з різних джерел питного водопостачання міста Тернополя і проведення порівняльного аналізу отриманих даних з показниками бутильованої та дистильованої води.

Для аналізу було відібрано 5-ть проб води із водогону на території міста Тернополя: 1 – вода із центральної частини міста (мікрорайон «Центр»); 2 – вода із північно-східної частини міста (мікрорайон «Старий парк»); 3 – вода із західної частини міста (мікрорайон «Дружба»); 4 – вода із південної частини міста (мікрорайон «Південний»), 5 – вода із північної частини міста (мікрорайон «Новий світ»). Для порівняльного аналізу використали бутильовану негазовану воду із торговою назвою «Карпатська джерельна», «Моршинська» та дистильовану воду.

Проби відбирали в чисті поліетиленові ємності, попередньо промиті дистильованою водою. Загальну твердість води визначали титриметричним методом аналізу [2]. Для оцінки відповідності нормам отримані значення порівнювали з гранично допустимою нормою загальної твердості води ($\leq 7,0$ ммоль/дм³) [1]. Усі дослідження виконували відповідно до стандартних методик хімічного аналізу питної води.

Проведений аналіз загальної твердості води показав, що бутильована негазована вода «Моршинська» та «Карпатська джерельна» містять низький вміст іонів Ca²⁺ і Mg²⁺ 2,0 та 1,50 ммоль/дм³ відповідно, що знаходиться у межах гранично допустимої концентрації (рис. 1).

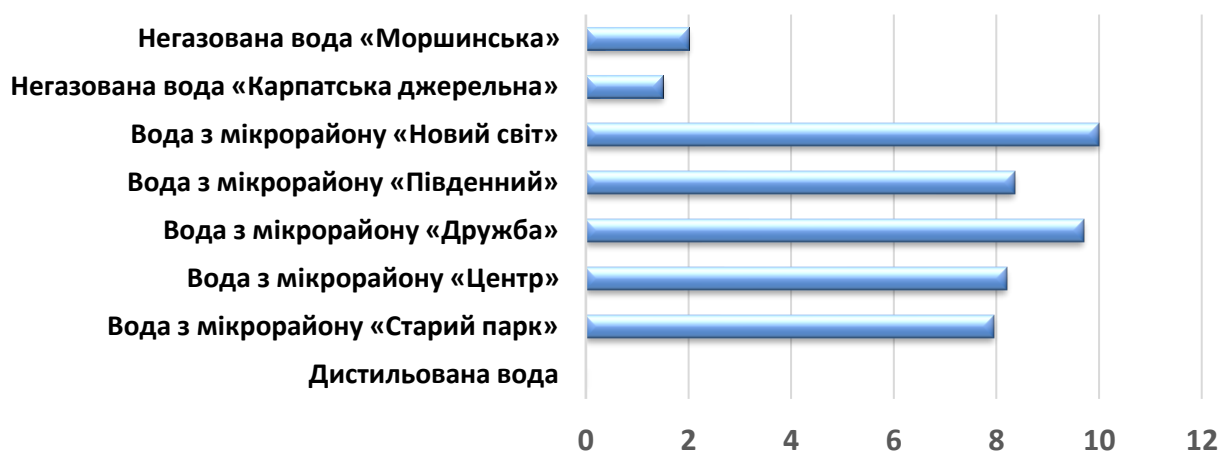

Рис. 1. Загальна твердість води у досліджуваних зразках, ммоль/дм³

Водопровідна вода з усіх досліджуваних районів міста характеризується високим показником загальної твердості. Згідно результатів дослідження, найвищий вміст іонів Ca^{2+} і Mg^{2+} міститься у воді з водогону в мікрорайонах “Новий світ” та “Дружба”. Підвищена твердість води може призводити до утворення накипу, погіршення смакових властивостей води та погіршувати стан здоров'я людини.

Висновок. Встановлено, що бутильована негазована вода “Моршинська” та “Карпатська джерельна” мають низьку загальну твердість, що відповідає нормам, зазначеними у ДСанПіН 2.2.4-171-10. Водопровідна вода з усіх мікрорайонів Тернополя перевищує гранично допустиму концентрацію йонів Ca^{2+} і Mg^{2+} , особливо у західній та північній частинах міста. Проведене дослідження дозволяє рекомендувати необхідність впровадження заходів щодо очищення джерел водопостачання та оновлення водопровідних мереж.

Список використаних джерел:

1. ДСанПіН 2.2.4-171-10. Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною : державні санітарні норми та правила. Київ, 2012, 55 с.
2. ДСТУ 7525:2014. Вода питна. Вимоги та методи контролювання якості. Київ, 2014, 25 с.
3. Крисінська Д. О. & Клименко Л. П. (2021) Експериментальні дослідження якості питної води та оцінювання екологічної безпеки питного водопостачання. *Scientific Bulletin of UNFU*, 31(1), 147-151.
4. Матвійчук Н. Г, Матвійчук Б. В., Можарівська І. А. (2021) Фізико-хімічні та бактеріологічні показники якості питної води з різних джерел. *Водні біоресурси та аквакультура*, 1, 147-159.

ДОСЛІДЖЕННЯ ВМІСТУ СУЛЬФАТ- ТА ХЛОРИД ІОНІВ У ПИТНІЙ ВОДІ

Карпів Станіслав Ярославович

здобувач вищої освіти I курсу, спеціальність I1 Стоматологія
*Тернопільський національний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України, Україна*

Гарліцька Наталія Іванівна

канд. біол. наук, доцент кафедри загальної хімії
*Тернопільський національний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України, Україна*

Науковий керівник: Гарліцька Наталія Іванівна

ORCID ID: 0000-0002-8553-7434

канд. біол. наук, доцент кафедри загальної хімії
*Тернопільський національний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України, Україна*

Однією з головних причин погіршення якості питної води у світі є забруднення поверхневих водойм викидами промислових підприємств. За даними The United Nations World Water Development Report у 2019 році троє людей з десяти не мають доступу до нешкідливої питної води [4]. Добова потреба людського організму у воді становить 21-43 мл/кг, тобто близько 3 л на людину з масою тіла 70 кг [3]. Вживання води з відхиленнями від допустимих норм фізико-хімічних показників може значно зашкодити стану здоров'я.

У м. Тернопіль головним джерелом постачання питної води є центральний водогінний комплекс «Міськводоканалу». На даний час, значна частина цих споруд потребує оновлення та заміни. Така вода може містити різні домішки, зокрема сульфат- та хлорид-іони.

Надмірне споживання у питній воді сульфат-іонів призводить до порушення функціонування шлунково-кишкового тракту та перешкоджає засвоєнню кальцію у дітей [3]. Вода, перенасичена хлоридами, може призвести до пошкодження очей, шкіри та дихальних шляхів. Після вживання такої води порушується водно-сольовий баланс і робота травного тракту. Хлорид-іони можуть призводити до перевантаження серця і нирок, підвищення артеріального тиску [5].

Метою роботи було дослідження вмісту сульфат-та хлорид-іонів у питній воді з різних мікрорайонів міста Тернополя та визначити, яка вода містить найнижчий вміст даних іонів.

Для аналізу було відібрано 4-ри проби води із водогону на території м. Тернопіль: 1 – вода із центральної частини міста (мікрорайон «Центр»); 2 – вода із північно-східної частини міста (мікрорайон «Старий парк»); 3 – вода із західної частини міста (мікрорайон «Дружба»); 4 – вода із південної частини міста (мікрорайон «Південний»). Для порівняльного аналізу використали бутильовану негазовану воду із торговою назвою «Карпатська джерельна» та дистильовану воду. Визначення вмісту сульфат- та хлорид-іонів у питній воді проводилося за допомогою фізико-хімічних методів аналізу згідно діючих ДСТУ [2]. Оцінку вмісту сульфатів та хлоридів у воді проводили шляхом порівняння отриманих показників із нормативами, зазначеними у ДСанПіН 2.2.4-171-10 «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною» [1]. Результати досліджень наведені у таб.1.

Згідно проведеного дослідження, вміст хлоридів у досліджуваних зразках води знаходить у межах норми і не перевищує гранично допустиму концентрацію. Однак, найвища концентрація хлорид-іонів визначена у питній воді із водогону в центральній частині Тернополя.

Таблиця 1

Вміст сульфат- та хлоридів іонів у питній воді м. Тернопіль

<i>Зразки води</i>	<i>Вміст хлорид-іонів, мг/дм³</i>	<i>Вміст сульфат-іонів, мг/дм³</i>
Дистильована вода	0	0
«Карпатська джерельна»	2	3
Мікрорайон «Дружба»	38	5
Мікрорайон «Старий парк»	7	4
Мікрорайон «Південний»	35	4
Мікрорайон «Центр»	45	5
Гранично допустима концентрація	250	250

Гранично допустима концентрація сульфат-іонів у питній воді становить 250 мг/ дм³, згідно із нормативами, зазначеними у ДСанПіН 2.2.4-171-10 [1]. Вміст сульфатів у пробах води не перевищував допустимий показник. Встановлено, що концентрація сульфатів у воді із водогону практично дорівнювала даному показнику питної бутильованої води «Карпатська джерельна».

Висновки. Дослідження показало, що вміст сульфат-та хлорид-іонів у питній воді із різних мікрорайонів м. Тернопіль відповідає нормам ДСанПіН. Усі проби води містять гранично допустиму концентрацію даних іонів. Найнижчий вміст сульфатів та хлоридів встановлено у воді із водогону північно-східної частини Тернополя (мікрорайон «Старий парк»), що практично дорівнює концентрації даних іонів у негазованій воді «Карпатська джерельна».

Список використаних джерел:

1. ДСанПіН 2.2.4-171-10. Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною : державні санітарні норми та правила. Київ, 2012, 55 с.
2. ДСТУ 7525:2014. Вода питна. Вимоги та методи контролювання якості. Київ, 2014, 25 с.
3. Коритнюк Р. С., Давтян Л. Л., Гудзь Н. Ф. & Дроздова А. О. (2019) Медико-біологічна функція води. *Фармацевтичний журнал*, (3), 65–75.
4. Крисінська Д. О. & Клименко Л. П. (2021) Експериментальні дослідження якості питної води та оцінювання екологічної безпеки питного водопостачання. *Scientific Bulletin of UNFU*, 31(1), 147–151.
5. Prokopov O., Lypovetska O. & Kulish T. (2023) Dangerous chlorites in drinking water: formation and removal using chlorine dioxide in water treatment technology. *Environment and health*, 1(106), 43–50.

СЕКЦІЯ XIV. ХАРЧОВЕ ВИРОБНИЦТВО ТА ТЕХНОЛОГІЇ

СУЧАСНІ ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПЕРЕРОБЛЕННЯ БОБОВИХ І ЇХ ВИКОРИСТАННЯ У РЕСТОРАННОМУ ВИРОБНИЦТВІ

Жалдак Ілля Сергійович

студент 3 курсу факультету технологій та бізнесу
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

Діденко Віктор Вікторович

студент 3 курсу факультету технологій та бізнесу
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

Науковий керівник: Медведєва Анжеліка Олександрівна

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри ресторанних і крафтових технологій
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

Бобові культури посідають важливе місце у сучасному ресторанному виробництві завдяки високому вмісту білків, клітковини, вітамінів і мінералів. Вони слугують не лише основою для традиційних страв, а й джерелом інноваційної рослинної сировини для створення нових видів продукції, що відповідають тенденціям здорового та екологічного харчування. Розвиток технологій глибокої переробки бобових дозволив створювати м'ясні, молочні і яєчні аналоги, що не поступаються за якістю класичним продуктам тваринного походження.

До найпоширеніших видів бобових належать горох, квасоля, нут, сочевиця, соя та боби. Їх харчова цінність визначається високим вмістом білка (до 30%), клітковини, заліза, магнію, фосфору та калію, а також вітамінів групи В. Ці компоненти позитивно впливають на серцево-судинну систему, обмін речовин і роботу шлунково-кишкового тракту [1].

Інноваційні технології перероблення бобових охоплюють виготовлення борошна, молока, соєвої олії, аквафаби, текстуратів білка та тофу. Аквафаба, що утворюється після варіння бобових, є унікальним

рослинним замінником яєчного білка, саме завдяки їй зріс попит на веганські страви, адже це чудова альтернатива морозиву, бісквітним тістечкам, майонезним соусам тощо [2]. Молоко з бобових – це рослинний замінник молока тваринного походження, найпопулярнішим інгредієнтом для його приготування, вважається соя. Також нещодавно, почали робити горохове молоко, воно найбільше нагадує класичну версію цього продукту [3]. Тофу – сироподібний продукт перероблення сої, так званий «соєвий сир». Хоч майже і немає смаку, але за своєю текстурою, дуже нагадує звичайний сир, через що, він вважається ідеальним наповнювачем для будь-якої страви. Бобові текстурати (рис. 1), дають змогу створювати аналоги м'яса, завдяки цим продуктам можна формувати нові види страв [4].

Рис. 1. Соєвий текстурат

Технологічні процеси приготування страв з бобових базуються на таких основних етапах: замочування, варіння, тушкування, смаження, запікання, пюрування та приготування на пару. Ці методи дозволяють зберегти максимум поживних речовин і створити різноманітні текстури, що підходять як для класичних, так і для дієтичних страв. При цьому важливо дотримуватись контролю критичних точок: зберігання сировини, замочування, термічної обробки та охолодження готової продукції. Такі страви особливо рекомендовано для включення до раціону осіб, які дотримуються веганського або вегетаріанського харчування.

Розвиток інноваційних технологій перероблення бобових відкриває широкі перспективи для ресторанної індустрії. Використання бобових як

альтернативи тваринній сировині сприяє зниженню собівартості продукції, розширенню асортименту страв і популяризації здорового харчування. Завдяки своїм властивостям ці культури стають не лише компонентом страв, а й важливим чинником продовольчої безпеки та екологічної стійкості.

Бобові є одним із найперспективніших інгредієнтів сучасної гастрономії. Їх переробка з використанням новітніх технологій дозволяє отримати продукти з високими споживчими характеристиками, що відповідають світовим тенденціям розвитку ресторанного бізнесу та концепції «зеленої кухні» майбутнього.

Список використаних джерел:

1. Бобові та зернові овочі. Товарознавство. Продовольчі товари : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів освіти I та II рівнів акредитації / О. Г. Бровко, О. В. Булгакова, Г. С. Гордієнко, В. В. Дятлов, А. А. Квасников [та ін.]. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2008. – 258-261 с.
2. Готуємо аквафабу — натуральний замітник яєць. The Epoch Times, 2016. – Режим доступу: <https://surl.lu/woicqo> (дата звернення: 04.11.2025)
3. Що таке рослинне молоко? Як його вибрати? ТОП кращих замінників молока на рослинній основі. Newfood, 2022. – Режим доступу: <https://surl.li/paiqcf> (дата звернення: 04.11.2025)
4. MBRF Ingredients. What is Textured Soy Protein and in which foods can it be used? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://surl.li/zqlady> (дата звернення: 04.11.2025)

СЕКЦІЯ XV. ЗАГАЛЬНА МЕХАНІКА ТА МЕХАНІЧНА ІНЖЕНЕРІЯ

ДОСЛІДЖЕННЯ КІНЕМАТИКИ ПРОЦЕСУ ШЛІФУВАННЯ ТІЛ ОБЕРТАННЯ ЗІ СХРЕЩЕНИМИ ОСЯМИ ІНСТРУМЕНТА І ЗАГОТОВКИ

Мельник Євгеній Олександрович

здобувач вищої освіти Механічної інженерії, технологій та транспорту
третього (аспірантського) рівня вищої освіти, 2-го року навчання
Національний університет «Чернігівська політехніка», Україна

Вступ

Шліфування є одним із найпоширеніших методів чистової обробки деталей машин, що забезпечує отримання високої точності та якості поверхні. З розвитком прецизійного машинобудування зростають вимоги до стабільності процесу та зменшення похибок форми при обробці тіл обертання.

Одним із ефективних напрямів підвищення якості є шліфування зі схрещеними осями інструмента і заготовки, при якому вісь абразивного круга розташовується під певним кутом до осі деталі. Така кінематична схема дає можливість зменшити силове навантаження, покращити умови відведення теплоти й підвищити рівномірність контакту інструмента із заготовкою [1, 3].

Раніше процеси шліфування досліджувалися переважно для випадку паралельного або перехресного розташування осей, однак схрещення осей відкриває нові можливості для оптимізації траєкторії різання та керування мікрогеометрією поверхні [2]. Це визначає актуальність дослідження кінематичних закономірностей такого процесу.

Основна частина

1. Кінематична схема процесу

При схрещенні осей інструмента та заготовки під кутом β контактна зона між поверхнями має складну просторову форму. Внаслідок цього кожне абразивне зерно здійснює рух по складній спіральній траєкторії, що змінюється у часі.

Залежно від величини кута схрещення змінюються швидкість ковзання, товщина зрізу та напрямок сил різання. Це впливає як на формування профілю поверхні, так і на стабільність процесу.

Кальченко В.І. та співавт. [1] побудували математичну модель кінематики контактної взаємодії зерен, у якій враховано геометрію інструмента, кут схрещення, подачу та радіальні зміщення. Модель дозволяє описати траєкторію окремого зерна в просторі й визначити зони активного різання.

2. Математичне моделювання

Математичне 3D моделювання дає змогу візуалізувати процес взаємодії абразивних зерен із поверхнею заготовки та оцінити рівномірність зняття шару матеріалу. У роботах [1, 5] використано аналітичні вирази для опису положення контактної плями при різних кутах схрещення та визначено оптимальний діапазон кутів ($5-15^\circ$), за якого забезпечується найкраща стабільність процесу.

Сіра Н.М. [2] експериментально підтвердила, що при зазначеному діапазоні кутів відбувається зниження сили різання на 10–15 %, покращується чистота поверхні та зменшується коливання температури у зоні контакту. Це пов'язано з чергуванням напрямків руху зерен, що сприяє самозаточуванню робочого шару круга.

3. Силі та енергетичні параметри процесу

За аналітичними моделями [4, 7] сумарна сила різання залежить від кількості активних зерен, швидкостей обертання інструмента і заготовки та кута схрещення. При невеликих кутах зменшується тангенціальна складова сили, що позитивно впливає на точність і стійкість інструмента.

Розрахунок розподілу напружень і температурних полів у зоні шліфування доцільно виконувати із застосуванням методу скінченних елементів (МСЕ) [6]. Такий підхід дозволяє оцінити локальні напруження в об'ємі деталі, передбачити появу мікротріщин і деформацій.

4. Вплив кінематики на якість поверхні

Визначено, що кінематичні параметри процесу безпосередньо впливають на шорсткість та мікрогеометрію поверхні. Зокрема, збільшення кута схрещення осей сприяє зменшенню висоти мікронерівностей та формуванню рівномірного рисунка шліфування.

У працях [2, 3] показано, що такий ефект забезпечує підвищення точності форми тіл обертання до 2–4 класів за ISO, що особливо важливо для деталей високоточного обладнання.

5. Узагальнення результатів

Порівняльний аналіз аналітичних та числових моделей показує добру збіжність результатів. Кут схрещення виступає основним параметром, що визначає кінематику процесу і, відповідно, точність отримуваної поверхні.

Комплексне застосування методів математичного аналізу, 3D моделювання та МСЕ дозволяє створити ефективну систему прогнозування якості шліфування та оптимізації режимів обробки.

Висновки

1. Кінематична схема шліфування зі схрещеними осями забезпечує зміну напрямків руху зерен, що приводить до зниження сили різання та підвищення точності обробки тіл обертання.

2. Математичне 3D моделювання дозволяє визначати траєкторії руху зерен і прогнозувати формування мікрогеометрії поверхні.

3. Використання методу скінченних елементів дає змогу оцінити напружено-деформований стан зони різання та виявити оптимальні параметри кута схрещення.

4. Результати досліджень можуть бути використані при розробці нових технологічних процесів високоточного шліфування деталей машин.

Список використаних джерел:

1. Кальченко В. І., Кальченко В. В., Кальченко Д. В. *Математичне 3D моделювання процесу круглого шліфування зі схрещеними осями інструменту та деталі*. – Чернігів : ЧДТУ, 2013. – 272 с.
2. Сіра Н. М. *Підвищення ефективності шліфування циліндричних, ступінчастих та криволінійних поверхонь обертання зі схрещеними осями круга та деталі : дис. ... канд. техн. наук*. – Чернігів : ЧНТУ, 2017. – 176 с.
3. Грабченко А. І., Кальченко В. І., Кальченко В. В. *Шлифование со скрещивающимися осями инструмента и детали*. – Чернигов : ЧДТУ, 2009. – 256 с.
4. Кальченко В. І., Кальченко В. В., Кужельний Я. В., Кальченко Д. В. *Визначення сумарної сили різання одиничним абразивним зерном при шліфуванні зі схрещеними осями круга та деталі. // Сучасні технології в машинобудуванні*. – 2017. – №12. – С. 20–30.
5. Криворучко Д. В. *Моделирование процессов резания методом конечных элементов: методологические основы: монография* / Д. В. Криворучко, В. А. Залога ; под общей ред. В. А. Залогов. – Сумы : Университетская книга, 2012. – 434 с.
6. Дубенець В. Г., Хільчевський В. В., Савченко О. В. *Основи методу скінченних елементів*. – Чернігів : ЧДТУ, 2007. – 348 с.
7. *Основы теории резания материалов : учебник* / Н. П. Мазур, Ю. Н. Внуков, А. И. Грабченко, В. Л. Доброскок, В. А. Залога, Ю. К. Новоселов, Ф. Я. Якубов. – 2-е изд., перераб. и доп. – Х. : НТУ «ХПИ», 2013. – 534 с.

СЕКЦІЯ XVI. ЕЛЕКТРОНІКА ТА ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЇ

USING APPLE LOG ON THE IPHONE 15 PRO: PRINCIPLES, PRACTICE, AND SCIENTIFIC CONTEXT

Ospan Asqar

Master's degree student

Astana IT University, Qazaqstan

Scientific supervisors: Mustafin Nurjan

Head of AITU Media Studio

Astana IT University, Qazaqstan

Ha Jin Hwang

Doctor of Business Administration, specialty «Information Management Systems»,

Director of the School of Creative Industry

Astana IT University, Qazaqstan

Abstract. *Apple Log — Apple's logarithmic gamma/profile available on recent "Pro" iPhone models when recording Apple ProRes — introduces a camera-embedded log encoding to mobile capture workflows. This paper explains the theoretical motivation for log encodings, situates Apple Log within the history of photographic and computational approaches to high dynamic range (HDR) capture and tone mapping, analyzes the practical trade-offs of using Apple Log on the iPhone 15 Pro, and offers recommended capture and post-production practices grounded in imaging science. We reference classic HDR / response-function literature and recent computational photography work to clarify how log encoding interacts with sensor noise, bit depth, and burst/HDR fusion strategies commonly used in smartphone imaging. Practical recommendations, limitations, and future directions for research and application are discussed.*

1. Introduction. Logarithmic ("log") encodings for image/video capture are non-linear camera encodings that compress high scene radiances into a narrower digital code range so that perceptually important detail across a wide luminance range can be preserved for subsequent grading and creative manipulation. Traditionally the domain of film scanners and high-end digital cinema cameras (e.g., Cineon, LogC, S-Log), log curves are used to maximize the

utility of limited bit depths by allocating more quantization resolution where the eye is most sensitive (dark/mid tones) and compressing highlights where absolute precision is less perceptually necessary. The iPhone 15 Pro family introduced Apple Log as a capture option accessible when recording in Apple ProRes (ProRes Log) — making camera-native log capture available in a mainstream mobile device. Apple Log aims to provide a flat, grade-ready image for creators who want maximum tonal headroom when shooting on a phone. Practical information from Apple confirms that Apple Log is enabled when ProRes logging is selected on supported devices.

This paper explains the motivation, context, and practice of Apple Log on the iPhone 15 Pro — combining imaging science, standards, and smartphone computational imaging literature to give producers and researchers a rigorous foundation for both creative and technical decisions.

2. Background and history of log encodings.

2.1 Film and early digital precedents. The concept of compressing radiometric values for storage and manipulation predates digital capture. Film densities and printing practice use non-linear relationships between exposure and perceived brightness; scanning film for digital post introduced curve-based encodings (for example, Kodak's Cineon system) intended to represent negative film density in a way optimized for grading workflows. These early practices provided a blueprint for log encodings in digital cinematography. The motivations were both perceptual (align with human brightness perception) and practical (maximize usable tonal range within finite recording precision).

2.2 Digital cinema log families. Since Cinema-grade digital sensors provided greater raw linear range than standard video transfer functions, camera manufacturers developed vendor-specific log curves (ARRI LogC, Sony S-Log variants, Canon Log, etc.) that trade a flat, low-contrast “camera native” image for maximum grading latitude. Production pipelines adopted LUTs and transforms to map these log encodings securely into display gammas (e.g., Rec.709 for SDR, PQ/HLG or scene-referred pipelines for HDR). Apple Log extends this lineage by implementing a log-type encoding directly in a consumer/-prosumer mobile camera pipeline under the ProRes capture mode. Practical commentary and hands-on reviews of the iPhone 15 Pro highlight Apple Log's availability only within the ProRes recording option and remark on its flat, desaturated preview image and the apparent intent to support grading and ACES workflows for mobile capture.

3. Imaging science rationale for log encodings.

3.1 Human perception and non-linear coding. The human visual system's response to luminance is approximately compressive: equal perceptual steps correspond to multiplicative changes in physical luminance rather than additive ones. Early physiological models (for example, the Naka–Rushton formulation of photoreceptor response) articulate this compressive sensitivity. Encoding radiance with a logarithmic-like mapping thus provides a perceptually efficient allocation of code values: more codes where observers notice change and fewer where they do not. This underpins why log curves were favored for perceptual and creative image pipelines.

3.2 Camera response and radiometric recovery. A camera's response function (the mapping from scene radiance to recorded digital values) is a fundamental property affecting dynamic range and post-processing. Seminal work (e.g., Debevec & Malik) demonstrates how multiple exposures can recover high dynamic range radiance maps; Grossberg & Nayar analyzed the space of camera response functions, illustrating the diversity of possible encodings and motivating parametric/log-like approximations for camera pipelines. These theoretical foundations explain how log encodings, by approximating a camera-specific compressive mapping, allow more effective handling of scenes with wide luminance ratios when combined with appropriate capture and bit-depth choices.

3.3 HDR displays and transfer functions. HDR display standards (e.g., SMPTE ST-2084 Perceptual Quantizer / PQ, and HLG) are complementary but distinct: they define how scene-referred or mastered content is mapped to wide luminance display systems for distribution. PQ and HLG were designed for distribution/display characteristics rather than capture—but their perceptual motivations parallel those behind camera log curves. Understanding both capture encodings (log) and display transfer functions (PQ/HLG) is critical for modern end-to-end workflows that aim to preserve creative intent from capture through grading to final display.

4. Smartphone imaging: computational strategies and constraints.

Smartphones face physical constraints (small sensors, limited per-pixel full well capacity, and limited optics) that make HDR capture and high image quality challenging. The computational photography community has therefore developed burst-fusion, multi-exposure stacking, and denoising pipelines to increase dynamic range and reduce noise; Hasinoff et al.'s HDR+ / Burst photography work is a canonical example of producing high-quality HDR or

low-light images by merging short-exposure bursts with alignment, demosaicing, and noise-aware fusion. These approaches differ from log capture: burst/HDR fusion operates by combining multiple raw frames to increase dynamic range and signal-to-noise ratio, whereas log encodings compress a single capture's tonal range into a grade-ready representation. In practice, smartphone pipelines frequently combine both philosophies: computational HDR for capture, and if present, a log encoding for storage and grading.

5. Apple Log on the iPhone 15 Pro — technical characteristics and practicalities.

5.1 Availability and capture modes. Apple Log is accessible on iPhone 15 Pro models under the ProRes recording mode. In practice, Apple Log is selectable only when ProRes is enabled and the user chooses the “ProRes Log” setting in the Camera app's format/resolution controls (or in compatible third-party apps that expose the camera's ProRes logging mode). Apple's support documentation and third-party practical guides confirm that Apple Log is intended to be used with ProRes and higher bit depth recording for maximum advantage.

5.2 Why ProRes + log? Log encodings are most useful when the recorded material contains enough precision (bit depth) to hold tonal variations after grading. ProRes is a 10-bit (or higher in ProRes HQ modes) intraframe codec that offers the chroma resolution and bit depth to make log encoding practical on a constrained device. Apple Log being accessible through ProRes recognizes the trade-off: log requires the precision ProRes provides, at the expense of larger storage needs. Reviews and community tests note the large file sizes associated with ProRes/Log capture and recommend external storage (direct USB-C SSD capture is supported on iPhone 15 Pro) for extended shooting.

5.3 Visual behavior and workflow implications. Footage shot in Apple Log is intentionally low-contrast and desaturated “out of camera.” Users must grade in post to restore pleasing contrast and color. The flat appearance is not a flaw but a feature: it preserves highlight and shadow information for manipulation. On a phone, creators can preview graded looks by applying LUTs or preview transforms in compatible capture apps (e.g., Blackmagic Camera) or on external monitors/recorders that accept LUTs. Community documentation and threads emphasize using LUT previews on-set to judge exposure and skin tones.

6. Scientific analysis of trade-offs: dynamic range, noise, and bit depth.

6.1 Dynamic range and quantization. Dynamic range (DR) is the ratio between the brightest and darkest scene details the capture system can encode. A log encoding redistributes quantization levels so that darker midtones receive more digital code resolution per perceptual step. However, a log transform alone does not increase the physical number of photons collected; it only changes how the collected information is encoded. Therefore, the combination of sensor performance (full well capacity, read noise), exposure strategy, and bit depth determines the practical gains from shooting log. If bit depth is too low, banding and posterization become visible after grading; this is why Apple restricts Log to ProRes (higher bit depth) capture modes.

6.2 Noise amplification in shadows. Because log encodings expand darker code regions relative to linear encodings, shadow manipulations in post amplify sensor noise that was present before encoding. The net visual noise after grading therefore depends on the initial signal-to-noise ratio (SNR) in the shadows and the amount of push applied in grading. Users should expose to protect shadow detail (moderate ETTR — “expose to the right” techniques adapted for log capture) to reduce relative noise; however, dynamic scenes or artistic considerations may constrain exposure decisions. Computational fusion approaches (burst/HDR) can complement log strategies by increasing base SNR before encoding.

6.3 Bit depth and chroma subsampling. Chroma and luma precision matter when grading — 10-bit 4:2:2 ProRes offers significantly more headroom than 8-bit 4:2:0 consumer encodings. Colour banding (particularly in sky gradients) becomes a risk when grading from shallow encodings. Apple’s ProRes implementation is thus essential to make Apple Log viable for creative grading on the iPhone 15 Pro, and external recording to higher bitrate/higher capacity drives is recommended for extended workflows.

7. Practical workflow recommendations for creators.

Below is a practical—scientifically informed—workflow for maximizing Apple Log’s benefits on the iPhone 15 Pro.

7.1 Capture settings and on-set technique:

1. Enable ProRes Log: In Camera → Formats / ProRes options choose ProRes Log at the target resolution and framerate. Confirm that storage and file sizes are manageable; consider external SSD recording for long takes.

2. Monitor with a LUT preview: Apply a Rec.709 preview LUT (Apple-provided or third-party) on an external monitor or within compatible capture apps so you can judge exposure and skin tones, since the native log preview looks flat. Use zebras/waveform for highlight protection.

3. Expose to balance noise and highlights: Aim to place important midtones moderately to the right of nominal SDR exposure to preserve shadow SNR without clipping highlights — i.e., a conservative ETTR adapted to scene content. When possible, bracket exposures or use burst-HDR where motion and workflow permit.

4. White balance and color management: Lock white balance or record a reference card; because log desaturates skin tones visually, correct white balance before aggressive grading to avoid color shifts.

5. Stabilization and motion control: For noisy/shadow-heavy scenes, prioritize stable capture (tripod or gimbal) so that computational multi-frame fusion remains possible if needed.

7.2 Post-production:

1. Linearize with correct transform: Use an Apple Log → working color space transform (e.g., Apple Log → ACES/Rec.709) or official Apple LUTs when available. Where possible, use scene-referred workflows (ACES) to preserve colorimetry and HDR metadata.

2. Denoise before heavy grading: Apply cautious denoising in the shadow domain before heavy contrast/Pedestal adjustments to minimize amplified noise artifacts.

3. Preserve highlight roll-off: Avoid excessive highlight reconstruction when the original data lacks information — log helps preserve roll-off, but clipped speculars remain irrecoverable.

4. Deliver to target display: If delivering HDR, map graded footage to the target transfer function (PQ/HLG) and include appropriate metadata; if delivering SDR, ensure transforms and gamut mapping are accurate.

8. Comparison to alternative smartphone strategies.

Smartphone manufacturers have used multiple strategies to handle dynamic range: (1) burst-fusion HDR (align and merge multiple frames), (2) sensor-level multi-exposure readouts (dual gain or multi-exposure captures), and (3) non-linear encodings like log for single-capture headroom and grading. Apple Log complements computational approaches: while burst HDR increases SNR and dynamic range at capture, Apple Log allows a single ProRes capture to be stored in a grade-friendly form when burst fusion or raw processing is infeasible (e.g., in high-motion scenes or when ProRes + Log is required for a

professional pipeline). The best practice often combines strategies: where motion allows, capture burst/HDR raw and keep a log-grade master; where ProRes/Log is needed for immediate edit compatibility or codec preferences, accept the storage trade-off and manage noise through exposure and denoising.

9. Limitations and open research questions.

9.1 Limitations:

1. Storage and workflow overhead: ProRes Log files are large; the need for external storage and more powerful editing systems may create friction for casual creators.

2. Noise floor and underexposure: Log cannot create signal where photons were not collected; underexposed shadows remain noisy even if they are encoded with many digital codes after log mapping.

3. Limited public documentation: As with many vendor-specific profiles, public technical white papers describing the exact transfer function and colorimetry of Apple Log have been limited; community reverse-engineering and LUTs have proliferated, but canonical Apple documentation remains the most authoritative source for end-to-end workflows.

9.2 Research questions:

1. Optimal joint capture strategies: How best to combine burst/HDR fusion with log encodings to achieve maximal SNR and grading latitude while minimizing storage and compute cost?

2. Quantitative evaluation: Systematic studies measuring perceptual benefits (and costs) of Apple Log vs. computational HDR outputs under controlled SNR/exposure conditions are needed.

3. Metadata and pipeline standardization: Standardized transforms and metadata (CSTs, LUTs, ACES IDTs) for Apple Log would benefit cross-platform color management; work remains to formalize these transforms and quantify gamut/transfer mismatches.

10. Conclusion. Apple Log on the iPhone 15 Pro represents an important step in bridging mobile computational imaging with traditional cinematic capture practices. By providing a log-style, grade-ready ProRes option in a mainstream mobile device, Apple enables creators to pursue high-latitude capture and color grading workflows previously restricted to dedicated cinema cameras. From an imaging science perspective, Apple Log's utility depends on correct interaction of exposure technique, sensor performance, bit depth (ProRes), and post-production denoising and transforms. For content creators, the practical advice is clear: use ProRes Log when you need grading latitude and have a workflow that supports ProRes file sizes; monitor with LUTs;

expose to preserve shadow SNR; and apply careful denoising and accurate color transforms in post. For researchers, Apple Log highlights new opportunities to revisit joint computational/raw/log workflows and to quantify perceptual improvements in mobile HDR capture.

References:

1. Debevec, P. E., & Malik, J. (1997). Recovering high dynamic range radiance maps from photographs. *Proceedings of SIGGRAPH 1997*, 369–378. <https://doi.org/10.1145/258734.258884>. Paul Debevec
2. Grossberg, M. D., & Nayar, S. K. (2004). Modeling the space of camera response functions. *IEEE Transactions on Pattern Analysis and Machine Intelligence*, 26(10), 1272–1282. <https://doi.org/10.1109/TPAMI.2004.88>. ACM Digital Library
3. Reinhard, E., Stark, M., Shirley, P., & Ferwerda, J. (2002). Photographic tone reproduction for digital images. *Proceedings of SIGGRAPH 2002*. <https://doi.org/10.1145/566654.566575>. ACM Digital Library
4. Hasinoff, S. W., et al. (2016). Burst photography for high dynamic range and low-light imaging on mobile cameras. *ACM Transactions on Graphics (SIGGRAPH Proceedings)*. <https://doi.org/10.1145/2980179.2980254>. ACM Digital Library
5. Naka, K. I., & Rushton, W. A. H. (1966). S-potentials from luminosity units in the retina of fish (Cyprinidae). *The Journal of Physiology*, 185(3), 587–599. <https://doi.org/10.1113/jphysiol.1966.sp008002>. PMC
6. Pinoli, J.-C. (1997). The logarithmic image processing model. *Journal of Mathematical Imaging and Vision*, 7(4), 341–359. <https://doi.org/10.1023/A:1008259212169>.
7. Robertson, M. A., Borman, S., & Stevenson, R. L. (2003). Estimation-theoretic approach to dynamic range enhancement using multiple exposures. *Journal of Electronic Imaging*, 12(2), 219–228. <https://doi.org/10.1117/1.1557695>.
8. SMPTE. (2014). *SMPTE ST 2084:2014 — High dynamic range electro-optical transfer function of mastering reference displays (Perceptual Quantizer, PQ)*. (Standard). <https://doi.org/10.5594/SMPTE.OV2094-0.2017>. Color.org
9. Apple Inc. (2024). *Record ProRes video with your iPhone camera* (support article). Apple Support. <https://support.apple.com/en-kz/guide/iphone/iphde02c478d/ios>. Apple Support
10. Apple Inc. (2024). *About Apple ProRes on iPhone* (support article). Apple Support. <https://support.apple.com/en-in/109041>. Apple Support
11. Hasinoff, S. W., et al. (2016). *Burst photography for high dynamic range and low-light imaging on mobile cameras* (preprint / Stanford paper). <https://people.csail.mit.edu/hasinoff/pubs/HasinoffEtAl16-hdrplus.pdf>. Stanford Graphics
12. ProVideo Coalition. (2023). Anderson, I. *Log on the iPhone 15 Pro: a big upgrade*. Provideocoalition.com. <https://provideocoalition.com/log-on-the-iphone-15-pro-a-big-upgrade/>. ProVideo Coalition
13. Prolost. (2023). *Log is the “Pro” in iPhone 15 Pro*. Prolost Blog. <https://prolost.com/blog/applelog>. Prolost
14. Blackmagic / Community resources on LUT export and Apple Log LUT usage (forum threads). (2024). Blackmagic Design Forum. <https://forum.blackmagicdesign.com/viewtopic.php?f=2&t=202731>. Blackmagic Design Forum
15. Lecouat, B., et al. (2022). High dynamic range and super-resolution from raw bursts. *arXiv preprint*. <https://arxiv.org/abs/2207.14671>. arXiv

СЕКЦІЯ XVII. ЕНЕРГЕТИКА ТА ЕНЕРГЕТИЧНЕ МАШИНОБУДУВАННЯ

БІОГАЗ ЯК ПЕРСПЕКТИВНЕ ПАЛИВО ДЛЯ ТРАНСПОРТНИХ ДВИГУНІВ: ШЛЯХИ СКОРОЧЕННЯ ТОКСИЧНИХ ВИКИДІВ

Зубко Володимир Сергійович

Студент

Криворізький національний університет, Україна

Лавренко Іван Олександрович

Студент

Криворізький національний університет, Україна

Науковий керівник: Ялова Альона Миколаївна

канд.техн.наук, доцент

Криворізький національний університет, Україна

Сучасний розвиток автомобільної техніки вимагає постійного вдосконалення систем живлення двигунів внутрішнього згоряння (ДВЗ) з метою підвищення їх ефективності, надійності та екологічної безпеки. Одним із перспективних напрямів є використання альтернативних палив, зокрема природного газу, у поєднанні з традиційними вуглеводневими видами пального. Такий підхід дозволяє зменшити витрати дорогого бензину, оптимізувати процес згоряння паливної суміші та знизити рівень шкідливих викидів у навколишнє середовище. В умовах постійного зростання цін на нафтові ресурси та посилення екологічних вимог комбіновані бензогазові системи живлення набувають особливої актуальності. Основна мета роботи полягає у підвищенні надійності роботи двигуна та збільшенні детонаційної стійкості палива. Реалізація даного проєкту сприяє зниженню витрат бензину, покращенню енергетичних і екологічних показників двигуна, а також забезпечує економічні переваги у порівнянні з існуючими аналогами.

Автомобільний транспорт є основним споживачем нафтових моторних палив, що в умовах зростання вартості нафти та вичерпання її запасів створює загрозу енергетичній безпеці. Одночасно зі збільшенням кількості автотранспорту зростає рівень шкідливих викидів, які становлять до 90% забруднень повітря у великих містах. Для України, що імпортує більшість нафтопродуктів і має значну кількість технічно застарілих автомобілів, ці проблеми є особливо актуальними. Ефективним шляхом їх розв'язання є використання екологічно чистіших альтернативних палив, зокрема стисненого природного газу. Використання газу не лише зменшує токсичність викидів, а й дозволяє економити до 40–50% нафти за рахунок часткового заміщення бензину та підвищення ефективності двигуна при роботі на бензогазових сумішах, що вимагає створення універсальної системи живлення для роботи на різних типах палива[1].

У двигунах з примусовим (іскровим) запалюванням процес сумішоутворення є одним із ключових факторів, що визначає ефективність роботи, економічність та екологічні показники двигуна. На відміну від дизельних двигунів, де паливо впорскується безпосередньо в камеру згоряння, у бензинових двигунах свіжий заряд формується переважно поза її межами — у впускному тракті або впускному колекторі. У процесі сумішоутворення паливо розпилюється, випаровується та рівномірно змішується з повітрям, утворюючи горючу суміш, що надходить до циліндрів. Якість цієї суміші залежить від способу подачі палива, температурних умов, турбулентності потоку та конструктивних особливостей системи живлення.

Оптимальне сумішоутворення забезпечує повніше згоряння палива, стабільну роботу двигуна і зменшення шкідливих викидів. Для досягнення таких умов важливо підтримувати необхідне співвідношення повітря та палива (переважно стехіометричне), а також забезпечити рівномірність розподілу суміші між циліндрами. Використання газового або комбінованого бензогазового палива суттєво впливає на процес сумішоутворення, оскільки змінює фізико-хімічні властивості паливної суміші та її поведінку під час впуску і згоряння. Тому при розробці систем живлення таких двигунів особливу увагу приділяють способам дозування компонентів, умовам випаровування та змішування, що дозволяє підвищити ефективність і надійність роботи двигуна.

Застосування альтернативних палив у двигунах з примусовим запалюванням є одним із найефективніших напрямів підвищення

паливної економічності та зниження екологічного навантаження на довкілля. Використання таких палив, як стиснений або зріджений природний газ, біоетанол, водень чи їхні комбінації з бензином, дозволяє не лише скоротити споживання нафтопродуктів, а й покращити процес згоряння завдяки більш високій детонаційній стійкості. Зокрема, природний газ забезпечує більш повне згоряння суміші, знижує утворення оксидів вуглецю, вуглеводнів та сажі, що сприяє підвищенню екологічних показників двигуна. Використання комбінованих бензогазових систем живлення дає можливість оптимізувати роботу двигуна за різних режимів навантаження, підвищити його енергетичну ефективність і забезпечити гнучкий перехід між видами палива залежно від умов експлуатації [2].

Біогаз, як одне з найперспективніших альтернативних палив, активно впроваджується в системи живлення двигунів з іскровим запалюванням. Його основними компонентами є метан (55–70%) та вуглекислий газ, що утворюються в результаті анаеробного розкладання органічних відходів. Використання біогазу дає змогу ефективно утилізувати відходи сільського господарства, комунального господарства та харчової промисловості, зменшуючи викиди метану в атмосферу, який має потужний парниковий ефект. При роботі двигуна на біогазі забезпечується зниження токсичності відпрацьованих газів, особливо вмісту оксидів азоту та сажі, при незначному зменшенні потужності порівняно з бензиновим паливом. Крім того, біогаз може використовуватися як самостійне паливо або у складі комбінованих бензо-біогазових сумішей, що робить його універсальним енергоресурсом для транспортних і стаціонарних установок.

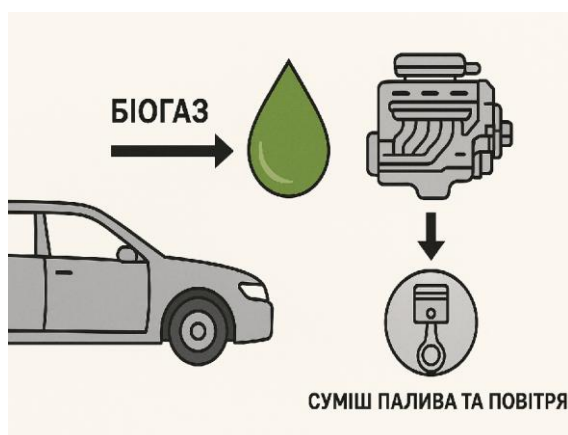

Рис. 1 Схема застосування біогазу у системі живлення двигуна з іскровим запалюванням

Скорочення шкідливих викидів від автомобільного транспорту можливе завдяки комплексному підходу, що поєднує технічні, технологічні та організаційні заходи. До основних напрямів належать: використання альтернативних екологічно чистих палив (біогаз, водень, біоетанол, зріджений природний газ); удосконалення процесів згоряння палива шляхом оптимізації сумішоутворення та запалювання; впровадження систем нейтралізації відпрацьованих газів, зокрема каталізаторів і фільтрів сажі; підвищення ефективності енергоспоживання через модернізацію конструкції двигунів, застосування гібридних та електричних приводів. Важливим напрямом є також розвиток інфраструктури для заправки альтернативними видами палива та стимулювання переходу транспорту на такі системи через екологічну політику держави. Реалізація цих заходів у сукупності дозволить суттєво знизити рівень забруднення атмосфери, зменшити залежність від нафтопродуктів та забезпечити екологічно безпечний розвиток транспортного сектору [3].

Перехід на використання альтернативних палив, зокрема стисненого природного газу та біогазу, дозволяє знизити токсичність відпрацьованих газів, скоротити споживання нафтопродуктів і підвищити ефективність роботи двигунів.

Біогаз є перспективним видом палива завдяки своїй відновлюваності, можливості утилізації органічних відходів і зменшенню парникових викидів. Його застосування у двигунах із примусовим запалюванням забезпечує екологічні переваги без істотного зниження потужності агрегату. Використання комбінованих систем живлення (бензо-біогазових) забезпечує гнучкість у роботі двигуна, оптимізацію процесу згоряння та стабільну роботу за різних режимів навантаження. Основними напрямками зменшення шкідливих викидів є вдосконалення процесів сумішоутворення, застосування систем нейтралізації відпрацьованих газів, розвиток інфраструктури альтернативних палив і стимулювання переходу транспорту на екологічно безпечні енергоресурси. Реалізація технологій використання біогазу в транспортних і стаціонарних установках сприятиме підвищенню енергетичної безпеки держави, зменшенню залежності від імпорту нафти та поліпшенню екологічного стану довкілля.

Список використаних джерел:

1. Kuroki, R.; Kato, A.; Kamiyama, E.; Sawada, D. *Study of High Efficiency Zero-Emission Argon Circulated Hydrogen Engine*; Technical Report; International Energy Agency (IEA): Paris, France, 2010
2. Зайцева, І. В., & Сидоренко, П. В. (2018). Система рециркуляції відпрацьованих газів як спосіб зменшення викидів NOx в ДВЗ. *Науковий вісник Технічного університету*, 12(4), 43-49.
3. Кузнєцов, О. П., & Левченко, І. Г. (2019). Використання турбонаддува для покращення потужностних характеристик двигунів внутрішнього згоряння. *Механіка та машинобудування*, 8(2), 112-120.

СЕКЦІЯ XVIII. ЕКОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ШУМОВОГО ЗАБРУДНЕННЯ НА ЗАГАЛЬНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Валерія Лєскова

студентка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Науковий керівник: Оніщук Ірина Петрівна

кандидат біологічних наук, доцент,
доцент кафедри екології та географії
Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Інтенсивна урбанізація сучасного міського середовища зумовлює зростання антропогенного навантаження, серед якого особливе місце займає шумове забруднення. [1] Це явище набуло екологічного, соціального та медико-біологічного значення, особливо в межах освітніх установ, де акустичне навантаження безпосередньо впливає на когнітивну активність [2][4], працездатність і психоемоційний стан дітей та педагогів.

Шум, як різномірні звукові коливання, що перевищують природний фон, у навчальному середовищі має багатокomпонентне походження: транспортні потоки, технічне обладнання, вентиляційні системи, людська активність. Його постійна присутність формує хронічне навантаження на нервову систему, провокуючи зниження концентрації уваги, стомлюваність, головний біль, порушення слуху.

В ході проведеного дослідження вдалося встановити характер, рівень та наслідки шумового забруднення в межах закладів освіти, а також оцінити його вплив на загальний екологічний стан освітнього середовища з урахуванням фізичних, біологічних, соціальних та психофізіологічних чинників.

Зокрема, отримані результати свідчать, що середньодобові рівні шуму поблизу навчальних корпусів С та шкільних будівель у більшості випадків перевищують допустимі санітарні норми (55 дБ для денного часу та 45 дБ для нічного) [7]. В окремих випадках показники сягали 70–75 дБ, що свідчить про потенційно небезпечний рівень акустичного навантаження. Такі параметри перевищення створюють ризики для нормального функціонування не лише освітнього середовища, а й локальної екосистеми, оскільки шум негативно впливає на птахів, дрібних ссавців і комах.

Порівняльні результати досліджень свідчать, що: у закладах дошкільної освіти середньодобовий рівень шуму становить 60–65 дБ, що суттєво перевищує санітарну норму (55 дБ); у закладах загальної середньої освіти показники сягають 65–75 дБ, особливо в корпусах, розташованих поблизу магістралей або промислових зон. З отриманих даних можна зробити висновок, що акустичне навантаження в закладах середньої освіти спричиняє більші ризики для навчального процесу та психофізіологічного здоров'я учнів, особливо молодшого шкільного віку.

Оцінка впливу шумового забруднення на екологічний стан освітніх установ повинна враховувати не лише фізичні параметри шуму, а й психологічні та соціальні чинники. Встановлено, що тривале перебування в умовах підвищеного шумового фону призводить до зростання рівня стресу, погіршення уваги, зниження навчальної мотивації, а також до порушення поведінкових реакцій у дітей молодшого шкільного віку.

З екологічної точки зору, шум можна розглядати як форму енергетичного забруднення середовища, що змінює природні зв'язки у біоценозі. Надмірний шумовий тиск сприяє витісненню видів, чутливих до звукових коливань, зміні поведінкових патернів тварин та зменшенню біорізноманіття у межах міських територій. Внаслідок цього формуються антропогенно змінені мікроекосистеми, що втрачають стійкість до зовнішніх факторів впливу.

З екологічної точки зору, шум є формою енергетичного забруднення, що дестабілізує біоценози, сприяє витісненню чутливих видів, зміні поведінкових патернів тварин і зменшенню біорізноманіття в межах урбанізованих територій.

Для мінімізації впливу шуму в освітніх закладах доцільно впроваджувати:

- архітектурну оптимізацію [6] з урахуванням акустичних характеристик;
- озеленення територій та створення зелених шумозахисних бар'єрів;
- застосування звукопоглинальних матеріалів у внутрішньому оздобленні;
- регулювання транспортних потоків поблизу навчальних корпусів [3];
- формування екологічної культури серед учасників освітнього процесу.

Екологічний моніторинг повинен включати систематичне вимірювання рівня шуму сертифікованими приладами, порівняння з гранично допустимими рівнями (55 дБ — день, 45 дБ — ніч) та визначення проблемних зон для подальшого акустичного оздоровлення.

Отже, шумове забруднення є вагомим чинником погіршення екологічного стану [5] навчальних закладів та одним із ключових факторів ризику для здоров'я й психоемоційного стану учнів та студентів. Ефективна протидія цьому явищу потребує комплексного підходу, який поєднує технічні, управлінські та просвітницькі заходи. Раціональна організація простору, впровадження екологічних стандартів і підвищення рівня екологічної свідомості населення можуть істотно знизити негативний вплив шуму на людину та навколишнє середовище.

Список використаних джерел:

1. Круковська, І.В. (2020). Шумове забруднення міського середовища як екологічна проблема. Екологічні науки, 5(32), 24–29.
2. Поліщук, О.С. (2019). Вплив шуму на функціональний стан організму людини. Біологічні студії, 13(1), 45–52.
3. Верес, Т.О. (2022). Психоемоційні наслідки акустичного навантаження у дітей. Педагогіка та психологія, 3, 60–65.
4. Гнатюк, Л.М. (2021). Оцінка рівнів шуму на території закладів освіти. Екологія і довкілля, 2, 17–23.
5. Сливинський, В.М. (2020). Біоекологічні аспекти шумового впливу в урбанізованому середовищі. Наукові праці Екоцентру, 4(2), 77–83.
6. Долішній, Ю.П. (2018). Принципи шумозахисту навчальних приміщень. Будівництво і архітектура, 2(10), 101–107.
7. Державні санітарні норми допустимих рівнів шуму в приміщеннях житлових і громадських будівель. ДСН 3.3.6.037–99.

СЕКЦІЯ ХІХ. КОМП'ЮТЕРНА ТА ПРОГРАМНА ІНЖЕНЕРІЯ

АНАЛІЗ ВПЛИВУ УМОВ ОСВІТЛЕННЯ ТА ФОНУ НА ТОЧНІСТЬ РОЗПІЗНАВАННЯ ЖЕСТІВ

Панько Максим Іванович

здобувач вищої освіти факультету комп'ютерних та інформаційних технологій
Луцький національний технічний університет, Україна

Науковий керівник: Ящук Андрій Анатолійович

ORCID ID: 0000-0003-4872-7949

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри інженерії програмного забезпечення
Луцький національний технічний університет, Україна

В умовах активного розвитку систем взаємодії людини з комп'ютером постає потреба у забезпеченні стабільної роботи алгоритмів комп'ютерного зору за змінних зовнішніх умов. Одним із ключових чинників, що впливають на якість розпізнавання, є параметри освітлення та колірні характеристики навколишнього середовища. Варіації освітленості змінюють динамічний діапазон зображення та впливають на процеси бінаризації [1], сегментації шкіри та виділення ознак для подальшої класифікації положення руки.

У разі низької освітленості, до 50 люкс, спостерігається значне зростання рівня шуму та втрата деталізації текстури, тоді як насичений або структурований фон ускладнює виділення об'єкта через колірну інтерференцію. Це створює проблему стабільності роботи моделей розпізнавання жестів, особливо у мобільних сценаріях, де параметри зйомки не контролюються.

Для вирішення цієї проблеми у роботі проведено експериментальне дослідження впливу інтенсивності освітлення та кольору фону на якість класифікаційних моделей, реалізованих на базі фреймворку MediaPipe Hands [2]. Метою дослідження є встановлення кореляційної залежності між фізичними параметрами середовища та ефективністю моделі, оціненою за метрикою F1-score [3].

Експериментальне дослідження проводилося в умовах, що охоплюють широкий спектр інтенсивності освітлення, від низької до надвисокої. Зокрема, проводилося моделювання трьох характерних режимів: слабого освітлення, що відповідає рівню до п'ятдесяти люкс і відтворює сценарії роботи в затемнених або нічних середовищах, рівномірного денного освітлення середньої інтенсивності, характерного для звичайних кімнатних чи природних умов із значенням у межах кількох тисяч люкс, а також яскравого освітлення, що імітує експозицію під прямими сонячними променями або потужними джерелами світла, коли інтенсивність перевищує декілька тисяч люкс.

Додатково для кожного з перелічених режимів було реалізовано паралельні сценарії спостереження, у яких параметри освітлення залишалися незмінними, проте фон мав підвищену колірну насиченість та неоднорідну хроматичну структуру.

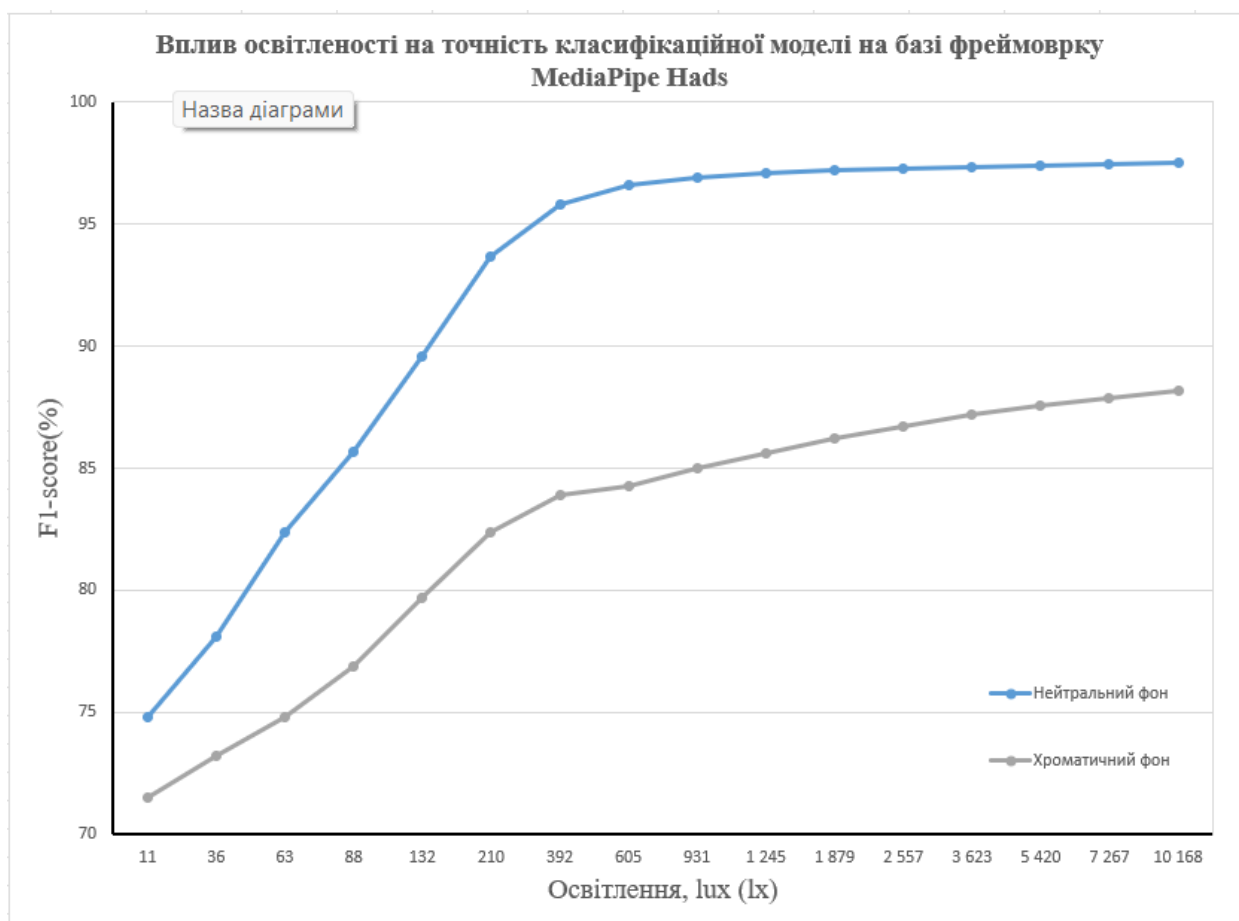

Рис. 1. Графік впливу освітленості на точність класифікаційної моделі на базі фреймворку MediaPipe Hads

Отримані результати (рис.1) показали, що за умов фронтального рівномірного освітлення інтенсивністю понад чотириста люкс та нейтрального фону система демонструє високу стабільність розпізнавання, досягаючи F1-score у межах 95,8-97,5%. Подальше підвищення освітленості до рівня понад п'ять тисяч люкс практично не впливає на точність класифікації, що свідчить про насичення моделі й досягнення її оптимальної робочої зони.

У сценаріях слабкого освітлення, коли інтенсивність падає нижче п'ятдесяти люкс, середнє значення F1-score знижується до 74,8%, що вказує на суттєву деградацію результатів через підвищення рівня шуму та втрату контрасту контурів. Аналогічна тенденція простежується і за наявності насиченого хроматичного фону зі значенням F1-score – 71,5%.

У середньому діапазоні освітленості, від ста до тисячі люкс, спостерігається стабільне зростання показників до рівня понад 90-96%, що підтверджує здатність системи адаптуватися до змін інтенсивності світла.

Таким чином проведене дослідження кількісно підтвердило істотний вплив інтенсивності освітлення та колірних характеристик фону на точність роботи систем розпізнавання жестів. Найвищі показники досягаються за умов рівномірного фронтального освітлення та нейтрального фону.

Список використаних джерел:

1. Системи комп'ютерного зору. Виявлення рук у відеопотоці. Режим доступу: <https://studfile.net/preview/7878706/page:6/>
2. MediaPipe. Hands. Режим доступу: <https://mediapipe.readthedocs.io/en/latest/solutions/hands.html>
3. Google Developers. Точність, точність і повнота (Accuracy, Precision, and Recall). Навчальний курс з машинного навчання (Machine Learning Crash Course). Режим доступу: <http://developers.google.com/machine-learning/crash-course/classification/accuracy-precision-recall?hl=uk>

АНАЛІЗ МЕХАНІЗМІВ PROTOTYPE POLLUTION У СУЧАСНИХ JAVASCRIPT-ЗАСТОСУНКАХ

Армаш Артем Олександрович

здобувач вищої освіти факультету інформаційних технологій
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна

Крихівський Михайло Васильович

ORCID ID: 0009-0000-3285-4308

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри інженерії програмного забезпечення
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна

У сучасній екосистемі веброзробки JavaScript залишається однією з найпоширеніших і найдинамічніших мов програмування, що активно використовується як на клієнтському, так і на серверному боці. Разом із широким впровадженням JavaScript-застосунків зростає і кількість векторів атак, серед яких особливу загрозу становить уразливість типу Prototype Pollution. Цей тип вразливості дозволяє зловмиснику змінювати прототипи базових об'єктів мови, що може призвести до непередбачуваної поведінки програми, ескалації привілеїв або повного компрометування системи. Незважаючи на те, що проблема була вперше виявлена кілька років тому, її механізми залишаються недостатньо дослідженими в академічному середовищі [1], а засоби виявлення та запобігання – фрагментарними. У цьому дослідженні розглядаються ключові технічні аспекти виникнення Prototype Pollution, аналізуються типові сценарії експлуатації та пропонуються практичні підходи до виявлення і нейтралізації цієї загрози в контексті сучасних JavaScript-застосунків.

Уразливість Prototype Pollution (забруднення прототипу) є специфічною та потужною загрозою для веб-застосунків, написаних на JavaScript. На відміну від більш відомих атак, її корінь лежить у фундаментальній особливості самої мови – прототипному наслідуванні. Атака дозволяє зловмиснику модифікувати глобальний об'єкт Object.prototype, що призводить до непередбачуваної зміни поведінки майже всіх об'єктів у системі. Наслідки можуть варіюватися від відмови в обслуговуванні (DoS) до обходу механізмів безпеки та віддаленого виконання коду (RCE). Метою даної роботи є аналіз механізму

уразливості Prototype Pollution, розгляд основних векторів атак на стороні клієнта та сервера, а також опис ефективних методів протидії.

Наслідування в JavaScript використовує прототипну модель наслідування, де об'єкти можуть успадковувати властивості та методи від інших об'єктів. Кожен об'єкт має внутрішню властивість `[[Prototype]]`, яка посилається на його об'єкт-прототип. Коли відбувається спроба доступу до властивості об'єкта, і вона не знайдена в самому об'єкті, пошук продовжується вгору по ланцюжку прототипів, аж доки не дійде до глобального `Object.prototype`.

Ключовими для атаки є властивості, що дозволяють маніпулювати цим ланцюжком: `__proto__` та `constructor.prototype`. Атака відбувається, коли застосунок обробляє вхідні дані від користувача (наприклад, JSON) і виконує небезпечну операцію рекурсивного злиття або клонування об'єктів [2]. Зловмисник може надіслати спеціально сформований об'єкт, де в якості ключа використовується `__proto__`, змушуючи вразливий код модифікувати не цільовий об'єкт, а `Object.prototype`.

На клієнтській стороні основною метою Prototype Pollution є виконання довільного JavaScript-коду в браузері жертви, що призводить до DOM-based XSS. Небезпека такої атаки виходить далеко за межі простого спливаючого вікна. Отримавши можливість виконувати скрипти в контексті довіреного сайту, зловмисник може викрасти сесійні дані користувача (cookie), здійснити фішинг шляхом підміни вмісту сторінки, перехопити введення даних з клавіатури або змусити браузер виконувати небажані дії.

Вектором атаки зазвичай слугують параметри з URL-адреси (`location.search`) або її фрагмента (`location.hash`), які обробляються вразливою функцією-парсером. Наприклад, якщо скрипт використовує властивість `transport_url` для динамічного створення тегу `<script>`, зловмисник може надіслати URL з наступним параметром: `?__proto__[transport_url]=data:text/javascript,alert(1)`. Вразливий парсер забруднює `Object.prototype`. Коли код звертається до цієї властивості у будь-якого об'єкта, він отримує значення з прототипу, що призводить до XSS.

На серверній стороні (переважно в середовищі Node.js) наслідки атаки можуть бути значно серйознішими, оскільки вони зачіпають всю інфраструктуру застосунку. Підвищення привілеїв є найпоширенішим вектором. Отримавши права адміністратора через забруднення

властивостей на кшталт `isAdmin`, зломисник може отримати повний контроль над даними всіх користувачів та адміністративним функціоналом. Ще одним вектором атаки є відмова в обслуговуванні (DoS). Зломисник може забруднити критичні для роботи властивості (наприклад, `toString`), що призведе до збоїв або падіння всього серверного процесу, роблячи застосунок недоступним.

Віддалене виконання коду (RCE) має найнебезпечніший наслідок. Якщо застосунок використовує забруднену властивість для формування команди, яка виконується на сервері, або як шлях до файлу, це може призвести до повної компрометації хоста. Джерелом атаки зазвичай є JSON-об'єкт, надісланий у тілі POST-запиту до API. Наприклад, надіславши `{"__proto__": {"isAdmin": true}}`, зломисник забруднює `Object.prototype` на сервері. Якщо в об'єкта сесії користувача немає власної властивості `isAdmin`, під час наступної перевірки прав JavaScript знайде `isAdmin: true` у забрудненому прототипі, надавши зломиснику права адміністратора.

Існує кілька ефективних стратегій для захисту від Prototype Pollution:

- "Заморожування" прототипу: Найбільш надійний метод – `Object.freeze(Object.prototype)`. Ця операція робить `Object.prototype` незмінним, унеможливлюючи будь-яке забруднення.

- Валідація вхідних даних: Перед обробкою об'єктів від користувача необхідно рекурсивно перевіряти всі ключі та відхиляти запити, що містять `__proto__`, `constructor` або `prototype`.

- Використання об'єктів без прототипу: Створення об'єктів за допомогою `Object.create(null)` дозволяє уникнути успадкування від `Object.prototype`, роблячи їх імунними до забруднення.

- Безпечні функції обробки: Використовувати лише перевірені версії бібліотек та уникати самописних функцій рекурсивного злиття без належних перевірок. Важливо зазначити, що спроби захистити окремі екземпляри об'єктів є неефективними, оскільки атака спрямована на глобальний прототип.

Висновки. Prototype Pollution є серйозною та нетривіальною уразливістю, яка вимагає від розробників та фахівців з безпеки глибокого розуміння особливостей роботи JavaScript. Як було продемонстровано, наслідки її експлуатації можуть бути критичними як на клієнтській, так і на серверній стороні. Ефективна протидія вимагає комплексного підходу, що включає валідацію даних, використання

безпечних програмних практик та своєчасне оновлення залежностей. Аудит коду на наявність небезпечних патернів обробки об'єктів є ключовим елементом у запобіганні даній атаці. Результати дослідження можуть бути використані для розроблення автоматизованих засобів виявлення Prototype Pollution. Подальші дослідження доцільно спрямувати на аналіз поведінки шаблонізаторів у Node.js.

Список використаних джерел:

1. Li, S., Kang, M., Hou, J., & Cao, Y. (2021). Detecting Node.js prototype pollution vulnerabilities via object lookup analysis. *Proceedings of the 29th ACM Joint Meeting on European Software Engineering Conference and Symposium on the Foundations of Software Engineering (ESEC/FSE 2021)*, 1242–1253. <https://doi.org/10.1145/3468264.3468542>
2. Liu, Z., An, K., & Cao, Y. (2024). Undefined-oriented programming: Detecting and chaining prototype pollution gadgets in Node.js template engines for malicious consequences. *Proceedings of the IEEE Symposium on Security and Privacy*, 2024, 4015–4033. <https://doi.org/10.1109/SP54263.2024.00121>

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ДВІЙНИКІВ У МОДЕЛЮВАННІ ПРОЦЕСІВ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ

Верещака Максим Павлович

ORCID ID: 0009-0000-7685-1774

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Національний університет «Запорізька політехніка», Україна

Лізунов Сергій Іванович

ORCID ID: 0000-0001-8977-8705

доцент кафедри інформаційної безпеки та наноелектроніки
Національний університет «Запорізька політехніка», Україна

Цифрові двійники (ЦД) сьогодні стають одним із ключових інструментів цифрової трансформації в різних галузях — від промисловості до кібербезпеки. Їхня сутність полягає у створенні віртуальної копії реальної системи, яка дозволяє аналізувати, передбачати та оптимізувати поведінку об'єкта без ризику втручання у його реальне функціонування [1]. У контексті інформаційної безпеки цифрові двійники дозволяють побудувати динамічні моделі захисних механізмів, оцінювати вразливості та тестувати ефективність засобів безпеки.

Цифровий двійник системи захисту інформації є моделлю, що описує взаємодію апаратних, програмних та організаційних компонентів системи. Такі моделі передбачають збирання даних у реальному часі, їх аналітичну обробку та автоматичне оновлення моделі відповідно до змін у реальному середовищі. Завдяки цьому можна змодельовати реакцію інформаційної інфраструктури на потенційні загрози і прогнозувати поведінку системи в різних сценаріях.

Одним із ключових підходів є використання штучного інтелекту (ШІ) для навчання цифрових двійників на основі історичних даних про інциденти та аномалії. Моделі машинного навчання здатні виявляти невідомі типи загроз і рекомендовані способи реагування в режимі реального часу.

Типова архітектура ЦД у сфері кібербезпеки включає чотири основні рівні:

- рівень збору даних, що охоплює системи моніторингу мережевого та прикладного рівня;

- аналітичний рівень, де виконується обробка та кореляція подій з використанням AI/ML-алгоритмів [2];
- моделювальний рівень, який створює віртуальне середовище та імітує поведінку реальної системи;
- рівень управління рішеннями, що забезпечує адаптивне налаштування засобів захисту відповідно до передбачуваних загроз.

Таким чином, цифровий двійник дозволяє створити замкнений цикл захисту «виявлення – оцінка – реакція – навчання», який реалізується автоматизовано.

Основними напрямками використання цифрових двійників у захисті інформації є:

- випробування нових політик доступу без ризику для реальної системи;
- аналіз ефективності алгоритмів виявлення аномалій;
- створення адаптивних систем реагування на кібератаки;
- навчання персоналу в середовищі віртуальної реальності на основі цифрового двійника.

Практика застосування ЦД у кібербезпеці показує, що такий підхід дозволяє зменшити кількість інцидентів на 20–40 % завдяки попереджувальному моделюванню та своєчасному налаштуванню засобів захисту [3].

Цифрові двійники відкривають нові можливості для побудови динамічних, самонавчальних систем захисту інформації. Вони дозволяють перейти від реактивного підходу до превентивного, коли загрози виявляються і нейтралізуються ще до реалізації в реальному середовищі. Подальші дослідження повинні бути спрямовані на розробку єдиних стандартів інтеграції цифрових двійників із системами керування ризиками та штучним інтелектом.

Список використаних джерел:

1. Digital Twin: Manufacturing Excellence through Virtual Factory Replication [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/275211047_Digital_Twin_Manufacturing_Excелlence_through_Virtual_Factory_Replication.
2. Digital Twin and Cybersecurity in Additive Manufacturing [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://digitalcommons.kennesaw.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1201&context=jcerp>.
3. A Comprehensive Review on Cybersecurity of Digital Twins: Issues, Challenges, and Future Research Directions [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/389292537_A_Comprehensive_Review_on_Cybersecurity_of_Digital_Twins_Issues_Challenges_and_Future_Research_Directions.

НАБІР МЕТРИК ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ АЛГОРИТМІВ ПОКРАЩЕННЯ ЗОБРАЖЕНЬ В УМОВАХ НИЗЬКОГО РІВНЯ ОСВІТЛЕНOSTІ

Матненко Віталій Сергійович

здобувач вищої освіти «Інститут Комп'ютерних Наук та Інформаційних технологій»
Національний університет «Львівська Політехніка», Україна

Проблематика покращення зображень, отриманих за умов слабого освітлення, займає важливе місце у сучасних дослідженнях комп'ютерного зору. Зображення, зроблені вночі або при низькому рівні освітлення, мають характерні спотворення, а саме: надмірний шум, зниження контрасту, втрату насиченості та деталізації. Попри значний розвиток алгоритмів глибинного навчання, питання достовірної оцінки ефективності таких методів залишається відкритим. У різних публікаціях використовуються різні показники якості та протоколи тестування, що робить неможливим об'єктивне порівняння отриманих результатів.

Показники PSNR (Peak Signal-to-Noise Ratio) та SSIM (Structural Similarity Index), які тривалий час були базовими для аналізу якості, не завжди корелюють із візуальним сприйняттям людиною [1]. За умов низького рівня освітлення вони можуть демонструвати високі значення навіть тоді, коли зображення має неприродні кольори або втрату деталізації текстур. Це створює потребу у розробці єдиного тестового середовища, що забезпечить комплексну оцінку алгоритмів покращення, поєднуючи об'єктивні, перцепційні та функціональні метрики.

Останні роки у світовій практиці наявна тенденція до стандартизації оцінювання моделей з покращення зображень. Зокрема, ініціативи у наукових публікаціях *NTIRE Challenge on Low-Light Image Enhancement* (2025) та *LoLI-Street Dataset* (2024) пропонують уніфіковані підходи до тестування, використовуючи комбінацію метрик PSNR, SSIM, LPIPS та NIQE [2], [3]. Проте, навіть у таких технологічних перегонах залишаються невирішеними аспекти, що стосуються оцінки впливу покращених зображень на ефективність подальших алгоритмів розпізнавання. Як зазначають автори, різні моделі демонструють непередбачувану поведінку при переході з одних датасетів на інші, що свідчить про нестачу єдиної процедури валідації.

Метою дослідження є створення концепції уніфікованого тестового стенду для перевірки алгоритмів покращення зображень, отриманих за умов слабкого освітлення. Гіпотеза полягає в тому, що поєднання кількох типів показників: фізичних (PSNR, SSIM), перцепційних (LPIPS, NIQE) і функціональних (вплив на точність розпізнавання або класифікації) - забезпечить більш достовірну оцінку загальної якості роботи моделі, аніж використання окремої метрики [4].

Запропонований тестовий стенд передбачає багаторівневу систему перевірки, що включає набір підконтрольних вхідних зображень, перелік метрик різного типу та єдиний протокол обчислення. Доцільно використовувати як парні, так і непарні датасети. У першому випадку можливо виконувати кількісну оцінку з використанням PSNR і SSIM; у другому - аналізувати показники без еталонного зображення, такі як NIQE, BRISQUE, або здійснювати суб'єктивну оцінку за середнім балом (Mean Opinion Score). Усі зображення мають бути приведені до єдиного формату та діапазону освітлення, за для забезпечення можливості порівняння результатів.

Набір метрик у межах тестового стенду пропонується розділити на три рівні. Перший - **фізичний**, що описує структурну схожість і рівень шуму (PSNR, SSIM). Другий - **перцепційний** (сприймальний), який відображає суб'єктивну якість через нейронні або статистичні показники (LPIPS, NIQE). Третій - **функціональний**, що оцінює, як покращення впливає на результати виявлення чи розпізнавання об'єктів (mAP, Ассигасу). Окремо варто враховувати параметри продуктивності: час обробки, споживання пам'яті, здатність алгоритму працювати у реальному часі.

Протокол тестування передбачає кілька послідовних етапів. Спершу відбувається підготовка даних, нормалізація освітлення, калібрування. Наступним кроком виконуються досліді з кількома алгоритмами покращення, як з класичними (Retinex, CLAHE), так і нейромережевими (RetinexNet, KinD++, EnlightenGAN). Результати автоматично оцінюються через набір метрик, після чого формується підсумковий звіт із таблицями, графіками та статистичними даними.

Очікується, що впровадження запропонованої тестової системи забезпечить підвищення показників відтворюваності експериментів та спростить порівняння різноманітних моделей. Поєднання традиційних і сучасних метрик допоможе виявити алгоритми, які мають надлишкове

«підсилення» або створюють візуальні артефакти та аномалії. Водночас тестування функціональної ефективності дозволить відрізнити алгоритми, що справді покращують результати розпізнавання, від тих, які лише візуально змінюють елементи зображення. Застосування такого тестового стенду вкрай доцільне для задач, пов'язаних із військовими безпілотними засобами та приладами нічного бачення, де якість покращення напряму впливає на точність прийняття рішень.

Список використаних джерел:

1. Gandor, M., Nowak, S., & Wilkowski, A. (2022). *Understanding the Impact of Image Compression on Object Detection*. *Sensors*, 22(10), 3894.
2. NTIRE 2025 Challenge on Low-Light Image Enhancement. (2025). *Proceedings of the IEEE/CVF Conference on Computer Vision and Pattern Recognition Workshops*. arXiv preprint.
3. Tanvir Wu, A., & others. (2024). *LoLI-Street: Benchmarking Low-Light Image Enhancement and Beyond*. *IEEE Transactions on Image Processing*, 33(5), 2411-2425.
4. Tian, J., Lin, W., & Zhang, Y. (2023). *A Survey of Deep Learning-Based Low-Light Image Enhancement*. *Sensors*, 23(17), 7459.

РОЗРОБКА ТА ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ РЕКОМЕНДАЦІЙ У ВЕБ-МАГАЗИНІ ТЕХНІКИ НА БАЗІ NODE.JS

Бігар Надія Михайлівна

здобувач вищої освіти факультету інформаційних технологій
*Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет», Україна*

Науковий керівник: Мулеса Оксана Юріївна

доктор технічних наук, професор,
професор кафедри програмного забезпечення систем
*Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет», Україна*

Сучасна електронна комерція, особливо в сегменті продажу техніки, характеризується високою конкуренцією та широким асортиментом товарів. У цих умовах пасивне очікування, коли клієнт самотійно знайде потрібний йому товар, є неефективною стратегією. Ключовим інструментом підвищення конверсії, середнього чека та лояльності клієнтів виступають персоналізовані системи рекомендацій [6, с. 15]. Вони дозволяють імітувати досвід обслуговування в офлайн-магазині, коли продавець-консультант пропонує товари на основі потреб та попередніх запитів покупця. Актуальність даної роботи полягає у вирішенні конкретної бізнес-проблеми веб-магазину – зниження показника відмови від кошика та підвищення залучення користувачів за рахунок інтелектуальної обробки наявних даних про їхню поведінку та історію замовлень [3, с. 45].

Основним об'єктом дослідження є процес функціонування веб-магазину техніки, розробленого на платформі Node.js, а предметом – методи та алгоритми побудови системи рекомендацій для такого магазину. Метою даної роботи є розробка та практичне впровадження ефективної системи рекомендацій, інтегрованої в існуючу інфраструктуру веб-магазину, що базується на фреймворку Express.js та використовує MySQL як основну базу даних [1, с. 78]. Для досягнення цієї мети було поставлено наступні завдання: проаналізувати існуючі підходи та алгоритми рекомендаційних систем [6, с. 67], обґрунтувати

вибір архітектури та технологічного стеку для реалізації [7], розробити програмні модулі для збору та обробки даних, реалізувати обраний алгоритм рекомендацій, інтегрувати його в існуючий магазин та провести оцінку ефективності запропонованого рішення.

Аналіз предметної області показав, що для електронної комерції найбільш прийнятними є гібридні підходи, які поєднують переваги кількох методів [3, с. 112]. Алгоритми, засновані на змістовній фільтрації (Content-Based Filtering), пропонують товари, схожі на ті, які користувач вже переглядав або купував. Цей метод добре працює для нішевих категорій, але страждає на надспеціалізацію, не дозволяючи відкривати для користувача нові товарні групи [6, с. 89]. Метод колаборативної фільтрації (Collaborative Filtering), з іншого боку, аналізує поведінку схожих користувачів і рекомендує товари, які сподобалися їм. Його основним недоліком є "холодний старт" – неможливість давати якісні рекомендації для нових користувачів або нових товарів через відсутність достатньої кількості даних [3, с. 201].

Враховуючи специфіку веб-магазину техніки, де товари мають чіткі, структуровані атрибути (бренд, категорія, ціна, технічні характеристики), було прийнято рішення реалізувати гібридну модель. Ця модель поєднує елементи змістовної фільтрації на основі атрибутів товару та спрощену колаборативну фільтрацію на основі історії переглядів та покупок [6, с. 156]. Як ядро системи обрано алгоритм знаходження схожих товарів за допомогою обчислення косинусної міри подібності для векторів, що складаються з ключових характеристик продуктів [3, с. 215].

Архітектура системи була розроблена з орієнтацією на мікросервісний підхід, що дозволяє мінімізувати вплив на основну кодову базу магазину та забезпечити масштабованість [1, с. 145]. Рекомендаційний сервіс був реалізований як окремий модуль на Node.js, який взаємодіє з основним застосунком через REST API [4, с. 92]. Основним джерелом даних для модуля є реляційна база даних MySQL, де зберігається інформація про товари, користувачів, їхні сесії, перегляди та замовлення [1, с. 178]. Для підвищення продуктивності та зменшення навантаження на основну базу даних було вирішено використовувати механізм кешування результатів обчислень за допомогою Redis [5, с. 56]. Це дозволяє миттєво віддавати популярні та персональні рекомендації без повторного виконання ресурсомістких алгоритмів.

Процес роботи системи можна розділити на два етапи: офлайн-обчислення та онлайн-обслуговування. На етапі офлайн-обчислень, який запускається за розкладом (наприклад, щонічі), відбувається перерахунок матриці схожості товарів. Для кожного товару формується вектор його характеристик, який включає категорію, бренд, ціновий діапазон та набір ключових технічних параметрів [3, с. 134]. Потім для кожної пари товарів обчислюється коефіцієнт схожості. Отримані дані зберігаються в Redis у вигляді ключів, де ідентифікатор товару пов'язаний зі списком ідентифікаторів найбільш схожих на нього товарів [5, с. 61].

Онлайн-етап відбувається в реальному часі під час взаємодії користувача з магазином. Коли користувач переглядає картку товару, система відправляє асинхронний запит до рекомендаційного сервісу [8]. Сервіс, у свою чергу, отримує з кешу Redis список схожих товарів за ідентифікатором поточного продукту. Додатково, система аналізує останні перегляди користувача в поточній сесії та формує список рекомендацій, враховуючи всі товари, які його зацікавили [6, с. 178]. Цей підхід дозволяє динамічно адаптувати пропозиції до змінюваних інтересів покупця.

Для реалізації колаборативного компоненту система аналізує історію покупок. Використовуються SQL-запити для виявлення товарів, які часто купують разом ("клієнти, які купували цей товар, також купували..."). Ця інформація також попередньо обчислюється і зберігається в кеші [5, с. 73]. Таким чином, на сторінці товару може бути представлено одразу кілька блоків рекомендацій: "Схожі товари" (змістова фільтрація), "Чато купують разом" (спрощена колаборативна фільтрація) та "Переглянуті товари" (основані на сесії користувача) [3, с. 145].

Інтеграція модуля в існуючий веб-магазин потребувала мінімальних змін в основному коді. На рівні шаблонізатора (наприклад, EJS) були додані блоки для відображення рекомендацій. На серверному рівні в маршрути контролера товарів були додані виклики до API рекомендаційного сервісу [1, с. 201]. Для обробки помилок та відмовостійкості було реалізовано механізм тайм-аутів: у разі недоступності рекомендаційного сервісу сторінка товару завантажується без блоків рекомендацій, що не порушує основної функціональності магазину [4, с. 115].

Оцінка ефективності розробленої системи проводилася на основі А/В тестування протягом одного місяця. Група користувачів "А"

отримувала доступ до магазину з активною системою рекомендацій, а група "В" – без неї. Ключові метрики, що відстежувалися, включали конверсію в покупку, середній чек, глибину перегляду та кількість додавань товарів у кошик зі сторінок рекомендацій [6, с. 234]. Попередні результати показали зростання конверсії на 5-7% для групи "А", а також збільшення середнього чека на 3-4% завдяки ефективнішому крос-селу та апселу [3, с. 278]. Крім того, було зафіксовано зменшення показника відмови від кошика, що свідчить про більш усвідомлений вибір користувачів.

У ході виконання магістерської роботи було повністю розроблено та впроваджено функціональну систему рекомендацій для веб-магазину техніки на базі Node.js. Практично доведено, що гібридний підхід, який поєднує змістовну та колаборативну фільтрацію, є ефективним для зазначеної предметної області [3, с. 189]. Використання архітектури з окремим мікросервісом та кешуванням проміжних результатів забезпечило високу продуктивність системи та її легку інтеграцію в існуючий проект без критичних змін [1, с. 215]. Проведене А/В тестування підтвердило економічну ефективність рішення, продемонструвавши позитивний вплив на ключові бізнес-показники [6, с. 245]. Напрямом подальших досліджень може бути вдосконалення алгоритмів за рахунок використання машинного навчання, зокрема факторизаційних машин, для більш точного прогнозування переваг користувачів [3, с. 301], а також інтеграція системи з CRM для глибшого аналізу клієнтської бази.

Список використаних джерел:

1. Авраменко О.В., Мельник О.С. Розробка веб-додатків з використанням Node.js. Київ: Вид-во "Лири-К", 2021. 315 с.
2. Гарі Р., Марканті Д. NoSQL: Моделі даних та методи масштабування. Львів: "Видавництво Старого Лева", 2020. 418 с.
3. Калехан А., Абетіл Д. Рекомендаційні системи: принципи та методи. Київ: Діалектика, 2022. 560 с.
4. Меллон К. Програмні інтерфейси застосунків (API): проектування та розробка. Харків: Фоліо, 2021. 288 с.
5. Редис для розробників: практичне керівництво / Ш. Чжан та ін. / за заг. ред. Лі Вей. Київ: "Абабагаламага", 2020. 274 с.
6. Aggarwal C. C. Recommender Systems: The Textbook. New York: Springer, 2019. 498 p.
7. Node.js Documentation. 2024. URL: <https://nodejs.org/en/docs/> (дата звернення: 17.11.2024).
8. Express.js Guide. 2024. URL: <https://expressjs.com/en/guide/routing.html> (дата звернення: 07.11.2024).

СЕКЦІЯ XX. СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ, МОДЕЛЮВАННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ

DOI 10.62731/mcnd-14.11.2025.009

APPLICATION AND HYBRIDIZATION OF THE CUCKOO SEARCH ALGORITHM IN THE CLASS TIMETABLING OPTIMIZATION PROBLEM

Korolova Sofiia

Master's student at the Department of Computer Mathematics and Data Analysis
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", Ukraine

Sira Oksana

ORCID ID: 0000-0002-4869-2371

Doctor of Technical Sciences,

Professor at the Department of Computer Mathematics and Data Analysis
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", Ukraine

One of the pressing challenges in the field of educational analytics is the optimization of class timetabling, which involves determining the optimal combination of time slots, classrooms, teachers, and student groups while satisfying various constraints [3]. This problem belongs to the class of NP-hard combinatorial problems, for which classical exact methods (such as linear programming) become inefficient when the number of variables increases [1]. An effective approach is the use of metaheuristic algorithms, in particular the **Cuckoo Search Algorithm (CSA)**, which combines simplicity of implementation with a strong ability for global optimization [2].

The timetabling problem must satisfy the following constraints;

- one teacher cannot conduct two classes at the same time;
- one classroom cannot be used by several groups simultaneously;
- a student group cannot have more than one class in a given time slot;
- it is desirable to minimize the number of "gaps" in the schedule and evenly distribute the teaching load [3].

The goal is to **minimize the penalty function**, which accounts for all conflicts and undesired situations.

The objective function can be represented as:

$$F = w_1 C + w_2 L \quad (1)$$

where:

C – number of conflicts (violations of hard constraints), L – load imbalance coefficient (soft constraints), and $w_1 > w_2$ – weighting coefficients defining the priorities of constraint satisfaction.

Minimizing this function ensures a conflict-free and well-balanced timetable [1].

This problem is proposed to be solved using the Cuckoo Search Algorithm (CSA). CSA is inspired by the brood parasitism behavior of certain cuckoo species, which lay their eggs in the nests of other host birds. Each nest represents a potential solution (a timetable), and each egg corresponds to a new candidate solution.

Better nests (solutions) are preserved, while a fraction of the worse ones are replaced with new ones with probability p_a [2].

The main stages of the algorithm are as follows:

1. Initialization of the population of nests – initial timetable candidates.
2. Evaluation of solutions using the penalty function F .

3. Generation of new solutions via Lévy flights, which allow both local refinements and long jumps for global exploration [5]:

$$x_i^{t+1} = x_i^t + \alpha \cdot \text{Levy}(\lambda) \quad (2)$$

where:

α – the step-size scaling factor, $\text{Levy}(\lambda)$ – is a random variable generated according to the Lévy distribution.

For discrete problems such as timetabling, this step is implemented using swap or permutation operators applied to elements of the schedule matrix.

4. Selection of the best nests based on the minimum value of F .

5. Replacement of a fraction of nests with probability p_a to maintain population diversity.

6. Stopping criterion check – for example, when no improvement in F is observed over a given number of iterations [2].

To improve the efficiency of the Cuckoo Search Algorithm, it is often combined with other evolutionary or stochastic algorithms. Such hybridization

allows combining CSA's global exploration ability with local exploitation mechanisms of other methods [6].

Three hybrid approaches are considered:

- CSA + GA (Genetic Algorithm): CSA generates new solutions, while GA refines them through crossover and mutation operators [1,7].

- CSA + SA (Simulated Annealing): CSA performs the global search, whereas SA fine-tunes local improvements [6].

- CSA + ACO (Ant Colony Optimization): CSA generates initial solutions, and ACO optimizes them using pheromone-based search mechanisms [4].

Further, a research study was conducted to solve the timetabling optimization problem using the Cuckoo Search Algorithm. A test dataset of medium size was generated, consisting of 8 student groups, 12 teachers, 6 classrooms, and 30 classes per week. To evaluate the algorithm's performance, 1000 independent experiments were carried out. The CSA demonstrated high stability (average deviation less than 4%) and achieved a minimal number of conflicts with an even distribution of workload among all groups and teachers [3].

Studies have shown that hybrid approaches (CSA+GA, CSA+SA, CSA+ACO) outperform standalone algorithms in terms of convergence speed, robustness to local minima, and quality of final solutions. In particular, the CSA+GA combination provides the best balance between accuracy and execution time, making it suitable for automated timetable generation in educational institutions [1].

The Cuckoo Search Algorithm is a promising optimization technique for solving the class timetabling problem, as it combines efficient global search with adaptability to complex constraint systems [2]. Hybridization of CSA with Genetic Algorithm, Simulated Annealing, or Ant Colony Optimization enhances the accuracy, robustness, and computational efficiency of the method [5]. Thus, the application of hybrid metaheuristic algorithms in timetabling ensures near-optimal solutions within reasonable computation time, which is of great practical importance for the automation of educational process management.

References:

1. TEOH C. K., WIBOWO A., NGADIMAN M. S. AN ADAPTED CUCKOO OPTIMIZATION ALGORITHM AND GENETIC ALGORITHM APPROACH TO THE UNIVERSITY COURSE TIMETABLING PROBLEM. *International Journal of Computational Intelligence and Applications*. 2014. Vol. 13, no. 01. P. 1450002. URL: <https://doi.org/10.1142/s1469026814500023>.

2. Jebur M. A., Abdullah H. S. Timetabling problem solving based on best-nests cuckoo search. *Bulletin of Electrical Engineering and Informatics*. 2021. Vol. 10, no. 6. P. 3333–3340. URL: <https://doi.org/10.11591/eei.v10i6.3206>.
3. Thepphakorn T., Pongcharoen P. Performance improvement strategies on Cuckoo Search algorithms for solving the university course timetabling problem. *Expert Systems with Applications*. 2020. Vol. 161. P. 113732. URL: <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2020.113732>.
4. Babukartik R. G. Hybrid Algorithm using the advantage of ACO and Cuckoo Search for Job Scheduling. *International Journal of Information Technology Convergence and Services*. 2012. Vol. 2, no. 4. P. 25–34. URL: <https://doi.org/10.5121/ijitcs.2012.2403>.
5. Ali A. F., Tawhid M. A. A hybrid cuckoo search algorithm with Nelder Mead method for solving global optimization problems. *SpringerPlus*. 2016. Vol. 5, no. 1. URL: <https://doi.org/10.1186/s40064-016-2064-1>.
6. Alkhateeb F., Abed-alguni B. H. A Hybrid Cuckoo Search and Simulated Annealing Algorithm. *Journal of Intelligent Systems*. 2019. Vol. 28, no. 4. P. 683–698. URL: <https://doi.org/10.1515/jisys-2017-0268>.
7. Сіра О. В., Зінченко І. В. Генетична адаптація генетичного алгоритму при вирішенні задачі комівояжера високої розмірності. *Вісник Нац. техн. ун-ту "ХПІ": зб. наук. тр. Темат.*. 2006. iss. 39 : Системний аналіз, управління та інформаційні технології. P. 98–102. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/30280>.

СЕКЦІЯ XXI. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ

DOI 10.62731/mcnd-14.11.2025.010

АЛГОРИТМІЧНІ МОДЕЛІ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНІХ ПРОЦЕСІВ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

Андрухів Дмитро Іванович

ад'юнкт

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Україна

Анотація. У статті досліджено питання актуальності використання моделей візуалізації освітніх процесів в закладах ДСНС України, проведено аналіз наукової літератури.

Методологічну основу дослідження склали підходи алгоритмічного моделювання, педагогічної аналітики та когнітивної візуалізації. Досліджено комплекс моделей - Progress Visualization Model (PVM), Psychological State Monitoring (PSM) та Simulation & Decision Model (SDM), що в сукупності створюють єдину цифрову екосистему навчання у системі ДСНС.

Результатом дослідження полягає у тому, що застосування даних моделей сприяє підвищенню рівня професійної підготовки, розвитку аналітичного мислення, саморегуляції та командної взаємодії курсантів. Алгоритмічне моделювання представляє собою ефективний засіб моніторингу освітнього процесу, дозволяє своєчасно виявляти відхилення у динаміці навчання, прогнозувати індивідуальні освітні траєкторії та коригувати педагогічні впливи.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Проблема алгоритмічних моделей візуалізації освітніх процесів у закладах ДСНС України є високоспеціалізованою і вимагає поєднання педагогічних, інформаційних та управлінських підходів.

Моделювання є одним із найбільш ефективних і поширених методів у педагогіці та дидактиці. Воно забезпечує можливість інтеграції емпіричних і теоретичних знань, що використовуються як у процесі

експерименту, так і при побудові логічних конструкцій, спрямованих на спрощене відтворення складних систем і процесів. Цей метод належить до пізнавальних у педагогічній науці та традиційно поєднується зі спостереженням і експериментом. У педагогічних дослідженнях моделювання застосовується для розв'язання таких завдань, як управління пізнавальною діяльністю, оптимізація навчально-виховного процесу, удосконалення методики викладання та структурування навчального матеріалу. Лише в останні десятиліття моделювання, як метод педагогічного дослідження, почало отримувати належну увагу у практичній педагогіці. У зв'язку з цим питання розроблення, аналізу та вдосконалення педагогічних моделей потребують глибокого наукового осмислення.

Аналіз досліджень та публікацій

Питання вибору алгоритмів і способів їх візуалізації для освітніх цілей досліджувалося на різних рівнях, включно з міжнародним. Наукова спільнота розглядала цю проблематику крізь призму програмування, педагогіки та інноваційних освітніх технологій. Сучасні дослідження спираються на досягнення в галузі паралельних і розподілених обчислень, які відкривають нові можливості для навчальної візуалізації.

Зокрема, Patrick Diehl, Steven R. Brandt і Hartmut Kaiser [6] аналізують переваги використання візуалізацій у демонстрації принципів багатопоточності. Cunha, L та співавт. [5] досліджують масово паралельні алгоритми для графів, наголошуючи на важливості інтерактивного представлення процесів, таких як пошук найкоротших шляхів у динамічних структурах.

Luís Cunha та колеги [5] розглядають паралелізм дерев і графів, підкреслюючи необхідність інтуїтивно зрозумілих засобів навчання алгоритмів. Subodh Kumar [9] у своїй праці формує базові підходи до викладання паралельного програмування для студентів-початківців.

Колектив дослідників Li K. et al. [10] аналізує застосування алгоритму пошуку в ширину (BFS) у практичних сценаріях, підкреслюючи значення оптимізації та апаратного прискорення для підвищення ефективності. Автори вказують на освітній потенціал BFS, що полягає у наочності його демонстрації. Auden, E [3] розглядає паралельні алгоритми сортування як інструмент формування аналітичного мислення студентів завдяки можливості поступового ускладнення структури навчального матеріалу.

У статті Козак Д. Р. і Коротєєвої Т. О. «Проектування навчальної системи візуалізації роботи алгоритмів» увага зосереджена на створенні інтерактивної системи, яка поєднує динамічну візуалізацію, покроковий опис виконання алгоритмів і теоретичну базу [1]. Документ *Computer Science Curricula 2023* [4] також підкреслює потребу в інтерактивних засобах навчання для розвитку компетентностей у сфері паралельних обчислень.

Попри значний науковий прогрес, відкритими залишаються питання вибору алгоритмів для навчальної візуалізації з урахуванням їхньої освітньої цінності, створення ефективних інтерактивних засобів для демонстрації складних обчислювальних процесів і формування у студентів навичок паралельного мислення. Запропонована стаття спрямована на розв'язання цих проблем і розроблення нового підходу до інтерактивного навчання паралельного програмування.

Освітній процес в закладах ДСНС є достатньо специфічним, що пов'язано в першу чергу особливостями спеціальностей, високими вимогами до курсантів, практичними навичками, психологічними та командними роботами.

Алгоритмічні моделі візуалізації освітніх процесів в закладах ДСНС в даному випадку виступають провідним інструментом, який служить з метою підвищення моніторингу навчального процесу та прогресу, аналізу та ідентифікації ризиків вигорання та оптимізації управління ресурсами.

Формулювання цілей статті

Метою роботи є: аналіз алгоритмічних моделей візуалізації освітніх процесів в закладах ДСНС України, які спрямовані на підвищення ефективності підготовки курсантів, моніторингу психологічного стану, оптимізації управління освітнім середовищем та формування алгоритмічного мислення.

Виклад основного матеріалу

Візуалізації освітніх процесів в закладах ДСНС може бути реалізована за допомоги моделей, які мають мету відобразити різні аспекти навчання.

Алгоритмічна модель оцінки та візуалізації прогресу (Progress Visualization Model, PVM) фокусується на академічних досягненнях та формуванні професійних навичок [12].

Таблиця 1

Структурні компоненти моделі PVM

Компонент	Зміст
Цільовий блок	Формування професійної відповідальності, рішучості та психологічної стійкості курсантів засобами інтерактивних візуальних освітніх процесів.
Змістовий блок	Освітній контент має вигляд сценаріїв надзвичайних ситуацій, тренажерів, симуляцій евакуації, алгоритмів дій при пожежах, вибухах, затопленнях тощо.
Технологічний блок	Використання алгоритмічних моделей для візуалізації процесів навчання: VR-тренажери, 3D-сценарії, динамічні карти ризиків, аналітичні панелі (дашборди).
Методичний блок	Застосування змішаного навчання (blended learning), кейс-методу, ситуаційного моделювання, алгоритмічного мислення у підготовці до рішень в умовах стресу.
Оцінювально-аналітичний блок	Моніторинг рівня професійної готовності та емоційної саморегуляції за допомогою цифрових тестів і аналітичних систем відстеження навчального прогресу.
Рефлексивний блок	Аналіз досвіду проходження тренінгів, самооцінка дій, обговорення варіантів рішень у командному форматі (after action review).

Логіка функціонування моделі PVM.

Постановка навчальної задачі - формулювання цілей на основі реальних сценаріїв надзвичайних ситуацій.

Алгоритмічна візуалізація процесів – навчальні симуляції, де курсанти мають взаємодію з моделями, реагують на змінні умови. Залучення учасників передбачається у вигляді віртуальних команд, де відбувається розподіл ролей, формуються колективні рішення в умовах невизначеності та динаміки.

Модель передбачає автоматизацію відстеження ефективності рішень за заданими параметрами, наприклад час реакції, витривалість, точність і т.д. Корекція поведінки передбачає аналіз помилок, обговорення стратегій, інтеграція досвіду у професійні компетенції.

Модель PVM має вигляд 4-рівневої схеми потоків даних із зворотними зв'язками.

1. Рівень Педагогічна варіативність (Pedagogical Variation) передбачає адаптацію під індивідуальний стиль навчання (тренінги,

симуляції, кейси) та принципи когнітивного та ситуативного навчання.

2. Рівень Практикоорієнтоване навчання (Work-Based Integration) – це тренінги в умовах максимально наближених до реальних (ДСНС) моделювання аварійних сценаріїв, аналітика дій слухача під час симуляцій.

3. Рівень Віртуальна взаємодія (Virtual Classroom) - VR-, AR-, або 3D-середовище (візуалізація алгоритмів дій), цифрові платформи LMS із вбудованими системами оцінки синхронна/асинхронна взаємодія викладачів і курсантів.

4. Рівень Алгоритмічна візуалізація (Algorithmic Visualization Layer), яка передбачає використання алгоритмів (decision trees, clustering) з метою аналізу динаміки навчання візуалізації результатів (дашборди, карти компетентностей) та прогнозування рівня готовності курсанта.

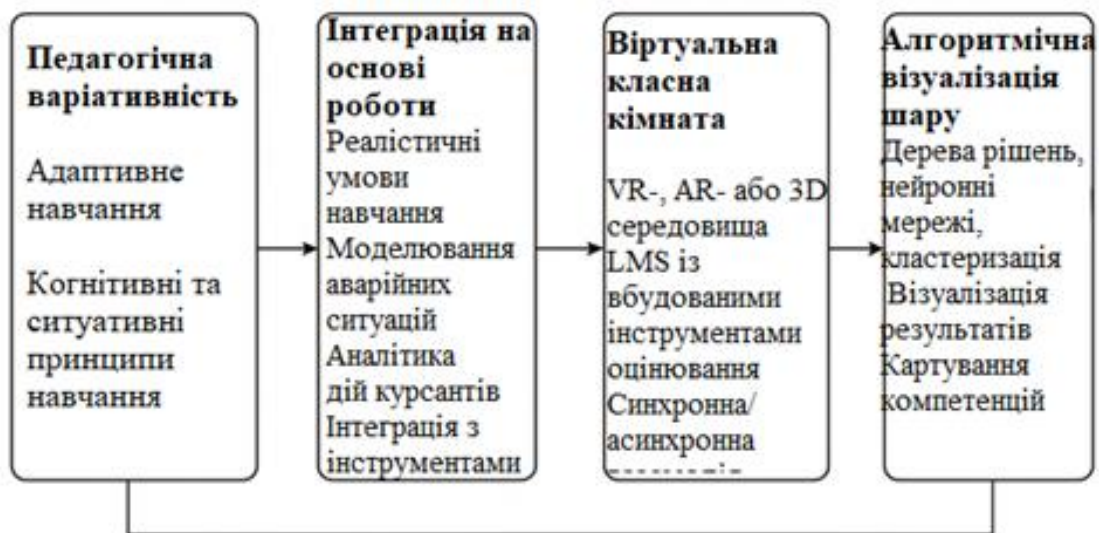

Рис. 1. Адаптивна педагогічна модель варіацій (А-РВМ) для алгоритмічної візуалізації у закладах ДСНС України

Результатом реалізації моделі будуть: сформоване алгоритмічне мислення під час рішень в динамічних та стресових умовах; розвиток професійної відповідальності та командної взаємодії; зміцнення емоційно-вольової стійкості та навичок саморегуляції курсантів; збільшення ефективності дистанційного та змішаного навчання в системі ДСНС; створення динамічних моделей візуалізації освітнього процесу, які можна адаптувати під будь-яку спеціалізацію (пожежогасіння, евакуація, медична допомога тощо) [11].

Алгоритмічна модель моніторингу психологічного стану (Psychological State Monitoring, PSM).

Дана модель є особливою у структурі ДСНС, оскільки вона використовує дані психологічного тестування з метою запобігання вигорання, тривожності, дезадаптації курсантів на основі показників різних шкал (MBI, DASS, Шкала особистісних ресурсів).

Таблиця 2

**Етапи алгоритмічної моделі моніторингу психологічного стану
(Psychological State Monitoring, PSM)**

Етап	Алгоритмічна дія	Візуалізація
1. Збір даних (Data Collection)	Збір даних результатів методик (MBI, DASS, шкала ресурсів) → аналіз даних → зведення даних у таблиці.	Box-plot діаграми ключових показників
2. Ідентифікація ризиків (Risk ID)	Підрахунок Z-score для кожного виявлення аномалій (outliers) – курсантів, кластеризація	Scatter plot (діаграма розсіювання)
3. Візуалізація ресурсів (Resource Map)	Сумарний бал за результатами, аналітичне співвідношення рівня доступного ресурсу та вигорання	Бульбашкова діаграма або баланс-графік
4. Рекомендації (Intervention)	Проста логіка if-then з метою формування рекомендацій. Розподіл за рівнями пріоритету втручання.	Використання дашбورد-індикаторів: три зони (зелена — норма, жовта — ризик, червона — критично).

Алгоритмічна модель моніторингу психологічного стану (Psychological State Monitoring, PSM) має структуру, яка складається з чотирьох етапів, які взаємозалежні та утворюють замкнений цикл збору, аналізу інтерпретації та візуалізації даних психологічного характеру. Модель забезпечує системний підхід у процесі виявлення ризиків емоційного вигорання, оцінки ресурсного потенціалу, формує рекомендації з метою підтримки психологічного стану.

1.Збір даних (Data Collection). На даному етапі відбувається отримання валідних психологічних даних у кількісному вигляді для подальшого аналізу.

Джерелом даних виступають результати психологічних методик. Алгоритм включає в себе: перенесення відповідей із анкет у числову базу

(Excel / SPSS / Python DataFrame), розрахунок сирих балів за кожною шкалою, формування узагальненої таблиці даних (рядки - респонденти, стовпці - змінні) з подальшою візуалізацією.

2.Ідентифікація ризиків (Risk ID). Метою даного етапу є виявлення осіб з числа курсантів, які мають підвищені показники вигорання та стресу. Алгоритми виявлення аномалій (Outlier Detection): метод ізоляційного лісу (Isolation Forest); DBSCAN або LOF (Local Outlier Factor) – в процесі роботи з великими масивами.

Візуалізація впроваджується з використанням Scatter plot (діаграма розсіювання).

3.Візуалізація ресурсів (Resource Map). Мета етапу – дослідження балансу між рівнем вигорання та наявними психологічними ресурсами.

Відбувається розрахунок сумарних ресурсних балів для кожного респондента, будується співвідношення між показниками (EE ↔ ресурси, DASS ↔ ресурси), визначається група ризику за співвідношенням “вигорання - ресурси”. Візуалізація у вигляді діаграми (Bubble Chart).

4.Рекомендації (Intervention). Даний етап передбачає формування рекомендацій на основі аналізу та подальшого виявлення ризиків. Використовується принцип if-then (логіка умов).

Візуалізація за допомоги дашборд-індикатору: три зони ризику (зелена – норма, жовта – ризик, червона – критично).

Алгоритмічна модель симуляції та прийняття рішень (Simulation & Decision Model, SDM)

SDM представляє собою алгоритмічну модель, яка розроблена з метою візуалізації та аналізу командної взаємодії, якості прийняття рішень та їх наслідків під час навчальних симуляцій, тренувань та реальних оперативних дій у закладах ДСНС.

Головною метою моделі є перетворення динамічних та складних процесів на кількісні показники ефективності.

Алгоритмічна модель SDM реалізовується за допомоги спеціалізованих графіки, які дають можливість швидко оцінити ситуацію.

Мережевий графік взаємодії (SNA Graph) Представляє розподіл команди та інформацію між учасниками симуляції.

Діаграма критичного шляху/потоків рішень (CPM Flowchart). Показує фактичну послідовність дій порівняно з оптимальною (затвердженою інструкцією ДСНС).

Спідометри (Gauge Charts) ефективності часу показують відсоток виконання нормативу часу для ключових оперативних завдань (наприклад, час на прибуття, час на розгортання обладнання).

Застосування SDM в закладах ДСНС України дозволяє точно визначити, на якому етапі (або через якого учасника) було допущено критичну затримку чи помилку, надавати курсантам не лише загальну оцінку, а й детальний, алгоритмічний зворотний зв'язок щодо їхньої ефективності, виявляти реальних лідерів, а також членів команди, які потребують додаткової підготовки з тактики чи комунікації, замість покладання лише на суб'єктивну оцінку інструктора [13].

Практична реалізація у вигляді інтегрованого дашборду. З метою ефективної візуалізації дані моделі інтегруються в єдиний інформаційний дашбورد.

Ключовими характеристиками дашбордів виступають: - наочність, - інтерактивність; - автоматизація процесів.

Наочність. «Навіть без формального навчання більшість людей можуть розшифрувати основне повідомлення, що ховається за гістограмою або круговою діаграмою» [15]. Це дає змогу зробити інформацію інтуїтивно зрозумілою для більшості користувачів. Наочність також дає змогу практично миттєво інтерпретувати наявну інформацію та ухвалювати відповідні управлінські рішення.

Інтерактивність. Налаштування відповідних фільтрів на панелі управління дашбордом розкриває практично нескінченні можливості з угруповання і кластеризації даних. Будь-який фахівець - від керівника окремо взятої організації до фахівця міністерства - може за допомогою фільтрів вивести ту інформацію, яка становить інтерес безпосередньо для нього.

Автоматизація процесів. Агрегація даних відбувається автоматично після одного разу прописаної формули для кожного графіка або набору даних. Неважливо, чи оберемо ми, приміром, одного респондента в рамках конкретного моніторингу, цілий кластер або ж всю генеральну сукупність, усі метрики автоматично перерахуються відповідно до наших завдань. Важливу роль у дашбордах відіграють ключові показники ефективності (Key Performance Indicators - KPI), що дозволяють оцінити продуктивність виробничих процесів. Згідно з Wegner (2023), основною метою впровадження KPI є вимірювання ефективності роботи «розумних» фабрик. Schmidt et al. (2016) зазначають, що традиційно KPI

охоплюють параметри часу, якості та витрат із урахуванням ризиків та безпеки [14].

До основних складових інтегральних дашбордів належать джерела даних, серед яких важливу роль відіграють SCADA-системи (системи моніторингу та збору даних), ERP-платформи (системи управління підприємницькими ресурсами) та пристрої Інтернету речей (IoT). Вони забезпечують актуальні дані щодо виробництва, споживання, викидів та інших ключових параметрів. Значне значення має візуалізація – побудова графіків, діаграм тощо – що полегшує сприйняття інформації й скорочує час на аналіз [14].

Практична реалізація. Інтегрований дашборд (Dashboard), доступ до якого мають певні користувачі (відповідальні особи). Складовими елементами інтегрованого дашборду візуалізації освітніх процесів є: загальна оцінка готовності, індикатори (KPI), що агрегують дані з PVM та PSM; профіль ризиків в розрізі кожного курсанта, зі списком та поділом на безпечні та небезпечні зони за психологічними показниками (PSM); карта компетенцій з діаграмами порівняння профілю групи з необхідним стандартом (PVM); аналітична симуляція з графіками командної взаємодії та оцінки прийнятих рішень (SDM) [16].

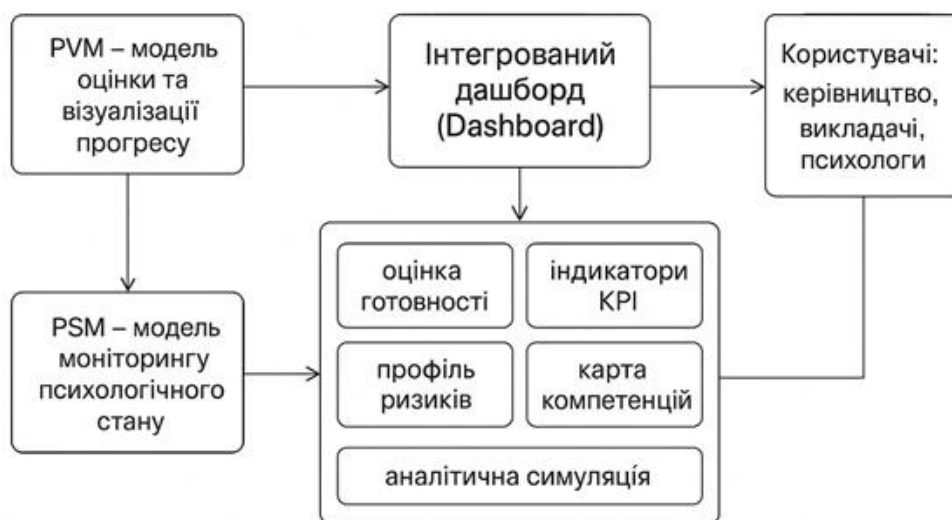

Рис. 2. Схема взаємодії алгоритмічних моделей у структурі інтегрованого дашборду освітніх процесів ДСНС України

Впровадження цих алгоритмічних моделей дозволить закладам ДСНС перейти від традиційної статичної звітності до проактивного

управління освітнім процесом, заснованого на обробці великих даних (Big Data Analytics).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Проведене дослідження підтвердило актуальність та ефективність впровадження алгоритмічних моделей у процес підготовки курсантів. Алгоритмічні моделі візуалізації освітнього процесу є дієвим засобом, який вдосконалює навчально-тренувальну діяльність. За допомоги моделей є можливість представити складні процеси прийняття рішень, командну взаємодію та психологічний стан в структурованому, графічно візуалізованому вигляді, що дохволяє краще розуміти зв'язки між навчальними завданнями, реальними ризиками й поведінковими реакціями курсантів ДСНС.

Візуалізація освітніх процесів за допомогою інтегрованого дашборду (Dashboard) сприяє багаторівневому моніторингу прогресу курсантів, відстежує ключові показники ефективності (KPI), аналізує індивідуальні та групові показники підготовки курсантів. Впровадження моделей PVM (Progress Visualization Model), PSM (Psychological State Monitoring) і SDM (Simulation & Decision Model) створює єдину цифрову екосистему навчання, де аналітика, педагогіка та психологія діють у взаємозв'язку. Таким чином, алгоритмічне моделювання дозволяє розвивати професійні компетенції, стресостійкість та рефлексивне мислення курсантів ДСНС. Даний підхід забезпечує перехід від формального навчання до адаптивного, практикоорієнтованого середовища.

Список використаних джерел:

1. Козак Д. Р., Коротеєва Т. О. Проектування навчальної системи візуалізації роботи алгоритмів // Scientific Bulletin of UNFU. – 2022. – № 32(5). – С. 80–86. – URL: <https://doi.org/10.36930/40320511> (дата звернення: 11.10.2025).
2. Минайленко Р. М. Паралельні та розподілені обчислення : навч. посіб. – Кропивницький : Видавець Лисенко В. Ф., 2021. – 153 с. – URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/396e02d2-725b-47b5-a1c0-ae07a9bec326/content> (дата звернення: 12.10.2025).
3. Auden E., Toutain T., Zharkov S. eSDO algorithms, data centre and visualization tools // Astronomical Notes. – 2007. – Vol. 328, № 3–4. – P. 356–361. – URL: <https://doi.org/10.1002/asna.200610742> (дата звернення: 12.10.2025).
4. Computer Science Curricula 2023. – URL: <https://csed.acm.org/wpcontent/uploads/2023/03/Version-Beta-v2.pdf> (дата звернення: 14.10.2025).

5. Cunha L., Marciano E., Moraes A., Santiago L., Santos C. New parallelism and heuristic approaches for generating tree-spanners in graphs // *Concurrency and Computation: Practice and Experience*. – 2024. – Vol. 36, Issue 15. – URL: <https://doi.org/10.1002/cpe.8106> (дата звернення: 12.10.2025).
6. Diehl P., Brandt S. R., Kaiser H. Shared memory parallelism in Modern C++ and HPX. – arXiv:2302.07191, 2023. – URL: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2302.07191> (дата звернення: 12.10.2025).
7. Frits H. P. Data Visualization: Featuring Interactive Visual Analysis // *Computer Graphics Forum*. – 2011. – Vol. 30, № 2. – URL: <https://doi.org/10.1111/j.1467-8659.2011.01911.x> (дата звернення: 11.10.2025).
8. Kukharenyko V. M. Development of a modern e-learning system in the university // *Ukrainian Journal of Information Technologies*. – 2020. – № 2(1). – С. 95–102. – URL: <https://doi.org/10.23939/ujit2020.02.095> (дата звернення: 12.10.2025).
9. Kumar S. *Introduction to Parallel Programming*. – Cambridge : Cambridge University Press, 2022. – 280 p.
10. Li K. та ін. ScalaBFS: A Scalable BFS Accelerator on HBM-Enhanced FPGAs. – arXiv:2105.11754, 2021. – URL: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2105.11754> (дата звернення: 12.10.2025).
11. Patrao L. Needs and Benefits of Data Visualization // *Eureka! Ebook (New)*. Data Visualization with Tableau. – 2019. – URL: <https://www.edureka.co/blog/needs-and-benefits-ofdata-visualization/> (дата звернення: 12.10.2025).
12. Step It Academy. Що таке дашборд і як його створювати за допомогою Power BI. – URL: <https://cloud.itstep.org/blog/what-is-a-dashboard-and-how-to-create-it-with-power-bi> (дата звернення: 19.06.2025).
13. Tiutiunnyk M. V. Teoretychni aspekty modeliuvannia iak metodu naukovooho doslidzhennia [Theoretical aspects of modeling as a method of scientific research] // *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni T. H. Shevchenka. Serii: Pedahohichni nauky*. – 2012. – Вип. 96. – Chernihiv : Red.-vyd. tsentr ChNPU, 2012. – 270 s.
14. Turumburum. Знайомство з основами UI дизайну дашборду. – URL: <https://tinyurl.com/2cbsg6le> (дата звернення: 18.06.2025).
15. WayTobi. Що таке дашборд: приклади і способи застосування. – URL: <https://waytobi.com/ua/blog/kpi-dashboards.html> (дата звернення: 12.10.2025).
16. Ielnykova H. V., Zaichenko O. I., Maslov V. I. [та ін.] *Teoretychni i metodychni zasady modeliuvannia fakhovoi kompetentnosti kerivnykiv zakladiv osvity : monohrafiia* [Theoretical and methodological foundations for modeling the professional competence of educational institution managers] / za red. H. V. Ielnykovoï. – Kyiv ; Chernivtsi : Knyhy – XXI, 2010. – 460 s.

АНАЛІЗ МЕТОДІВ НЕРУЙНІВНОГО КОНТРОЛЮ ФІЗИКО-МЕХАНІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЦИЛІНДРИЧНИХ МЕТАЛЕВИХ КОНСТРУКЦІЙ

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Войтенко Сергій Станіславович

ORCID ID: 0000-0003-4134-5964

кандидат техн. наук, доцент, начальник кафедри метрології та стандартизації
факультету післядипломної освіти
ХНУПС, Україна

Коваль Олександр Васильович

ORCID ID: 0000-0002-8040-8860

кандидат техн. наук, доцент кафедри метрології та стандартизації факультету
післядипломної освіти
ХНУПС, Україна

Рибіцький Ігор Володимирович

ORCID ID: 0000-0003-3596-3918

доктор техн. наук, професор, викладач кафедри метрології та стандартизації
факультету післядипломної освіти
ХНУПС, Україна

Федоров Олександр Валерійович

Начальник навчально-лабораторного комплексу кафедри метрології та
стандартизації факультету післядипломної освіти
ХНУПС, Україна

Циліндричні металеві конструкції складної геометрії, такі як стволи артилерійських та ракетних систем, в процесі тривалої та інтенсивної експлуатації зазнають впливу температурних коливань, різноманітних знакозмінних навантажень, корозійних процесів та інших зовнішніх факторів. Під дією цих чинників відбувається поступова деградація металу, зміна його мікроструктури, виникнення міжкристалічної корозії, мікротріщин і погіршення фізико-механічних характеристик матеріалу. У сукупності такі процеси призводять до втрати конструкцією здатності

витримувати робочі параметри та спричиняють її передчасне руйнування.

Основою процесу діагностування металоконструкцій є принцип послідовного та систематичного вимірювання певних фізичних параметрів. Ці параметри поділяються на такі основні групи: кінематичні, геометричні, статичні, динамічні, теплові, акустичні, електричні, магнітні, механічні, атомно-фізичні, а також ті, що базуються на молекулярних властивостях матеріалів. Засоби, які реалізують процедуру діагностування, за характером використання умовно поділяють на оперативні та контрольні. Їх застосовують під час виготовлення, профілактичних оглядів, ремонтних робіт, технологічних і передпускових випробувань, а також безпосередньо під час експлуатації металоконструкцій. Такі засоби можуть бути як апаратними, так і програмними.

У процесі старіння металу відбуваються зміни у внутрішній структурі кристалічної решітки, з'являються міжкристалічні корозійні ушкодження, мікротріщини, а також спостерігається зниження основних фізико-механічних характеристик матеріалу, міцності, пластичності, в'язкості руйнування тощо.

Накопичення таких дефектів є небезпечним, оскільки з часом окремі мікротріщини можуть об'єднуватися в макротріщини, що різко зменшує несучу здатність конструкції. Внаслідок цього конструкційний елемент поступово втрачає здатність витримувати робочі навантаження та інші експлуатаційні параметри.

Сумарний вплив усіх зазначених чинників безпосередньо визначає залишковий ресурс металоконструкції. Зміна структури матеріалу, його ослаблення та розвиток дефектів у поєднанні з зовнішніми механічними й температурними впливами часто призводять до передчасного виходу з ладу або навіть до повного руйнування конструкції. Саме тому систематичне діагностування технічного стану металоконструкцій і своєчасне виявлення ознак деградації є важливими умовами забезпечення їхньої довговічності та безпеки експлуатації.

На сьогодні серед різноманітних способів неруйнівного контролю найбільш поширеними є такі методи: вихреструмний, електричний, магнітний, радіохвильовий, акустичний, тепловий, радіаційний, оптичний, візуальний, а також метод з використанням проникаючих речовин. Кожен із цих методів ґрунтується на певному фізичному явищі

або принципі взаємодії з матеріалом, що визначає його ефективність у конкретних умовах експлуатації.

Завдяки різноманітності принципів дії, методи неруйнівного контролю забезпечують можливість комплексної оцінки стану металоконструкцій. Їхнє раціональне поєднання дозволяє отримати більш повну інформацію про структуру, наявність дефектів і зміну властивостей матеріалу в процесі експлуатації, що є запорукою надійної та безпечної роботи технічних систем.

Перелічені методи в залежності від методик їх застосування, дозволяють отримати ті чи інші інформативні параметри, наприклад швидкість поширення випромінювання, величина його затухання, питомий електричний опір, коерцитивна сила та інші. Вони дозволяють оцінити цільові параметри технічного стану металоконструкції, зокрема дійсні фізико-механічні характеристики, наявність (відсутність) чи розмір дефектів типу тріщин, залишкова товщина. Одна із задач технічної діагностики, яка також може бути вирішена при цьому, це є можливість перейти від цільових параметрів технічного стану з достатньою точністю та достовірністю, до визначення ступеня їх зміни (деградації) з метою оцінки залишкового ресурсу, оцінки ризиків

Кожен метод контролю володіє своїми перевагами та недоліками, можливостями застосування та обмеженнями, швидкодією та точністю. Тому для розроблення надійної та точної системи контролю технічного стану циліндричних металевих конструкції складної форми необхідно розробити комплексний метод з набором оптимальної кількості інформативних параметрів, який би максимально використовував переваги та мав мінімальний вплив на кінцевий результат недоліків кожного з методів. Також вибір методу контролю необхідно проводити з урахуванням таких чинників: фізико-механічних характеристики виробу, які можуть бути виміряні; тип дефекту, його розміри та місце розташування в контрольованому виробі; умови роботи виробу і вимоги технічних умов чи іншого нормативного документа на відбракований виріб; матеріал, з якого виготовлений виріб; стан і чистота оброблення поверхні; форма і розмір виробу; доступність виробу; умови контролю.

На сучасному етапі розвитку науки і техніки питання комплексного підходу до визначення фізико-механічних характеристик металів і сплавів привертає дедалі більшу увагу дослідників. Зростаючий інтерес

до цієї тематики зумовлений необхідністю отримання більш повної та достовірної інформації про стан матеріалів, особливо у випадку циліндричних металоконструкцій складної форми, які зазнають значних експлуатаційних навантажень.

Водночас численні дослідження свідчать, що навіть у межах однієї групи сталей застосування одного й того ж набору діагностичних параметрів не завжди забезпечує коректні результати. Наприклад, комплекс параметрів, який демонструє високу ефективність під час контролю однієї марки сталі, може виявитися малопридатним для іншої через відмінності у структурі, складі легувальних елементів або особливостях термічної обробки.

Така неоднозначність підкреслює необхідність подальших досліджень у напрямку адаптації методів неруйнівного контролю до конкретних типів сталей та умов їх експлуатації. У перспективі це дозволить створити універсальні, але водночас гнучкі методики оцінювання фізико-механічних характеристик, здатні забезпечити високу точність і достовірність діагностування в широкому діапазоні інженерних застосувань.

З огляду на це, у межах розроблення нового методу багатопараметрового контролю фізико-механічних характеристик циліндричних металевих конструкцій складної форми доцільно зосередити зусилля на вирішенні двох ключових завдань.

Перше полягає у виборі оптимального набору контрольних параметрів, який забезпечить максимальний обсяг діагностичної інформації при мінімальній кількості вимірювань. Це дозволить зменшити складність експериментальної частини та підвищити ефективність контролю.

Друге завдання - це розроблення або адаптація відповідних вимірювальних засобів, здатних точно реєструвати зміни вибраних параметрів у реальних умовах експлуатації конструкцій. До таких засобів можуть належати як спеціалізовані апаратні системи з високою чутливістю сенсорів, так і програмно-аналітичні комплекси, що забезпечують обробку та інтерпретацію отриманих даних.

Успішне вирішення цих двох завдань стане основою для створення ефективної методики діагностування, яка поєднуватиме точність вимірювань, універсальність застосування та високу інформативність отриманих результатів.

Список використаних джерел:

1. Bolzon Gabriella. Non-destructive mechanical testing of pipelines. Lecture Notes in Civil Engineering. Book Chapter. 2021. ISBN 978-3-030-58072-8. DOI: 10.1007/978-3-030-58073-5_1.
2. I.V. Rybitskyi, O.M. Karpash, V.Yu. Zapeka, P.M. Reiter, A.V. Yavorskyi, N.I. Chaban. "Substantiation of new diagnostic parameters of pipeline systems efficiency". The Paton Welding Journal, 2025, #4, 47-51 pages. <https://doi.org/10.37434/tpwj2025.04.07>.
3. Yukhymets, P.S., Dmytrienko, R.I., Palienko, O.L., Yehorenko, V.M. "Mechanical properties of metal of critically thinned sections of the heat pipelines and features of their destruction". Tekh. Diahnost. ta Neruiniv. Kontrol, 4, 2022, 34-46 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.37434/tdnk2022.04.06>.
4. EN 1330-5:2000 - Non-destructive testing - Terminology - Part 5: "Terms used in Eddy current testing".
5. Mawhin M.A., Seuaciuc-Osorio T. "Nondestructive Microstructure Characterization of Tempered Martensitic Steels Through Data Fusion". Journal of Nondestructive Evaluation, Diagnostics and Prognostics of Engineering SystemsArticle2022. DOI: 10.1115/1.4054230.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ APACHE SPARK ТА HADOOP ДЛЯ ОБРОБКИ СПОРТИВНИХ ДАНИХ

Середа Ілля Андрійович

здобувач вищої освіти факультету

інформаційно – аналітичних технологій та менеджменту

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Науковий керівник: Руденко Діана Олександрівна

ORCID ID: 0000-0002-1792-5080

канд. техн. наук, доцент,

доцент кафедри інформатики

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

У сучасній спортивній аналітиці кількість даних, що накопичуються, зростає експоненціально. Щодня генерується не лише підсумковий рахунок матчу, а й детальна ігрова статистика, позиційні координати гравців, швидкість переміщення, показники навантаження, інформація про заміни, травми, а також реакції вболівальників у соціальних мережах. Додатково враховуються зовнішні фактори – тип покриття поля, погодні умови, час доби чи навіть географічне розташування стадіону. Об'єднавши ці дані з історичними результатами за кілька сезонів, можна отримати типовий випадок роботи з Big Data – великий обсяг, різноманітність джерел, швидкість надходження та постійну потребу у фільтрації та нормалізації.

Для побудови моделі прогнозування результатів спортивних подій надзвичайно важливо обрати адекватне технічне середовище. Саме від нього залежить швидкість обчислень, масштабованість та інтеграція з інструментами машинного навчання. Вибір середовища визначає, чи зможе система швидко оновлювати показники після кожного туру, чи обмежиться періодичними пакетними обрахунками.

Архітектура типової Big Data-системи охоплює послідовність взаємопов'язаних етапів, кожен із яких виконує власну функцію у процесі аналітики спортивних даних:

– джерела даних (Data Sources) формують первинні потоки інформації, що надходять із баз даних, відкритих API, сенсорів гравців, систем моніторингу матчів або соціальних мереж;

- збір та збереження (Data Storage) для накопичення отриманих даних у розподіленому середовищі, наприклад, у файловій системі HDFS чи базах Cassandra і Parquet;

- пакетна обробка (Batch Processing) застосовується для періодичного аналізу великих обсягів історичної інформації, наприклад, результатів минулих сезонів;

- потокова обробка (Stream Processing) використовується для обробки подій у реальному часі, зокрема під час активних матчів або оновлення коефіцієнтів;

- аналітичне сховище (Analytical Data Store) акумулює узагальнені дані, які потім використовуються для побудови моделей машинного навчання;

- аналітика та звітність (Analytics and Reporting) забезпечують створення прогнозів, візуалізацій, статистичних панелей і звітів для кінцевих користувачів.

Всі етапи з'єднані між собою двома потоками – пакетним і поточним, які координуються підсистемою Orchestration, що забезпечує узгоджене керування всіма процесами у межах екосистеми Big Data.

Одним із найпоширеніших рішень для зберігання та обробки великих обсягів даних є фреймворк Apache Hadoop. Його архітектура побудована на двох ключових компонентах: HDFS (Hadoop Distributed File System), який забезпечує розподілене зберігання, та MapReduce, який виконує паралельну обробку.

Для спортивних даних Hadoop підходить, коли потрібно працювати з великими архівами – наприклад, з історією матчів за кілька десятиліть. Система чудово справляється із завданнями пакетного аналізу, проте має певні обмеження: усі обчислення відбуваються через запис і читання з диску, що робить процес повільним. Це не завжди прийнятно, коли аналітична система повинна реагувати майже в реальному часі – наприклад, при оновленні ймовірності результату під час матчу.

На зміну цьому підходу прийшла система Apache Spark, що базується на концепції in-memory processing – обробки даних безпосередньо в оперативній пам'яті. Це дозволяє скоротити час виконання запитів у десятки разів у порівнянні з Hadoop. Spark підтримує кілька модулів – Spark SQL, Spark Streaming, MLlib (для машинного навчання) та GraphX (для графових обчислень), які забезпечують повний цикл роботи з великими даними – від зчитування до прогнозування.

Для детального розуміння різниці між двома цими підходами до архітектури наведено детальне порівняння (табл.1).

Таблиця 1

Порівняння Apache Spark та Hadoop

№	Характеристика	Apache Hadoop	Apache Spark
1	Метод обробки даних	MapReduce (дискowa обробка)	In-memory processing (в оперативній пам'яті)
2	Швидкодія	Повільніше через I/O операції з диском	Значно швидше завдяки пам'яті RAM
3	Зручність у використанні	Складніший код MapReduce	Високорівневі API для Python, Java, Scala
4	Підтримка потокової обробки	Обмежена або відсутня	Повна через Spark Streaming
5	Толерантність до помилок	На базі HDFS реплікацій	Механізм RDD (Resilient Distributed Dataset)
6	Тип обробки	Пакетна	Пакетна та потокова
7	Мови програмування	Java, MapReduce API	Scala, Java, Python, R
8	Вартість і ресурси	Менш вимоглива до пам'яті	Потребує RAM, але дає вищу продуктивність
9	Типові застосування	Масові офлайн-обчислення	Аналітика в реальному часі та ML-моделі

[авторська розробка]

Як видно (табл.1), Apache Spark забезпечує суттєве підвищення швидкодії й гнучкості порівняно з Hadoop, завдяки принципово іншому підходу до обробки даних. Якщо Hadoop орієнтований на дискову пакетну обробку через механізм MapReduce, то Spark реалізує обчислення безпосередньо в оперативній пам'яті, що дозволяє мінімізувати затримки при обміні даними між вузлами кластеру. Такий підхід особливо важливий у спортивній аналітиці, де інформація надходить потоками – у реальному часі змінюються рахунок, відбуваються заміни, оновлюються коефіцієнти ставок та статистика гравців.

У традиційному Hadoop затримки між етапами читання та запису на диск могли б спричинити втрату актуальності результатів. Spark натомість використовує in-memory computing, що дає змогу обробляти навіть великі обсяги даних практично миттєво, без необхідності постійного звернення до файлової системи. Це робить його незамінним для систем прогнозування, де швидкість прийняття рішення є критичною.

Окрім продуктивності, Spark вирізняється високим рівнем інтеграції з іншими інструментами аналітики. Завдяки підтримці популярних мов програмування – Scala, Python, Java та R – він може бути безпосередньо пов'язаний із бібліотеками машинного навчання, такими як TensorFlow, PyTorch, Scikit-learn або MLlib, що входить до складу Spark. Це дозволяє реалізувати повний цикл обробки даних – від збору, очищення й трансформації до побудови моделей прогнозування та їх валідації у межах єдиного середовища.

Крім того, Spark надає зручні API для роботи з потоковими та структурованими даними, що робить його особливо придатним для побудови спортивних систем моніторингу. Такі системи можуть у реальному часі аналізувати дії команд, передбачати зміну динаміки гри та оперативно формувати рекомендації або прогнози.

Ще однією перевагою Spark є його масштабованість. Система може працювати як на одному комп'ютері, так і в кластері з сотень вузлів, використовуючи ресурси ефективно й без суттєвих змін у коді. Для дипломного проєкту це означає, що розроблена модель може бути запущена як локально під час експериментів, так і у хмарному середовищі з розподіленими ресурсами для реальних спортивних даних.

Суттєвою перевагою є також зручність інтеграції з екосистемами Big Data – наприклад, Spark може працювати поверх Hadoop HDFS, використовувати Hive для SQL-запитів, або підключатися до Cassandra, PostgreSQL, MongoDB та інших сховищ. Це забезпечує сумісність із різними джерелами даних – від статистичних архівів до поточкових API спортивних платформ.

Завдяки таким характеристикам Spark не лише забезпечує швидке виконання обчислень, але й формує основу для побудови інтелектуальних систем аналізу, здатних адаптуватися до поточного контексту гри та оновлювати прогнози у реальному часі.

Таким чином, Apache Spark може виступати технологічним ядром системи Big Data-аналітики для прогнозування спортивних результатів. Його архітектура, заснована на паралельних обчисленнях у пам'яті, дозволяє ефективно реалізувати складні аналітичні алгоритми, підтримувати обробку даних у реальному часі та створювати надійні, масштабовані й адаптивні рішення у сфері спортивної аналітики.

РОЗРОБКА CAD СИСТЕМ

Рубленко Маргарита Віталіївна

Здобувачка вищої освіти факультету інформаційних технологій
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

Науковий керівник: Геселева Наталія Валеріївна

Кандидат технічних наук
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

Системи автоматизованого проєктування (CAD — Computer-Aided Design) є невід'ємною складовою сучасного цифрового виробництва. Вони забезпечують створення, редагування, аналіз й оптимізацію проєктів із використанням комп'ютерних технологій, що значно підвищує ефективність роботи інженерів, архітекторів та дизайнерів [1]. Основна мета CAD-систем полягає у зменшенні кількості ручних операцій, мінімізації помилок і скороченні часу проєктного циклу.

Процес розробки CAD-систем передбачає кілька основних етапів: аналіз вимог користувачів, проєктування архітектури системи, реалізацію функціональних модулів, тестування та інтеграцію. На першому етапі формується технічне завдання, яке визначає галузь застосування системи (механічне проєктування, електроніка, архітектура тощо). Архітектура CAD зазвичай базується на модульному принципі, що забезпечує гнучкість і можливість розширення системи новими функціями.

Типова структура CAD включає ядро геометричного моделювання, модуль параметризації, систему управління базами даних, інтерфейс користувача та інструменти візуалізації [2]. Геометричне ядро відповідає за обробку 2D та 3D об'єктів, підтримуючи операції побудови, перетворення та аналізу моделей. Система параметризації дозволяє створювати змінні моделі, що автоматично оновлюються при зміні параметрів, забезпечуючи високу адаптивність проєкту.

Важливу роль у сучасних CAD-системах відіграє взаємодія з іншими технологіями. Поєднання CAD із CAM (Computer-Aided Manufacturing) та CAE (Computer-Aided Engineering) створює єдиний цифровий цикл розробки — від концепції до виробництва [3]. Завдяки цьому зменшуються витрати на матеріали, покращується якість продукції й підвищується точність виготовлення деталей.

Наразі спостерігається тенденція інтеграції CAD із технологіями віртуальної та доповненої реальності (VR/AR). Це дає змогу фахівцям оцінювати об'єкти в масштабі 1:1, проводити віртуальні перевірки збірки, а також покращує навчання персоналу [4]. Впровадження VR/AR інструментів підвищує точність та інтуїтивність взаємодії з моделями.

Одним із нових напрямів розвитку CAD є використання штучного інтелекту (AI). Завдяки машинному навчанню системи можуть автоматично пропонувати оптимальні параметри конструкцій, виявляти помилки у кресленнях, прогнозувати можливі проблеми у процесі виробництва [5]. Такі інтелектуальні CAD перетворюють процес проектування з ручного на напівавтоматичний, що значно знижує навантаження на інженерів.

Особливе значення має також перехід CAD-систем у хмарне середовище. Cloud-CAD рішення, такі як Autodesk Fusion 360 або Onshape, дозволяють працювати з моделями спільно, незалежно від місця перебування користувачів. Це підвищує гнучкість команди, зменшує витрати на локальне програмне забезпечення та забезпечує швидкий обмін даними [6].

Таким чином, розробка CAD-систем — це комплексна задача, яка поєднує програмну інженерію, обробку геометричних даних, інтерфейсні рішення та інтелектуальні алгоритми. Тенденції розвитку галузі спрямовані на підвищення автоматизації, інтеграцію з цифровими технологіями та розширення можливостей користувачів через інноваційні інтерфейси.

Список використаних джерел:

1. Левінсон В. І. *Системи автоматизованого проектування: основи та технології*. — Київ : КНУ, 2020. — 356 с.
2. Zeid I., Sivasubramanian S. *CAD/CAM Theory and Practice*. — New York : McGraw-Hill, 2018. — 800 p.
3. Pahl G., Beitz W. *Engineering Design: A Systematic Approach*. — London : Springer, 2019. — 617 p.
4. Malkawi A., Srinivasan R. Virtual Reality in Architecture and Design // *Journal of Building Performance Simulation*. — 2021. — Vol. 14, No. 3. — P. 245–258.
5. Zhou Q., Lu Y. AI-Driven CAD Systems: Towards Intelligent Design Automation // *IEEE Transactions on Industrial Informatics*. — 2022. — Vol. 18, No. 7. — P. 5051–5062.
6. Autodesk. *Fusion 360 Cloud Collaboration Overview* [Електронний ресурс]. — Autodesk Documentation, 2023. — Режим доступу: <https://www.autodesk.com/fusion360>. — Дата звернення: 04.11.2025.

СЕКЦІЯ XXII. СОЦІОЛОГІЯ ТА СТАТИСТИКА

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО КОНТРОЛЮ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ПРАЦІ

Власюк Анна

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету
публічного управління

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Науковий керівник: Кравець Ірина Михайлівна

кандидат економічних наук, доцент

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Актуальність теми дослідження. У сучасному світі зростає поширення дистанційної праці, що є не лише технологічним, але й соціально-організаційним явищем, яке породжує нові форми управління та соціального контролю працівника. Дистанційна праця змінює класичні моделі прямого нагляду та колективного контролю, адже працівник знаходиться фізично поза офісом і використовує цифрові засоби комунікації, що змінює просторові та часові межі трудової діяльності. Це створює виклики для суб'єктів соціального контролю – керівників, колег, соціальних інститутів – у формуванні довіри, автономії та контролю результатів, а також загрожує проявам ізоляції, позанормової роботи або контролю, що сприймається як вторгнення в приватне життя. Крім того, дистанційна праця актуалізує питання балансу між свободою та обов'язками, що стає важливим соціологічним полем дослідження. Отже, аналіз специфіки соціального контролю в умовах дистанційної праці набуває значення для розуміння трансформації праці, зайнятості та організаційної культури в нових умовах.

Метою цього дослідження – проаналізувати особливості соціального контролю в умовах дистанційної праці з погляду соціології праці та зайнятості.

Аналіз останніх публікацій. Постановка проблеми дистанційної праці виявила нові підходи до соціального контролю, що визначають взаємини між працівником і роботодавцем у цифровому середовищі. Відсутність фізичної присутності працівника в офісі призвела до зміни традиційних форм контролю, заснованих на безпосередньому спостереженні. Тепер основну роль відіграють результати діяльності, довіра та цифрові інструменти моніторингу. Соціальний контроль у цих умовах поступово переходить у форму самоконтролю, коли працівник самостійно регулює свій робочий час і продуктивність. Таким чином, дистанційна праця трансформує не лише механізми нагляду, а й саму культуру трудових відносин [1].

В умовах дистанційної роботи зростає значення технологічного контролю, який здійснюється за допомогою спеціальних програм, що відстежують активність працівника. Такі інструменти можуть підвищувати ефективність управління, але водночас створюють ризики надмірного втручання у приватне життя. Постійний цифровий моніторинг формує відчуття «всевидючого ока», що може призводити до стресу та вигорання. Працівники починають відчувати тиск навіть за межами робочого часу, адже цифрові засоби комунікації стирають межу між роботою і відпочинком. Це вимагає пошуку балансу між прозорістю роботи і правом на особистий простір.

Дистанційна праця також послаблює дію неформальних механізмів соціального контролю, характерних для офісного середовища. Колективна взаємодія, підтримка колег і спонтанне спілкування замінюються формальними онлайн-зустрічами. Унаслідок цього знижується рівень соціальної згуртованості та неформальної підзвітності між працівниками. Водночас втрата соціального контакту може зменшувати ідентифікацію працівника з організацією. Це створює передумови для появи нових форм контролю, заснованих на корпоративних цінностях та віртуальних комунікаційних практиках [2].

При роботі віддалено довіра є визначальною характеристикою соціального контролю. Керівники, не маючи можливості постійно спостерігати за діяльністю, повинні довіряти самоорганізації працівників. Збільшення довіри зменшує потребу у надмірному контролі та покращує психологічний комфорт. Коли ж довіра відсутня, виникає потреба у жорсткому цифровому моніторингу, що негативно впливає на

атмосферу в команді. Таким чином, функція соціального контролю змінюється: тепер це партнерство, а не нагляд.

Разом із цим дистанційна праця посилює роль самоконтролю як ключового елементу трудової дисципліни. Працівник самостійно визначає ритм і темп виконання завдань, розподіляє час і відповідає за результат. Цей аспект підкреслює автономію особистості, але водночас збільшує відповідальність і психологічне навантаження. Самоконтроль виступає не лише формою дисципліни, а й способом збереження професійної ефективності в умовах мінімального зовнішнього нагляду. Він стає важливим компонентом сучасної культури праці, орієнтованої на результат.

Цифрові технології не лише полегшують контроль, а й створюють нові форми взаємодії між працівником і керівництвом. Системи аналітики, звітності та оцінювання продуктивності дозволяють об'єктивніше вимірювати результати праці. Проте ці інструменти потребують етичного регулювання, щоб не перетворитися на засіб тотального спостереження. Соціологічний аспект проблеми полягає у пошуку межі між ефективністю управління та свободою особистості. Збалансоване використання технологій дозволяє підтримувати контроль без порушення приватності працівника [3].

Соціальний контроль у дистанційній праці має також культурний вимір, пов'язаний з організаційними цінностями та нормами. Якщо компанія формує культуру довіри, взаємоповаги та відповідальності, контроль сприймається як природний елемент спільної діяльності. Якщо ж акцент робиться лише на спостереженні та санкціях, виникає відчуження і зниження мотивації. Культура управління у цифрову епоху повинна ґрунтуватися на партнерстві, взаємній підтримці й орієнтації на результат. Такий підхід допомагає зберегти соціальну стабільність у віртуальному середовищі праці.

Отже, особливості соціального контролю в умовах дистанційної праці визначаються поєднанням технологічних, організаційних і психологічних чинників. Контроль поступово переходить від прямого нагляду до гнучких систем оцінювання результатів та взаємної довіри. Водночас зберігається потреба у правових і етичних механізмах, що забезпечують баланс між інтересами роботодавця і працівника. Дистанційна праця стає не лише формою зайнятості, а й соціальним простором, де відбувається переосмислення природи праці та контролю.

Це робить тему соціологічного аналізу дистанційної праці надзвичайно актуальною для сучасного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Leonardi P. M., Parker S. H., Shen R. How Remote Work Changes the World of Work. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*. 2023. Vol. 11, no. 1. URL: <https://doi.org/10.1146/annurev-orgpsych-091922-015852> (date of access: 27.10.2025).
2. Коз Дубова К. О., Пироговська В. О., Дума О. О. Законодавче забезпечення прав працівників у сфері дистанційної праці. 2025. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14617233> (дата звернення: 27.10.2025).
3. Pianese T., Errichiello L., Cunha J. V. Organizational control in the context of remote working: A synthesis of empirical findings and a research agenda. *European Management Review*. 2022. URL: <https://doi.org/10.1111/emre.12515> (date of access: 27.10.2025).

СЕКЦІЯ XXIII. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

EXPLAINING THE PREVALENCE OF NOUN TO VERB AND VERB TO NOUN CONVERSION IN THE ENGLISH LANGUAGE

Antipova Ilona Romanivna

Master's degree student at the Faculty of Ukrainian and Foreign Philology
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Ukraine

Academic supervisor: Slipetska Vira Dmytrivna

ORCID ID: 0000-0002-2569-0197

PhD in Philology, Associate Professor, Head of the Department of English Language
Practice and Methods of Teaching
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Ukraine

Conversion is a highly productive word-formation process that results in the creation of a new lexical unit, formally identical to its etymon but belonging to a different part of speech. Most, if not all, parts of speech can undergo conversion, although some directions occur much more frequently than others. Conversion is especially prevalent among open word classes such as nouns, verbs, adjectives, and adverbs, and is particularly productive between nouns and verbs. [1,2]

Such productivity has earned noun and verb conversion derivatives special attention, the two being commonly studied in separation from the other, less common conversion subtypes. In some cases, conversion between nouns and verbs even serves as the main representative of the process, as in *When Nouns Surface as Verbs* by Eve V. Clark and Herbert H. Clark (1979). [3]

Throughout the history of English, nouns and verbs have formed a close connection through derivation. Their relationship in fact marks the origin of conversion.

In Old English, verbs and nouns were typically distinguished by explicit inflectional endings and other morphological markers, such as ablaut. The forms of a verb and its corresponding noun were clearly distinct, and as a result, zero-derivation was infrequent and irregular. During the Middle English

period, however, a series of phonological and morphological changes occurred. Inflectional endings were lost, vowel alternations weakened, and many verb and noun stems became formally identical, leading to a convergence of their shapes. Speakers increasingly perceived verb and noun stems as equivalent bases and created new lexical items by reinterpreting an existing stem in a different grammatical function rather than by adding affixes. By around 1200, this reinterpretation had become a productive pattern. [5]

A glance at the historical perspective on the development of conversion reveals two primary factors contributing to the productivity of nouns and verbs. Reinterpretation of nouns as verbs and vice versa presented a convenient and cognitively accessible process for speakers. The absence of overt morphological marking did not affect interpretation, as contextual cues were sufficient for the identification of grammatical function. It is likely that high communicative value of nouns and verbs was also a crucial factor in why nouns and verbs were the most natural target for the process.

Conversion between adjectives, adverbs, and other minor categories emerged later than noun/verb conversion, namely late Middle English onward, and never reached comparable productivity. [5] From this, we may draw the conclusion that noun/verb conversion is the prototypical case.

The frequency of conversion between nouns and verbs can also be explained by the wide range of semantic patterns it exhibits in both directions. These patterns are prominent enough for certain scholars to use them as a guide in determining the direction of the process. For example, a noun denoting a tool may form a verb denoting the action of using that tool, implying that the noun must have preceded the verb. [6, 7] Although similar mechanisms exist in other types of conversion, they have not been discussed nearly as extensively in linguistic literature.

The main semantic relations usually identified in the context of noun/verb conversion include locative, ornative, causative, resultative, inchoative, performative, similitive, instrumental, privative, and stative meanings. Performative and instrumental nouns/verbs specifically are heavily biased towards conversion rather than other methods of word-form derivation, as conversion provides a direct and semantically transparent reinterpretation. These semantic patterns are particularly characteristic of noun/verb conversion, meaning this type of conversion plays an important role in English language both by allowing more communicative practicality and distinction of this process from other word-formation types. [7]

By its nature, conversion relies on interpretation rather than morphology, thus introducing a high level of polysemanticity. In case of nouns and verbs, many of them share semantic frames, so moving between categories is conceptually straightforward. English speakers interpret converted forms through conceptual mapping and contextual knowledge. Furthermore, nouns and verbs display higher degrees of polysemy compared with adjectives and adverbs. Nouns achieve this through hierarchical semantic relations such as hypernymy and hyponymy, which allow multiple senses to coexist in a structured network. Verbs exhibit polysemy primarily through argument-structure variation and manner or relational shifts, producing flexible meaning adjustments in context. Adjectives and adverbs, on the other hand, are typically less polysemous. Polysemy facilitates conversion by providing lexical items with multiple, related senses that can be systematically extended across grammatical categories. [4]

References:

1. Сліпецька В.Д. ENGLISH LEXICOLOGY: THEORY AND PRACTICE: Навчально-методичний посібник. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2009. – 189 с.
2. Bauer, L. English Word-Formation. Cambridge: Cambridge University Press, 1983. 328 p.
3. Clark, E. V., Clark, H. H. When Nouns Surface as Verbs. *Language*, 1979, Vol. 55, No. 4, pp. 767–811.
4. Lin, Jen-Yi. The Structure of Polysemy: A Study of Multi-Sense Words Based on WordNet. In: *Proceedings of the 16th Pacific Asia Conference on Language, Information and Computation*, Jeju, Korea. Jeju: The Korean Society for Language and Information, 2001, pp. 320–329.
5. Marchand, H. *The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation: A Synchronic-Diachronic Approach*. 2nd revised ed. München: C. H. Beck, 1969. xxvi, 545 p.
6. Plag, I. *Word-Formation in English*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 584 p.
7. Valera, S. Semantic Patterns in Noun-to-Verb Conversion in English. In: *Complex Words: Advances in Morphology*, ed. L. Körtvélyessy & P. Štekauer. Cambridge: Cambridge University Press, 2020. Pp. 311–334.

STYLISTIC DEVICES OF DESCRIBING HUMAN APPEARANCE IN CONTEMPORARY ENGLISH-LANGUAGE ADVERTISING DISCOURSE

Ovechkina Kateryna

Oles Honchar Dnipro National University, Ukraine

Scientific supervisor: Safonova N. A.

PhD, Associate Professor of the Department of English Philology

DNU, Ukraine

In the modern world, advertising is an integral part of the information space: it is not only a win-win tool for promoting goods and services, but also a powerful tool for forming public perceptions of lifestyle, ideals of beauty and human values. One of the key strategies of advertising discourse that allow influencing the consumer is the use of stylistic means. Stylistic means allow, in particular, to vividly and convincingly represent a person's appearance, to create attractive images that subsequently have a powerful impact on the audience and arouse a desire to imitate them. The depiction of a person's appearance in advertising is carried out using various stylistic means, which subsequently form attractive, partially idealized and symbolic images that meet social norms and audience demands. It is the stylistic features of describing appearance that play an important role in advertising discourse, since their purpose is to evoke an emotional reaction in a person, create associations with products and form the image of the advertised brand.

Modern advertising often focuses on a person's appearance, as consumer culture and visual appeal are popular today. At the same time, in addition to describing a person's physical characteristics, stylistic devices used in advertising discourse convey certain social, cultural and emotional connotations. Advertisers, using stylistic tools such as metaphors, epithets, hyperboles, comparisons and others, get the opportunity to influence the subconscious desires of consumers and encourage them to buy. Considering that modern English-language advertising discourse creates standards of appearance that can affect people's self-perception, social standards and cultural trends, research on this topic is extremely important. Analysis of stylistic devices used to describe appearance allows us to understand the mechanisms of linguistic influence in advertising and assess potential manipulative elements of the process.

Advertising text is always addressed to a specific recipient, and in the process of communication there is a so-called implicit dialogue between the addresser and the addressee. The image of a person plays an important role in this dialogue not only as a recipient of the message, but also as a key figure in the content of the same message. In most cases, the basis of advertising discourse is an anthropocentric concept, which includes social and personal characteristics, needs, desires and appearance, as well as the role that a person plays in society. Advertising presents the image of a person as the embodiment of an ideal, social norm or dream. Advertising here serves not only as a means of consumption, but also as a means of socialization, forming ideas about the norm, success, attractiveness, prestige, youth, etc.

Special attention should be paid to linguistic means by which the image of a person is formed in advertising text. Advertising uses a wide range of styles and vocabulary. Stylistic figures such as epithets, metaphors, comparisons, alliteration, oxymorons, inversions and wordplay are widely used. Linguistic design of a person's appearance performs the functions of aestheticization, emotional expression, practicality and ideology.

Using stylistic means, advertising not only describes appearance, but also creates an impression of the product through the appearance of a person. In this context, language serves as a bridge between reality and its conceptualized image.

As a type of media text, advertising can be considered from the perspective of communication, psychology, socioculture and linguistics. At the same time, it conveys information, forms emotional attitudes, consolidates social stereotypes and encourages consumer behaviour. Creating a certain image of a person, including his appearance, style, age, gender, emotions and social status, is one of the most important tools for achieving effective influence. This image is transmitted using a variety of stylistic and linguistic means that make the information concise, vivid, emotional and influential. Thus, the description of a person's appearance in a media text, especially in advertising, is a means of creating an idealized or aestheticized image that encourages the recipient to imitate or respond to the message.

To conclude, the depiction of human appearance in English-language advertising discourse is a rich and complex phenomenon deeply embedded in linguistic, cultural, and ideological structures. Stylistic means such as metaphors, epithets, hyperboles, comparisons, oxymorons, and periphrasis are not merely rhetorical flourishes but essential tools for constructing compelling, persuasive, and emotionally charged messages.

These devices serve multiple functions: they attract attention, create emotional engagement, build brand identity, reflect cultural values, and influence consumer behaviour. They help construct idealized images of beauty, success, and identity that resonate with audience desires and aspirations. At the same time, they play a role in reproducing social norms and stereotypes, raising important ethical and psychological questions.

As advertising continues to evolve in response to technological innovations and social changes, the stylistic depiction of appearance will also transform. New trends such as inclusivity, authenticity, and diversity are reshaping the language of beauty and prompting a reevaluation of traditional ideals. Yet the fundamental role of stylistic means as tools of linguistic influence remains unchanged.

For linguists, cultural theorists, psychologists, and marketers alike, the study of how human appearance is portrayed through language in advertising offers valuable insights into the mechanics of persuasion, the dynamics of identity, and the power of words to shape how we see ourselves and others.

References:

1. Beard F. K. *Humor in the Advertising Business: Theory, Practice, and Wit*. 2008.
2. Geoffrey L. *English in Advertising: A Linguistic Study of Advertising in Great Britain*. London : Longmans, 1966. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/0024384168901125>.
3. Guy C. *The Discourse of Advertising*. 2001. URL: https://www.academia.edu/31884228/Discourse_of_advertising_by_guy_cook.

АББРЕВІАТУРИ ТА СКОРОЧЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ ГАЛУЗІ СТОМАТОЛОГІЇ-ІМПЛАНТОЛОГІЇ

Василь Лопушанський

ORCID ID: 0009-0008-4743-7310

аспірант кафедри англійської мови та перекладу
*Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
Дрогобич, Львівська область, Україна*

Науковий керівник: Талалай Юлія Олегівна

*Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
Дрогобич, Львівська область, Україна*

У тезах висвітлено роль аббревіатур і скорочень у сучасній англомовній термінології галузі стоматології-імплантології.

Англомовна термінологія галузі стоматології-імплантології характеризується значною кількістю аббревіатур та скорочень, що застосовуються для позначення клінічних процедур, матеріалів, інструментів та методів діагностики. Це спрощує комунікацію між спеціалістами та забезпечує міжнародну зрозумілість термінів.

Юлія Талалай (2025) досліджувала особливості перекладу англійських термінів галузі стоматології-імплантології [1]. Згідно з дослідженням Ю.О. Талалай, В.В. Лопушанського (2024) здійснюється класифікація за **лексичною довжиною** термінів [6].

Незважаючи на значну кількість праць, у яких досліджується англомовна медична термінологія, термінологія галузі стоматології-імплантології залишається недослідженою. **Актуальним** у цьому контексті є наше дослідження. **Мета** – схарактеризувати аббревіатури та скорочення в сучасній англомовній термінології галузі стоматології-імплантології.

У дослідженні здійснено класифікацію аббревіатур і скорочень:

1. Діагностичні та візуалізаційні аббревіатури

CBCT – *Cone Beam Computed Tomography* (конусно-променева комп'ютерна томографія);

РА – *Periapical Radiograph* (рентген-знімок пришийкової ділянки);

OPG / Panoramic X-ray – *Orthopantomogram* (панорамний знімок щелепи) [4].

2. Хірургічні та регенеративні скорочення

GBR – *Guided Bone Regeneration* (керована кісткова регенерація);
GTR – *Guided Tissue Regeneration* (керована тканинна регенерація);
PRF – *Platelet-Rich Fibrin* (тромбоцитарно-збагачений фібрин);
SL – *Sinus Lift* (підйом дна верхньощелепного синуса) [4].

3. Імплантологічні та технічні аббревіатури

BIC – *Bone-to-Implant Contact* (контакт кістки з імплантатом);
ISQ – *Implant Stability Quotient* (показник стабільності імплантата);
SLA / SLActive – позначення типу поверхні імплантата;
Ti – *Titanium* (титан) [2].

4. Цифрові та CAD/CAM скорочення

CAD/CAM – *Computer-Aided Design / Computer-Aided Manufacturing*;
3D CBCT – використовується для цифрового планування імплантації.

[4].

5. Клінічні та протокольні скорочення

RCT – *Root Canal Treatment* (ендодонтичне лікування);
FPD – *Fixed Partial Denture* (мостоподібний протез);
OHRQoL – *Oral Health-Related Quality of Life* (показник якості життя, пов'язаний зі станом порожнини рота) [4].

Особливості аббревіатур та скорочень

1. **Морфологічна компактність:** аббревіатури складаються із перших літер слів і утворюють зрозумілі терміни (*CBCT, GBR, ISQ*).

2. **Стандартизованість:** багато скорочень регламентовані міжнародними нормами та клінічними протоколами [5].

3. **Проблеми перекладу:** частина аббревіатур перекладається описово (*BIC* – *контакт кістки з імплантатом*), інші залишають у первісній формі (*CBCT, CAD/CAM*) [5].

4. **Контекстуальна залежність:** одна і та ж аббревіатура може мати різні значення у різних клінічних ситуаціях, що потребує уважності при перекладі [6].

Висновки. Аббревіатури та скорочення є невід'ємною частиною англomовної термінології галузі стоматології-імплантології, адже, підвищують ефективність комунікації, стандартизують професійну лексику та дозволяють зберігати точність у наукових публікаціях та клінічних документах. Слід враховувати семантичний контекст, стандарти міжнародних організацій і можливу неоднозначність при перекладі на українську мову.

Список використаних джерел:

1. Талалай Ю.О. (2025). Особливості перекладу англійських термінів галузі стоматології-імплантології. *Scientific review of the actual events, achievements and problems: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the V International Scientific and Theoretical Conference*, October 3, 2025. Berlin, Federal Republic of Germany: International Center of Scientific Research. 145 – 147
2. Lang N. P., Lindhe J. (2022). *Clinical Periodontology and Implant Dentistry*. – 7th ed. – Oxford: Wiley-Blackwell.
3. Devyatko Yu. (2019) *The Morphemic Analysis of Dental Terms as an Important Way of Term Definition*. – *Lingua Posnaniensis*.
4. ISO 16443:2014. *Dentistry – Vocabulary for dental implants*. – Geneva: International Organization for Standardization.
5. Panchenko O., Nikitina A. (2023). *Problems of English Medical Terminology Translation into Ukrainian*. – *Actual Problems of Humanities and Natural Sciences*.
6. Talalay, Yu. O., & Lopushansky, V. V. (2024). Lexical length of English dentistry-implantology terms. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*, 76(2), 173-177.

ВІДТВОРЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Онищук Богдана Вікторівна

здобувач вищої освіти факультету іноземних мов
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, Україна

Науковий керівник: Загородня Людмила Зеонідівна

ORCID ID: 0009-0000-0116-5016

канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри теорії і практики перекладу
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, Україна

Фразеологічні одиниці є надзвичайно важливим елементом будь-якої мови, оскільки вони відображають світогляд, культуру, історію та ментальність народу. В англійській та українській мовах фразеологізми не лише слугують засобом виразності, а й містять емоційно-оцінну інформацію, яка часто не піддається буквальному перекладу. Відтворення фразеологічних одиниць у перекладі є одним із найскладніших аспектів перекладацької діяльності. Цей процес вимагає від перекладача глибокого знання обох мов і культур, а також здатності передати не лише зміст, а й національно-культурний колорит та емоційний підтекст вислову [1, с. 166].

Метою цього дослідження є здійснення комплексного аналізу специфіки відтворення фразеологічних одиниць в англо-українському перекладі та обґрунтування оптимальних перекладацьких стратегій, які забезпечують збереження семантичної, образної та прагматичної адекватності оригіналу. Основними завданнями є: систематизація типів перекладацьких трансформацій, визначення рівнів еквівалентності, а також аналіз соціокультурних чинників, що впливають на вибір перекладацьких рішень. Джерельною базою дослідження стали англійські фразеологічні одиниці (зокрема: *break a leg, speak of the devil, a bird in the hand is worth two in the bush, don't count your chickens before they hatch, every cloud has a silver lining, it's raining cats and dogs*).

Насамперед, слід відзначити, що переклад фразеологічних одиниць може реалізовуватися на різних рівнях еквівалентності: від повної (абсолютної) до часткової (відносної) або описової (дескриптивної) відповідності.

У випадках повної міжмовної еквівалентності, процес перекладу, як правило, не викликає значних труднощів. Наприклад, англійський фразеологізм *“Don’t count your chickens before they hatch”* має повний структурно-семантичний український еквівалент *«Не діли шкуру невбитого ведмедя»*, оскільки обидві одиниці транслюють ідею передчасної втіхи або марного сподівання на результат, який ще не матеріалізувався. Аналогічно, вираз *“Every cloud has a silver lining”* перекладається як *«Немає лиха без добра»*. Обидва фразеологізми містять імпліцитний зміст оптимізму та віри в позитивний потенціал будь-якої складної чи негативної ситуації.

Однак, як правило, перекладач стикається із відсутністю прямого еквівалента, що зумовлює необхідність застосування часткового або функціонального перекладу [2, с. 75-80]. Наприклад, фразеологізм *“break a leg”*, що функціонує у театральному середовищі як побажання успіху, не може бути перекладений буквально, оскільки буквальный переклад – *«зламай ногу»* – був би абсурдним. Найбільш адекватним варіантом є український вислів *«Ні пуху ні пера»*, який виконує подібну комунікативну функцію: побажання успіху, оформлене у своєрідній забобонній формі. Аналогічний приклад ілюструє вираз *“Speak of the devil”* – *«Про вовка промовка»*. У цьому випадку спільним є семантичне ядро: несподівана поява особи, про яку щойно йшлося. У подібних ситуаціях застосовується принцип культурної аналогії, згідно з яким перекладач добирає в мові перекладу вислів, близький за змістом і стилістичним ефектом, навіть попри те, що він може мати інше образне підґрунтя [2, с. 75-80].

У випадках, коли в цільовій мові відсутній усталений фразеологічний відповідник, застосовується описовий (дескриптивний) переклад. Цей метод полягає у відтворенні значення та стилістичного ефекту вихідної фразеологічної одиниці за допомогою вільного словосполучення або перифрази. Наприклад, англійський вислів *“It’s raining cats and dogs”* перекладається як *«Дош лє як з відра»*. Хоча буквально значення англійської ідіоми є безглуздим, описовий переклад успішно репрезентує її гіперболічність та експресивність, адаптуючи образну систему до культурного контексту українського мовлення.

Особливої уваги заслуговують фразеологізми, для яких критично важливим є відтворення не лише семантичного змісту, а й стилістичного ефекту. У таких ситуаціях перекладач прагне знайти міжмовний фразеологічний відповідник, що належить до того ж стилістичного шару (наприклад, народно-фольклорного чи книжного). Прикладом такої стратегії є переклад прислів’я *“A bird in the hand is worth two in the bush”*

українським прислів'ям «Краще синиця в руках, ніж журавель у небі». Обидві одиниці транслюють ідентичний прагматичний зміст – пріоритетність реального над ілюзорним (цінність конкретного над потенційним) – і належать до пареміологічного фонду обох мов. Завдяки цьому зберігається тональність та образна система оригіналу. Такий тип відповідності базується на принципі функціональної еквівалентності: навіть за умови розбіжності образів (метафор), прагматичний ефект і комунікативний намір висловлювання залишаються тотожними [2, с. 75-80].

Висновок. Переклад фразеологічних одиниць є не механічною процедурою підбору лексичних відповідників, а складним когнітивно-комунікативним процесом відтворення образно-емоційної структури вислову в цільовій мовній системі. Успішна інтерпретація фразем вимагає обов'язкового врахування культурного контексту, ступеня їхньої ідіоматичності, жанрово-стильових особливостей вихідного тексту та прагматичних очікувань цільового реципієнта. Проведений аналіз засвідчує, що найбільш ефективними перекладацькими стратегіями є застосування функціональних еквівалентів та культурних аналогій. Ці стратегії дозволяють зберегти ідіоматичний колорит оригіналу, забезпечуючи водночас природне сприйняття вислову україномовним читачем. Варто зазначити, що у низці випадків описовий переклад стає єдиним можливим способом запобігання семантичній деформації чи абсурдності; проте він часто характеризується нижчою стилістичною експресивністю порівняно з фразеологічними відповідниками.

Отже, відтворення фразеологічних одиниць у контексті англо-українського перекладу є синтезом мовної майстерності, глибоких культурологічних знань та перекладацької інтуїції. Лише за умови комплексного підходу, що інтегрує семантичну, прагматичну та культурну еквівалентність, досягається високий рівень перекладацької адекватності, що дозволяє зберегти не лише зміст, а й живу образність, притаманну фразеологічній системі кожної мови.

Список використаних джерел:

1. Кияк Т. Р., Науменко А. М. Теорія та практика перекладу: [підручник]. Київ: Юніверс, 2008. 528 с.
2. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. London: Routledge, 2018. 352 p.
3. Cowie A. P. English Phraseology: A Course in Idiomatic Usage. Oxford: Oxford University Press, 1998. 204 с.
4. Додаток: Список фразеологізмів української мови. Вікісловник. URL: https://uk.wiktionary.org/wiki/Додаток:Список_фразеологізмів_української_мови (дата звернення: 09.11.2025)

ПРАГМАТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕДАЧІ ЕМОЦІЙНОГО ВПЛИВУ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ У ПЕРЕКЛАДІ

Кондратенко Євгенія Русланівна

студентка 3-го курсу спеціальності «Філологія 035»

Університет митної справи та фінансів, Україна

Чижикова Інна Валеріївна

старший викладач

Університет митної справи та фінансів, Україна

Реклама є частиною нашого повсякденного життя. Протягом кожного дня ми стикаємося з рекламою у різних виглядах: у соціальних мережах, по телеканалах, на банерах, у журналах та навіть через спілкування зі знайомими. Рекламні тексти є важливою частиною комунікації — вони виступають швидким обміном інформації, тому дуже важливо помістити у повідомлення сенс, який можна швидко впізнати та легко запам'ятати. Саме тому, рекламні тексти потребують особливої уваги до свого перекладу у міжкультурному просторі. Через правильно переданий сенс реклама безпосередньо може впливати на емоційний аспект та спосіб мислення адресата. Задля того, щоб отримати якісний переклад рекламного тексту потрібно не тільки зберегти зміст, але й передати прагматичний потенціал, а саме вплив, який повідомлення справляє на споживача. Попелюк В.П. [1] наголошує на важливості врахування прагматичних аспектів при перекладі рекламних повідомлень «Дослідники неодноразово наголошували на важливості відтворення прагматичного потенціалу перекладного тексту та необхідності враховувати реакцію, «яку викличе текст, що точно передає денотативну та конотативну складові частини змісту вихідного висловлення в іншомовного читача»» [1, с. 174]. Актуальність дослідження прагматичних аспектів перекладу рекламних текстів дуже зростає, бо для успішного культурного обміну, важливо зберегти мету повідомлення оригіналу та його емоційний ефект.

Поняття «прагматичний потенціал» має на увазі прагматичний вплив змісту повідомлення, який споживач отримає під час комунікації — здатність викликати певні емоції та відчуття у слухача. Павлик О. [2] зазначає, що «Однак не лише окреме висловлювання має

прагматичний потенціал, який беззаперечно слід зберегти при перекладі, а й сам текст, який є цілісною одиницею мови й мовлення, володіє прагматичним потенціалом» [2, с. 192]. Рекламні повідомлення представлені як привернення уваги до товару чи бренду. Вони базуються не тільки на інформуванні, а також на емоційному впливі. Прагматичний потенціал рекламного тексту дозволяє споживачам отримувати певного емоційного взаємозв'язку між ними та адресантами. Ботвин Т. М., Пундик Т.В., Саламін Н.А. [3] підтверджують важливість адресатом правильно сприймати зміст повідомлення, та зазначають «реklamний слоган переконує покупця в якості та надійності продукту чи послуги. Короткі, прості та зрозумілі слогани з яскравими словами найбільше привертають увагу споживачів» [3, с. 170].

Прагматичні засоби використовуються для отримання емоційного впливу реклами на особу. Вони спрямовані на формування потрібної реакції та спонукання в адресата. Як вказує Попелюк В.П. [1, с. 172-174] такі засоби складаються з графічного, фонологічного, лексичного, синтаксичного прийомів. Зазвичай рекламні тексти складаються з простих фраз, які гарантують їм впізнаваність та запам'ятовуваність. Також при створенні повідомлень можуть використовуватися лексичні прийоми, наприклад, метафори. Ботвин Т. М., Пундик Т.В., Саламін Н.А. [3] завіряють, що «метафора, як стилістичний прийом, дозволяє переносити значення з однієї сфери знань в іншу, таким чином створюючи нові асоціації та образи» [3, с. 170-172]. Метафора є успішною через свою зможу доносити інформацію через емоційні прив'язування або асоціації та дозволяє не перенавантажуватися сенсом, формують позитивне ставлення до бренду. Також натомість метафорі можуть виступати епітети та порівняння. Вони викликають певні позитивні асоціації, які створюють образність для споживача. Ще одним засобом можуть бути «заклики», які спонукають до дії. До того ж ритмічність, лексичні повтори, гри слів також позитивно впливають на запам'ятовування.

Прагматичний ефект у перекладі рекламних текстів потребує збереження емоційного впливу та комунікативної мети. Для цього необхідно дотримуватися не буквального перекладу слів, а адаптації тексту для цільової аудиторії, пов'язаних з їх культурними цінностями.

Однією з таких способів є «адаптація» — перекладач адаптує вихідний текст згідно з культурними та мовними нормами аудиторії,

Прагматичний потенціал рекламного тексту допомагає визначити його здатність впливати на емоції споживача. Це відбувається за допомогою прагматичних засобів, які сприяють збереженню прагматичного ефекту. Щоб переклад передавав ті самі емоції, що й вихідний текст, перекладачі використовують різні способи: «адаптація», «транскреація», «ревізія», «стратегія відсутності перекладу».

Список використаних джерел:

1. Попелюк В.П. «Збереження прагматичного потенціалу під час перекладу рекламних слоганів», Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації (2020), с. 171-176 https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/3_2020/part_1/33.pdf
2. Павлик О. «Прагматичні аспекти в перекладі», Актуальні питання гуманітарних наук. Вип 31, том 2, (2020), с. 191-196 https://www.aphn-journal.in.ua/archive/31_2020/part_2/32.pdf
3. Ботвин Т. М., Пундик Т.В., Саламін Н.А. «Лінгвістичні особливості перекладу рекламних слоганів: аналіз прийомів та стратегій», ISSN 2409-1154 Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2024 № 69 Том 1, с. 168-174 <https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/15964/1/%D0%9B%D1%96%D0%BD%D0%B3%D0%B2%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96%20%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D>

1%96%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D1%83%20%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B2.pdf

4. Кирушок Я. О. «Особливості перекладу англomовних рекламних слоганів українською мовою» <https://ir.library.knu.ua/server/api/core/bitstreams/339afccb-271e-47a5-aed5-b353c3a4cc6c/content>
5. Джурило А. П. «До питання про використання компенсації як основної перекладацької стратегії для досягнення адекватності в перекладі» https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/715288/1/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8_%D0%A0%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B5.pdf

СЕКЦІЯ XXIV. ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

ФІЛОСОФСЬКО-ЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЯТУВАЛЬНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ

Харламов Михайло Іванович

доктор історичних наук, професор,

професор кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін

Національний університет цивільного захисту України, Україна

Рятувальна справа – це не лише система технічних і організаційних дій, спрямованих на ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій, а й особлива форма морального служіння людині. У сучасних умовах воєнної агресії Російської Федерації проти України (2014–2025 рр.) діяльність рятувальників набуває нових етичних і філософських вимірів, адже вона стає не лише професійним обов'язком, а й проявом громадянської мужності, духовної стійкості та патріотизму. Філософія рятувальної справи ґрунтується на визнанні цінності людського життя як найвищої мети діяльності. Вона вимагає осмислення глибоких моральних категорій – обов'язку, добра, жертвовності, співчуття, честі та совісті. Ці принципи формують духовно-моральну основу українського рятувальника як особистості й представника державної служби.

Філософський аспект рятувальної справи пов'язаний із розумінням сутності людського буття, сенсу життя та морального вибору в умовах небезпеки. Як зазначає В. Шинкарук, філософія є «світоглядним осмисленням практичної діяльності людини, її духовних цінностей та ідеалів» [1]. Для рятувальника ключовим є питання буття у ситуації ризику, де постає вибір між власною безпекою та допомогою іншим. Такий вибір має не лише практичний, а й глибокий екзистенційний характер. У філософії це описується через категорії «служіння» та «самопожертви», що знаходять своє втілення у новому професійному кредо рятувальника – «Сміливі рятувати життя».

Українська філософська традиція, представлена працями Г. Сковороди, П. Юркевича, Л. Українки, виходить із пріоритету духовного

над матеріальним. Цей принцип може бути покладений в основу сучасної філософії рятувальної етики, де сенс професії полягає не лише у виконанні службових обов'язків, а у втіленні добра через конкретну дію. Етика рятувальника – це система моральних принципів, що регулюють поведінку людини у процесі виконання нею службових обов'язків, пов'язаних із порятунком життя. Основними моральними категоріями тут виступають обов'язок, відповідальність, гуманізм, честь, співчуття та дисципліна. Рятувальник зобов'язаний керуватися принципами гуманізму, професійної честі, неупередженості та гідності, поважати права людини незалежно від її національності, статі чи віросповідання. Філософсько-етична особливість рятувальної служби полягає у моральній напрузі: рятувальник часто діє в умовах небезпеки, дефіциту часу, невизначеності, коли від його рішення залежить життя інших. Тому моральна готовність до ризику та жертвності є основою професійної етики. Як зазначає М. Култаєв, етика праці, пов'язаної з ризиком, «передбачає готовність особистості до дії на межі власних можливостей, коли моральний імператив переважає інстинкт самозбереження» [2].

Гуманізм – центральна категорія рятувальної етики. Вона виявляється у визнанні безумовної цінності людського життя. У цьому сенсі діяльність рятувальників є практичним втіленням гуманістичної філософії, що ставить добро і турботу про людину на перше місце. Сучасна філософія безпеки, за визначенням О. Кривоноса [3], розглядає рятувальну справу як феномен духовної культури суспільства, що відображає його моральний рівень. Рятувальник стає не лише виконавцем службових завдань, а моральним символом держави, що демонструє її гуманістичні пріоритети.

Особливу роль у сучасній Україні відіграє духовна складова рятувальної діяльності. Під час війни рятувальники ДСНС демонструють приклади служіння ближньому, коли моральний обов'язок переважає індивідуальні страхи. Це прояв духовної доблесті, що наближає професію рятувальника до воїнської честі. Філософсько-етичні аспекти рятувальної справи в Україні є важливою складовою формування національної системи безпеки та духовного розвитку суспільства. Філософія рятувальника ґрунтується на гуманістичних і моральних засадах – любові до людини, самопожертві, служінні, честі та відповідальності. Етика рятувальника – це не лише сукупність моральних правил, а життєва позиція, що визначає духовну культуру професії. В

умовах воєнних викликів сучасності рятувальна діяльність стає символом стійкості українського народу, утвердженням філософії добра та гідності. Формування етичної культури рятувальників є одним із ключових напрямів розвитку освіти та кадрової політики ДСНС України, що сприятиме підвищенню довіри суспільства до держави та зміцненню духовного потенціалу нації.

Список використаних джерел:

1. Шинкарук В. І. Філософія як світогляд і наука. – К.: Наукова думка, 2002. – 312 с.
2. Култаєв М. Д. Етика: історія та сучасність. – Харків: Фоліо, 2011. – 284 с.
3. Кривонос О. І. Філософія безпеки: соціокультурні виміри. – Львів: ЛНУ імені І. Франка, 2018. – 276 с.

ЩАСТЯ ЯК МЕТА ЛЮДСЬКОГО ІСНУВАННЯ В РОЗУМІННІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Максименко Костянтин Олександрович

здобувач вищої освіти спеціальності 014.04 Середня освіта (Математика)

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Науковий керівник: Данканіч Римма Іванівна

ORCID ID: 0000-0003-4968-678x

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Проблема щастя завжди є релевантною для філософського дослідження, оскільки концентрує увагу на проблемах людського існування. У часи екзистенційних викликів людина перебуває у стані фізичного, духовного, емоційного і психологічного виснаження. Тому найактуальнішим сьогодні є надання «філософського рецепту» людям про те, чи можуть вони бути щасливими в умовах всезагальної цивілізаційної кризи. У цьому контексті ми звертаємося до Григорія Савича Сковороди – видатного українського філософа, письменника і педагога XVIII століття, основним положенням філософської системи якого є проблема людського щастя. Щастя, за Сковородою, не залежить від реальних умов життя. Воно є станом не від цього світу, але в цьому світі, доступне всім людям без винятку. Філософ трактує щастя як найвищий ступінь морального вдосконалення та чистоти, одночасно з цим воно є містичним символом порятунку людини від світу та її поєднання з Богом. Для реконструкції його поглядів необхідно проаналізувати ідею всюдиприсутності Бога.

Бог розглядається Сковородою як константа нашого життя і як феномен. З точки зору Сковороди, Бог не може бути для людини трансцендентним, бо не виноситься за межі світу, але постійно присутній в ньому. Весь світ є сферою теофанії, богоявлення, у якому Бог не розкриває себе повністю, а лише стає доступним нашому сприйняттю». Бог відкривається людині у світі, «що виступає основною релігійною антитезою, що супроводжує релігійне життя : Бога і світ – це протилежності. Кожна з двох «натур» сама по собі антитетична: божественна, з одного боку, тотожна природі, а з іншого – джерело світу,

відмінна від усього у світі. Сам Бог єдиний і, у той же час, потрійний в особах: «Трійця в одиниці і одиниця в трійці не може бути, крім одиниці» [1, с.164]. Матеріальна «натура», з одного боку, близька до небуття: «Плоть – ніщо ж, вона є прах, і смерть, і темрява, і одяг, і гнилизна» [1, с.314]; Розвиваючи вчення про натури, Сковорода конкретизує їх у концепції трьох світів: «Суть трьох світів. Перший є світ загальний, де все народжене мешкає. Цей складений із незліченних світів і є великий світ. Інші два суть приватні та малі світи. Перший – мікрокосм, або... людина. Другий світ символічний, або Біблія» [1, с. 148]. «Малий світ», «мікрокосм» – людина. Він також має дві істоти: «істинна» людина, божественна сутність і «тілесність». Сковорода писав: «Тепер подивіться дивовижну справу божі: із двох людина складено одне, одне мандрівне обличчя зроблено з двох спорідненостей без будь-якого змішання [1, с. 316]; «Одна праця в обох цих – пізнати себе і зрозуміти Бога, пізнати і зрозуміти людину, всю працю і обман її від його тіні, на якій все зупиняється. Адже істинна людина і Бог є те саме» [1, с. 139].

Пізнання для Г.С. Сковороди – це насамперед заклик до самопізнання. Філософ згадує міф про самозакоханого Нарциса, який символізує вимогу «пізнай себе!» Щоправда, закохатися слід було б у внутрішню красу, а не зовнішню, нещасний же Нарцис «у чистому джерелі задивився на благообразну свою шкіру, а не вникає всередину, в саме серце своє і в таємне керівництво блаженної натури» [2, с. 147]. «Ти любив сам себе, то їсть, твій порошок, а не потаємну Божу істину в тобі, яку ти ніколи не бачив, не вважав її за буття» [2, с. 21]. Самопізнання ж відкриває людині її справжню природу. Він бачить себе іншого, істинного і закохується в цю свою вічну ідею, що представляється йому новим творінням: «Хто, прозрів у водах своєї тліні красу свою, той не на зовнішність будь-яку, ні в тління свого воду, але в самого себе і в свою точку закохається» [2, с. 2]. Нарцис любить не себе, а «потаємну в собі Божу правду». Таким чином, ця закоханість об'єктом має інше, Боже, вічне, а не своє, людське, тлінне. Сковорода зауважує, що не пізнати себе – це те саме, що втратити себе. Філософ у діалогічній формі намагається роз'яснити своєму співбесіднику, що означає «пізнати себе». До речі, цей метод дуже схожий на діалектичний метод Сократа, і не дивно, що Сковороду називають «українським Сократом» [4, с.20]. Мислитель зосереджує увагу, що пізнати себе і знайти – це зрозуміти себе, свої думки, бо ж думка – це володарка тіла, яка постійно перебуває у

безперервному переживанні і вдень і вночі. Саме думка, за Сковородою, роздумує, радить, надає визначення, примушує. А наша плоть, як приборканий хвіст, слідує їй беззаперечно. Тому думка – це найголовніша наша точка і середина. Цю «думку» філософ називає серцем [3, с. 125].

Сковорода стверджує, що саме думка або ж серце – найголовніше в людині. По-справжньому пізнати себе – значить полюбити самого себе: «Видно, что любовь есть Софіина дщерь. Гдѣ мудрость узріла, там любовь сгорѣла» [3, с. 120]. Сковорода продовжує: «Наркісов образ благовѣстит сіє: «Узнай себе!». Будьто бы сказал: хочеши ли быть доволен собою и влюбиться в самого себе? Узнай же себе! Испытай себе крѣпко. Право! Како бо можно влюбиться в невѣдомое?» [1, с. 120]. Отже, це не значить любити себе заради самозакоханості. Ця любов до себе не має нічого спільного із самолюбством, а, навпаки, вона протиставляється йому. Любов до свого «я» заснована на любові до ближнього, на любові до «я» ближнього. Я люблю себе, щоб любити свого ближнього, тому що я повинен любити свого ближнього так, як я люблю себе самого. Ось основний сенс тези Сковороди, відповідно до якої потрібно пізнати себе, щоб полюбити себе. Варто зауважити, що ідеї любові і самопізнання також можна простежити і в праці «Кольцо. Дружескій разговор о душевном мирѣ». Сковорода пише: «... ести кто щастлив Будь добр ко всѣм. Не обидиш и врага своего, ести хоть мало узнать себе потщишься. Но презираю природу твою и радуюсь. Конечно, узнаеш себя, ести любить будеш вникать крѣпко внутрь себе, крѣпко, крѣпко...» [3, с. 196]. Любити – значить любити серце іншого, хоча воно й відрізняється від вашого. Джерелом нашого нещастя, на думку філософа, є наша безсоромність, відсутність сумління: «Источником нещастія есть нам наше безсовѣтіе: оно-то нас плѣняет, представляя горкое сладким, а сладкое горким. Но сего б не было, если бы мы сами с собою посовѣтовали» [3, с. 165].

Сковорода вважав, що для істинно щасливого життя потрібне знання та мудрість. Для його досягнення потрібно віддатися волі Божій. Для досягнення особистого щастя та суспільного блага Г.С. Сковорода радив: не входити в «не сродність», не мати посади, неприємної природі, не вчитися до чого не народжений. Філософ був переконаний у тому, що існує універсальний закон «сродностей», що містить принцип буттєвої рівноваги речей, предметів і істот як гарантію гармонійної рівноваги природи. Як і спорідненість, щастя для Г.С. Сковороди є природним та

універсальним законом. Пошук людиною щастя є справою віднайдення свого «сродства». Таким чином, питання людського щастя тісно пов'язано із процесом самопізнання.

Вчення Г.С. Сковороди про внутрішню людину ускладнювало його філософське вчення, поділяючи його на теоретичне та практичне. Філософ був не тільки народним мудрецем і моралістом, а й філософом-теоретиком, і його етика мала глибокий зв'язок із його онтологією. З одного боку, мораль була сферою динамічного функціонування волі (бажання бути щасливим), а з іншого, – принципи моралі були зосереджені в онтології, реалізуючись у гносеологічному вченні про внутрішню людину.

Моральні аспекти навчання підкреслюють внутрішню автономність і мають суто особистісний характер. Внутрішня людина у пошуках властивих їй «сродностей» набувала специфічної ентелехії, яка в метафізичному плані укладена Богом, а в конкретно-історичному є проявом людського щастя. У Григорія Сковороди розуміння щастя потребує виявлення метафізичних підстав. Суть щастя він пов'язує із способом життя самої людини. Найбільш повно ця суть розкривається через вислів Сократа: «інший живе те що, щоб є, а я – де є те що, щоб жити» – яким Сковорода відкриває свій трактат під назвою «Ікона Алківіадська». Мислитель наголошує, що життя є тоді, коли наші думки, люблять і шукають істину» [3, с. 250-251].

Своїм розумінням щастя Г.С. Сковорода ніби захищає людську «природу» від примітивного її зведення до споживання та своєкорисливості. Сам він обрав такий спосіб життя, який, за його словами, допомагав йому «не жити краще», а «бути краще». Прагнення «бути кращим» він пов'язував з поняттям «чистого сумління». Найбільшої глибини теза про щастя сягає тоді, коли мислитель визначає саму суть «чесного життя» та «чистого сумління». Виявляється, ця суть розкривається через трудову діяльність людини. Для Сковороди не всяка праця веде до чесного життя та чистого сумління. Процес праці розглядається як насолода та відчуття щастя навіть незалежно від його результатів. Саме така праця носить визначення «сродність»: «І це тобто бути щасливим, пізнати себе або свою природу, взятися за свою частку і перебувати з частиною собі схожою на загальну посаду» [2, с. 117]. Філософія щастя Г.С. Сковороди походить від біблійного вчення. Вона ціннісно визначена: щастя як гармонія мікрокосму та макрокосму

диктується божественною природою для обох світів. Щастя для Сковороди – це сенс життя та повнота, це «цілісна людина», гармонійна і сердечна. Мораль є для мислителя необхідним етапом містичного життя. Її кінцева мета, фінал – поєднання людини з Богом, який знаходиться за межами емпіричного світу. Тільки у поєднанні сродності і пізнання себе як духовної і моральної істоти людина і може по-справжньому стати щасливою.

На думку Сковороди, щастя доступне всім людям без винятку. Воно є найвищим ступенем морального вдосконалення і містичним символом порятунку людини від світу, що реалізується виключно через возз'єднання людини з Богом.

Список використаних джерел:

1. Сковорода Г. Повне зібрання творів: У 2т. К.: Наукова думка, 1973. Т.1. 532 с.
2. Сковорода Г. Повне зібрання творів: У 2т. К.: Наукова думка, 1973. Т.2. 574 с.
3. Сковорода Г. Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові Перекради. Листи. К.: Наукова думка, 1983. 542 с.
4. Шлемкевич М. «Загублена українська людина». Нью-Йорк: Сучасність, 1954. 163 с.

СЕКЦІЯ XXV. ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

AI-POWERED CHATBOTS AS CONVERSATIONAL PARTNERS FOR EFL STUDENTS

Chaikovskiy Ivan Ivanovich

post-graduate student, speciality 014 Secondary Education
(English Language and Foreign Literature)
Khmelnitskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, Ukraine

Hlushok Liudmyla Mykolaivna

PhD, Associate Professor, Associate Professor of
the Department of Foreign Languages
Khmelnitskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, Ukraine

Introduction. The digital age has ushered in a wave of technological innovations, and among the most transformative for education is the rise of AI-based chatbots. Within the domain of English as a Foreign Language (EFL) education, these conversational agents are emerging as powerful communication partners, reshaping traditional pedagogical approaches and offering unprecedented opportunities for language acquisition. Despite their limitations, AI chatbots offer undeniable potential for improving communication skills, encouraging learner autonomy, and personalizing learning, thus requiring a comprehensive analysis of their role in today's EFL classroom.

Main part. At the heart of their appeal lies the ability of chatbots to provide authentic, interactive communication practice. Unlike traditional classroom settings where speaking opportunities may be limited and anxiety-inducing, chatbots offer a safe and low-pressure environment for learners to engage in real-time conversations. They can simulate a variety of scenarios, from casual dialogues to formal discussions, exposing learners to diverse linguistic styles and vocabulary. This exposure helps students build confidence in their ability to communicate across different contexts, reinforcing both comprehension and production skills. Some AI-driven chatbots incorporate adaptive learning models that not only correct errors but also provide

explanations based on linguistic rules, helping learners understand the reasoning behind corrections rather than just memorizing them [1, p.1549]. Furthermore, chatbots can be programmed to conduct role-playing activities, simulations, and debates, providing learners with opportunities to practice various communicative functions in a dynamic and engaging way.

The Role of AI-Based Chatbots in EFL Classrooms. The integration of chatbots also addresses key educational needs within the EFL context. Increased engagement is a primary benefit, especially for digitally native learners who are accustomed to interactive and technology-driven learning environments. Gamification elements can be incorporated into chatbot interactions, further enhancing motivation and making language learning more enjoyable. The ability to provide immediate feedback is another crucial advantage. This rapid response helps learners to correct errors and reinforce accurate language usage in real-time, facilitating more efficient and effective learning. While chatbots are not intended to replace teachers, they can effectively supplement their roles. By providing personalized practice and feedback, chatbots can alleviate some of the burdens of language instruction, freeing up teachers to focus on more complex tasks such as facilitating group discussions, providing individualized support, and fostering critical thinking skills [2, p.5].

Furthermore, the ability to record and review chatbot interactions empowers students to self-assess their progress, promoting independent learning and a tangible sense of achievement.

Through data analytics, chatbots can track learner progress over time, identifying recurring mistakes and suggesting targeted exercises to address specific weaknesses. This ensures that each student receives relevant exercises and challenges suited to their proficiency level. Adaptive learning features help cater to diverse student needs and learning speeds.

"Chatbots also facilitate vocabulary acquisition by providing contextually relevant synonyms, and examples of how newly learned words are used in varied conversational setting. [3, p.8].

Chatbots are available 24/7, enabling students to practice English beyond the classroom. This flexibility is particularly beneficial for learners with limited access to native speakers or formal education. The ability to engage with AI-driven tools at any time enhances consistency in language practice.

To maintain student interest, chatbots include interactive and gamified elements. Storytelling, quizzes, and role-playing scenarios enhance engagement, making learning more enjoyable and effective. [4, p.279].

Despite their advantages, AI chatbots also pose several challenges. One major issue is their limited contextual understanding. AI chatbots may struggle with complex linguistic nuances, idiomatic expressions, and cultural references, leading to misunderstandings in communication.

Another concern is dependence on technology. The effectiveness of chatbots depends on internet connectivity and device availability. In underprivileged areas, access to such technology may be limited, preventing students from fully benefiting from AI-driven language learning.

Additionally, chatbots lack emotional intelligence. Unlike human teachers, chatbots cannot fully comprehend emotions, humor, or sarcasm, which are essential for meaningful language learning experiences. This limitation can affect the depth of student engagement and understanding [5, p.4].

Accuracy and reliability issues also arise, as some AI chatbots may provide incorrect grammar corrections or misleading information. Human intervention is often required to ensure that the content being delivered is accurate and contextually appropriate.

Furthermore, there is a potential for over-reliance on chatbots. Excessive dependence on AI-driven learning tools may reduce students' motivation to interact with human speakers, which is crucial for real-world language acquisition. Balancing chatbot interactions with traditional speaking practice is necessary for holistic development.

To maximize the potential of AI-based chatbots in EFL classrooms, educators and developers should focus on integrating AI with human instruction [6, p.44]. AI chatbots should complement, rather than replace, human teachers. Educators can use chatbots as supplementary tools for language practice while providing critical thinking and cultural insights. By designing blended learning approaches, institutions can create more effective language programs that leverage AI's strengths without diminishing human interaction.

Developers should also work on improving chatbot capabilities. Enhancing algorithms to improve contextual understanding, emotional intelligence, and speech recognition accuracy can make chatbots more effective as language-learning tools. This progress will enable AI chatbots to engage in more natural and nuanced conversations.

Encouraging balanced usage is crucial. Students should be guided to use chatbots as part of a diverse language-learning approach that includes real-life communication. This ensures that learners develop practical communication

skills alongside AI-assisted practice [7, p.230]. Effective implementation strategies should emphasize integrating AI with conversational practice, ensuring students gain well-rounded language proficiency.

Finally, ethical AI practices should be upheld. Privacy concerns should be addressed by implementing strict data protection measures to ensure the safety of students using AI-driven platforms. Institutions should establish guidelines to monitor chatbot usage and prevent potential risks. Responsible AI implementation will ensure that students benefit from technological advancements without compromising security.

Conclusion. AI-based chatbots are transforming EFL education by providing accessible, personalized, and interactive language learning experiences. While they offer numerous benefits, their limitations highlight the need for careful integration alongside human instruction. As AI technology continues to evolve, chatbots will likely become even more sophisticated, enhancing language learning for students worldwide. By leveraging these digital tools effectively, educators can create dynamic and engaging EFL classrooms that foster meaningful communication skills.

References:

1. Pérez, J. Q., Daradoumis, T., & Puig, J. M. M. Rediscovering the use of chatbots in education: A systematic literature review. *Journal computer Applications in Engineering Education*. 2020. Vol. 28, no. 3, P. 1549–1565. DOI: <https://doi.org/10.1002/cae.22326> (date of access: 20.10.2025)
2. Hwang, G.-J.; Chang, C.-Y. A review of opportunities and challenges of chatbots in education, *Journal Interactive Learning Environments*. 2021, Vol. 31, no. 7, P. 1–14. DOI: 10.1080/10494820.2021.1952615 (date of access: 20.10.2025)
3. Fryer, L. K., Coniam, D., Carpenter, R., & Lăpușneanu, D. (2020). Bots for language learning now: Current and future directions. *Journal Language Learning & Technology*, Vol. 24, no. 2, P. 8–22. URL: <http://hdl.handle.net/10125/44719> (date of access: 20.10.2025)
4. Fryer, L.K.; Nakao, K.; Thompson, A. Chatbot learning partners: Connecting learning experiences, interest and competence. *Journal computers in Human Behavior*. 2019, Vol. 93, P. 279–289. DOI: 10.1016/j.chb.2018.12.023 (date of access: 20.10.2025)
5. Jeon, J. Exploring AI chatbot affordances in the EFL classroom: Young learners' experiences and perspectives. *Journal computer Assisted Language Learning*. 2021, Vol. 37, no. 2 P.1–26. DOI: <https://doi.org/10.1080/09588221.2021.2021241> (date of access: 20.10.2025)
6. Kim, N.-Y. Chatbots and Language Learning: Effects of the Use of AI Chatbots for EFL Learning; *Publishing house: Eliva Press: Chis, înău, Moldova*, 2020; Vol. 21, no. 11, P.44–47. ISBN: 978-1-952751-45-5.
7. Pardede, P. Mixed methods research designs in EFL. *EFL Theory and Practice: Voice of EED UKI (Proceeding of EED Collegiate Forum 2015-2018)*, P. 230-243. ISBN: 978 623 7256 25 0

ВИКОРИСТАННЯ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ З ІНТЕРАКТИВНИМИ ТЕХНОЛОГІЯМИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

Немченко Дарина Олександрівна

здобувачка вищої освіти

факультету фізико-математичної комп'ютерної та технологічної освіти

Бердянський державний педагогічний університет, Україна

Сучасний розвиток професійної освіти характеризується необхідністю підготовки фахівців, здатних працювати в умовах високої змінності виробничих процесів, інтегрованих цифрових технологій та комунікаційно насичених професійних середовищ. Це зумовлює посилення ролі методичних моделей, які забезпечують не лише засвоєння змісту, але й формування здатності до самостійної діяльності, співпраці, рефлексії та застосування знань у практичних ситуаціях. Однією з таких моделей є змішане навчання, яке визначається як цілісна організація освітнього процесу, що поєднує аудиторні форми роботи та онлайн-компонент у єдиній логіці побудови навчального курсу [1].

Змішане навчання набуває особливої значущості у професійній освіті, оскільки забезпечує гнучкість структури навчального процесу, дозволяє індивідуалізувати темп і траєкторію опанування змісту, а також створює можливості для перенесення теоретичних знань у практичні виробничі ситуації. Використання інтерактивних технологій у складі такої моделі забезпечує діалоговий характер навчання та сприяє розвитку професійно важливих умінь, зокрема уміння приймати рішення, аргументувати позицію, взаємодіяти в команді та здійснювати самооцінювання результативності власної діяльності [2].

Змішане навчання у професійній підготовці реалізується через різні структурні організації навчального процесу, серед яких ротаційна модель, модель «перевернутого класу», гнучка модель та модель збагаченого віртуального середовища [3]. Вибір конкретної моделі залежить від рівня сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності здобувачів освіти, предметного змісту навчальної дисципліни та методичної готовності педагога. Дослідження впровадження змішаного навчання в українських закладах освіти

засвідчують, що результативність цієї моделі зростає за умови комплексності методичного забезпечення та організації цифрового навчального середовища [4].

У контексті професійної освіти інтерактивні технології дозволяють моделювати виробничі ситуації, організовувати роботу в командах, проводити аналіз професійних завдань та формувати навички практичного застосування знань. Використання інтерактивних цифрових платформ і сервісів сприяє розширенню можливостей самостійної роботи, забезпечує постійний зворотний зв'язок і підтримує мотиваційний компонент навчання. Це узгоджується з позицією дослідників, які підкреслюють важливість технологічного та психолого-педагогічного супроводу змішаного навчання для формування професійної автономії здобувачів освіти [5].

Отже, змішане навчання з використанням інтерактивних технологій створює умови для цілісного розвитку професійних компетентностей, забезпечує поєднання теоретичної, практичної та рефлексивної складових навчальної діяльності та відповідає сучасним вимогам цифровізованого освітнього простору і ринку праці. Реалізація цієї моделі розглядеться як перспективний напрям модернізації професійної освіти.

Список використаних джерел:

1. Теорія та практика змішаного навчання : монографія / за ред. В. М. Кухаренка. Харків : Міськдрук, НТУ «ХПІ», 2016.
2. Башкір О. Активні й інтерактивні методи навчання у вищій школі. Педагогіка та психологія. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2018.
3. Ткачук Г. В. Змішане навчання та особливості використання ротаційної моделі у навчальному процесі. Інформаційні технології в освіті. 2017.
4. Котун К., Лук'янова Л., Баніт О. та ін. Впровадження змішаного навчання у педагогічних ЗВО України. UNESCO Chair Journal, 2024.
5. Гевко І., Сяо Нань, Ву Х. Інноваційні інтерактивні технології у підготовці фахівців професійної освіти засобами цифрових технологій. Journal of Education, Health and Sport, 2023.

ВИКОРИСТАННЯ ПЛАТФОРМИ WORD PRESS ДЛЯ СТВОРЕННЯ ОСВІТНІХ ВЕБ-РЕСУРСІВ ЩОДО ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ

Штепук Уляна Дмитрівна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти педагогічного факультету
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

Науковий керівник: Дрінь Богдан Михайлович доцент

кандидат педагогічних наук
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

Сучасний освітній простір зазнає істотних змін під впливом цифровізації, що торкається всіх сфер діяльності, зокрема освіти. Одним із найважливіших напрямів інновацій є створення цифрових платформ для професійної орієнтації школярів. Вони дозволяють учням ефективніше здійснювати вибір майбутньої професії, орієнтуючись на власні здібності, інтереси та потреби ринку праці. Розроблення подібних ресурсів на базі WordPress відкриває широкі можливості для інтеграції освітнього контенту.

Професійна орієнтація є важливим компонентом освітнього процесу, адже вона допомагає учням визначитися зі своїм майбутнім напрямом навчання і діяльності. Традиційні форми профорієнтації, як-от лекції чи консультації, часто поступаються сучасним цифровим рішенням, які забезпечують інтерактивність і персоналізацію. Веб-ресурси на базі WordPress дозволяють поєднати навчальні матеріали, тести, форуми та засоби комунікації в одному середовищі.

WordPress – це універсальна система керування контентом (CMS), що використовується для створення веб-сайтів різного типу – від особистих блогів до великих освітніх порталів. Її популярність пояснюється простотою використання, безкоштовністю та великою кількістю розширень і шаблонів. Для освітніх цілей платформа особливо зручна, адже не потребує знань програмування, а її плагіни дозволяють швидко додавати інтерактивні елементи [3].

Однією з переваг WordPress є можливість швидкої адаптації сайту до потреб користувачів. Завдяки плагінам, таким як LearnPress або Tutor LMS, можна створювати інтерактивні курси, вікторини, сертифікацію

користувачів. Це робить систему придатною не лише для інформування, але й для активного навчання та саморозвитку учнів [2].

Профорієнтаційний веб-ресурс, створений на базі WordPress, повинен бути орієнтований насамперед на старшокласників. Це аудиторія, яка активно використовує цифрові технології і потребує швидкого доступу до інформації у зручній формі. Використання сучасного дизайну, мультимедійних матеріалів і зрозумілої навігації допомагає підвищити залучення учнів і мотивацію до вивчення професійних напрямів.

Ключовими функціями такого веб-ресурсу є надання інформації про професії, проведення тестування для визначення професійних нахилів, розміщення історій успіху випускників та корисних посилань на навчальні заклади. Крім того, важливо передбачити інтерактивні розділи для консультацій і спілкування, що сприятиме розвитку комунікативних і аналітичних навичок у старшокласників [1].

Додатковою перевагою WordPress є можливість інтеграції з соціальними мережами, що робить платформу зручною для поширення контенту серед учнівської молоді. Це дозволяє не лише популяризувати профорієнтаційний сайт, але й створювати спільноти для обговорення актуальних тем кар'єрного розвитку. Такий підхід сприяє формуванню цифрової культури та навичок самопрезентації.

Розробка структури освітнього сайту передбачає логічний поділ інформації на тематичні розділи. Доцільно створити головну сторінку з коротким описом мети ресурсу, розділи «Професії майбутнього», «Тестування», «Поради психолога», «Вступна кампанія» та «Новини». Така архітектура дозволяє забезпечити зручність навігації та швидкий доступ до потрібної інформації, що є особливо важливим для старшокласників.

Важливим елементом сайту є інтерактивний розділ тестування, який допоможе учням визначити свої професійні нахили. Використання плагінів на WordPress, таких як Quiz and Survey Master або WPForms, дозволяє створити зручні тести із підрахунком результатів і рекомендаціями. Це не лише активізує пізнавальну діяльність, а й сприяє саморефлексії та розвитку критичного мислення.

Не менш важливою функцією сайту є можливість комунікації між користувачами. Створення форуму або чату сприяє формуванню освітнього співтовариства, де учні можуть ділитися досвідом, ставити

запитання та отримувати поради від педагогів. Плагіни, як-от bbPress або BuddyPress, забезпечують реалізацію таких функцій на платформі WordPress [2].

Для підвищення якості подачі інформації доцільно використовувати мультимедійні матеріали – відео, інфографіку, презентації. Такі елементи покращують сприйняття навчального контенту та сприяють розвитку візуального мислення учнів [4].

З точки зору педагогічного дизайну важливо враховувати психологічні особливості учнів старшої школи. Веб-ресурс має сприяти не лише передачі інформації, але й формуванню в учнів ціннісного ставлення до праці та саморозвитку. Для цього в контенті доцільно використовувати приклади успішних кар'єрних шляхів, інтерв'ю з професіоналами, поради щодо вибору професійної освіти.

Особливу увагу варто приділити адаптивності сайту, оскільки більшість старшокласників користуються мобільними пристроями. WordPress надає змогу створювати адаптивні шаблони, які автоматично підлаштовуються під розмір екрану користувача. Це підвищує доступність ресурсу та комфорт використання в будь-яких умовах.

Важливо також передбачити можливість оновлення контенту педагогами та психологами без залучення програмістів. Завдяки інтуїтивній панелі керування WordPress освітяни можуть самостійно додавати нові матеріали, редагувати тексти, публікувати новини та інтерактивні тести. Це робить платформу ефективним інструментом для постійного розвитку освітнього середовища [3].

Сайт, створений на платформі WordPress, може бути не лише інформаційним, але й аналітичним інструментом. За допомогою інтеграції форм зворотного зв'язку можна отримувати думки учнів про ефективність профорієнтаційних заходів, проводити опитування щодо професійних інтересів. Це сприятиме формуванню бази даних для подальших педагогічних досліджень та вдосконалення змісту профорієнтаційної роботи.

Однією з основних цілей веб-ресурсу є підтримка учнів у процесі прийняття рішень щодо вибору професії. Для цього доцільно розміщувати не лише опис професій, а й актуальну інформацію про попит на ринку праці, вимоги до фахівців, рівень заробітної плати та перспективи розвитку галузей. Такі дані сприятимуть формуванню у старшокласників реалістичного уявлення про професійне середовище.

Важливим напрямом удосконалення сайту є його інтеграція з зовнішніми освітніми платформами. WordPress дозволяє додавати посилання або віджети з сайтів Міністерства освіти і науки України, Державної служби зайнятості, порталів вступної кампанії. Це створює єдиний інформаційний простір для професійної орієнтації учнів старших класів.

Використання WordPress у створенні профорієнтаційних сайтів відкриває широкі перспективи для педагогів. Платформа дозволяє швидко адаптувати контент, створювати інтерактивні інструменти для самопізнання, формувати індивідуальні освітні траєкторії. Вона також сприяє розвитку цифрової компетентності вчителів, оскільки робота з веб-сайтом вимагає розуміння основ веб-дизайну та управління контентом.

Отже, концепція освітнього сайту на WordPress передбачає створення динамічного, безпечного й адаптивного простору для підтримки процесу професійного самовизначення учнів старших класів. Реалізація цього проєкту сприятиме формуванню свідомого ставлення до вибору професії, розвитку цифрової грамотності та підвищенню ефективності профорієнтаційної роботи у школі. Подібні ініціативи відповідають сучасним тенденціям цифрової трансформації освіти в Україні.

Список використаних джерел:

1. Гриньова А. П. Інноваційні методи профорієнтації у сучасній школі. *Ukrainian professional education*. Харків: Освіта, 2018. 176 с. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/upo_2018_3_7
2. Повний посібник з повного редагування сайту WordPress. URL: <https://www.dreamhost.com/blog/uk/povnii-posibnik-z-povnogo-redaguvannia-saitu-wordpress-uk/> (Дата звернення 28.10.2025)
3. Морзе Н. В., Варченко-Троценко Л. О. Матеріал (MoPED проєкт): «Результати проєкту «Цифрова трансформація в освіті». PDF-версія: https://erasmusplus.org.ua/wp-content/uploads/2024/11/nataliya-morze_kyyivskyj-stolychnyj-universytet-imeni-borysa-grinchenka.pdf
4. Чечко І. І. Професійне самовизначення старшокласників як передумова успішної професійної самореалізації та кар'єрного розвитку. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія*. Том 31 (70) № 3 2020. С. 39-45. URL: <https://doi.org/10.32838/2709-3093/2020.3/07>

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ У СТАРШІЙ ШКОЛІ

Штепук Уляна Дмитрівна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти педагогічного факультету
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

Науковий керівник: Заторський Роман Андрійович

Професор, доктор фізико-математичних наук
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

У сучасній освіті штучний інтелект (ШІ) стає одним із провідних напрямів цифрової трансформації навчального процесу. Його інтеграція в освітню практику дозволяє підвищити ефективність засвоєння знань, зокрема в галузі математики. Впровадження ШІ у старшій школі сприяє розвитку критичного мислення, аналітичних навичок і самостійності учнів. Використання інтелектуальних систем також дозволяє вчителю переходити від ролі лектора до наставника.

Математика як фундаментальна наука вимагає глибокого розуміння, системності та логічності, тому застосування технологій ШІ стає особливо корисним у цій сфері. Робота розглядає можливості використання адаптивних платформ, інтелектуальних навчальних систем і генеративних моделей для вивчення математики. Метою дослідження є аналіз і практичне впровадження ШІ для підвищення якості математичної освіти.

Штучний інтелект – це сукупність технологій, які дають можливість комп'ютерам виконувати завдання, що потребують людського інтелекту: аналіз, навчання, прогнозування, розпізнавання. У контексті освіти ШІ виступає засобом автоматизованого аналізу навчальних результатів і створення персоналізованих маршрутів навчання. Його застосування дає змогу формувати адаптивне середовище, де кожен учень навчається у власному темпі. Це відкриває нові перспективи для реалізації принципу індивідуалізації навчання [1].

Класифікація технологій штучного інтелекту в освіті включає кілька напрямів: інтелектуальні навчальні системи, адаптивні платформи, системи аналізу навчальних даних і генеративні моделі. Інтелектуальні

системи (ITS) імітують роботу вчителя, надаючи пояснення та підказки. Адаптивні платформи підлаштовують рівень складності завдань відповідно до прогресу учня. Генеративні системи, такі як ChatGPT, допомагають у створенні завдань, пояснень і навіть тестів.

Розвиток технологій штучного інтелекту у світі визначається інтенсивними науковими дослідженнями та впровадженням у сферу освіти. Провідні університети США, Європи та Азії використовують інтелектуальні системи для підтримки дистанційного навчання. У країнах ЄС активно розробляються програми цифрової освіти, де ШІ займає центральне місце [2]. Україна також розпочала процес інтеграції цих технологій через національні освітні ініціативи.

У системі освіти ШІ має подвійне значення – технологічне та педагогічне. З одного боку, він є інструментом автоматизації процесів, а з іншого – засобом формування нових підходів до викладання. ШІ допомагає створювати навчальне середовище, орієнтоване на аналітику та прогнозування результатів. Його використання сприяє гуманізації навчального процесу, оскільки враховує індивідуальні особливості кожного учня [3].

Особливості навчання математики із використанням ШІ полягають у можливості миттєвого аналізу розв'язань та виявлення типових помилок. Учень отримує не лише правильну відповідь, а й пояснення до кожного кроку розв'язку. Такі системи, як Microsoft Math Solver, GeoGebra, ASSISTments, забезпечують розвиток логічного мислення й дозволяють перейти від репродуктивного навчання до продуктивного.

До переваг використання ШІ у вивченні математики відносяться персоналізація, адаптивність, швидкий зворотний зв'язок і візуалізація складних понять. Недоліками можна вважати обмеженість алгоритмів у творчих завданнях та залежність учнів від технологій. Проте за умови правильного педагогічного супроводу ці обмеження нівелюються. Важливо, щоб учитель залишався модератором процесу навчання.

Інтелектуальні навчальні системи (ITS) є програмними комплексами, що імітують функції викладача. Вони створюють когнітивну модель учня, виявляють його типові помилки та формують рекомендації. Приклади таких систем – ALEKS, ASSISTments, Cognitive Tutor. Вони ефективно працюють для засвоєння складних тем, таких як похідна, інтеграл, рівняння та нерівності.

Адаптивні платформи — це сервіси, які автоматично змінюють рівень складності завдань залежно від успішності користувача. До таких

належать Khan Academy, Smart Sparrow, GeoGebra Classroom. Вони забезпечують індивідуальний темп навчання, допомагають уникнути перевантаження та формують позитивну навчальну мотивацію.

Генеративні системи, зокрема ChatGPT або Bing Copilot, стали потужними інструментами для створення навчального контенту. Вони дозволяють генерувати завдання, пояснення, тести та варіанти перевірки рішень. Такі інструменти можуть служити асистентом учителя у підготовці матеріалів, адаптованих під рівень учнів.

Аналіз сучасних технологій показує, що найефективнішими є системи, які поєднують адаптивність і інтелектуальний супровід. Наприклад, ALEKS створює карту знань і пропонує завдання відповідно до поточного рівня учня. Такий підхід наближає навчання до концепції «навчання без відставання».

Microsoft Math Solver є прикладом інструменту, що поєднує розпізнавання рукописних формул і покрокові пояснення. Учень може сфотографувати задачу або ввести її вручну, після чого програма демонструє всі етапи рішення. Це особливо зручно при самотньому навчанні.

Система ASSISTments вирізняється тим, що дозволяє вчителю створювати власні завдання, а учням — отримувати миттєвий аналіз помилок. Це ефективно для формування навичок математичного мислення.

GeoGebra поєднує аналітичні та візуальні можливості, що робить її незамінною у вивченні геометрії та алгебри. Інтерактивна візуалізація сприяє кращому засвоєнню абстрактних понять.

Практична частина дослідження передбачає використання ІІІ на кожному етапі уроку: мотивації, актуалізації знань, засвоєння, практики та рефлексії. Наприклад, ChatGPT допомагає формулювати проблемні запитання й створює ситуації пізнавального інтересу. Це активізує мислення й підвищує інтерес до теми.

На етапі актуалізації знань Microsoft Math Solver дозволяє пригадати попередні теми через розв'язання прикладів. Учні вводять вирази, а система демонструє всі кроки, пояснюючи логіку. Це розвиває вміння самоперевірки.

Під час засвоєння нового матеріалу ефективним є використання ASSISTments. Система підказує учням, коли ті роблять помилки, пояснюючи правильний хід розв'язку. Етап формування навичок

передбачає роботу з GeoGebra, де учні досліджують властивості функцій і геометричних фігур. Це розвиває просторове мислення та візуалізацію. Практичні роботи виконуються за допомогою WolframAlpha, який забезпечує покрокові рішення й пояснення. Учні звіряють власні результати з алгоритмами системи. Це сприяє точності розрахунків. На етапі рефлексії використовується Kahoot для інтерактивного підсумку. Учні проходять вікторину й одразу бачать результати. Це забезпечує емоційне завершення уроку й зворотний зв'язок.

Отже, штучний інтелект у навчанні математики сприяє індивідуалізації та диференціації навчання. Учитель отримує аналітичні дані, а учні – персональні підказки. Це забезпечує якісний освітній процес та позитивний результат. Інтелектуальні системи поєднують автоматичну оцінку знань із педагогічною підтримкою. Вони створюють умови для формування математичної компетентності.

Адаптивні платформи, зокрема Khan Academy та GeoGebra, підсилюють мотивацію й сприяють практичному засвоєнню матеріалу. Вони перетворюють навчання на інтерактивний процес.

Упровадження ШІ у викладанні математики є стратегічним напрямом розвитку української освіти. Це дозволяє перейти до педагогіки співпраці, аналітики та самонавчання. Такі технології не замінюють учителя, а підсилюють його роль.

Список використаних джерел:

1. Візнюк І., Буглай Н., Куцак Л., Поліщук А., Киливник В. Використання штучного інтелекту в освіті. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*, 2021. С. 14-22. URL: <https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/3031>
2. Міністерство освіти і науки України. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні. 2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/>
3. Цифрова трансформація освіти: теоретико-методичні засади: монографія / за заг. ред. В. П. Сергієнка; за наук. ред. Н. П. Франчук Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. 382 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745271/1/%21%21%212.01.25_%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F.pdf?utm_source=chatgpt.com
4. Хрущ Л., Лотоцький В. Застосування програми GeoGebra для активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів. Гірська школа Українських Карпат. 2019. №20. С. 19-27. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/msuc/article/download/817/876/1600>
5. Шевель А. Етичні аспекти штучного інтелекту. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. Випуск 56*. 2024. С. 156-162 URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/56_2024/19.pdf

ВПЛИВ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ НА ПОДОЛАННЯ ЗАГАЛЬНОГО НЕДОРОЗВИНЕННЯ МОВЛЕННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Туrowsька Анна Олександрівна

здобувачка магістерського рівня вищої освіти
за спеціальністю «Спеціальна освіта»

Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Науковий керівник: Лемещук Марина Анатоліївна

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, логопедії та інклюзивної освіти

Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Одним із ключових напрямів корекційно-логопедичної роботи з молодшими школярами, які мають загальне недорозвинення мовлення, є розвиток їхнього зв'язного мовлення. Володіння розгорнутою фразовою мовою є важливою передумовою успішного навчання, адже лише за цієї умови дитина може послідовно та логічно висловлювати свої думки, давати ґрунтовні відповіді на запитання, аналізувати й переказувати зміст текстів [3].

У процесі корекційної роботи широко застосовуються спеціалізовані та адаптовані комп'ютерні програми навчального, діагностичного та розвивального характеру. Їхня ефективність залежить від професійної підготовки логопеда, його вміння інтегрувати цифрові технології у процес навчання, створюючи комфортне психологічне середовище й додаткову мотивацію для дитини. Сучасні комп'ютерні програми сприяють розвитку різних психічних функцій, зокрема зорового та слухового сприймання, уваги, пам'яті, логічного мислення, що робить їх корисними не лише для молодших школярів, а й для дітей старшого дошкільного віку [2].

Використання цифрових технологій дозволяє логопеду систематизувати навчальний матеріал у електронних картотеках, збагачувати мовленнєвий досвід дитини, формувати її словниковий запас і сприяти розвитку вербального інтелекту. Комп'ютерні програми допомагають коригувати фонетико-фонематичні порушення через

інтерактивні завдання з використанням ілюстративного матеріалу, що не лише покращує техніку мовлення, а й створює додаткову мотивацію до навчання.

До логопедичних завдань, які можна виконувати за допомогою комп'ютера, належать вправи на синтаксичному, лексичному та фонематичному рівнях. Вони можуть включати складання й коригування речень, аналіз граматичних структур, розширення активного словника та тренування фонематичного слуху.

Комп'ютерна гра, як специфічний вид ігрової діяльності, має чіткі правила й спрямована на досягнення навчальних цілей. Її особливістю є активна взаємодія дитини з комп'ютером, який виконує роль організатора гри. Графічні та звукові можливості цифрових технологій дозволяють моделювати знайомі ігри або створювати нові, сприяючи активному навчанню.

Дидактичні комп'ютерні ігри можна поділити на кілька категорій:

- **навчальні**, які допомагають засвоювати новий матеріал;
- **закріплюючі**, спрямовані на відпрацювання вмінь і навичок;
- **контролюючі**, що оцінюють рівень знань учня;
- **розвивальні**, які формують психофізичні якості [1].

Застосування комп'ютерних ігор у логопедичній практиці має комплексний характер: поряд із засвоєнням знань відбувається розвиток когнітивних здібностей, посилюється мотивація до навчання, формуються волеві якості й емоційна стійкість. Це дозволяє розглядати дидактичні комп'ютерні ігри як ефективний метод проблемно-розвивального навчання.

Розширені можливості мультимедійних технологій, що поєднують текст, графіку, звук та анімацію, відкривають нові перспективи для логопедичної корекції, забезпечуючи якісний та інтерактивний підхід до навчання дітей із мовленнєвими порушеннями.

Таким чином, у сучасному світі інформаційні технології розвиваються стрімкими темпами, все більше інтегруючись у різні сфери життя, зокрема й освіти. Комп'ютерні ігри стають важливою частиною дитячого дозвілля, привертаючи їхню увагу та викликаючи емоційний відгук. Саме тому застосування ігрових технологій у корекційній роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями набуває особливої значущості.

Список використаних джерел:

1. Інноваційні технології в корекційній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами: навч.-метод. посібник / за заг. ред. Л. Галенко. Харків : «Друкарня Мадрид», 2018. 110.
2. Методика застосування комп'ютерних технологій при навчанні дітей із вадами мовлення: опорні конспекти лекцій у схемах і таблицях з дисципліни «Методика застосування комп'ютерних технологій при навчанні дітей із вадами мовлення» для здобувачів спеціальності 016.01 «Спеціальна освіта. Логопедія», першого бакалаврського рівня вищої освіти, Ч.І. / укладач О.І. Чекан - Мукачево: МДУ, 2022. 54 с.
3. Психолінгвістичні дидактичні технології діагностики і подолання мовленнєвих порушень у молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення : навчально-методичний посібник / Е. Данілавичюте, Л. Трофименко, В. Ільяна, Ю. Рібцун, З. Мартинюк, Г. Грибань. Інститут спеціальної педагогіки і психології НАПН України, 2022. 847 с.

ДИДАКТИЧНІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Кісіль Ірина Романівна

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогічної освіти
Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Науковий керівник: Пінчук Ірина Олександрівна

доктор педагогічних наук, професор кафедри початкової та дошкільної освіти
Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Сучасна освіта стикається з багатьма викликами. Знання англійської мови стає необхідністю, однак традиційні методи навчання часто не здатні зацікавити учнів молодшого шкільного віку. За нашим переконанням, недостатня мотивація учнів до вивчення іноземних мов є одним з найактуальніших викликів сьогодення. Особливо це стосується учнів початкової школи, бо вони тільки починають знайомитись з іноземною мовою. У зв'язку з цим виникає потреба у пошуку нових, ефективних підходів до навчання англійської мови у початковій школі, які б сприяли підвищенню мотивації учнів. Проте варто пам'ятати, що мотивація учнів початкових класів формується під впливом різних чинників. Якщо освітній процес не викликає емоційного залучення дітей та є одноманітним, то вони швидко втрачають зацікавленість у навчанні. Унаслідок цього здобувачі початкової освіти засвоюють знання поверхово та демонструють невпевненість у власних можливостях, бо мають труднощі у спілкуванні іноземною мовою через низький рівень комунікативних умінь.

Одним із найефективніших засобів підвищення мотивації учнів молодшого шкільного віку на уроках іноземної мови є використання дидактичних ігор. Оскільки гра створює умови для природного мовлення та певної співпраці, то учні, насамперед, вчать концентруватися на завданні, аналізувати та робити висновки.

Дослідник П. Копосов зауважує, що дидактичні ігри роблять освітній процес більш емоційним та радісним, адже вони мотивують дітей до

розв'язання навчальних проблем на уроках, тому і сприяють активізації пізнавальної діяльності учнів початкових класів [1, с. 55].

На основі аналізу наукової літератури з проблематики нашого дослідження варто зазначити, що гра – це певна динаміка, а також момент несподіванки. Саме вона активує внутрішню мотивацію молодшого школяра. Завдання вчителя англійської мови у початковій школі полягає не лише у формуванні знань, умінь та навичок, а й у створенні такого освітнього середовища, де учні 1-4 класів почуваються впевнено та вільно, де спілкування іноземною мовою стане бажаним. Тому дидактична гра не лише урізноманітнює уроки англійської мови, а й формує внутрішню мотивацію дітей до навчання та пізнання нового.

Вітчизняна вчена М. Скоромна зазначає, що «дидактичні ігри не замінюють жодних інших видів діяльності на уроці іноземної мови, а лише вдало вдосконалюють їх. Вони є універсальним інструментом учителя, адже можуть використовуватися ним на будь-якому етапі вивчення іноземної мови та під час будь-якого уроку англійської мови» [3, с. 123].

З огляду на зазначене, вважаємо, що дидактичні ігри сприяють розвитку комунікативних навичок учнів початкових класів, оскільки вони вчаться висловлювати власні думки, слухати один одного й водночас працювати в команді. Понад те, дидактичні ігри на уроках англійської мови зазвичай передбачають активну участь усіх здобувачів початкової освіти, бо в процесі гри пріоритети кардинально змінюються. Саме у грі помилка заохочує експериментувати.

У ході ігрової діяльності молодші школярі не бояться помилятися, а наважуються «випробувати» нові слова чи складніші конструкції. Це означає, що помилка не зупиняє процес навчання англійської мови, а, навпаки, стимулює пошук правильного рішення. Безумовно, однією з ключових перешкод у формуванні іншомовної комунікативної компетентності здобувачів початкової освіти є мовний бар'єр. Для учнів 1-4 класів це, насамперед, страх осуду з боку вчителя чи однокласників, страх виглядати невпевненими. Тому, дидактична гра стає унікальним інструментом подолання цього бар'єру.

Вважаємо, що активне засвоєння нових знань з англійської мови та формування мовленнєвих навичок відбувається саме через дидактичну гру, бо вона є природним видом діяльності дитини.

Вітчизняні дослідники А. Назарчук та Т. Желіхівська звертають увагу на те, що урок англійської мови в початковій школі має набути творчого характеру для формування мотивації навчання молодших школярів, а вчитель англійської мови при цьому повинен постійно знаходитися у творчому пошуку, і до того ж, особисто досліджувати і знаходити ефективні методичні прийоми, що сприяли б підвищенню мотивації до вивчення англійської мови. Педагогу слід постійно підтримувати пізнавальний інтерес учнів, бо він є стимулом, який сприяє вдосконаленню вмінь і навичок, а також підвищенню активності на уроці англійської мови [2, с. 206].

Педагогічна практика доводить, що особливо ефективними на уроках англійської мови є такі дидактичні ігри, що спрямовані на взаємодію учнів між собою. Наприклад, учитель англійської мови пропонує третьокласникам зіграти у гру «Shop». Метою гри може бути закріплення лексики з тем: «Food and drinks» та «Numbers». Ця гра може допомогти учням формувати навички усного мовлення через діалог продавець–покупець, адже під час такої гри молодші школярі спілкуються між собою, моделюючи реальні життєві ситуації. Для гри «Shop» учителю варто підготувати ігрову валюту (картки або монетки), картки з товарами та ціnnики, а також картки з різноманітними ситуаціями в магазині. Під час гри учні повинні відпрацювати лексику та мовні конструкції, що вивчалися на попередніх уроках. Досвід переконує, що учням початкових класів цікаво спілкуватися англійською мовою, купувати та продавати товари. Молодші школярі відчують себе справжніми учасниками повсякденного життя, і тому вивчення англійської мови у 1-4 класах стає захоплюючим і цікавим процесом.

Отже, використання дидактичних ігор на уроках англійської мови у 1-4 класах є ефективним засобом підвищення мотивації до вивчення англійської мови. Саме гра на уроках англійської мови є інструментом формування позитивного ставлення до здобуття нових знань і компетентностей, адже вона знімає напруження, створює сприятливу атмосферу співпраці та дає змогу кожному здобувачу початкової освіти проявити себе. Як показує практика, дидактична гра сприяє підвищенню пізнавальної активності учнів молодшого шкільного віку, бо формує в них англомовні комунікативні вміння, розширює словниковий запас і, до того ж, полегшує закріплення простих граматичних структур у спілкуванні.

Список використаних джерел:

1. Копосов П. Г. Нова українська школа: дидактичні особливості організації навчально-ігрової діяльності учнів 1-2 класів: навч.-метод. посіб. Харків: Фабула, 2021. 160 с.
2. Назарчук А. А., Желіхівська Т. М. Формування мотивації та інтересу до вивчення англійської мови на початковому етапі навчання. *Педагогічний дискурс*. 2012. Випуск 11. С. 202-206.
3. Скоромна М. В. Навчальні ігри на уроці англійської мови в початкових класах. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Випуск 32. Т. 2. С. 120-123.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ІНТЕГРАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРАКТИЧНІ МОДЕЛІ

Попіловська Олеся Андріївна

магістр, кафедра англійської мови та методики її навчання

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського, Україна

Сьогодні Україна активно впроваджує принципи інклюзивної освіти, орієнтуючись на створення рівних можливостей для всіх здобувачів освіти незалежно від їхніх індивідуальних особливостей. В умовах реформування національної системи освіти особливого значення набуває проблема забезпечення якісного освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами. Прийняття Закону України «Про освіту» (2017) та низки нормативних документів стало важливим кроком до реалізації інклюзивних принципів у практиці сучасної школи. Водночас, попри офіційне закріплення інклюзивної політики, її практична реалізація вимагає глибшого осмислення, належної підготовки педагогів, адаптації навчальних програм та створення ефективних механізмів підтримки.

Потреба звернення до досвіду зарубіжних країн, насамперед Італії, Великої Британії, та США, зумовлена їхнім багаторічним і послідовним розвитком інклюзивної освіти. Саме ці держави пройшли складний шлях від сегрегації до повноцінної інтеграції та сформували цілісну систему правового, методичного і соціального забезпечення інклюзії. Вивчення їхнього досвіду дозволяє зрозуміти, які чинники сприяють успішному включенню дітей з особливими освітніми потребами у навчальний процес, а також яких помилок варто уникати на етапі реформування української освіти.

Як засвідчують наукові дослідження Г. В. Давиденко, М. Д. Псарьова, А. А. Колупаєва та ін., ефективність інклюзивної освіти у зарубіжних країнах значною мірою визначається державними пріоритетами, законодавчими гарантіями та педагогічною культурою суспільства. В усіх цих країнах інклюзія розглядається не лише як освітня стратегія, а як суспільна філософія, спрямована на забезпечення рівності, прийняття

різноманітності та активної участі кожної особистості у житті громади. Для України вивчення цього досвіду має практичне значення, оскільки дозволяє виробити власну ефективну модель інтеграції інклюзивного навчання, спираючись на перевірені міжнародні підходи та уникаючи типових помилок початкового етапу реформ.

Італія стала однією з перших європейських країн, що розпочала реформу шкільної освіти у напрямі спільного навчання дітей з особливими освітніми потребами та їхніх однолітків. У 1960-1970-х роках у країні проводилися експерименти з інтеграції дітей з порушеннями розвитку у масові школи, які передбачали поступове залучення вихованців спеціальних закладів до навчання у звичайних класах [3]. Ці експериментальні програми показали позитивні результати: діти успішно адаптувалися до колективу, демонстрували соціальну активність і значний прогрес у навчанні. Саме цей досвід став основою подальшої державної політики в галузі інклюзивної освіти.

Законодавче підґрунтя італійської інклюзивної моделі почало формуватися на початку 1970-х років. Закон про освіту 1971 року вперше надав батькам право обирати навчальний заклад для своєї дитини й передбачив державну підтримку у здобутті освіти дітям з психічними та фізичними особливостями. У 1977 році вийшов закон про скасування спеціальних шкіл, який закріпив принцип спільного навчання всіх дітей у загальноосвітніх класах [3]. Документ визначив низку умов: школа має бути розташована поблизу місця проживання, у класі навчається не більше 20 учнів, двоє з яких – з порушеннями, а також обов'язкову підтримку з боку педагогів і фахівців допоміжних професій. У 1992 році додатки до закону конкретизували підхід до інклюзії, розширивши її соціальний зміст, утвердили право осіб з інвалідністю на повну соціальну інтеграцію та визначили необхідність тісної взаємодії між школою, родиною, медичними й соціальними службами.

Важливою складовою італійської моделі стала співпраця між школами, місцевою владою та громадськими організаціями. На місцевому рівні діють консультативні служби, що проводять діагностику, надають рекомендації та психологічну підтримку дітям у школі й поза нею. У результаті Італія сформувала одну з найефективніших у Європі моделей інклюзивної освіти. Вона ґрунтується на принципах рівності, доступності та взаємоповаги всіх учасників освітнього середовища.

У США інклюзивна освіта має міцне законодавче підґрунтя, яке сформувалося у 1970-х роках і стало взірцем для багатьох країн світу. Основним нормативним актом є Закон про освіту осіб з інвалідністю (Individuals with Disabilities Education Act), ухвалений у 1975 році та неодноразово оновлений (остання редакція – 2004 рік). Закон гарантує кожній дитині з інвалідністю право на безоплатну, відповідну її потребам освіту (Free Appropriate Public Education) у максимально природному для неї середовищі. Відповідно до цього документа кожен учень має отримати індивідуальну освітню програму (Individualized Education Program, IEP), яка визначає навчальні цілі, форми підтримки та необхідні адаптації [4]. Ключовим принципом американської інклюзивної політики є підхід “Least Restrictive Environment” (LRE) – тобто навчання у найменш обмежувальному середовищі, де дитина може успішно здобувати освіту поряд зі своїми однолітками.

Практичне впровадження інклюзивних принципів у США здійснюється через розгалужену систему підтримки, що включає ресурсні класи, поведінкові програми та роботу шкільних консультантів. У ресурсних класах учні отримують додаткові заняття або допомогу спеціальних педагогів, не покидаючи основного навчального закладу. Шкільні консультанти та психологи надають підтримку у вирішенні соціально-емоційних труднощів, а поведінкові програми (наприклад, на основі Applied Behavior Analysis) допомагають формувати позитивні навички та коригувати поведінку.

Американська модель відзначається чіткою системою міжвідомчої взаємодії: у реалізації програм беруть участь не лише школи, а й місцеві освітні управління, медичні служби та батьки. Велику роль відіграє командний підхід, коли усі фахівці разом із родиною беруть участь у розробленні та перегляді IEP, що забезпечує індивідуальний характер підтримки. Така співпраця сприяє узгодженості дій усіх сторін і створює цілісну систему супроводу дитини як у школі, так і поза її межами. Завдяки цьому інклюзивна освіта у США стала не лише освітньою практикою, а й соціальною нормою, що гарантує кожній дитині право на розвиток, самореалізацію та повноцінну участь у житті суспільства.

У Великій Британії інклюзивна освіта розвивається в межах державної політики, однак, як зазначає Г. В. Давиденко, її реалізація супроводжується низкою проблем. Основною перешкодою британські педагоги вважають діяльність уряду, який проводить політику

впровадження інклюзії «зверху вниз» (top-down implementation basis) [2]. Це означає, що ініціатива надходить від центральної влади, а відповідальність за практичне виконання покладається на школи.

У 2000-2010-х роках британська система освіти поступово перейшла до моделі «вибіркової інклюзії» (inclusion by choice) [2]. Це означає, що навчання дітей із тяжкими формами порушень розвитку здійснюється не у всіх загальноосвітніх закладах, а лише там, де створено відповідні умови та ресурси. Роль місцевих органів влади у цій моделі є вирішальною: саме вони розподіляють фінансування, визначають кількість асистентів учителів, організовують транспорт і забезпечують технічні засоби підтримки. Разом з тим, обмежене фінансування залишається однією з головних перепон на шляху до ефективної інклюзії.

Серйозною проблемою залишається підготовка педагогічних кадрів. Попри загальну підтримку ідеї інклюзії, не всі вчителі володіють достатніми знаннями й навичками для роботи з дітьми, які мають складні порушення розвитку або поведінкові розлади. Соціальні бар'єри також залишаються суттєвими. Частина батьків, педагогів і навіть місцевих громад вважає, що школи не завжди готові до повного включення всіх дітей.

Попри наявні труднощі, уряд Великої Британії продовжує вдосконалювати політику інклюзивної освіти. Як підкреслює Г. В. Давиденко, у країні сформувалася інклюзивна модель із високим рівнем державного контролю, але з нерівномірним практичним забезпеченням. Ефективність британської системи значною мірою визначається підтримкою місцевої влади, стабільним фінансуванням і належною підготовкою педагогічних кадрів, без яких інклюзія не може повноцінно функціонувати.

Аналіз зарубіжного досвіду показує, що успішна інтеграція інклюзивної освіти ґрунтується не лише на законодавчих змінах, а насамперед на послідовності державної політики, педагогічній культурі та суспільному ставленні до різноманітності. Для України важливо враховувати ці чинники, орієнтуючись на створення сприятливого освітнього середовища, у якому кожна дитина може навчатися відповідно до своїх можливостей. Розуміння зарубіжних підходів дозволяє критично оцінити власну практику, визначити напрями вдосконалення системи підготовки фахівців і зміцнити партнерство між школою, родиною та громадою. Таким чином, узагальнення досвіду

Італії, США та Великої Британії сприяє формуванню в Україні цілісної стратегії інклюзивного розвитку, що базується на принципах рівності, доступності та толерантності.

Список використаних джерел:

1. Давиденко Г. В. Упровадження інклюзивної освіти у Великій Британії: проблеми, шляхи розв'язання. Педагогіка вищої та середньої школи. 2013. Вип. 39. С. 308-314. URL:<https://www.researchgate.net/publication/352276736>
2. Колупаєва А. А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2007. 458 с. URL:http://archive.ussf.kiev.ua/ie_experience_implementing/
3. Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг: Закон України від 23.05.2017 № 2053-VIII.
4. Псарьова М. Д. Становлення інклюзивної освіти в англomовних країнах (Великобританія, Канада, США). Теорія та методика навчання та виховання. 2019. № 46. С. 131-142. URL:<https://www.researchgate.net/publication/335434738>

МИСТЕЦЬКІ ТЕХНІКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬОЇ КРЕАТИВНОСТІ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Євгенєва Марина Вікторівна

здобувач вищої освіти факультету мистецтв

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна

Науковий керівник: Курсін Дмитро Миколайович

доцент кафедри образотворчого мистецтва, заслужений художник України

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна

Розвиток художньої креативності є одним із ключових завдань професійної підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін. У сучасних умовах трансформації освіти особливого значення набуває використання різноманітних мистецьких технік як засобів формування творчого мислення, індивідуальної виразності та візуальної грамотності. Художня креативність — це здатність людини створювати оригінальні, естетично цінні образи, ідеї чи форми, що відображають її індивідуальне бачення світу через засоби мистецтва; творчість у мистецтві, яка проявляється у вмінні поєднувати знання, емоції, уяву та технічні навички для створення нового художнього результату. Основні ознаки художньої креативності:

- оригінальність — здатність відходити від шаблонів, знаходити нові образи, композиції, техніки.
- уява — уміння бачити приховані зв'язки, трансформувати реальність у художній образ.
- емоційність — вираження внутрішніх почуттів і станів через мистецькі засоби.
- естетичне мислення — уміння відчувати гармонію форми, кольору, пропорцій, ритму.
- інноваційність — прагнення до експерименту, нових матеріалів, технік і способів самовираження.

Під мистецькими техніками розуміємо сукупність прийомів, матеріалів і технологій, що використовуються у процесі художньої діяльності: графічних, живописних, декоративних, колажних, змішаних, а також цифрових [1]. Їх застосування в освітньому процесі сприяє розвитку у студентів:

- асоціативного та дивергентного мислення;
- уміння комбінувати традиційні й новітні засоби виразності;
- здатності знаходити оригінальні рішення художніх і педагогічних

завдань. Сучасна мистецька освіта орієнтується на формування творчої, креативної особистості, здатної до індивідуального самовираження через різні художні техніки. Засоби мистецьких технік — від класичних до експериментальних — сприяють розвитку креативного мислення, стимулюють пошук оригінальних образних рішень і розширюють межі художнього досвіду.

Особливу увагу слід приділити інтеграції традиційних і сучасних технологій. Використання акварелі, монотипії, граттажу, ліногравюри чи батіку в поєднанні з цифровими графічними редакторами (Adobe Photoshop, Illustrator, Procreate тощо) відкриває широкі можливості для розвитку експериментального мислення. Такий підхід дозволяє студентам не лише оволодіти технікою, а й усвідомити художню мову як інструмент комунікації й педагогічного впливу [2]. Практична діяльність у різних техніках — акварель, пастель, колаж, змішані техніки, цифрове мистецтво тощо — формує гнучкість мислення, уміння поєднувати традиційні та інноваційні підходи. Через експерименти з матеріалом і фактурою відбувається активізація асоціативного мислення, розвиток просторової уяви та естетичної свідомості.

Ефективність застосування мистецьких технік як засобу розвитку креативності підвищується за умови:

- систематичного включення творчих завдань у навчальні модулі;
 - організації проектної діяльності (створення авторських серій, книжкових ілюстрацій, плакатів тощо);
 - рефлексії та самооцінювання художнього процесу;
- використання міждисциплінарних підходів — поєднання образотворчого мистецтва, педагогіки, психології творчості.

Таким чином, мистецькі техніки виступають не лише засобом опанування художніх навичок, а й інструментом формування креативної особистості педагога, здатного надихати, стимулювати й розвивати творчий потенціал учнів. Мистецькі техніки стають не лише інструментом відтворення образу, а й засобом самопізнання, пошуку індивідуального стилю, прояву творчої свободи. Їх використання у навчальному процесі стимулює внутрішню мотивацію, підвищує зацікавленість у творчій діяльності та сприяє формуванню особистісного

художнього досвіду. Розвиток художньої креативності засобами мистецьких технік є одним із ключових напрямів сучасної мистецької педагогіки, що забезпечує інтеграцію творчого потенціалу, інтелектуального аналізу й емоційного вираження.

Список використаних джерел:

1. Бєляєва, О. М. (2019). *Розвиток творчих здібностей майбутніх учителів мистецьких дисциплін у процесі фахової підготовки*. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 212 с.
2. Чепіль, М. М. (2021). *Художньо-творчий розвиток студентів мистецьких спеціальностей у процесі навчання*. Проблеми підготовки сучасного вчителя, 3(24), 89–94.

ПІДТРИМКА СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ІНКЛЮЗІЇ: ВІЗУАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ ТА СОЦІАЛЬНІ ІСТОРІЇ ДЛЯ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Столова Ірина Дмитрівна

Директор

КУ «Краснокутський інклюзивно-ресурсний центр»

Краснокутської селищної ради Богодухівського району

Харківської області, Україна

Інтенсивний розвиток інклюзивної освіти в Україні висуває нові вимоги до системи підтримки дітей з інтелектуальними труднощами, які долучаються до освітнього середовища загальноосвітніх закладів. Незважаючи на задекларовану інклюзивність, фактичний рівень адаптації таких учнів часто залишається низьким, що проявляється у труднощах соціальної взаємодії, порушеннях поведінки, невпевненості у шкільних ситуаціях та неможливості самостійно орієнтуватися у соціальному просторі класу. Ефективність навчання дітей з інтелектуальними порушеннями значною мірою залежить від їхніх соціальних навичок — здатності розуміти й виконувати правила, вступати у взаємодію, адекватно реагувати на зміни та взаємні вимоги соціального середовища [1; 4].

У сучасних умовах особливої актуальності набуває створення доступних, простих і доказових засобів підтримки, які б дозволили компенсувати специфічні труднощі дітей з ІТ. Одним із таких інструментів є візуальна підтримка, що забезпечує наочність, передбачуваність і структурованість поведінкових очікувань [8]. Іншим є соціальні історії — короткі індивідуалізовані описи соціальних ситуацій, які допомагають дитині зрозуміти, що відбувається, як себе поводити і які наслідки має поведінка. Метод соціальних історій широко застосовується у світовій практиці та продемонстрував ефективність у роботі з дітьми, які мають інтелектуальні й комунікативні труднощі [7]. Водночас у вітчизняній освітній практиці ці інструменти часто використовуються несистемно.

Представлене дослідження присвячене розробці та теоретико-методологічному обґрунтуванню програми «Соціальна навігація», спрямованої на формування та підтримку соціальних навичок молодших школярів з інтелектуальними труднощами шляхом комплексного застосування візуальних засобів і соціальних історій у повсякденних навчальних ситуаціях.

Метою програми «Соціальна навігація» є системне підвищення рівня соціальної адаптованості дітей з інтелектуальними труднощами через використання структурованих візуальних підказок, поведінкових алгоритмів та соціальних історій, що забезпечують чітке, послідовне й зрозуміле засвоєння соціальних правил, розвиток комунікативних умінь, удосконалення навичок саморегуляції та самостійності [6].

Методологічною основою програми є положення культурно-історичної теорії Л.С. Виготського про соціальну компенсацію дефекту та роль соціального середовища у розвитку дитини з порушенням інтелекту [2]. Концепція «вростання в культуру» через опосередковане навчання створює підґрунтя для використання структурованих, наочних і повторюваних форм роботи, які особливо ефективні для дітей з ІТ.

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що діти з інтелектуальними труднощами демонструють виражене зниження рівня абстрактного мислення, обмежений словниковий запас, труднощі з узагальненням та перенесенням навичок у нові ситуації [1; 5]. Їхня здатність до соціальної інтерпретації подій також порушена: дитина часто не розуміє мотивів інших людей, не може передбачити наслідки власних дій, мало орієнтується на соціальні знаки. Це зумовлює високу ймовірність дезадаптивної поведінки — відмови від участі у спільних видах діяльності, конфліктів, імпульсивності, надмірної залежності від дорослого.

Емпіричні спостереження під час педагогічного експерименту визначили кілька ключових труднощів:

- низький рівень розуміння інструкцій без додаткової наочності;
- труднощі з переходами між видами діяльності;
- дезорієнтація у нових або соціально складних ситуаціях;
- підвищена тривожність через непередбачуваність подій;
- труднощі встановлення та підтримки контакту з однолітками.

Кореляційний аналіз виявив, що провідними чинниками успішної адаптації є: передбачуваність середовища; наявність чіткої, послідовної

структури дій; доступні пояснення соціальних очікувань; регулярна візуальна підтримка; тренування соціально прийнятних моделей поведінки [7; 8].

Програма «Соціальна навігація» базується на низці наукових підходів:

1. Культурно-історичний підхід Л.С. Виготського

Підкреслює роль соціального середовища як головного чинника розвитку дитини [2].

2. Концепція структурування середовища (TEACCH-підхід)

Підтверджує ефективність чітких розкладів і візуальної організації простору для дітей з порушеннями розвитку [8].

3. Когнітивно-поведінкові механізми навчання

Орієнтовані на моделювання, підкріплення та повторення поведінки.

4. Метод соціальних історій (Carol Gray)

Забезпечує формування поведінкових сценаріїв через чітке пояснення соціальних ситуацій [7].

5. Принципи візуальної педагогіки

Компенсують дефіцит абстрактного мислення та полегшують розуміння соціальних правил [1].

Завдання програми:

- Забезпечити дітей структурованими та доступними візуальними матеріалами.

- Розвивати комунікативні навички через моделювання ситуацій і соціальні історії.

- Формувати навички саморегуляції через алгоритми та послідовні стратегії поведінки.

- Знижувати тривожність за допомогою передбачуваності та візуальних сценаріїв.

- Розвивати самостійність у навчальних і побутових діях.

- Формувати поведінкову гнучкість.

- Підвищувати включеність у спільну діяльність класу.

Програма «Соціальна навігація» є комплексною системою психолого-педагогічних впливів, спрямованою на підвищення соціальної адаптованості дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними труднощами. Її ключовою перевагою є поєднання візуальної підтримки та соціальних історій, що забезпечує доступне пояснення складних

соціальних ситуацій, формує передбачуваність і структурованість середовища та створює умови для поступового формування автоматизованих соціальних навичок [4; 6]. Реалізація програми сприятиме підвищенню самостійності, покращенню поведінки та комунікації й успішній інтеграції дітей у інклюзивне освітнє середовище.

Список використаних джерел:

1. Виготський Л.С. Основи дефектології. Санкт-Петербург : Лань, 2003. 654 с.
Ключове теоретичне джерело – культурно-історична теорія, поняття компенсації, первинного й вторинного дефектів.
2. Певзнер М.С. Діти-олігофрени: Вивчення дітей-олігофренів у процесі їх виховання та навчання. Москва : АПН РРФСР, 1959. 486 с.
Описує структуру інтелектуальних порушень, типи дітей (торпідні, еретичні), що важливо для індивідуалізації роботи.
3. Базима Н.В., Качуровська О.Б., Коломієць Ю.В., Мартиненко І.В. Дитина з труднощами навчання в інклюзивному класі : монографія. Київ : ДІА, 2018. 172 с.
Сучасна інклюзивна практика, труднощі соціалізації, особливості роботи педагогів.
4. Гаврилов О.В. Соціальна інтеграція учнів з інтелектуальними порушеннями в умовах інклюзивної освіти. Науковий вісник Ужгородського університету, 2018. С. 54–58.
Результати досліджень соціальної адаптації, труднощів взаємодії та інклюзивної комунікації.
5. Ольшанська Н.В. Формування соціальної компетентності у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Соціальна педагогіка: теорія та практика, 2017. № 2. С. 34–40.
Актуальна теорія соціальних навичок, механізми соціальної компетентності.
6. Мартиненко О.О., Ткаченко В.О. Формування соціальних навичок у молодших школярів як наукова проблема. Педагогіка та психологія, 2021. № 4. С. 112–119.
Сучасні методики розвитку соціальних навичок, підходи до навчання молодших школярів.
7. Тридцяте джерело
Сірій С. Нова книга соціальних історій: понад 150 соціальних історій, які навчають соціальних навичок дітей з аутизмом або синдромом Аспергера. Горизонти майбутнього, 2010. 287 с. *Найкраще джерело щодо використання соціальних історій — ключового інструмента вашої програми.*
8. Методи розвитку соціально-побутових навичок у дитини з ООП. Третій ІПЦ. 2023. URL: <https://tirc.do.zt.ua/metody-rozvytku-soczialno-pobutovyh-navychok-u-dytyny-z-ooop/>

ПРО ПІДСУМКИ ПРОВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГОВИХ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ В 6- 7-Х КЛАСАХ

Безсмертна Наталія Вікторівна

вчитель

Товариство з обмеженою відповідальністю ліцей - "Європейська Гімназія"

з початковою школою м. Дніпро, Україна

Відповідно до Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», на виконання наказу по школі «Про затвердження графіка тематичних контрольних робіт з основ наук в I семестрі 2025-2026 навчального року» 2025 року, з метою якісного проведення самоаналізу тематичні контрольні роботи були проведені за матеріалами підручників, рекомендованими Міністерством освіти і науки України. Контрольна робота з німецької мови для учнів 6-х класів складалася з 5 завдань, різних за рівнем складності, серед яких: завдання, які потребують заповнення таблиці по пам'яті, що передбачають вибір однієї правильної відповіді, 4 завдання відкриті, виконання яких вимагає короткої письмової відповіді, та 1 творче завдання – складання твору, використовуючи пройдений матеріал.

Завдання, які було запропоновано для перевірки знань учнів 6 класу з теми дієслово SEIN. Завдання складено у 2-х варіантах.

I Варіант

1. Заповніть таблицю займенниками і відповідною формою дієслова SEIN.

SEIN			

2. Знайдіть антонім.

kalt sonnig windig still regnerisch warm schlecht
gut weiß dunkel Sommer schwarz hell Winter

3. Складіть речення.

- (der) Sport langweilig / interessant

1. _____

- (das) Deutsch sehr schwer / sehr leicht

2. _____

4. Заповни пропуски.

Meine Lehrer sind _____ und _____ .

Sie ist _____.

Es ist _____.

5. Опишіть свій день.

II Варіант

1. Заповніть таблицю займенниками і відповідною формою дієслова SEIN.

SEIN			

2. Знайдіть антонім.

kalt sonnig windig still regnerisch warm schlecht
gut weiß dunkel Sommer schwarz hell Winter

3. Складіть речення.

- (das) Englisch kompliziert / nicht schwer

1. _____

- die Pausen prima / klasse / langweilig

2. _____

4. Заповни пропуски.

Meine Freunde sind _____ und _____ .

Sie ist _____.

Es ist _____.

5. Опишіть свій день.

Завдання, які було запропоновано для перевірки знань учнів 7 класу з теми Perfekt. Завдання складено у 2-х варіантах.

I Варіант

1. Змініть дієслова відповідно до займенника. Заповніть таблицю.

sein gefahren	

2. Розділіть дієслова на 2 колонки: geblütet, repariert, gewesen, gegangen.

SEIN	HABEN

3. Вставте дієслова у Perfekt у потрібній формі.

Er _____ Deutch _____.

Wir _____ nach Berlin _____.

Sie _____ Kaffe _____.

4. Поставте слова у правильному порядку, так, щоб утворилось речення.

- habe, ich, gemacht, Ausflug.
- habe, ich, lang, geschlafen, sehr.
- die Wohnung, geputzt, habe, ich.
- ich, fotografiert, mich, habe.

5. Напишіть про свій день.

II Варіант

1. Змініть дієслова відповідно до займенника. Заповніть таблицю.

haben gesehen	

2. Розділіть дієслова на 2 колонки: gefahren, fotografiert, geläuft, studiert.

SEIN	HABEN

3. Вставте дієслова у Perfekt у потрібній формі.

Wir _____ English _____ .

Er _____ Kaffee _____.

Sie _____ sehr viel _____.

4. Поставте слова у правильному порядку, так, щоб утворилось речення.

- habe, ich, gemacht, Spielzeug.
- bin, ich, nach Berlin, gefahren.
- der Fahrrad, repariert, habe, ich.
- habe, ich, studiert, Deutsch.

5. Напишіть про свій день.

Результати контрольної роботи з німецької мови.

Клас	К-сть учнів	Писали ТК/Р	Рівні навчальних досягнень				Успішність %	Якість %
			Початк.	Середн.	Достатн.	Високий		
6	10	10	-	-	2-20%	8 -80%	100%	100%
7	10	10	-	-	3-30%	7-70%	100%	100%

Після проведених робіт з учнями було зроблено висновок, що діти засвоїли теми з німецької мови. Порівняльний аналіз результатів моніторингової роботи з німецької мови в 6-7-х класах та результатів попередніх контрольних робіт засвідчив стабільність в рівні навчальних досягнень учнів та показав, що учителям середньої школи слід продовжувати роботу щодо практичного застосування мовних знань, роботу над висловленням власної думки, поповнювати словниковий запас учнів, урізноманітнювати різнорівневі текстові завдання на уроках німецької мови.

Список використаних джерел:

1. Сидоренко М. М. Німецька мова (2-й рік навчання): підруч. для 6 кл. загальноосвітн. навч. закл. / М. М. Сидоренко, О. А. Палій. — К.: Грамота, 2014. — 240 с.: іл. ISBN 978-966-349-500-2

ПРОФЕСІЙНО-КОМПЕТЕНТНІСНА ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВЧИТЕЛІВ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ, ВИХОВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ЗДОБУВАЧІВ З ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ

Марія Сисоєва

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня

Комунальний заклад вищої освіти

«Дніпровська академія неперервної освіти»

Дніпропетровської обласної ради, Україна

Науковий керівник: Оксана Базилевська

канд. пед. наук, доцент,

доцент кафедри загальної та спеціальної педагогіки

Комунальний заклад вищої освіти

«Дніпровська академія неперервної освіти»

Дніпропетровської обласної ради, Україна

Глобалізація світової економіки, необхідність сталого соціально-економічного розвитку та забезпечення конкурентоспроможності України на тлі сучасних євроінтеграційних процесів набувають особливої важливості. Це зумовлює потребу в комплексних змінах, зокрема й у парадигмах усіх сфер, включно з освітою. Освіта, як ключовий чинник сталого розвитку країни, відіграє важливу роль у підтримці її моральної, економічної, технологічної та інформаційної безпеки. З огляду на це, головним завданням стає підвищення якості освіти на всіх рівнях як основи соціально-економічного й культурного прогресу держави. Відбувається концептуальне переосмислення та оновлення освітньої системи, що супроводжується фундаментальними інноваціями стратегічних орієнтирів і їхньою практичною реалізацією.

У межах професійно-компетентнісної парадигми розвитку педагогічного професіоналізму вчителів за умов модернізації базової середньої освіти здійснюється послідовне впровадження концепції Нової української школи. Це вимагає якісної професійної підготовки сучасного компетентного вчителя, здатного ефективно розв'язувати актуальні педагогічні завдання, інноваційно переосмислювати та впроваджувати

нові засоби, методи й технології організації навчального процесу. Саме тому зміцнення компетентнісної парадигми у підготовці майбутніх педагогів набуває першочергового значення.

Для ілюстрації професійно-компетентнісної парадигми розвитку педагогічного професіоналізму вчителів можна навести визначення М. Сміта, який розглядає компетентність як поєднання когнітивних і практичних умінь, знань, мотивації, ціннісних та етичних характеристик, ставлень, настанов, емоцій і інших соціальних і поведінкових складових, що можуть бути мобілізовані для ефективної діяльності в певній сфері [5, с. 2]. При цьому, визнаючи наявність когнітивних і поведінкових (операційно-технологічних) аспектів компетентності, підкреслює необхідність врахування також емоційних і ціннісних компонентів, визначаючи компетентність як «мотивовану здатність» особистості до результативної поведінки.

У межах професійно-компетентнісної парадигми розвитку педагогічного професіоналізму вчителів ідеї трансформації освітньої системи на засадах компетентнісного підходу, що поширилися у ХХ столітті, були підтримані українськими науковцями як відповідь на виклики сучасності. Вони зосередили увагу на конструюванні та модифікації освітнього змісту, формуванні результатів навчання — переході «від знань до способів дії», а також розвитку механізмів моніторингу навчальних досягнень здобувачів освіти. Було опрацьовано концепції універсальних ключових компетентностей, запропонованих ЮНЕСКО та Радою Європи, які є необхідними для особистості як у професійній сфері, так і поза нею. Компетентність при цьому розглядається як загальна здатність, що базується на сукупності знань, досвіду та цінностей, отриманих у процесі навчання [4, с. 4].

Сучасний етап впровадження компетентнісної парадигми, що триває з кінця ХХ століття до сьогодні, у вітчизняній освіті, зокрема у шкільній, регламентується низкою державних документів — Законом України «Про освіту», Концепцією Нової української школи та Державним стандартом базової середньої освіти. Ці документи враховують «Рекомендації Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетенцій освіти протягом життя», які визначені спільною метою для всіх учасників освітнього процесу. Зокрема, у Законі України «Про вищу освіту» підкреслюється, що результатом освіти є не лише знання та навички, а саме здатність

особистості продуктивно діяти у різних сферах життя і праці, і компетентність слід розглядати лише через призму практичної дії [3].

Реалізація компетентнісної освітньої парадигми створює необхідні умови для модернізації та вдосконалення освіти в усіх її ланках. Саме завдяки цьому інтегративному підходу стає можливим оновлення та адаптація національної системи інклюзивної освіти, що є важливою складовою реформ середньої і вищої освіти в Україні. Таким чином, реалізація компетентнісної парадигми освіти не лише відповідає сучасним викликам, але й відкриває шлях до якісних змін у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, зокрема з дітьми з порушенням слуху, що є важливою складовою гуманізації та демократизації освітнього простору в країні.

В сучасній системі спеціальної освіти особливо гостро стоїть завдання вдосконалення компетентностей фахівців, які працюють із дітьми з порушенням слуху (сурдопедагогів), а також врахування педагогічних чинників, що сприяють цьому процесу.

Внутрішній і зовнішній потенціал особистості вчителя, який працює з дітьми з порушенням слуху, найповніше відображають його соціальна позиція та ціннісні орієнтації, які є ключовими складовими його професійної майстерності. Моральні якості педагога істотно впливають на формування особистості дітей з порушеннями слуху, оскільки вони сприяють налагодженню довірливих і підтримуючих стосунків у освітньому процесі. Професійна кваліфікація вчителя включає глибокі знання методологічних основ педагогіки, особливостей розвитку дітей з особливими освітніми потребами, а також знання щодо навчання таких дітей [2; 3]. Володіння цими знаннями та постійне підвищення кваліфікації забезпечують високий рівень педагогічної майстерності, що формується у процесі навчання, практичної діяльності та самоосвіти. Крім того, важливою є проєктивна функція вчителя, що включає уміння планувати педагогічну діяльність, обирати оптимальні методи навчання і виховання, а також комунікативна та координуюча функції, які сприяють ефективній співпраці з дітьми, батьками і колегами.

Впровадження компетентнісної парадигми позитивно впливає як на рівень професійної підготовки сучасних учителів Нової української школи загалом, так і безпосередньо на освітнє середовище закладів вищої освіти, сприяючи ефективному професійному та особистісному розвитку, формуванню нового покоління педагогів-інноваторів. Це

підвищує мотивацію учасників освітнього процесу досягати якісних результатів навчання та стимулює їх ставлення до них як до значущих із соціальної та особистісної точок зору.

Одже, педагогічний професіоналізм, зокрема вчителів щодо організації навчання, виховання та розвитку здобувачів з порушенням слуху, включає низку функціональних складових: пізнавальну (організація пізнавальної діяльності, мотивація до професійної самоосвіти), проектувальну (планування педагогічної діяльності і розвиток особистісного та професійного росту), конструювальну (підбір навчального матеріалу, удосконалення методик викладання), організаторсько-практичну (реалізація задумів у педагогічному процесі), комунікативну (ефективне професійне спілкування), діагностичну (використання психолого-педагогічної діагностики), естетичну (імідж викладача, уміння себе презентувати), та рефлексивну (самопізнання і самоконтроль). Забезпечення цих компонентів на рівні сучасних вимог є ключовим для формування висококваліфікованих педагогів, здатних ефективно працювати з дітьми з порушеннями слуху, підтримувати їх розвиток і адаптацію, відповідаючи на сучасні освітні виклики.

Список використаних джерел:

1. Дмитерко-Карабин Х.М. Мотиваційна готовність до професійної діяльності як психологічна проблема. Зб. наук. пр. філософія, соціологія, психологія. Івано-Франківськ. Вид-во «Плай» Прикарпат. ун-ту. 2004. Вип. 9. Ч. 2. С. 23–32.
2. Долинська Л.В., Максимчук Н.П. Психологія ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя. навч. посіб. для студ. ВНЗ. Кам'янець-Подільський. 2008. 124 с.
3. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
4. Hutmacher W. Key Competencies in Europe. Report DECS/SE/Sec-(96)-43 of the Symposium «A Secondary Education for Europe Project». Berne, Switzerland, 27–30 March, 1996. Strasbourg : Council for Cultural Cooperation, 1997. 72 p.
5. Nanzhao Z. Competencies in Curriculum Development. Paris : UNESCO-IBE, 2005. 6 p.

ПРОФІЛАКТИКА ПОРУШЕНЬ ПОСТАВИ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗА ДОПОМОГОЮ ФІЗКУЛЬТХВИЛИНОК

Кордак Тетяна Дмитрівна

здобувачка вищої освіти факультету педагогічної освіти
Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Шукатка Оксана Василівна

докторка пед. наук, професорка,
завідувачка кафедри фізичного виховання та спорту
Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Профілактикою називають те, що відбувається на регулярній основі, певний період часу, аби попередити щось, у нашому випадку – порушення постави в учнів початкової школи. Причинами порушень постави можуть бути: неправильне сидіння за партою, комп'ютером, столом вдома; постійне носіння в одній руці рюкзака чи інших важких предметів; неправильне положення під час сну дитини; вроджені особливості [4]. Що ж стосується постави – це звичне положення тіла людини у стані спокою, та під час руху без напруження м'язів. При правильній поставі мають зберігатись фізіологічні вигини хребта із симетричним розташуванням голови, тулуба, тазу, верхніх і нижніх кінцівок. Також плечі мають бути розправленими, голова піднята, живіт підібраний, тулуб випрямлений. Серед переваг правильної постави – більша працездатність, менша втомлюваність [2].

У дітей віком 6–10 років відбувається різкий стрибок у зрості та вазі, активно формується опорно-руховий апарат, м'язова система ще недостатньо зміцнена, а кісткова тканина має підвищену гнучкість. Саме в цей період навчання у початковій школі діти тривалий час перебувають у статичному положенні під час уроків, що сприяє виникненню втоми, зниженню працездатності та розвитку різних відхилень у поставі.

За даними Міністерства Охорони Здоров'я України, в Настанові № 00987, а саме у таблиці “Нормального відсотку зросту в сидячому положенні проти загального зросту” можна простежити, що зріст дітей в середньому може збільшитися на 10-17 см. Тому потрібна профілактика у вигляді певних рухів, аби зміцнити м'язи тулуба й тазу [4].

Отож, щоб поєднати звичні нам фізкультхвилинки з вправами для профілактики постави, можемо використовувати вправи для шиї та верхнього плечового пояса (повільні нахили голови вліво-вправо, кругові оберти вперед-назад руками та плечима) на початку фізкультхвилинки [2]. Також за порадами вчителя фізичної культури, можна скласти набір вправ для формування правильної постави у дітей. Тобто, фізкультхвилинка може містити у собі, наприклад, вправи тільки для постави. На думку В. Беседи, слід дозувати виконання кожної вправи; під час виконання вправ рухи кінцівок мають бути симетричними; потрібно уникати надмірних прогинань і вигинань, у шийному і поперековому відділі. Автор пропонує для початкової школи асоціювати рухи з чимось, наприклад з гелікоптером. З цього для застосування у класі підійдуть вправи: “Сповільнення ходу” (стоїмо, руки в сторони, робимо повороти тулуба вліво-вправо); “М’яка посадка” (нахилилися тулубом донизу, руки в сторони, робимо рухи тулубом вліво-вправо); “Розвантаження багажу” (ходьба по прямій лінії з предметом на голові, наприклад, пластмасовий кубик, тощо) [1].

Висновок. Знання причин виникнення порушень постави та способів їх запобігання значно знижує ризик їх розвитку в учнів початкової школи. Ефективна профілактика можлива лише за умови тісної співпраці вчителів і батьків. Якщо вчителі у школі контролюють правильне сидіння за партою, а вдома дотримуються тих самих правил, дитина краще усвідомлює важливість правильної постави та поступово формує корисні звички.

Список використаних джерел:

1. Беседа В.В. Еволюційна фізкультура: профілактика порушень постави у молодших школярів. *Учитель початкової школи*. 2018. № 4. С. 44–46.
2. Ващенко О., Дядечко М. Організація діяльності майбутнього вчителя початкової школи щодо профілактики порушень постави в дітей. Київ: 2019. 79 с.
3. Дефорж Г.В. Причини та профілактика порушення постави у дітей шкільного віку. *Здоров’я нації і вдосконалення фізкультурно-спортивної освіти: матеріали 3-ї Міжн. наук.-практ. конф., 27-28 квіт. 2023 р.* / гол. ред. А.В. Кіпенський; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". Харків: НТУ "ХПІ", 2023. С. 519-523.
4. Міністерство охорони здоров’я України. Настанова 00987. Нормативний і порушений зріст у дитинстві: Методичні рекомендації. Міністерство охорони здоров’я України. Київ, 2024. URL: <https://guidelines.moz.gov.ua/documents/3715> (дата звернення: 08.11.2025 р.).

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО ПЕЙЗАЖНОГО ЖИВОПИСУ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Харчинська Тетяна Анатоліївна

здобувач вищої освіти факультету мистецтв

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна

Науковий керівник: Курсін Дмитро Миколайович

доцент кафедри образотворчого мистецтва,

заслужений художник України

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна

Український пейзажний живопис посідає важливе місце у становленні національної художньої традиції, адже саме через образ природи художники передавали духовність, емоційність та ментальність українського народу. Еволюція пейзажного жанру — від реалістичного відтворення до узагальнено-емоційного осмислення природи — відображає зростання естетичної свідомості суспільства.

Для майбутніх педагогів ознайомлення з українським пейзажним живописом є ефективним засобом формування естетичного смаку. Аналіз творчості таких митців, як С. Васильківський, М. Бурачек, І. Їжакевич, А. Куїнджі, вчить відчувати гармонію кольору, композиції та настрою, розвиває здатність емоційно сприймати мистецтво і передавати це учням.

Пейзажний живопис сприяє розвитку спостережливості, чутливості до краси природи, а також формує ціннісне ставлення до культурної спадщини України. Через вивчення пейзажу як художнього явища майбутні педагоги набувають здатності розуміти і популяризувати естетичні ідеали українського мистецтва.

Отже, розвиток українського пейзажного живопису виступає важливим чинником виховання естетичного смаку, сприяє формуванню національної самосвідомості та художньої культури майбутніх педагогів.

На початку XIX століття пейзаж почав активно використовуватися у портретному живописі, де він допомагав передати настрій, посилював емоційний ефект і створював поетичну атмосферу, що відображало нове ставлення до природи. У той самий час пейзаж виокремився як

самостійний жанр: художники зображали реальні місцевості, уважно передаючи риси ландшафтів, парків, садів чи маєтків. Тоді популярними були краєвиди-ведути, які мали майже документальний характер [1]. Згодом акцент на точності зображення поступово відходив, а пейзаж почав наповнюватися епічністю, ліризмом і навіть драматизмом, утвердившись як провідний жанр доби романтизму. Українські пейзажі часто мали ідеалізований вигляд, поєднуючи реальні замальовки з вигаданими мотивами.

На початку ХХ століття культура України розвивалася у двох напрямках: з одного боку — зберігалися народні та демократичні традиції ХІХ ст., а з іншого — активно освоювалися нові художні форми й досягнення європейських культур. У цей час у пейзажному живописі поєднуються риси імпресіонізму з декоративними особливостями модерну. На творчість східноєвропейських митців значно вплинула сецесія, що виявлялася у виразних графічних контурах і великих кольорових площинах.

Важливе місце в українському мистецтві займає творчість Тетяни Яблонської. У повоєнний період вона створила знамените полотно «Хліб» — твір, який став визначним явищем не лише за художнім рівнем, а й за глибиною змісту. Яблонська відкрила нові можливості для пейзажного живопису, спонукаючи глядача замислюватися над суспільними змінами [2].

Кінець ХХ століття ознаменувався новим етапом розвитку українського мистецтва, пов'язаним із здобуттям незалежності. Молоді митці прагнули створити сучасне національне мистецтво, спираючись на культурну спадщину трипільців, скіфів і слов'ян. Це виявилось у зверненні до міфології давніх народів, що отримало назву неоміфологізму.

На початку ХХІ століття українське суспільство увібрало в себе багатовіковий культурний досвід: релігійний, економічний, мовний, національний і мистецький. Серед сучасних майстрів пейзажу особливо вирізняється харківський художник Юрій Вінтаєв, викладач Харківської академії дизайну, який у своїх роботах оспівує красу українських краєвидів.

Розвиток українського пейзажного живопису є невід'ємною складовою формування національної художньої традиції та духовної культури. Пейзаж у мистецтві виступає не лише жанром зображення

природи, а й засобом емоційного, морального та естетичного виховання особистості. Для майбутніх педагогів мистецьких дисциплін ознайомлення з досягненнями українських майстрів пейзажу має особливе значення, адже сприяє розвитку естетичного смаку, формуванню здатності до сприйняття краси навколишнього світу й умінню передавати ці цінності своїм учням. Український пейзажний живопис є важливим чинником формування естетичної культури майбутніх педагогів, адже через споглядання й аналіз краси природи у мистецтві розвивається здатність до емоційного співпереживання, художньої інтерпретації та виховання високих естетичних і духовних ідеалів.

Список використаних джерел:

1. Соловйова, Ю. О., & Мкртічян, О. А. (2017). *Українське мистецтво в історичному вимірі: навчально-методичний посібник*. Харків: Точка, 89 с.
2. Петрова, О. М. (2015). *Третє око: мистецькі студії: монографічна збірка статей*. Київ: Фенікс, 480 с.

РОЛЬ ПЛАТФОРМИ MOODLE У ВДОСКОНАЛЕННІ НАВИЧОК ЧИТАННЯ ТА ПИСЬМА В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ЗВО

Білинська Христина Валеріївна

ORCID ID: 0000-0002-6883-3557

докторка філософії,

доцентка кафедри іноземних мов для природничих факультетів

факультету іноземних мов

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Шумська Ольга Анатоліївна

асистентка кафедри іноземних мов для природничих факультетів

факультету іноземних мов

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Виклики, що постали перед українською системою освіти в останні шість років, а саме: світова пандемія коронавірусу, війна, велика кількість вимушено переміщених осіб та біженців у зв'язку з проведенням воєнних дій — зумовили активний розвиток платформ, пов'язаних з уможливленням проведення дистанційного навчання. Однією з таких платформ є, власне, платформа Moodle, оснащена широким спектром інструментарію, здатного сприяти розвитку різних видів мовленнєвої діяльності, зокрема читання та письма.

Вдосконалення навичок читання англійською мовою передбачає роботу над здатністю розуміти загальну ідею тексту, водночас концентруючись на важливих деталях. Зазначимо, що в нинішню епоху цифровізації багато студентів скептично налаштовані до самої ідеї читання, вважаючи цю діяльність чимось нудним і застарілим. Тож використання онлайн платформи Moodle в процесі роботи над розумінням змісту написаного імпонує сучасному студентству, апелює до мотиваційної сфери студентів, їхнього прагнення бути «сучасними», рухатися в ногу з часом. На платформі Moodle дослідники виокремлюють сім видів діяльності, спрямованих на вдосконалення навичок читання, а саме: використання форумів для обговорення книг, використання вебсторінок, на яких можна одночасно читати та слухати тексти, створення опитувальників, де можна проголосувати, чи сподобався текст

і чим саме, перегляд блогів, розробка тестових завдань, для перевірки розуміння прочитаного, застосування т.зв. «Hot Potatoes» для глибшого дослідження текстів, розробка відеоуроків, присвячених аналізу тексту [2].

Процес вдосконалення навичок письма традиційно має педагогоцентричну природу, адже саме викладач придумує тему, організовує роботу з написання текстової роботи, а тоді перевіряє її відповідно до наявного зразка. Однак, як зазначають дослідники [3], використання платформи Moodle для вдосконалення цього виду мовленнєвої діяльності зміщує акцент з продуктоорієнтованості («product approach»), коли педагог є кінцевим арбітром правильності написаного тексту, на процесорієнтованість («process approach») [3], коли значна увага приділяється не правильності остаточного варіанта написаного, а процесові пошуку матеріалів, укладення чернеток, обговорення даних. Процесорієнтована модель роботи над навичками письма заохочує студентів працювати самостійно, водночас розвиваючи в них командний дух через обговорення написаного на різних етапах його створення. Платформа Moodle також дуже зручна в застосуванні: всі матеріали зберігаються в одному місці, їх легко можна відшукати для повторного аналізу. З допомогою меню викладач може швидко створити нове завдання та задати його групі. У такий спосіб комунікація між педагогом і студентом суттєво спрощується.

Отже, стрімка цифровізація суспільства заохочує систему освіти загалом, а також методику викладання іноземних мов у ЗВО до постійних трансформацій. Однією з форм такої адаптації є використання онлайн платформ у навчальному процесі, серед яких важлива роль відводиться платформі Moodle, чий добре продуманий функціонал сприяє ефективному практикуванню різних форм мовленнєвої діяльності, а особливо — читання і письма.

Список використаних джерел:

1. Bilynska Kh., Ladaniwska I., Shandra N. (2024) Educational Platforms in Learning Foreign Languages in the Implementation of Blended Learning. *Education and Technology in the Digital Age*, P. 7—14.
2. RAHARJO, D. H., MAYUNI, I., EMZIR, E. (2020). Improving the Students' English Skills through Online Activities in Moodle Platform. *Journal of The Association for Arabic and English*, 6 (1), 55-70.
3. ROBERTSON, CH. E. (2008). Integration of Moodle Course Management System (CMS) into an EFL Writing Class. *The JALT CALL Journal*, 4 (1), 53-59.

СИМВОЛІЗМ В УКРАЇНСЬКОМУ ЖИВОПИСІ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

Корба Ольга Олександрівна

здобувач вищої освіти факультету мистецтв

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна

Науковий керівник: Курсін Дмитро Миколайович

доцент кафедри образотворчого мистецтва, заслужений художник України

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна

У сучасному освітньому просторі особливого значення набуває формування естетичної культури майбутніх педагогів мистецьких дисциплін. Одним із потужних засобів впливу на становлення художнього смаку, емоційної чутливості та світоглядних орієнтирів є ознайомлення з символізмом у національному живописі.

Символізм як художній напрям відіграв значну роль у становленні українського живопису початку XX століття, коли митці прагнули передати не лише зовнішню красу, а й глибинний духовний зміст образу. У творах українських символістів образ природи, людини, національних архетипів наповнювався філософськими й морально-естетичними смислами, що формували особливий тип художнього мислення. Звернення до символічної мови живопису в освітньому процесі є ефективним засобом естетичного виховання майбутніх педагогів мистецьких дисциплін. Аналізуючи твори О. Мурашко, М. Бойчука, О. Архипенко, Д. Бурлюка студенти навчаються читати художній образ «підтекстово», розуміти символічні коди кольору, композиції, лінії, що розвиває їх естетичне сприйняття та інтерпретаційні навички.

Символічна образність стимулює асоціативне мислення, формує почуття міри, гармонії, духовності, що є основою естетичного смаку та художньої культури педагога. Застосування аналізу символічних форм у навчанні сприяє розвитку здатності студентів до глибшого розуміння мистецтва та його виховного потенціалу.

Отже, символізм в українському живописі є важливим чинником естетичного виховання майбутніх педагогів, оскільки сприяє формуванню духовних цінностей, творчої уяви та культури художнього сприйняття.

Символізм у мистецтві — це напрям, що прагне передати не зовнішній вигляд речей, а їх прихований зміст, духовні ідеї та внутрішній світ людини. Символ у картині стає не лише декоративним елементом, а й способом спілкування митця з глядачем.

Виник символізм у Франції у 1880-х роках як відповідь на надмірну раціоналізацію та вплив науково-технічного прогресу на духовність людини. Вперше термін «символізм» з'явився в 1886 році після публікації «Маніфесту символістів» Жана Мореаса у французькій газеті *Le Figaro*. Дуже швидко цей напрям поширився в Європі, охопивши живопис, літературу, музику й театр. Його сутність — не копіювання реальності, а відтворення почуттів, ідей та духовних пошуків [1].

В українському мистецтвознавстві ще бракує системних досліджень, що присвячені історії розвитку символізму в живописі та аналізу творчості українських художників цього напрямку. Чимало робіт таких митців, як Ю. Михайлов і В. Цимбал, нині зберігаються у США, в Українському історико-просвітницькому центрі в Сомерсеті (штат Нью-Джерсі), який активно популяризує українську культуру через виставки та наукову діяльність.

Український символізм вирізняється зверненням до сакральних та міфологічних образів, слов'янської містики, алегорій та використанням кольору як головного засобу вираження. Наприклад, О. Новаківський поєднував алегоричний і символічний підхід, розглядаючи колір як основу композиції. У картинах Ю. Михайлова відображено національні архетипи й історичні символи, зокрема в серіях «Творець Бога», «Кам'яні баби», «Загублена слава», «Сум Ярославни», де мистець шукає духовні орієнтири в минулому України [2].

Важливим є також доробок В. Цимбала, який, навіть перебуваючи в еміграції, залишався пов'язаним з українською культурою. У його творах «Творець» і «Молитва» втілена символічна картина створення світу та діалогу людини Богом про сенс її існування. Символізм, як художній напрям і світоглядна система, відкриває глибокі духовно-філософські пласти українського мистецтва, дозволяє досягнути образно-метафоричну мову художників, які через символи виражали найтонші емоції, переживання, мрії та прагнення свого часу.

Вивчення символізму у вітчизняному живописі має не лише мистецтвознавче, а й педагогічне значення, адже допомагає майбутнім педагогам мистецтва усвідомити цінність художнього образу як засобу

виховання духовності, естетичного смаку та творчого мислення. Аналіз символічних мотивів у творчості українських митців сприяє розвитку здатності до інтерпретації художніх смислів, формує емоційно-ціннісне ставлення до національної культури та мистецької спадщини. Таким чином, символізм у живописі постає важливим чинником естетичного виховання, що поєднує художнє пізнання світу з духовним саморозвитком особистості майбутнього педагога.

Список використаних джерел:

1. Біла, А. (2010). *Символізм: наукове видання*. Київ: Темпора, 272 с.
2. П'ядик, Ю. (2004). *Юхим Михайлів: життя і творчість*. Київ: Мистецтво, 224 с.

СПІВПРАЦЯ ЛОГОПЕДА ТА БАТЬКІВ ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОЇ АКТИВІЗАЦІЇ МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ІЗ СЕНСОРНОЮ АЛАЛІЄЮ

Слюсаренко Наталія Іванівна

здобувач вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта
Криворізький державний педагогічний університет, Україна

Науковий керівник: Сіденко Юлія Олександрівна

ORCID ID: 0000-0003-2749-5915

доктор філософії зі спеціальної освіти,
доцент кафедри дошкільної і спеціальної освіти
Криворізький державний педагогічний університет, Україна

Однією з найбільш болючих та складних проблем логопедичної практики вже багато років залишається напрямок корекційної роботи та допомоги дітям із сенсорною алалією. Розуміючи алалію – як відсутність мовлення внаслідок органічних уражень критично важливих зон кори головного мозку у сензитивні періоди внутрішньоутробного розвитку або ранній післяпологовий період, саме сенсорна форма алалії є найбільш важкою у діагностиці і подоланні її наслідків, як прямих так і вторинного походження. Це відбувається через патологічний недорозвиток клітин слухомовленнєвого аналізатора в скроневій долі домінантної півкулі головного мозку. При такому спотворенні розвитку збудження від сприйнятого на слух мовлення не передаються та не обробляється іншими аналізаторами [2].

Внаслідок цього, критично порушується здатність дітей із сенсорною алалією розуміти звернене мовлення, що в свою чергу блокує розвиток власного активного мовлення. Тобто порушенням є саме фонематичний слух, при можливості механічного повторення почутого та неспрямованого звукоутворення, спонтанних вокалізацій. Це у свою чергу викликає розвинення вторинних порушень як то зниження пам'яті, уваги, мислення та найголовніше – жаги до спілкування через невдалі спроби та негативний досвід непорозуміння з найближчим оточенням. Через що можлива певна аутизація дитини, самозанурення в себе,

пошуки самозаспокійливої поведінки через постійну тривогу, що власні потреби не будуть зрозумілі іншими. Певна річ це ускладнює діагностику, тому що прояви сенсорної алалії одночасно скидаються схожими на декілька станів як то РАС, ЗНМ 1-2 рівнів, зниження інтелекту та слуху тощо [1].

Практичний досвід свідчить, що як не найбільш важливою умовою успішної активізації мовленнєвого розвитку дітей із сенсорною алалією виявляється успішна співпраця логопеда та батьків, налагодження доброго стосунку та довіри між фахівцями та родиною дитини. Партнерська взаємодія забезпечує цілісність корекційного процесу, необхідну інтенсивність впливу та бажану кількість відпрацювань, створює узгоджене мовленнєве середовище, сприяє зняттю тривожності членів сім'ї. Відмічено, що діти, чиї батьки беруть активну участь у логопедичній роботі, регулярно виконують рекомендації логопеда вдома – демонструють швидше формування слухомовленнєвих зв'язків, підвищення уваги до звукової сторони слова та елементарного розуміння мовлення.

Ефективна співпраця логопеда з батьками передбачає:

- психолого-педагогічну едукацію родини та людей, дотичних до виховання дитини щодо особливостей мовленнєвого дефекту, шляхів його подолання, ролі домашнього спілкування у стимулюванні мовлення;

- залучення батьків до корекційного процесу – навчання прийомів артикуляційної гімнастики, стимулювання слухової уваги, формування елементарного розуміння мовлення, надання зразків матеріалів для роботи або консультування щодо їхнього виготовлення та адаптації в домашніх умовах (куточок для занять, картки та приладдя які не є іграшками, але є приємними та бажаними для дитини і тому подібне);

- створення сприятливого мовленнєвого середовища вдома – мовленнєве наслідування, чітка артикуляція, спрощення висловлювання, опис предметів, спільні ігри, коментування дій, активне емоційне заохочення спроб дитини тощо);

- постійний зворотний зв'язок між логопедом і батьками для відстеження динаміки розвитку дитини, корекції індивідуальної програми занять;

- психологічна та емоційну підтримку сім'ї, спрямовану на зняття психоемоційної напруги батьків, подолання тривоги, почуття провини й

формування позитивної мотивації до занять, підтримка сил та мотивації до змін [4].

Не менш складною є корекційна робота, розробка плану та ефективності котрої вкрай залежить від правильного розуміння діагнозу та вибудовування стійкого позитивного зв'язку з родиною дитини. При чому останнє є як не вирішальним фактором успішної активізації мовлення та його подальшого розвитку. Бо саме родина здатна підхопити та розвинути запуснені логопедом конструктивні процеси, або принаймні не дати їм згаснути через невикористання.

Першочерговим завданням корекційної роботи при сенсорній алалії є розвиток розуміння зверненого мовлення та формування комунікативних навичок і умінь. Тільки за умови такого початку можна говорити про подальшу активізацію мовлення дитині із сенсорною алалією. Робота ускладнюється тим, що такі дітки швидко виснажуються і дитині необхідно надавати час для відпочинку, спокою, захищати від зайвого спілкування з оточуючими задля запобігання зривам та відкатам у розвитку. Підготовчий етап корекційного впливу передбачає формування та покращення немовленнєвих психічних процесів. Спочатку розвивають зорове і тактильне сприймання, довільну увагу, пам'ять, мислення які складають основу для подальшого навчання та саме розвитку мовлення [3].

Розглянемо більш детально основні етапи активізації мовленнєвого розвитку дітей із сенсорною алалією.

На першому етапі лєвова частка уваги приділяється роботі з розвитку слухового сприймання, під час якої у дитини розвивають диференційоване слухове сприймання різних немовленнєвих подразників. Сюди відносяться завдання розрізняти різні за звучанням іграшки, частіш за все дитячі музичні інструменти на кшталт дзвіночків, брязкалець, маракасів, природніх матеріалів (горішки, каміння, деревина) тощо. За допомогою цих речей, дитину вчать диференціювати різні звуки за походженням, гучністю, висотою, тривалістю. Найголовніша мета цього етапу – пробудження у дитини інтересу до звуків навколишнього середовища, до мовленнєвих звуків, розвиток потреби та бажання і можливості наслідувати їх, і згодом диференціювати немовленнєві і мовленнєві звуки. І найбільш ефективною ця робота є у природньому для дитини середовищі, себто вдома з батьками. Бо хто як не батьки мають можливості використати

буденні рутинні ситуації для відпрацювання та закріплення навички розрізняти, а згодом відтворювати почуте.

Паралельно із цим вводиться сильний мовленнєвий звук, наприклад «а», «у», «і», який згодом необхідно буде пов'язати з предметом або явищем для розвитку називання чи прохання. І це буде ефективним та матиме сенс тільки за умови використання цього вдома у знайомих та контрольованих ситуаціях. Одночасно розвивають мовленнєво-слухову увагу, навчають дітей розуміти мовлення в конкретній ситуації, що є психологічною передумовою сприймання мовленнєвого висловлювання. Саме цей блок роботи по формуванню та удосконаленню розуміння зверненого мовлення є критично важливим у відпрацьовуванні в домашніх умовах або з більшою кількістю людей з метою уникнення «кабінетної навички», коли дитина показує добрий результат з фахівцем, але не «виносить» навички у середовище і не демонструє їх зі своїм оточенням [3].

На другому етапі основна увага приділяється розвитку навичок розуміння мовлення поза конкретною ситуацією. З цією метою у дітей розвивають слухову пам'ять, здатність впізнавати слова за їх звуковими формами, формують вміння співвідносити слова з предметами та діями. Звуки, які дитина починає сприймати, виділяти, диференціювати, зв'язуються з предметом, картинкою, дією, з конкретною ситуацією, стають їх позначенням. Спочатку роботи для вироблення умовного зв'язку звучання та предмета вибираються слова-еквіваленти, звукові комплекси («Е-е-е» – печиво) встановлюється і закріплюється зв'язок звуку (звукосполучень, «бі-бі» як позначення машинки) з предметом або його зображенням. Далі кожне слово отримує рухове, зорове чи тактильне підкріплення. Зусилля та вклад батьків на цьому етапі є вагомим та вкрай необхідним, так як допомагають дитині розвинути та упорядкувати попередній звуковий хаос та стимулюють інтерес до звукової та вербальної інформації. І саме батьки мають безліч можливостей спонукати дитину попросити щось та створити ситуацію успіху мотивуючи дитину використовувати мовлення, а не проблемну поведінку.

На третьому етапі корекційної роботи у дітей формують комунікативні вміння і навички. Логопед добирає завдання та навчає батьків прийомам та методам виклику спрямованих звуконаслідувань та звернень для їхнього використання як комунікативного засобу.

Паралельно йде робота з формування та розвитку фонематичних і фонетичних операцій, розвитку семантичного та лексико-граматичного компонентів мовлення, дитину вчать сприймати словосполучення і фрази [3].

Важливим є що на всіх етапах корекційної роботи логопед і батьки повинні спиратися на зоровий аналізатор, використовувати однаковий попередньо узгоджений вокабулярій, вимоги та заохочення також мають бути спільно узгоджені та не викликати конфлікт у командній роботі.

Підсумовуючи, слід зазначити, що у дітей із сенсорною алалією порушена не сама можливість розвитку мовлення, а можливість вчитися мовленню зі слуху, що визначає специфіку корекційної роботи з дітьми із сенсорною алалією та зумовлює високу залученість батьків у процес активізації мовлення, інтенсивну співпрацю з логопедом та регулярний спрямований вплив вдома, дотримання рекомендацій та постійний зворотній зв'язок задля більш ефективного стимулювання мовленнєвого розвитку дитини з сенсорною алалією. Все це якісно підвищує ефективність логопедичного впливу та веде нас до досягнення найголовнішої мети – інтеграції дитини у суспільні відносини, забезпечення її базових прав виражати свої потреби та бути зрозумілою, мати можливість навчатися та бути щасливою.

Список використаних джерел:

1. Рібцун Ю. В. Розмежування алалій та інших мовленнєвих і немовленнєвих вад. *Народна освіта*. 2012. Вип. 3 (18). URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/5839> (дата звернення: 27.10.2025)
2. Трофименко Л. І. Алалія: підтримка дитини з особливими мовленнєвими потребами в освітньому середовищі: навчально-методичний посібник. Київ, 2023. 180 с.
3. Царькова Т. М., & Стахова Л. Л. Корекційна робота з дітьми із алалією в групах компенсуючого типу для дітей з порушеннями мовлення. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації: матеріали VII Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції* (Суми, 2017 р.). Суми : ФОП Цьома С. П., 2017. С. 133–136.
4. Чистова Є. А. Характеристика мовленнєвих порушень у дітей із сенсорною алалією. *Збірник наукових праць*. Харків, 2023. С. 592–597.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЕВОЇ АКТИВНОСТІ У ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ ЗАСОБАМИ КОМУНІКАТИВНИХ СИМВОЛІВ

Косяк Валерія Вікторівна

здобувач вищої освіти педагогічного факультету
Криворізький державний педагогічний університет, Україна

Науковий керівник: Сіденко Юлія Олександрівна

доктор філософії зі спеціальної освіти,
доцент кафедри дошкільної і спеціальної освіти
Криворізький державний педагогічний університет, Україна

Теза 1. Функціональність комунікації. Ключовою педагогічною умовою ефективного використання комунікативних символів є забезпечення **функціональності комунікації**, що вимагає ідентифікації високо мотивуючих стимулів (підкріплень) для дитини з РАС. Використання символів повинно одразу ж призводити до **бажаного результату** (наприклад, отримання предмета чи активності), що підтверджується дослідженнями в галузі прикладного аналізу поведінки (АВА) [7]. Цей підхід навчає дитину, що комунікація є потужним інструментом контролю над середовищем.

Теза 2. Структуроване середовище та послідовність. Для дітей з РАС необхідною умовою є створення **структурованого, передбачуваного середовища** та забезпечення **повної послідовності** (консистентності) у застосуванні правил обміну символами всіма комунікативними партнерами (батьками, терапевтами). Це мінімізує плутанину, зменшує тривожність і сприяє швидкій **генералізації** набутих комунікативних навичок у різних ситуаціях [4].

Теза 3. Активне моделювання та візуальне підкріплення. Педагогічні умови передбачають постійне **активне моделювання** використання символів дорослим (коли дорослий сам показує символ під час вербалізації) та використання символів як **візуального підкріплення** для вербальних спроб дитини. Дослідження демонструють, що такий аудіовізуальний підхід допомагає дітям з РАС пов'язувати графічне зображення з відповідним мовленнєвим значенням [5].

Теза 4. Поетапне впровадження системи PECS. Провідною методичною рекомендацією є використання науково обґрунтованої системи обміну зображеннями **PECS (Picture Exchange Communication System)**, яка передбачає чітку **шестифазну структуру** [3]. Робота повинна починатися з навчання **ініціації комунікації** (Фаза I – обмін символом на бажаний предмет), а не лише реакції на запитання, що є критичним дефіцитом у дітей з РАС.

Теза 5. Навчання розширеного мовлення (структура речення). Методика вимагає переходу від одиничного прохання до навчання **структури речення** (Фаза IV PECS). Дитину навчають використовувати комунікативну смужку із символами-операторами, як-от «Я хочу» разом із символом предмета. Ця дія закладає основу для подальшого розвитку синтаксису, навіть якщо відбувається через символи [3].

Теза 6. Стимулювання переходу до вербального мовлення. Навіть при активному використанні символів, методичні рекомендації вимагають **постійного вербального стимулювання**. Фахівець має **одразу вербалізувати** значення символу, який передала дитина, та надавати **мінімальні підказки** (наприклад, жест чи ініціація першого звука), щоб заохотити дитину до проголошення слова, якщо є потенціал. Численні дослідження підтверджують, що ААК-системи, як правило, не гальмують, а **стимулюють розвиток вербального мовлення** [6].

Список використаних джерел:

1. Бондарчук, А. Г. (2018). *Альтернативні та аугментативні засоби комунікації в освітньому процесі*. Київ: ВД «Слово».
2. Засенко, В. В. (Ред.). (2019). *Спеціальна та інклюзивна освіта: терміни та визначення*. Київ: Інститут спеціальної педагогіки НАПН України.
3. Frost, L., & Bondy, A. (2018). *PECS: The Picture Exchange Communication System Training Manual* (3rd ed.). Newark, DE: Pyramid Educational Consultants. (Оригінальний посібник з PECS).
4. Koegel, R. L., & Koegel, L. K. (2019). *Pivotal Response Treatments for Autism: Communication, Social, & Academic Development*. Baltimore, MD: Paul H. Brookes Publishing Co.
5. Mirenda, P. (2009). ААК-інтервенції для осіб з аутизмом. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 39(1), 191–201.
6. Schlosser, R. W., & Wendt, O. (2008). Effects of augmentative and alternative communication intervention on speech production in children with autism: a systematic review. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 17(3), 212–230.
7. Wong, C., Odom, S. L., Hume, K., Cox, A. W., Fettig, A., Kucharczyk, S., ... & Schultz, T. R. (2015). Evidence-based practices for children, youth, and young adults with Autism Spectrum Disorder: A comprehensive review. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 45(7), 1951–1966. (Міжнародний огляд доказових практик, включаючи ААК).

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Мічеліч Марія Олександрівна

здобувач освіти факультету дошкільної і початкової освіти
*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, Україна*

Науковий керівник: Кушнір Антоніна Олександрівна

канд. пед. наук, ст. викладач
*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, Україна*

На сучасному етапі розвитку освіти залишається дуже актуальним питання формування фахової комунікативної культури вчителя початкової школи, розв'язання професійних завдань цілком перебуває в площині комунікації та реалізується завдяки комунікативній взаємодії. Тож суттєво зростає рівень вимог до комунікативної культури як провідного чинника, що забезпечує педагогам високий професійний рівень. Водночас залишається вагомим спілкування вчителя початкової школи з учнями, батьками і колегами, саме тому в педагога має бути належним чином сформована комунікативна культура. Від того наскільки високим є рівень сформованості культури спілкування, настільки успішним буде педагогічний процес, а також від того наскільки високим є рівень сформованості культури спілкування, настільки успішним буде педагогічний процес.

Формування комунікативної культури вчителя початкової школи включає розвиток умінь усного та письмового мовлення, засвоєння норм мовленнєвого етикету, вдосконалення навичок спілкування і взаємодії в колективі, а також формування здатності до емпатії та критичного мислення. Це охоплює опанування як вербальних (слова), так і невербальних (жести, міміка) засобів спілкування з вмінням адаптувати стиль мовлення до різних ситуацій [8, с. 88].

Основні складові формування комунікативної культури вчителя початкової школи:

- мовна компетентність: опанування правил літературної мови у формі усного і письмового мовлення; розвиток здатності до ведення діалогу та побудови монологу; використання ввічливих виразів;

- навички взаємодії: здатність слухати, розуміти і враховувати думки інших людей; розвиток критичного мислення, вміння чітко висловлювати й аргументувати свої судження; прояв емпатії та адекватне реагування на висловлювання інших; уміння працювати у складі групи або команди;

- невербальна комунікація: грамотне використання міміки і жестів, які відповідають змісту розмови; підтримка зорового контакту в процесі спілкування; адаптація тону голосу відповідно до контексту (доброзичливий, емоційний);

- професійна взаємодія: засвоєння різних соціальних ролей, необхідних для успішної роботи в педагогічному середовищі; вміння налагодити стосунки з учнями, колегами і батьками; навички досягнення домовленостей і встановлення взаєморозуміння [10, с. 151].

Формування комунікативної культури вчителя початкової школи є складним процесом, що передбачає розвиток мотивації, самостійності, стремління до самореалізації та здатності до рефлексії. Також цей процес включає здобуття системи знань, норм та цінностей, які стосуються ефективного спілкування. Для його реалізації необхідно створити оптимальні дидактичні умови, приділити значну увагу індивідуальним особливостям педагога, вдосконалювати культуру мовлення (забезпечуючи чіткість, виразність і правильність), розвивати вербальні і невербальні навички спілкування, а також навчитися конструктивно розв'язувати конфліктні ситуації.

Основні етапи та аспекти формування комунікативної культури вчителя початкової школи:

- мотивація: вчитель повинен усвідомлювати важливість активної комунікативної діяльності та свою відповідальність за взаємодію з учнями і загальні результати спілкування;

- самостійність і самовизначення: вчитель повинен розвивати власні соціальні установки, зміцнювати професійні інтереси і брати відповідальність за якість комунікації;

- самореалізація: вона передбачає впровадження отриманих знань та вмінь у практичні ситуації, здатність прогнозувати результати спілкування, діяти відповідно до обставин та вміло керувати взаємодією з учнями;

- рефлексія: це важливий етап аналізу комунікативної діяльності педагога з метою її подальшого розвитку і покращення [9, с. 10].

Умовами для ефективного формування комунікативної культури вчителя початкової школи є:

- створення сприятливих дидактичних умов для професійного розвитку педагога;
- врахування індивідуального досвіду, інтересів і внутрішніх потреб вчителя;
- застосування особистісно-орієнтованого підходу, який враховує світогляд, життєвий досвід, сферу інтересів та емоційний стан педагога;
- постійне вдосконалення через участь у тренінгах, курсах з ораторського мистецтва і ефективного спілкування [4, с. 38].

Ці прогресивні підходи дають змогу вчителю початкової школи не лише підвищити свій професійний рівень, але й досягти гармонійних стосунків у педагогічному середовищі.

В цілому формування комунікативної культури вчителя початкової школи охоплює декілька ключових аспектів, зокрема, опанування національним та історичним досвідом у сфері освіти, врахування впливу релігійних та культурних цінностей на професійну поведінку вчителя, дослідження взаємозв'язку між комунікативною і загальнолюдською культурою. Сюди також входить аналіз проблеми соціальної відповідальності родини, школи та суспільства, а також дотримання етичних норм у різних соціальних, побутових і професійних ситуаціях. Розвиток комунікативної культури вчителя початкової школи вимагає активного залучення до різноманітних ситуацій професійного та емоційного спілкування. Високий рівень комунікативної культури є важливим чинником у створенні позитивної атмосфери в учнівському колективі, підвищенні мотивації учнів до навчання, формуванні комфортного психологічного клімату і забезпеченні ефективності навчально-виховного процесу [2, с. 11].

Завдяки належному рівню сформованості комунікативної культури вчителя початкової школи йому вдасться мати належним чином розвинену комунікативну компетентність, якою прийнято вважати сукупність знань, умінь та навичок, що проявляються комунікативних діях і забезпечують ефективність взаємодії з оточуючими. Вчитель початкової школи повинен знайти підхід до кожного учня, з яким працює, налагодити стосунки і взаєморозуміння, викликати в нього повагу і готовність слухати та приймати інформацію, цінності, життєві принципи, ідеали. При цьому кожен учень має свою, неповторну

індивідуальність, яка вимагає від вчителя гнучкості, мобільності та вміння своєчасно відреагувати на зміни і правильно дібрати способи взаємодії з учнем. Таким чином, вчитель початкової школи постійно змінюється, разом з учнями і з кожним шкільним днем [3, с. 15].

У цілому комунікативна культура вчителя початкової школи, його комунікативна компетентність, майстерність ділового і міжособистісного спілкування – це необхідний інструмент гуманізації освіти. Високих результатів у навчально-педагогічній діяльності здатний досягти лише той педагог, який вміє налагодити хороші взаємини з вихованцями, колегами і батьками, а також якому притаманні вміння зрозуміти інших та комунікацію на досягнення педагогічних завдань.

Список використаних джерел:

1. Буняк Т. А. Комунікативні уміння вчителя. Педагогічна етика : психолого-педагогічний семінар. *Класному керівнику. Усе для роботи*. 2011. № 6. С. 2-10.
2. Волошина С. В. Розвиток інформаційної та комунікативної компетентності вчителя. *Завуч. Усе для роботи*. 2011. № 15-16. С. 9-25.
3. Воронько А. Професійна компетентність і культура вчителя. *Школа*. 2010. № 12. С. 11-23.
4. Галяпа М. Мистецтво комунікації як чинник успішності педагога. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2014. № 8. С. 37-40.
5. Зязюн І. А., Крамущенко Л. В., Кривонос І. Ф. Педагогічна майстерність: підручник. Київ : Вища школа, 2004. 422 с.
6. Клясен Н. Комунікативні здібності в професійній діяльності вчителя гуманітарного профілю. *Методист*. 2012. № 11. С. 73-76.
7. Клясен Н. Комунікативні здібності як засіб педагогічного спілкування. *Історія України*. 2012. № 43. С. 11-13.
8. Левандовська О. І. Розвиток комунікативних умінь у вчителів. *Таврійський вісник освіти*. 2009. № 1. С. 87-96.
9. Онуфрієнко Л. Розвиток комунікативної компетентності педагогів. *Позашкілля*. 2008. № 9. С. 9-10.
10. Пищик О. В. Розвиток комунікативної культури – базова складова управління ПТНЗ. Директор школи, ліцею, гімназії. Київ: Педагогічна думка. 2015. № 4-5. С. 150-157.

ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРИ ВИВЧЕННІ ТРИГОНОМЕТРИЧНИХ РІВНЯНЬ ТА НЕРІВНОСТЕЙ

Бразда Надія Іванівна

здобувач вищої освіти

факультету математики та інформатики і методики навчання

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, Україна

Науковий керівник: Никифорчин Ірина Володимирівна

канд. екон. наук,

доцент кафедри математики та інформатики і методики навчання

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, Україна

Одним із провідних завдань сучасної шкільної освіти є формування в учнів здатності застосовувати математичні знання у різних життєвих ситуаціях, тобто формування математичної компетентності. Вона охоплює не лише засвоєння теоретичного матеріалу, а й розвиток логічного, аналітичного та критичного мислення[2]. Особливої уваги потребує процес формування математичної компетентності під час вивчення тригонометричних рівнянь та нерівностей, адже ці теми поєднують абстрактні поняття з практичними навичками розв'язування задач, що часто викликає труднощі в учнів[3].

Дослідники методики навчання математики (С. Скворцова, О. Гісь, Н. Тарасенкова та ін.) наголошують, що формування компетентностей можливе лише за умови системного підходу, коли учень не просто виконує алгоритмічні дії, а розуміє математичний зміст задачі, може аналізувати й аргументувати свої міркування.

Вивчення тригонометричних рівнянь та нерівностей вимагає особливих підходів до організації навчання. Використання інтерактивних методів, таких як навчальні ігри, цифрові платформи, динамічні моделі у GeoGebra, дозволяє підвищити пізнавальну активність учнів, полегшує розуміння абстрактних понять і сприяє розвитку самостійності в навчанні [1].

Програмне середовище GeoGebra є одним із найефективніших цифрових інструментів для візуалізації математичних понять і формування математичної компетентності учнів. Воно поєднує

можливості геометричних побудов, алгебраїчних обчислень та графічного моделювання, що дозволяє створювати динамічні моделі для дослідження властивостей функцій, рівнянь та нерівностей. Під час вивчення тригонометричних рівнянь і нерівностей GeoGebra допомагає учням побачити зв'язок між аналітичним записом і графічним зображенням функції, сприяє розвитку просторового мислення та уміння робити висновки на основі спостережень [1].

Завдяки інтерактивності середовища учні можуть самостійно змінювати параметри рівнянь, спостерігаючи, як це впливає на графік, що розвиває дослідницькі навички та критичне мислення. Використання GeoGebra також підвищує мотивацію до навчання, оскільки робить процес пізнання більш наочним, практичним і захопливим. Учитель може використовувати цей інструмент як під час пояснення нового матеріалу, так і для організації самостійної роботи або контролю знань. Таким чином, GeoGebra виступає не лише засобом візуалізації, а й інноваційним педагогічним ресурсом, який сприяє глибшому розумінню тригонометричних залежностей і розвитку математичної компетентності в учнів [1].

Розроблена методика передбачає поступовий перехід від візуального й практичного ознайомлення з графіками тригонометричних функцій до аналітичного розв'язування рівнянь і нерівностей. Вона базується на принципах доступності, наочності, самостійності та диференціації навчання. Для підвищення ефективності навчання створено систему завдань, вправ і тестів, спрямованих на розвиток логічного мислення, математичної мови та вміння застосовувати знання в нестандартних ситуаціях.

Педагогічна практика показала, що використання інтерактивних технологій у поєднанні з традиційними методами навчання сприяє не лише глибшому розумінню матеріалу, а й формуванню позитивної мотивації до вивчення математики. Учні виявляють більшу зацікавленість у пошуку розв'язань, активніше беруть участь у дискусіях і самостійно пропонують шляхи перевірки правильності відповідей [2].

Отже, формування математичної компетентності під час вивчення тригонометричних рівнянь та нерівностей є важливим складником математичної освіти. Ефективність цього процесу забезпечується впровадженням сучасних педагогічних технологій, інтерактивних

методів і системи вправ, що спрямовані на розвиток логічного мислення, самостійності та здатності застосовувати знання на практиці.

Список використаних джерел:

1. GeoGebra. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.geogebra.org/uk>
2. Гладченко І. В. Шляхи формування математичної компетентності учня. — Київ, 2024.
3. Саварин З. М. Тригонометричні рівняння та нерівності. — Львів, 2021.

СЕКЦІЯ XXVI. ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

АРТ-ТЕРАПІЯ В РОБОТІ З МОЛОДДЮ З ПСИХОЛОГІЧНИМИ НАСЛІДКАМИ СТРЕСОВИХ ТРАВМІВНИХ ВПЛИВІВ

Славгородська Олена Андріївна

магістр

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна

Нестеренко Маргарита Олексіївна

канд.психол.наук, доцент

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна

В сучасному українському суспільстві, в умовах воєнного стану молодь стикається з різними травмуючими впливами. Психологічна допомога у таких випадках потребує не лише раціонального опрацювання травматичного досвіду, а й створення безпечного простору для емоційного вираження, рефлексії, внутрішнього зцілення через призму творчості. Тому арт-терапія набуває особливого значення, адже через художні образи, музику, рух або казкові сюжети вона допомагає молодій людині символічно висловити свої почуття, знизити напруження, відновити відчуття цілісності та психологічного комфорту.

Наукова розвідка засвідчила, що арт-терапія розглядається як засіб зцілення шляхом творчого самовираження, досягнення психічної цілісності, активації внутрішніх ресурсів, саморегуляції (О. Вознесенська, М. Лхотова, Ш. Мак-Ніфф, Н. Чепелева і ін.) [1-6]. Ш. Мак-Ніфф вважає, що мистецька діяльність у терапевтичному процесі сприяє мобілізації творчого потенціалу людини, механізмів її саморегуляції та зцілення [4]. Творчість стає засобом трансформації, оскільки дозволяє переводити травматичні переживання з емоційної площини в символічну, де з ними можна безпечно працювати. За Л. Бурлачуком [6], мистецька діяльність запускає механізм катарсису. Відповідно, арт-терапевтичне втручання дає можливість молоді повернутися до стану психологічної рівноваги, подолати наслідки травмівних подій не через примус або аналітичне осмислення, а через творчість, що безпечно для психіки.

Із відомих різновидів арт-терапевтичних напрямків і контексті подолання наслідків стресових травматичних подій серед молоді переваги надаються:

1. Ізотерапія (малюнкова терапія) — малювання як спосіб емоційної стабілізації, особистісної реконструкції, корекції емоційних, когнітивних і поведінкових стереотипів [5].

2. Музикотерапія — вплив музики на психоемоційний стан, відновлення емоційного балансу. Виявлено, що ритмічні композиції зменшують тривожність, вивільняють пригнічені почуття, покращують життєвий тонус [1].

3. Казкотерапія — створення, переосмислення або інтерпретація казкових сюжетів, у яких клієнт може символічно прожити власну історію. Робота з метафорою молоддю стає ефективним способом опосередкованого вираження болю, знаходження нових стратегій поведінки, виходу зі складної ситуації [2].

4. Драматерапія — театральна гра, імпровізація або постановка сцен. У ній молодь має змогу «програти» власні переживання, дати вихід емоціям через рух, міміку, голос, що зменшує напругу, формує довіру до інших [7].

5. Лялькотерапія — створення або маніпулюванні ляльками, що символізують важливі фігури з життя людини. Така форма терапії особливо ефективна для молодих осіб із високим рівнем внутрішнього конфлікту [1].

6. Бібліотерапія — вплив через читання й осмислення художніх творів. Літературні герої надають можливість пізнати власні переживання, побачити можливі варіанти подолання життєвих труднощів.

Застосування різних напрямів арт-терапії створює можливість комплексного впливу на особистість, що не лише знижує рівень емоційного напруження у молоді, а й формує позитивне бачення майбутнього, відновлює комунікативні навички, розвиває креативність і гнучкість мислення.

М. Лхотова пропонує системну арт-терапію, яка поєднує синтез методів арт-терапії та екзистенційний аналіз, для роботи з психологічними наслідками травми. Таке поєднання стає ресурсом у подоланні молоддю негативних переживань щодо травматичного досвіду через художнє вираження з наступним екзистенційним аналізом, який

спрямовується на порівняння знайденої значущої відповіді з вимогами ситуації, на узгодженість із собою та світом, на пошук дієвих способів роботи з травмою, нових засобів комунікації та самопрояву. Дана артпсихотерапевтична робота надає можливість молоді розвивати в собі екзистенціальну структуру особистості, що стає її майбутнім.

Висновки. Арт-терапія є одним із потужних засобів надання психологічної допомоги, оскільки сприяє становленню особистості, її психічній стійкості та здатності долати життєві випробування. В умовах воєнного стану вона набуває особливої актуальності як гуманістичний засіб психологічної підтримки молоді, що поєднує науковий підхід із творчим потенціалом людини.

Список використаних джерел:

1. Вознесенська О.Л. Можливості арт-терапії в подоланні психічної травми. *Психологічна допомога особистості, що переживає наслідки травматичних подій : зб. статей*. Київ: Міленіум, 2015. С. 98-110.
2. Єфімова І.В. *Психологічна корекція постстресових станів засобами арт-терапії*. Харків: ХНПУ ім. Г. Сковороди, 2019.
3. Лхотова М.Г. Використання арттерапії та екзистенціального аналізу в лікуванні травм. *Простір арттерапії: творчість як задзеркалля реальності: матеріали XVII Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Київ, 27-29 лютого 2020 р.)*; за наук. ред. Л.А. Найдьонової, О.Л. Вознесенської, О.М. Скар. Київ : ФОП Назаренко Т.В, 2020. 203 с.
4. McNiff S. *Art heals: How Creativity Cures the Soul*. Boston, MA: Shambhala Publications, 2004. 316 p.
5. Чепелєва Н.В. *Психологічні основи особистісного розвитку в процесі творчої діяльності*. Київ: Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2016.
6. Бурлачук Л.Ф. *Словник-довідник із психодіагностики*. Київ: Науковий світ, 2017.
7. Мінеєва Ю.В. *Драматерапія як засіб особистісного розвитку*. Київ: Педагогічна думка, 2020.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК АДАПТОВАНOSTІ ТА СТРЕСОСТІЙКОСТІ ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ В УМОВАХ ПРОЖИВАННЯ У ПРИФРОНТОВИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Чельцова Олена Володимирівна

магістрантка

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Україна

Науковий керівник: Резнік Світлана Миколаївна

канд. пед. наук, доцент кафедри педагогіки та психології управління соціальними
системами ім. ак. І. А. Зязюна

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Україна

Сучасна соціально-політична ситуація в Україні, зумовлена війною, суттєво впливає на психоемоційний стан населення, особливо молоді, яка проживає в прифронтових регіонах. Юнацький вік є сенситивним періодом розвитку, у якому відбувається становлення ідентичності, ціннісних орієнтацій та соціальних зв'язків [2]. Тривале перебування у стані невизначеності, підвищеного ризику та втрат створює додаткові виклики для адаптації й збереження психічного здоров'я. Дослідження взаємозв'язку адаптованості та стресостійкості є важливим для розуміння психологічних механізмів саморегуляції особистості в умовах війни [4].

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та емпіричне виявлення взаємозв'язку адаптованості та стресостійкості осіб юнацького віку, які проживають у прифронтових регіонах України. Об'єкт дослідження – процес психологічної адаптації осіб юнацького віку в умовах соціальної напруги. Предмет дослідження – взаємозв'язок адаптаційних ресурсів і стресостійкості особистості у прифронтових регіонах.

Для досягнення мети використано комплекс теоретичних та емпіричних методів: аналіз наукових джерел; Шкала життєстійкості Коннора–Девідсона (CD-RISC) [5]; тест-опитувальник А.В. Фурмана «Наскільки адаптований ти до життя» [3]; Шкала сприйнятого стресу (PSS) [1]. Дослідження проведено серед 50 осіб юнацького віку (15–17 років), які навчаються у закладах освіти Сумської області, що належить до прифронтових територій України.

Результати дослідження показали, що більшість респондентів (46%) мають високий рівень адаптованості, 44% – середній, а 10% демонструють ознаки дезадаптації. Середній рівень сприйнятого стресу становив 18,9 бала, що відповідає помірному емоційному напруженню. Виявлено позитивний кореляційний зв'язок між адаптованістю та життєстійкістю ($r = 0,47$) та негативний – між адаптованістю і сприйнятим стресом ($r = -0,49$) [6]. Це свідчить про те, що розвиток адаптаційних ресурсів особистості сприяє зниженню рівня стресу та підвищенню стійкості до зовнішніх впливів.

Таблиця 1

Рівні адаптованості осіб юнацького віку

Рівень адаптованості	Кількість осіб	Відсоток, %
Високий	23	46
Середній	22	44
Низький	5	10

Дані сформовано за результатами авторського дослідження.

Отримані результати узгоджуються з положеннями вітчизняних і зарубіжних досліджень, де підкреслюється значення внутрішніх ресурсів, саморегуляції та соціальної підтримки у забезпеченні психологічної стійкості молоді [3; 7]. В умовах воєнних ризиків юнаки, які мають розвинену життєстійкість і підтримку з боку оточення, демонструють вищу адаптованість, що підтверджує важливість освітнього середовища як ресурсу психологічної безпеки.

Висновки.

1) Адаптованість і стресостійкість є взаємопов'язаними характеристиками психологічного функціонування осіб юнацького віку. 2) Розвинені адаптаційні ресурси знижують рівень суб'єктивного стресу, підвищують життєстійкість і сприяють конструктивному подоланню труднощів. 3) Практична підтримка молоді має включати розвиток навичок емоційної саморегуляції, створення безпечного середовища та проведення психоедукаційних заходів.

Список використаних джерел:

1. Cohen S., Kamarck T., Mermelstein R. (1983). A global measure of perceived stress. *Journal of Health and Social Behavior*, 24(4), 385–396.
2. Боришевський М. Й. Особистість у вимірах самосвідомості. – К.: Либідь, 2018.

3. Фурман А. В. Психологічна адаптація особистості в освітньому середовищі. – Тернопіль: Економічна думка, 2020.
4. Мастен А. Resilience in Development. – New York: Springer, 2016.
5. Connor K.M., Davidson J.R.T. Development of a new resilience scale: The Connor–Davidson Resilience Scale (CD-RISC). *Depression and Anxiety*, 18(2), 76–82.
6. Карамушка Л. М. Психологія стресу і здоров'я. – К.: Освіта, 2019.
7. Хобфолл С. Стрес, культура і спільнота. – Харків: Гуманітарний центр, 2021.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТА РІВНЯ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Триняк Майя Вікторівна

здобувач вищої освіти

факультету соціально-гуманітарних наук і соціальних технологій

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна

Циркуненко Олена Валеріївна

здобувач вищої освіти

факультету соціально-гуманітарних наук і соціальних технологій

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна

Науковий керівник: Верещинська Яна Володимирівна

ORCID ID: 0009-0004-3956-9314

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна

У сучасному інформаційному суспільстві, де міжособистісна взаємодія, емоційна чуйність та ефективна комунікація є ключовими чинниками професійного та особистісного успіху, вивчення взаємозв'язку між комунікативними компетентностями та емоційним інтелектом набуває особливого значення. Здобувачі вищої освіти – це майбутні фахівці, які функціонуватимуть у складних соціокультурних умовах. Вони повинні вміти не лише оперувати знаннями, а й будувати конструктивну комунікацію, долати конфлікти, ефективно працювати в команді та розуміти емоційні стани інших.

Емоційний інтелект, як здатність усвідомлювати, розпізнавати, регулювати власні емоції та емоції інших, значною мірою визначає успішність комунікативної взаємодії. Розвинений емоційний інтелект є основою для формування соціально-психологічної адаптованості, емпатії, рефлексивності та толерантності, які лежать в основі комунікативної компетентності. Саме тому дослідження їх взаємозв'язку має важливе науково-практичне значення.

У зарубіжній психології концепція емоційного інтелекту активно розроблялася з 90-х років XX століття. Піонерами цього напрямку стали

П. Саловей і Д. Майер, які визначили емоційний інтелект як здатність до сприймання, використання, розуміння та управління емоціями. Подальший розвиток цієї теорії отримав у роботах Д. Гоулмана, який популяризував ідею про важливість емоційного інтелекту для професійного успіху, особливо у сферах, пов'язаних із міжособистісною взаємодією [1]. Комунікативні компетентності, за даними західних дослідників (наприклад, К. Спенсер, Р. Бояціс, Х. Келлер), нерозривно пов'язані з компонентами емоційного інтелекту. Успішна комунікація, за цими дослідженнями, базується на здатності розуміти і регулювати емоційні реакції як власні, так і співрозмовника, що прямо вказує на тісний зв'язок між двома феноменами.

В Україні дослідження емоційного інтелекту та комунікативних компетентностей активно розвиваються у контексті підготовки майбутніх фахівців. Значний внесок у вивчення цих питань зробили такі науковці, як О. Доній, Л. Карамушка, О. Скрипкіна, Н. Чепелева,. Зокрема, підкреслюється, що формування емоційного інтелекту сприяє розвитку комунікативної чутливості, навичок активного слухання, емпатії та конструктивного розв'язання конфліктів. Українські дослідники акцентують увагу на важливості інтеграції психологічної підготовки у структуру освітнього процесу, що дозволяє системно розвивати як комунікативні, так і емоційно-інтелектуальні навички. Однак, попри зростаючу увагу до цієї проблематики, комплексних досліджень, які б емпірично підтвердили тісний взаємозв'язок між цими конструкціями у здобувачів вищої освіти, поки що недостатньо.

З огляду на вищевикладене, актуальним є проведення емпіричних досліджень, що дозволять:

- виявити рівень розвитку емоційного інтелекту у здобувачів різних освітніх напрямів;
- встановити зв'язок між рівнем емоційного інтелекту та сформованістю комунікативних навичок;
- дослідити гендерні, вікові та культурні особливості прояву цих феноменів;
- розробити та апробувати програми психологічного супроводу розвитку емоційного інтелекту як чинника підвищення комунікативної компетентності.

Для досягнення цих цілей можуть бути використані психодіагностичні методики, зокрема, тест емоційного інтелекту

(Н. Голла або Н. Шутте), опитувальники комунікативних навичок, спостереження, анкетування та інтерв'ювання [1]. Не менш перспективним є використання методів активного соціально-психологічного навчання, когнітивно-поведінкової терапії, тренінгів емоційної грамотності та симуляційних ігор як інструментів впливу на досліджувані показники.

Таким чином, вивчення взаємозв'язку між комунікативними компетентностями та рівнем розвитку емоційного інтелекту має значний потенціал для удосконалення процесу підготовки здобувачів вищої освіти. Сучасний студент має бути не лише носієм знань, а й ефективним комунікатором, здатним до емоційної саморегуляції та емпатії. Аналіз наукових джерел вказує на те, що емоційний інтелект є важливою основою комунікативної компетентності, а їх взаємозв'язок – перспективним напрямом наукового пошуку. Подальші емпіричні дослідження зможуть не лише підтвердити існуючі гіпотези, але й сприяти створенню ефективних психолого-педагогічних програм розвитку цих якостей у майбутніх фахівців.

Список використаних джерел:

1. Goleman, R. J. D. (2021). Emotional Intelligence : Behavior Psychology Guide: Master Your Emotions & Boost Your EQ Developing a Strong Mindset Improving Social Skills & Emotional Agility Achieving Success in Life & Business. Movement Publishing.

ВИКОРИСТАННЯ АРТ-ТЕРАПІЇ ПРИ РОБОТІ З ТРАВМОЮ

Назарова Маргарита Анатоліївна

курсант, старший солдат

Військовий інститут

Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Україна

Науковий керівник: Кожедуб Олена Василівна

кандидат соціологічних наук, доцент,

доцент кафедри військової психології та педагогіки

Військовий інститут

Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Україна

Арт-терапія становить один із найефективніших методів психологічної допомоги особам, які пережили травматичні події, оскільки дозволяє опрацьовувати болісний досвід через творче самовираження без необхідності вербалізації пережитого. Травматичний досвід часто залишається закодованим на невербальному рівні, формуючи соматичні симптоми та емоційні блоки, які складно піддаються традиційним методам психотерапії. Використання художніх засобів відкриває доступ до глибинних психічних процесів, допомагаючи інтегрувати фрагментовані спогади та відновити почуття контролю над власним життям. Особливо актуальним застосування арт-терапевтичних методів стає для осіб, які перебували у зоні бойових дій, оскільки інтенсивність та тривалість стресового впливу часто перевищує можливості вербального опрацювання. Символічна мова образів дозволяє обійти психологічні захисти, які блокують усвідомлення травматичних переживань, та активізувати внутрішні ресурси для відновлення. Творчість стає простором, де людина може безпечно досліджувати найболючіші аспекти свого досвіду, поступово трансформуючи їх через художнє переосмислення та надання нових значень. Арт-терапевтичні техніки забезпечують можливість виразити те, що неможливо описати словами, адже травматичні переживання часто існують як фрагментовані сенсорні відчуття, які не вкладаються у лінійну вербальну структуру [1, с. 45].

Основним механізмом терапевтичного впливу виступає можливість проєкції внутрішніх переживань на зовнішній об'єкт творчості, що

створює безпечну дистанцію між людиною та травматичним досвідом. Малювання, ліплення, колажування та інші техніки дозволяють виразити те, для чого не знаходиться слів, особливо коли йдеться про інтенсивні афективні стани або дисоціативні реакції. Творчий процес активізує правопівкульні функції мозку, відповідальні за емоційну обробку інформації, одночасно залучаючи когнітивні ресурси лівої півкулі для осмислення створеного образу.

Завдяки такій інтеграції відбувається поступова трансформація травматичних спогадів із фрагментованих сенсорних вражень у цілісний наратив, який може бути усвідомлений та прийнятий. Робота з кольором, формою, текстурою надає можливість дослідити складні емоційні стани без ризику ретравматизації, адже творчий продукт виступає посередником між клієнтом та терапевтом. Символізація травматичного досвіду через художні образи дозволяє зменшити емоційне навантаження спогадів, оскільки людина отримує можливість спостерігати за своїми переживаннями ніби збоку, з позиції творця, а не жертви обставин. Процес створення арт-об'єкта забезпечує відчуття контролю та суб'єктності, які зазвичай втрачаються під час травматичних подій, коли людина відчуває безпорадність перед зовнішніми силами. Матеріалізація внутрішнього хаосу у конкретну форму сама по собі має організуючий вплив на психіку, структурує досвід та робить його доступним для подальшого психологічного опрацювання. Художнє самовираження активізує ресурсні стани, пробуджує креативність та здатність до самоцілювання, які можуть бути придушені під впливом хронічного стресу [2, с. 51].

Процес створення арт-об'єкта активізує адаптивні психологічні механізми, зокрема сублімацію деструктивних імпульсів та символізацію неусвідомлюваних конфліктів. Людина отримує можливість буквально побачити власні страхи, гнів, сум чи безпорадність, матеріалізовані у зображенні, що парадоксальним чином зменшує їхню внутрішню потужність. Трансформація хаотичних переживань у структуровану художню форму сама по собі несе терапевтичний ефект, оскільки символізує здатність особистості впорядковувати внутрішній світ навіть після руйнівних подій. Особливо цінним виявляється те, що арт-терапія не вимагає художніх навичок чи естетичної досконалості результату, адже терапевтична цінність полягає саме у процесі творення, а не в кінцевому продукті.

Групові арт-терапевтичні заняття створюють додатковий ресурс через можливість ділитися досвідом із людьми, які пережили схожі труднощі, що знижує почуття ізоляції та стигматизації. Спостереження за творчістю інших учасників розширює репертуар способів самовираження та копінг-стратегій, демонструє різноманітність реакцій на травму та шляхів відновлення. Під час обговорення створених робіт формується атмосфера взаємної підтримки, яка протидіє деструктивним наслідкам травматичного досвіду, таким як недовіра до світу та втрата сенсу життя. Безпечне терапевтичне середовище дозволяє експериментувати з різними способами самопрезентації, відновлювати здатність до емоційної саморегуляції та міжособистісної взаємодії. Для комбатантів та осіб, які пережили екстремальні ситуації, групова робота допомагає відновити соціальні зв'язки та знизити рівень ізоляції, яка нерідко супроводжує посттравматичні стани.

Інтеграція арт-терапевтичних методів у комплексні програми реабілітації осіб із посттравматичними розладами підвищує ефективність психологічної допомоги та сприяє швидшому відновленню функціонування. Поєднання вербальної психотерапії з невербальними творчими техніками забезпечує багаторівневий вплив на психіку, охоплюючи когнітивні, емоційні та тілесні аспекти травматичного досвіду [3]. Застосування арт-терапії у роботі з різними категоріями постраждалих, включаючи військовослужбовців та цивільних осіб, демонструє стабільні позитивні результати у зменшенні симптоматики посттравматичного стресового розладу, депресивних станів та тривожності, відновленні адаптивного функціонування та покращенні якості життя.

Список використаних джерел:

1. Калька Н., Ковальчук З. Практикум з арт-терапії : навч.-метод. посіб. Ч. 1. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 232 с.
2. Панченко О. А. Постстресові розлади в умовах інформаційно-психологічної турбулентності. Психосоціальна підтримка осіб з травмою війни: міжнародний досвід та українські реалії : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Маріуполь, 28 лют. 2018 р.). Маріуполь, 2018. С. 50–52.
3. Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я : Закон України від 09.08.2023. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2021. № 8. Ст. 59. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text>

ВПЛИВ ВІДСУТНОСТІ ТІЛЕСНОГО ПРОЩАННЯ З ПОМЕРЛИМ ПІД ЧАС ВІЙНИ НА ПЕРЕЖИВАННЯ ВТРАТИ У ДОРОСЛИХ

Онишко Галина Ігорівна

магістрантка кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами
ім. акад. І.А. Зязюна
*Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна*

Науковий керівник: Кузнецова Марія Маратівна

канд. психол. наук, доцент кафедри педагогіки та психології управління
соціальними системами ім. акад. І.А. Зязюна
*Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна*

Вступ

Повномасштабна війна в Україні призвела до безпрецедентної кількості людських втрат і глибоких психологічних наслідків для суспільства. Особливо складним для переживання є досвід втрати близької людини без можливості тілесного прощання. Відсутність ритуалу прощання порушує природний процес горювання, підвищує ризик розвитку ускладненого горя, депресії, посттравматичного стресового розладу (ПТСР) і стійкого почуття провини [1; 2].

У класичних працях Е. Ліндермана, Е. Кюблер-Росс, Дж. Боулбі, В. Вордена та К. Мюррей-Паркса [3–5] описано закономірності й стадії горювання як природного процесу психічної адаптації до втрати. сформували уявлення про закономірності психологічного процесу втрати. У сучасних дослідженнях (М.-Ф. О'Конор, К. Шир, Дж. Бонанно) значна увага приділяється нейропсихологічним механізмам горювання, що визначають його тривалість і глибину.

Мета, об'єкт і предмет дослідження

Мета дослідження - виявити зв'язок депресивних станів, почуття провини й симптомів ПТСР із процесом ускладненого горювання у жінок, які втратили близьких під час війни, з урахуванням наявності або відсутності тілесного прощання.

Об'єкт дослідження - феномен ускладненого горювання.

Предмет - психологічні чинники ускладненого горювання за умов відсутності тілесного прощання.

Методи дослідження

Для дослідження використано чотири стандартизовані методики:

- Методика диференціальної діагностики депресивних станів (ДДДС, адаптація Т. І. Балашової);

- Traumatic Grief Inventory Self Report Plus (TGI-SR+) – для вимірювання інтенсивності ускладненого горювання;

- Шкала самооцінки посттравматичного стресового розладу (PCL-5);

- Методика TOSCA-3 для оцінки рівня провини та сорому.

У дослідженні взяли участь 50 жінок віком від 23 до 65 років, які втратили близьких внаслідок війни. Вибірку поділено на дві групи:

1. жінки, які мали можливість тілесного прощання (25 осіб);
2. жінки, які не мали можливості тілесного прощання (25 осіб).

Результати дослідження

Отримані результати підтвердили гіпотезу про те, що відсутність тілесного прощання є суттєвим чинником, який ускладнює процес проживання втрати.

1. Депресивна симптоматика. За методикою ДДДС жінки без можливості прощання мали вищий середній показник депресії ($M=50,0$) порівняно з тими, хто попрощався ($M=41,6$), $p \leq 0,01$. Це відображає глибшу емоційну пригніченість і почуття безнадії.

2. Рівень ускладненого горювання. За опитувальником TGI-SR+ середній бал у групі без прощання ($M=80,8$) перевищив клінічний поріг (71), що свідчить про ризик патологічного горя; у групі з прощанням — $M=68,9$.

3. Посттравматичні прояви. За шкалою PCL-5 у групі без тілесного прощання середній показник ($M=49,3$) значно перевищував дані групи, де прощання відбулося ($M=33,9$), $p \leq 0,01$. Це вказує на зв'язок між неможливістю прощання й розвитком ПТСР.

4. Почуття провини. Жінки без можливості прощання частіше демонстрували домінування самозвинувачення та румінаційних переживань, що затримували процес інтеграції втрати.

Отже, відсутність тілесного прощання підтримує стан емоційної невизначеності та когнітивного заперечення смерті, гальмує реорганізацію внутрішньої моделі прив'язаності (за Дж. Боулбі) і посилює ризик розвитку ускладненого горювання.

Висновки

1. Відсутність тілесного прощання є ключовим чинником ризику розвитку ускладненого горювання, депресії та посттравматичних симптомів.

2. Тілесне прощання виконує функцію психологічного завершення — воно допомагає інтегрувати факт смерті, знижує рівень стресу й полегшує адаптацію до нової реальності.

3. У умовах війни створення альтернативних форм прощання набуває особливого значення. Створення символічних, духовних або групових ритуалів, допомагають зменшити відчуття незавершеності втрати.

4. Отримані результати можуть бути використані у практиці психотерапевтичної допомоги родинам загиблих військовослужбовців, у програмах підтримки ветеранів і в підготовці фахівців-психологів, які працюють із травмою втрати.

Список використаних джерел:

1. Войтович, М. (2019). Горе як природна реакція на втрату. Особливості процесу горювання. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/721340/1/Voitovich_M_V_2019_Psychological_features_of_the_grief_proc-1-14.pdf
2. Медведєва О. Особливості переживання горя у контексті війни. // Психологія і суспільство. – 2023. <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/12586>
3. Stroebe, M., & Schut, H. (2010). The dual process model of coping with bereavement: A decade on. *Omega: Journal of Death and Dying*. <https://journals.sagepub.com/doi/10.2190/OM.61.4.b>
4. Kübler-Ross E. *On Death and Dying*. – New York: Macmillan, 1969. <https://doi.org/10.4324/9780203010495>
5. Bowlby J. *Attachment and Loss*. – London: Basic Books, 1980. <https://www.cambridge.org/core/journals/journal-of-biosocial-science/article/abs/attachment-and-loss-vol-3-loss-sadness-and-depression-by-bowlbyjohn-hogarth-press-and-institute-of-psychoanalysis-1980-1200/41E9C936BF016EB2C7329EA0412D3B2E>
6. O'Connor M.-F. *The Grieving Brain: The Surprising Science of How We Learn from Love and Loss*. – New York: HarperOne, 2022.

КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНА ПРОГРАМА «ВЕКТОР СТІЙКОСТІ» ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Сита Інна Олексіївна

фахівець

*КУ «Краснокутський інклюзивно-ресурсний центр»
Краснокутської селищної ради Богодухівського району
Харківської області, Україна*

Сучасні умови воєнного стану створюють безпрецедентні виклики для психічного здоров'я та адаптивних можливостей підлітків. Підвищений рівень тривоги, переживання втрати, невизначеність майбутнього, а також постійне перебування у стресогенному середовищі посилюють ризики формування посттравматичних реакцій [5; 8]. У таких обставинах особливої актуальності набуває розвиток резильєнтності — психологічної стійкості, що забезпечує ефективне подолання труднощів, підтримання адаптивного функціонування та відновлення після травматичного досвіду [7]. Представлене дослідження присвячене розробці та теоретико-методологічному обґрунтуванню корекційно-розвивальної програми «Вектор стійкості», спрямованої на підвищення рівня резильєнтності старших школярів.

Мета програми полягає у системному розвитку внутрішніх і зовнішніх ресурсів особистості, формуванні навичок емоційної саморегуляції, підвищенні самоефективності [1] та активізації соціальної підтримки [7]. Ключовою методологічною позицією є уявлення про резильєнтність як динамічне утворення, що формується у взаємодії індивіда з оточенням, піддається цілеспрямованому розвитку та зміцненню за умов систематичного психологічного впливу.

Результати теоретичного аналізу та емпіричного дослідження вказують на те, що значна частина старшокласників у зоні підвищеного ризику демонструє субклінічний рівень тривоги та виражені посттравматичні стресові реакції [5]. Отримані дані підтверджують наявність підвищеної емоційної напруги, що впливає на поведінкові прояви, концентрацію уваги, навчальну мотивацію та міжособистісні стосунки [8]. Кореляційний аналіз дозволив визначити ключові предиктори резильєнтності: внутрішні ресурси (самоефективність [1],

когнітивна гнучкість [6]) та зовнішні — соціальну підтримку [7]. Це підкреслює необхідність створення програми, спрямованої на багатовимірний розвиток психологічної стійкості.

Теоретико-методологічну основу програми становлять:

- когнітивно-поведінковий підхід, спрямований на формування адаптивних способів мислення та поведінки, роботу з дезадаптивними когнітивними схемами, розвиток рефреймінгу та навичок вирішення проблем [6];
- гуманістична парадигма, що акцентує увагу на актуалізації внутрішніх ресурсів, посиленні самоусвідомлення та розвитку життєвих цінностей [2];
- концепція самоефективності А. Бандури, яка підкреслює роль особистого досвіду успіху як мотиваційної основи резильєнтності [1];
- травмоінформований підхід, орієнтований на створення безпечного, стабільного та підтримувального середовища;
- ідеї С. Максименка щодо ролі любові як базового ціннісного ставлення у розвитку особистості;
- положення про роль рефлексії у подоланні травматичних переживань (Л. Гапоненко, М. Тріпак, В. Федорчук, О. Чаркіна);
- концепція Е. Фромма щодо природи любові та побудови здорових взаємин.

Завдання програми:

- формування науково обґрунтованих знань про природу стресу, психотравми та резильєнтності;
- розвиток навичок самоспостереження та емоційної рефлексії;
- розвиток когнітивної гнучкості, позитивного рефреймінгу та навичок конструктивного вирішення проблем;
- підвищення самооцінки та самоефективності через створення ситуацій успіху;
- розвиток соціальних компетенцій, уміння надавати й отримувати підтримку;
- формування навичок постановки реалістичних цілей в умовах невизначеності.

Кожне із завдань спрямоване на формування стійких механізмів психологічної адаптації та відповідає ключовим компонентам резильєнтності, визначеним у попередніх етапах дослідження.

Принципи побудови програми:

- інтегративність (поєднання когнітивного, емоційного, поведінкового й соціального компонентів);
- добровільність та активна участь;
- безпека та психологічна підтримка;
- вікова адекватність;
- діалогічність і рефлексивність.

Розроблена програма «Вектор стійкості» є теоретично обґрунтованою та практично орієнтованою системою психологічних впливів, що відповідає потребам старших школярів у період воєнного стану. Комплексний підхід до розвитку резильєнтності, який охоплює когнітивні, емоційні, поведінкові та соціальні компоненти [6; 7], сприяє не лише зниженню рівня тривожності [5], але й довготривалому зміцненню психічного здоров'я підлітків [8]. Реалізація програми створює умови для формування досвіду успішного подолання труднощів, посилення внутрішнього контролю та відновлення життєстійкості, що є критично важливим в умовах сучасних суспільних викликів.

Список використаних джерел:

1. Бандура А. Теорія соціального навчання. — К.: Видавництво «Основи», 2020.
2. Фромм Е. Мистецтво любити. — К.: Видавництво «КМ-Букс», 2019.
3. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості: у 2 т. — К.: КММ, 2006.
4. Гапоненко Л. М. Рефлексивний розвиток особистості: теорія і практика. — К.: Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2012.
5. Герман Дж. Л. Травма і одужання. — К.: Наш Формат, 2022.
6. Бек Дж. Когнітивно-поведінкова терапія: основи та перспективи. — Львів: Світ, 2017.
7. Унгар М. Соціальна екологія резильєнтності. — К.: Академвидав, 2021.
8. Бонанно Дж. А. Психологічна стійкість: як ми долаємо втрати, травми та кризи. — Харків: Віват, 2020.

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ДО САМОРОЗВИТКУ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Байдюк Надія Павлівна

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Науковий керівник: Дем'янчук Юлія Юріївна

асистент кафедри соціальної та практичної психології
Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Війна в Україні значним чином впливає на психологічний стан особистості. Сучасні події вимагають великих затрат у внутрішніх ресурсах для адаптації до нових умов, способу і ритму життя, а тим паче у пошуку сил та мотивації до подальшого саморозвитку і самовдосконалення. Молодь є майбутнім нашої держави, саме ця категорія населення здатна швидко пристосовуватись до змін, проте психологічна невідповідність людей до такого швидкого та інтенсивного перебігу подій суттєво та негативно позначається на психологічному добробуті та відчутті захищеності. Війна змінює цінності, погляди, ставлення до себе і бачення себе у найближчому майбутньому.

Дослідженням та проблемами мотивації займалися такі зарубіжні вчені як: Фредерік Герцберг, Девід Мак Келланд, Абрахам Маслоу та інші. Маслоу стверджував, що саморозвиток можливий лише після задоволення базових потреб (безпеки, житла тощо), проте у військовий час почуття безпеки є складним питанням і більшість людей зіштовхуються з порушенням базових потреб, що збиває з життєвого та звичного шляху. Під впливом нових обставин люди можуть переоцінювати свої цілі та джерела мотивації (Бандура), що вимагає пошуку нових досягнень та дій.

Психотравмуючі фактори через військові події з одного боку можуть бути ресурсом та поштовхом до розвитку, а з іншого – відчуттям безвиході та безнадії. Вимушена потреба в обробці великої кількості інформації, що надходить з різних джерел, постійне перебування в стресових умовах значним чином впливає на бажання вкладати час та ресурси у свій розвиток, коли думки про майбутнє стають неоднозначними. У таких умовах зростає велика потреба у стійкості, у

знаходженні мотивації до звичайної діяльності, однак постійний стрес дає відбиток на психоемоційному стані молоді та людства в цілому.

Вивчення теми особливостей мотивації до саморозвитку молоді є актуальною і значимою в сучасних умовах та потребує глибокого аналізу задля розуміння психологічного стану молодих людей, основних мотиваційних механізмів, які сприяють чи, навпаки, перешкоджають саморозвитку молоді в умовах війни.

Проаналізувавши ряд досліджень науковців, що займалися вивченням особливостей мотивації до саморозвитку молоді в умовах війни, можемо виділити основні теоретичні положення. О. В. Гнатюк у своїх тезах наголошує на важливості розвитку особистісних ресурсів для подолання стресу у складних життєвих ситуаціях [1]. Попри значні виклики, війна також може стати каталізатором особистісного зростання. Молодь, яка пережила травматичний досвід, може набути нових навичок, цінностей та поглядів на життя. О. Зазимко у своєму дослідженні підкреслює, що війна може сприяти позитивній динаміці для саморозвитку підлітків та осіб юнацького віку [2]. Дослідження Л. М. Черненко вказують, що нестабільність, спричинена війною, суттєво впливає на мотиваційні пріоритети. Зростання фінансової невизначеності змушує молодь зосереджувати свою увагу на задоволенні базових потреб, до яких відносять харчування чи житло, що на пряму обмежує їх можливості до професійного чи освітнього розвитку [4].

Одним із найбільш помітних наслідків війни є втрата інтересу до навчання та кар'єрного зростання. Дослідження І. Мірчук та О. Зеленої вказують, що серед студентів, які перебувають у зоні бойових дій або постійно стикаються з небезпекою, спостерігається значне зниження академічної успішності [3].

Отже, мотивація молоді до саморозвитку в умовах війни набуває специфічних рис. Війна створює для всіх значні перешкоди (для саморозвитку в тому числі) через стрес та глибоку невизначеність. Незважаючи на це, прагнення до особистісного зростання зберігається і пережитий досвід, навпаки, може стати каталізатором для розвитку нових навичок та досягнення нових звершень.

Мета дослідження передбачала визначення особливостей саморозвитку молоді в умовах війни з різним рівнем психоемоційного стану. Для цього було використано три психодіагностичні методики:

1. Тест САН (Самопочуття. Активність. Настрій).
2. Анкета «Самооцінка здатності до самоосвіти і саморозвитку особистості» (О.П.Сергеєнкова).
3. Методика «Діагностика особистості на мотивацію до успіху» (Т. Елерс).

У дослідження брало участь 40 осіб віком 18-25 років, що проживають у межах України. Емпіричне дослідження дозволило виявити, що 42% досліджуваних мають низький психоемоційний стан, перебуваючи у стані хронічного стресу та тривоги. Окремі показники самопочуття, активності та настрою підтвердили, що дана вибірка характеризується емоційною нестабільністю та зниженим бажанням до діяльності. 58% досліджуваних виявили високий або достатній рівень психоемоційного стану, що підкреслюється також високими показниками за окремими показниками самопочуття, активності та настрою.

Проаналізувавши особливості мотивації у молоді з низьким психоемоційним станом виявлено, що у більшості досліджуваних переважає середній рівень мотивації до саморозвитку, що свідчить про наявність потенціалу до розвитку. Кореляційний аналіз підтвердив прямий зв'язок між психоемоційним станом і мотивацією: зниження психоемоційного благополуччя супроводжується зменшенням мотивації до саморозвитку.

У групі з високим психоемоційним станом домінує високий рівень мотивації та здатність до саморозвитку, що пов'язано з їхньою здатністю трансформувати стрес у ресурс для досягнення цілей. Такі особи демонструють активність у формуванні та реалізації планів, навіть у контексті військових подій. Сильний прямий кореляційний зв'язок між психоемоційним станом і мотивацією підкреслює, що емоційна стійкість, позитивний настрій та вміння керувати стресом є ключовими чинниками високої мотивації.

Аналізуючи та підсумовуючи отримані результати, можна дійти до висновків, що психоемоційний стан є вирішальним чинником у формуванні мотивації до саморозвитку молоді в умовах війни. Зниження емоційної стійкості, спричинене хронічним стресом та тривогою, обмежує здатність до концентрації на освіті, кар'єрі та особистісному зростанні.

Список використаних джерел:

1. Гнатюк О. В. Ресурси особистісного саморозвитку здобувачів освіти в умовах війни. Тези доп. учасн. XVIII науково-практ. Семінару. (м. Київ, 24 жовтня 2024 р.). Київ, 2024. С. 27–28.
2. Зазимко О. Динаміка особистісного розвитку підлітків та осіб юнацького віку в період війни. *Технології розвитку інтелекту*. 2022. Т. 6, № 2. С. 1–21.
3. Мірчук І., Зелена О. Психоемоційний стан і соціальна активність студентської молоді в умовах війни: соціологічний аналіз. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, метод*. 2022. С. 47-54.
4. Черенько Л. М. Модель рівня життя в умовах соціально-економічної нестабільності: монографія. Київ, 2021. 423 с.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІСЛЯ ПОВЕРНЕННЯ ІЗ ЗОНИ БОЙОВИХ ДІЙ

Фелик Олександр Васильович

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальності С4 Психологія

Факультету інформаційних технологій та соціально – гуманітарних наук
Київський університет інтелектуальної власності та права, Україна

Науковий керівник: Кивлюк Ольга Петрівна

ORCID ID: 0000-0002-7900-9299

доктор філософ.наук, професор,

завідувачка кафедри філософії та психології

Київський університет інтелектуальної власності та права, Україна

Актуальність соціально-психологічного супроводу військовослужбовців після повернення із зони бойових дій зумовлена війною в Україні, викликаною військовою агресією з боку рф, участю населення в обороні держави, а також складністю процесів їх реінтеграції у мирне життя. З огляду на тривалість та інтенсивність бойових дій, численні випадки посттравматичних розладів, втрата соціальних зв'язків і деформація звичних моделей поведінки, питання належного супроводу ветеранів набуває не лише психолого-медичного, а й безпосередньо соціального, державного та безпекового значення. Соціально-психологічний супровід у цьому контексті виступає не як допоміжна процедура, а як необхідна складова національної політики повернення та підтримки військовослужбовців.

Метою цієї роботи є аналіз підходів до розуміння й реалізації соціально-психологічного супроводу ветеранів бойових дій, виокремлення ключових викликів та ефективних практик на основі аналізу наукових джерел.

Питання адаптації військовослужбовців після демобілізації отримало належне відображення у низці сучасних досліджень. Так, І.А. Лурін та співавт. відзначають, що повернення до мирного життя супроводжується порушенням базової психоемоційної регуляції, що, у свою чергу, ускладнює інтеграцію індивіда в соціальне середовище [2,

с. 63]. Автори підкреслюють, що успішна адаптація можлива лише за умов комплексного підходу, що охоплює як психологічну, так і соціальну підтримку.

Цю думку підтримує і О. Орловська, яка акцентує увагу на тому, що більшість труднощів післявоєнного періоду пов'язані з втратою ідентичності та потребою в переосмисленні життєвих орієнтирів [3, с. 46]. Однак, на нашу думку, цей підхід дещо абстрагується від практичних аспектів соціального супроводу, зокрема ролі інституційного середовища, місцевих громад та сім'ї у процесі адаптації.

Натомість у дослідженні М. Павлюка та І. Овдія [4, с. 136] наголошується, що ефективний соціально-психологічний супровід передбачає системне залучення міждисциплінарних команд: психологів, соціальних працівників, медиків, а також включення ветеранів до програм наставництва. Такий підхід є значно ближчим до реальних потреб повернених з фронту військових, оскільки він враховує багатомірність проблем від клінічних симптомів ПТСР до економічної вразливості.

У свою чергу, А.В. Шиделко звертає увагу на довгострокові наслідки бойового стресу, серед яких: підвищений рівень тривожності, агресивності, ізоляції, а також ризик суїцидальної поведінки [5, с. 480]. Авторка стверджує, що симптоматика бойового стресу має здатність хроніфікуватися, що вимагає тривалого спостереження та постійної корекції психосоціальних програм. На нашу думку, даний акцент виправданий, адже він підкреслює потребу в перманентному, а не епізодичному характері супроводу.

Окремої уваги заслуговує дослідження Д. Волкова та О. Абатурової, у якому аналізуються просоціальні настанови ветеранів як чинник, що впливає на здатність до ресоціалізації [1, с. 594]. Як зазначають автори, наявність проактивних моделей поведінки та внутрішньої мотивації до взаємодії з соціумом значно знижує ризики соціального відчуження. Водночас ця думка залишає відкритим питання про джерела формування таких просоціальних тенденцій, чи є вони результатом цілеспрямованої роботи фахівців, чи радше індивідуальною особливістю.

Таким чином, узагальнюючи проаналізовані підходи, можемо констатувати певну фрагментарність в існуючих моделях соціально-психологічного супроводу. В той час як одні автори зосереджуються переважно на психологічному аспекті адаптації, інші – на інституційному

чи поведінковому вимірі. Ми вважаємо, що найбільш релевантною є інтегративна модель, яка передбачає як індивідуальну, так і системну роботу з ветеранами.

На основі систематизованого огляду наукових підходів [1-5] нами було виокремлено базові принципи, яких, на нашу думку, має дотримуватись ефективна модель соціально-психологічного супроводу ветеранів. Ці принципи не є вичерпними, однак репрезентують найбільш релевантні акценти, що відображені у вітчизняному науковому дискурсі:

1. Інтегративність – забезпечення міждисциплінарного підходу із залученням фахівців різного профілю: психологів, соціальних працівників, медиків, юристів тощо [4].

2. Безперервність супроводу – розуміння соціально-психологічної підтримки як процесу, що триває впродовж усього періоду постреінтеграції, а не лише у перші тижні після демобілізації [5].

3. Індивідуалізація – врахування унікального досвіду кожного військовослужбовця, зокрема тривалості бойових дій, рівня травматизації, типу бойового навантаження, соціального статусу тощо [2].

4. Ресурсно-орієнтований підхід – опора на внутрішні сили особистості, формування просоціальної мотивації до інтеграції в соціум [1].

5. Гуманістичність та недискримінаційність – створення умов, у яких військовослужбовець не стикається зі стигматизацією чи формальним ставленням з боку суспільства й інституцій [3].

6. Контекстуальна адаптованість – гнучке налаштування програм супроводу до умов конкретного регіону, соціально-економічної ситуації, а також рівня локальної спроможності громад [3].

7. Партнерство та соціальна підтримка – залучення родини, громади, ветеранських організацій як активних учасників процесу адаптації [4].

8. Профілактична спрямованість – акцент не лише на реабілітації, але й на запобіганні поглибленню кризових станів, ізоляції та маргіналізації [5].

9. Реалізм і поетапність – формування реалістичних очікувань щодо адаптаційного процесу; уникнення надмірних або невиправданих вимог до ветеранів [2].

10. Моніторинг і зворотний зв'язок – системна оцінка ефективності програм підтримки з корекцією методик на основі отриманих результатів [4].

Таким чином, вищевикладене дає нам підстави зробити висновок, що соціально-психологічний супровід ветеранів бойових дій в Україні має ґрунтуватися не на фрагментарних ініціативах, а на цілісній, науково обґрунтованій системі принципів. Їх реалізація вимагає як державної координації, так і залучення локальних громад і неурядових структур.

Список використаних джерел:

1. Волков Д., Абатурова О. Особливості просоціальної поведінки військовослужбовців. *Grail of Science*. 2022. № 12-13. С. 592-597.
2. Лурін І. А., Льовкін І. М., Числіцька О. В., Маланюк В. І., Борисова С. Л. Особливості соціально-психологічної адаптації військовослужбовців-учасників бойових дій. *Проблеми військової охорони здоров'я*. 2017. № 49 (2). С. 62-70.
3. Орловська О. Особливості адаптації військовослужбовців до умов цивільного життя. *Молодий вчений*. 2019. № 8 (72). С. 45-49.
4. Павлюк М., Овдій І. Психологічна адаптація військовослужбовців збройних сил України. *Вісник Національного університету оборони України*. 2022. С. 134-141.
5. Шиделко А. В. Наслідки впливу бойового стресу на психологічний стан особистості військовослужбовця. *Перспективи та інновації науки*. 2022. № 6 (1). С. 476-486.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОСВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ (УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ І ЕКОНОМІСТІВ)

Рибалка Ярослава Іванівна

ORCID ID: 0000-0002-2525-0618

канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри української мови
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Наразі педагогічна освіта активізує пошук шляхів підготовки молодих педагогів, що відповідають вимогам часу, коли в нашому суспільстві вчителів не вистачає. Зазначимо, що на сьогодні до професійної педагогічної діяльності соціум висуває підвищені вимоги, і це стосується як особистісних якостей, також і рівня фізичного й психічного здоров'я (згадаймо вимогу оформлення санітарної книжки і моніторингу психічного стану здоров'я педагогічних працівників).

Найперспективнішим наразі визнано такий шлях саморозвитку, у якому провідним чинником розвитку є внутрішня активність людини і потреба в самореалізації.

Працюючи у системі освіти, констатуємо певні психологічні особливості у розвитку професійної самосвідомості студентів педагогічних напрямів. Відтак, ставимо собі на меті дослідити психологічні особливості розвитку професійної самосвідомості майбутнього вчителя.

З метою конкретизації отриманих результатів, нами було обрано досліджуваних: 60 осіб, із них 20 респондентів чоловічої статі та 40-жіночої, віком від 21 до 25 років, що є студентами Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара. Із них 30 осіб (експериментальна група) становлять студенти факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства спеціальності А4 Середня освіта. Контрольна група складається з 30 респондентів, що є студентами факультету економіки спеціальностей D1 Облік і оподаткування, D2 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок, D3 Менеджмент.

Застосовані методи дослідження: бесіда, моделювання цілісного Я-образу майбутнього професіонала, спостереження, методика «Хто я?» М.

Куна-Т.Мак-Партланда, анкетні опитування: «Мотиваційно-ціннісний компонент мотиваційних референтів», «Я-концепція»; «Я-реальний – Я-ідеальний», проєктивні завдання творчого характеру (есей «Яким я хочу бути вчителем/економістом»); констатуючий експеримент.

Згідно з отриманими результатами емпіричного дослідження, можемо зробити наступні висновки:

- не виявлено значних відмінностей у рівні професійної самоідентифікації студентів-педагогів та студентів-економістів;

- серед студентів-педагогів спостерігається виражена мотивація до соціально-орієнтованих професій та орієнтація на суб'єктно-суб'єктні види діяльності, тоді як у групі студентів-економістів переважає орієнтація на суб'єктно-об'єктні види діяльності;

- студенти-педагоги демонструють вищий рівень вимог до себе як до фахівця, ніж студенти-економісти, а також у першій групі простежується виразніша розбіжність між концепціями «Я-ідеального» та «Я-реального»;

- серед студентів-педагогів більшість опитуваних твердо переконана у правильності свого професійного вибору, тоді як серед студентів-економістів значна частина вагається;

- значна розбіжність між групами виявляється у характері амбіцій – так, у групі економістів вони, на перший погляд, здаються більш глобальними. Попри це, на відміну від студентів-педагогів, студентам-економістам складніше розробити інновації, що допомогли б поліпшити та розвинути їхню галузь, замість креативності у групі спостерігається раціоналістичний, але переважно виконавчий підхід до професійної діяльності;

- стосовно знань, умінь та компетенцій студенти-педагоги виявляють вищий рівень рефлексії, бачать ширшу картину щодо навичок та знань, якими необхідно володіти фахівцю у їхній галузі. Це відрізняє групу від студентів-економістів, які демонструють набагато скромніші запити щодо професійного зростання та самовдосконалення.

Отже, для ефективного розвитку професійної самосвідомості і майбутнього педагога і майбутнього економіста необхідно створити певні умови:

- рефлексивне освітнє середовище — атмосфера довіри, діалогу, співпраці, що стимулює самоаналіз, ведення щоденників фахового досвіду, аналіз кейсів, самооцінка результатів діяльності;

- професійна підтримка та наставництво — допомога досвідчених колег, викладачів у самоусвідомленні й розвитку; формування провізорами позитивного ставлення до себе, своєї роботи, вміння володіти способами саморегуляції психічного стану;
- активна виробнича практика — ситуації професійного вибору, що формують відповідальність і самоконтроль;
- створення умов постійного навчання та самоосвіти — участь у семінарах, тренінгах, проектах, професійних спільнотах.

Кореляційний та якісний аналіз показали: у зв'язку із різницею у професійному та комунікативному досвіді, різними запитами щодо обов'язків, представники кожної професії, зокрема майбутні педагоги, мають унікальну та специфічну професійну самосвідомість, що відрізняє їх від представників інших професій.

ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ УЧАСНИКІВ ДОРΟΣЛИХ ТРЕНІНГОВИХ ГРУП

Кіріцева Олександра Анатоліївна

здобувач вищої освіти

Запорізький державний медико-фармацевтичний університет, Україна

Науковий керівник: Герасімчук Тетяна Сергіївна

канд.мед.наук, доцент

Запорізький державний медико-фармацевтичний університет, Україна

Актуальність. У сучасній психологічній практиці з дорослими клієнтами тренінговий формат є одним із найефективніших способів особистісного розвитку, навчання й підтримки. Однак продуктивність групового процесу безпосередньо залежить від психологічної безпеки учасників — стану, у якому людина може вільно висловлювати думки, проявляти емоції, брати участь у взаємодії без страху осуду чи приниження.

Дослідження показують, що саме безпечне середовище є базовою умовою для формування довіри, саморозкриття та ефективного засвоєння нових моделей поведінки. Водночас у тренінговій практиці нерідко спостерігаються випадки, коли відсутність емоційної безпеки призводить до опору, зниження мотивації чи навіть дострокового припинення участі у програмі.

Мета дослідження. Визначити рівень психологічної безпеки у дорослих тренінгових групах, з'ясувати її критерії та проаналізувати механізми формування безпечного середовища під керівництвом психолога-тренера.

Матеріали та методи. У дослідженні взяли участь 36 осіб віком від 18 до 40 років, які проходили програму особистісного зростання у форматі групового тренінгу (6 занять по 1,5 години).

Учасники були поділені на три групи по 12 осіб:

1. Група 1 — тренінг проводився з акцентом на створенні безпечного середовища (використання прийомів емпатійного слухання, групових правил довіри, віддзеркалення почуттів);

2. Група 2 — тренінг з мінімальним фокусом на емоційну безпеку, основна увага на інформаційних вправах;

3. Група 3 — змішаний формат, де елементи безпеки вводились поступово (контрольна група).

З метою оцінки та аналізу були використані опитувальник “Психологічна безпека групи” (Edmondson, 1999, адаптація українською), шкала саморозкриття (Jourard, 1971), анкета оцінки задоволеності участю у тренінгу (авторська, 10 пунктів, 5-бальна шкала). Додатково проводилось спостереження за поведінковими маркерами довіри, підтримки та кооперації.

Обробка даних здійснювалась методами описової статистики, кореляційного аналізу та порівняння середніх значень (t-критерій Стьюдента).

Результати дослідження. Результати показали суттєві відмінності у рівнях психологічної безпеки та ефективності групового розвитку між трьома групами.

У групі 1, де створювалося безпечне середовище, середній рівень психологічної безпеки склав $4,6 \pm 0,3$ бала (за 5-бальною шкалою), рівень саморозкриття — $4,4 \pm 0,5$, задоволеність участю у тренінгу — 92%. Конфліктні ситуації фіксувалися рідко — у середньому 0,7 епізода на групу.

У групі 2 показники були значно нижчими: психологічна безпека — $3,2 \pm 0,6$, саморозкриття — $3,0 \pm 0,5$, задоволеність участю — 68%, а кількість конфліктних ситуацій — 2,6 епізода. Учасники часто повідомляли про відчуття тривоги, побоювання критики та недостатню підтримку від тренера.

У групі 3 (змішаний формат) результати були проміжними: психологічна безпека — $4,1 \pm 0,4$, саморозкриття — $3,9 \pm 0,5$, задоволеність — 84%, конфлікти — 1,4 епізода.

Кореляційний аналіз виявив позитивний зв'язок між рівнем психологічної безпеки та саморозкриттям ($r = 0,78$; $p < 0,01$), а також між безпекою та задоволеністю участю ($r = 0,72$; $p < 0,01$). Це свідчить, що відчуття захищеності й прийняття прямо впливає на ефективність особистісного розвитку у тренінгу.

Висновки. Проведене дослідження підтвердило, що психологічна безпека є визначальним чинником ефективного розвитку учасників дорослих тренінгових груп. Саме вона створює умови для відкритої

комунікації, саморозкриття та емоційної взаємопідтримки між учасниками. Рівень безпеки прямо корелює із задоволеністю тренінговим процесом, глибиною рефлексії та готовністю до змін. Атмосфера прийняття, довіри й передбачуваності сприяє формуванню внутрішньої мотивації, зниженню тривожності та підвищенню ефективності групових взаємодій. Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання принципів створення безпечного середовища в різних сферах психологічної роботи — від корпоративних та освітніх тренінгів до психотерапевтичних груп, програм професійного навчання й супервізій.

Список використаних джерел:

1. Edmondson, A. C. (1999). Psychological safety and learning behavior in work teams. *Administrative Science Quarterly*, 44(2), 350–383. <https://doi.org/10.2307/2666999>
2. Kahn, W. A. (1990). Psychological conditions of personal engagement and disengagement at work. *Academy of Management Journal*, 33(4), 692–724. <https://doi.org/10.2307/256287>
3. Frazier, M. L., Fainshmidt, S., Klinger, R. L., Pezeshkan, A., & Vracheva, V. (2017). Psychological safety: A meta-analytic review and extension. *Personnel Psychology*, 70(1), 113–165. <https://doi.org/10.1111/peps.12183>

ПСИХОЛОГІЧНА МОТИВАЦІЯ ДО НАВЧАННЯ, ЯК РЕСУРС ДЛЯ МОЛОДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Гриніна Ганна Володимирівна

Здобувач вищої освіти факультету психології

Горлівський інститут іноземних мов

Державного вищого навчального закладу

«Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Сучасні умови воєнного стану в Україні істотно впливають на всі сфери життєдіяльності суспільства, зокрема на систему освіти та навчальну мотивацію молоді. Психологічні чинники мотивації до навчання в цей період набувають особливої значущості, оскільки вони визначають здатність молодої людини до збереження освітньої активності, саморозвитку та професійного самовизначення в умовах невизначеності, стресу та соціальної нестабільності.

В умовах воєнного стану в Україні питання підтримання та розвитку мотивації до навчання серед молоді набуває особливої актуальності. Освітній процес у цей період відбувається в умовах психологічної напруги, частих змін форматів навчання, переміщення населення, втрати безпеки та стабільності. Усе це створює нові виклики для системи освіти, зумовлюючи необхідність глибшого розуміння психологічних механізмів, що забезпечують збереження навчальної активності та внутрішньої мотивації студентської та учнівської молоді.

Мотивація до навчання є одним із провідних чинників ефективності освітнього процесу, оскільки визначає рівень залученості особистості, її пізнавальну ініціативу, наполегливість і здатність до самостійного здобуття знань. В умовах війни ці якості стають не лише академічною необхідністю, а й засобом психологічного відновлення, емоційної стабілізації та збереження життєвих орієнтирів. Саме тому дослідження психологічних чинників мотивації набуває не лише теоретичного, а й практичного значення, оскільки може стати основою для створення ефективних програм психолого-педагогічної підтримки молоді.

Мотивація до навчання має динамічний характер, вона змінюється залежно від вікових особливостей, життєвих обставин, соціального контексту та психологічного стану особистості. У періоди соціальних

криз і воєнних дій мотиваційна структура зазнає трансформацій, адже змінюється система цінностей, смислів і пріоритетів молоді. У таких умовах актуалізується роль внутрішньої мотивації, пов'язаної з потребою у самозбереженні, самореалізації та відчутті власної значущості для суспільства.

Крім того, в сучасному українському суспільстві формується нова ціннісна парадигма, у якій освіта постає як ключовий чинник національної стійкості та відбудови держави. Молодь розглядає навчання не лише як засіб професійного становлення, а й як внесок у спільну справу відновлення країни, що підсилює морально-патріотичний компонент мотивації.

Отже, актуальність дослідження зумовлена потребою у визначенні та науковому обґрунтуванні психологічних чинників, що сприяють збереженню й розвитку мотивації до навчання молоді в умовах воєнного стану, а також необхідністю створення на цій основі психолого-педагогічних стратегій підтримки освітнього потенціалу суспільства.

Одним із ключових чинників в сучасних умовах безпекових викликів є емоційно-вольова стійкість, що дозволяє молоді долати страх, тривогу та апатію, зберігаючи внутрішню мотивацію до навчальної діяльності. У періоди кризових ситуацій рівень емоційного напруження значно зростає, що може призводити до зниження концентрації, втрати інтересу до навчання або зневіри у власних силах. Водночас формування навичок саморегуляції, позитивного мислення та цілеспрямованості виступає потужним ресурсом підтримання навчальної мотивації [1, с. 167-170].

Не менш важливим є ціннісно-смісловий компонент мотивації, який відображає усвідомлення молоддю значущості освіти як інструменту самореалізації, соціальної мобільності та участі у відбудові країни. Освіта в умовах війни набуває не лише пізнавальної, а й моральної функції – стає засобом утвердження громадянської позиції, патріотизму та віри в майбутнє.

До психологічних детермінант мотивації також належить соціальна підтримка з боку сім'ї, педагогів, однолітків. Емпатійне спілкування, довіра та відчуття безпеки створюють сприятливе середовище для навчальної активності, навіть попри зовнішні загрози. Важливою умовою збереження внутрішньої мотивації є також відчуття контролю над ситуацією – здатність планувати навчальний процес, ставити реалістичні цілі та бачити перспективи особистісного зростання [2, с. 40].

Особливу роль у підтриманні навчальної мотивації відіграє цифрова компетентність молоді. В умовах дистанційного або змішаного навчання, викликаного безпековими ризиками, уміння користуватися сучасними інформаційними технологіями стає не лише технічною, а й психологічною передумовою успішної освітньої діяльності [3, с. 121–126].

Таким чином, мотивація до навчання є комплексним психічним утворенням, яке поєднує когнітивні, емоційно-вольові та ціннісно-сміслові компоненти. Вона визначає не лише ефективність освітньої діяльності, а й загальний рівень особистісного розвитку та здатність молоді адаптуватися до змін у соціальному середовищі. Психологічні чинники мотивації до навчання молоді в умовах воєнного стану охоплюють емоційно-вольову стійкість, ціннісно-сміслову орієнтацію, соціальну підтримку, почуття безпеки та самоконтролю, а також здатність до адаптації й саморегуляції. Усвідомлення та розвиток цих чинників є важливим напрямом психологічного супроводу освітнього процесу, спрямованого на збереження потенціалу молоді та формування її життестійкості.

Список використаних джерел:

1. Доманчук, Д. С. Психологічні чинники мотивації навчання у закладах вищої освіти: теоретичний аспект / Д. С. Доманчук // Магістерські студії. Альманах / ред. кол. : Д. С. Мальчикова, Т. С. Корнішева. – Херсон ; Івано-Франківськ : ХДУ, 2024. – Вип. 24. – С. 167-170.
2. Кочарян О. С., Фролова Є. В., Павленко В. М. Структура мотивації навчальної діяльності студентів : навчаль-ний посібник. Харків, 2011. с. 40
3. Микитюк С. О., Микитюк С. С. Мотивація початкової діяльності як ресурс освітнього процесу. Збірник наукових праць Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. 2021. № 76, Т.2. С. 121–126.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДЛІТКІВ, СХИЛЬНИХ ДО СЕЛФХАРМУ

Жук Олександра Олександрівна

здобувач вищої освіти

факультету соціально-гуманітарних наук і соціальних технологій
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна

Науковий керівник: Довженко Ольга Олегівна

ORCID ID: 0000-0003-0490-6689

кандидат педагогічних наук (доктор філософії),

доцент кафедри психологічної та педагогічної антропології

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна

Проблема селфхарму (самоушкоджувальної поведінки) серед підлітків набуває дедалі більшої актуальності у сучасному суспільстві. Зростання рівня стресу, інформаційного перевантаження, соціальної ізоляції, кібербулінгу та емоційної нестабільності призводить до того, що підлітки все частіше використовують самоушкодження як спосіб зняття внутрішньої напруги або самовираження. Згідно зі статистичними даними ВООЗ (2023), приблизно 17% підлітків у світі хоча б раз у житті вдавалися до самопошкоджень, а серед дівчат цей показник є вищим, ніж серед хлопців [8]. Це свідчить про глибоку психологічну кризу, яку переживає значна частина молодого покоління.

В Україні проблема селфхарму набуває особливої гостроти у зв'язку з соціальною нестабільністю, воєнними подіями, втратою почуття безпеки та невизначеністю майбутнього. Підлітковий вік - це період формування ідентичності, підвищеної емоційності, суперечностей між бажанням самостійності та потребою в підтримці. Саме тому розуміння психологічних особливостей підлітків, схильних до селфхарму, є вкрай важливим для розробки ефективних профілактичних і корекційних програм.

Проблематика селфхарму активно досліджується у світовій психології та психіатрії протягом останніх десятиліть. Науковці J. Klonsky (2007), M. Nock (2010) та L. Whitlock (2014) розглядають селфхарм як окремий феномен, не тотожний суїцидальній поведінці, але пов'язаний із нею через спільні механізми емоційної регуляції [1; 2; 3]. Вони вказують, що основною функцією самоушкоджень є зниження інтенсивності негативних емоцій, почуття провини, сорому або гніву.

S. Lewis і M. Seko (2016) акцентують увагу на ролі соціальних мереж у поширенні феномену селфхарму: інтернет-спільноти можуть як підтримувати деструктивні патерни поведінки, так і виконувати терапевтичну функцію - через спілкування, розуміння та підтримку [4]. Дослідження Muehlenkamp і Gutierrez (2007) свідчать, що підлітки із заниженою самооцінкою, високим рівнем тривожності та низькою толерантністю до фрустрації частіше демонструють тенденції до самоушкодження [5].

В українській психології проблема селфхарму лише починає системно розроблятися. Вітчизняні дослідники (зокрема, О. Титаренко, Н. Пов'якель, Л. Левченко, О. Чепурна) підкреслюють, що самоушкодження серед підлітків є реакцією на внутрішньоособистісну кризу, дефіцит емоційної підтримки та труднощі у комунікації з батьками або однолітками [6].

Українські дослідження також вказують на те, що важливими предикторами схильності до селфхарму є емоційна холодність у сім'ї, відсутність позитивної ідентифікації з дорослими, низький рівень емоційного інтелекту та труднощі у саморегуляції [7]. Особливої уваги заслуговує зв'язок між селфхармом і посттравматичними стресовими реакціями у підлітків, які зазнали втрат чи перебувають у зоні бойових дій.

Таким чином, як зарубіжні, так і українські дослідження підкреслюють багатофакторний характер феномену селфхарму: його зумовленість поєднанням особистісних, соціальних, емоційних та культурних чинників.

Подальші дослідження проблеми селфхарму серед підлітків в Україні, на нашу думку, мають бути спрямовані на глибше вивчення таких аспектів:

- психологічні механізми самоушкоджень - зокрема, роль емоційної дисрегуляції, дефіциту емпатії, низької самооцінки, інтерналізації негативного досвіду;
- соціально-контекстуальні фактори - вплив родинного клімату, взаємин у шкільному середовищі, впливу ЗМІ та соціальних мереж;
- культурно-психологічні аспекти - як соціальні норми та культурні уявлення про біль, силу, контроль над тілом формують сприйняття селфхарму у підлітковому середовищі;
- профілактика та психокорекція - розробка тренінгових і психотерапевтичних програм, спрямованих на формування емоційної

грамотності, навичок стрес-менеджменту, розвитку позитивного самосприйняття.

Методологічно перспективним є використання комбінації кількісних (тестування, анкетування) та якісних (інтерв'ю, контент-аналіз, феноменологічні дослідження) підходів. Це дозволить не лише зафіксувати статистичні тенденції, а й глибше зрозуміти внутрішній світ підлітків, схильних до селфхарму.

Таким чином, селфхарм у підлітковому віці це не просто деструктивна поведінка, а складний психологічний феномен, який виконує функцію саморегуляції у ситуації внутрішньої нестабільності. Підлітки, схильні до самоушкодження, характеризуються підвищеною емоційною вразливістю, труднощами в ідентифікації та вербалізації емоцій, низькою самооцінкою і дефіцитом соціальної підтримки. Вивчення цього феномену має не лише теоретичне, а й глибоке практичне значення. Розуміння психологічних особливостей підлітків, схильних до селфхарму, дозволяє своєчасно виявляти групи ризику та розробляти ефективні психопрофілактичні програми. Подальші емпіричні дослідження в українському контексті повинні стати основою для створення системи психологічної допомоги підліткам, спрямованої на розвиток емоційної стійкості, самоприйняття та позитивної самоідентичності.

Список використаних джерел:

1. Klonsky, E. D. (2007). The functions of deliberate self-injury: A review of the evidence. *Clinical Psychology Review*, 27(2), 226–239. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2006.08.002>
2. Nock, M. K. (2010). Self-injury. *Annual Review of Clinical Psychology*, 6(1), 339–363. <https://doi.org/10.1146/annurev.clinpsy.121208.131258>
3. Whitlock, J., Muehlenkamp, J., & Eckenrode, J. (2014). Variation in nonsuicidal self-injury: Identification and features of latent classes in a college population. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 37(4), 725–735. <https://doi.org/10.1080/15374410802359734>
4. Lewis, S. P., & Seko, Y. (2016). A double-edged sword: Social media and self-harm. *JMIR Mental Health*, 3(2), e34. <https://doi.org/10.2196/mental.5842>
5. Muehlenkamp, J. J., & Gutierrez, P. M. (2007). Risk for suicide attempts among adolescents who engage in non-suicidal self-injury. *Archives of Suicide Research*, 8(2), 111–118. <https://doi.org/10.1080/13811110600992902>
6. Титаренко, О. (2020). Психологічні аспекти самопошкоджувальної поведінки у підлітків. *Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. Психологія*, 9(1), 45–52.
7. Пов'якель, Н. І., & Левченко, Л. В. (2021). Особливості формування девіантної поведінки у підлітковому віці. *Психологічні науки*, 14(3), 67–73.*
8. World Health Organization. (2023). *Suicide and self-harm prevention*. WHO. <https://www.who.int>

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПІДВИЩЕННЯ СТІЙКОСТІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Молчановська Наталія Василівна

факультет Права, публічного управління та національної безпеки
спеціальність Практична психологія, курс 2

Поліський національний університет, м. Коростишів, Житомирська обл., Україна

Сучасна соціально-політична ситуація в Україні, зумовлена тривалими воєнними діями, призводить до значного психоемоційного напруження населення, втрати почуття безпеки, стабільності та життєвих орієнтирів. Особливої уваги потребують внутрішньо переміщені особи, які зазнали травматичного досвіду втрати дому, роботи, соціальних зв'язків. Психологічна стійкість у таких умовах є ключовою передумовою адаптації, відновлення та подальшої самореалізації. Тому актуальним є дослідження психологічних чинників, що визначають та підвищують стійкість особистості у кризових обставинах.

У матеріалі представлені результати емпіричного дослідження психологічних чинників, що впливають на рівень стійкості особистості в умовах воєнного стану в Україні. Особливу увагу приділено порівнянню внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та осіб, які не зазнали вимушеного переселення. Визначено основні ресурси та вразливі зони, що зумовлюють різницю у психологічній адаптації цих груп, а також окреслено рекомендації щодо підвищення резильєнтності особистості.

У дослідженні взяли участь 66 респондентів віком від 20 до 45 років, із яких 33 - внутрішньо переміщені особи, та 33 - особи, які не переміщалися. Участь була добровільною та анонімною.

Для досягнення мети використано комплекс психодіагностичних методик:

- Методика визначення рівня самооцінки, що дозволяє оцінити впевненість у собі та стабільність «Я-концепції»;
- Тест емоційного інтелекту Н. Холла, який виявляє рівень усвідомлення, регуляції та використання емоцій у міжособистісній взаємодії; [4]
- Шкала психологічної стійкості Коннора-Девідсона (CD-RISC) - для оцінки рівня резильєнтності;

- Методика Холмса і Раге - для визначення рівня життєвих стресів;
- Опитувальник соціальної підтримки, що оцінює ступінь відчуття допомоги та приналежності до соціальної спільноти. [7]

Основні результати дослідження

1. Самооцінка

Рівень самооцінки у ВПО є нижчим, ніж у контрольної групи. Середній бал становив 27,4 проти 30,1 у непереміщених. Це свідчить про знижену впевненість і залежність від зовнішніх оцінок. Висока, але адекватна самооцінка, навпаки, виступає базовим ресурсом стійкості, сприяючи емоційній стабільності та адаптації.

2. Емоційний інтелект

Емоційний інтелект виявився одним із провідних чинників психологічної стійкості.

У ВПО спостерігається помірний рівень EI (59,8 бала) з домінуванням емоційної чутливості, але недостатнім контролем емоцій. У непереміщених осіб рівень EI вищий (66,5 бала), що свідчить про більш розвинену емоційну регуляцію. Це дає підстави розглядати розвиток EI як стратегічний напрям психологічної підтримки.

3. Резильєнтність

За шкалою CD-RISC середній рівень стійкості у ВПО становить 57,2 бала, що нижче за показники контрольної групи (64,7 бала). Зниження резильєнтності пов'язане із втратою стабільності, невизначеністю майбутнього, зменшенням почуття контролю над життям.

4. Рівень стресу

За методикою Холмса і Раге, ВПО мають вищий рівень життєвих стресів (240 балів), що відповідає високому ризику психоемоційного виснаження, тоді як у непереміщених осіб цей показник становить 180 балів - помірний рівень стресу.

5. Соціальна підтримка

Соціальна підтримка виступає ключовим фактором для ВПО. Її середній показник становить 32,1 бала, тоді як у непереміщених - 35,4 бала. Особи, які мають підтримку громади, друзів і волонтерів, демонструють вищу стійкість і адаптивність.

Отримані дані свідчать, що психологічна стійкість формується під впливом комплексу взаємопов'язаних чинників. Для ВПО характерна знижена самооцінка, підвищений рівень стресу та дефіцит соціальної

підтримки. Водночас розвиток емоційного інтелекту і включення в соціальні взаємодії можуть значно підвищити рівень їхньої резильєнтності.

Самооцінка виконує роль базового регулятора стійкості, емоційний інтелект - адаптаційного механізму, а соціальна підтримка - компенсаторного ресурсу. Тому робота психологів має бути спрямована на гармонійний розвиток усіх трьох складових.

Рекомендації щодо підвищення психологічної стійкості

1. Розвиток адекватної самооцінки: психокорекційні заняття, когнітивно-поведінкові техніки, ведення щоденника самопідтримки, участь у волонтерських ініціативах.

2. Формування емоційної саморегуляції: тренінги емоційного інтелекту, техніки релаксації (методика 4-7-8, м'язова релаксація Джекобсона), арттерапія, психодрама.

3. Посилення соціальної підтримки: створення груп взаємопідтримки, спільних заходів для ВПО та місцевих мешканців, розвиток мережі психологічного волонтерства.

4. Зниження рівня стресу: впровадження програм стрес-менеджменту, психоосвіта, практики щоденного відновлення.

5. Розвиток резильєнтності: тренінги психологічної стійкості, наративні практики, формування цілей і життєвих планів, розвиток вдячності та прийняття.

Висновки

1. Психологічна стійкість є багатофакторним феноменом, що визначається взаємодією внутрішніх і зовнішніх ресурсів.

2. ВПО мають нижчі показники резильєнтності через вищий рівень стресу, знижену самооцінку й дефіцит соціальної підтримки.

3. Найбільш значущими факторами стійкості є адекватна самооцінка, розвинений емоційний інтелект і підтримуюче соціальне оточення.

4. Ефективне підвищення стійкості можливе через комплексні програми психологічної допомоги, які поєднують індивідуальні, групові та спільнотні форми підтримки.

5. Розвиток психологічної резильєнтності ВПО є важливою умовою не лише їхньої адаптації, але й стабільності українського суспільства загалом.

Список використаних джерел:

1. Апанович О. О. Теоретико-методологічні особливості психологічної стійкості / О. О. Апанович // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. – 2011. - № 8. – С. 167-174.
2. Клочков В. В. Психологічні чинники стійкості особистості: наукові погляди. Вісник Національного університету оборони України, 69(5), 58-66.
3. <https://uk.wikipedia.org>
4. <https://www.pdau.edu.ua/content/diagnostyka-emociynogo-intelektu-n-holl>
5. <https://www.mediator.in.ua/emotional-intelligence-test>
6. <https://studfile.net/preview/7792541/page:39/>
7. <https://www.psyshelves.com/psytests/mspss>
8. <https://institute.culturehealth.org/index.php/science/research-projects>
9. https://culturehealth.org/hogokz_knigi/Programs/Melnyk.Stadnik.6.2023.MSPSS.pdf
10. <https://start.ua-test.com/pub/files/mspss-manual.pdf>
11. https://www.eztests.xyz/tests/personality_eq/#google_vignette

ЮРИДИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ТА ПРАВОВА ПІДТРИМКА

Ташматов Вячеслав Абдуллайович

доцент кафедри психології

кандидат психологічних наук

Національний університет «Одеська юридична академія», Україна

Голопотелюк Анастасія Олександрівна

здобувачка 3 курсу 3 групи ФППС

Національний університет «Одеська юридична академія», Україна

Повномасштабна війна в Україні поставила суспільство перед новими соціально-психологічними та правовими викликами, зокрема у сфері ресоціалізації ветеранів. Станом на 2024 рік, за даними UNDP, понад 1,2 млн осіб мають статус учасника бойових дій, і ця кількість продовжує зростати. Значна частина з них стикається з труднощами адаптації до мирного життя, що проявляється у відчутті соціальної ізоляції, втраченні професійних орієнтирів та виникненні психотравматичних розладів — зокрема ПТСР [1]. Водночас, результати дослідження Міжнародної організації з міграції засвідчують, що близько половини ветеранів, які повернулися до цивільного життя, не відчують достатньої підтримки з боку держави й суспільства [2]. Це свідчить про актуальність дослідження юридико-психологічних аспектів ресоціалізації ветеранів війни як одного з ключових напрямів сучасної психологічної науки.

Ресоціалізація ветеранів — це комплексний процес повернення особи до цивільного життя після військової служби, що включає відновлення соціальних ролей, норм поведінки, системи цінностей та життєвих орієнтирів. У психологічному контексті це означає подолання наслідків бойового стресу, посттравматичних реакцій, відновлення почуття контролю над власним життям і довіри до соціального середовища. [3] За даними Клименко І. та співавт. (2024), процес адаптації включає кілька етапів — демобілізацію, емоційне відновлення, повернення до соціуму та формування нової ідентичності, де вирішальне значення має соціальна підтримка та доступ до психологічної допомоги [4].

Водночас правові аспекти ресоціалізації становлять не менш важливу складову цього процесу. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» визначає основні пільги, механізми соціальної та медичної підтримки, однак на практиці реалізація цих гарантій залишається частково неефективною через адміністративні бар'єри та недостатню координацію між інституціями [2]. Українська держава робить кроки до формування більш системного підходу, зокрема через Державну стратегію регіонального розвитку на 2021–2027 роки, яка передбачає шість завдань за напрямом посилення соціального захисту ветеранів і членів їхніх сімей. Реалізація стратегії має забезпечити можливості для перекваліфікації, професійного розвитку, доступу до житла та кредитних програм, розвитку підприємницької ініціативи й проживання у сільській місцевості за бажанням ветерана (Internews Ukraine, 2025). Ці кроки свідчать про перехід державної політики від системи пільг до створення реальних соціально-економічних можливостей для інтеграції ветеранів у громади. [4]

Попри нормативні зрушення, ветерани стикаються з низкою психологічних і соціальних проблем, що ускладнюють адаптацію. За даними дослідження Veteran Fund (2025b), понад 50 % ветеранів нині найбільше потребують матеріальної підтримки, 18 % — медичної, 7 % — психологічної, 4,9 % — юридичної допомоги. Водночас рівень задоволення наявними послугами низький: психологічною реабілітацією задоволені лише 3,6 % респондентів, а фінансовою допомогою — 2,7 %. Це свідчить про те, що питання психосоціальної реабілітації ветеранів вимагає поглибленого вивчення та практичного вдосконалення. Як зазначають Столярік О. та Семигіна Т., успішна реінтеграція потребує мультидисциплінарного підходу, який поєднує психологічну терапію, юридичну підтримку, сімейне консультування та соціальну активізацію ветеранів [4].

Серед основних психологічних труднощів ветеранів дослідники відзначають тривожні розлади, емоційне вигорання, труднощі у відновленні довіри до цивільного життя та відчуття «втрати сенсу» [5]. Для подолання цих проблем ефективними вважаються когнітивно-поведінкові, тілесно-орієнтовані та групові методики терапії, а також участь у програмах громадського волонтерства, що сприяють відновленню соціальної ідентичності та самореалізації. Практика свідчить, що активна соціальна діяльність ветеранів — зокрема у сфері

громадських ініціатив і волонтерства — є потужним чинником профілактики вторинної травматизації та ізоляції [6].

Юридичний вимір ресоціалізації пов'язаний із забезпеченням ветеранів рівного доступу до соціальних гарантій, освіти, праці та правового захисту. Важливо, щоб законодавчі норми супроводжувалися дієвими адміністративними механізмами — спрощенням процедур отримання допомоги, створенням реєстрів ветеранів, розширенням мережі центрів правової та психологічної підтримки. Міжнародний досвід [4] свідчить, що найефективнішими моделями є ті, де правова підтримка поєднується з системною психосоціальною реабілітацією — зокрема, у вигляді інтегрованих «ветеранських офісів» за принципом «єдиного вікна». Подальші дослідження мають зосередитися на розробці індивідуалізованих стратегій адаптації ветеранів з урахуванням їхнього психічного стану, соціального контексту й потреб сім'ї, що стане запорукою успішної реінтеграції та зміцнення соціальної єдності українського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Адаптація до цивільного життя: відправні точки для посилення реінтеграції ветеранів в Україні (за даними reSCORE Ukraine 2024) 2025 р. -- https://www.undp.org/ukraine/publications/adapting-civilian-life-entry-points-strengthen-veterans-reintegration-ukraine-based-rescore-ukraine-2024?utm_source=chatgpt.com
2. Адміністративно-правові механізми реінтеграції ветеранів війни в умовах особливого періоду 2025 р. -- https://journals.uran.ua/journal-vjhr/article/view/341750?utm_source=chatgpt.com
3. Психосоціальна реабілітація військовослужбовців з посттравматичним стресовим розладом: приклад України 2025 р. -- https://sct.ageditor.ar/index.php/sct/article/view/1298?utm_source=chatgpt.com
4. Соціально-правовий захист ветеранів війни: міжнародний досвід 2025 р. - https://pti.org.ua/index.php/ndipzir/en/article/view/1283?utm_source=chatgpt.com
5. Соціально-психічна підтримка військовослужбовців та цивільного населення під час війни: психосоціальні фактори 2025 р. -- <https://ajprui.com/index.php/ajpr/article/view/125>
6. Повернення з війни: психосоціальна підтримка ветеранів та членів їхніх сімей 2023 р. -- https://journals.uran.ua/swe/article/view/278486?utm_source=chatgpt.com

СЕКЦІЯ XXVII. МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

ВИКОРИСТАННЯ ПРОБІОТИКІВ У РАЦІОНІ ДЛЯ ПРОФІЛАКТИК ДИСБАКТЕРІОЗУ КИШКІВНИКА

Нефедова Аліна Рагіфівна

здобувач вищої освіти

Харківський національний медичний університет, Україна

Василенко Дмитро Сергійович

здобувач вищої освіти

Харківський національний медичний університет, Україна

Мокрякова Марина Іванівна

асистент кафедри гігієни та екології

Харківський національний медичний університет, Україна

Актуальність: Сучасна людина має можливість отримати якісну медичну допомогу і на сьогодні це вже не розкіш а саме базова потреба, яка дає можливість подовжити життя. Медична система постійно працює над новими схемами лікування і підходами діагностики захворювань через потребу убезпечення населення розповсюдженню інфекційних захворювань. Нікого не дивує призначення антибіотиків в схемі лікування, навіть діти дошкільного віку часто проходять антибіотику терапію особливо в період епідемії COVID-19. Антибіотики врятували вже тисячі життів, але як і будь які ліки мають побічні ефекти, серед яких і є дисбактеріоз. Рівновага мікроорганізмів які є природним середовищем в кишківнику називаються мікробіота, і саме вона порушується при прийомі антибіотиків, розвивається дисбаланс мікроорганізмів що призводить до запалення кишківника та порушення імунної системи. [1] Відновлення цього балансу живих корисних мікроорганізмів кишківника привернула увагу багатьох клініцистів, і все частіше в рекомендаціях лікаря з'являється синбіотики, які в себе включають живі корисні мікроорганізми – пробіотики і речовини які їх живлять – пребіотики. [2]

Мета дослідження: З метою оцінки рівня обізнаності, харчових звичок та ставлення до пробіотиків було проведено опитування, результати якого дозволяють зробити висновки щодо потенціалу використання пробіотиків у профілактиці дисбактеріозу.

Матеріали та методи: дослідження проводилось за допомогою двох основних методів: огляду наукової літератури за 6 років та анонімного опитування 37 респондентів віком від 17 до 26 років різної статі на платформі Google Forms.

Результати: Вивчаючи медичну літературу з питання впливу пробіотиків на організм людини ми дійшли висновку що вони здатні активувати імунітет, а саме лімфоцити, макрофаги і NK-клітини та позитивно впливають на функції всієї травневої системи. Вплив пробіотиків на нервову і ендокринну систему є актуальною темою для доказової медицини і сьогодні. Для вивчення обізнаності здобувачів освіти з питання впливу пробіотиків на організм, їх відношення до власного харчування ми провели опитування яке показало: майже 65 % респондентів вважають свій раціон збалансованим, що говорить про бажання та настрій на здорове харчування. При цьому трохи більше 67 % вживають кисломолочні продукти 2-3 рази на тиждень, а майже 14 % щодня, що говорить про те що, вони постійно споживають природні джерела пробіотиків. Прийом харчових добавок і вітамінів відзначили 27 % опитаних, при цьому більша частина опитаних робить це рідко, чи не робить взагалі.

Обізнаність респондентів о пробіотиках є високою: 94,6 % респондентів знають, що таке пробіотики, а понад 90 % правильно назвали йогурт і пробіотичні добавки як джерела корисних бактерій. При цьому майже половина не знає різниці між пробіотиками та пребіотиками, що говорить про важливість проведення просвітницької роботи. Понад 50% учасників опитування приймали пробіотики у вигляді добавок та/або ліків, частіше після прийому антибіотиків. Але лише 32,4 % помітили покращення стану, а 16,2 % не помітили змін. Також важливо відзначити, що 67,6 % респондентів стикалися з дисбактеріозом, що підтверджує важливість нашої теми. С приводу відношення до профілактики, більшість респондентів вважає, що пробіотики важливо приймати при дисбактеріозі курсами або після прийому антибіотиків, а щоденний прийом підтримали лише 2,7% що в свою чергу говорить про обережне ставлення або страх тривалого застосування пробіотичних засобів.

Висновок: Пробіотики допомагають підтримувати здоров'я, регулюючи склад кишкової мікрофлори. Дослідження показують, що стан мікробіоти дуже важливий при порушенні метаболізму, запаленнях кишківника спричинених дисбалансом мікрофлори, зниження імунітету, а одже прийом пробіотиків є важливим при цих захворюваннях для підтримки організму і покращенню стану хворих.

Опитування показало, що більшість людей добре знають, що таке пробіотики, і мають позитивний досвід їх використання. Це підтверджує, що тема актуальна. Але водночас багато хто не до кінця розуміє, як правильно і довго їх застосовувати, тому потрібна додаткова інформація та пояснення.

Рекомендації: Перше найважливіше це посилення інформаційної діяльності про роль пробіотиків та пребіотиків у підтримці здоров'я, та правила їх застосування.

Також важливо говорити про природні джерела пробіотиків, таких як кисломолочні продукти, а також раціональне використання харчових добавок для профілактики порушень мікробіоти. І особливу увагу потрібно приділити індивідуальному підходу до терапії при метаболічних, психоемоційних та запальних захворюваннях.

Збереження здорової мікробіоти та імунітету дуже залежить від раціонального харчування, фізичної активності та контрольованого прийому ліків.

Список використаних джерел:

1. Chandrasekaran P, Weiskirchen S, Weiskirchen R. Effects of Probiotics on Gut Microbiota: An Overview. *Int J Mol Sci.* 2024 May 30;25(11):6022. doi: 10.3390/ijms25116022. PMID: 38892208; PMCID: PMC11172883.
2. Cristofori F, Dargenio VN, Dargenio C, Miniello VL, Barone M, Francavilla R. Anti-Inflammatory and Immunomodulatory Effects of Probiotics in Gut Inflammation: A Door to the Body. *Front Immunol.* 2021 Feb 26;12:578386. doi: 10.3389/fimmu.2021.578386. PMID: 33717063; PMCID: PMC7953067.
3. Yang Z, Wang Q, Liu Y, Wang L, Ge Z, Li Z, Feng S, Wu C. Gut microbiota and hypertension: association, mechanisms and treatment. *Clin Exp Hypertens.* 2023 Dec 31;45(1):2195135. doi: 10.1080/10641963.2023.2195135. PMID: 36994745.
4. Jach ME, Serefko A, Szopa A, Sajnaga E, Golczyk H, Santos LS, Borowicz-Reutt K, Sieniawska E. The Role of Probiotics and Their Metabolites in the Treatment of Depression. *Molecules.* 2023 Apr 4;28(7):3213. doi: 10.3390/molecules28073213. PMID: 37049975; PMCID: PMC10096791.
5. Zhang L, Wang P, Huang J, Xing Y, Wong FS, Suo J, Wen L. Gut microbiota and therapy for obesity and type 2 diabetes. *Front Endocrinol (Lausanne).* 2024 Mar 26;15:1333778. doi: 10.3389/fendo.2024.1333778. PMID: 38596222; PMCID: PMC11002083.

ГЕНЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВАД РОЗВИТКУ ПІХВИ ТА МАТКИ У ДІВЧАТ

Ластівка Ірина Володимирівна

кандидат медичних наук, доцент,

доцент кафедри педіатрії та медичної генетики

Вищий державний навчальний заклад

«Буковинський державний медичний університет», Україна

Папсуєв Владислав Максимович

здобувач вищої освіти медичного факультету

Вищий державний навчальний заклад

«Буковинський державний медичний університет», Україна

Процюк Олександра Андріївна

здобувач вищої освіти медичного факультету

Вищий державний навчальний заклад

«Буковинський державний медичний університет», Україна

Аномалії жіночих статевих органів – порушення форми, розмірів, локалізації, кількості, симетрії та пропорцій внутрішніх і зовнішніх статевих органів. Вони становлять 2-4% від загальної кількості вроджених вад. Ця патологія виникає під впливом внутрішніх та зовнішніх тератогенних факторів на ранніх термінах органогенезу. До внутрішніх факторів належать генетичні порушення (мутації) та патологічні стани організму матері; до зовнішніх – наркоманія, алкоголізм, низка ліків, неправильне харчування, інфекції, професійні шкідливості, побутові отруєння, несприятливі умови навколишнього середовища, іонізуюче випромінювання [1; 2].

Нижче наведено ряд синдромів, що можуть супроводжуватися аномаліями матки та піхви у дівчат.

Атрезія піхви (АП). Генні мутації в таких генах, як *TBX6* та родина *Tyros RTK* (включаючи *Tyros*, *Axl* та *Mer*), пов'язані з дистальною атрезією піхви [3]. Фенотип: атрезія піхви. Нижня частина піхви заміщена фіброзною тканиною. Верхні його відділи, шийка і тіло матки, фалопієві труби, яєчники та зовнішні статеві органи сформовані правильно. У пубертатний період з'являються вторинні статеві ознаки, але менструації відсутні; можливий гідрометрокольпос. АП може

поєднуватися з атрезією анального отвору та агенезією сечової системи. Каріотип: 46,XX.

Барде-Бідля синдром. Близько 40–50% патогенних варіантів у Європі ідентифіковані в генах *BBS1* та *BBS10*. Фенотип: ожиріння, гіпогонадизм, розумова відсталість, пігментна дегенерація сітківки, полідактилія, аномалії нирок (дисплазія, кісти). Характерні: атрезія піхви, подвоєння матки, перетинка піхви, гіпоплазія яєчників, оліго- та аменорея. Тип успадкування: АР [4].

Беквіта-Відемана синдром. Спричинений генетичними та епігенетичними змінами, що впливають на певну ділянку хромосоми 11, зокрема ділянку 11p15.5. Фенотип: макрогловія, грижа пупкового канатика, макросомія, насічки на мочках вух, гіпоглікемія. Характерні: гіперплазія матки, дворога матка. Тип успадкування: АД [5].

Варденбурга синдром, І тип. Причина: мутації гену *PAX3*. Фенотип: шкірний альбінізм, рання сивина, телекант, гетерохромія райдужки, нейросенсорна туговухість, щілина губи та/або піднебіння, хвороба Гіршпрунга, вкорочення носових кісток, розщеплення дуг хребців. Характерні аплазія піхви, яєчників. Тип спадкування: АД [6].

Касамассіма-Мортон-Нанс синдром. Фенотип: черепнолицеві аномалії, вузька грудна клітина, імперфорація ануса з кистою клоаки та вадами розвитку сечостатевого тракту (відсутність матки, піхви та зовнішніх геніталій) відсутність хребців та ребер, лишні хребці, недорозвиток хребців та злиття ребер Транслокація (6; 9)(p12; q12). Тип успадкування: АР.

Синдром Меккеля (СМ). На сьогодні мутації в 14 генах (включаючи *TXNDC15*) ідентифіковані як причини СМ. Мутації в ще трьох генах, зокрема *C5orf42*, *CSPP1* та *CEP55*, пов'язані з патогенними мутаціями в окремих сім'ях з СМ. Мутації в цих генах пояснюють лише 50–60% випадків СМ. Фенотип: черепно-мозкова кила, полідактилія, полікістоз нирок. Характерні дворога матка, атрезія піхви, перетинка піхви, гермафродитизм. Летальність – 40%. Характерні: гіпоплазія легень, аномалії геніталій (відсутність матки та верхньої частини піхви), атрезія ануса, вади шлунково-кишкового тракту. Тип успадкування: АР [7].

Прадера-Віллі синдром. Спричинений втратою батьківських генів на хромосомі 15q11.2–q13. Фенотип: гіпотонія, гіпогонадизм, ожиріння, розумова відсталість, маленькі кисті та стопи. Характерні гіпоплазія статевих губ, у жінок аменорея, в 50% - гіпоплазія матки [8].

Синдром Рокитянського—Кюстера—Хаушера. Етіологія невідома. Фенотип: аплазія піхви, рудиментарна матка, аменорея. Зовнішні геніталії за жіночим типом. Каріотип: 46,XX. Незаймана плева інтактна, піхва укорочена і закінчується сліпо. Основна скарга – первинна аменорея. Вторинні статеві ознаки розвинені нормально. Яєчники не змінені. Рівень стероїдів та гонадотропінів у плазмі нормальний. Часто спостерігається одностороння аплазія нирки, тазова нирка, ектопія нирки. Підвищена частота скелетних дефектів, особливо аномалій хребта.

Синдром Сваєра (дисгенезія гонад, ХУ тип). При дисгенезі гонад 46,ХУ відсутність розвитку яєчок може бути спровокована втратою функції генів *SRY*, *NR5A1*, *DHH* або генів, що визначають яєчка, дуплікацією *DAX1* або *WNT4*, або посиленням функції *MAP3K1*. Фенотип: гонади тяжовидні, незначна гіпертрофія клітора. Зовнішні статеві органи сформовані за жіночим типом, але недорозвинені, вторинні статеві ознаки слабо виражені, менструації відсутні. Матка та маткові труби недорозвинені. Рівень естрогенів і тестостерону знижений, а рівень гонадотропінів підвищений. Каріотип: 46,ХУ. Тип успадкування: ХР.

Уінтера синдром. Може бути наслідком мутацій у гені *ACTB* або *ACTG1*. Ці гени забезпечують інструкції для вироблення білків, які називаються бета (β)-актином та гамма (γ)-актином відповідно. Фенотип: Одно- або двостороння аплазія нирок і сечоводів, аплазія або рудименти піхви, інколи — атрезія піхви з первинною аменореєю і болями в нижній частині живота, гіпоплазія матки, яєчників і яйцеводів. Виражене двостороннє порушення слуху, зумовлене аномаліями розвитку внутрішнього вуха; маленький гострий ввігнутий ніс, мікрогнатія. Гінекотропізм. Тип успадкування: АР.

Синдром Фразера. Мутації в генах *FRAS1*, *FREM2* або *GRIP1* можуть спричиняти синдром Фразера. Мутації гена *FRAS1* є найбільш поширеною причиною, на які припадає приблизно половина випадків синдрому Фразера. Фенотип: криптофтальм, недорозвинення слізних проток, щілина губи та піднебіння, аномалії вушних раковин та геніталій (дворога матка, аномалії розвитку яйцеводів, атрезія піхви, гіпертрофія клітора), щілина піднебіння, атрезія слухового каналу. Тип успадкування: АР.

Шерешевського-Тернера синдром. Фенотип: птеригіум, ріст волосся на нижній межі шиї; дисоційований інфантилізм — органи, дозрівання яких зумовлене естрогенами (молочні залози, малі соромітні губи, піхва, матка), залишаються інфантильними, а розвиток великих

соромітних губ, волосяного покриву пахвових впадин і соромітної ділянки, зумовлений дією андрогенів, проходить нормально (в окремих випадках із запізненням і рудиментарне). Первинна аменорея; низький або карликовий пропорційний зріст із запізненим окостенінням хрящів епіфізарної зони; множинні деформації грудної клітки; надмірно велика відстань між сосками. Характерний кволий вираз обличчя, напівопущені повіки і кути рота ("обличчя сфінкса"). Агенезія або дисгенезія гонад. В сироватці крові вміст естрогенів і їх екскреція з сечею знижені, а рівень ФСГ- підвищений, часто підвищений вміст фосфору. З сечею в більшості випадків підвищується виділення гонадотропіну і зменшується виділення 17-кетостероїдів. Визначення статі по хромосомах дає різні результати. Каріотип, в більшості випадків: 45,X.

Для виявлення специфічних генних мутацій, пов'язаних з цими аномаліями, можуть бути застосовані різні методи генетичного тестування, які не тільки сприяють точному діагнозу, але й мають значення для планування сім'ї та генетичного консультування.

Список використаних джерел:

1. Witchel SF. Disorders of sex development. Best Pract Res Clin Obstet Gynaecol. 2018 Apr;48:90-102. doi: 10.1016/j.bpobgyn.2017.11.005. Epub 2017 Nov 22. PMID: 29503125; PMCID: PMC5866176.
2. Kaur P, Carlson K, Panneerselvam D. Bicornuate Uterus. [Updated 2025 Jul 6]. In: StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; 2025 Jan-. Available from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK560859/>.
3. Lin X, Kang J, Zhu L. Recent Advances in Vaginal Atresia: A Literature Review. Biomedicines. 2025 Jan 8;13(1):128. doi: 10.3390/biomedicines13010128. PMID: 39857712; PMCID: PMC11763213.
4. Letícia Nunes Campos et al. Screening, diagnostic, and monitoring approaches of Bardet-Biedl Syndrome: A scoping review, Rare, Volume 3, 2025, 100092, ISSN 2950-0087, <https://doi.org/10.1016/j.rare.2025.100092>.
5. Brioude F, Kalish JM, Mussa A, et al. Expert consensus document: Clinical and molecular diagnosis, screening and management of Beckwith-Wiedemann syndrome: an international consensus statement. Nat Rev Endocrinol. 2018;14(4):229-249. PMID: 29377879 Wang KH, Kupa J, Dufy KA, Kalish JM.
6. Milunsky JM. Waardenburg Syndrome Type I. 2001 Jul 30 [Updated 2017 May 4]. In: Adam MP, Ardinger HH, Pagon RA, et al., editors. GeneReviews® [Internet]. Seattle (WA): University of Washington, Seattle; 1993-2020.
7. Hartill V. et al. Meckel-Gruber Syndrome: An Update on Diagnosis, Clinical Management, and Research Advances. Front Pediatr. 2017 Nov 20;5:244. doi: 10.3389/fped.2017.00244. PMID: 29209597; PMCID: PMC5701918.
8. Shaikh M.G. et al. Prader-Willi syndrome: guidance for children and transition into adulthood. Endocr Connect. 2024 Jul 10;13(8):e240091. doi: 10.1530/EC-24-0091. PMID: 38838713; PMCID: PMC11301552.

ДАРІДОРЕКСАНТ: ІННОВАЦІЙНИЙ АНТАГОНІСТ ОРЕКСИНОВИХ РЕЦЕПТОРІВ ДЛЯ ЛІКУВАННЯ БЕЗСОННЯ

Рибак Вікторія Тарасівна

студентка

Івано-Франківський медичний університет, Україна

Ханенко Олена Ігорівна

Студентка

Івано-Франківський медичний університет, Україна

Безсоння — це хронічна проблема із засинанням або підтриманням сну, яка негативно впливає на щоденне функціонування та збільшує ризик супутніх захворювань без адекватного лікування[2]. Поширеність безсоння варіюється від 10% до 15% (залежно від діагностичних критеріїв), що тільки у США призводить до понад 5 мільйонів щорічних візитів до лікарів. У світовому масштабі поширеність оцінюється вище — на рівні 30–35%, а річна захворюваність становить близько 5%. Безсоння частіше вражає людей похилого віку, жінок, осіб з інвалідністю та тих, хто працює позмінно. Додатковими факторами ризику є соціальні чинники: безробіття, розлучення, вдівство та низький соціально-економічний статус. При цьому близько 50% пацієнтів із безсонням також мають психіатричні супутні розлади, а переважна більшість страждає на супутні соматичні хвороби [1]. Оскільки більшість снодійних не призначені для довготривалого використання, існує нагальна потреба у розробці безпечного та ефективного засобу для тривалого лікування цього розладу [2].

Одним із таких новітніх засобів є Дарідорексанти, комерційна назва — Quviviviq. Дарідорексанти, подвійний антагоніст орексинових рецепторів типу 1 та 2(OX1 і OX2) для лікування безсоння [3,5]. У двох 12-тижневих дослідженнях III фази за участю пацієнтів із безсонням дарідорексанти покращували сон і денне функціонування, зберігаючи сприятливий профіль безпеки. Метою цього 40-тижневого розширеного дослідження було оцінити довготривалу безпеку та переносимість дарідорексанту. Дарідорексанти та подібні препарати були створені як заміна традиційним засобам лікування безсоння, якими є позитивні

алостеричні модулятори GABA-A рецепторів [2]. Основною метою розробки дарідорексану було створення снодійного препарату, який би не викликав порушення ранкової бадьорості, когнітивних функцій чи пам'яті. Препарат був запатентований у 2013 році, а його перше схвалення для лікування безсоння у дорослих у США відбулося 7 січня 2022 року. Дарідорексант доступний у формі пероральних таблеток по 25 мг і 50 мг, які слід приймати один раз на добу за 30 хвилин до сну, за умови, що до запланованого пробудження залишиться не менше 7 годин. Встановлено, що дарідорексант, порівняно з плацебо, сприяє швидшому засинанню та подовжує загальний час сну, при цьому доза 50 мг демонструє більшу ефективність та триваліший ефект, ніж 25 мг [1].

Цей препарат спеціально розроблений для селективного та потужного блокування орексинових рецепторів OX1 та OX2, що безпосередньо сприяє засинанню. Орексинергічна система в гіпоталамусі має широкі зв'язки з областями мозку, що відповідають за неспання (такими як блакитна пляма, ядра шва, вентральна тегментальна ділянка), які використовують норадреналін, серотонін, дофамін, гістамін та ацетилхолін. На відміну від класичних снодійних засобів (наприклад, тих, що діють через GABA-A рецептори), дарідорексант забезпечує сон без суттєвих побічних ефектів і не спотворює архітектуру сну. Препарат легко долає гематоенцефалічний бар'єр і, зв'язуючись із OX1R та OX2R, не впливає на GABA-рецептори. Дослідження на тваринах показали, що він скорочує час до настання NREM та REM сну, зменшує час неспання та подовжує сон, зберігаючи нормальне співвідношення фаз. Важливою перевагою є відсутність впливу на пам'ять, увагу, когнітивні функції, реакцію чи м'язову силу після пробудження (навіть при наявності препарату в плазмі), що часто спостерігається при використанні діазепаму або езопіклону. Крім того, дарідорексант покращує денну працездатність, не має потенціалу зловживання та не викликає синдрому відміни, що є суттєвою відмінністю від бензодіазепінів та інших традиційних снодійних [1].

Дарідорексант призначений для перорального прийому, швидко всмоктується: максимальна концентрація в плазмі (C_{max}) досягається через 1–2 години, а його терапевтичний ефект триває до 8 годин. Період напіввиведення ($t_{1/2}$) для дози 25 мг становить приблизно 8 годин. Препарат активно зв'язується з білками плазми (99,7%), а його об'єм розподілу дорівнює 31 л. Метаболізм відбувається переважно в печінці за

допомогою ферменту СУР3А4, після чого дарідорексант виводиться з організму переважно з калом і меншою мірою з сечею [1].

Препарат демонструє високий профіль безпеки та добру переносимість, оскільки більшість побічних ефектів, зафіксованих у дослідженнях, були легкими. Завдяки своїй унікальній фармакокінетиці, дарідорексант не викликає ефекту ранкового "похмілля" (вираженої сонливості чи загальмованості), що є проблемою для багатьох інших снодійних. Крім того, препарат асоціюється з рівнем падінь, подібним або нижчим, ніж у групі плацебо. Що особливо важливо для довготривалого лікування, у розширених дослідженнях не було виявлено ознак розвитку толерантності, фізичної залежності чи "рикошетного" безсоння після його відміни. Найбільш поширеними побічними ефектами є втома та головний біль [2,3,4,5].

Безпека препарату була підтверджена: частота виникнення небажаних явищ під час лікування (ТЕАЕ) була низькою — менше 5.5% у всіх групах. Було зафіксовано лише два серйозні ТЕАЕ, які дослідник вважав пов'язаними з прийомом препарату: ортостатична непереносимість (у групі дарідорексану 25 мг) та депресія/суїцидальні думки (у групі плацебо). Дві смерті від серцево-судинних причин (по одній у групах 10 мг та 25 мг) сталися під час дослідження, але обидві були оцінені як не пов'язані з лікуванням. Побічні явища, що становлять особливий інтерес (АЕСІ), були рідкісними та легкими, виникли лише у трьох пацієнтів і не вимагали лікування. Сюди увійшли надмірна денна сонливість (дарідорексан 25 мг, минула самостійно), короточасні галюцинації/сонний параліч або незвичні сни на початку прийому (дарідорексан 50 мг, минули самостійно), а також серйозний АЕСІ — суїцидальні думки (плацебо). При цьому не було зареєстровано жодного випадку катаплексії чи складної поведінки уві сні. Найчастіше серед явищ, пов'язаних із потенціалом зловживання, траплялося випадкове передозування (зайва таблетка чи сумнів у дозуванні), яке було зафіксоване у 15 пацієнтів. Усі ці випадки були легкими, безсимптомними та несерйозними. Важливо, що жодного випадку ейфорії чи свідомого зловживання препаратом не було відзначено. Падіння були найбільш поширеним травматичним явищем (14 випадків, 1–2% пацієнтів), але жодне з них не було серйозним. Усі падіння трапилися вдень і мали зовнішні причини (наприклад, слизька підлога, спотикання); при цьому не було жодних ознак зниження уваги чи

сонливості як причини падіння. Частота падінь була вищою серед пацієнтів віком >65 років порівняно з особами віком <65 років. На відміну від плацебо, дарідорексан не викликав надмірної денної сонливості. Клінічно значущих змін у лабораторних аналізах, життєвих функціях, масі тіла чи показниках ЕКГ не спостерігалось [2].

Висновок. Дарідорексант є інноваційним препаратом для лікування безсоння, який вирізняється новим механізмом дії — блокадою орексинових рецепторів OX1 та OX2. Такий підхід забезпечує природніше засинання та підтримання сну без порушення його структури, на відміну від традиційних снодійних, що впливають на GABA-A рецептори. Клінічні дослідження підтвердили його ефективність у скороченні часу засинання, подовженні сну та покращенні денного самопочуття. Препарат має сприятливий профіль безпеки — більшість побічних ефектів є легкими, а серйозні випадки спостерігались надзвичайно рідко й не мали прямого зв'язку з прийомом препарату. Важливо, що дарідорексант не викликає толерантності, синдрому відміни чи потенціалу зловживання, що робить його придатним для тривалого застосування. Отже, дарідорексант (Quviviq) можна вважати ефективним, безпечним та сучасним засобом для лікування хронічного безсоння, який забезпечує якісний сон і покращує якість життя пацієнтів без суттєвих ризиків для здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Robinson C. L., Supra R., Downs E., Kataria S., Parker K., Kaye A. D., Viswanath O., Urits I. Daridorexant for the treatment of insomnia. *Health Psychology Research*. 2022. Vol. 10, No. 3. P. 37400. DOI: 10.52965/001c.37400. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/36045942/>
2. Kunz D., Dauvilliers Y., Benes H., García-Borreguero D., Plazzi G., Seboek Kinter D., Coloma P., Rausch M., Sassi-Sayadi M., Thein S. Long-term safety and tolerability of daridorexant in patients with insomnia disorder. *CNS Drugs*. 2023. Vol. 37, No. 1. P. 93–106. DOI: 10.1007/s40263-022-00980-8. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/36484969/>
3. Roch C., Bergamini G., Steiner M. A., Clozel M. Nonclinical pharmacology of daridorexant: A new dual orexin receptor antagonist for the treatment of insomnia. *Psychopharmacology (Berlin)*. 2021. Vol. 238, No. 10. P. 2693–2708. DOI: 10.1007/s00213-021-05954-0. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/34415378/>
4. Idorsia Pharmaceuticals Ltd. Daridorexant — Our innovation portfolio. URL: <https://www.idorsia.com/our-innovation/portfolio/daridorexant.html> (дата звернення: 23.10.2025).
5. Daridorexant. Wikipedia. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Daridorexant> (дата звернення: 23.10.2025).

Етіопатогенетичні паралелі між постковідним синдромом (мозковий туман) та хворобою Альцгеймера

Чепікова Анна Ігорівна

здобувачка вищої освіти медичного факультету
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, Україна

Науковий керівник: Тимченко Марина Дмитрівна

кандидат біологічних наук, доцент
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, Україна

Актуальність: велика кількість пацієнтів, які перенесли COVID-19, страждає від тривалих когнітивних порушень («мозковий туман» (МТ)) як частини постковідного (ПК) синдрому[1][2]. Дослідження доводять, що нейрозапалення є ключовою ланкою патогенезу, як МТ, так і хвороби Альцгеймера (ХА)[3][4]. Виявлення патогенетичних паралелей відкриває шлях розробки універсальних тестів для прогнозування нейрокогнітивних ризиків після інфекції, а також для пошуку нових терапевтичних мішеней проти обох хвороб.

Мета: аналіз нейрозапалення та дисфункції ГЕБ як центральних механізмів когнітивних порушень при ПК синдромі та ХА.

Матеріали та методи: Аналіз літературних джерел та інтернет-ресурсів: PubMed, MDPI, Spring Nature, BioMed Central, Wiley, Elsevier та Google Академія.

Результати дослідження: нейрозапалення є ключовою ланкою патогенезу як МТ, так і ХА[3][4]. Ключову роль у цьому відіграє активація інфламосоми NLRP3 білком ORF3a SARS-Cov-2 та стимуляція бета-амілоїдом (БА) при ХА, що з'являється внаслідок аномального процесингу його попередника – білка попередника амілоїду[1][2][3][5]. Інфламосома погіршує кліренс БА, що в нормі забезпечує нейропротекцію та регуляцію роботи нервових синапсів[5]. Продукція БА також забезпечується «цитокіновим штормом», що виникає внаслідок стійкого вивільнення прозапальних молекул (IL-6, TNF- α) мікроглією та астроцитами, високі рівні яких є маркерами тяжкого COVID-19 і асоціюються з ХА[4][5][6].

Ушкодження гематоенцефалічного бар'єру (ГЕБ) та підвищення його проникності, спричинене SARS-Cov-2, відбувається за рахунок зниження

експресії білків щільних контактів між ендотеліоцитами[7][8]. Пошкодження ГЕБ при ХА виникає внаслідок аполіпропротеїну Е, що асоціюється з аналогічними ефектами від COVID-19. Водночас, ці зміни полегшують проникнення вірусу SARS-Cov-2 до центральної нервової системи, що посилює нейрозапалення[5][9].

На даний момент, МТ, як і ХА, розглядається як тауопатія за рахунок спільних механізмів появи гіперфосфорильованого Тау-білку (ТБ). Паралелями маніфестації цього білку є активація інфламасоми та поява БА[1][5]. При інфекції SARS-Cov-2 його РНК потрапляє в клітину і викликає такий же ефект, що призводить до від'єднання ТБ від мікротрубочок, вони втрачають свою стабільність, а сам ТБ починає злипатися між собою, утворюючи нерозчинні скупчені структури всередині клітин – нейрофібрилярні клубочки, які є однією з патологічних ознак ХА[5][9][10]. Крім цього, фосфорилування ТБ спричиняється мітохондріальною дисфункцією, що посилює оксидативний стрес і сприяє олігомеризації ТБ[5][11][12].

Виникнення когнітивних порушень також зумовлене холінергічною дисфункцією внаслідок загибелі нейронів, що продукують ацетилхолін (АХ)[5][11]. Оскільки зменшення кількості нервових клітин спостерігається при обох хворобах, то це є ще однією етіопатогенетичною паралеллю, яка може використовуватися в терапії МТ, враховуючи застосування інгібіторів холінестерази для підвищення кількості АХ при ХА[1][5][11].

Висновки: дане дослідження доводить, що інфекція SARS-Cov-2 може не лише імітувати, але й потенційно прискорювати нейродегенеративні процеси за рахунок спільних патологічних механізмів з ХА. Нейрозапалення, дисфункція ГЕБ та спільна патологія ТБ вже розглядаються як ключові мішені терапії ХА, та можуть використовуватися для лікування симптомів МТ і попередження ускладнень, а також для ранньої діагностики ХА у ПК пацієнтів.

Список використаних джерел:

1. Long COVID as a Tauopathy: Of “Brain Fog” and “Fusogen Storms” / A. Sfera et al. *International Journal of Molecular Sciences*. 2023. Vol. 24, no. 16. P. 12648. URL: <https://doi.org/10.3390/ijms241612648> (date of access: 07.11.2025).
2. Long COVID: cognitive complaints (brain fog) and dysfunction of the cingulate cortex / J. Hugon et al. *Journal of Neurology*. 2021. URL: <https://doi.org/10.1007/s00415-021-10655-x> (date of access: 07.11.2025).

3. Furman S., Green K., Lane T. E. COVID-19 and the impact on Alzheimer's disease pathology. *Journal of Neurochemistry*. 2023. URL: <https://doi.org/10.1111/jnc.15985> (date of access: 07.11.2025).
4. Pathogenesis Underlying Neurological Manifestations of Long COVID Syndrome and Potential Therapeutics / A. Leng et al. *Cells*. 2023. Vol. 12, no. 5. P. 816. URL: <https://doi.org/10.3390/cells12050816> (date of access: 07.11.2025).
5. COVID-19 and Alzheimer's Disease Share Common Neurological and Ophthalmological Manifestations: A Bidirectional Risk in the Post-Pandemic Future / G. Amadoro et al. *Cells*. 2023. Vol. 12, no. 22. P. 2601. URL: <https://doi.org/10.3390/cells12222601> (date of access: 07.11.2025).
6. Alzheimer's disease in elderly COVID-19 patients: potential mechanisms and preventive measures / H. Wang et al. *Neurological Sciences*. 2021. URL: <https://doi.org/10.1007/s10072-021-05616-1> (date of access: 07.11.2025).
7. SARS-CoV-2 productively infects human brain microvascular endothelial cells / R.-C. Yang et al. *Journal of Neuroinflammation*. 2022. Vol. 19, no. 1. URL: <https://doi.org/10.1186/s12974-022-02514-x> (date of access: 07.11.2025).
8. McQuaid C., Brady M., Deane R. SARS-CoV-2: is there neuroinvasion?. *Fluids and Barriers of the CNS*. 2021. Vol. 18, no. 1. URL: <https://doi.org/10.1186/s12987-021-00267-y> (date of access: 07.11.2025).
9. Furman S., Green K., Lane T. E. COVID-19 and the impact on Alzheimer's disease pathology. *Journal of Neurochemistry*. 2023. URL: <https://doi.org/10.1111/jnc.15985> (date of access: 07.11.2025).
10. Xia X., Wang Y., Zheng J. COVID-19 and Alzheimer's disease: how one crisis worsens the other. *Translational Neurodegeneration*. 2021. Vol. 10, no. 1. URL: <https://doi.org/10.1186/s40035-021-00237-2> (date of access: 07.11.2025).
11. Links between COVID-19 and Alzheimer's Disease—What Do We Already Know? / E. Rudnicka-Drożak et al. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2023. Vol. 20, no. 3. P. 2146. URL: <https://doi.org/10.3390/ijerph20032146> (date of access: 07.11.2025).
12. Intervention modalities for brain fog caused by long-COVID: systematic review of the literature / A. Gorenshtein et al. *Neurological Sciences*. 2024. URL: <https://doi.org/10.1007/s10072-024-07566-w> (date of access: 07.11.2025).

ЗМІНИ КОНЦЕНТРАЦІЇ МАЛОНОВОГО ДИАЛЬДЕГІДУ ПРИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОМУ ПАРОДОНТИТІ ТА ЗА ЙОГО КОРЕКЦІЇ

Шанайда Юрій Володимирович

ORCID ID: 0009-0003-3690-4669

аспірант кафедри дитячої стоматології

Тернопільський національний медичний університет

імені І. Я. Горбачевського МОЗ України, Україна

Авдєєв Олександр Володимирович

ORCID ID: 0000-0002-4926-9989

д-р.мед.наук, професор кафедри дитячої стоматології

Тернопільський національний медичний університет

імені І. Я. Горбачевського МОЗ України, Україна

Актуальність: Захворювання ясен і тканин навколо зубів виникають тоді, коли природні захисні механізми організму не можуть справитися з факторами, які порушують його нормальне функціонування. Від величини цього дисбалансу залежить перебіг захворювання та вибір методів лікування. Сучасні дослідження показують, що у розвитку захворювань тканин пародонта важливу роль відіграє процес утворення вільних радикалів. Якщо антиоксидантна система організму не працює достатньо ефективно, то активується ланцюгова реакція з пероксидного окислення ліпідів.

Для протистояння цьому явищу організм використовує свій ферментативний ресурс зокрема, каталазу та супероксиддисмутази, які каталізують процес розщеплення молекул токсичного пероксиду водню. Крім ферментів, важливу роль відіграють екзогенні антиоксиданти, такі як вітамін С, рутин, кварцетин тощо. Одним із показників оксидативного стресу є малоновий диальдегід (МДА) [1], котрий відносять до біомаркерів оксидативного стресу.

Мета роботи: дослідити зміну концентрації малонового диальдегіду у сироватці крові та гомогенаті тканин пародонта за умов експериментального пародонтиту та у процесі його лікування.

Для досягнення поставленої мети проведено вивчення впливу препаратів з антиоксидантними властивостями (вітамін Р, вітамін С, Аскорутин – внутрішньо шлунково; Шавлії настойка – зовнішньо) на

рівень концентрації МДА у сироватці крові та гомогенаті тканин пародонта у білих -щурів.

Методи дослідження: експериментальні, лабораторні (біохімічний, спектрофотометричний), статистичні.

Для проведення біохімічного дослідження використовували сироватку крові піддослідних тварин та 10 % гомогенат тканин пародонта. При проведенні біохімічних досліджень спиралися на ефект, коли МДА взаємодіє з 2-тіобарбітуровою кислотою і в результаті цієї взаємодії утворюється забарвлений комплекс червонуватого відтінку [2]. Інтенсивність цього забарвлення пропорційна вмісту МДА. Оптичні дослідження забарвленого комплексу проводили з використанням спектрофотометра СФ-46, налаштованого на довжину хвилі 535 нм. Концентрацію МДА розраховували за величиною екстинкції дослідного зразка до контрольного зразка.

Результати: після моделювання експериментального пародонтиту спостерігали підвищення концентрації МДА як у сироватці крові (в 1,41 раза) піддослідних тварин, так і у гомогенаті тканин пародонта (в 1,49 раза) у порівнянні з інтактними тваринами. У групі тварин, для якої не проводили подальшого лікування, концентрація МДА продовжувала збільшуватись, хоча і менш інтенсивно (на 3,65% у сироватці крові та на 1,04% у гомогенаті тканин пародонта).

При комплексному лікуванні із інтрагастральним введенням препарату "Аскорутин" та місцевим застосуванням препарату "Шавлії настойка" протягом семи діб, у порівнянні з показниками тварин із викликаною патологією без лікування, у той самий термін спостерігали зменшення концентрації МДА як у сироватці крові (на 18,19%) піддослідних тварин, так і у гомогенаті тканин пародонта (на 14,06%).

Висновки: за результатами проведених біохімічних досліджень доведено ефективність комплексного застосування препаратів із антиоксидантними властивостями "Аскорутин" та "Шавлії настойка" при лікуванні захворювань тканин пародонта. Рівень концентрації МДА на завершальну п'ятнадцяту добу експерименту засвідчив зниження інтенсивності оксидативного стресу в піддослідних тварин.

Список використаних джерел:

1. Tsikas, D., Assessment of lipid peroxidation by measuring malondialdehyde (MDA) and relatives in biological samples: Analytical and biological challenges. *Anal Biochem* 2017, 524, с.13-30.
2. Руссу, І. З., Експериментальні підходи у вивченні біологічної дії іонізуючого випромінювання: навч.-метод. посіб. Національний університет «Києво-Могилянська академія»: К., 2020; 82 с.

КОМОРБІДНІСТЬ ГЕРХ ТА ІХС: РОЛЬ ВЕГЕТАТИВНИХ, ЗАПАЛЬНИХ І МЕТАБОЛІЧНИХ ФАКТОРІВ

Смулка Марія Владиславівна

здобувачка вищої освіти медичного факультету
Буковинський державний медичний університет, Україна

Науковий керівник: Каньовська Людмила Володимирівна

ORCID ID: 0000-0002-5495-7997

Кандидат медичних наук, доцент кафедри внутрішньої медицини, клінічної
фармакології та професійних хвороб
Буковинський державний медичний університет, Україна

Анотація. Поєднання гастроєзофагеальної рефлюксної хвороби (ГЕРХ) та ішемічної хвороби серця (ІХС) становить значну клінічну проблему через перехрещення симптомів та вплив лікувальних стратегій одна на одну. У статті наведено сучасні дані про частоту коморбідності цих патологій, особливості діагностичного пошуку та можливі ускладнення терапії. Окрема увага приділена клінічним викликам для практикуючого лікаря та необхідності індивідуалізованого підходу до ведення таких пацієнтів.

Актуальність проблеми. Гастроєзофагеальна рефлюксна хвороба (ГЕРХ) та ішемічна хвороба серця (ІХС) належать до найбільш поширених патологій у загальній популяції, що значно впливають на якість життя та показники смертності. Обидва захворювання мають хронічний перебіг і часто співіснують у одного пацієнта, що створює складнощі в діагностиці та лікуванні. Клінічні прояви ГЕРХ, зокрема за грудинний біль, печія та дискомфорт у грудній клітці, можуть імітувати симптоматику ІХС, ускладнюючи диференціальну діагностику.

Патофізіологічні механізми, які лежать в основі взаємозв'язку між ГЕРХ та ІХС, включають спільні фактори ризику (ожиріння, тютюнопаління, гіподинамія), а також можливий вплив езофагокардіальних рефлексів на коронарний кровотік. Додатково, медикаментозне лікування одного захворювання може впливати на перебіг іншого, що потребує комплексного клінічного підходу.

Мета дослідження. Дослідження клінічних перетинів ГЕРХ та ІХС є важливим для вдосконалення діагностичних алгоритмів, зниження ризику діагностичних помилок та оптимізації терапії пацієнтів із коморбідною патологією.

Методи досліджень. Проведено систематичний огляд наукової літератури у базах PubMed, Scopus, Web of Science та Google Scholar за ключовими словами. Проаналізовані клінічні, експериментальні та епідеміологічні дані щодо дослідження клінічних перетинів ГЕРХ та ІХС.

Результати досліджень. У клінічній практиці дедалі частіше простежується перехрест епідеміології ГЕРХ та ІХС, що свідчить про можливу патогенетичну та клінічну взаємодію між цими патологіями. За даними великого національного когортного дослідження, проведеного в Тайвані, участь у якому взяли понад 40 тисяч пацієнтів, встановлено, що наявність ГЕРХ асоціюється зі значним підвищенням ризику розвитку ІХС [1]. Клінічні спостереження підтверджують, що ГЕРХ є поширеною серед пацієнтів з ІХС. Так, згідно з даними польських дослідників, частота симптоматичної ГЕРХ у хворих на стабільну стенокардію або після перенесеного інфаркту міокарда перевищує 40%, при цьому біль у грудях у частини пацієнтів мав некардіальний характер, спричинений рефлюксом, але інтерпретувався як ішемія міокарда. У подібному ключі Madan та співавт. (2005) вказують, що кислотний рефлюкс у частини пацієнтів з ішемічною хворобою серця може провокувати транзиторну міокардіальну ішемію, підтверджену зміненням ST-сегмента при одночасному моніторингу рН та ЕКГ [2]. Окрім підвищеного ризику розвитку ІХС, пацієнти з ГЕРХ часто мають загальні з серцево-судинними захворюваннями фактори ризику — ожиріння, гіподинамію, куріння, психоемоційне напруження, що потенційно обтяжує перебіг обох патологій [3]. Ці фактори сприяють формуванню хронічного системного запалення, яке відіграє провідну роль у прогресуванні як атеросклерозу, так і рефлюксної хвороби. Більш того, тривалий прийом інгібіторів протонної помпи (ІПП), які є стандартом терапії при ГЕРХ, був асоційований у деяких дослідженнях з підвищеним ризиком кардіоваскулярних подій, імовірно, через вплив на ендотелій, метаболізм магнію та гомо цистеїну [4].

Патофізіологічні механізми взаємного впливу

Взаємозв'язок між ГЕРХ та ІХС пояснюється низкою складних нейрорефлекторних, запальних і метаболічних механізмів, які взаємно посилюють перебіг обох патологій. Одним із ключових механізмів є езофаго-кардіальний рефлекс, при якому кислотне подразнення дистального відділу стравоходу активує вагусні аферентні шляхи, що призводить до коронарного вазоспазму та транзиторної ішемії міокарда.

Madan та співавт. (2005) довели, що у пацієнтів з ІХС епізоди кислотного рефлюксу здатні провокувати депресію сегмента ST на ЕКГ у режимі холтерівського моніторингу, що було підтверджено одночасною 24-годинною рН-метрією [2].

Другим важливим патофізіологічним ланцюгом є вагусопосередковані порушення ритму серця, що отримали назву «синдром Ремельда». Вважається, що стимуляція езофагеальних рецепторів при ГЕРХ може викликати рефлекторні зміни вегетативного тону, які проявляються як суправентрикулярні аритмії, включаючи фібриляцію передсердь [5]. Цей механізм набуває особливого значення у пацієнтів із вже наявним ураженням міокарда, де навіть незначний вазоспазм чи тахіаритмія можуть посилювати ішемію.

Крім нейрорефлекторних впливів, важливу роль відіграють запальні та ендотеліальні механізми. ГЕРХ супроводжується хронічним запаленням слизової оболонки стравоходу з підвищенням рівня цитокінів, інтерлейкіну-6, С-реактивного білка, які також є відомими маркерами прогресування атеросклерозу та судинної дисфункції [3]. Системне запалення сприяє ендотеліальній дисфункції, оксидативному стресу та гіперкоагуляції, що створює умови для розвитку та загострення ІХС.

Ще одним фактором є метаболічні ефекти тривалої терапії інгібіторами протонної помпи (ІПП), яка є основою лікування ГЕРХ. За даними Kuller та співавт. (2024), довготривале застосування ІПП може підвищувати рівень гомоцистеїну та знижувати біодоступність магнію, що негативно впливає на судинну функцію та потенційно підвищує ризик серцево-судинних подій [4]. Хоча цей зв'язок потребує подальших досліджень, він підкреслює необхідність ретельного контролю тривалості ІПП-терапії у пацієнтів з ІХС.

Така клінічна ситуація ускладнюється ще й тим, що біль при ГЕРХ може супроводжуватися вегетативними симптомами, схожими на ангінозний синдром (нудота, пітливість), через що до 50 % пацієнтів із болем у грудях, які проходять коронарографію, не мають істотних уражень коронарних судин, а симптоми виявляються гастроентерологічного походження [6]. Це обґрунтовує доцільність мультидисциплінарного підходу та поєднання інструментальних методів обстеження (ЕКГ, рН-метрія, езофагогастроскопія) для точної ідентифікації джерела болю.

Клінічні прояви та складнощі діагностики

Клінічні прояви ГЕРХ і ІХС нерідко мають схожий характер, що створює труднощі у швидкому встановленні правильного діагнозу. Обидва стани можуть супроводжуватися болем або дискомфортом за грудиною, який пацієнти описують як «печіння», «тиск» чи «стискання». При ГЕРХ біль частіше посилюється після їжі, у положенні лежачи або при нахилах, тоді як для ІХС типовими є епізоди болю при фізичному навантаженні чи емоційному стресі, що полегшуються у спокої або після прийому нітратів [7]. Водночас, відповідь на нітрати не є специфічною лише для ІХС — у деяких випадках вона також спостерігається при езофагоспазмах або кислотному рефлюксі.

Важливо, що нетиповий перебіг обох захворювань може супроводжуватися позагрудними симптомами: кашлем, осиплістю голосу чи навіть бронхоспазмом при ГЕРХ та задишкою чи слабкістю при ІХС, що ще більше ускладнює диференціацію [8]. У таких випадках стандартних методів, як-от ЕКГ чи стрес-тести, може бути недостатньо, і доцільно поєднувати їх із добовою рН-метрією, езофагоскопією для уточнення джерела болю. Комплексна оцінка симптомів у співпраці кардіолога і гастроентеролога дає змогу уникнути надмірних інвазивних процедур і запобігти затримці у призначенні належного лікування.

Терапевтичні підходи у пацієнтів з ГЕРХ та ІХС

У пацієнтів із поєднаною ГЕРХ та ІХС основу лікування складають інгібітори протонної помпи, які ефективно знижують кислотність, покращують якість життя та зменшують прояви грудного болю, асоційованого з рефлюксом – це доведено в контролях із рабепразолом, який дав 75 % відповідей за 7 днів лікування в групі з ерозивним рефлюксом [9]. Однак існують спостереження про можливі негативні серцево-судинні наслідки при тривалому використанні ІПП (понад 1 рік) — мета-аналіз у пацієнтів після стентування показав асоціацію з підвищеним ризиком інфаркту міокарда, особливо при одночасному застосуванні клопідогрелю, хоча при короткостроковій терапії ризик був мінімальний [10].

Щодо окремих ризиків, мета-аналіз у споживачів клопідогрелю виявив, що застосування пантопразолу, лансопразолу або езомепразолу асоціювалося з підвищенням частоти кардіоваскулярних подій, тоді як омепразол не підвищував ризик достовірно [11].

Зважаючи на ці дані, перевага надається короткостроковим курсам ІПП для індукції ремісії, з подальшим поступовим зниженням дози або переходом на Н₂-блокатори або антациди у рамках step-down терапії — це дозволяє мінімізувати потенційні кардіоваскулярні ризики [12].

Для пацієнтів із езофагоспастичними розладами, які спричиняють рецидивуючий грудний біль, нітрати (сублінгвальні або пролонговані) можуть бути корисні: у відкритих дослідженнях пацієнтів з дифузним езофагоспазмом без ГЕРХ симптоми значно зменшувались при регулярному застосуванні нітрогліцерину або довготривалих нітратів [13]. У деяких випадках сублінгвальний нітрогліцерин швидко усував гострий біль, навіть при нормальній коронарографії [14]. Однак його ефективність у пацієнтів із ГЕРХ-позитивним спазмом треба ще досліджувати.

У результаті оптимальна стратегія терапії для пацієнтів з поєднанням ГЕРХ та ІХС включає:

- призначення ІПП коротким курсом (до 8 нед) для полегшення симптомів та корекції рН;
- подальший перехід на Н₂-блокатори чи антациди;
- обережний моніторинг ризиків при одночасному прийомі клопідогрелю або при довготривалому використанні ІПП;
- індивідуалізоване застосування нітратів у випадках із підтвердженим езофагоспазмом;
- мультидисциплінарний підхід за участі гастроентеролога та кардіолога для одночасної оцінки

Висновок

Таким чином, наведені дані свідчать про те, що гастроезофагеальна рефлюксна хвороба та ішемічна хвороба серця мають тісний патофізіологічний і клінічний зв'язок, який значно впливає на діагностичну тактику та ведення пацієнтів. ГЕРХ може імітувати або маскувати симптоми ІХС, ускладнюючи постановку діагнозу, тоді як ішемічна хвороба серця може провокувати чи посилювати перебіг рефлюксної патології. У клінічній практиці це потребує уважного підходу до диференційної діагностики болю в грудній клітці, особливо у пацієнтів із множинною коморбідністю. Враховуючи поширеність обох станів у популяції, їхній взаємний вплив має бути врахований не лише в індивідуальній клінічній практиці, а й у побудові скринінгових та

лікувальних стратегій для пацієнтів із хронічними неінфекційними захворюваннями.

Список використаних джерел:

1. Association between gastroesophageal reflux disease and coronary heart disease: A nationwide population-based analysis - PMC. PMC Home. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC5058831/>
2. Does gastro-esophageal reflux provoke the myocardial ischemia in patients with CAD?. Research Gate. URL: https://www.researchgate.net/publication/7622811_Does_gastro-esophageal_reflux_provoke_the_myocardial_ischemia_in_patients_with_CAD.
3. Heartburn's Hidden Impact: A Narrative Review Exploring Gastroesophageal Reflux Disease (GERD) as a Cardiovascular Disease Risk Factor - PMC. PMC Home. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10706980/>
4. Proton pump inhibitors and cardiovascular risk: a critical review. tandfonline. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14796678.2024.2412910#abstract>.
5. Association of atrial fibrillation and gastroesophageal reflux disease: Natural and therapeutic linkage of the two common diseases. onlinelibrary.wiley. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/joa3.12125>.
6. Heartburn and esophageal pain : GI Motility online. Nature. URL: <https://www.nature.com/gimo/contents/pt1/full/gimo75.html>
7. Treatment of Esophageal (Noncardiac) Chest Pain: An Expert Review. cghjournal.org. URL: [https://www.cghjournal.org/article/S1542-3565\(13\)01255-X/](https://www.cghjournal.org/article/S1542-3565(13)01255-X/)
8. Noncardiac Chest Pain: Current Treatment - PMC. PMC Home. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC3099272/>
9. Treatment of Esophageal (Non-cardiac) Chest Pain: Review - PMC. PMC Home. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC3938572/>
10. Adverse cardiovascular outcomes associated with proton pump inhibitor use after percutaneous coronary intervention: a systematic review and meta-analysis - PubMed. PubMed. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/39020285/>
11. Individual Proton Pump Inhibitors and Outcomes in Patients With Coronary Artery Disease on Dual Antiplatelet Therapy: A Systematic Review - PubMed. PubMed. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/26514161/>
12. Cardiovascular Risk of Proton Pump Inhibitors - PMC. PMC Home. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6822659/>
13. Esophageal spasm: clinical and manometric response to nitroglycerine and long acting nitrites - PubMed. PubMed. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/401445/>
14. Esophageal Manometry in Patients with Chest Pain and Normal Coronary Arteriogram - PubMed. PubMed. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/6786093/>

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕНСИВНОЇ ТЕРАПІЇ ПОЛІСТРУКТУРНИХ ПОРАНЕНЬ У ВІЙСЬКОВО-ПОЛЬОВИХ УМОВАХ

Ксьонз Ольга Сергіївна

Здобувачка освіти 5 курсу

II медичного факультету

Харківський національний медичний університет, Україна

Науковий керівник: Веснін Володимир Вікторович

канд.мед.наук, доцент кафедри екстреної та невідкладної медичної допомоги,
ортопедії травматології та протезування

Харківський національний медичний університет, Україна

Вступ./Introduction.

У сучасних війнах поранення часто бувають дуже важкими, з великою втратою крові та пошкодженням багатьох органів. Надання допомоги в умовах бою ускладнене через брак ліків, техніки та труднощі з евакуацією. Головна небезпека для життя — це так звана "летальна тріада": переохолодження, погане згортання крові та закислення організму. Щоб рятувати поранених, потрібно швидко та ефективно коригувати ці стани, використовуючи мінімум ресурсів. Це вимагає розробки особливих, адаптованих до польових умов, правил інтенсивного лікування.

Ціль роботи./Aim.

Дослідити особливості інтенсивної терапії поліструктурних поранень у військово-польових умовах, зосереджуючись на веденні шоку, коагулопатії, гіпотермії та ацидозу ("летальної тріади") за умов обмежених ресурсів.

Матеріали та методи./Materials and methods.

Це дослідження є аналізом медичних карт військових із важкими, множинними пораненнями (поліструктурними травмами), які лікувалися у військових госпіталях та медичних підрозділах протягом 2024–2025 років. До аналізу увійшли дані 12 пацієнтів віком від 28 до 52 років. Усі вони мали множинні поранення та перебували у критичному стані, що включав шок, порушення згортання крові, переохолодження та закислення організму. Критерії включення:

- Тих, хто мав поранення щонайменше у двох різних частинах тіла.
- Тих, чиї травми були оцінені як дуже важкі.
- Тих, про чиє лікування в польових умовах були повні медичні записи.

Критерії виключення:

- Пацієнтів з пораненням лише однієї області.
- Тих, чиї медичні записи були неповними.

Для оцінки стану пацієнтів використовували ключові показники:

● **Клінічні дані:** Рівень свідомості (за шкалою Глазго), пульс, тиск, насичення крові киснем та температура тіла.

● **Лабораторні дані (аналізи крові):** Кислотність (pH), рівень лактату (показник шоку) та показники згортання крові (МНО, фібриноген тощо).

Залежно від проведеної терапії пацієнти були розподілені на дві групи:

1. **Основна група** — поранені, у яких застосовували адаптовані польові алгоритми ведення шоку, гіпотермії та коагулопатії (з використанням обмежених ресурсів).

2. **Контрольна група** — поранені, які отримували стандартну інтенсивну терапію без модифікованих підходів.

Оцінювали ефективність лікування за показниками стабілізації гемодинаміки, температури тіла, кислотно-лужного стану, а також за летальністю та частотою ускладнень. Дослідження виконане з дотриманням етичних принципів Гельсінської декларації (2013) та схвалене локальним етичним комітетом.

Результати та обговорення./Results and conclusion.

У дослідження було включено 12 пацієнтів віком від 28 до 52 років (середній вік — $39,4 \pm 2,1$ року), які отримали поліструктурні поранення під час бойових дій у зоні активних бойових операцій. Усі поранені мали множинні поєднані ураження тулуба та кінцівок, що супроводжувалися масивною крововтратою та розвитком травматичного шоку. Дослідження проводилось у польових умовах, де спостерігався дефіцит кровозамінників, апаратури для зігрівання, кисневих концентраторів та лабораторного контролю.

На момент надходження стан більшості пацієнтів оцінювався як тяжкий: рівень свідомості за шкалою Глазго становив 10–13 балів, артеріальний тиск — у межах 60–80 мм рт. ст., частота серцевих

скорочень — понад 120 уд/хв. Усі мали ознаки гіпотермії ($t = 33,5\text{--}34,8\text{ }^{\circ}\text{C}$), ацидозу ($\text{pH} = 7,10\text{--}7,25$) та коагулопатії (подовжений АЧТЧ, знижений фібриноген). Таке поєднання патологічних змін підтверджувало наявність “летальної тріади”, що істотно підвищує ризик летального наслідку при політравмі.

1. Ведення травматичного шоку

Основним завданням на першому етапі була швидка стабілізація гемодинаміки при мінімальній втраті часу та ресурсів. Через відсутність компонентів крові та колоїдів застосовували принцип контрольованої (обмеженої) інфузійної терапії — введення збалансованих кристалоїдів (розчин Рінгера лактату, ізотонічний NaCl) у дозі 20–30 мл/кг до досягнення середнього АТ > 90 мм рт. ст.

У 8 пацієнтів (66,7 %) вдалося досягти задовільної стабілізації протягом перших 3–4 годин після початку лікування. У 4 (33,3 %) випадках спостерігалася потреба у застосуванні вазопресорів (норепінефрин 0,05–0,1 мкг/кг/хв). Після терапії середній артеріальний тиск зріс із 72 ± 9 до 94 ± 7 мм рт. ст., а частота серцевих скорочень знизилася з 126 ± 15 до 102 ± 12 уд/хв.

Такі результати свідчать про ефективність обмеженої інфузії, яка дозволяє запобігти розведенню факторів згортання й розвитку набряку тканин — критично важливо в умовах браку ресурсів.

2. Корекція коагулопатії

Порушення згортання спостерігалася у 9 пацієнтів (75 %). Причинами були масивна крововтрата, гіпотермія та гемодилуція. Через відсутність донорської плазми та свіжозаморожених компонентів використовували альтернативні методи:

- введення транексамової кислоти 1 г внутрішньовенно болюсно з подальшою інфузією 1 г протягом 8 годин;
- місцеві гемостатичні засоби (гемостатичні губки, турнікети, туге бинтування);
- мінімізацію додаткової гемодилуції шляхом обмеження об’єму інфузій.

Через 24 години лікування у більшості пацієнтів спостерігалася покращення показників коагулограми: середній рівень фібриногену підвищився з $1,4 \pm 0,3$ до $1,9 \pm 0,4$ г/л, АЧТЧ скоротився на 23 %, МНО знизився з $1,9 \pm 0,3$ до $1,3 \pm 0,2$.

Це підтверджує, що навіть за умов дефіциту крові антифібринолітична терапія та механічний контроль кровотечі здатні ефективно зменшити прояви коагулопатії.

3. Корекція гіпотермії

Гіпотермія є одним із ключових компонентів летальної тріади, яка значно погіршує згортання крові та сприяє ацидозу. Початкова температура тіла у більшості пацієнтів становила $34,1 \pm 0,5$ °C. У польових умовах для зігрівання використовували пасивні та активні методи:

- ізотермічні ковдри, теплі одіяла, поліетиленові мішки для збереження тепла;
- підігрівання інфузійних розчинів у водяних банях або на тілі;
- обмеження тривалості перев'язок та мінімізацію контакту поранених з холодними поверхнями.

Через 4–6 годин лікування температура тіла зросла до $36,2 \pm 0,4$ °C у 10 (83,3 %) пацієнтів. У 2 випадках відзначалося повторне зниження температури до 35 °C під час евакуації через тривале перебування на відкритому повітрі. Отже, постійний контроль терморегуляції є необхідним на всіх етапах — від стабілізації до транспортування.

4. Корекція метаболічного ацидозу

Усі пацієнти мали лабораторні ознаки метаболічного ацидозу: рН крові — $7,18 \pm 0,08$, рівень лактату — $5,4 \pm 1,2$ ммоль/л. Основною причиною була гіпоперфузія тканин і гіпоксія.

Після стабілізації гемодинаміки та відновлення об'єму циркулюючої крові показники кислотно-лужного балансу поступово покращувалися: рН підвищився до $7,33 \pm 0,05$, а рівень лактату знизився до $2,8 \pm 0,9$ ммоль/л. Буферні розчини (натрій гідрокарбонат) застосовували лише у 3 (25 %) випадках при рН < 7,10.

Висновки./Conclusions.

Проведене дослідження чітко показало, що множинні важкі поранення в умовах військових дій завжди супроводжуються серйозними порушеннями життєвих функцій, де головну роль відіграє так звана "летальна тріада" – стан, що включає шок, проблеми зі згортанням крові, переохолодження та закислення організму. Саме ці критичні стани є основною причиною високої смертності серед тяжкопоранених у зоні бойових дій. Результати дослідження довели, що навіть за обмеженого доступу до медичного забезпечення успіх інтенсивної терапії значною мірою залежить від того, наскільки вчасно медики виявляють і

одночасно виправляють усі складові "летальної тріади". Зокрема, використання контрольованого введення рідин, застосування препаратів, що зупиняють кровотечу, активне зігрівання постраждалих та підтримка дихання допомагають стабілізувати тиск, нормалізувати температуру, відновити здатність крові до згортання та покращити кислотність організму. Отримані дані свідчать про те, що комплексний підхід до лікування, заснований на сучасних принципах тактичної медицини (TCCC та ATLS), забезпечує помітне зниження летальності навіть у найскладніших польових умовах. Таким чином, впровадження адаптованих протоколів інтенсивної терапії, спеціально спрямованих на боротьбу з "летальною тріадою", є ключовим шляхом для підвищення ефективності медичної допомоги під час бойових дій.

Список використаних джерел:

1. Joint Trauma System. *Tactical Combat Casualty Care (TCCC) Guidelines*. — 2024.
2. American College of Surgeons. *Advanced Trauma Life Support (ATLS) Student Course Manual*. — 11th edition. — Chicago, 2023.
3. Holcomb J. B., Pusateri A. E., et al. *Damage Control Resuscitation: Directing the Destiny of Trauma Patients*. — *J Trauma Acute Care Surg.*, 2019; 87(2): 293–305.
4. Duchesne J. C., Holcomb J. B., et al. *Damage Control Resuscitation: The New Face of Damage Control*. — *J Trauma*, 2020; 89(5): 983–990.
5. Kragh J. F., Dubick M. A., et al. *Combat Casualty Care: Lessons Learned from Ongoing Conflicts*. — *US Army Medical Department Journal.*, 2021; (3–4): 10–21.
6. Шлапак І. П., Колесніков О. В., Сидоренко В. О. *Інтенсивна терапія при тяжкій травмі: навчальний посібник*. — Київ: Медицина, 2020.
7. Михайлов С. В. *Військово-польова анестезіологія та реанімація*. — Харків: ХНМУ, 2021.
8. Матвійчук В. Ф., Заруцький Я. Л. *Організація та надання медичної допомоги у зоні бойових дій*. — Львів: Вид-во ЛНМУ, 2022.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ НЕНАТЯЖНОЇ І ТРАДИЦІЙНОЇ ГЕРНІОПЛАСТИКИ ПРИ АБДОМІНАЛЬНИХ ГРИЖАХ

Василик Тарас Петрович

ORCID ID: 0000-0001-5223-1239

кандидат медичних наук, директор

*Комунальне некомерційне підприємство "Міська клінічна лікарня №1
Івано-Франківської міської ради", Україна*

Актуальність. Соціальна ефективність – багатофакторна інтегральна категорія психо-фізичного та емоційного функціонування хворого у процесі лікування, яка переважно ґрунтується на його суб'єктивному сприйнятті здоров'я та соціально-гігієнічних умов життя [1-10]. Її рівень залежить від умов лікування пацієнтів [11-15]. У сучасних економічних умовах зберігається високо витратний характер надання стаціонарної медичної допомоги, на яку витрачається близько 80 % фінансових коштів лікувальних стаціонарних і поліклінічних закладів [5,7,9]. Не викликає сумніву, що економічна ефективність не може бути основною, проте її необхідно враховувати як таку, що забезпечує раціональне витрачання коштів, виділених для надання медичної допомоги. **Мета роботи** – вивчити економічну ефективність оперативного лікування абдомінальних гриж і провести порівняльний аналіз тривалості перебування на лікарняних листках при ненатяжній герніопластиці у порівнянні з тривалістю перебування на лікарняних листках після традиційних операцій. **Організація і методи дослідження.** Проведений контент-аналіз 375 медичних карток пацієнтів після ненатяжної герніопластики (пацієнти I групи) і 370 медичних карток пацієнтів після традиційних операцій (пацієнти II групи) Як критерії соціальної ефективності нами проведено оцінку тривалості непрацездатності пацієнтів у поліклініці та стаціонарі. **Результати.** Встановлено, що середня тривалість лікування в умовах стаціонару після ненатяжної герніопластики (I група) складала $15 \pm 1,3$ дні, тоді як після традиційних операцій (II група) вона триває $20 \pm 1,4$ дні. Середня тривалість лікування в умовах поліклініки з видачею листка непрацездатності склала після ненатяжної герніопластики – $22,1 \pm 1,7$

дня, а після традиційних операцій – $29,6 \pm 1,4$ дня. У середньому після ненатяжної герніопластики тривалість лікування становила $32,6 \pm 1,7$ дні, що вірогідно менше ($p < 0,05$), ніж за традиційних видів лікування (при яких тривалість становила $40,8 \pm 5,7$ дня). Поряд із цим, у нашому дослідженні проведено оцінку тривалості реабілітації оперованих пацієнтів без лікарняного листка, оскільки цей показник, також визначає соціальну ефективність в обох групах. Тривалість реабілітації пацієнтів в умовах поліклініки без лікарняного листка після ненатяжних видів операцій складає $25,2 \pm 0,6$ днів, тоді як після традиційної герніопластики цей термін подовжується і триває до $36,9 \pm 1,9$ днів. Тривалість непрацездатності по лікарняному листку I групи спостереження наближається до тривалості реабілітації групи пацієнтів без лікарняного листа. Це враховуючи те, що хворі після будь-яких видів герніопластики доліковуються амбулаторно відповідно із медико-економічними стандартами. В цілому, у I групі спостереження число днів непрацездатності становило 845,5, тоді як в II групі (група порівняння) воно досягає 1010,5, тобто на 165,0 днів, або майже на $\frac{1}{4}$ чи 25,2% більше.

Висновок. Швидше одужання та повернення хворих до трудової діяльності дає можливість розрахувати економічну ефективність оперативного лікування за рахунок використання технології ненатяжної герніопластики та скорочення виплат за лікарняними листками.

Список використаних джерел:

1. Аляутдінов Р. Р. Алопластичне лікування пахових гриж // Герніологія. 2020; 1(6) С. 5-6.
2. Ємельянов С. І., Протасов А. В., Рутенбург Г. М. Ендохірургія пахових і стегнових гриж. Дніпро.: Фоліант, 2020. 176 с.
3. Калантаров Т. К. Профілактика тривалого больового синдрому після усунення пахових гриж // Сучасні аспекти удосконалення якості медичної допомоги у багатопрофільному військовому госпіталі. Тез. доп. Дніпро, 2020. С. 115-117.
4. Кирилов Ю. Б. Морфологічні зміни в яєчку при пахових грижах. Хірургія. 2023; 2(80): 65-67.
5. Коган А. С. Патогенетичні основи хірургічного лікування пахових і стегнових гриж. Київ: Здоров'я, 2021, 172 с.
6. Малюков В. Є. Профілактика післяопераційних ускладнень при паховій герніопластичі традиційними способами методом інтраопераційної верифікації і збереження нервового апарату пахової області. Вісник хірургії, 2020; 4(56): 66-71.
7. Онопрієв В. І. Герніопластика при лікуванні складних і рецидивних пахових гриж. Хірургія, 2020; 6(4): 28-32.
8. Сазонов К. Н. Спосіб оперативного лікування «важких» гриж пахової ділянки. Вісник хірургії, 2022; 1 (34): 42-45.

9. Славський, Л. Є. Ускладнення хірургії гриж живота. К.: Здоров'я, 2020. 176 с.
10. Федорів В. Д. Принципи оперативного лікування пахових гриж. Хірургія. 2021;1 (74): 59-64.
11. Янів В. Н. Спосіб аутодермальної пластики при «важких формах» пахових гриж // Вісник хірургії. 2021; 3 (56): 49-51.
12. Fong Y. Prevention of ischemic orchitis during inguinal hernioplasty. Surg. Gynecol. Obstet., 2022; 2 (174): 399-402.
13. Klark A. E.. Three thousand one hundred seventy-five primary inguinal hernia repairs: advantages of ambulatory open mesh repair using local anesthesia. J. Am. Coll. Surgeons., 2020; 4 (186): 447-455.
14. Smedbergh S., Roos H. Sportsman's groin: results of selective surgical approach with neurolysis or hernioplasty in athletes with groin pain. The 2nd International Hernia Congress, joint meeting of AHS and EHS: Materials of the Congress., London, 2023; 4 (67): 60-64.
15. Tsirilis T. Preperitoneal repair of recurrent inguinal hernia using PHS mesh. The 26th International Congress of EHS: Abstract Book. Prague, 2020. P. 11-12.

ПОШИРЕНІСТЬ ХВОРОБ, ЩО ПЕРЕДАЮТЬСЯ СТАТЕВИМ ШЛЯХОМ СЕРЕД СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Литвинюк Дарія Миколаївна

здобувачка освіти на бакалаврському рівні

за спеціальністю «Туризм і рекреація»

факультет публічного управління та адміністрування

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Науковий керівник: Мороз Ігор Іванович

Кандидат політичних наук, доцент кафедри,

керівник відділу підвищення класифікації

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Група захворювань, що передаються статевим шляхом, становить значну медико-соціальну проблему. Ці інфекції, які розповсюджуються переважно через статеві контакти, є гетерогенною сукупністю, що включає понад 20–25 нозологічних одиниць. Спектр ХПСШ варіює від традиційних венеричних хвороб (сифіліс, гонорея) до нових інфекцій (наприклад, хламідіоз). Комплексне вивчення механізмів передачі та наслідків ХПСШ є критично важливим для забезпечення громадського та репродуктивного здоров'я.

Актуальність теми: Хвороби, що передаються статевим шляхом, становлять одну з найгостріших проблем громадського здоров'я як в Україні, так і у світі. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, щороку реєструється понад 370 мільйонів нових випадків таких інфекцій, серед яких найпоширеніші трихомоніаз, сифіліс, гонорея, хламідіос, а також вірусні інфекції, як ВІЛ, герпес та вірус папіломи людини (ВПЛ). Їх небезпека полягає у широкому розповсюдженні, серйозних наслідках для репродуктивного здоров'я (зокрема безплідді, онкологічних захворюваннях, ускладненнях вагітності), відсутності виражених симптомів у багатьох хворих та потенційній загрозі для майбутніх поколінь. В Україні ситуація залишається складною, особливо серед молоді віком 18–24 років, до якої належить студентство. Ця соціальна група характеризується недостатньою обізнаністю щодо шляхів передачі інфекцій, ризикованою сексуальною поведінкою та

низьким рівнем звернення по медичну допомогу. Таким чином, проблема ХПСШ є глобальною й потребує системного підходу до профілактики, своєчасної діагностики та ефективного лікування.

Мета дослідження: аналіз поширеності хвороб, що передаються статевим шляхом, серед студентської молоді України, дізнатись симптоми та причини захворювання інфекціями, а також обґрунтування необхідності впровадження ефективних профілактичних та інформаційно-просвітницьких заходів.

Причинами виникнення інфекцій, що передаються статевим шляхом є: незахищені статеві контакти, недостатній рівень сексуальної освіти, відсутність регулярних відвідувань лікарів, часта зміна статевих партнерів. Також деякі венеричні захворювання можуть передатись не внаслідок незахищеного статевого акту, а через слину, зокрема це герпес та ВІЛ-інфекція. Найбільша проблема полягає в тому, що часто ці хвороби проходять безсимптомно, а це значно підвищує ризик зараження інших людей, ускладнень хвороби та розповсюдження інфекції [2].

Першими проявами відповідних хвороб у жінок є незвичні вагінальні виділення, свербіж, подразнення, почервоніння у зоні зовнішніх статевих органів. Характерними симптомами є біль або відчуття печіння під час сечовипускання, а також дискомфорт чи болісні відчуття внизу живота, особливо під час статевого акту. Також можливе порушення менструального циклу, що може бути зумовлено характером збудника та перебігом інфекції.

У чоловіків недуга проявляється у вигляді виділень з уретри. Можливі почервоніння та набряк тканин в інтимній зоні, висипання, пухирці чи виразкові ураження на шкірі або слизових оболонках. У двох статей проявляється слабкість, підвищення температури, біль у горлі, висипання на тілі, долонях, стопах [1].

Лікування інфекцій, що передаються статевим шляхом, завжди залежить від того, який саме мікроорганізм викликав хворобу та на якій стадії вона перебуває. Якщо ми говоримо про *бактеріальні інфекції*, такі як хламідіоз, гонорея чи сифіліс, вони зазвичай досить успішно долаються за допомогою *антибіотиків*, які призначаються лікарями відповідно до міжнародних протоколів і сучасних рекомендацій ВООЗ. З *вірусними інфекціями* ситуація інша, оскільки ці хвороби, на жаль, повністю не виліковуються; тому терапія спрямована насамперед на контроль над неприємними симптомами, зменшення частоти загострень

та запобігання розвитку можливих ускладнень. Для того, щоб терапія була дійсно ефективною, надважливо забезпечити своєчасну діагностику, правильно обрати препарати, дотримуватися чіткого режиму лікування, а також обов'язково обстежити і пролікувати статевого партнера та пройти регулярний медичний контроль після закінчення курсу терапії. І, звичайно, не менш важливим етапом є попередження повторного зараження, яке досягається завдяки використанню бар'єрних методів контрацепції та постійній інформаційно-просвітницькій роботі, особливо серед молоді.

Діагностика цих станів є важливим етапом своєчасного виявлення та ефективного лікування. Вона включає збір анамнезу, оцінку клінічних проявів та проведення лабораторних досліджень, які дозволяють точно визначити наявність захворювання. Сучасні методи діагностики включають мікроскопію, бактеріологічне та молекулярно-біологічне дослідження матеріалу, а також серологічні тести. Своєчасне і правильне встановлення діагнозу дозволяє не лише призначити ефективну терапію, але й знизити ризик ускладнень та запобігти подальшому поширенню стану.

За останні роки в Україні спостерігається певне зниження офіційної захворюваності на сифіліс і гонорею, однак рівень хламідіозу, трихомоніазу та ВІЛ-інфекції залишається стабільно високим. Серед основних причин поширення ХПСШ у студентському середовищі відзначаються: недостатня сексуальна освіта, ранній початок статевого життя, незахищені статеві контакти, а також поширення міфів щодо засобів контрацепції.

Результати досліджень показують, що понад половина опитаних студентів недостатньо обізнані щодо шляхів передачі ХПСШ та профілактичних заходів. Водночас рівень звернення за медичною допомогою при появі симптомів є вкрай низьким через страх розголосу або стигматизації.

Важливо піднімати питання профілактики цих станів відкрито і без сорому, оскільки інформованість є ключовим фактором запобігання поширенню. Ефективні профілактичні та інформаційно-просвітницькі заходи включають проведення лекцій, семінарів та консультацій, створення навчальних матеріалів і кампаній, спрямованих на підвищення обізнаності щодо ризиків, симптомів і способів захисту. Такі заходи дозволяють формувати свідоме ставлення до власного здоров'я та

здоров'я партнерів, сприяють своєчасному зверненню за медичною допомогою та зменшують рівень захворюваності. Підняття цих тем у доступній і аргументованій формі допомагає долати стигму та страх, пов'язані з обговоренням інтимних аспектів здоров'я, і забезпечує більш відповідальний підхід до профілактики.

Отже, зробимо висновки. Поширеність інфекцій, що передаються статевим шляхом, залишається актуальною проблемою здоров'я, особливо серед людей репродуктивного віку. Вчасне розпізнавання симптомів, правильна діагностика та ефективне лікування є ключовими для запобігання ускладнень та зниження ризику передачі. Водночас профілактика та просвітницька діяльність відіграють важливу роль у формуванні свідомого ставлення до власного здоров'я та здоров'я партнерів. Відкрите обговорення цих питань без стигми, поширення достовірної інформації та впровадження системних профілактичних заходів дозволяють не лише зменшити рівень захворюваності, а й підвищити рівень обізнаності та відповідальності населення.

Список використаних джерел:

1. Симптоми ХПСШ [Електронний ресурс]-URL: <https://urosvit.com/infektsiyi-yaki-peredayutsya-statevym-shlyahom/>
2. Причини виникнення інфекцій [Електронний ресурс]-URL: <https://ineo.od.ua/tpost/0or50a1gs1-zahvoryuvannya-scho-peredayutsya-statevi>
3. Профілактика ХПСШ [Електронний ресурс]-URL: <https://homedoctor.com.ua/zabolevaniya-peredajushhiesja-polovym-putem/>

РОЛЬ СІМЕЙНОГО ЛІКАРЯ У ФОРМУВАННІ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ДО ВАКЦИНАЦІЇ

Петренко Аміна Ігорівна

здобувач вищої освіти медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Діденко Катерина Андріївна

асистент кафедри загальної практики – сімейної медицини та внутрішніх хвороб
Харківський національний медичний університет, Україна

Актуальність. Вакцинація дотепер є одним із найбільш ефективних методів профілактики інфекційних захворювань і сприяє значному зниженню захворюваності та смертності. Проте протягом останніх років у світі спостерігається зниження рівня довіри людства до імунопрофілактики, що має негативний вплив на колективний імунітет. Сімейний лікар, як основна ланка системи охорони здоров'я, відіграє ключову роль у формуванні позитивного ставлення пацієнтів до щеплень, підвищенні рівня обізнаності та прихильності до виконання календаря вакцинації.

Мета роботи. Проаналізувати сучасні підходи до підвищення прихильності населення до вакцинації та визначити роль сімейного лікаря у цьому процесі.

Матеріали та методи. Було проведено огляд літератури з досліджуваної проблеми. Для пошуку інформації використанні публікацій у наукових баз PubMed, WHO Library, UNICEF Data Hub, міжнародні документи з імунопрофілактики та рекомендації МОЗ України за період 2018–2024 рр.

Результати та їх обговорення. За даними ВООЗ, щорічно вакцинація допомагає запобігти близько 3,5-5 мільйонів випадків смерті у світі від дифтерії, правця, кашлюку, грипу та кору [1]. Проте, в той же час, за даними UNICEF, приблизно 20 мільйонів дітей щороку залишаються невакцинованими або з незавершеною вакцинацією [2]. Серед основних причин низького охоплення щепленнями населення, виступають наступні: недостатня інформованість людства, поширення фейкової інформації у соціальних мережах та медіапросторі, недовіра до системи охорони здоров'я [3].

Сімейний лікар має пріоритетне положення — він знає анамнез пацієнта, особливості його соціально-економічного становища та рівень обізнаності, що дозволяє ефективно впливати на формування прихильності до профілактичних заходів [3]. В Україні саме сімейний лікар відповідає за реалізацію Національного календаря профілактичних щеплень згідно нормативних документів МОЗ України [4].

До ключових напрямів позитивного впливу на пацієнта у сфері імунопрофілактики відносять індивідуальне консультування пацієнтів, з поясненням важливості, безпеки та принципу дії вакцин, мотиваційну бесіду, застосування автоматизованих систем сповіщення шляхом використанням смс-повідомлень, телефонних дзвінків або push-сповіщень, приклад лікаря, який дотримується календаря щеплень і навіть імунізується додатковими рекомендованими вакцинами, просвітницька робота в закладах освіти як для дітей, так і для їх батьків.

За даними сучасних досліджень проглядається тенденція, що освітня взаємодія між лікарем і пацієнтом є найвпливовішою для прийняття рішення про вакцинацію. Розроблена модель “5C” виокремлює п’ять базових факторів, що впливають на прийняття рішень щодо вакцинації, а також розробки та оцінки втручань для її покращення: confidence — впевненість; complacency — самовдоволення; constraints — обмеження; calculation — розмірковування; collective responsibility — колективна відповідальність [3,5].

Згідно з “Pan American Health Organization”, посилення електронних систем моніторингу щеплень, зміцнення кадрового потенціалу для програм імунізації та інтеграція вакцинації у первинну медичну допомогу може суттєво покращити рівень вакцинації[6].

Висновки. Сімейний лікар відіграє провідну роль у реалізації програм імунопрофілактики. Підвищення прихильності до вакцинації можливе через поєднання доказової комунікації, мотиваційної бесіди та особистого прикладу. Розвиток комунікативних навичок лікаря та цифрових інструментів нагадування може суттєво підвищити ефективність профілактичних програм.

Список використаних джерел:

1. World Health Organization. Vaccines and immunization: Key facts [Електронний ресурс]. – 2023.– Режим доступу: https://www.who.int/health-topics/vaccines-and-immunization#tab=tab_1

2. United Nations Children's Fund. Over 20 million children worldwide missed out on measles vaccine annually in past 8 years, creating a pathway to current global outbreaks – UNICEF. Press Release, 25 April 2019 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.unicef.org/press-releases/over-20-million-children-worldwide-missed-out-measles-vaccine-annually-past-8-years>
3. Obohwemu, K., Christie-de Jong, F., Ling, J. Parental childhood vaccine hesitancy and predicting uptake of vaccinations: a systematic review [Електронний ресурс] / /Primary Health Care Research & Development. – 2022. – Vol. 23. – e68. – Режим доступу: <https://www.cambridge.org/core/journals/primary-health-care-research-and-development/article/parental-childhood-vaccine-hesitancy-and-predicting-uptake-of-vaccinations-a-systematic-review/4E3F16971840D64F3EF8F4DC6817F1D9>
4. МОЗ України. Наказ №396 від 05.03.2025 «Про внесення змін до Календаря профілактичних щеплень в Україні». [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0443-25>
5. Betsch C., Schmid P., et al. Beyond confidence: Development of a measure assessing the 5C psychological antecedents of vaccination [Електронний ресурс] // PLOS ONE. – 2018. – Режим доступу: <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0208601>
6. Pan American Health Organization. Immunization Toolkit: Policy Documents [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.paho.org/en/topics/immunization/immunization-toolkit/immunization-toolkit-policy-documents>

СИНДРОМ ФЕЛАН-МАКДЕРМІДА: ЦИТОГЕНЕТИЧНІ ВАРІАНТИ ТА ЇХ ДІАГНОСТИКА

Ластівка Ірина Володимирівна

кандидат медичних наук, доцент,
доцент кафедри педіатрії та медичної генетики

Вищий державний навчальний заклад

«Буковинський державний медичний університет», Україна

Папсуєв Владислав Максимович

здобувач вищої освіти медичного факультету

Вищий державний навчальний заклад

«Буковинський державний медичний університет», Україна

Процюк Олександра Андріївна

здобувач вищої освіти медичного факультету

Вищий державний навчальний заклад

«Буковинський державний медичний університет», Україна

Синдром Фелана-Макдерміда (ФМС) – рідкісний генетичний синдром, який є результатом термінальної або інтерстиціальної хромосомної делеції 22q13.3. Вперше описаний в 1985 р. Захворюваність на ФМС у європейських країнах становить близько 1:30 тис. [1].

Описано декілька цитогенетичних варіантів виникнення ФМС: незбалансована транслокація, кільцева хромосома, інтерстиційні або термінальні делеції. Основною причиною ФМС є гетерозиготна мікроделеція суміжних генів (включаючи *SHANK3*) або лише частини цього гена у дистальній частині довгого плеча хромосоми 22, з яких 70% зустрічаються на батьківській хромосомі. У 80% випадків ФМС виникає з причини мутацій *de novo*.

Фенотип осіб з ФМС частково залежить від розміру делеції або від того, чи присутній лише варіант *SHANK3*. Випадки з великими делеціями або усіченими нонсенс-мутаціями в *SHANK3* пов'язані з розладами аутистичного спектру та інтелектуальною недостатністю [2]. До характерних ознак відносяться відсутність мови та затримка психічного розвитку різного ступеня вираженості. Серед інших ознак описані: циклічне блювання, страбізм, бруксизм, стереотипії, гастроезофагеальний рефлюкс. Рідше в уражених осіб можуть бути

косоокість, проблеми із зором (гіперметропія або міопія), серцеві аномалії, ниркові аномалії та лімфедема. Ті, хто має ФМС-*SHANK3*, пов'язаний з кільцевою хромосомою 22, мають високий ризик розвитку ознак *NF2*-асоційованого шванноматозу [3]. Дисморфічні ознаки, як правило, включають: доліхоцефалію, широкі брови, довгі вії, широке перенісся, гіпоплазію середньої частини обличчя, виступаючі щоки, цибулиноподібний кінчик носа, загострене підборіддя, зміни вух (збільшені, стирчачі), м'ясисті руки та диспластичні нігті на ногах. Додаткові ознаки включають ендокринні, імунні, очні, серцево-легеневі, шлунково-кишкові, ниркові вади розвитку (гідронефроз) та лімфедему [4].

Наразі діагноз визначається не на основі специфічних фенотипових характеристик, що складають аспекти ФМС, а генетично. Діагноз встановлюється у пробанда з: 1) гетерозиготною делецією від <50 кб до >9 кб на хромосомі 22q13.3 із залученням принаймні частини *SHANK3*; 2) гетерозиготним патогенним варіантом *SHANK3*; або з 3) хромосомною перебудовою з точками розриву, що порушують *SHANK3*, ідентифікованою за допомогою молекулярно-генетичного тестування [5]. Підходи до молекулярно-генетичного тестування можуть включати комбінацію генно-таргетного тестування (хромосомний мікроматричний аналіз, тестування окремих генів, мультигенна панель) та комплексне геномне тестування (повноекзомне секвенування, повногеномне тестування).

Каріотип дозволяє виявляти великі делеції, а для генетичної характеристики делеції слід використовувати такі молекулярні методи, як FISH, MLPA та масив CGH/SNP. У випадку варіантів у гені *SHANK3* необхідно виконати або традиційне секвенування за методом Сенгера або секвенування нового покоління ((NGS) шляхом таргетного захоплення, або секвенування всього екзому (WES) для секвенування гена *SHANK3* [6].

Хромосомний мікроматричний аналіз (ХМА) часто є першим генетичним тестом, оскільки більшість випадків ФМС-*SHANK3* спричинені варіантами з великою патогенною кількістю копій, які неможливо виявити за допомогою аналізу послідовностей *SHANK3*. Після ідентифікації термінальних делецій за допомогою ХМА необхідно провести каріотипування для виявлення кільцевих хромосом.

У випадку тестування одного гена, спочатку проводиться аналіз делецій/дуплікацій гена *SHANK3*, спрямований на цільовий ген, а потім аналіз послідовності *SHANK3*, якщо делецій не виявлено.

Можна розглянути можливість використання мультигенної панелі для дослідження інтелектуальної недостатності, яка включає *SHANK3* та інші гени. Гени, які входять до панелі та діагностична чутливість тестування залежать від лабораторії. В окремих лабораторіях варіанти панелей можуть включати спеціально розроблену лабораторією панель та/або індивідуальний екзомний аналіз, орієнтований на фенотип, що включає гени, визначені клініцистом. Методи, що використовуються в панелі, можуть включати аналіз послідовностей, аналіз делецій/дуплікацій та/або інші тести, що не базуються на секвенуванні. Для цього розладу рекомендується мультигенна панель, яка також включає аналіз делецій/дуплікацій.

Комплексне геномне тестування не вимагає від клініциста визначення того, який ген, ймовірно, задіяний. Найчастіше використовується екзомне секвенування, і деякі платформи здатні виявляти більші делеції/дуплікації генетичного матеріалу, включаючи варіанти кількості копій, що стосуються області 22q13.3. Також можливе секвенування геному, яке має додаткову перевагу покращеного виявлення варіантів кількості копій та можливих хромосомних перебудов.

Якщо фенотип відповідає ФМС- *SHANK3*, але вищезазначені дослідження не виявляють патогенного варіанту, що включає *SHANK3*, можна розглянути можливість проведення звичайного цитогенетичного аналізу для виключення рідкісних хромосомних перебудов (напр., транслокації), що включають ген *SHANK3* [5].

Отже, ознаки гаплонедостатності *SHANK3* можна виявити за допомогою таких методів, як хромосомний мікрочип (СМА) та секвенування наступного покоління (NGS). Більшість випадків ФМС зумовлені делеціями 22q13, хоча варіанти послідовності *SHANK3* все частіше виявляються, оскільки NGS стає більш доступним.

Для встановлення ступеня захворювання та потреб у пацієнта з діагнозом ФМС- *SHANK3* рекомендуються антропометрія, оцінка неврологічного статусу, нейропсихіатрична оцінка, оцінка розвитку, сну, слуху, роботи шлунково-кишкового тракту, сечо-статевої системи, ендокринної системи, стоматологічне обстеження, оцінка наявності лімфедеми, кардіологічний огляд, огляд шкіри.

Список використаних джерел:

1. Cammarata-Scalisi F. Et al. Clinical and Genetic Aspects of Phelan-McDermid Syndrome: An Interdisciplinary Approach to Management. *Genes* (Basel). 2022 Mar 12;13(3):504. doi: 10.3390/genes13030504. PMID: 35328058; PMCID: PMC8955098.
2. Drapeau E, Riad M, Kajiwar Y, Buxbaum JD. Behavioral Phenotyping of an Improved Mouse Model of Phelan-McDermid Syndrome with a Complete Deletion of the *Shank3* Gene. *eNeuro*. 2018 Oct 5;5(3):ENEURO.0046-18.2018. doi: 10.1523/ENEURO.0046-18.2018. PMID: 30302388; PMCID: PMC6175061
3. Koza SA, Tabet AC, Bonaglia MC, Andres S, Anderlid BM, Aten E, Stiefsohn D; European Phelan-McDermid syndrome consortium; Evans DG, van Ravenswaaij-Arts CMA, Kant SG. Consensus recommendations on counselling in Phelan-McDermid syndrome, with special attention to recurrence risk and to ring chromosome 22. *Eur J Med Genet*. 2023 Jul;66(7):104773. doi: 10.1016/j.ejmg.2023.104773. Epub 2023 Apr 28. PMID: 37120077.
4. Richards C, Powis L, Moss J, Stinton C, Nelson L, Oliver C. Prospective study of autism phenomenology and the behavioural phenotype of Phelan-McDermid syndrome: comparison to fragile X syndrome, Down syndrome and idiopathic autism spectrum disorder. *J Neurodev Disord*. 2017 Nov 10;9(1):37. doi: 10.1186/s11689-017-9217-6. PMID: 29126394; PMCID: PMC5681818
5. Srivastava S, Sahin M, Buxbaum JD, Berry-Kravis E, Soorya LV, Thurm A, Bernstein JA, Asante-Otoo A, Bennett WE Jr, Betancur C, Brickhouse TH, Passos Bueno MR, Chopra M, Christensen CK, Cully JL, Dies K, Friedman K, Gummere B, Holder JL Jr, Jimenez-Gomez A, Kerins CA, Khan O, Kohlenberg T, Lacro RV, Levi LA, Levy T, Linnehan D, Eva L, Moshiree B, Neumeyer A, Paul SM, Phelan K, Persico A, Rapaport R, Rogers C, Saland J, Sethuram S, Shapiro J, Tarr PI, White KM, Wickstrom J, Williams KM, Winrow D, Wishart B, Kolevzon A. Updated consensus guidelines on the management of Phelan-McDermid syndrome. *Am J Med Genet A*. 2023 Aug;191(8):2015-2044. doi: 10.1002/ajmg.a.63312. Epub 2023 Jul 1. PMID: 37392087; PMCID: PMC10524678.
6. Cammarata-Scalisi, F.; Callea, M.; Martinelli, D.; Willoughby, C.E.; Tadich, A.C.; Araya Castillo, M.; Lacruz-Rengel, M.A.; Medina, M.; Grimaldi, P.; Bertini, E.; et al. Clinical and Genetic Aspects of Phelan-McDermid Syndrome: An Interdisciplinary Approach to Management. *Genes* 2022, 13, 504. <https://doi.org/10.3390/genes13030504>

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПЕРЕДОПЕРАЦІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПАЦІЄНТІВ З ВИСОКИМ АНЕСТЕЗІОЛОГІЧНИМ РИЗИКОМ

Кропівний Михайло Володимирович

здобувач вищої освіти медичного факультету

Харківський національний медичний університет, Україна

Науковий керівник: Баранова Надія Вікторівна

канд.мед.наук, доцент

кафедри медицини катастроф та військової медицини

Харківський національний медичний університет, Україна

Актуальність. Передопераційна оцінка пацієнтів із високим анестезіологічним ризиком є важливим етапом зниження смертності та ускладнень після операцій. Збільшення кількості пацієнтів із серцево-судинними захворюваннями вимагає сучасних, доказових підходів до стратифікації ризику та оптимізації стану перед втручанням.

Мета роботи. Узагальнення сучасних міжнародних рекомендацій та обґрунтування значення індивідуалізованого підходу до передопераційної підготовки пацієнтів із високим анестезіологічним ризиком для підвищення безпеки хірургічного лікування.

Виклад основного матеріалу. За всіма сучасними протоколами, передопераційна оцінка має бути індивідуальною та інтегрованою, тобто анестезіолог виступає координатором команди, щоб узгодити консультації спеціалістів і після цього оптимізувати коморбідні стани пацієнта. Лікар-анестезіолог має проводити оцінку дихальних шляхів, функції нирок, коагуляційний статус та у разі виявлення ознак ослабленості організму пацієнта рекомендовано відкласти операцію для проведення додаткової підготовки. До даної процедури входить корекція харчування, лікування супутніх захворювань, фізична реабілітація та психологічна підтримка. Цей етап передопераційної оптимізації допомагає покращити відновлення пацієнта та зменшити ризик післяопераційних ускладнень. Направлення до відділення інтенсивної терапії має бути вибірковим та ґрунтуватися на об'єктивній оцінці ризику, а не застосовуватися одноманітно, бо кожний випадок є унікальний. Такий підхід забезпечує безпечне, індивідуалізоване та

ефективне лікування для пацієнтів із високим анестезіологічним ризиком [1].

Передопераційна оцінка ризику складається з багатьох етапів, тож спершу лікар анестезіолог визначає ургентність втручання, тобто при невідкладній операції проводиться хірургічне втручання паралельно з стабілізацією пацієнта. Якщо операція планова, то виключають активні серцеві стани, а у разі їх наявності маніпуляцію відкладають до стабілізації. Далі враховують анамнез ІХС, рекомендовані інтервали після стентування. Наступне це оцінка ризику серцево-судинних ускладнень та фізичної працездатності та якщо працездатність низька або ризик високий, додаткові дослідження проводять лише тоді, коли їх результат може змінити тактику лікування. У пацієнтів з підвищеним ризиком ускладнень рекомендується визначення BNP/NT-proBNP або тропоніну для раннього виявлення ішемії [2].

Ключову роль відіграють натрійуретичні пептиди BNP, NT-proBNP і тропонін, які допомагають у прогнозуванні ускладнень та оцінювати серцеву функцію до і після операції. То дані біомаркери використовуються, щоб уникнути невинуватених обстежень та з економити кошти в лікарні [1].

Також дуже важливим є передопераційна метаболічна підготовка пацієнта. Даний пункт є дуже важливим в особливості використання інсуліну перед операцією за для підтримки нормоглікемії та задля зменшення ризику інфекції в зоні операції. Коли ж гіперглікемія, підвищує ризик інфікування та створює проблеми з регенерацію ран, через надлишок поживних речовин, внаслідок чого, порушуються процеси фагоцитозу та мікроциркуляції [3].

Висновки та пропозиції. Передопераційна оцінка має базуватися на індивідуалізованому підході, де анестезіолог оцінює стан органів, супутні захворювання та ризики ускладнень. Кожен випадок потребує окремої стратегії, тобто від термінового втручання до ретельної оптимізації стану пацієнта. Використання біомаркерів, корекція глікемії та метаболічна підготовка підвищують безпеку операцій і зменшує кількість ускладнень.

Список використаних джерел:

1. Lamperti, Massimo; Romero, Carolina S.; Guarracino, Fabio; Cammarota, Gianmaria; Vetrugno, Luigi; Tufegdzic, Boris; Lozsan, Francisco; Macias Frias, Juan Jose; Duma, Andreas; Bock,

- Matthias; Ruetzler, Kurt; Mulero, Silvia; Reuter, Daniel A.; La Via, Luigi; Rauch, Simon; Sorbello, Massimiliano; Afshari, Arash. Preoperative assessment of adults undergoing elective noncardiac surgery: Updated guidelines from the European Society of Anaesthesiology and Intensive Care. *European Journal of Anaesthesiology* 42(1):p 1-35, January 2025. | DOI: 10.1097/EJA.0000000000002069
2. Cohn S. L. (2025). 2024 ACC/AHA guideline on perioperative cardiovascular management before noncardiac surgery: What's new?. *Cleveland Clinic journal of medicine*, 92(4), 213–219. <https://doi.org/10.3949/ccjm.92a.24125>
 3. Iqbal, U., Green, J. B., Patel, S., Tong, Y., Zebrower, M., Kaye, A. D., Urman, R. D., Eng, M. R., Cornett, E. M., & Liu, H. (2019). Preoperative patient preparation in enhanced recovery pathways. *Journal of anaesthesiology, clinical pharmacology*, 35(Suppl 1), S14–S23. https://doi.org/10.4103/joacp.JOACP_54_18

СЕКЦІЯ XXVIII. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ

ЗНАЧЕННЯ БАСКЕТБОЛУ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Трубін Дмитро Олексійович

здобувач вищої освіти другого(магістерського) рівня

Інституту фізичної культури, спорту та спец.освіти

*Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського, Україна*

Науковий керівник: Тітова Ганна Віталіївна

канд. пед. наук, доцент кафедри

спортивних ігор і менеджменту фізичної культури

*Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського, Україна*

Баскетбол є одним із найпопулярніших і наймасовіших видів спорту серед учнівської молоді. Його висока динамічність, емоційна насиченість і колективний характер роблять цю гру надзвичайно привабливою для школярів старшого шкільного віку. У процесі занять баскетболом забезпечується всебічний фізичний розвиток, удосконалення функціональних можливостей організму, формування морально-вольових і комунікативних якостей, що є важливими складовими системи фізичного виховання[4].

У структурі уроків фізичної культури та позаурочних форм занять баскетбол посідає особливе місце, оскільки поєднує елементи аеробного та анаеробного навантаження, що сприяє розвитку витривалості, швидко-силових якостей, спритності та координації рухів. Під час гри активно працюють великі групи м'язів, поліпшується діяльність серцево-судинної, дихальної та опорно-рухової систем, стимулюється обмін речовин, підвищується рівень загальної фізичної працездатності. Особливе значення баскетбол має для старшокласників (15–17 років), оскільки саме в цьому віці відбувається завершення формування опорно-

рухового апарату, розвиток швидко-силових якостей, координаційних здібностей, вдосконалення функцій серцево-судинної системи. Заняття баскетболом у цей період сприяють оптимізації фізичного розвитку, гармонізації пропорцій тіла, зміцненню м'язового корсета та формуванню правильної постави[2].

Навчальний модуль «Баскетбол» для старшокласників (10–11 класів) є складовою частиною навчальної програми з фізичної культури та спрямований на формування у здобувачів освіти знань, умінь і навичок, необхідних для самостійних занять цим видом спорту, а також на розвиток основних фізичних і психічних якостей, виховання командного духу та позитивного ставлення до фізичної активності.

З педагогічного погляду баскетбол є ефективним засобом формування колективізму, дисциплінованості, взаємодопомоги, а також розвитку вміння працювати в команді. Постійна зміна ігрових ситуацій вимагає швидкої реакції, тактичного мислення, вміння приймати рішення в умовах дефіциту часу, що позитивно впливає на розвиток інтелектуальних і емоційно-вольових якостей учнів.

У процесі систематичних занять баскетболом старшокласники набувають знань і навичок, необхідних для самостійних занять фізичними вправами. Це сприяє формуванню мотивації до здорового способу життя та стійкої потреби у фізичному вдосконаленні. Баскетбол дозволяє реалізувати принципи варіативності та диференціації фізичного навантаження, оскільки інтенсивність та обсяг роботи можуть регулюватися відповідно до індивідуальних можливостей учнів[1].

Важливим аспектом є й психологічна спрямованість занять баскетболом. Гра активізує позитивні емоції, створює сприятливий психологічний клімат у колективі, розвиває здатність до саморегуляції, стресостійкості, концентрації уваги та збереження контролю у складних умовах.

Включення баскетболу до навчальних програм із фізичної культури, а також використання його у позакласній роботі, секціях і гуртках забезпечує високий рівень рухової активності учнів, сприяє реалізації освітніх, виховних та оздоровчих завдань фізичного виховання. Регулярні заняття баскетболом стимулюють розвиток інтересу до систематичних занять спортом, формують стійку мотивацію до здорового способу життя та активного відпочинку. Завдяки доступності технічних елементів та ігровій привабливості баскетбол викликає

позитивні емоції, що є важливою умовою підвищення ефективності навчального процесу[3].

Участь у грі сприяє не лише вдосконаленню фізичних здібностей, а й розвитку інтелектуальних компонентів рухової діяльності — уміння аналізувати ситуацію, прогнозувати дії суперників, швидко приймати рішення. Такий підхід сприяє гармонійному розвитку особистості, поєднуючи фізичне, психічне та соціальне виховання. У колективній взаємодії формуються риси командного гравця — взаємодопомога, повага, почуття відповідальності перед партнерами, що має велике значення для виховання моральних якостей старшокласників.

Крім того, баскетбол є ефективним засобом профілактики порушень постави, розвитку рухового апарату та координаційних функцій організму. Динамічні навантаження сприяють зміцненню серцево-судинної системи, розвитку дихальної функції, підвищенню витривалості й опірності організму до зовнішніх чинників. Саме тому систематичне включення баскетболу у навчально-виховний процес школи розглядається як один із найефективніших шляхів реалізації мети фізичного виховання — формування всебічно розвиненої, фізично досконалої та соціально активної особистості[2].

Висновки. Баскетбол є одним із найбільш ефективних засобів фізичного вдосконалення школярів старших класів і має вагоме значення у формуванні здорової, гармонійно розвиненої особистості.

Список використаних джерел:

1. Белікова, Н. О. Баскетбол як ефективний засіб фізичного виховання учнів старших класів / Н. О. Белікова // *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. – 2017. – № 8. – С. 12–17.
2. Головій, Л. В. Формування фізичних якостей старшокласників засобами ігрових видів спорту (на прикладі баскетболу) / Л. В. Головій // *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. – 2020. – № 2 (50). – С. 45–50.
3. Круцевич, Т. Ю., Безверхня, Г. В. Теорія і методика фізичного виховання школярів : підручник / Т. Ю. Круцевич, Г. В. Безверхня. – Київ : Олімпійська література, 2018. – 384 с.
4. Савченко, С. В. Значення баскетболу у розвитку рухових здібностей учнів старших класів загальноосвітніх шкіл / С. В. Савченко // *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. – 2021. – Вип. 4 (135). – С. 90–95.

ОБҐРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ НАСКРІЗНОЇ МАГІСТРАТУРИ ДЛЯ ФІЗИЧНИХ ТЕРАПЕВТІВ ТА ОПТИМІЗАЦІЇ ПІДГОТОВКИ АСИСТЕНТІВ

Куц Павло Віталійович

ORCID ID: 0009-0004-2739-5986

асистент кафедри реабілітаційних технологій

Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна», Україна

Актуальність теми. Система підготовки фахівців у галузі "Терапія та реабілітація" в Україні сьогодні характеризується значною суперечливістю. Спеціальність І7 (раніше 227) передбачає підготовку на двох рівнях: бакалаврському, що веде до кваліфікації "асистент фізичного терапевта" [3], та магістерському, що дає кваліфікацію "фізичний терапевт" [4]. Така дворівнева структура, що на перший погляд відповідає Болонському процесу, при детальному аналізі створює системні проблеми у підготовці кадрів та формуванні ринку праці, що й обумовлює актуальність даного дослідження.

Основний матеріал. Метою нашої роботи був аналіз чинних кваліфікаційних вимог та освітніх траєкторій для обґрунтування більш ефективної та логічної моделі підготовки фахівців з фізичної терапії. Для досягнення мети було проаналізовано ключові нормативні документи. Аналіз Державного класифікатора професій ДК 003:2010 (зі змінами) [1] та, особливо, Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників (Випуск 78 "Охорона здоров'я") [2] виявив ключовий факт. Кваліфікаційні вимоги до посади "асистент фізичного терапевта" (код КП 3226) передбачають наявність освітньо-кваліфікаційного рівня "молодшого спеціаліста (молодшого бакалавра) або бакалавра".

Ключовий висновок з цього аналізу полягає в тому, що для легітимної роботи на посаді асистента 4-річний бакалаврський диплом (НРК 6 [6]) не є обов'язковим. Цілком достатньо рівня передвищої освіти — фахового молодшого бакалавра, що відповідає НРК 5 [6].

Це викриває фундаментальну проблему існуючої системи підготовки:

1. Надмірність кваліфікації. Випускники 4-річного бакалаврату фактично є "перекваліфікованими" для своєї посади, адже для неї достатньо 2-2.5-річної програми передвищої освіти.

2. Обмежена автономія. Незважаючи на 4 роки навчання, бакалавр-асистент не має права на самостійну практику: він не може проводити обстеження, встановлювати реабілітаційний діагноз чи розробляти план терапії. Ці функції належать виключно фізичному терапевту (магістру) [4]. Це робить 4-річну підготовку для ролі асистента невиправданою.

3. Економічна неефективність. Поточна модель збільшує термін навчання з 2-2.5 до 4 років, підвищує вартість освіти та відтерміновує вихід фахівців на ринок праці.

Виходячи з цього, ми пропонуємо логічну двовекторну модель:

1. Фаховий молодший бакалавр (НРК 5) — як оптимальний рівень для асистентів.

Цей рівень є найбільш відповідним для підготовки асистентів, оскільки він:

- Повністю відповідає мінімальним кваліфікаційним вимогам [2].
- Має практичну спрямованість, необхідну для виконання асистентських функцій. Забезпечує оптимальний термін навчання (2-2.5 роки) та швидший вихід на ринок праці.

- Створює чітку вертикальну мобільність: випускник може працювати, здобувати досвід та згодом вступати на магістерські програми для здобуття кваліфікації "фізичний терапевт".

2. Наскрізна магістратура — як стандарт підготовки фізичних терапевтів.

Для підготовки автономних "фізичних терапевтів" (НРК 7 [6]) пропонується відмовитись від проміжного бакалаврського рівня на користь інтегрованих наскрізних магістерських програм (5-6 років навчання після школи).

- **Міжнародний досвід.** Це відповідає практиці більшості країн Європи, де фізична терапія є регульованою професією, що вимагає магістерського рівня (7 рівень ЄРК).

- **Вітчизняні аналогії.** Така модель успішно діє в Україні для підготовки лікарів, стоматологів та фармацевтів [5].

- **Цілісність підготовки.** Наскрізне навчання забезпечує формування єдиної професійної ідентичності з першого курсу, дозволяє

уникнути "розщеплення" професії та дублювання навчального матеріалу між рівнями.

Порівняння моделей наочно демонструє переваги запропонованого підходу.

Таблиця 1

Порівняння існуючої та запропонованої моделей підготовки

Показник	Існуюча модель	Запропонована модель
Асистент ФТ	Бакалавр (4 роки)	Фаховий молодший бакалавр (2-2,5 роки)
Фізичний терапевт	Бакалавр + Магістр (6 років)	Наскрізна магістратура (5-6 років)
Економічність	Низька	Висока
Відповідність вимогам	Надмірна кваліфікація	Точна відповідність
Час виходу на ринок	4-6 років	2,5-6 років

Висновки. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що існуюча система підготовки фахівців з фізичної терапії є неефективною та характеризується невідповідністю між освітнім рівнем (бакалавр, НРК 6) та посадовими вимогами до асистента. Фаховий молодший бакалавр (НРК 5) є оптимальним освітнім рівнем для підготовки асистентів фізичного терапевта, оскільки він відповідає законодавчим вимогам, забезпечує достатній рівень практичної підготовки та скорочує термін і вартість навчання. Існуюча дворівнева модель знижує якість підготовки магістрів через можливе зменшення підготовки до самостійної роботи і навчання клінічного мислення. Для підготовки автономних фізичних терапевтів доцільно впровадити наскрізне магістерське навчання (без проміжного бакалаврату), що дозволить сформувати цілісну професійну ідентичність та відповідатиме міжнародним стандартам і практиці підготовки інших медичних професій в Україні. Запропонована модель (ФМБ для асистентів + наскрізна магістратура для терапевтів) є економічно ефективною, відповідає потребам ринку праці та забезпечує чітку диференціацію фахівців за рівнями компетентності.

Список використаних джерел:

1. Державний класифікатор професій ДК 003:2010 : у ред. наказу Мінекономрозвитку від 26.10.2017 р. № 1542. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb327609-10/print> (дата звернення: 08.11.2025).
2. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 78 "Охорона здоров'я" : затв. наказом МОЗ України від 13.12.2018 р. № 2331. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2331282-18> (дата звернення: 08.11.2025).
3. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 227 "Фізична терапія, ерготерапія" для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти : затв. наказом МОН України від 19.12.2018 р. № 1419. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1419729-18> (дата звернення: 08.11.2025).
4. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 227 "Фізична терапія, ерготерапія" для другого (магістерського) рівня вищої освіти : затв. наказом МОН України від 05.09.2022 р. № 791. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0791729-22> (дата звернення: 08.11.2025).
5. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1556-18> (дата звернення: 08.11.2025).
6. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : постанова КМУ від 23.11.2011 р. № 1341. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1341-2011-p> (дата звернення: 08.11.2025).

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ШВИДКІСНО-СИЛОВОЇ РОБОТИ В ПРОЦЕСІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ЮНИХ БАСКЕТБОЛІСТІВ

Касьян Олексій Олегович

здобувач вищої освіти другого(магістерського) рівня

Інституту фізичної культури, спорту та спец.освіти

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, Україна

Науковий керівник: Підгірний Олег Валерійович

ORCID ID: 0000-0002-5451-0554

канд. пед. наук, ст.викладач кафедри спортивних ігор

і менеджменту фізичної культури

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, Україна

У сучасній теорії спорту швидкісно-силові якості визначають як здатність спортсмена проявляти значну м'язову силу в мінімально короткий проміжок часу. Ці якості є ключовими у структурі рухової підготовленості баскетболістів, адже більшість ігрових дій - стрибки, прискорення, зупинки, кидки - реалізуються у вибуховому режимі роботи м'язів [3]. За даними досліджень, саме швидкісно-силові характеристики найбільшою мірою визначають успішність гри, особливо у фазах нападу та захисту.

Науковці підкреслюють, що ефективний розвиток цих якостей можливий лише за умови врахування вікових, морфофункціональних і психофізіологічних особливостей дітей. На етапі початкової підготовки (6-9 років) закладаються основи нервово-м'язової координації, гнучкості та ритму рухів, тоді як у підлітковому віці (10-14 років) формується потенціал для спеціалізованого тренування швидкісно-силових компонентів [1]. Тому у тренувальному процесі важливо дотримуватися принципу поступовості та диференціації навантажень.

У структурі фізичної підготовленості баскетболістів швидкісно-силові якості проявляються у кількох формах: вибуховій силі, стартовій швидкості, швидкій зміні напрямку та повторній здатності до прискорення. Кожен із цих проявів має власні морфофункціональні механізми, що зумовлює необхідність цілеспрямованого добору вправ і

засобів розвитку. Наприклад, вибухова сила тісно пов'язана з еластичними властивостями м'язів і ефективністю циклу «розтягнення-скорочення», тоді як швидкість пересування залежить від частоти рухів і техніки відштовхування [4].

Особливу роль у становленні швидкісно-силових можливостей відіграють вправи пліометричного типу, які формують здатність до швидкої зміни режимів м'язової роботи. За даними Костюкевича, систематичне використання дозованих стрибкових вправ сприяє не лише зростанню сили, а й удосконаленню координації, просторової орієнтації та рівноваги [1]. Водночас надмірне або неправильно дозоване навантаження може призвести до перевантаження опорно-рухового апарату, тому методика має бути адаптованою до віку та рівня підготовленості дітей [2].

Значна кількість дослідників наголошують, що формування швидкісно-силових якостей повинно відбуватися у зв'язку з технічним навчанням. Це забезпечує перехід тренувального ефекту в реальні ігрові ситуації: стрибки для підбирання, стартові ривки, зміни напрямку руху, відштовхування у кидках тощо. Тому оптимальною є структура занять, у якій спеціальні вправи чергуються з техніко-тактичними діями, а розвивальні блоки інтегруються у звичайну сесію [2].

У науково-методичній літературі підкреслюється необхідність контролю за розвитком швидкісно-силових якостей шляхом регулярного тестування (стрибок у довжину з місця, човниковий біг, спринт 10-20 м). Це дозволяє відстежувати ефективність програм і вчасно коригувати навантаження. Показники тестів відображають не лише силову або швидкісну готовність, а й рівень технічної майстерності, що робить їх важливим елементом педагогічного моніторингу.

Методика організації швидкісно-силової підготовки юних спортсменів базується на системному поєднанні теоретичних положень спортивної науки з практичними принципами вікової педагогіки. Згідно з даними науковців, побудова тренувального процесу повинна враховувати біологічний вік, рівень морфофункціонального дозрівання та індивідуальні особливості дитини]. Для юних баскетболістів це означає, що розвиток швидкісно-силових якостей має здійснюватися переважно через ігрові та варіативні форми діяльності, що зберігають інтерес до занять і водночас формують ключові рухові навички [2].

Організація тренувального процесу передбачає чітку структуру занять: розминка - основна частина - завершення. Саме в основній частині інтегруються швидкісно-силові вправи, розміщені перед техніко-тактичними елементами для забезпечення перенесення тренувального ефекту у гру. У роботі з молодшими школярами (6-9 років) пріоритет надається ігровим завданням: коротким ривкам, стрибкам через мотузку, пліометричним імітаціям без обтяжень. Основна мета - формування базових моторних патернів і координаційної стабільності. Для підлітків (10-14 років) методика включає більш специфічні вправи: дозовану пліометрію з невеликої висоти, бар'єрні серії, короткі спринти з легким опором і елементи реактивної роботи.

Зміст методики побудовано за принципом хвилеподібного навантаження: чергування тренувальних блоків різної інтенсивності запобігає перевантаженню нервово-м'язової системи та забезпечує поступову адаптацію [4].

Висновки. Важливо, що навантаження збільшується не за рахунок кількості повторів, а за рахунок ускладнення координаційних умов - зміни напрямків, обмеження часу або введення додаткових завдань із м'ячем. Такий підхід поєднує розвиток фізичних якостей і технічних навичок.

Список використаних джерел:

1. Борисенко, В. А. Особливості розвитку швидкісно-силових якостей у юних баскетболістів 13–15 років / В. А. Борисенко // *Молодий вчений*. – 2018. – № 2(54). – С. 45–49.
2. Мартиненко, О. В. Організація та методика розвитку швидкісно-силових якостей у процесі спеціальної фізичної підготовки юних спортсменів / О. В. Мартиненко // *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. – Луцьк: СЛУ ім. Лесі Українки, 2020. – № 2(50). – С. 112–118.
3. Сушко, Р. О. Удосконалення швидкісно-силової підготовки баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки / Р. О. Сушко, О. М. Комоцька // *Спортивна наука України*. – 2022. – № 3(103). – С. 27–33
4. Лісун, А. В. Підвищення ефективності тренувального процесу юних баскетболістів засобами швидкісно-силової підготовки / А. В. Лісун // *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. – Харків: ХДАФК, 2015. – № 10. – С. 42–47.

ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ, СПРЯМОВАНОГО НА РОЗВИТОК ШВИДКІСНО-СИЛОВИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЮНИХ ВОЛЕЙБОЛІСТІВ

Барбулат Артем Володимирович

здобувач вищої освіти другого(магістерського) рівня

Інституту фізичної культури, спорту та спец.освіти

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, Україна

Науковий керівник: Бобошко Володимир Васильович

канд. пед. наук, доцент кафедри

спортивних ігор і менеджменту фізичної культури

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, Україна

Особливості побудови тренувального процесу, спрямованого на розвиток швидкісно-силових здібностей юних волейболістів, зумовлені специфікою самої гри, яка поєднує динамічні стрибкові дії, вибухові рухи, швидкі реакції та високу координаційну складність. Волейбол належить до тих видів спорту, де саме швидкісно-силові якості визначають результативність технічних дій — подач, передач, нападу, блокування, а також ефективність переміщення на майданчику.

Під час організації тренувального процесу для юних волейболістів (12–16 років) необхідно враховувати анатомо-фізіологічні особливості підліткового віку: інтенсивний ріст тіла, нерівномірний розвиток м'язової системи, нестабільність нервових процесів, що потребує особливої обережності у дозуванні навантажень. У цей період відбувається активне формування рухових навичок, удосконалюється координація, тому розвиток швидкісно-силових здібностей слід поєднувати з навчанням техніки основних волейбольних елементів[3].

Швидкісно-силова підготовка має бути інтегрованою частиною системи тренувань. Вона не повинна розглядатися як окремий напрям, відірваний від технічної чи тактичної підготовки. Успішність гри залежить від здатності спортсмена швидко виконувати потужні, але контрольовані рухи — стрибки, ривки, зупинки, зміну напрямку руху,

передачі м'яча. Тому вправи швидко-силового характеру доцільно включати як у розминку, так і в основну частину заняття, поєднуючи їх із технічно спрямованими діями.

Для розвитку вибухової сили нижніх кінцівок широко застосовуються стрибкові вправи: стрибки з місця, серії стрибків через перешкоди, на сходинки, з глибини (пліометричні вправи), а також стрибки з імітацією блокування чи нападу. У вправах для верхнього плечового поясу ефективними є метання медболів різної ваги вперед, угору, із-за голови, кидки в стіну або партнеру. Важливо, щоб вага снаряда не перевищувала оптимальної норми (2–3 кг), оскільки метою є розвиток швидкісної сили, а не максимальної[2].

Планування тренувального процесу передбачає поступовість і циклічність навантажень. На початкових етапах підготовки рекомендується виконувати вправи з власною масою тіла (присідання, випади, віджимання, стрибки), потім поступово вводити додаткові обтяження (гантелі малої ваги, гумові еспандери, медболи). У процесі розвитку підготовленості спортсменів варто переходити до комплексів, що моделюють змагальні ситуації, коли швидко-силові дії поєднуються з технічними прийомами — наприклад, серія стрибків із виконанням нападу або блокування після пересування.

Важливим аспектом є контроль за рівнем розвитку швидко-силових якостей. Для цього застосовуються педагогічні тести: стрибок у довжину з місця, стрибок угору, метання набивного м'яча, біг на короткі дистанції (10–20 м), тестові серії ударів по м'ячу. Результати таких перевірок дозволяють тренеру оцінити ефективність тренувального процесу, своєчасно коригувати обсяг і спрямованість навантаження[1].

Організація швидко-силової роботи передбачає також використання різних методичних прийомів — повторного, інтервального, ігрового, змагального. Наприклад, у вправах типу «естафетні стрибки» чи «передача м'яча на швидкість» поєднується розвиток фізичних якостей із підвищенням емоційності занять, що особливо важливо для підлітків[5].

Тренер має приділяти увагу технічно правильному виконанню кожної вправи, адже неякісна техніка при розвитку сили може призвести до травм або неправильного рухового стереотипу. Також необхідно забезпечити достатній рівень відновлення між інтенсивними навантаженнями, використовуючи засоби активного відпочинку, розтягування, дихальні вправи[4].

Висновки. Ефективна система швидкісно-силової підготовки юних волейболістів повинна будуватися на принципах систематичності, поступовості, варіативності та індивідуалізації. Вона має поєднувати елементи загальної та спеціальної фізичної підготовки, враховувати вікові й функціональні можливості спортсменів, забезпечувати гармонійний розвиток організму та створювати основу для подальшого зростання спортивної майстерності.

Список використаних джерел:

1. Бойченко, Н. В. Швидкісно-силова підготовка юних волейболістів у тренувальному процесі / Н. В. Бойченко // *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. – 2018. – № 3. – С. 42–47.
2. Козіна, Ж. Л. Методика розвитку швидкісно-силових якостей у юних спортсменів ігрових видів спорту / Ж. Л. Козіна. – Харків : ХДАФК, 2017. – 156 с.
3. Лях, В. І., та Платонов, В. Н. Теорія і методика підготовки спортсменів у сучасному спорті / В. І. Лях, В. Н. Платонов. – Київ : Олімпійська література, 2015. – 320 с.
4. Савчук, С. В. Особливості розвитку вибухової сили у волейболістів юнацького віку / С. В. Савчук // *Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Фізичне виховання і спорт*. – 2020. – Вип. 38. – С. 121–127.
5. Тимчик, М. В. Фізична підготовка юних волейболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки / М. В. Тимчик // *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. – 2022. – № 4. – С. 78–84.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ШВИДКІСНО-СИЛОВИХ ЯКОСТЕЙ У БОКСЕРІВ НА ЕТАПІ ПОПЕРЕДНЬОЇ БАЗОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Непийвода Юрій Леонідович

здобувач вищої освіти другого(магістерського) рівня

Інституту фізичної культури, спорту та спец.освіти

*Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського, Україна*

Науковий керівник: Прокоф'єва Лілія Анатоліївна

ORCID ID: 0000-0002-7293-0958

канд. пед. наук, ст.викладач кафедри спортивних ігор

і менеджменту фізичної культури

*Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського, Україна*

Етап попередньої базової підготовки є одним із ключових у багаторічній системі тренування спортсменів. Саме в цей період закладається фундамент загальної фізичної підготовленості, формується базовий рівень розвитку рухових якостей, що у подальшому забезпечують ефективність спеціальної підготовки. Для юних боксерів цей етап, як правило, охоплює вік 11–15 років, коли організм активно розвивається, відбуваються інтенсивні морфофункціональні зміни, зростає м'язова маса, покращується нервово-м'язова координація та працездатність[2].

Швидкісно-силові якості у боксі проявляються під час виконання більшості технічних дій — ударів, пересувань, ухилів, контратак та комбінацій. Боксер повинен миттєво реагувати на дії суперника, швидко скорочувати і розслабляти м'язи, забезпечуючи при цьому потужність і точність удару. На етапі попередньої базової підготовки ці якості формуються поступово, переважно за допомогою загальнорозвивальних вправ і простих технічних дій, спрямованих на розвиток швидкості рухів, вибухової сили та координації [1].

Особливістю розвитку швидкісно-силових якостей у боксерів цього віку є необхідність поступового поєднання загальної та спеціальної фізичної підготовки. На початковому етапі перевага віддається загальнорозвивальним вправам (стрибки, біг, метання, вправи з власною

вагою), які сприяють гармонійному розвитку м'язової системи. У подальшому до програми поступово включаються спеціально-підготовчі вправи, що імітують елементи боксу: удари по мішку, по лапах, робота з гумовими еспандерами, вправи на розвиток швидкості рук та ніг.

Спортивна майстерність та досягнення боксерів великою мірою залежить від рівня розвитку їхніх швидкісно-силових здібностей. Особливо важливе значення для фізичної підготовленості боксерів на етапі спеціалізованої підготовки рівень розвитку швидкісно силових здібностей[3].

Одним з проявів швидкісно-силових якостей, які визначають підготовленість боксерів є здатність показувати максимальні прояви сили за найкоротший час. На основі вивчення швидкісно силових характеристик безперервних ударів різної тривалості та взаємозв'язку між цими показниками було розроблено класифікацію безперервних ударів боксерів за тривалістю. Досліджено, що швидкісно-силові характеристики ударів у кожній групі потребують індивідуального удосконалення.

Необхідність підвищення рівня швидкісно-силових здібностей зумовлене підвищенням темпу бою у боксерів на етапі спеціалізованої підготовки, що спричинено ростом технічної та тактичної майстерності. Якісне виконання технічних дій у боксі вимагає максимального прояву швидкісно силових здібностей.

Важливо, що для юних боксерів характерна висока пластичність нервової системи, завдяки чому швидко формуються нові рухові навички. Тому саме у цьому віці доцільно приділяти значну увагу розвитку швидкості реакції, ритмічності та узгодженості рухів. Крім того, у підлітковому віці активно розвиваються швидкі м'язові волокна, що створює сприятливі умови для удосконалення вибухової сили.

Для ефективного розвитку швидкісно-силових якостей на цьому етапі необхідно дотримуватися принципу поступовості та помірності навантажень. Використання надмірних обтяжень може призвести до перевантаження опорно-рухового апарату, що негативно вплине на формування техніки удару та координацію рухів. Оптимальними є вправи з невеликими обтяженнями (20–40 % від максимально можливих), що виконуються у високому темпі[4].

Серед засобів розвитку швидкісно-силових якостей у юних боксерів можна виділити:

- вправи з власною масою тіла (віджимання, підтягування, присідання, стрибки);
- ударні вправи з тіньового боксу, роботи на мішку або лапах;
- ігрові та естафетні вправи, що розвивають швидкість реакції та спритність;
- пліометричні вправи (стрибки, випади, метання медболів);
- вправи з гумовими амортизаторами або гантелями малої ваги, які допомагають вдосконалити вибухову силу удару.

Важливу роль відіграє контроль за технікою виконання вправ — вона повинна бути точною, узгодженою і виконуватися без зайвого напруження. Високий рівень швидко-силової підготовленості у боксерів сприяє не лише потужності ударів, а й здатності швидко змінювати напрямок руху, підтримувати високий темп бою та ефективно використовувати енергетичні ресурси організму[2].

Висновки. Етап попередньої базової підготовки є найбільш сприятливим для формування швидко-силових якостей у боксерів. У цей період закладається основа майбутньої спортивної майстерності, розвиваються фізичні, психічні та координаційні можливості спортсменів. Рациональне поєднання загальної і спеціальної підготовки, поступове збільшення навантаження та індивідуальний підхід дозволяють створити передумови для подальшого зростання спортивних результатів і вдосконалення техніко-тактичної майстерності боксера.

Список використаних джерел:

1. Гавриленко, О. М. Фізична підготовка боксерів юнацького віку : навч. посіб. – Київ : Наукова думка, 2020. – 180 с.
2. Іващенко, О. В., Худолій, О. М. Методика навчання і тренування юних спортсменів : навч. посіб. – Харків : ОВС, 2013. – 292 с
3. Кузнєцов, В. А. Методика розвитку спеціальної витривалості у боксерів юнацького віку : монографія. – Харків : ХДАФК, 2020. – 176 с.
4. Нікітюк, В. В., Джуринський, П. Б. Психологічні аспекти підготовки боксерів до змагань. *Сучасні проблеми фізичного виховання, спорту та здоров'я людини: Матеріали VI Всеукр. інтернет-конф.*, м. Одеса, 17-18 листоп. 2022 р. Одеса

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ІЗ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ

Аксьонов Микита Сергійович

здобувач вищої освіти факультет фізичного виховання та мистецтв
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради, Україна

Науковий керівник: Школа Олена Миколаївна

ORCID ID: 0000-0003-3013-0423

канд. пед.наук, професор,
завідувач кафедри фізичного виховання та спортивного вдосконалення
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради, Україна

У сучасному світі цифровізація стала визначальною тенденцією розвитку всіх сфер суспільного життя, зокрема освіти. Для галузі фізичної культури і спорту це не лише технічне оновлення процесів, а зміна освітньої парадигми, орієнтованої на формування інноваційно мислячого, мобільного та технологічно грамотного фахівця. За даними досліджень, цифрові технології сьогодні виступають ключовим інструментом підвищення якості освіти, забезпечуючи гнучкість, індивідуалізацію й неперервність навчання навіть за умов воєнного стану та віддаленого доступу [1; 2].

Цифрова трансформація освітнього процесу у закладах вищої освіти (ЗВО) відбувається на засадах:

- інтеграції традиційних і цифрових підходів до підготовки здобувачів;
- побудови особистісно орієнтованої освітньої траєкторії;
- розвитку цифрової компетентності педагогів і здобувачів;
- створення відкритих освітніх платформ та спільнот [3].

Зміни вимагають від викладача переходу від ролі інформатора до фасилітатора та наставника, який створює цифрове середовище для самостійного й дослідницького навчання. Згідно з [1], ефективна підготовка майбутніх фахівців з фізичної культури сьогодні неможлива без володіння цифровими інструментами, що дозволяють проектувати заняття, відстежувати результати та коригувати навчальні траєкторії.

У межах цифрової модернізації активно використовуються системи управління навчанням (*Learning Management Systems – LMS*), такі як

Moodle, Google Classroom, Microsoft Teams, які забезпечують інтеграцію лекцій, практичних завдань, тестів і комунікації [2]. Окрім того, застосовуються електронні журнали, цифрові портфоліо здобувачів, хмарні сервіси для групової роботи (*Google Workspace, OneDrive*) та відеоплатформи для онлайн-занять (*Zoom, YouTube, OBS Studio*) [3].

Зазначимо, значну роль відіграє гейміфікація навчального процесу – використання інтерактивних ігор, вікторин, візуальних симуляторів (*Kahoot, Quizizz*), що стимулюють мотивацію здобувачів і сприяють розвитку критичного мислення. Це дозволяє створити емоційно насичене середовище, де зростає залученість і самоконтроль [1].

У практичній підготовці майбутніх фахівців активно застосовуються мобільні додатки для тренувань (*Strava, MyFitnessPal, Nike Training Club*) та фітнес-трекери (*Garmin, Polar, Xiaomi, Apple Watch*), які дають змогу фіксувати об'єктивні показники – частоту серцевих скорочень, кількість кроків, швидкість, витрати енергії, рівень відновлення організму [4]. Викладач має змогу аналізувати ці дані через цифрові панелі моніторингу, визначаючи рівень фізичної підготовленості здобувача та пропонуючи індивідуальні програми розвитку.

Одним із найбільш перспективних напрямів цифровізації є впровадження технологій віртуальної (VR) та доповненої реальності (AR) у підготовку фахівців фізичного виховання. За допомогою VR-тренажерів здобувачі можуть вивчати техніку рухів, аналізувати траєкторію, положення тіла, роботу м'язів без ризику травмування [3]. Зокрема, системи типу *Vicon Motion Capture* або *Kinovea* дозволяють здійснювати 3D-аналіз рухів, порівнювати результати різних спортсменів та будувати біомеханічні профілі [4].

Такі лабораторії створюються при університетах (наприклад, НУФВСУ, ЛДУФК), де здобувачі не лише виконують практичні завдання, а й проводять міні-дослідження, опановують навички цифрової аналітики у спорті, обробки великих масивів даних (*Big Data*) про рухову активність і фізичний стан спортсменів [3].

Зауважимо, цифрова компетентність у сфері фізичної культури – це здатність ефективно використовувати інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) у навчанні, дослідженнях і спортивній діяльності [1]. Для викладача це означає: 1) проектування та створення цифрових курсів і відеолекцій; 2) уміння працювати з аналітичними платформами (*Google Analytics for Education, ClassMarker*); 3) дотримання етики цифрового середовища і захисту персональних даних [3].

Для здобувача цифрова компетентність проявляється у вмінні вести електронний щоденник тренувань, використовувати сенсорні пристрої для самоконтролю, а також формувати власне цифрове портфоліо, що демонструє його професійні досягнення [2].

Варто зазначити, важливим елементом цифрової компетентності стає медіаграмотність, яка передбачає здатність аналізувати, відбирати та критично оцінювати інформацію з відкритих джерел. У сфері фізичної культури це означає вміння орієнтуватися серед великої кількості онлайн-ресурсів, розпізнавати недостовірні або комерційно спрямовані матеріали, а також використовувати перевірені наукові дані для підготовки навчальних і тренувальних програм. Розвиток медіаграмотності формує у здобувачів відповідальне ставлення до цифрового простору, розуміння авторського права, захисту даних і репутаційної безпеки [3].

Крім того, цифрова компетентність має міждисциплінарний характер і передбачає інтеграцію ІКТ у всі складові професійної діяльності майбутнього фахівця: педагогічну, дослідницьку, методичну та організаційну. Це включає навички створення віртуальних навчальних симуляторів, обробку результатів спортивних експериментів за допомогою цифрових інструментів (*Excel*, *SPSS*, *BiomechLab*), розробку мультимедійних презентацій, дистанційних курсів і електронних тренажерів. Володіння такими компетенціями дозволяє викладачеві і здобувачу стати активними учасниками інноваційного освітнього середовища, де навчання, дослідження та практика об'єднані в єдину цифрову екосистему [4].

Водночас рівень цифрових навичок залишається нерівномірним: частина викладачів не має достатньої технічної підготовки, а деякі навчальні заклади не забезпечені необхідним обладнанням чи якісним інтернетом [4]. Тому актуальним завданням стає системне підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у сфері цифрової освіти.

У країнах ЄС, Канаді та Японії активно впроваджуються інтелектуальні тренувальні системи, що поєднують аналітику великих даних, нейронні мережі та біометричний моніторинг [3]. Такі технології допомагають викладачам будувати персональні навчальні траєкторії здобувачів, прогнозувати спортивні результати та формувати професійні компетентності відповідно до європейських стандартів ENQA та EQF [2].

Участь українських ЗВО у міжнародних освітніх програмах Erasmus+, партнерство з європейськими спортивними університетами та обмін

досвідом дозволяють поступово гармонізувати навчальні стандарти та зміцнювати цифрову культуру у фізкультурній освіті [4].

Попри відчутний прогрес, залишається низка проблем:

- недостатня матеріально-технічна база;
- низький рівень цифрової грамотності частини викладачів;
- труднощі переведення практичних занять у віртуальний формат;
- психологічна неготовність до змін [1; 3].

У перспективі ключовими тенденціями стануть: впровадження штучного інтелекту в оцінювання фізичної підготовленості; створення національної цифрової платформи спортивної освіти; розвиток відкритих електронних ресурсів (OER) і професійних онлайн-спільнот; інтеграція кіберспорту та цифрового тренінгу у навчальні програми [4].

Отже, цифровізація підготовки фахівців з фізичної культури і спорту – це комплексна трансформація освітнього середовища, яка передбачає не лише впровадження сучасних технологій, а й оновлення педагогічної філософії. Її результатом є підготовка компетентного, мобільного, креативного та конкурентоспроможного фахівця, здатного працювати в умовах глобального цифрового суспільства. Успіх цього процесу залежить від інституційної підтримки, системного навчання викладачів, а також створення умов для рівного доступу до цифрових ресурсів. У разі ефективної реалізації цифрова трансформація стане рушійною силою підвищення престижу української фізкультурної освіти на європейському рівні та інтеграції у світовий освітній простір.

Список використаних джерел:

1. Гейтенко В., Шинкарьов С., Шинкарьова Н. Використання цифрових технологій на уроці фізичної культури в умовах Нової української школи. *Олімпійський та паралімпійський спорт: науковий журнал*. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2025. Вип. 1. С. 16–20.
2. Лисенко С., Кравченко А., Шпитун І. Вплив цифровізації на формування соціокультурних компетенцій у сфері фізичної культури і спорту. *Humanities Studies*. 2023. № 17(94). С. 30–42.
3. Садовський П., Бондарович О. Концептуальні засади формування сучасної системи фізичної підготовки у закладах вищої освіти в умовах воєнного стану. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. Серія «Педагогічні науки». 2025. № 2. С. 164–171.
4. Чепелюк А.В., Євтушенко В. В. Оптимізація системи фізичної підготовки здобувачів освіти в умовах цифрової трансформації. *Наукові записки*. Фізкультура та спорт. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17376142> (дата звернення: 05.11.2025).

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ТІЛООХОРОЦІВ І ПРОБЛЕМИ

Журавель Олександр Анатолійович

старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки

Дніпровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Анотація. *Аналізуються правові аспекти діяльності тілоохоронців в Україні, зважаючи на відмінності між державною та приватною охороною. Виокремлюються основні проблеми та ризики, пов'язані з роботою охоронців, і пропонуються шляхи їх подолання. Досліджено законодавчу базу, судову практику та міжнародні стандарти, що регулюють охоронну діяльність. Особливий акцент зроблено на питаннях застосування фізичної сили, застосування зброї і забезпечення прав громадян під час виконання службових обов'язків тілоохоронцями.*

Постановка проблеми. Сучасна охоронна діяльність відіграє ключову роль у створенні сприятливого середовища для захисту як громадян, так і об'єктів, що належать до державної або приватної власності. Вона стає невід'ємною частиною загальної системи безпеки, забезпечуючи спокій у суспільстві, проте одночасно породжує низку суттєвих викликів. Зокрема, діяльність тілоохоронців характеризується значним рівнем ризику порушення законодавчих норм та прав людини. Це особливо актуально у сфері приватного охоронного забезпечення, де слабкість системи контролю може спричинити зловживання повноваженнями співробітників.

Головною проблемою в цій сфері залишається пошук оптимального балансу між забезпеченням ефективної охорони, здатної оперативно реагувати на можливі загрози, та дотриманням фундаментальних прав і свобод кожного громадянина. Для досягнення такого балансу необхідно впровадити низку важливих заходів. До них належить розробка чіткої нормативно-правової бази, яка б регулювала всі аспекти охоронної діяльності, включаючи права та обов'язки співробітників охоронних структур. Також важливо встановити високі стандарти професійної підготовки для охоронців, що передбачатимуть не лише фізичну та технічну підготовку, а й поглиблене вивчення етичних принципів та законодавчих норм.

Крім того, необхідно організувати ефективну систему моніторингу та контролю за діяльністю охоронних фірм і їхніх співробітників з боку

державних органів або незалежних структур. Таким чином можна забезпечити не лише високий рівень безпеки, а й запобігти можливим правопорушенням, зберігаючи права й свободи громадян, що є важливою умовою стабільного функціонування суспільства

Аналіз досліджень і публікацій. Питання правового регулювання діяльності тілоохоронців, охоронних підприємств і органів державної охорони в Україні досліджували у своїх наукових працях такі вчені, як Орлов П.М., Шевченко Р.Ю., Климчук О.В., Котляр О.М., Марченко Д.С., Ткаченко П.О., Кравченко В.В., Гаврилюк Р.С., Дьяченко І.А., Тищенко І.М., Кузьменко О.І., Семенов Д.Л., Мороз Л.В., Федоренко Н.С., Гончарук С.П., Руденко М.О., Кириленко О.Б., Кириленко О.Б., Соколов А.І., Климчук О.В., Коваль О.М., Костенко І.С., Дьяків В.О.

Методи та методики дослідження. дослідження були підібрані таким чином, щоб забезпечити всебічний підхід до аналізу правових аспектів діяльності охоронців.

Виклад основного матеріалу дослідження: Правове регулювання діяльності тілоохоронців в Україні охоплює як державний, так і приватний сектори [1, с. 12]. Державна охорона функціонує згідно із Законом України «Про державну охорону», який визначає її основні завдання, зокрема захист посадових осіб, державних установ і критично важливої інфраструктури [2, с. 8]. У межах чинного законодавства державним охоронцям дозволено застосовувати фізичну силу, спеціальні засоби та зброю [3, с. 41].

Візьмемо приклад, як у 2021 році працівники Управління державної охорони України застосували фізичну силу для припинення нападу на Президента України під час публічного заходу. Судова перевірка встановила, що дії охоронців відповідали вимогам ст. 12 Закону України «Про державну охорону» та були правомірними (справа №757/8121/21-к).

Подібний випадок трапився в Одесі у 2019 році, коли тілоохоронці державної охорони застосували наручники до чоловіка, який намагався прорватися до охоронюваної особи, — їхні дії також були визнані законними.

Водночас діяльність приватних охоронних компаній регулюється Законом України «Про охоронну діяльність» [4, с. 23]. Такі компанії зобов'язані отримати ліцензії, вести детальну документацію про свою роботу та забезпечувати належну підготовку співробітників [5, с. 15]. Використання зброї в приватному секторі перебуває під суворим

контролем, однак ризик зловживань повноваженнями серед приватних структур помітно вищий порівняно з державними органами [6, с. 34]. Так, у 2022 році в Києві тілоохоронець бізнесмена застосував травматичну зброю проти нападника під час супроводу клієнта, і суд визнав дії охоронця правомірними (справа №761/24156/22). Водночас у 2020 році у Дніпрі приватний тілоохоронець перевищив повноваження, застосувавши фізичну силу до журналіста, — суд визнав такі дії незаконними (справа №201/5294/20).

Юридичний аналіз діяльності державної та приватної охоронної системи дозволяє виділити їх ключові відмінності [7, с. 27]. Державна охорона працює виключно в межах законодавства, перебуває під ретельним наглядом держави та характеризується значно нижчим ризиком порушень [8, с. 45]. У протилежність їй, діяльність приватного сектора базується на умовах договорів із клієнтами, а контроль за їхньою роботою часто є формальним, що створює умови для потенційних зловживань [9, с. 30]. Основний акцент державної охорони спрямований на захист стратегічних об'єктів та високопосадовців, тоді як приватні компанії зосереджуються на забезпеченні безпеки своїх замовників і комерційної власності [10, с. 63].

Право застосовувати силу та зброю надається тілоохоронцям лише у випадках, чітко визначених законом: для захисту життя або здоров'я клієнтів, затримання правопорушників чи відбиття нападу [11, с. 22]. Проблеми галузі здебільшого пов'язані з відсутністю достатнього рівня професійної підготовки працівників приватного сектора і слабким контролем за використанням зброї [12, с. 39]. Як приклад, у Харкові 2023 року тілоохоронець приватного підприємця застосував сльозогінний газ для захисту клієнта від нападника з ножем — дії були визнані законними. Натомість у Львові 2021 року охоронці бізнесмена перевищили межі необхідної оборони, застосувавши гумові кийки до відвідувачів ресторану, — суд кваліфікував це як перевищення повноважень.

Ключову роль у професійній підготовці відіграє оволодіння охоронцями юридичними та психологічними знаннями, розвиток тактичних навичок, уміння ефективно керувати конфліктними ситуаціями й адекватно реагувати на надзвичайні події [13, с. 19]. Проте через недостатнє регулювання, відсутність уніфікованих стандартів і прогалини у системі контролю в приватному секторі зростають ризики порушень прав громадян і чинного законодавства [14, с. 53].

Ефективне забезпечення безпеки значною мірою залежить від налагодженої співпраці між охоронцями та правоохоронними органами [15, с. 36]. Водночас існують численні розбіжності в підходах до реагування на інциденти, недоліки у механізмах обміну інформацією та можливі конфлікти повноважень [16, с. 59]. Для вирішення цих проблем необхідно розробити узгоджені протоколи дій, удосконалити процес навчання персоналу та чітко регламентувати функціональні обов'язки відповідних структур [17, с. 64].

Основними напрямками вдосконалення є підвищення рівня підготовки кадрів у сфері тілоохоронної діяльності, запровадження прозорих стандартів використання сили та зброї в приватних структурах, посилення державного контролю за їх роботою, а також модернізація законодавства для чіткого визначення повноважень і відповідальності тілоохоронців [18, с. 40].

Таким чином, діяльність тілоохоронців в Україні є важливою складовою забезпечення безпеки громадян, яка потребує постійного вдосконалення та гармонійного балансування між ефективним виконанням обов'язків і дотриманням норм законності [19, с. 28]. Для того щоб тілоохоронна діяльність була справді результативною, необхідно забезпечити високий рівень професійної підготовки спеціалістів, ретельно регулювати питання щодо використання сили і зброї, а також гарантувати належний контроль над діяльністю як у державному, так і в приватному секторах [20, с. 33].

Окрім цього, важливе значення має удосконалення нормативно-правової бази, яке дозволить створити чіткі правила і стандарти виконання обов'язків охоронцями [21, с. 11]. Важливим кроком є стандартизація процедур і розвиток співпраці з правоохоронними органами, що сприятиме ефективнішому запобіганню порушенню прав громадян [22, с. 18]. Усі ці заходи дозволять не лише зменшити ризики незаконних дій із боку охоронців, але й підвищити рівень довіри суспільства до сфери тілоохоронної діяльності загалом [23, с. 50].

Професія тілоохоронця невпинно розвивається, стаючи більш безпечною, законною та ефективною, зосереджуючи увагу на захисті життя, здоров'я і майна кожної людини. [24, с. 56]. Сьогодні тілоохоронець уже не просто спеціаліст із забезпечення безпеки, а справжній професіонал, який об'єднує у собі чудову фізичну форму, знання законодавства та високу моральну відповідальність. Основна мета такої роботи — охороняти людське життя.

Список використаних джерел:

1. Климчук О. В. *Правове забезпечення охоронної діяльності в Україні* : монографія. – Київ : Юрінком Інтер, 2021. – 214 с.
2. Про державну охорону : Закон України від 04 берез. 1998 р. № 160/98-ВР // *Відомості Верховної Ради України*. – 1998. – № 35.
3. Котляр О. М. *Правові основи діяльності охоронних структур* : монографія. – Харків : Право, 2020. – 176 с.
4. Про охоронну діяльність : Закон України від 22 берез. 2012 р. № 4616-VI // *Відомості Верховної Ради України*. – 2012. – № 29.
5. Марченко Д. С. *Ліцензування та контроль охоронної діяльності в Україні* : монографія. – Одеса : Юридична література, 2019. – 192 с.
6. Ткаченко П. О. *Правовий статус приватних охоронних компаній* : монографія. – Львів : Сполом, 2022. – 203 с.
7. Кравченко В. В. *Охоронна діяльність у системі національної безпеки України* : монографія. – Київ : НаУКМА, 2020. – 220 с.
8. Гаврилюк Р. С. *Державна охорона: структура, функції, правовий статус* : монографія. – Київ : НАВС, 2021. – 180 с.
9. Дьяченко І. А. *Правові ризики в діяльності приватних охоронців* : монографія. – Харків : Право, 2018. – 165 с.
10. Тищенко І. М. *Приватна охорона в Україні: проблеми правового регулювання* : монографія. – Чернігів : Академія ДПтС, 2020. – 190 с.
11. Кузьменко О. І. *Право на застосування сили та зброї в охоронній діяльності* : монографія. – Полтава : Оріана, 2019. – 140 с.
12. Семенов Д. Л. *Контроль за діяльністю охоронних структур в Україні* : монографія. – Київ : КНУВС, 2021. – 154 с.
13. Мороз Л. В. *Психологічна підготовка охоронців: навчальний аспект* : монографія. – Київ : Юрінком, 2019. – 132 с.
14. Федоренко Н. С. *Адміністративно-правові аспекти приватної охорони* : монографія. – Дніпро : ДДУВС, 2020. – 206 с.
15. Гончарук С. П. *Співпраця охоронців із правоохоронними органами* : монографія. – Київ : НАВС, 2022. – 118 с.
16. Руденко М. О. *Правові колізії у сфері охоронної діяльності* : монографія. – Харків : Юрайт, 2021. – 164 с.
17. Кириленко О. Б. *Організація навчання персоналу охоронних структур* : монографія. – Київ : Алерта, 2019. – 178 с.
18. Соколов А. І. *Модернізація законодавства про охоронну діяльність* : монографія. – Київ : НЮАУ, 2023. – 230 с.
19. Климчук О. В. *Правоохоронна функція держави* : навч. посіб. – Київ : Юрінком Інтер, 2021. – 220 с.
20. Коваль О. М. *Професійна підготовка кадрів у сфері охорони* : монографія. – Львів : ЛНУВС, 2022. – 198 с.
21. Костенко І. С. *Розвиток нормативно-правового регулювання охоронної діяльності* : монографія. – Київ : Юстініан, 2020. – 145 с.
22. Дьяків В. О. *Взаємодія охоронних і правоохоронних структур* : монографія. – Харків : Право, 2019. – 160 с.
23. Шевченко Р. Ю. *Проблеми довіри до приватної охорони в Україні* : монографія. – Київ : НАВС, 2021. – 132 с.
24. Орлов П. М. *Безпека громадян як пріоритет охоронної діяльності* : монографія. – Одеса : Фенікс, 2022. – 175 с.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ДОБОРУ ДІТЕЙ ДО ЗАНЯТЬ БАСКЕТБОЛОМ НА ЕТАПІ ПОЧАТКОВОЇ СПОРТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ

Гріцев Іван Петрович

здобувач вищої освіти другого(магістерського) рівня

Інституту фізичної культури, спорту та спец.освіти

*Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського, Україна*

Науковий керівник: Бандура Валерій Анатолійович

старший викладач кафедри

спортивних ігор і менеджменту фізичної культури

*Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського, Україна*

Добір дітей до занять баскетболом є одним із найважливіших етапів багаторічної системи спортивної підготовки. Від його якості залежить ефективність подальшого навчально-тренувального процесу, темпи вдосконалення рухових здібностей і спортивних навичок, а також збереження здоров'я дітей. На сучасному етапі розвитку спорту актуальним є впровадження науково обґрунтованих методик добору, що поєднують традиційні педагогічні принципи з новітніми технологіями оцінювання фізичних, морфологічних і психофізіологічних показників дітей[1].

Початковий етап спортивної підготовки у баскетболі передбачає формування загальних і спеціальних рухових якостей, розвиток інтересу до занять, виховання дисципліни, організованості, колективізму. Основне завдання тренера полягає у виявленні дітей, які мають природні передумови для занять баскетболом — відповідні антропометричні дані, рухову координацію, швидкісно-силові здібності, реакцію, а також психологічну готовність до навчально-тренувальної діяльності[2].

Традиційно добір проводиться у кілька етапів. На першому — попередньому, здійснюється масове обстеження дітей у школах або під час днів відкритих дверей спортивних шкіл. Основна мета — визначити загальну фізичну підготовленість, стан здоров'я та відповідність морфологічних показників вимогам баскетболу. Особливу увагу

звертають на ріст, довжину рук, співвідношення маси та зросту, стан опорно-рухового апарату. Оптимальними для юних баскетболістів є високий зріст (для віку 8–10 років — понад середній), довгі верхні кінцівки, гарна постава, гнучкість і координація[3].

На другому етапі добору проводяться спеціальні тести, які дають змогу оцінити рівень розвитку основних рухових якостей. Зокрема, використовують такі контрольні вправи: біг на 20 м з високого старту (оцінюється швидкість), стрибок у довжину з місця (сила ніг), човниковий біг 4×9 м (спритність і координація), кидки м'яча в ціль або на відстань (координація, точність, сила рук). Результати тестування аналізуються у комплексі, що дозволяє визначити дітей із найкращими передумовами до занять баскетболом[3].

Новітні підходи до відбору передбачають використання інформаційно-комп'ютерних технологій. У спортивних школах і академіях впроваджуються системи відеоаналізу рухів, електронні платформи для реєстрації стрибкових і швидкісних характеристик, а також програмні комплекси для формування індивідуальних карт спортсменів. Такі системи дозволяють об'єктивно фіксувати показники, уникати суб'єктивності оцінювання та простежувати динаміку розвитку дитини у процесі тренувань[4].

Важливою складовою сучасного добору є психологічне тестування. Під час відбору визначається рівень мотивації дитини до занять спортом, комунікативність, здатність до співпраці у команді, самоконтроль, емоційна стійкість. Для цього застосовують прості опитувальники, спостереження у груповій діяльності, а також педагогічні ігри, що допомагають визначити характер і поведінкові особливості дітей. Тренери й психологи наголошують, що навіть за високих фізичних показників, відсутність психологічної готовності або стійкої мотивації може у майбутньому призвести до зниження успішності занять і передчасного припинення спортивної діяльності[2].

Особливе місце у процесі добору посідає медико-біологічне обстеження, яке передбачає оцінку стану серцево-судинної, дихальної, опорно-рухової систем, виявлення протипоказань до занять спортом. У сучасних спортивних школах практикують співпрацю з лікарями спортивної медицини, які проводять первинний медичний огляд, тестування функціональної готовності, а також дають рекомендації щодо допустимих навантажень.

Новітні технології у сфері спортивного відбору все частіше базуються на генетичних і біомеханічних дослідженнях. У провідних центрах спортивної підготовки світу вже використовуються генетичні тести, що визначають схильність до розвитку швидко-силових або витривалих якостей, а також ризики травм і відновні можливості організму. Хоча в Україні ці методики лише починають упроваджуватися, вони становлять перспективний напрям для підвищення ефективності системи спортивного добору[3].

Важливим чинником є також індивідуалізація навчання. На початковому етапі тренувань необхідно враховувати рівень фізичного розвитку, темпи росту, особливості мотивації та темпераменту дитини. Тренувальний процес має мати ігровий характер, з переважанням вправ, що розвивають координацію, швидкість реакції, спритність, уміння працювати в команді. Це забезпечує поступове формування спеціальних навичок без перевантаження організму.

Ефективність сучасних технологій добору підтверджується практикою спортивних шкіл України. Так, у провідних дитячо-юнацьких спортивних школах (ДЮСШ) та спеціалізованих школах олімпійського резерву активно використовуються комп'ютерні програми моніторингу, цифрові бази даних спортсменів, системи біомеханічного аналізу рухів. Це дає змогу формувати індивідуальні профілі розвитку юних баскетболістів і своєчасно вносити корективи у тренувальний процес.

Сучасні науково-педагогічні дослідження свідчать, що ефективність добору значною мірою залежить від професійної компетентності тренера. Вчитель або тренер має не лише володіти методикою тестування, а й уміти аналізувати отримані результати, виявляти потенціал розвитку, а не лише поточний рівень фізичної підготовленості. Головним критерієм успішності є створення умов для всебічного розвитку кожної дитини та збереження інтересу до занять спортом[1].

Висновки. Сучасні підходи до добору дітей до секцій баскетболу базуються на поєднанні наукових знань, цифрових технологій та педагогічного досвіду. Їх мета — не лише знайти дітей із найвищими природними задатками, а й створити передумови для гармонійного розвитку, формування мотивації до здорового способу життя та довготривалого залучення до занять спортом. Ефективність сучасного добору визначається системністю, об'єктивністю, диференційованим підходом і партнерською взаємодією між тренером, дитиною та батьками.

Список використаних джерел:

1. Круцевич, Т. Ю., Безверхня, Г. В. Рекреація у фізичній культурі різних груп населення. — Київ: Олімпійська література, 2017. — 248 с.
2. Мартиненко, О. В. Організація та методика розвитку швидкісно-силових якостей у процесі спеціальної фізичної підготовки юних спортсменів / О. В. Мартиненко // *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. – Луцьк: СНУ ім. Лесі Українки, 2020. – № 2(50). – С. 112–118.
3. Сушко, Р. О. Удосконалення швидкісно-силової підготовки баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки / Р. О. Сушко, О. М. Комоцька // *Спортивна наука України*. – 2022. – № 3(103). – С. 27–33
4. Шиян, Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. — Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2015. — 512 с.

СЕКЦІЯ ХХІХ. ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

MATRIMONIAL TIES OF THE MORAVIAN PRSHEMYSLOVICHES WITH THE RURIKOVYCHES IN THE SECOND HALF OF THE 11TH – MID-12TH CENTURIES

Ihor Likhtei

ORCID ID: 0000-0002-5458-7252

PhD in History, Associate Professor

Head of the Department of Antiquity, Middle Ages
and History of Ukraine before the modern age

Uzhhorod National University, Ukraine

Moravia has always held a special position in the Czech state of Prshemyslovyches. It was conquered and finally annexed to it around 1019 by Prince Oldrzhikh, who entrusted it to his son Brzhetslav I [2, 3]. And then, before his death in 1055, he divided Moravia between his sons [4]. Thus arose the Moravian branch of the Czech Przhemyslovyches. It was its representatives during the second half of the 11th – 12th centuries who were linked by matrimonial ties with the rulers of Kyiv Rus.

The son of Brzhetslav I – Prince Ota I (1061–1081) received for possession a share with the center in Olomouc. His wife was Euthymia, daughter of the Hungarian king Endre I Arpadovych (1046–1060). Due to the internecine struggle in the Hungarian kingdom, he spent some time at the court of the Kyiv prince Yaroslav the Wise (1015–1018, 1019–1054) and married his daughter Anastasia. This marriage gave birth to Euthymia, who apparently considered herself more related to the Rurikovyches than to the Arpadovyches. This is evidenced, in particular, by the names of their children with Oto I – Bohuslava, Sviatopluk (Sviatopolk) and Ota II. Two of these names – Bohuslava and Sviatopolk – were common in Rus [1].

Apparently, Bohuslava, under the name of Theodosia, was married to Prince David of Smolensk, son of the Kyiv and Chernihiv ruler Sviatoslav II Yaroslavych (1054–1076). For Svatopluk, his mother also chose a Rus bride whose name and family tree remained unknown. In 1126, Otta II died in battle

with the Czech prince Sobeslav I. His four-year-old son Otta III Detleb was sent to Rus to avoid revenge from Sobeslav I. Otta III Detleb stayed there until 1140 and married, probably, the daughter of the Grand Duke of Kyiv Mstyslav Volodymyrovych (1125–1132), whose name was Diuransa [1].

It is likely that economic factors played an important role in these matrimonial ties, above all, the trade with Rus', which was carried out along the route that ran through Olomouc and was of great importance to the Kyiv princes.

References:

1. Krzemieńska B. (1987) Olomoučtí Přemyslovci a Rurikovci. *Časopis Matice moravské. Brno* (CVI, 3-4), 261 – 262.
2. Krzemieńska B. (1999) *Břetislav I. Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Druhé, přehledné vyd., Praha, 66 – 86.
3. Wihoda M. (2010) *Morava v době knížecí 906–1197*, Praha, 127.
4. Žemlička J. (1999) *Čechy v době knížecí, 1034–1198*, Praha, 80, 97.

ФОРМУВАННЯ ПРИКЛАДНОЇ ДОСЛІДНОЇ КУЛЬТУРИ В ПІВДЕННІЙ УКРАЇНІ: РОЛЬ Ф.Б. ЯНОВЧИКА У ПОРІВНЯННІ З ПРЕДСТАВНИКАМИ УНІВЕРСИТЕТСЬКОГО, ЗЕМСЬКОГО ТА ПРОСВІТНИЦЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

Фесенко Павло Олександрович

Аспірант

Національна наукова сільськогосподарська бібліотека

Національної академії аграрних наук України, Україна

Каштанова Тетяна Володимирівна

кандидатка історичних наук, завідувачка відділу бібліотечно-інформаційних
технологій та наукової обробки документів

Національна наукова сільськогосподарська бібліотека

Національної академії аграрних наук України, Україна

ВСТУП. Україна завжди мала високий природно-ресурсний потенціал для агросфери, що історично зумовлювало її загальносвітову місію продовольчої безпеки. Посилення промислової спеціалізації окремих країн Європи на межі XIX–XX століть спонукала таких піонерів, як Ф.Б. Яновчик, до розробки науково обґрунтованих методик польових дослідів і впровадження адаптивного землеробства в посушливих регіонах Півдня. В цей історичний період Південна Україна, як основний зерновий регіон Російської імперії, гостро зіткнулася з проблемою періодичних посух та виснаженням чорноземів, що вимагало переходу від емпіричного землеробства до науково обґрунтованої прикладної дослідної культури [1]. Аналіз цього перехідного періоду є актуальним, оскільки він заклав фундаментальні основи сучасної аграрної науки в умовах кліматичних викликів, що обумовлює тяглість проблематики. Сьогодні, поряд із високими темпами зростання сільськогосподарського виробництва, Україна знову стикається з критичними протиріччями, які успадковані з минулого [2-4]:

I. Потенціал проти деградації – надмірна розорюваність і виснаження родючості ґрунтів (дегуміфікація, ерозія), які були гострою

проблемою за часів Яновчика, набули значних масштабів і нині збільшують ризики для збалансованого розвитку агроєкосистем та їхньої адаптації до змін клімату;

II. Пошуки надійних методів моніторингу – як і 130 років тому, коли Яновчик вимагав метрологічної точності у дослідях, сьогодення державна система моніторингу та оцінювання екологічного стану агросфери потребує істотного удосконалення.

Метою цього дослідження є комплексний аналіз та порівняння ролі Ф.Б.Яновчика як організатора першої дослідної установи з внеском інших ключових середовищ (університетського, земського та просвітницького) у становлення прикладної аграрної науки в регіоні.

Методика дослідження ґрунтується на комплексному історико-науковому аналізі першоджерел Ф.Б. Яновчика, порівняльно-історичному зіставленні його методичних підходів із тогочасними європейськими та американськими агрономічними школами і системному осмисленні його ролі у становленні прикладної дослідної мережі Півдня України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ. Ключова роль Ф.Б. Яновчика у становленні прикладної дослідної культури на Півдні України нерозривно пов'язана з його університетською підготовкою та засвоєнням ним передової на той час транс'європейської методології. Яновчик здобув вищу освіту в Імператорському університеті Св. Володимира у Києві (орієнтовно 1890–1894 рр.) [5], де його науковим керівником був професор агрономії С.М.Богданов – один із провідних теоретиків та дослідників аграрної науки свого часу, який системно поєднувало досягнення метрології, фізики, хімії, біології та ґрунтознавства [6]. За транс'європейською взаємодією другої половини XIX століття, університети російської імперії переймали німецьку модель освіти [7], яка вимагала від професора бути не лише викладачем, а й активним дослідником, що тісно поєднує теорію з лабораторною та польовою практикою. Ці засади стали фундаментом для науковості польових дослідів Ф.Б.Яновчика. Він брав участь у створенні Плотянської дослідної станції (1894–1896) в якості рільника, хіміка і завідувачого метеорологічною станцією, працював на Одеському дослідному полі (1897), а найплідніший період його роботи (1898–1913) припав на Херсонське земське дослідне поле, яке він трансформував у повноцінну сільськогосподарську дослідну станцію (1909).

В цей період відбувались активні процеси зі створення та розгортання Київського політехнічного інституту імені Імператора Олександра II (КПІ), який швидко зайнявши почесне місце серед російських вищих навчальних закладів, де фундаментальна освіта поєднувалася з прикладною роботою [8]. П.Р. Сльозкін розробляв методи підвищення родючості ґрунтів і систем удобрення, а Є.П. Вотчал, спираючись на європейський досвід, заснував школу прикладної фітофізіології та еколого-фізіологічних досліджень, сфокусованих на водному балансі та посухостійкості. В.В. Колкунов розвинув цю лінію, пов'язавши анатомію рослин (зокрема, розмір клітин) із ксерофітністю (посухостійкістю).

Як дійсний член Імператорського товариства сільського господарства південної Росії (з 1897 р.), Ф.Б. Яновчик був ключовим методологом-практиком, що враховував всі досягнення науки того часу, забезпечуючи практичну імплементацію науково-обґрунтованого, адаптивного до регіональних умов землеробства. Він розробив нову програму польових дослідів (1900 р.), що стала стандартом до 1917 р., зосереджуючись на 9-типільній трав'яній сівозміні, дослідах з люцерною, беззмінних посівах злаків та сортовивченні в посушливих умовах. Критичну роль у фінансуванні та імплементації агрономічних досліджень на Півдні України відігравало земське середовище. Саме Херсонське земство забезпечило інституційну та фінансову основу для роботи Херсонського дослідного поля, яке очолював Ф.Б. Яновчик (1898–1913 рр.), і створив методологічно точну базу (стандартну програму дослідів 1900 р.) для обґрунтування земських рекомендацій [9], трансформувавши емпірику в науку, та забезпечив науковий зміст просвітництва через систематичні звіти та брошури. При цьому Ф.Б. Яновчик активно поєднував дослідження з просвітництвом. Це відображалось у його доповідях на засіданнях Імператорського товариства сільського господарства Південної Росії, запровадженні екскурсій для хліборобів (з 1911 р.) та підготовці науково-популярних видань, зокрема брошури «Пахарю на допомогу...» (1910 р.) [4], яка популяризувала знання про досліди серед селян, довівши практичну ефективність інновацій (сидерація, сівозміни) у боротьбі з посухою. Водночас Ф.Б. Яновчик був членом лекційного комітету курсів для агрономічного персоналу (1912 р.), організованих ІТСГПР, працюючи разом із такими провідними вченими, як В.Г. Ротмістров, А.І. Набоких, А.А.

Бичихін, А.Ф. Лебедев, А.А. Сапегін, що свідчить про його інтеграцію в еліту аграрної науки того часу. Результати багаторічної роботи Ф.Б. Яновчика систематично публікувалися у щорічних звітах Херсонського дослідного поля, що зберігалися у «Записках Императорского общества...», і забезпечували формування прикладної дослідної культури в Південній Україні, за потреб адаптації до посушливого клімату та стрімкого розгортання міжнародної торгівлі зерновими культурами.

ВИСНОВКИ. Результати представленого дослідження, що ґрунтується на комплексному історико-науковому аналізі першоджерел Ф.Б. Яновчика, порівняльно-історичному зіставленні його методичних підходів із тогочасними європейськими агрономічними школами і системному осмисленні його ролі у становленні прикладної дослідної мережі Півдня України на межі XIX–XX століть, підтверджує ефективність мережевої моделі освіти, науки та дорадництва, що стала ключовим фактором виробничої і торгової успішності сільськогосподарських товариств в Південній Україні. Дослідження функціонування та трансформації дослідних станцій (зокрема, сільськогосподарських товариств на чолі з такими діячами, як Ф.Б. Яновчик) є нагальною необхідністю для виявлення закономірностей розвитку аграрної науки від XIX ст. до сьогодення під впливом суспільно-політичних та ідеологічних змін.

Список використаних джерел:

1. Тараріко, О. Г., Сиротенко, О. В., Ільєнко, Т. В., & Кучма, Т. Л. (2019). Агроекологічний супутниковий моніторинг. Київ: Аграрна наука. 204 с.
2. Жаліло Я., Русан В., Жураковська Л. (2024). Стратегії і програми запобігання змінам клімату та їхнє впровадження в українському агросекторі. Центр економічних і соціальних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-09/az_agrosector_26092024.pdf.
3. Гадзало Я.М., Лузан Ю.Я. (2025) Захист навколишнього природного середовища – важливий аграрний пріоритет України в процесі євроінтеграції. Вісник аграрної науки. № 5 (866). С.6-21. [ua_2025_05_02.pdf](https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-09/az_agrosector_26092024.pdf)
4. Яновчик Ф. Б., Федоров Г. Пахарю на помощь: об опытах в сельском хозяйстве и что такое опытное поле? ... 2-е изд. Херсон, 1913.
5. Коломієць Н.Д. Вчений агроном, піонер з дослідної справи на півдні України, популяризатор сільськогосподарських наук Ф. Б. Яновчик (1867-1926). Історичні записки: Зб.наук.праць ННСБ НААН. Вип. 30. 2025. С.75-81. <https://www.researchgate.net/publication/394887893>.

6. Сергій Михайлович Богданов – заслужений професор, фундатор науково-освітньої агрономії. Доповідь представника Національної Академії Аграрних Наук академіка В.А. Вергунова про наукову спадщину заслуженого професора Київського університету, ученого-аграрія із світовим ім'ям Сергія Михайловича Богданова (1859–1920) / Капустян В.В. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. (2019). ННЦ Інститут біології та медицини. <https://biomed.knu.ua/news/latest-news/1959-sergij-mikhajlovich-bogdanov-zasluzhenij-profesor-kijivskogo-universitetu-fundator-naukovo-osvitnoji-agronomiji-2.html>.
7. Graham, L. R. (1993). *Science in Russia and the Soviet Union: A Short History*. Cambridge University Press. 174 P. [https://archive.org/download/science-in-russia-and-the-soviet-union-a-short-history-by-loren-r-graham-z-lib.org/Science in Russia and the Soviet Union A Short History by Loren R. Graham \(z-lib.org\).pdf](https://archive.org/download/science-in-russia-and-the-soviet-union-a-short-history-by-loren-r-graham-z-lib.org/Science%20in%20Russia%20and%20the%20Soviet%20Union%20A%20Short%20History%20by%20Loren%20R.%20Graham%20(z-lib.org).pdf).
8. Вільчинська Д. В. Сільськогосподарська дослідна справа в Київському політехнічному інституті імені Імператора Олександра II (1898-1917 pp.) : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук : 06.04.01. Київ, 2012. 24 с. <https://uacademic.info/download/file/0412U005220/aref.doc>.
9. Отчет за десятилетие с 1891 по 1900 г. / Сост. Ф.Б. Яновчик. Херсон: Херсонская губернская земская управа, 1901. 206 с.

СЕКЦІЯ XXX. КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО

«SANTATE DOMINO» Д. БУКСТЕГУДЕ – ЗРАЗОК БАРОКОВОЇ ПОЛІФОНІЇ ДОБАХІВСЬКОЇ ДОБИ

Матійчин Ірина Мстиславівна

ORCID ID: 0000-0003-2153-8689

канд. мистецтвознав., доцент, доц. каф. вок.-хор., хореогр. та образотв. мист-ва
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Україна

Талайло Віктор Вікторович

ORCID ID: 0009-0005-3213-0461

аспірант кафедри вок.-хорового, хореографічного та образотворчого мистецтва
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Україна

Дітріх (або Дідерік) Букстегуде (1637–1707) – німецький композитор та органіст данського походження, видатний представник епохи бароко, творчість якого мала значний вплив на багатьох композиторів, серед яких і Й.-С. Бах. Більшу частину свого життя (від 1667 року і до смерті) композитор проживав у Любеку, де він займав посаду органіста у церкві Святої Марії. Скупі біографічні дані, що збереглися, характеризують його як багатогранну особистість, знану і поважану не тільки як визначного музиканта, а й авторитетну високоосвічену людину космополітичних поглядів¹, сумлінну і точну в роботі, щедрю і гостинну поза нею. Як пише К. Снайдер, окрім музичної діяльності – композитора, виконавця на клавішних, вправного диригента – Букстегуде також працював зі словом і числами як поет і бухгалтер. Він був одночасно сумлінним співробітником і «вірним церковним служителем», а також сміливим підприємцем в організації вечірніх концертів [8], які приваблювали до міста багатьох видатних відвідувачів і давали додатковий прибуток.

Багатолітня праця у церкві відобразилася і на творчості композитора. Серед його чисельних творів збереглися 124 кантати, написані німецькою та латинською мовами переважно на біблійні тексти, більшість з яких, як вважають дослідники, створені між 1676 і 1687

¹ Окрім німецької та данської, Букстегуде володів латинською, грецькою, французькою, італійською та шведською мовами.

роками [7]. Варто зауважити, що духовна кантата «отримала потужні стимули для розвитку саме в Німеччині, оскільки виявилася тісно пов'язаною зі специфікою протестантського богослужбового культу і сформованою в його межах традицією *Hauptmusik*, що безпосередньо апелювала до проповідництва як провідної якості богослужіння названої конфесії» [1, 269]. Не уникнувши італійського впливу, Д. Букстегуде писав свої кантати у відповідній німецькому суспільству того часу етико-естетичній парадигмі, та й служба при церкві накладала певний відбиток на його світогляд та музичні уподобання.

У своїй творчості автор орієнтувався на різні виконавські можливості, тож кількісний діапазон його вокально-хорових творів простягається від мінімального складу кантати «*Jubilate Domino*» (BuxWV 64) для одного голосу, віоли да гамба та басо-контінью до пишної партитури «*Benedicam Dominum*» (BuxWV 113), призначеної для шести складів – двох хорових та чотирьох інструментальних [5, 92]. Як пише Т. Копман, у Любеку в Буксгуде була обмежена кількість інструменталістів і не було хору, тому він припускає, що якісь твори призначалися «друзям музики» і виконувалися стокгольмською придворною капелою під керівництвом друга Буксгуде Г. Дюбена. Для любецьких вечірніх концертів композитор наймав додаткових музикантів, а також міг запрошувати шкільний хор, який зазвичай співав фігуральну музику на богослужіннях [4, 104-105].

Попри різницю у складі та використаних виразових засобах, кантати Букстегуде є типовими зразками німецької протестантської церковної музики. Їх здатність надихати і чарувати не зменшилася із часом, який віддаляє нас від доби Букстегуде, тому варто погодитися із оцінкою нашого сучасника, музичного оглядача BBC Ендрю МакГрегора, який узагальнив: «Кантатам Букстегуде притаманна сутнісна простота: стримані, елегантні і тим більш прекрасні завдяки цьому» [6]. А ще вони постають прекрасними зразками епохи бароко, в надрах якого викристалізувалася поліфонія вільного стилю.

Одним із таких поліфонічних творів є «*Cantate Domino*», яка у каталозі творів Букстегуде значиться під номером BuxWV 12 [3]. Точна дата написання кантати невідома, перший збережений рукопис твору з колекції Густава Дюбена¹ датують приблизно 1680 роком, він

¹ Густав Дюбен – композитор і музичний керівник при дворі короля Швеції, друг Д. Букстегуде та завзятий колекціонер його творів.

зберігається в Університетській бібліотеці м. Уппсали (Швеція). Твір вперше був опублікований 1932 року в м. Касселі (Німеччина) [2]. «Cantate Domino» – це 7-частинна композиція, написана латинською мовою на основі 96-ого Псалма Давидового. Призначена вона для двох жіночих голосів (сопрано) і баса у супроводі органа та віолі да гамба, попередниці віолончелі.

Розглянемо I частину кантати, яка є чудовим зразком барокової поліфонії добахівської доби. Вона викладена у формі фуги в тональності G-dur. Тема фуги багатоскладова, яскрава за мелодикою, написана в дусі прославних юбіляцій. Вона розпочинається і завершується ходом восьмими нотами по ступенях тонічного тризвука вниз (d-h-g), а середина теми прикрашена дрібнішою орнаментациєю також низхідних секвентних ланок (e-c, d-h, c-a). Експонована у верхньому голосі (Soprano I), тема завершується тонікою, з якої одночасно розпочинається тональна відповідь у середньому голосі (Soprano II). Варто зауважити, що не тільки тема, а й відповідь експонуються без поліфонічного накладення голосів.

Завершення теми на домінанті (низхідний домінантовий тризвук) стає початком повторного проведення теми, тепер у нижньому голосі (Bass), інші ж голоси, накладаючись, слугують контрастним звуковим тлом основній мелодії. У цьому проведенні тема трохи видозмінена (розширена) наприкінці, але також завершується на тоніці. Відповідь звучить у верхньому голосі, при її появі інші голоси на деякий час замовкають, вступаючи у другій половині тематичної побудови. У цьому ритмічно узгодженому протискладенні проглядаються жанрові риси хоралу.

Наступне проведення теми (T) доручено середньому голосу. Застосоване при цьому протискладення у крайніх голосах складається з використаних попередньо контрастуючих фрагментів (утримане протискладення). Початок відповіді (D, басова партія) знову звучить без супроводу інших голосів, видозмінене протискладення з'являється в середній частині тематичної побудови. Кінцівка відповіді в нижньому голосі також трохи розширена, завершується фрагмент неповним тонічним тризвуком.

Почергове проведення у фузі кожним з трьох голосів теми в основній та домінантовій тональності свідчить про подвійну експозицію (контрекспозицію). Далі йде коротенька (2 такти) інтермедія,

побудована на мелодичних зворотах середньої частини теми, що стретно проводяться почергово у всіх голосах (S I, B, S II) у тоніко-домінантовому співвідношенні.

У розробці ледь змінена в середній частині тема випукло звучить у верхньому голосі, супроводжувана утриманим протискладенням, а після грайливих перекличок початкових мотивів теми і відповіді тема звучить востаннє, тепер у середньому голосі, доповнена терцієвою второю басової партії. Гармонічні сполучення, які виникають в поліфонічному розгортанні музичної тканини, свідчать про розмитість ладової основи – звучать акорди то основної тональності, то паралельного до неї мінору. У другому (останньому) проведенні тема отримує подальший розвиток, з якого викрасталізовується новий за ритмом та інтонацією мотив (b), побудований на повторенні того ж звука у розширенні (восьма і четвертна), який проходить тричі в кожному голосі почергово, рухаючись по секундах униз. Цей фрагмент розробки завершується тонікою.

Наступний короткий епізод підводить до смислової та мелодичної кульмінації I частини кантати: після довготривалого розспівування словосполучення «Cantate Domino (Співайте Господу)» з'являється нова сентенція – «canticum novum (пісню нову)». Цю пісню нову віщує інтонаційно близький інтермедійному фрагменту новий тематичний матеріал (c), імітаційно проведений у всіх голосах. Його стрімкий розвиток призводить до мелодичної вершини – g^2 у верхньому голосі, що повторюється тричі при акордовому супроводі (неповний тонічний тризвук) нижніх голосів. Завершується фрагмент зупинкою всього виконавського складу на довгій тривалості (ціла нота) – домінантовим тризвуком до паралельного мінору.

Розробка продовжується поліфонічним розгортанням нового тематичного матеріалу з попереднього фрагменту (c), інтонаційно спорідненого із основною темою. У тексті хор оспівує «пісню нову». Ладово-гармонічний фон нестійкий, в плинні музичного матеріалу виринає то гармонія основної тональності (G-dur), то паралельної (e-moll). Наприкінці розробки на фоні басового протискладення у верхніх голосах в терцію звучать юбіляції, прикрашаючи паралельний низхідний рух від домінантового тону до тоніки.

Про репризу сигналізує усталення основної тональності в останніх тактах I частини та повернення початкового тексту «Cantate Domino» із

доповненням «*omnis terra* (вся земля)». Каноном проводиться нова фраза, у ритміці та інтонаційному спрямуванні якої відчутна спорідненість із музичним матеріалом (b) на початку розробки фуги. Остання життєствердна фраза з поліфонічним накладанням голосів та випуклим обрисом звукових ліній завершується зупинкою-ферматою на останньому акорді – домінантовому тризвуку. Така незавершеність побудови веде до наступного розвитку – другої частини кантати. При концертному виконанні тільки першої частини кантати рекомендуємо завершити її тонічним тризвуком.

Щодо ролі інструментального супроводу, то він у творі відіграє підтримуючу та доповнювальну роль. Фактура супроводу здебільшого гармонічна. Партія віоли да гамба більш широкими мазками підсилює басову партію. У фрагментах неповного хорового звучання (експонування одним голосом тематичного матеріалу чи паралельного руху в терцію двох голосів) супровід збагачує та надає гармонічної визначеності музичній тканині.

Загалом кантату Д. Букстегуде «*Cantate Domino*», у якій, попри німецький ґрунт, виразно відчутний вплив італійської музики, можна охарактеризувати словами Л. Шаньшань: «...Німецька духовна кантата, незважаючи на вплив ззовні, жанрову та композиційну нестабільність, зуміла все ж таки зберегти свою неповторність та індивідуальність. Якщо у творчості італійських композиторів кантата, як духовна так і світська, наближалася до оперної сцени, то у німецьких авторів XVII–XVIII століть виявлялися інші істотні риси духовної кантати, сконцентровані перш за все на опорі на протестантський хорал та на традиційні поліфонічні форми» [1, 269]. Майстерне поліфонічне втілення Давидового псалма в блискучому життєствердному фіоритурному оформленні робить цей твір вдячним для виконання, хоча й непростим для вивчення. І частина «*Cantate Domino*» рекомендується для навчальної роботи на старших курсах бакалаврату та в магістратурі музичних та музично-педагогічних вишів.

Список використаних джерел:

1. Лю Шаньшань. (2024). Жанрово-стильові метаморфози німецької хорової кантати XVIII–XIX століть. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал.* (3), 266–273.
2. *Cantate Domino canticum novum*, BuxWV 12. Вилучено з: [https://imslp.org/wiki/Cantate_Domino_canticum_novum%2C_BuxWV_12_\(Buxtehude%2C_Dietrich\)](https://imslp.org/wiki/Cantate_Domino_canticum_novum%2C_BuxWV_12_(Buxtehude%2C_Dietrich))

3. Dietrich Buxtehude. Catalogue (BuxWV). Вилучено з:
<https://www.musiqueorguequebec.ca/catal/buxtehude/buxdcav1.html>
4. Koopman T. (2007). Aufführungspraxis in der Musik Dieterich Buxtehudes. „Ein fürtrefflicher Componist und Organist zu Lübeck": Dieterich Buxtehude (1637–1707). P. 101–108.
5. Kremer J. (2007). Dieterich Buxtehudes Vokalwerke. „Ein fürtrefflicher Componist und Organist zu Lübeck": Dieterich Buxtehude (1637–1707). P. 91–93.
6. McGregor A. (2003). Buxtehude Sacred Cantatas Review. Вилучено з:
<https://www.bbc.co.uk/music/reviews/2j63/>
7. Simmons, S. (2006). Dialog and dualism: A study of lutheran theology applied to selected buxtehude vocal cantatas (Order No. 3237520). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (305299725). Вилучено з: <https://www.proquest.com/dissertations-theses/dialog-dualism-study-lutheran-theology-applied/docview/305299725/se-2>
8. Snyder K. (2007). Buxtehude als Mensch. „Ein fürtrefflicher Componist und Organist zu Lübeck": Dieterich Buxtehude (1637–1707). P. 141–143. Вилучено з:
<https://slaegtsbibliotek.dk/921307.pdf>

«ТАКИЙ РІДНИЙ І НЕВИМОВНО КРАСИВИЙ УКРАЇНСЬКИЙ СВІТ...» (КАРТИНИ КАТЕРИНИ КАЙДАШ-МАШКІВСЬКОЇ З ФОНДОВОЇ КОЛЕКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ НАРОДНОЇ АРХІТЕКТУРИ ТА ПОБУТУ УКРАЇНИ)

Главацька Ніна Борисівна

кандидат філософських наук,

старша наукова співробітниця відділу виставкової роботи

Національний музей народної архітектури та побуту України, Україна

Катерина Дмитрівна Кайдаш-Машківська (1913-1992) – художниця, майстриня українського народного малярства, представниця мистецького напрямку «художній наїв». Творчість Катерини Кайдаш-Машківської була різнобічною. Мисткиня вміло розписувала комини і стіни сільських хат кольоровими глинами та фабричними фарбами, вишивала рушники. Однак в історію української художньої культури вона увійшла як блискучий майстер станкового живопису, авторка картин на фольклорно-етнографічну тематику, позначених яскравим національним колоритом та народно-поетичним сприйняттям світу. За життя мисткиня створила до півтисячі робіт, в яких соковито й виразно представлений український світ – його природа, побут, звичаєвість.

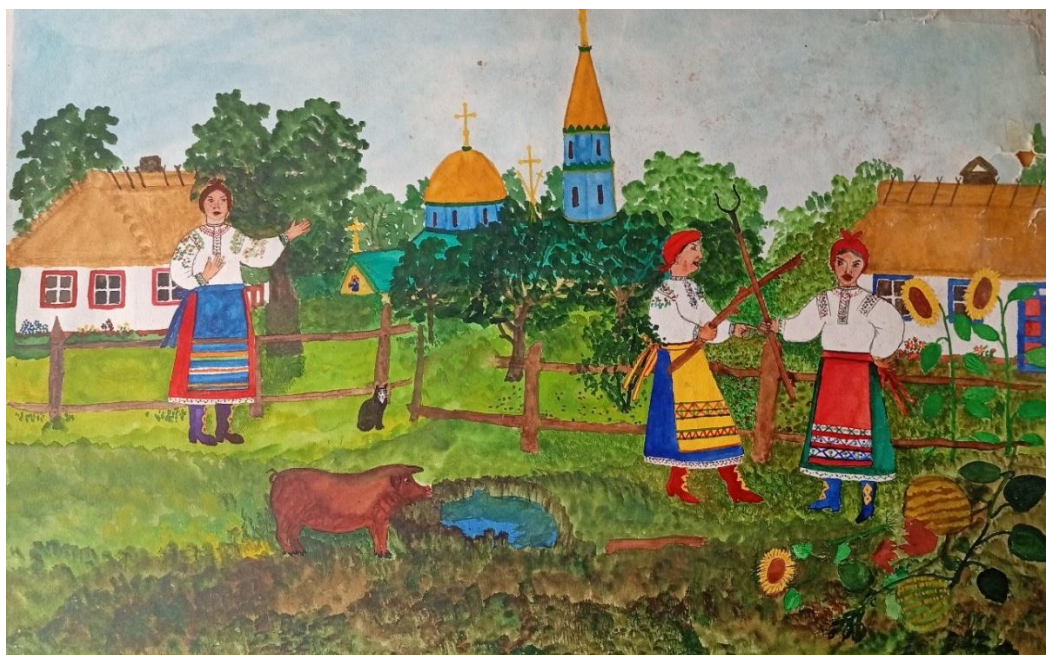
Попри те, що здібності до малювання проявилися у Катерини Дмитрівни з юних літ, малювати вона почала у віці 54 роки, коли вийшла на пенсію. *«Хотілось малювати від дитинства – водила волів, коли батько орав, і думала, як би намалювала оце гарне небо, дощ, став. Але роботи було так багато, що мусила допомагати батькам, і було не до малювання. А тоді настали колгоспи – верталася з поля й думала, як би намалювала ніч, дівчат, що співають... Потім сім'я, діти – і завжди важке життя, на малювання не залишалося ні сил, ні часу» [1].*

Ускладнювало справу й те, що матеріали для малювання – пензлики, папір, фарби - далеко не завжди були доступними мисткині. Односельчани згадували, що спочатку художниця була змушена робити пензлики сама. Це були такі собі квачики із скрученої вовни свійських тварин. Замість фарб використовувала буряковий сік, синьку, глину і тільки згодом почала малювати аквареллю, гуашшю, простим олівцем [1].

Твори Катерини Кайдаш-Машківської відзначаються багатою палітрою яскравих фарб, мальовничістю, оригінальністю композиції. Витоки її творчого стилю - в традиціях народного декоративного мистецтва. Спираючись на творчість народних малярів минулого, вона майже одразу знайшла свій власний шлях у мистецтві, уже з перших робіт заявила про себе як про самобутнього майстра.

В фондівій колекції музею зберігається 41 робота Катерини Кайдаш-Машківської. Придбані закладом в середині та другій половині 70-х рр. XX ст., картини складають золотий фонд колекції наївного малярства закладу.

Значна частина робіт - це ілюстрації до творів українських письменників, зокрема, Ольги Кобилянської, Григорія Квітка-Основ'яненка, Івана Нечуй-Левицького (*«У неділю рано зілля копала»*, *«Стецько перед нареченою»*, *«Дві московки»*, *«Микола Джеря і Нимидора»*, *«Баба Параска і баба Палажка»* та ін.).

«Баба Параска і баба Палажка» (ілюстрація до одноіменного оповідання Івана Нечуй-Левицького). 1970-ті рр. Папір, акварель

Цікаво, що чи не найбільша кількість картин мисткині, натхнених літературними образами, були створені за творами Івана Нечуй-Левицького. Ще в дитинстві майбутня мисткиня зачитувалася його повістями. Вона була вражена дивовижною здатністю письменника живописати словом: *«Він писав так, ніби чарівним пензлем водив по полотні, а пейзажі самі просилися на папір»* - дивувалася вона [2]. За словами художниці, саме творчість Івана Нечуй-Левицького справила

значний вплив на формування засадничих рис її художнього стилю – барвистості, виразної деталізації.

Окрім захоплення творчою манерою письменника, особливе ставлення художниці до нього пояснювалося ще й тим, що Катерина Дмитрівна походила з роду Кайдашів, які стали прообразами героїв повісті Івана Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я». Дитинство мисткині пройшло у хаті її діда Сергія Кайдаша в селі Стеблів, що на Черкащині, де і відбувалися події повісті.

Велику пізнавальну цінність складають твори мисткині на етнографічну тематику. Катерина Кайдаш-Машківська досконало знала традиційну звичаєвість Черкащини, адже провела там, в селі над Россю, все своє життя. Значна частина робіт присвячена весільним обрядам краю. Це такі картини, як-от: *«Із запрошенням на весілля»*, *«Ворітне»*, *«Коли одружують останнього»*. Вражає етнографічна точність, з якою художниця відтворює унікальні звичаї цього регіону.

Фольклорні мотиви простежуються у картинах-ілюстраціях народних пісень. Знаючи їх величезну кількість, Катерина Кайдаш-Машківська переносила на полотно ті з них, які особливо запали в душу. Емоційна палітра картин за мотивами народної творчості вражає багатоманіттям: від ліричних, жартівливих та побутових до героїко-трагічних (*«У сусіда хата біла»*, *«Я на неї задивився, полудрабок розвалився»*, *«Там орел воду пив»*, *«Їхали чумаки з України»*, *«Там три верби схилилися»*, *«Шабля, люлька – вся родина»*, та інші).

«У сусіда хата біла, у сусіда жінка мила». 1970-ті рр. Папір, акварель.

На картині напис: «У сусіда хата біла, у сусіда жінка мила, а у мене хата чорна, жінка бридка, немоторна...»

Привертають увагу твори, присвячені рідному для художниці селу Стеблів Черкаської області. На них – краєвиди, побут і щоденні справи односельців. Це враження від сьогодення, а також спогади про минувшину, передані на полотні з щирим теплом та поезією. (*«Питель біля стеблівської суконної фабрики», «Батьківщина Марен», «Край города», «На Шевченківщині», «Осінь», «Після дощу», «Селянська садиба», «У доброго господаря», «У затишку», «Старою механізацією», «На току» та ін.*).

«На Шевченківщині». 1970-ті рр. Папір, акварель

Катерина Кайдаш-Машківська - художник з яскравим самовиявленням, що віртуозно володіє ритмом, кольором, сюжетом. Її твори відзначаються оригінальністю стилю та композиції. На превеликий жаль, нині творчість мисткині залишається маловідомою широкому загалу фахівців та шанувальників наївного малярства. Хочеться сподіватися, що в майбутньому цікавість до її робіт зростатиме, а ім'я мисткині частіше звучатиме в українському культурному просторі, адже, як справедливо зазначив свого часу Борис Олійник, *«картини Катерини Кайдаш-Машківської несуть відбиток справжнього таланту. Це мистецтво первозданне, суто народне, а отже - вічне»* [2].

Список використаних джерел:

1. Хаврусь С. Акварелі Катерини Кайдаш // Жовтень. 1986. № 3; Акварелі Катерини Кайдаш: Комплект листівок. К., 1989.
2. Український наїв XX ст. https://ukrainian-naive.com/artist/kateryna_kaidash_mashkivska

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

МАТЕРІАЛИ Х МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«НАУКОВИЙ ПРОСТІР: АКТУАЛЬНІ
ПИТАННЯ, ДОСЯГНЕННЯ ТА ІННОВАЦІЇ»**

14 листопада 2025 року ♦ Львів, Україна

Українською та англійською мовами

*Всі матеріали пройшли оглядове рецензування
Організаційний комітет не завжди поділяє позицію авторів
За точність викладеного матеріалу відповідальність несуть автори*

Підписано до друку 14.11.2025. Формат 70×100/16.
Папір офсетний. Гарнітура Cambria. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 52,81. Замовлення № 25/011. Тираж: 50 примірників.
Віддруковано з готового оригінал-макету.

Контактна інформація організаційного комітету:

ГО «Міжнародний центр наукових досліджень»
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 40, офіс 103
Телефони: +38 098 1948380; +38 098 1526044
E-mail: info@mcnd.org.ua

Видавець: ТОВ «УКРЛОГОС Груп».
21005, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 18, офіс 81. E-mail: info@ukrlogos.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ДК № 7860 від 22.06.2023.